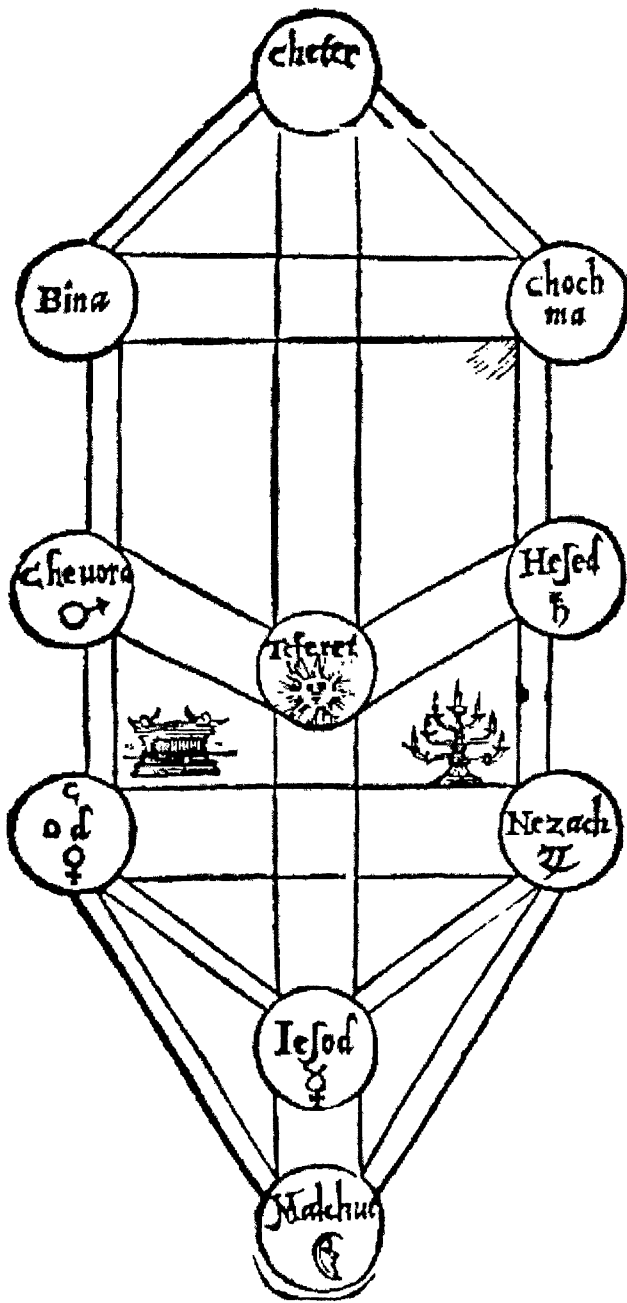

Умберто ЕКО
МАЯТНИК ФУКО

З італійської переклала

Мар'яна Прокопович

Умберто ЕКО
МАЯТНИК ФУКО

З італійської переклала

Мар'яна Прокопович

Еко У. Маятник Фуко / Пер. з італійської Мар'яни Прокопович. – Львів: Літопис, 2004. – 652 с.

Роман-бестселер “Маятник Фуко” ушавленого італійського письменника Умберто Еко – своєрідне злиття наукових зацікавлень автора, його рідкісної ерудиції і нестандартної манери письма – є захопливим, яскравим зразком новітньої прози, в якій елементи літературного пошуку поєднуються з детективним сюжетом, напруженою дією та широкими автобіографічними відступами. Герої роману – троє редакторів одного італійського видавництва, – прагнучи задля інтелектуальної забави підкинути поживу різноманітним ловцям таємниць і шукачам Усесвітніх Змов, переосмислюють і переписують історію під кутом зору вічної підозри і створюють свій грандіозний План.

Umberto Eco. *Il pendolo di Foucault.*

© R.C.S. Libri S.p.A. – Milan
Bompiani 1988

© Мар'яна Прокопович, український переклад, 2004

© Михайло Москаль, художнє оформлення, 2004

ISBN 966-7007-112-4 © Літопис, 2004

Лише для вас, діти вченості та мудрості, написали ми сей твір. Вчитуйтеся уважно в сю книгу, зосередьтеся на тому смислі, який ми розпорошили і розсіяли у багатьох місцях; те, що ми приховали в одному місці, показане в іншому, щоб його могла осягнути мудрість ваша.

(Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim, *De occulta philosophia*, 3, 65)

Забабони приносять нещастя.

(Raymond Smullyan, *5000 B.C.*, 1.3.8)

1
KÉTEP

בו והנה בהיות אור הא ס נמשך
 בכחיה (ה) קו ישר חוץ החלל
 הו' לא נמשך התפשט (ו) חוץ
 עד למשך אמנם היה מתפשט לאט
 לאט רצוני ליכת' כי בחזילה החד
 חיל קו האור להתפשט, ושם חוץ
 (ז) בחזילה התפשטותו בסוד קו
 התפשט הנמשך ינעשה כעין (ח)
 נלול ארד עגול מסביב.

І отоді я побачив Маятник.

Куля на довгій линві, що звисала зі склепіння хорів, з ізохронною величністю викреслювала свої широкі коливання.

Я знав — та й будь-хто міг би це відчуту у чарі цього погідного дихання — що її період регулюється відношенням між квадратним коренем довжини канату і отим числом π , яке, з Божого повеління, незбагненним для земного розуму чином доконечно пов'язує окіл будь-якого кола з його діаметром, — тому й час такого блукання кулі від одного полюса до іншого є результатом таємної змови між найбільш нечасовими з вимірів: одиничністю точки підвісу, двоїстістю абстрактної довжини, троїстою природою π , квадратною тайною кореня, досконалістю кола.

А ще я знав, що постійність її руху гарантується магнітним приладом, розміщеним на вертикалі, що падає від точки підвісу до основи, і надсилає свій поклик циліндрові, схованому в серці кулі, штучно протидіючи опорів матерії, що, однак, не суперечить законам Маятника, а навпаки, дозволяє йому проявлятися, адже в порожнечі будь-яка матеріальна точка, що має вагу, підвішена до нерозтяжної та невагомої линви, байдужої до опору повітря та тертя з точкою прикріплення, могла б рівномірно коливатися цілу вічність.

Мідна куля, об яку вдарялись, проникаючи крізь вітражі, останні промені сонця, мінилася блідими, переливчастими відблисками. Якби вона, як колись давно, черкала своїм вістрям об вологий пісок, насипаний на підлозі хорів, то з кожним своїм коливанням вона рисувала б легку борозну, і ця борозна, щомиті нескінченно мізерним чином змінюючи напрямок, щораз більше б розширювалася, творячи заглибини і насипи, у яких вгадувалася би певна променева

симетрія — щось на кшталт кістяка мандали, невидимого контуру pentaculum, зірки, містичної рози. Ні, радше це був би закарбований на просторах пустелі літопис слідів, залишених безконечними блуканнями караванів, історія повільних, тисячолітніх міграцій. Можливо, саме так мандрували атланти, покинувши континент Му заради впертих, невиситимих блукань, від Тасманії до Гренландії, від Козерога до Рака, від острова Принца Едварда до островів Шпіцберген. Впродовж досить стислого періоду часу вістря знов і знов розповідало про те, що вони робили від одного льодовикового періоду до іншого і що, можливо, роблять далі, вже як посланці Володарів. І не виключено, що десь на півдорозі між Самоа та Новою Землею у своєму найнижчому положенні вістря торкалося Аґарттхи, Центру Світу. І я відчував, що якийсь єдиний план пов'язував гіперборейський Авалон з південною пустелею, що прихисти-ла загадку Аерс-Рок.

У цю мить, 23 червня, о четвертій пополудні, на одному кінці площини коливань Маятник знижував швидкість, щоб безвільно впасти назад до центру і, набувши по дорозі попередньої швидкості, відважно врзатись в окультний паралелограм сил, що накреслював його долю.

Якби, незважаючи на плин часу, я продовжував вдивлятися довший час у цю пташину голову, у цей наконечник списа, у цей перевернутий гребінь шолома, що описує діагоналі в порожнечі, торкаючись протилежних точок свого астигматичного кола, я став би жертвою казкової ілюзії, адже Маятник примусив би мене повірити, що площина коливання здійснила повний оберт, повернувшись через тридцять дві години до вихідної точки, описавши сплющений еліпс — еліпс, який обертається навколо свого центру з рівномірною кутовою швидкістю, пропорційною синусові широти. Як би він обертався, якби точка підвісу містилась на вершечку бані Соломонового Храму? Можливо, Лицарі там пробували теж. Можливо, що розв'язок, остаточне значення не змінилося б. Можливо, церква абатства Сен-Мартен-де-Шан і була справжнім Храмом. У кожному разі, це відчуття було б досконалим лише на Полюсі, в єдиному місці, де точка підвісу опинилася б на продовженні осі земного обертання і де Маятник зміг би виконати свій видимий цикл за двадцять чотири години.

Але через це відхилення від Закону — ним, зрештою, передбачене, — через це порушення золотої міри чудо не було менш дивовиж-

ним. Я знав, що земля обертається, і з нею я, а зі мною — Сен-Мартен-де-Шан, і весь Париж, і всі разом ми обертаємося під Маятником, який насправді ніколи не змінював напрямку своєї площини, адже там, звідки він звисає, вздовж нескінченної прямої, що є ідеальним продовженням лінви, у високості, що змагає до найвіддаленіших галактик, розташована, застигнувши у вічності, Нерухома Точка.

Земля оберталася, але те місце, де закорилася лінва, було єдиною нерухомою точкою у Всесвіті.

Отож я спрямовував свій погляд не стільки до землі, скільки догори, де відбувалася містерія абсолютної нерухомості. Маятник розповідав мені, що, поки все перебувало в русі — земна куля, сонячна система, туманності, чорні діри і всі діти великого космічного випромінювання, від перших еонів до найв'язкішої матерії, — у нерухомості залишалася одна-єдина точка, вісь, стрижень, ідеальний гак, навколо якого обертався всесвіт. Тепер і я прилучився до цього небувалого переживання. І дарма, що я теж рухався зі всім навколо, я міг бачити Його, Непорушного, Твердиню, Запоруку, найсвітлішшу мряку, безтілесну, безобразну, безформну, невагому, невимірну і неописанну, яка не бачить, не чує, не може бути осягнена чуттями, не існує ніде й ніколи, не є ні душею, ні розумом, ні уявою, ні думкою, ні числом, ні порядком, ні мірою, ні субстанцією, ні вічністю, не є темрявою, ані світлом, не є хибою і не є істиною.

Із заціпеніння мене вивів діалог, конкретний і байдужий, між хлопцем в окулярах та дівчиною, яка, на жаль, їх не мала.

“Це маятник Фуко”, говорив він. “Перший дослід проведено 1851 року в пивниці, відтак в Обсерваторії, а потім під куполом Пантеону за допомогою канату довжиною шістдесят сім метрів та кулі вагою у двадцять вісім кіло. І врешті, з 1855 року він у зменшеній формі знаходиться тут і звисає з отого отвору, що посередині хрестовини”.

“І що він робить, висить і все?”

“Він показує обертання землі. Оскільки точка підвісу залишається нерухомою...”

“А чому вона залишається нерухомою?”

“Тому що точка... як це сказати... центральна точка, дивись уважно, оця точка, яка розташована якраз посередині точок, які ти бачиш, гаразд, це геометрична точка — вона не видима, не має вимірів, а те, що не має вимірів, не може посуватися ні праворуч, ані ліворуч, ні вверх, ані вниз. Отож вона не обертається. Розумієш? Якщо точ-

ка не має вимірів, вона не може крутитися навіть навколо себе самої. Вона не має навіть себе самої...”

“Навіть якщо земля крутиться?”

“Земля крутиться, а точка не крутиться. Подобається тобі, чи ні, але це так. Зрозуміло?”

“Це його справа, а не моя”.

Недотепа. У неї над головою — єдине незмінне місце у космосі, єдина віддушина від прокляття *panta rei*, а вона гадає, що це Його справа, а не її. І справді, одразу після того обоє відійшли — він, вихований на якомусь підручнику, який притупив у ньому здатність до зачудування, й вона, інертна, нездатна до трепету перед нескінченністю, відійшли, так і не закарбувавши у пам'яті цієї страхотливої миті зустрічі — першої й останньої їх зустрічі — з Єдиним, з Ейн-Соф, з Невимовним. І як тут не впасти на коліна перед вівтарем достеменности?

Я вдивлявся в нього з благоговійним страхом. У цю мить я був переконаний, що Якопо Бельбо мав рацію. Коли він говорив мені про Маятник, я сприймав його хвилювання як певне естетичне марення, безформну ракову пухлину, яка повільно набирала форми у його душі, крок за кроком перетворюючи, про що він і сам не здогадувався, його гру на реальність. Але якщо він мав рацію щодо Маятника, тоді не виключено, що істинним було й усе інше — План, Всесвітня Змова, і я добре вчинив, що прийшов сюди напередодні літнього сонцестояння. Якопо Бельбо не був божевільний, він просто у грі, завдяки Грі, натрапив на істину.

Справа в тому, що переживання Надприродного не може тривати довго, не збурюючи розуму.

Тоді я спробував відвернути свій погляд, спрямувавши його вслід за кривою, яка цілилась від капітелей розміщених півколом колон, уздовж ребер склепіння до ключа, повторюючи таємницю стрілчастого склепіння, що має у своїй основі відсутність, найвище статичне лицемірство, яке дає колонам упевненість, що саме вони підтримують ребра, а ребрам, відбитим ключем, — що вони кріплять до землі колони, тоді як склепіння є всім і нічим, наслідком і причиною водночас. Але я збагнув, що не зважати на Маятник, який звисає зі склепіння, щоб захоплюватися склепінням, означає те ж саме, що утримуватися від пиття джерельної води, щоб упиватися джерелом.

Хори Сен-Мартен-де-Шан існували лише тому, що міг існувати, завдяки Законові, Маятник, а він існував тому, що існували вони. Не можна втекти від нескінченности, сказав я собі, ховаючись в іншу нескінченність, не можна втекти від об'явлення ідентичного, обманюючись, що можна знайти відмінне.

Все ще не в змозі відвести очі від ключа склепіння, я подався назад, крок за кроком, — адже за ті кілька хвилин, що минули, відколи я увійшов, я вивчив шлях напам'ять, і великі металеві черепahi, що тяглися вервечкою по боках, були достатньо показними, аби повідомити кутикові ока про свою присутність. Я відступив уздовж нави у напрямку до виходу, і знову наді мною нависли ці погрозливі доісторичні птахи з проїденого полотна та металевих дротів, ці підступні комахи, котрих якась таємна сила підвісила до стелі нави. Я дивився на них як на метафори мудрости, набагато значущіші й алюзійніші, ніж цього хотіло їх дидактичне призначення. Політ юрських комах та рептилій, алегорія довгих міграцій, які знов і знов відбував на землі Маятник; наче зловісні архонти з довгими дзьобами археоптериксів, мені назустріч опускалися аероплани Бреге, Блеріо, Есно та гелікоптер Дюфо.

Так можна зайти до Консерваторії Мистецтв та Ремесел у Парижі, проминувши двір XVIII сторіччя, вступаючи до старої церкви абатства, що зараз уписується у вже пізніший комплекс, як колись у монастир. Заходиш — і тебе засліплює ця змова, у якій зійшлися горішній універсум небесних склепінь та хтонічний світ пожирачів мінеральних мастил.

Внизу простягається теорія самохідних екіпажів, велосипедів та візків з паровою тягою, з висоти нависають перші літаки; деякі експонати цілі, хоча й облуплені, поїджені часом, і в двозначному, напівприродному, напівелектричному світлі здається, що вони покриті патиною, лаком старої скрипки; від інших залишилися кістяки, шасі, вивихнуті шатуни та важільці, що погрожують невимовними тортурами, і ти вже бачиш себе, прикутого до цієї диби, де ось-ось щось почне рухатися і длубати у твоїй плоті, аж поки не зізнаєшся.

А за цією вервечкою старовинних машин із поржавілою душею, колись рухомих, а тепер заляклих, немов символи технологічної гордості, яка вирішила відкрити їх для поклоніння відвідувачам, ліворуч — під охороною зменшеної моделі статуї Свободи, спроектованої Бартольдї для іншого світу, а праворуч — під охороною статуї Паскаля, відкриваються хори, де коливання Маятника

увінчані страхітливим сном якогось хворого ентомолога — клешні, щелепи, вусики, сегменти, крила, лапи — кладовище механічних трупів, які, здавалось, ось-ось усі водночас прийдуть у дію — магніти, однофазні трансформатори, турбіни, перетворювачі, парові машини, динамо. А в кружганку, поруч із Маятником — асирійські, халдейські, карфагенські ідоли, велетенські Ваали з колись розпеченим черевом, нюрнберзькі діви з оголеним напоказ, найженим цвяхами серцем, усі вони колись були двигунами аеропланів — страхітливий вінок привидів, які в благоговінні лежать ниць перед Маятником, так, ніби дітям Розуму та Просвітництва було присуджено вічно охороняти сам символ Традиції та Мудрости.

А знудьговані туристи, котрі платять свої дев'ять франків до каси, а по неділях заходять безкоштовно, повинні повірити, що літні добродії минулого століття — з пожовклою від нікотину бородою, із зім'ятими, засмальцьованими комірцями, чорною краваткою бантом, у сюртуках, пропахлих нюхальним тютюном, з потемнілими від кислот пальцями, із згіркою від академічних заздрощів душею, примари з водевілів, які зверталися один до одного “дорогий метре” — помістили ці експонати під ці склепіння через чесотливе бажання нести освіту в народ, щоб задовольнити платників податків з простолюду та вшанувати славні долі й поступ? Та ні, Сен-Мартен-де-Шан був задуманий спершу як монастир, а відтак як революційний музей, як антологія найвигадливіших премудростей; ці літаки, самохідні машини, електромагнітні скелети знаходились тут, аби вести бесіду, сучь якої все ще залишалася для мене незбагненою.

І хіба міг я повірити, як лицемірно твердив мені каталог, що це чудове починання задумали добродії з Конвенту, аби дати доступ масам до святині всіх мистецтв та ремесел, коли було так очевидно, що сам задум і слова, що його описували, належали Френсісові Бекону, який змальовував ними Соломонів Дім у своїй Новій Атлантиді?

Хіба мислимо, що лише ми — я разом з Якопо Бельбо та Діоталлеві — відчули істину? Того вечора я, можливо, міг би дізнатися відповідь. Мені треба було якимось чином залишитися в музеї після його зачинення і діждатися півночі.

Я не мав найменшої уяви, яким шляхом Вони увійдуть, — я підозрював, що через каналізаційну мережу Парижа якийсь закуток музею каналом пов'язується з якимось іншим закутком у місті, можливо, поряд із Порт-Сен-Дені — але я знав напевно, що, ви-

йшовши звідси, з того боку увійти я б не зміг. А тому я був змушений, сховавшись, залишитися всередині.

Я спробував позбутися зачудовання цим місцем й оглянути наву холодними очима. Тепер я вже не прагнув екзальтації, я потребував інформації. Я подумав, що в інших залах буде важко схватись від ока сторожів (перед зачиненням їм належить обійти зали, видивляючись, чи не принишк десь злодій), а тут, у захарашеній транспортними засобами наві, можна було б чудово влаштуватись як пасажир. Сховатися живим у якійсь мертвій машині. Ми вже занадто багато грали в різні ігри, щоб не спробувати ще й цієї.

Ну ж бо, сміливіше, сказав я собі, не думай більше про Мудрість, проси допомоги в Науки.

У нас є різноманітні й дивовижні Годинники, й інші, які мають Поперемінний Хід... У нас є також Доми Обману Чуттів, де ми успішно здійснюємо всякого роду Маніпуляції, Фальшиві З'яви, Оманн та Ілюзії... Все це, сину мій, багатства Дому Соломонового.

(Francis Bacon, *New Atlantis*, ed. Rawley, London, 1627, pp. 41-42.)

До мене повернулося панування над нервами та уявою. Я мав розіграти це з іронією, так, як грав ще декілька днів тому, не втягуючись. Я перебував в музеї, й мені треба було поводитися вельми хитро і тверезо.

Я з надією поглянув на літаки наді мною: я міг би видертися в кабінку біплану і очікувати ночі, уявляючи, начебто я лечу над каналом Ла-Манш, наперед смакуючи нагородження орденом Почесного Легіону. Марки автомобілів унизу відлунювались у мені солодкою постальгією... “Іспано-Сюїза” 1932 року, красива й привітна. Не годиться, бо занадто близько до каси, але я, можливо, зміг би обдурити службовця, якби постав перед ним у бриджах, даючи дорогу пані у кремовому костюмі, з довгим шарфом навколо тендітної шиї, у капелюшку дзвонястої форми на хлопчачій стрижці. Сітроен С6G '31 року демонстрував себе лише у розрізі, добра модель для навчання, але як схованка сміховинний. Не могло бути й мови про парову машину Кюньо, схожу на велетенський котел чи виварку. Треба було поглянути праворуч, де вздовж стіни вишикувалися старовинні велосипеди з великими квіткуватими колесами, самокатні *draisiennes* із плоскою рамою, які навіювали думки про джентльменів у циліндрах, лицарів поступу, що прогулюються Булонським Лісом.

Навпроти старовинних велосипедів — місткі, солідні кузови. Навряд чи підійде “Панар-Динавія” '45 року, занадто відкрита й тісна у своїй аеродинамічній точеності, але напевно варто задуматися над високим Пежо 1909 року, схожим на мансарду або альков. Якби я вдерся всередину і занурився у шкіряні дивани, ніхто б не запідозрив про мою присутність. Але піднятися туди було важко, один зі сторожів сидів якраз навпроти, на лавці, спиною до велосипедів. І ось бачу в

уяві, як я, дещо скований пальтом з хутряним коміром, піднімаюсь на підніжку, а він, у чоботях з високими халявами, тримаючи в руці берет із дашком, шанобливо відчиняє переді мною дверцята...

На мить я зосередив увагу на “*Obéissante*” 1873 року, першому французькому екіпажі на механічній тязі для дванадцяти пасажирів. Якщо Пежо був помешканням, то цей був цілим палацом. Але не можна було й думати, щоб підступитися до нього, не привернувши уваги загалу. Як важко заховатись, коли схованками служать картини на виставці.

Я ще раз обійшов залу: на цоколі висотою майже два метри, задумана як ніс корабля з рострою, височіла статуя Свободи, “*éclairant le monde*” — освітлюючи світ. В середині у ній крилося щось на зразок рубки, звідки крізь носовий ілюмінатор можна було оглянути діораму нью-йоркської бухти. Добрий спостережний пункт, коли надійде північ, адже із затінку можна буде окинути поглядом хори ліворуч і наву праворуч, а ззаду мене прикриватиме велика кам'яна статуя Грамма, яка містилась у чомусь на зразок трансепту, звернена поглядом у напрямку інших коридорів. Але при повному освітленні було чудово видно, чи є хтось у рубці, і тільки-но розійдуться відвідувачі, сторож, щоб мати чисте сумління, за звичкою відразу кине туди погляд.

Надто багато часу в мене не було, о пів на шосту вже зачинають. Я поспішив іще раз оглянути кружганок. Жоден із моторів прихистку забезпечити не міг. Не годилися й здоровенні корабельні механізми праворуч, останки якоїсь поглинутої водами “Лузитанії”, ані велетенський газовий двигун Ленуара зі своїми найрізноманітнішими зубчастими колесами. І саме зараз, коли тьмяне світло водянисто проникало крізь сірі вітражі, мене знову охопив страх перед перспективою залишитися між цими звірами, а потім, у темряві, при світлі електричного ліхтарика, побачити, як вони воскресають із мороку, сопучи важким, неначе з надр землі, подихом, з оголеними кістками та нутрощами, скрипучими й смердючими від маслянистої піни. Як мені вижити посеред цього непристойного видовища дизельних геніталій, турбінних піхов, неорганічних горлянок, які свого часу вивергали — і, може, цієї ж самої ночі вивергатимуть знову — полум'я, пару, свист, або ж мляво зафурчать, наче жуки-олени, затріщать, як цикади, між цими скелетоподібними виявами чистої, абстрактної функціональності, роботами, здатними сплющувати, пиляти, зміщувати, розривати, нарізати, прискорювати, зіштовхуватися, захлинатися пальним, стогнати циліндрами, розчле-

новуватися, наче зловісні маріонетки, обертати барабани, змінювати частоти, перетворювати енергії, крутити маховики? А якщо вони накинуться на мене, під'юджувані Володарями Світу, які покликали до життя ці непотрібні пристрої, ідоли господарів долішнього універсуму, щоб довести помилковість світотворення, — як мені тут вистояти, не похитнувшись?

Мені треба було піти собі, піти геть, усе це було божевільям, я встрягав у гру, яка звела з розуму Якопо Бельбо, я, прихильник недовірливості...

Не знаю, чи вчинив я слушно, залишившись того вечора. Інакше сьогодні я знав би початок, та не знав би кінця цієї історії. І не сидів би тепер самотньо тут, на цьому пагорбі, слухаючи, як далеко внизу, у долині, брешуть пси, і не питав би себе, чи це справді кінець, чи кінець повинен іще настати.

Я вирішив іти далі. Я вийшов з церкви, звернувши поблизу статуї Грамма ліворуч, і пішов уздовж однієї з галерей. Я опинився у відділі залізниць, і різноколірні моделі локомотивів та вагонів здалися мені заспокійливими іграшками, шматками Бенґоді, Мадуродаму, Італії в Мініатюрі... Я вже став зникати до цього чергування тривоги й впевненості, жаху й тверезості (хіба це не схоже на початок хвороби?) і сказав собі, що видива церкви мене так схвилювали тому, що я прибув сюди, зваблений сторінками Якопо Бельбо, які я розшифрував ціною таких карколомних хитромудроств, хоча й знав, що все це вигадки. Я, зрештою, був у музеї техніки. Я говорив собі: ти у технічному музеї, це місце поважне, може, дещо й безглузде, але це царство нешкідливих мерців, розумієш, музей — це лише музей, нікого ще не пожерла Джоконда — андрогінна Медуза лише для естетів — і малоймовірно, що тебе зжере машина Вагта, яка могла злякати лише аристократичних оссіяністів та неоготиків і через це здається таким жалюгідним компромісом — чиста функціональність і корінфська елегантність, важільці й капітель, котел і колона, колесо і тимпан. Якопо Бельбо, хоч він далеко, намагався затягнути мене в цю божевільну гру, яка його занастила. Треба, казав я собі, поводитись, як науковець. Чи можливо, щоб вулканолог спалахнув, як Емпедокл? Щоб Фрейзер утік, зацькований, у ліс над озером Немі? Побудь трохи Семом Спейдом, гаразд? Ти повинен понишпорити в мілководді, це твоє ремесло. Жінка, яка тебе обрала, в кінці має вмерти, і, по змозі, від твоєї руки. Прощай, Емілі, це було чудово, але ти була роботом без серця.

А за галереєю транспортних засобів був портик Лавуазьє, звернений до широких парадних сходів, що вели до верхніх поверхів.

Ця гра вітрин по боках, цей своєрідний алхімічний вітар у центрі, ця літургія цивілізованої макумби XVIII сторіччя — все це аж ніяк не було результатом випадкового розміщення, а символічною стратегією.

По-перше, море дзеркал. Коли бачиш дзеркало — це зовсім природно — ти хочеш побачити себе. А там ти себе не бачиш. Ти шукаєш себе, шукаєш своє місце у просторі, де люстро сказало б тобі “ти тут, і ти — це ти”, і дуже страждаєш і метушишся, адже дзеркала Лавуазьє, опуклі чи увігнуті, розчаровують і глузують із тебе: відходячи назад, ти знаходиш себе, а потім ступаєш крок убік — і твоє відображення зникає. Цей катоптричний театр був влаштований тут, аби відібрати в тебе будь-яку ідентичність і змусити тебе відчутися непевністю щодо свого місця у просторі. Він нібито каже тобі: ти далеко не Маятник, і навіть не на його місці. І ти відчуваєш непевність не лише щодо себе, а й щодо предметів, розміщених між тобою та іншим дзеркалом. Звичайно, фізика може сказати тобі, що саме відбувається й чому: ставиш увігнуте дзеркало, яке збирає промені, що відбиваються від предмета — у цьому випадку це лембик на мідній підставці — і люстро відбиватиме промені, які падають на нього, так, аби ти не побачив виразних обрисів предмета в дзеркалі, а відчув його поза дзеркалом, як розпливчасту, перевернуту, завислу в повітрі примару. Звичайно, тільки-но ти ворухнешся, цей ефект зникає.

І тут раптом я побачив себе, перевернутого, в іншому люстрі. Нестерпно.

Що хотів сказати Лавуазьє, на що натякали режисери Консерваторію? Магічні властивості дзеркал ми знаємо з арабського середньовіччя, від Альгазена. І варто було заходитись навколо Енциклопедії, Просвітництва, Революції, аби підтвердити, що достатньо вигнути поверхню дзеркала, щоб опинитися в уявному світі? А хіба звичайне дзеркало не створює нам ілюзій? Хто він, той інший, навечно приречений бути шульгою, що дивиться на тебе щоранку, коли ти голишся? Чи варто було таких зусиль, щоб у цій залі сказати тобі лише це? Чи не було це сказано, аби ти здогадався поновому подивитися на все інше — на вітрини, на інструменти, які нібито прославляють виникнення просвітницької фізики та хімії?

Захисна шкіряна маска для експериментів з кальцинації. Ова, та невже? Невже цей добродій біля свічок під дзвоном справді надягав отаку машкару каналізаційного щура, цей убір іншопла-

нетного загарбника, лише для того, щоб не подразнювати собі очей? *Oh, how delicate, doctor Lavoisier.* Якщо ти хотів вивчати кінетичну теорію газів, навіщо тобі було так детально відтворювати маленький еоліпіл, кулю з дзьобиком, що, нагрівшись, обертається, випльовуючи пару, якщо перший еоліпіл створив Герон, в епоху Гнози, як пристрій для побудови говірких статуй та інших чудес єгипетських жерців?

А яке було призначення апарата для вивчення гнильної ферментації, датованого 1789 роком — вдалий натяк на сморідних покидьків Деміурга? Вервечка скляних трубок, які з утроби у формі бульбашки через підтримувані підпорками кулі та канали проходять між двома колбами, і серпентинами, які впадають у порожнечу, передають з одної колби в іншу якусь есенцію... Гнильна ферментація? *Balneum Mariae*, сублімація ртуті, *mysterium conjunctionis*, виробництво Еліксиру!

А машина для вивчення ферментації (знову) вина? Гра кришталевих арок, які біжать від одного атанору до іншого, виходячи з одного перегінного кубу, щоб опинитися в іншому? А ці невеличкі окуляри, і мініатюрний піщаний годинник, і маленький мікроскоп, лінза; схожий на клинописний знак лабораторний ніжик, лопатка з важільцем вишгтовхування, скляне лезо, невеличкий тигель з трисантиметрової вогнетривкої глини для створення гомункулусів завбільшки з гнома, нескінченно мала утроба для наймініатюрніших клонувань, шабатурки з червоного дерева, наповнені маленькими білими пакетиками, схожими на облатки сільського аптекаря, загорненими у списані таємничими літерами пергамени, з мінералогічними зразками (так нам кажуть), а насправді там фрагменти Плаццаниці Василіда, ковчеги з крайньою плоттю Гермеса Трисмегіста; молоток оббивальника, довгий та тонкий, насправді призначений для того, щоб його ударом звітувати початок найкоротшого судного дня, аукціону квінтесенцій, що мав відбутися серед Малого Народу Ельфів Авалону, чудернацький, крихітний апарат для аналізу згорання масел, скляні кульки, розміщені пелюстками чотирилисника, ще інші чотирилисники, з'єднані між собою золотими трубками, відтак чотирилисники, з'єднані з іншими кришталевими трубками, а ці — з мідним циліндром, а ще нижче — інший, прямовисний циліндр із золота та скла, й інші трубки, що ведуть униз, обвислі відростки, тестикули, залози, нарости, чубчики... І це новітня хімія? І неже варто було гільйотинувати за це автора, коли все одно ніщо не виникає і ніщо не знищується? Чи його вбили, щоб він замовк про ту істину, яку роз-

крило його лицемірство, як Ньютон, котрий прип'яв нам крила, та проте далі медував над Кабалою і якісними есенціями?

Зала Лавуазьє в Консерваторії — це визнання, закодоване послання, короткий виклад усього Консерваторію, що глузує з зарозумілості новітнього розуму і шепоче про інші таємниці. Якопо Бельбо мав рацію, Розум помилявся.

Я поспішав, пора наближалася. Ось і метр, кілограм й усі одиниці, фальшиві запоруки запорук. Я дізнався від Альє, що секрет пірамід розкривається, якщо розрахунки робити не в метрах, а в стародавніх ліктях. Ось арифметичні машини, позірний тріумф кількісного, а насправді благовість окультних властивостей чисел, повернення до джерел Нотарікону рабинів, що тікали рівнинами Європи. Астрономія, годинники, автомати. Горе мені, якщо я зупинюся між цими новими одкровеннями. Я проникав у серцевину якогось таємного послання у формі раціоналістичного *Theatrum*. Мерщій, мерщій, згодом, між годиною зачинення та північчю, я зможу роздивитися всі предмети, які в косому світлі заходу набували своєї справжньої подоби постатей, а не інструментів.

Швидше, я мінаю зали ремесел, енергії, електрики, у вітринах яких я й так не зміг би заховатися. В міру того, як передо мною відкривалося значення цієї низки зал, мене охоплював страх, що я не встигну знайти схованку, аби бути присутнім на нічному виявленні їх таємного призначення. Тепер я вже мчав, наче зацькований — зацькований годинником і жаским просуванням цифр уперед. Земля невблаганно оберталася, година наближалася, ще трохи — і мене виженуть.

І тоді, перетнувши галерею електричних пристроїв, я досяг невеличкої зали скла. Яка нелогічність розпорядилася, щоб поряд з найпередовішими, найдорожчими витворами сучасної винахідливості тут знайшовся закуток, присвячений практикам, що були відомі ще фінікійцям тисячоліття тому? У цій залі все перемішалось, тут китайська порцеляна та андрогінні вази Ляліка сусідували з керамікою, майолікою, фаянсом, муранським склом, а в глибині, у величезному футлярі, в натуральну величину — тривимірний лев, що вбиває змія. Позірною причиною його присутності було те, що вся група була виконана у скляній пасті, проте повинна бути інша, символічна причина. Я намагався згадати, де я міг уже бачити цей образ. Згодом я згадав. Деміург, огидний продукт Софії, перший архонт, Ялдаваот, відповідальний за світ та за його радикальну ваду, мав форму змія і

лева, а його очі палали вогняним світлом. Може, весь Консерваторій був відображенням того мерзеного процесу, внаслідок якого Огдоада, у повноті свого первісного начала, Маятника, і в сяйві Плероми, з еону в еон розшаровується, і все перетворюється у космічне царство, де панує Зло. Але в ту мить цей змії і цей лев говорили мені, що моя подорож утаємничення, — на жаль, *à rebours*, — уже закінчується, і невдовзі я побачу світ не таким, яким він повинен бути, а таким, яким він є насправді.

І справді, я помітив, що у правому кутку, навпроти вікна, є рубка з Перископом. Увійшовши туди, я опинився перед схожою на капітанський місток скляною плитою, на якій я бачив, як миготіло, наче фільм, дуже розпливчате зображення якоїсь міської вулиці. Тоді я похопився, що зображення було спроектоване іншим екраном, розміщеним у мене над головою, де воно здавалося перевернутим вверх ногами, і цей другий екран був окуляром примітивного перископа, зробленого з двох скріплених під тупим кутком великих коробок, причому довша коробка висувалася, неначе труба, назовні рубки, над моєю головою і за моєю спиною, сягаючи верхнього вікна, де вона, звичайно ж, через внутрішню гру лінз, яка давала їй великий кут зору, ловила зовнішні образи. Прикинувши відстань, яку я подолав, піднімаючись, я збагнув, що перископ дозволяв мені бачити зовнішній простір так, немовби я дивився крізь верхні вітражі апсиди Сен-Мартена — ніби останнє видіння повішаника, що висить на Маятнику. Коли мої очі пристосувалися до цього тьмяного зображення, я побачив вулицю Вокансон, на яку виходили хори, та вулицю Конте, що була уявним продовженням нави. Вулиця Конте виходила на вулицю Монгольф'є ліворуч та на вулицю Тюрбіго праворуч, на розі я бачив два бари, "Вік-Енд" і "Ротонду", а навпроти — фасад з написом, який я ледве розібрав, LES CREATIONS JACSAM. Перископ. Не зовсім зрозуміло, чому він знаходиться у залі скляних виробів, а не в залі оптичних приладів, отже, це знак того, що важливо, аби можна було виглянути назовні саме в цьому місці, з цього погляду, але я не розумів причин такого рішення. Чому ця позитивістична, жюльєрнівська усипальниця міститься саме тут, поряд із символічним закликом лева та змія?

У будь-якому випадку, якби мені вистачило сили і відваги зостатися тут ще кільканадцять хвилин, сторож, можливо, мене не помітить.

І я залишався у тому підводному човні впродовж часу, який здався мені неймовірно довгим. Я чув кроки запізнілих відвідувачів, ходу

останніх сторожів. Мене спокушало скрутитися калачиком під капітанським містком, щоб певніше уникнути можливого неухважливого погляду, але потім я стримався, адже залишившись стояти, я завжди міг би — якби мене помітили — зробити вигляд заглибленого у споглядання відвідувача, що затримався помилуватися цим чудом.

Невдовзі після цього погасли світла і зал огорнув півморок, рубка стала не такою темною, ледь освітлена екраном, у який я втупився поглядом, адже він був моїм останнім контактом зі світом.

Обережність вимагала, щоб я навстоячки, а якщо б мені заболіли ноги, то навпочіпки, чекав принаймні впродовж двох годин. Година зачинення для відвідувачів не збігається з часом відходу службовців. Мене охопив жах перед прибиранням: а якщо зараз почнуть прибирати всі зали, п'ядь за п'яддю? Тоді я подумав, що, оскільки вранці музей відчиняється пізно, прибиральники напевно працюватимуть при денному світлі, а не ввечері. Саме так, очевидно, воно й було, принаймні у верхніх залах, бо я не чув більш нікого. Лише якийсь далекий гул, якийсь тріскучий галас, можливо, двері, що зачинялися. Я повинен був залишатися у нерухомості. У мене буде достатньо часу, щоб дістатися до церкви між десятою та одинадцятою, може, й пізніше, адже Володарі прийдуть лише коло півночі.

У цю мить із кафе “Ротонда” виходила група молоді. Одна з дівчат пройшла вулицею Конте і звернула на вулицю Монгольф'є. Це був не дуже людний район, чи витримаю я, годину за годину спостерігаючи цей прісний світ у себе за спиною? Але ж якщо перископ знаходився саме тут, чи не повинен був він надсилати мені повідомлення з якимось таємним значенням? Я відчував, як у мене з'являється необхідність піти по малій потребі: треба було про це не думати, все це від нервів.

Чого тільки не спадає на думку, коли припишкнеш, сховавшись сам-один у перископі. Так, мабуть, почуває себе той, хто ховається в трюмі корабля, щоб емігрувати у далеку країну. І справді, моєю кінцевою метою мала бути статуя Свободи з діорамою Нью-Йорку. Можливо, мене охопить сонливість, може, це й на краще. Ні, я міг би знову прокинутися занадто пізно...

Найбільше я боявся наростання тривоги: коли наступає певність, що за мить ти закричиш. Перископ, заблокований на дні підводний човен, тобі здається, що навколо тебе вже плавають велетенські чорні рибини з морської безодні, а ти їх не бачиш, ти знаєш лише, що тобі бракує повітря...

Я декілька разів глибоко вдихнув. Сконцентруватися. Єдине, що допоможе тобі в таку мить, це список із пральні. Повернутись до фактів, перелічити їх, виокремити причини, наслідки. Я опинився в такому становищі з такої-то причини, а також ще й з іншої...

Мене охопили спогади, прозорі, чіткі, впорядковані. Спогади про останні божевільні три дні, тоді про минулі два роки, що плуталися із спогадами про попередні сорок літ, які я воскресив, гвалтуючи електронний мозок Якопо Бельбо.

Я віддаюся спогадам (і віддавався їм тоді), аби надати якогось сенсу хаосові й хибності нашого творіння. Зараз, як і того вечора у перископі, я зіщулююсь в одній віддаленій точці своєї душі, щоб витиснути з неї якусь історію. Як історія про Маятник. Це Діоталлеві сказав мені, що перша сфера — це Кéтер, Вінець, джерело, первісна порожнеча. Вона створила спочатку одну точку, яка стала Думкою, де були накреслені всі форми... Вона була і не була, замкнена в імені й вислизаючи від нього, вона ще не мала іншого імені, окрім "Хто?", чистого бажання назватися... На початку вона накреслила знаки в аурі, і з її найпотаємніших глибин забило джерелом темне полум'я, наче туман без кольору, аби дати форму безформному, і як тільки воно почало розгортатися, в її центрі утворилося джерело вогняних язиків, які виливалися, щоб освітити нижчі сфiрот, додолу, аж до Царства.

Однак, можливо, у такому цiмцумі, у цій схованці, у цій самотності, твердив Діоталлеві, вже була обiтниця повернення.

2
XOXMÁ

In hanc utilitatem clementes angeli saepe figuras, characteres, formas et voces invenerunt proposueruntque nobis mortalibus et ignotas et stupendas nullius rei iuxta consuetum linguae usum significativas, sed per rationis nostrae summam admirationem in assiduam intelligibilium pervestigationem, deinde in illorum ipsorum venerationem et amorem inductivas.

(Johannes Reuchlin, *De arte cabalistica*, Hagenhau, 1517, III)

Це було два дні тому. Того дня я виніжувався в ліжку і не міг себе пересилити, аби встати. Я приїхав попереднього пополудня і зателефонував до видавництва. Діоталлеві все ще був у лікарні, а Гудрун не сказала мені нічого оптимістичного: далі так само, тобто далі погано. Я не наслідуювався піти відвідати його.

Що стосується Бельбо, то його в офісі не було. Гудрун сказала мені, що він зателефонував, кажучи, що мусить виїхати через сімейні причини. Які сімейні причини? Дивним було те, що він забрав текстовий процесор — Абулафію, як він тепер називав його, — разом з друкаркою. Гудрун сказала мені, що він забрав його додому, аби закінчити якусь роботу. Навіщо такий клопіт? Хіба він не міг писати в офісі?

Я відчував себе сиротою. Лія з дитиною повернуться лише наступного тижня. Попереднього вечора я заскочив до Піладе, але не застав там нікого.

Мене розбудив телефон. Це був голос Бельбо, змінений віддаллю.

“Ну що там? Звідкіля ви телефонуєте? Я вже вирішив, що ви загубилися в Лівії, в районі одинадця...”

“Не жартуйте, Казобоне, це серйозно. Я в Парижі”.

“В Парижі? Хіба не я мав туди поїхати? Це ж я мав врешті відвідати Консерваторій!”

“Не жартуйте, повторюю. Я в кабіні... ні, в якомусь барі, словом, я не знаю, чи зможу довго говорити...”

“Якщо у вас немає жетонів, замовте розмову на виплат. Я чекатиму”.

“Це не питання жетонів. Я потрапив у халепу”. Він почав говорити швидко, щоб не дати мені перебити себе. “План. План справді існує. Ради Бога, не кажіть мені очевидних речей. Мене шукають”.

“Але хто?” Я все ще нічого не торопав.

“Тамплієри, хай йому біс, Казобоне, я знаю, що ви не захочете повірити, але все виявилось правдою. Вони гадають, що карта у мене, мене загнали в пастку, примусили поїхати до Парижу. Вони хочуть, щоб у суботу опівночі я був у Консерваторії, в суботу, — розумієте, — у ніч на святого Івана...” Він говорив безладно, й мені не вдавалося як слід розуміти його. “Я не хочу туди йти, я намагаюся втекти, Казобоне, вони мене вб'ють. Ви мали попередити Де Анджеліса, — ні, Де Анджеліс тут нічого не порадить — ніякої поліції, ради Бога...”

“Тоді що?”

“Тоді не знаю, прочитайте дискети в Абулафії, останніми днями я увів туди все, також і те, що трапилось упродовж останнього місяця. Вас не було, я не знав кому розповісти і писав три дні й три ночі... Послухайте, йдіть в офіс, у шухляді мого письмового столу є конверт із двома ключами. Той більший не потрібен, це ключ від мого сільського будинку, а менший — від помешкання в Мілані, йдіть туди і прочитайте все, тоді вирішуйте, або, може, ми ще поговоримо, Боже мій, не знаю навіть, що робити...”

“Гаразд, прочитаю. Але де я вас тоді знайду?”

“Не знаю, я тут щодня переїжджаю з готелю до готелю. Скажімо, ви робите все сьогодні і тоді завтра вранці почекаєте у мене вдома, я спробую зателефонувати, якщо зможу. Боже мій, гасло...”

Я почув галас, голос Бельбо наближався й віддалявся з різною інтенсивністю, наче хтось намагався вирвати у нього слухавку.

“Бельбо! Що трапилось?”

“Мене знайшли, гасло...”

Сухий тріск, наче вистріл. Мабуть, слухавка впала і вдарилась об стіну або об полицку під телефонним апаратом. Звуки вовтузні. Потім клацнула повішана слухавка. Повішана, найпевніше, вже не рукою Бельбо.

Я відразу пішов під душ. Мені треба було прокинутися. Я не розумів, що відбувалося. План існує? Яке безглуздя, це ж ми його вигадали. Хто схопив Бельбо? Розенкройцери, граф Сен-Жермен, Охрана, Лицарі Храму, асасини? Тут усе було можливе, оскільки все було неймовірне. Цілком може бути, що він з'їхав з глузду; останнім часом він був такий напружений, я не розумів, чи це через Лоренцу Пеллегріні, чи його щораз більше зачаровувало оте його творіння, — втім, План був спільний, мій, його, Діоталлеві, але саме він, як здавалось, був найбільше ним захоплений, і це вже не скидалося на

гру. Даремно робити інші припущення. Я пішов до видавництва, Гудрун зустріла мене їдким зауваженням, що вся робота у видавництві тепер лежить на її плечах, я поквапився до кабінету, знайшов конверта, ключі й помчав до помешкання Бельбо.

Запах затхлості, прогірклих недопалків, повсюди переповнені попільнички, умивальник у кухні повен брудних тарілок, смітник напханий розтељубушеними консервними бляшанками. У кабінеті на полиці — три порожні пляшки з-під віскі, у четвертій ще залишилось на два пальці спиртного. Це було помешкання людини, яка провела останні дні не виходячи, абияк споживаючи їжу, працюючи в шаленому ритмі, наче наркоман.

Всього було дві кімнати, заповнені книжками, складеними купами в кожному куті, а полиці стелажів гнулися під їх вагою. Я відразу помітив стіл з комп'ютером, друкарку, коробки з дискетами. Декілька картин на небагатьох місцях на стіні, не зайнятих стелажима, а прямо навпроти столу — гравюра XVII сторіччя, репродукція, старанно оправлена в раму, алегорія, якої я не помітив місяць тому, коли піднявся сюди, щоб випити пива, перш ніж вирушити у відпустку.

На столі — фото Лоренци Пеллегріні з присвятою, написаною крихітними і дещо дитячими буквами. Було видно лише обличчя, але погляд, сам погляд вселяв у мене неспокій. Інстинктивним порухом делікатности (чи ревності?) я обернув фото, не читаючи присвяти.

Там було декілька папок. Я пошукав чогось цікавого, але то були лише роздруки кошторисів видавничих проєктів. Посеред тих документів я знайшов, однак, роздрук одного файла, який, судячи з дати, стосувався, очевидно, перших спроб із текстовим процесором. І справді, він називався “*Abu*”. Я пригадав собі майже дитячий ентузіазм Бельбо, бурчання Гудрун, іронію Діоталлеві, коли Абулафія вперше з'явився у видавництві.

Ім'я “*Abu*” було, безперечно, особистою відповіддю Бельбо на докори в його адресу, студентською витівкою, забавою неофіта, але воно багато говорило про ту пристрасть до комбінацій, з якою Бельбо підступав до машини. Хоча зі своєю блідою посмішкою він завжди твердив, що з тої хвилини, коли він виявив, що не може бути головним героєм, він вирішив стати проникливим глядачем, — даремно писати, якщо нема на те серйозної причини, краще переписувати книжки інших, саме це робить добрий редактор у видавництві, — у цій машині він знайшов щось на зразок наркотика, його пальці бігали по клавіатурі, наче він, не боячись осуду, імпровізував на тему

Petit Montagnard на старому домашньому фортепіано. Він не мав наміру творити: писання сповнювало його жахом, він знав, що це була не творчість, а випробування дієвості електронного мозку, звичайні вправи. Але, забуваючи про фантоми, які зазвичай переслідували його, він знайшов у цій грі можливість виразити властиве п'ятдесятилітній людині друге юнацтво. В кожному разі, його природний песимізм, його нелегкі порахунки з минулим якимось чином розчинялися у бесіді з неорганічною, предметною, слухняною, безвідповідальною пам'яттю на транзисторах, настільки по-людськи нелюдською, що вона давала йому змогу не відчувати його звичного незадоволення існуванням.

FILENAME: Abu

О, який чудовий пізньолистопадовий рапок, на початку було слово, заспівай мені, богине, про Ахілла, сина Пелея, дам, кавалерів, зброю, кохання. Крапка і воно само починає новий абзац. Пробуй, пробуй, пробуй, *parakalò*, *parakalò*, маючи відповідну програму, можеш робити навіть анаграми, якщо ти написав цілий роман про героя-конфедерата на ймення Рет Батлер та химерну панночку, яку звали Скарлет, і починаєш відчувати докори сумління, тобі треба всього лиш дати команду, і Абу замінить усіх Ретів Батлерів на князя Андрея, а всіх Скарлет — на Наташу, Атланту — на Москву, і ти написав війну і мір.

Абу зараз зробить одну річ: я надрукую що фразу, дам Абу наказ замінити кожне "а" на "акка" і кожне "о" на "улла", і в результаті матимемо речення майже фінською мовою.

Аккабу закаркаказ зрулабить улладну річ: я накаркакую що фракказу, даккам Аккабу наккакаказ заккамінити куллажне "акка" накка "аккаккакка" і куллажне "улла" накка "уллакка", і в результаті улладержимулла речення маккайже фінськуллаю муллавуллаю.

Яка радість, яке запаморочення різномірності, о мій ідеальний читачу/писарю, що страждаєш ідеальним безсонням, о помилки фіннегана, о граціозна й доброзичлива тварину. Він не допомагає тобі думати, але допомагає тобі, бо ти мусиш думати за нього. Абсолютно духовна машина. Пишучи гусячим пером, мусиш шкрябати по засмальцьованому папері й щоразу макати перо в чорнило, думки набігають одна на одну і загіястя не встигає за ними; коли друкуєш на друкарській машинці, літери набігають одна на одну, і ти не можеш продовжувати зі швидкістю своїх нервових імпульсів, а лише у неповороткому темпі механіки. А от з ним (з нею?) пальці фантазують, розум легко торкається клавіатури, тебе вже несуть

золотисті крила, і нарешті ти з першої спроби можеш зосередитися на погляді суворого критичного розуму на щастя.

Ось що я зтроблю тепер, взьмує цей набір орфографічних хмиер і т пакжду машинім скопіїювмти йогого ізаписати уц тивмчасовійф памійяті, ат тодн зновгу витгти йогого зм цьолго лімбу назавд на екрн як провдовження йогого ссамго.

Оце я писав насліпо, а тепер узав цей набір орфографічних химер і накавав машині повторити цю помилку як продовження її самої, але в копії я все виправив і нарешті фраза видається цілком зрозумілою, бездоганною, і так зі сміття я вибрав Чисте Зерно.

Покаявшись, я міг викинути першу фразу: але я залишаю її, лише аби показати, як на цьому екрані можуть співіснувати “є” і “мало бути”, випадковість і доконечність. Але я міг би забрати цю неполадну фразу лише з видимого тексту, а не з пам’яті, зберігаючи так архів своїх метаморфоз і позбавляючи всеїдних фрейдистів та віртуозів текстових варіантів задоволення від здогадів, їхнього хліба й академічної слави.

Це краще, ніж справжня пам’ять, адже остання ціною важких зусиль вчиться пам’ятати, але не забувати. Діоталлеві сефардинчо шаленіє від вигляду палаців з парадними сходами, зі статуєю воїна, який вчиняє жадливий злочин над безборонною жінкою. А далі — коридори з сотнями кімнат, у кожній зображення якогось незвичайного явища, миттеві з’яви, тривожні події, оживлі мумії, і до кожного образу, о вікопомна, ти приєднуєш думку, категорію, елемент космічного облаштування, якийсь силлогізм, чи нечуваний сорит, ланцюги максим, намиста гіпалаг, троянди зевгм, танці гістеронпротерон, логой-апофантікой, ієрархії стойхейя, процесії рівнодень та паралаксів, гербарії, генеалогії гімнософістів — і так далі у безмежжя — о Раймундо, о Камілло, вам достатньо було повернутися в думках до ваших візій і ви одразу відтворювали великий ланцюг буття, *in love and joy*, адже все те, що у всесвіті розчленовується, у вашій голові вже об’єдналося в одному томі, а Пруст міг би викликати у вас лише посмішку. Але тоді, коли ми з Діоталлеві задумували створити *ars oblivionalis*, нам не вдалося знайти законів забування. Все даремно, можна податися на пошуки втраченого часу, йдучи за живими слідами, як Хлопчик-Мізинчик у лісі, але знайденого часу навмисне стерти не можна. Хлопчик-Мізинчик завжди повертається, наче ідея-фікс. Науки забуття не існує, ми все ще захрясли у випадкових природних процесах — мозкових пошкодженнях, амнезії чи таких кустарних практиках, як наркотики, алкоголь, забуття сном чи самогубство.

А от Абу може дозволити тобі певні локальні самогубства, тимчасову амнезію, безболісну втрату мови.

Отож-бо, нескромний читачу, ти ніколи цього не знатимеш, але цей обрубаний рядок, який виходить у порожнечу, був початком довгої фрази, яку я справді написав, але потім мені захотілося її не написати (і навіть не подумати), тому мені б хотілося, аби те, що я написав, ніколи не відбулося. Вистачило одній команди — і по фатальній та недоречній фразі розплилася молочна піна, я натиснув на “витерти” і пссст — усе зникло.

Але це ще не все. Трагедія самогубця полягає в тому, що, тільки-но вистрибнувши з вікна, між сьомим і шостим поверхом він передумує: “Ех, якби я міг повернутися назад!” Та ба. На жаль, неможливо. Геп. А от Абу милостивий, дає тобі можливість каяття, я міг би ще відтворити свій зниклий текст, якби вчасно надумав і натиснув клавішу відновлення. Яке полегшення. Мені варто лише усвідомити, що якби я захотів, я міг би пам’ятати — і я миттю все забуваю.

Я ніколи вже не ходитиму від бару до бару, дезінтегруючи чужопланетні космічні кораблі трасерними набоями, аж поки чужопланетний монстр не дезінтегрує мене. Тут краще, тут ти дезінтегруєш думки. Це галактика з тисяч, десятків тисяч і мільйонів астероїдів, всі в один ряд, білі чи зелені, і їх творцем є ти. *Fiat Lux*, Великий Вибух, сім днів, сім хвилин, сім секунд — і в тебе перед очима народжується всесвіт у вічній текучості, де нема навіть точних космологічних ліній і часових пуг, не кажучи вже про *numerus Clausius*, тут можна йти назад навіть у часі, літери виникають і знову мляво відпливають, вони виринають з ніщоти і слухняно туди повертаються; одержавши наказ, вони розчипаються і, знову перетворившись в ектоплазм, повертаються до свого природного середовища; це підводна симфонія м’яких з’єднань і розривів, драглистий танець комет-саможерів, як щука із Жовтого Підводного Човна, натискаєш пучкою пальця на клавішу — і непоправне починає зсуватися дозад, до кровожерного слова, зникає у його пащі, воно всмоктує — сьорб — і наступає темрява, а якщо ти не зупинишся, воно пожере само себе і розтовстіє від свого неіснування, як чорна діра.

А якщо ти пишеш те, чого пристойність не схвалює, можна все скинути на дискету, а на неї ставиш гасло, і ніхто більше не зможе цього прочитати; дуже зручно для таємних агентів — пишеш послання, запам’ятовуєш і ховаєш на дискеті, тоді дискету до кишені і пішов собі, посвистуючи, і навіть Торквемада не зможе ніколи дізнатися, що ти там написав, це знаєш лише ти і він (Він?). Припустімо навіть, що тебе катують, ти вдаєш, ніби здаєшся і хочеш набрати гасло, а насправді натискаєш таємну клавішу і послання вже не існує.

Ех, я написав щось, помилково ворухнув пальцем — і все зникло. Що ж то було? Не пам’ятаю. Я знаю лише, що то не було жодне Послання. Але хто зна, що буде далі.

Той, хто намагається проникнути у Трояндовий Сад Філософів, не маючи ключа, подібний до людини, яка пробує ходити без ніг.

(Michael Maier, *Atalanta Fugiens*, Oppenheim, De Bry, 1618, символ XXVII)

Видрукуваного більше не було нічого. Я був змушений шукати на дискетах комп'ютера. Вони були покладані за номерами, і я подумав, що варто почати з першої. Але Бельбо говорив про гасло. Він завжди ревниво охороняв таємниці Абулафії.

І справді, не встигла машина завантажитись, як з'явився напис, що запитував: "Знаєш гасло?" Без наказового способу, Бельбо був людиною вихованою.

Машина не схильна поступатися, вона знає, що повинна отримати гасло, а поки його не отримає, мовчить. Проте вона ніби каже мені: "Авжеж, усе те, що ти хочеш знати, тут, у моєму животі, та шкребися, шкребися, старий кроте, цього ти ніколи не дістанеш". Ми ще побачимо, сказав я собі, ти так любив гратися з Діоталлеві у перестанови, ти був Семом Спейдом видавництва, як сказав би Якопо Бельбо: знайди сокола.

В Абулафії гасло могло складатися з семи літер. Скільки перестанов можна зробити з семи літер алфавіту, який складається з двадцяти п'яти літер, враховуючи також повторення, адже ніде не сказано, що гасло не може звучати *cadabra*? Мені десь траплялася ця формула, результат становить щось коло шести мільярдів з чимось. Навіть маючи гігантську обчислювальну машину, здатну робити мільярди перестанов, по мільйонові за секунду, все ж доведеться вводити їх одна за одною в Абулафію, щоб перевірити, а я знав, що Абулафії потрібно близько десяти секунд, щоб запитати, а потім перевірити гасло. Отже шістдесят мільярдів секунд. Якщо у році трохи більше тридцяти одного мільйона секунд, заокруглимо до тридцяти, то час, необхідний для цього, становитиме близько двох тисяч років. Непогано.

Треба продовжувати робити здогади. Яке слово могло спасти на думку Бельбо? Передовсім, чи це було гасло, яке він установив на самому початку, тільки-но почав застосовувати комп'ютер, чи він вигадав нове і замінив ним старе останніми днями, коли усвідомив,

що дискети містять вибуховий матеріал і що, принаймні для нього, гра перестала бути грою? Це були б дві різні речі.

Краще зупинитись на другій гіпотезі. Бельбо відчуває, що План його зацькував, починає ставитися до нього серйозно (адже саме це він дав мені зрозуміти по телефону), і тоді вигадує якесь слово, пов'язане з нашою історією.

А може ні: слово, пов'язане з Традицією, могло б прийти на гадку також і їм. На мить я подумав, що хто зна, чи Вони не увійшли до помешкання раніше від мене, може Вони скопіювали дискети і в цю хвилину випробовують усі можливі комбінації десь у віддаленій місцині. На верховному комп'ютері у якомусь карпатському замку.

Які дурниці, сказав я собі, це не ті люди, які б рахували, вони пробували б застосувати Нотарікон, Гематрію, Темуру, ставлячись до дискет, як до Тори. І це забрало б їм стільки часу, скільки минуло з часу написання *Сефер Єцира*. Однак цей здогад не слід відкидати. Вони — якщо Вони існують — черпали б натхнення у кабалістиці, і якщо Бельбо перекопався, що Вони існують, він теж пішов би тим шляхом.

Про всяк випадок я випробував десять сфірот: Кетер, Хохма, Біна, Хесед, Гвура, Тіферет, Нецах, Год, Есод, Мальхут, а на додачу спробував Шхіну... Звичайно, нічого не змінилося, це було перше, що спало б на думку будь-кому.

І все ж гасло має бути чимось очевидним, що приходить у голову само собою, адже коли працюєш над якимось текстом так одержимо, як, вочевидь, працював упродовж останніх днів Бельбо, неможливо втекти від теми, якою живеш. Було б зовсім не по-людському, якби він шаленів через План, а тут йому приходить у голову *Lincoln* чи *Mombasa*, або ще щось подібне. Це має бути щось пов'язане з Планом. Але що?

Я спробував залізти в шкуру Бельбо, який, пишучи, судомно курих, пив і оглядався навколо. Я пішов до кухні, щоб налити собі останню краплю віскі в єдину чисту склянку, яку я знайшов, повернувся до комп'ютера і, спираючись об спинку стільця, поклавши ноги на стіл, почав пити маленькими ковтками (хіба не так робив Сем Спейд — ні, мабуть ні, може, це був Марлов?), окидаючи поглядом кімнату. Книжки були занадто далеко, і я не міг розібрати назв на їх ребрах.

Я востаннє ковтнув віскі, заплющив очі, знову розплющив їх. Переді мною — гравюра XVII століття. Це була типова розенкройцерівська алегорія того періоду, багатого на закодовані послання в пошуках членів Братства. Очевидно, вона зображала Храм Рози і Хрес-

та, і було видно вежу з банею, відповідно до іконографічної моделі епохи Відродження, християнської та єврейської, згідно з якою Єрусалимський Храм відтворювали на зразок мечеті Омара.

Красвид навколо вежі був неспівмірний і неспівмірно залюднений, як це буває на ребусах, де видно палац, жабу на першому плані, нав'юченого мула і короля, який одержує від пажа дар. Тут унизу ліворуч був зображений вельможа, що з'являвся в отворі колодязя, висячи на колесі, вісь якого через якісь абсурдні корби — крізь кругле вікно — була прикріплена до певної точки всередині вежі. У центрі знаходився лицар і перехожий, праворуч — прочанин на колінах, який тримав велику кітву, наче патерицю. З правого боку, майже навпроти вежі, височіла гора, круча, з якої падав персонаж зі шпагою, а з протилежного боку, в перспективі — Арарат, на вершині якого сів на мілину Ковчег. У верхніх кутах було видно дві хмари, кожна з них була освітлена зіркою, що кидала на вежу розсіяні промені, вздовж них колихалися дві постаті — гола людина, оповита кільцями змія, і лебідь. У верхній частині, в центрі був німб, над яким висіло слово “*oriens*” у переплетінні з гебрійськими письменами, з яких виростала Божа рука, що підтримувала мотузкою вежу.

Вежа рухалася на колесах, її основа була квадратна, вона мала вікна, двері, з правого боку підйомний міст, тоді щось на кшталт галереї з чотирма спостережними баштами, на кожній з яких був озброєний воїн зі щитом (прикрашеним гебрійськими літерами), який махав пальмовою гілкою. Але було видно лише трьох воїнів, про четвертого можна було здогадатися — він був схований за масою восьмикутного купола, над яким височіла баня, теж восьмикутна, і з неї стирчала пара великих крил. Вище була ще одна баня, менша, з чотирикутною баштою, з відкритими арками, опертими на тонкі колони; всередині було видно дзвін. І нарешті, остання невелика чотирисклепінчаста баня, до якої була прикріплена мотузка, підтримувана Божою рукою. По боках бані — слово “*Fa/ma*”, над банею — картуш “*Collegium Fraternitatis*”.

Чудернацтва на цьому не закінчувалися, тому що з інших двох круглих вікон вежі виглядали: ліворуч — величезна, непропорційна щодо інших постатей рука, що тримала меч, здавалося, що вона належала якійсь крилатій істоті, замкненій у вежі, а праворуч — велика сурма. І знову сурма...

Мене зацікавила кількість отворів вежі: надто вже правильно розміщені на банях, по боках основи вони були розміщені абияк. Вежу було видно лише на дві чверті, у прямокутній перспективі, й

можна було собі уявити, що задля симетрії двері, вікна та бійниці, що видніли з одного боку, були відтворені у тому ж порядку також із протилежного боку. Отже, чотири арки бані з дзвоном, вісім вікон у нижній бані, чотири башти, шість отворів між східним і західним фасадами, чотирнадцять між північним та південним фасадами. Я додав: тридцять шість отворів.

Тридцять шість. Це число переслідувало мене вже понад десять років. Як і сто двадцять. Розенкройцери. Сто двадцять поділити на тридцять шість буде — до шостого знаку — 3,333333. Занадто доско-
нало, але, може, варто спробувати. Я спробував. Жодного результату.

Мені спало на думку, що, помноживши це число на два, можна приблизно отримати число Звіра — 666. Але й це припущення вияви-
лося занадто фантастичним.

Раптом мене вразила центральна хмара, Божий престол. Гебрейські літери було добре видно навіть з мого крісла. Але Бельбо не міг пи-
сати на Абулафії гебрейськими літерами. Я приглянувся краще: зви-
чайно, я їх знав, справа наліво, *йод, ге, вав, ге*. Ягве, ім'я Бога.

І починай комбінувати цим ім'ям, тобто YHWH, спершу ним самим, і досліджувати всі його комбінації, і викручувати й крутити ним, наче колесом...

(Abulafia, *Hayyê ha-Nefeš*, Ms. München 408)

Ім'я Бога... Але ж так. Я пригадав першу розмову між Бельбо та Діоталлеві того дня, коли Абулафію встановили в офісі.

Діоталлеві, підкреслено поблажливий, стояв у дверях своєї кімнати. Поблажливість Діоталлеві була завжди образливою, але Бельбо, як здавалося, сприймав її саме поблажливо.

“Воно тобі зовсім ні до чого. Ти ж не захочеш переписувати на ньому рукописи, яких не читаєш?”

“Воно потрібне, щоб класифікувати, впорядковувати списки, оновлювати каталоги. І я б міг написати щось своє, а не чуже”.

“Але ж ти присягався, що нічого свого не напишеш”.

“Я присягався, що не засмучу світ ще одним рукописом. Я сказав, що оскільки мені стало зрозуміло, що в мені нема задатків для головного героя...”

“...ти будеш проникливим глядачем. Це я знаю. І що?”

“А те, що навіть проникливий глядач, повертаючись із концерту, може мугикати собі пасаж із другої частини. Це ж не означає, що він хоче диригувати у Карнегі-Холі...”

“Значить, ти пробуєш мугикати літературу, щоб переконатися, що не маєш писати”.

“Це було б чесно”.

“Ви так вважаєте?”

Діоталлеві та Бельбо обидва були вихідцями з П'ємонту і часто розважали на тему тої властивої добрим п'ємонтійцям здатности, яка дозволяла їм чемно вислухати тебе, дивлячись тобі у вічі, і сказати “Ви так вважаєте?” тоном, що мав би виражати ввічливий інтерес, але насправді дає тобі відчуття, що ти є об'єктом глибокого несхвалення. На їхню думку, я був варваром і ці тонкощі були мені недоступні.

“Варвар?” заперечував я, “я народився у Мілані, але моя родина походить з Валь-д'Аоста...”

“Дурниці,” казали вони, “п’ємонтійця одразу пізнати з його скептицизму”.

“Я скептик”.

“Ні. Ви лише недовірок, а це зовсім інше”.

Я знав, чому Діоталлеві не довіряв Абулафії. Він чув, що можна змінити порядок літер, так що текст може породити свою протилежність, погрожуючи неясними пророкуваннями. Бельбо намагався пояснити йому. “Це гра у перестанови,” твердив він, “хіба не це зветься Темурою? Хіба не так робить побожний рабин, щоб піднятися до Дверей Сяйва?”

“Любий друже,” казав йому Діоталлеві, “тобі ніколи нічого не збагнути. Це правда, що Тора — я маю на увазі видиму Тору — це лише одна з можливих перестанов літер вічної Тори, яку Бог створив і передав Адамові. І переставляючи впродовж століть літери цієї книги, можна нарешті віднайти оригінальну Тору. Але тут важливий не результат. Важливий процес, вірність, із якою ти до безмежжя крутиш молитовний і літературний млин, поступово відкриваючи істину. Якби ця машина відразу показала тобі істину, ти б її не впізнав, адже твоє серце не було б очищене тривалим запитуванням. І крім того, хіба це можливо тут, в офісі? Книгу слід шепотіти у крихітній халупі в гетто, де день за днем ти вчишся схилитися над нею і притискати руки до стегон так, щоб між рукою, яка тримає Книгу, і рукою, яка її гортає, майже не було вільного простору, а якщо ти слиниш палець, ти повинен підносити його до губ вертикально, наче кришачи прісний хліб, обережно, щоб не загубити й крихти. Слово треба споживати надзвичайно повільно, ти можеш розчинити і перекомбінувати його лише тоді, якщо воно тане у тебе на язичі, й треба слідкувати, щоб воно не бризнуло зі слиною тобі на каптан, адже якщо випарується одна літера, розривається нитка, яка повинна з’єднати тебе з вищими сферот. Саме цьому присвятив життя Аврагам Абулафія, тим часом як ваш святий Тома щосили намагався знайти Бога, йдучи своїми п’ятьма стежками. *Хохмат га-Церуф* було водночас наукою комбінування літер і наукою очищення сердець. Містична логіка, світ літер і вир їх нескінченних перестанов — це світ благословенний, наука комбінацій — це музика думки, але треба просуватися повільно, обережно, бо твоя машина замість екстази може дати тобі марення. Чимало учнів Абулафії не зуміли стриматися на цьому найтоншому порозі, який відокремлює споглядання імен Бога від магічної практики, від маніпуляції іменами, щоб зробити з них талісман, знаряддя панування над природою. І вони не знали, як не знаєш і ти, — і не

знає твоя машина, — що кожна літера пов'язана з певним членом тіла, і якщо ти змістиш якусь приголосну, не знаючи її сили, один із членів твого тіла може змінити своє розміщення або природу, і ти зостанешся, люто скаліченим зовні, на все життя і всередині на всю вічність”.

“Послухай,” сказав йому Бельбо цього ж дня, “ти мене не знеохотив, а навпаки, піддав духу. Отже, у мене тут є, покірний моїм наказам, як у твоїх друзів був Голем, мій особистий Абулафія. Я назву його Абулафією, для своїх — Абу. І мій Абулафія буде розважнішим і більше сповненим шаноби, ніж твій. Скромнішим. Хіба проблема полягає не в тому, щоб знайти всі комбінації ім'я Бога? Гаразд, заглянь у цей підручник, у мене тут невеличка програма на бейсику, щоб робити всі комбінації з чотирма літерами. Ніби навмисне зроблена для IHVN. Ось вона, хочеш, щоб я її запустив?” І він показав програму, яка для Діоталлеві справді виглядала кабалістикою:

```
10 REM anagrams
20 INPUT L$(1), L$(2), L$(3), L$(4)
30 PRINT
40 FOR I1=1 TO 4
50 FOR I2=1 TO 4
60 IF I2=I1 THEN 130
70 FOR I3= 1 TO 4
80 IF I3=I1 THEN 120
90 IF I3=I2 THEN 120
100 LET I4=10-(I1+I2+I3)
110 LPRINT L$(I1);L$(I2);L$(I3);L$(I4)
120 NEXT I3
130 NEXT I2
140 NEXT I1
150 END
```

“Спробуй, коли воно зажадає у тебе input, напиши I,H,V,H і запусти програму. Може ти розчаруєшся: адже можливих перестанов лише двадцять чотири”.

“Святії Серафими! І навіщо тобі потрібні двадцять чотири імена Бога? Гадаєш, що наші мудреці вже цього не зробили? Та прочитай тільки *Сефер Єцира*, шістнадцяту главу четвертого розділу. А у них не було комп'ютерів. Два Камені будують два Доми. Три Камені будують шість Домів. Чотири Камені будують двадцять чотири Доми. П'ять Каменів будують сто двадцять Домів. Шість Каменів бу-

дують сімсот двадцять Домів. Сім Каменів будують п'ять тисяч сорок Домів. А далі йди і думай про те, чого язык сказати і вухо почути не може'. Знаєш, як це зветься нині? Факторіальне обчислення. А знаєш, чому Традиція попереджає тебе, що далі краще припинити? Тому що якби в імені Бога літер було вісім, комбінацій було б сорок тисяч, якщо десять — то три мільйони шістсот тисяч, а перестанов твого власного нікчемного імені було б майже сорок мільйонів, і дякуй Богові, що у тебе немає середнього ініціалу, як у американців, а то ти дійшов би до більше чотирьохсот мільйонів. І якби літер в імені Бога було двадцять сім — адже єврейська абетка не має голосних, лише двадцять два звуки плюс п'ять варіантів — його можливі імена виражалися б числом із двадцятьма дев'ятьма знаками. Але треба враховувати й повторення літер, бо не можна відкинути можливості, що ім'я Бога складатиметься з *алефа*, повтореного двадцять сім разів, і тоді факторіального аналізу тобі не вистачить і треба піднести двадцять сім до двадцять сьомого ступеня: і одержиш, гадаю, 444 мільярди мільярдів мільярдів мільярдів можливостей, чи щось коло того, в кожному разі, число з тридцяти дев'яти знаків".

"Ти хитруєш, аби справити на мене враження. Я теж читав твою *Сефер Єцира*. Основних літер двадцять дві, і з них, лише з них Бог сотворив усе".

"Не треба прискіпуватись, адже в цьому порядку величин, якщо замість двадцяти семи у двадцять сьомому ступені візьмеш двадцять два у двадцять другому ступені, все одно у тебе вийде щось коло 340 мільярдів мільярдів мільярдів. Яка різниця з людської погляду? Чи знаєш ти, що якби тобі довелося лічити один, два, три і так далі, по секунді на кожне число, то щоб дійти до мільярда, розумієш, усього лиш до мільярда, це зайняло б тобі тридцять два роки? Утім все складніше, ніж ти гадаєш, і Кабала не обмежується до *Сефер Єцира*. І я тобі кажу, що при належній перестанові літер Тори слід використовувати всі двадцять сім літер. Це правда, що якби в перестановах останні п'ять літер потрапили в тіло слова, вони перетворилися б у свій нормальний еквівалент. Але це не завжди так. В Ісаї дев'ять шість сім: слово LMRBH, *Lemrabah*, — який збіг, воно означає *множити*, — написано з кінцевим *мем* усередині".

"Чому?"

"Тому що кожній літері відповідає певне число, і звичайне *мем* дорівнює числу сорок, тоді як кінцеве *мем* — шестисот. Тут діє не Темура, яка вчить тебе перестановам, а Гематрія, яка знаходить щонайтонші подібності між словом та його цифровою величиною. З кінцевим *мем* слово LMRBH дорівнює не 277, а 837, отож тотож-

не 'ThThZL, Thath Zal', що означає 'той, хто щедро обдаровує'. Отже, ти бачиш, що треба враховувати всі двадцять сім літер, бо важливий не лише звук, але й його числове значення. Тепер повернімось до моїх обчислень: комбінацій є більше чотирьохсот мільярдів мільярдів мільярдів мільярдів. А знаєш, скільки часу потрібно, щоб випробувати їх усі, по одній за секунду, якщо існує машина, — звичайно, не така, як твоя, мала й недолуга, — яка могла б це зробити? При одній комбінації за секунду потрібно сім мільярдів мільярдів мільярдів мільярдів хвилин, сто двадцять три мільйони мільярдів мільярдів мільярдів годин, трохи більше п'яти мільйонів мільярдів мільярдів мільярдів днів, чотирнадцять тисяч мільярдів мільярдів мільярдів років, сто сорок мільярдів мільярдів мільярдів століть, чотирнадцять мільярдів мільярдів мільярдів тисячоліть. А якби в тебе була обчислювальна машина, здатна випробовувати мільйон комбінацій за секунду, — подумати тільки, скільки часу ти б заощадив, — ця твоя електронна рахівниця впоралася б за чотирнадцять тисяч мільярдів мільярдів тисячоліть. Але насправді істинне ім'я Бога, таємне ім'я — таке ж довге, як сама Тора, й не існує у світі такої машини, яка могла б вичерпати всі комбінації, адже вже сама Тора — результат перестанови двадцяти семи літер з повтореннями, і мистецтво Темури каже тобі, що ти повинен переставляти не двадцять сім літер абетки, а всі знаки Тори, де кожний знак — це те ж саме, що окрема літера, навіть якщо він безмежну кількість разів з'являється на інших сторінках, тобто два *ge* в імені IHVN трактують як дві різні літери. Тому, якщо ти хочеш вирахувати всі можливі перестанови всіх знаків цілої Тори, тобі не вистачить усіх нулів світу. Пробуй, пробуй на цій твоїй бухгалтерській рахівниці. Така машина, звісно, існує, але її не виготовляють у твоїй Кремнієвій Долині, це свята Кабала або ж Традиція, і рабини вже століттями роблять те, чого не робить жодна машина і, сподіваюсь, не зможе зробити ніколи. Адже коли всі комбінації будуть вичерпані, результат має залишитись у таємниці, а в кожному разі, всесвіт припинить свій цикл — і ми безслідно спалахнемо у сліпучій славі великого Метатрона”.

“Амін”, сказав Якопо Бельбо.

Вже тоді Діоталлеві спонукував його до тих запаморочливих крайнощів, і мені слід було це врахувати. Скільки разів я бачив, як Бельбо в позаурочний час випробовував програми, які дозволяли йому перевіряти обрахунки Діоталлеві, щоб показати йому, що його Абу принаймні говорив йому правду впродовж декількох секунд, що дозволяло не рахувати вручну на пожовклому пергамені за допомогою допо-

топних цифрових систем, які хтозна чи знали бодай нуль. Усе даремно, там, куди сягали його можливості, Абу теж відповідав експонентами, і Бельбо не вдавалося втерти Діоталлеві носа екраном, який до безмежжя виповнювався нулями, блідо імітуючи видовище розмноження комбінаторних вселених та вибуху всіх можливих світів...

Однак тепер, після всього, що трапилось, — а тут ще й оця розенкройцерівська гравюра, — мені здавалось неможливим, щоб Бельбо, шукаючи гасла, не повернувся до тих вправ з ім'ям Бога. Але він повинен був оперувати такими числами, як тридцять шість або сто двадцять, якщо були вірними мої припущення, що ці числа його переслідували. Отже, він не міг комбінувати чотирима єврейськими літерами, адже, як він знав, чотири камені будують лише двадцять чотири дома.

Він міг розіграти італійську транскрипцію, яка містить ще два голосні. Шість літер дають у розпорядження сімсот двадцять комбінацій. Тут будуть і повторення: але сказав же Діоталлеві, що два *ge* можна вважати різними літерами. Бельбо міг вибрати тридцять шосту або сто двадцять комбінацію.

Приїхав я сюди об одинадцятій, а зараз була перша. Мені треба було написати програму для складання анаграм із шести літер, досить було тільки змінити вже готову програму для чотирьох.

Я потребував свіжого повітря. Вийшовши з помешкання, я купив собі попоїсти й ще одну пляшку віскі.

Піднявшись у помешкання, я відклав канапки, взявся за віскі, вклав дискету з бейсиком, склав програму для шести літер — як звично для мене, з помилками, і тому це зайняло мені добрих півгодини, але десь о пів на третю програма вже працювала і на екрані перед моїми очима пропливали сімсот двадцять імен Бога.

iahveh	iahvhe	iahev	iahehv	iahhve	iahhev	iavheh	iavhhe
iavehh	iavehh	iavhhe	iavheh	iaehvh	iaehhv	iaevhh	iaevhh
iaehhv	iaehvh	iahhve	iahhev	iahvhe	iahveh	iahehv	iahev
ihaveh	ihavhe	ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihvae	ihvae
ihveah	ihveha	ihvhae	ihvhea	ihvhae	ihvhae	ihvah	ihvha
ihvah	ihvha	ihhave	ihhaev	ihhvae	ihhvae	ihheav	ihheva
ivaheh	ivaheh	ivaehh	ivaehh	ivaheh	ivaheh	ivhaeh	ivhaeh
ivheah	ivheha	ivhhae	ivhhea	iveaah	iveaah	ivehah	ivehha
ivehah	ivehha	ivhaeh	ivhaeh	ivhhae	ivhhae	ivheah	ivheha
ieahvh	ieahhv	ieavhh	ieavhh	ieahhv	ieahvh	iehavh	iehavh
ievhah	ievhah	iehhav	iehhia	ievahh	ievahh	ievvah	ievvha
ievvha	ievvha	iehahv	iehahv	iehhav	iehhva	iehvah	iehvha
ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihaveh	ihhave	ihhave
ihhvae	ihhvae	ihheav	ihheva	ihvae	ihvae	ihvae	ihvae
ihveah	ihveha	ieahv	ieahv	iehav	iehva	ievah	ievhah

aihveh	aihvhe	aihev	aihev	aihve	aihhev	aivheh	aivhhe
aivehh	aivehh	aivhhe	aivveh	aievh	aiehhv	aievhh	aievhh
aiehhv	aiehhv	aihvev	aihveh	aihve	aihveh	aiehv	aiehv
ahiveh	ahiveh	ahiev	ahiev	ahive	ahivev	ahvieh	ahvieh
ahveih	ahveih	ahvie	ahvhei	ahiev	ahiev	ahveh	ahveh
ahveh	ahveh	ahhiev	ahhvie	ahvie	ahviev	ahveh	ahveh
aviehh	aviehh	aviehh	aviehh	aviehh	aviehh	avhieh	avhieh
avheih	avheih	avhie	avhhei	avhie	avhie	avhieh	avhieh
avehii	avehii	avhie	avhie	avhie	avhie	avhieh	avhieh
aeihvh	aeihvh	aeivhh	aeivhh	aeihhv	aeihhv	aeihv	aeihv
aehvih	aehvhi	aehhiv	aehhiv	aevih	aevih	aevih	aevih
aevhii	aevhii	aehiv	aehiv	aehiv	aehiv	aehvi	aehvi
ahive	ahive	ahive	ahive	ahiev	ahiev	ahvie	ahvie
ahvie	ahvie	ahheiv	ahheiv	ahvie	ahvie	ahvie	ahvie
ahveih	ahveih	ahveh	ahveh	ahveh	ahveh	ahveh	ahveh
hiaveh	hiaveh	hiaev	hiaev	hiave	hiave	hiae	hiae
hiveah	hiveah	hivhae	hivhae	hieav	hieav	hieav	hieav
hiehav	hiehav	hihave	hihave	hihae	hihae	hihae	hihae
haiveh	haiveh	haiev	haiev	haihv	haihv	haihv	haihv
haveih	haveih	havhie	havhie	haevh	haevh	haevh	haevh
haehiv	haehiv	hahive	hahive	hahvie	hahvie	hahvie	hahvie
hviaeh	hviaeh	hvieah	hvieah	hviae	hviae	hviae	hviae
hvaeih	hvaeih	hvaeie	hvaeie	hveiah	hveiah	hveiah	hveiah
hvehia	hvehai	hvhiae	hvhiae	hvhaie	hvhaie	hvhaie	hvhaie
heiavh	heiahv	heivah	heivah	heihav	heihav	heihav	heihav
hevih	hevhi	heahiv	heahiv	heviah	heviah	heviah	heviah
hevha	hevhai	hehiv	hehiv	hehiv	hehiv	hehiv	hehiv
hhiave	hhiave	hhivea	hhivea	hhieav	hhieav	hhieav	hhieav
hhavie	hhavie	hhaev	hhaev	hhvae	hhvae	hhvae	hhvae
hhveia	hhveia	hheiva	hheiva	hheav	hheav	hheav	hheav
viaheh	viaheh	viaehh	viaehh	viahhe	viahhe	viahhe	viahhe
viheah	viheah	vihhae	vihhae	vieahh	vieahh	vieahh	vieahh
viehav	viehav	vihaeh	vihaeh	vihhae	vihhae	vihhae	vihhae
vaiheh	vaiheh	vaiehh	vaiehh	vaihhe	vaihhe	vaihhe	vaihhe
vaheih	vaheih	vahhie	vahhie	vaeihh	vaeihh	vaeihh	vaeihh
vaeih	vaeih	vahie	vahie	vahie	vahie	vahie	vahie
uhiae	uhiae	vhieah	vhieah	vhihae	vhihae	vhihae	vhihae
vhaeih	vhaehi	vhaie	vhaie	vheiah	vheiah	vheiah	vheiah
vhehia	vhehai	vhhiae	vhhiae	vhaie	vhaie	vhaie	vhaie
veiahh	veiahh	veihah	veihah	veihah	veihah	veihah	veihah
veahih	veahhi	veahih	veahhi	vehiah	vehiah	vehiah	vehiah
vehhia	vehhai	vehiah	vehia	vehah	vehah	vehah	vehah
vhiaeh	vhiaeh	uhiaeh	uhiaeh	vhieah	vhieah	vhieah	vhieah
vhahie	vhahie	vhaeh	vhaeh	vhhiae	vhhiae	vhhiae	vhhiae
vhheia	vhheai	vheiah	vheiah	vheah	vheah	vheah	vheah
eahvh	eahhv	eahhv	eahhv	eahhv	eahhv	eahhv	eahhv
eivvah	eivvha	eihav	eihav	eihav	eihav	eihav	eihav
eivvah	eivvha	eihav	eihav	eihav	eihav	eihav	eihav
eaihvh	eaihvh	eaihvh	eaihvh	eaihvh	eaihvh	eaihvh	eaihvh
eahvih	eahvhi	eahhiv	eahhiv	eahhiv	eahhiv	eahhiv	eahhiv
eavhii	eavhii	eahiv	eahiv	eahhiv	eahhiv	eahhiv	eahhiv
ehiavh	ehiahv	ehivah	ehivah	ehihav	ehihav	ehihav	ehihav
ehavh	ehavh	ehahiv	ehahiv	ehviah	ehviah	ehviah	ehviah
ehvhia	ehvhai	ehhiv	ehhiv	ehhiv	ehhiv	ehhiv	ehhiv
eviahh	eviahh	evihah	evihah	evihah	evihah	evihah	evihah
evahih	evahih	evahih	evahih	evhiah	evhiah	evhiah	evhiah
evhia	evhiai	evhiah	evhiah	evhiah	evhiah	evhiah	evhiah
ehiah	ehiahv	ehihav	ehihav	ehivah	ehivah	ehivah	ehivah
ehahiv	ehahv	ehavh	ehavh	ehhiv	ehhiv	ehhiv	ehhiv
ehvia	ehvhai	ehviah	ehviah	ehvaih	ehvaih	ehvaih	ehvaih

hiahve	hiahev	hiavhe	hiaveh	hiaehv	hiaevh	hihave	hihaev
hihvae	hihvae	hiheav	hiheva	hivahe	hivaeh	hivhae	hivhea
hiveah	hiveha	hieavh	hieavh	hieavh	hiehva	hievah	hievha
haihve	haihev	haivhe	haiveh	haiehv	haievh	hahive	hahiev
hahvie	hahvei	haheiv	hahevi	havihe	havieh	havhie	havhei
haveih	havehi	haeihv	haeihv	haehiv	haehvi	haevih	haevhi
hhiave	hhiaev	hhivae	hhivea	hhieav	hhieva	hhaive	hhaiev
hhavie	hhavei	hhaeiv	hhaevi	hhviae	hhviea	hhvaei	hhvaei
hhveia	hhveai	hheiaiv	hheiva	hheaiv	hheavi	hhevia	hhevai
hviahe	hviaeh	hvihae	hvihea	hvieah	hvieha	hvaihe	hvaieh
hvahie	hvahei	hvaeih	hvaehi	vhiaeh	vhiea	hvhaie	hvhaei
hvhiea	hvhelai	hveiah	hveiha	hveaih	hveahi	hvehia	hvehai
heiahv	heiahv	heihav	heihva	heivah	heivha	heaihv	heaihv
heahiv	heahvi	heavih	heavhi	hehiav	hehiva	hehaiv	hehavi
hevhia	hevhai	heviah	hevha	hevaih	hevahi	hevhia	hevha

Ok

Я взяв у руку аркуші, що вийшли з друкарки, не розриваючи їх, мовби питаючи поради в сувою оригінальної Тори. Спробував ім'я номер тридцять шість. Повна темрява. Останній ковток віскі — і я непевними руками спробував ім'я номер сто двадцять. Нічого.

Мені захотілося померти. І все ж я був Якопо Бельбо, а Якопо Бельбо повинен був думати так, як думав я. Десь я, мабуть, помилився, помилився по-дурному, у якійсь дрібниці. Я був за крок від вирішення, може, Бельбо, з причин, які мені поки що не вдавалося зрозуміти, рахував з кінця?

Казобоне, дурню, — сказав я собі. Звісно що з кінця. Точніше, справа наліво. Бельбо вніс у комп'ютер ім'я Бога, транслітероване латинськими літерами, з голосними, звичайно, але, оскільки саме слово було єврейське, він написав його справа наліво. Він увів не слово ІАНВЕН — як це я раніше не здогадався — а НЕВНАІ. Адже очевидно, що в такому випадку порядок перестанов зміниться.

Отже, мені треба було рахувати з кінця. Я знову спробував обидва імена.

Нічого не сталося.

Все це неправильно. Я вперто чіплявся за елегантну, але хибну гіпотезу. Може трапитися з кожним ученим.

Ні, не те що з кожним ученим. Будь з ким. Хіба ми не помітили ще місяць тому, що останнім часом вийшло принаймні три романи, головний герой яких шукав у комп'ютері ім'я Бога? Бельбо не повівся б так банально. А крім того, коли вибираєш гасло, слід узяти щось, що легко згадати, що можна набрати легко, майже інстинктивно. Уявіть собі, ІНВНЕА! Йому б довелося застосувати до Темури Нотарікон і вигадати акростих, щоб запам'ятати гасло. Щось на зразок "Імельда Гідно Відомстила Гемонським Екзальгованим Асасинам..."

А крім того, чому Бельбо мав би думати по-кабалістичному, як Діоталлеві? Його переслідував План, а у План ми вклали стільки інших компонентів — Розенкройцери, Синархія, Гомункулуси, Маятник, Вежа, Друїди, Еннойя...

Еннойя... Я згадав Лоренцу Пеллегріні. Простягнувши руку, я обернув фото, від чого стримався був раніше. Я намагався позбутися настирливої думки, спогаду про той вечір у П'ємонті... Я наблизив фото до очей і прочитав присвяту. Вона говорила: "Адже я перша і остання. Я шанована й зненавиджена. Я свята і повія. Софія".

Цей напис було зроблено, мабуть, після вечірки у Ріккардо. Sophia, шість літер. А чому б не анаграмувати їх? Це я мислив викривлено. Бельбо кохає Лоренцу, він кохає її тому, що вона така, яка є, а вона — це Софія, Мудрість; і подумати тільки, що вона, в цю хвилину, хтозна... Ні, все навпаки, Бельбо мислить ще більш викривлено. Мені пригадалися слова Діоталлеві: "У другій сфері темний Алеф перетворюється в Алеф світлий. З Темної Точки виринають літери Тори, приголосні становлять тіло, а голосні — подих, і разом вони супроводжують спів праведника. Коли мелодія знаків рухається, разом з нею рухаються приголосні та голосні. З них виникає Хохма́, Мудрість, Знання, первинна ідея, в якій, наче в скрині, міститься усе, готове розгорнутися у світотворенні. У Хохмі міститься сутність усього того, що настане потім..."

І хто ж був такий Абулафія, з його секретним резервом *файлів*? Скриню, що містила все те, що Бельбо знав, чи гадав, що знав, його Софією. Він вибирає таємне ім'я, що є ключем до глибин Абулафії, об'єкта — єдиного — його залицянь, проте, залицяючись до нього, він одночасно думає про Лоренцу; він шукає слово, яке може завоювати Абулафію, але яке також може бути йому талісманом для завоювання Лоренци; він хотів би проникнути в серце Лоренци і зрозуміти його так, як він проникає в серце Абулафії, він хоче, щоб Абулафія був непроникний для всіх інших, як Лоренца непроникна для нього, він дурить себе, гадаючи, що він оберігає, знає і здобуває таємницю Лоренци подібно до того, як володіє таємницею Абулафії...

Я вигадував собі пояснення і мав ілюзію, що воно правильне. Все як у Плані: я приймав своє бажання за дійсність.

Але оскільки я був п'яний, я знову сів за клавіатуру і набрав SOPHIA. Машина чемно перепитала мене: "Знаєш гасло?" Безмозка машино, ти не хвилюєшся навіть від думки про Лоренцу.

Judá León se dio a permutaciones,
De letras y a complejas variaciones
Y alfin pronunció el Nombre que es la Clave,
La Puerta, el Eco, el Huésped y el Palacio...

(J. L. Borges, *El Golem*)

І тоді, з ненависти до Абулафії, на ене тупе запитання (“Знаєш гасло?”) я відповів: “Ні”.

Екран почав заповнюватися словами, рядками, кодами, цілими водоспадами текстів.

Я відкрив таємницю Абулафії.

Мене так схвилювала перемога, що я навіть не запитав себе, чому Бельбо вибрав саме це слово. Тепер я знаю, і знаю, що у хвилину прояснення він зрозумів те, що зараз розумів я. Але у четвер я думав лише про те, що переміг.

Я пустився танцювати, плескати руками, співати бравурну пісню. Відтак зупинився і пішов до лазнички вмитися. Повернувшись, я поставив на друк спершу останній *файл*, який написав Бельбо перед втечею до Парижу. А поки друкарка невтомно тарахкотіла, я пожадливо накинувся на їжу й знову налив собі віскі.

Коли друкарка спинилася, я почав читати, і те, що я читав, вразило мене до краю; я ще не міг вирішити, щó переді мною: незвичайні відкриття чи свідчення про марення. Що ж я, властиво кажучи, знав про Якопо Бельбо? Що я зрозумів у ньому впродовж тих двох років, коли я майже щодня працював з ним пліч-о-пліч? Наскільки міг я довіряти щоденникові людини, яка, згідно з її власним визнанням, писала за виняткових обставин, затуманена алкоголем, тютюном, страхом, відрізана впродовж трьох днів від будь-якого контакту зі світом?

Була вже ніч, ніч на двадцять перше червня. У мене сльозилися очі. Від самого ранку я вдивлявся у цей екран і в муравлище крапочок, виплоджених друкаркою. Чи правда те, що я прочитав, чи ні, все ж Бельбо сказав, що наступного ранку зателефонує. Мені слід було дождатися тут. Мені паморочилося в голові.

Я пішов, хитаючись, у спальню і безсило впав одягнений на все ще розстелене ліжко.

Десь коло восьмої я прокинувся з глибокого, в'язкого сну і спершу не усвідомлював, де перебуваю. На щастя, ще залишилася банка кави, і я випив декілька філіжанок. Телефон не дзеленчав, я не наважувався зійти вниз, щоб чогось купити, боячися, що саме в ті хвилини зателефонує Бельбо.

Я вернувся до комп'ютера і почав робити видруки з інших дискет, у хронологічному порядку. Я виявив ігри, вправи, розповіді про події, про які я знав, але, описані з погляду Бельбо, ці події теж постали переді мною в іншому світлі. Виявив уривки щоденника, визнання, літературні спроби, зафіксовані з гіркою дріб'язковістю людини, яка знає, що вони приречені на невдачу. Знайшов нотатки, портрети знайомих мені осіб, але тепер вони постали переді мною з іншим обличчям — лиховіснішим, чи просто лиховіснішим ставав мій погляд, моє намагання скласти випадкові натяки в остаточну, страхітливую мозаїку?

Передовсім я знайшов цілий *файл*, у якому були зібрані лише цитати. Вони були взяті з книжок, які прочитав Бельбо останнім часом, я впізнавав їх з першого погляду, скільки подібних текстів ми перечитали за останні місяці... Вони були понумеровані: всього сто двадцять. Це число не було випадковим, а якщо й так, то цей випадковий збіг непокоїв. Але чому саме ці цитати, а не інші?

Зараз я перечитую тексти Бельбо і думаю про всю цю історію, яку вони нагадують мені, лише у світлі цього *файла*. Я перебираю ці витяги, немов намистини єретичної вервички, усвідомлюючи, що, може, котрась із них могла стати для Бельбо сигналом тривоги, шляхом до порятунку.

Чи я вже більше не здатен відрізнити здоровий глузд від некерovanого розуму? Я намагався переконати себе, що моє нове трактування правильне, але саме цього ранку хтось же сказав мені, а не Бельбо, що я несповна розуму.

Над обрієм, з-поза Брікко, поволі піднімається місяць. Старий будинок заселений дивною шемрявою, може, це шашіль або миші, або ж привид Аделіно Канепи... Я не наважуюсь перейти через коридор, сиджу в кабінеті дядька Карла і виглядаю через вікно. Час від часу виходжу на терасу, аби подивитись, чи не піднімається хтось на пагорб. Мені здається, що я в якомусь фільмі, як це жахливо: "Вони надходять..."

А проте в цю вже літню ніч пагорб видається таким мирним.

Наскільки авантюрнішими, непевними, божевільними були події, які я перебирав у своїй голові, щоб обдурити час і тримати себе в руках того вечора, від п'ятої до десятої, чекаючи навстоячки у перископі, повільно і м'яко, наче в афро-бразилійському ритмі, розминаючи ноги, щоб відновити кровообіг.

Я пригадував останні роки, віддаючись заколисливому чарові *атабакес...* Може, для того, щоб змиритися з відкриттям, що наші фантазії, які виникли як механічна гра, зараз, у цьому храмі механіки, перетворилися в ритуал, володіння, появу та панування Ешу?

Того вечора у перископі в мене не було жодного доказу, що те, що мені відкрилось у роздруках, правда. Я ще міг захиститися сумнівом. Може, найпізніше опівночі зрозумію, що я приїхав до Парижу і заховався, наче злодій, у невинному музеї техніки лише тому, що тупоголово вклепався в таку собі зорганізовану для туристів макумбу і піддався гіпнозові *перфумадорес* та ритмам *понтос...*

І моя пам'ять раз-у-раз пробувала то розсіяти чари, то відчутти жалість, то сумніватися, відтворюючи цю мозаїку, і зараз, коли я з яснішим розумом міркую над тим, що думав тоді, відтворюючи у пам'яті документи, прочитані в шаленому ритмі минулого дня, того самого ранку на летовищі й під час подорожі до Парижу, мені хотілося б зберегти цей стан душі, це хитання між фантастичною ілюзією та передчуттям пастки.

Я намагався сам для себе з'ясувати причини тої безвідповідальності, з якою я, Бельбо, Діоталлеві додумалися переписати світ і — як сказав би мені Діоталлеві — відкрити ті частини Книги, які були викарбувані білим вогнем у проміжках, залишених комахами з чорного вогню, що населяли, роблячи її позірно видимою, Тору.

І зараз я тут, досягнувши — сподіваюся — спокою душі та *Amor Fati*, і намагаючись відтворити історію, яку я пригадував, сповнений неспокою — і сподівання, що все виявиться неправдою, — у перископі два вечори тому, прочитавши її два дні раніше у помешканні Бельбо і проживши її, певною мірою не усвідомлюючи цього, впродовж останніх дванадцяти років, між віскі Піладе та пилкою видавництва Гарамон.

3
БІНÁ

Не сподівайтеся занадто багато від кінця світу.

(Stanislaw J. Lec, *Afonyzmy. Fraszki*, Kraków, Wydawnictwo Literackie 1977, “*Myśli Nieuczestane*”)

Вступити до університету через два роки після шістдесят восьмого — це однаково, що бути прийнятим до Академії Сен-Сір 1793 року. Маєш враження, що народився не в той рік. З іншого боку, Якопо Бельбо, старший від мене принаймні на п'ятнадцять років, переконав мене згодом, що таке відчуття мають усі покоління. Людина завше народжується не під тим знаком, і жити у світі достойно означає день за днем виправляти власний гороскоп.

Гадаю, що люди, якими ми стаємо, постають з того, чого ми навчилися від наших батьків у ті хвилини, коли вони й не намагалися нас виховувати. Людина формується з відходів мудрости. Мені було десять років, і я хотів, щоб мої батьки передплатили один тижневик, який публікував шедеври літератури у коміксах. Мій батько намагався ухилитися від цього, не через скнарість, а, може, через підозру до коміксів. “Метою цього часопису”, повчально говорив я тоді, цитуючи гасло цієї серії, адже я був хлопцем хитрим і вмів переконувати, “є, по суті, давати знання приємним способом”. Мій батько, не відводячи очей від своєї газети, мовив: “Метою твого часопису є мета усіх часописів, тобто продати якомога більше примірників”.

З того дня я почав ставати недовірливим.

Тобто я жалкував, що був легковірним. Що піддався одній із пристрастей розуму. Тій, якою є легковірність.

Не те що недовірливий не повинен нічому вірити. Він вірить не у все. Він вірить лише в якусь одну річ на раз, а в іншу вірить, лише якщо вона якимось чином впливає з першої. Діючи короткозоро, методично, він уникає надто широких горизонтів. Коли віриш у дві речі, які не мають між собою нічого спільного, сподіваючися, що десь є третя, прихована річ, яка їх об'єднує, — саме це і є легковірність.

Недовірливість не виключає допитливости, навпаки, вона її підтримує. Недовірливо ставлячись до ланцюгів ідей, я все ж любив їх поліфонію. Достатньо не вірити в них, і дві ідеї — обидві

хибні — можуть зіштовхнутися, утворюючи гарний інтервал або якийсь *diabolus in musica*. Я не поважав ідей, задля яких інші ладні були віддати життя, але дві чи три ідеї, які я не поважав, могли утворити мелодію. Або ритм, найкраще джазовий.

Згодом Лія сказала мені: “Ти живеш поверхнями. Якщо ти здаєшся глибоким, то це тому, що накладаєш багато поверхонь одна на одну і створюєш позірно тверде тіло, — а якби це тіло справді було тверде, воно б не трималося купи”.

“Ти хочеш сказати, що я поверховий?”

“Ні”, відповіла вона, “те, що інші називають глибиною, це лише тессеракт, чотиривимірний куб. Заходиш з одного боку, виходиш з іншого, й опиняєшся у всесвіті, який не може співіснувати з твоїм”.

(Ліє, не знаю, чи тебе ще колись побачу, адже Вони увійшли не з того боку і захопили твій світ, і все — з моєї вини: я примусив їх повірити, що там є глибини, яких вони, у своїй слабкості, потребували).

Про що я насправді думав п'ятнадцять років тому? Усвідомлюючи свою невіру, я почував себе винним перед тими, хто вірив. Відчуваючи, що вони йдуть вірною дорогою, я вирішив і сам повірити — так, як вирішуєш прийняти аспірин. Не зашкодить, а може, й допоможе.

Шукаючи достойної віри, я опинився посеред Революції, чи принаймні посеред найдивовижнішої її імітації, яка будь-коли була здійснена. Я вважав достойним брати участь у зборах та урочистих походах, кричав разом з іншими “фашисти, буржуї, ніщо вас не врятує!”, хоч я й не кидався бруківкою та металевими кулями, адже завжди боявся, що можу зазнати від інших того ж, що я робив їм, проте відчував щось на кшталт морального збудження, тікаючи вздовж вулиць середмістя, коли поліція натискала. Я повертався додому з почуттям виконаного обов'язку. На зборах я залишався байдужим до незгод, що розділяли різні групи: у мене виникла підозра, що досить знайти належну цитату, щоб можна було переходити з групи до групи. Я розважався, шукаючи належних цитат. Я модулював.

Оскільки на маніфестаціях мені іноді траплялося маршувати то під одним транспарантом, то під іншим, йдучи назирці за якоюсь дівчиною, що схвилювала мою увагу, з цього я зробив висновок, що для багатьох моїх товаришів політична боротьба мала сексуальне забарвлення, а секс — це пристрасть. Я ж хотів бути тільки допитливим. Втім, читаючи книжки про тамплієрів та про різні приписувані їм жорстокості, я натрапив на таке твердження Карпократа: аби звільнитися від тиранії ангелів, володарів космосу, слід робити всякі

ганебні речі, позбавляючись боргів супроти всесвіту та власного тіла, і лише скоївши ці неподобства, душа може визволитися від власних пристрастей і віднайти первісну чистоту. Коли ми вигадували План, я виявив, що цим шляхом йдуть чимало прихильників містики, шукаючи просвітлення. Ще Алістер Кровлі, якого вважають найбільшим збоченцем усіх часів, — а це означає, що він робив усе, що тільки можна було зробити зі своїми шанувальниками обидвох статей, — за словами своїх біографів, вибирав тільки дуже негарних жінок (гадаю, що його чоловіки теж, судячи з того, що вони писали, були не кращі), й у мене залишається підозра, що він ніколи не кохався у повному розумінні слова.

Це, либонь, залежить від зв'язку між жадобою до влади та *impotentia coeundi*. У мене викликав симпатію Маркс, адже я був певен, що вони зі своєю Дженні кохалися весело. Це відчувається у мирному диханні його прози та у його гуморі. А одного разу в університетському коридорі я сказав, що коли весь час спиш із Крупською, то тобі врешті-решт нічого не залишається, як написати книженцію на зразок *Матеріалізму та емпіріокритицизму*. Мене мало не відлупцювали. Високий суб'єкт із татарськими вусами назвав мене фашистом. Я пам'ятаю його дуже добре, зараз він поголився наголо і належить до общини, що займається плетінням кошиків.

Я пригадую тодішні настрої лише для того, щоб відтворити стан своєї душі тоді, коли я почав навідуватися до видавництва Гарамон і заприятелював з Якопо Бельбо. Я прибув туди з духом людини, яка бере до рук трактат про істину лише тому, щоб приготуватися виправляти його верстку. Я гадав, що, коли цитуєш “Я той, хто є” — найголовніша проблема полягає в тому, де ставити кому — всередині лапок чи поза ними.

Тому моїм політичним вибором стала філологія. В ті роки Міланський університет був ідеальним місцем. Поки в інших містах країни студенти окупували аудиторії і напастували викладачів з вимогами, щоб ті говорили лише про пролетарську науку, в нас, за винятком декількох інцидентів, діяв конституційний договір чи то пак територіальний компроміс. Революція зайняла зовнішню територію, актову залу та великі коридори, а офіційна Культура, якій було гарантовано захист, відступила у внутрішні коридори та на горішні поверхи, де продовжувала говорити своє, ніби нічого й не трапилось.

І так я, бувало, проводив ранок унизу, розводячись про пролетарську науку, а пополудень — нагорі, вправляючись в аристократичному знанні. У цих двох паралельних усесвітах я почував себе

досить зручно і по суті не відчував у собі жодної суперечності. Я теж був тої думки, що суспільство рівних не за дверима, але говорив собі, що в тому суспільстві теж повинні будуть, приміром, їздити потяги (краще, ніж раніше), а санкюлоти, що оточували мене, зовсім не вчилися, як кидати вугілля у казан, перемикати стрілки, складати розклади. Хтось же повинен бути готовий водити потяги.

Не без деяких докорів сумління я почував себе Сталіном, що сміється собі у вус і думає: “Метушіться, метушіться, бідолашні більшовики, поки я вчуся в Тифліській семінарії, все одно п’ятирічний план накреслю я”.

Можливо, саме тому, що вранці я жив посеред ентузіазму, пополудні я ототожнював знання з недовірою. Тому мені захотілося вивчати ділянку, яка дасть мені змогу обмежитись до задокументованих фактів і відмежуватися від усього того, що залишалось справою віри.

Я почав, майже випадково, відвідувати семінар із середньовічної історії і темою дипломної роботи обрав процес тамплієрів. Історія тамплієрів захопила мене, відколи я вперше кинув оком на документи. У той час, коли йшла боротьба проти влади, мене від душі обурило історія цього процесу, де на основі, м’яко кажучи, непрямих доказів, тамплієрів засудили до спалення на вогнищі. Але невдовзі я виявив, що відколи їх було спалено, цілий натовп мисливців за таємницями шукав їх повсюди, так нічим і не довівши їх існування. Таке марнування часу на примари драгувало мою недовірливість, і я вирішив не витратити часу на мисливців за таємницями, зосередившись лише на джерелах того часу. Тамплієри були орденом ченців-лицарів, який існував, поки його визнавала Церква. Якщо Церква розпустила орден, а вона це зробила сім століть тому, тамплієри не могли більше існувати, а якщо вони існували, то не були тамплієрами. Я зібрав список літератури, що налічував принаймні сто книг, але врешті-решт прочитав лише тридцять із них.

Я познайомився з Якопо Бельбо саме з приводу тамплієрів, у Піладе, коли вже працював над дипломом, наприкінці сімдесять другого року.

Прийшовши від світла і богів, тепер я тут у вигнанні й у розлуці з ними.

(Фрагмент *Turfa'n M7*)

Бар Піладе в ті часи був вільним портом, галактичною корчмою, де інопланетяни із Змієносця, що взяли в облогу Землю, мирно зустрічалися з людьми Імперії, що патрулювали пояс Ван Аллена. Це був старенький бар поблизу одного з Навілії, з цинковим прилавком та більярдом; раннім ранком сюди заглядали місцеві водії трамваїв та ремісники, щоб перехилити по склянці білого. У шістдесят восьмому і в наступні роки Піладе став *Rick's Café Americain*, де за тим самим столом борець Руху грав, бувало, в карти з журналістом газети багатіїв, який приходив вихилити чарку, подавши матеріал до чергового номера газети, а тим часом перші вантажівки вирушали, щоб розвезти по кіосках брехню панівного класу. Але у Піладе газетяр теж почував себе визискуваним пролетарем, виробником додаткової вартости, прикованим до ідеологічного конвеєра, і студенти відпускали йому всі гріхи.

Між одинадцятою вечора та другою ночі сюди, бувало, заходили працівник видавництва, архітектор, репортер кримінальної хроніки, який мріяв дістатися до мистецької сторінки, художники академії Брера, деякі письменники середнього рівня і студенти, в тому числі і я.

Мінімум алкогольного стимулу був обв'язковий, і старий Піладе, приборігаючи свої бутлі білого вина для водіїв трамваїв та більш аристократичних клієнтів, замінив крем-соду та Рамацотті пінистим вишуканим вином для демократичних інтелектуалів і Джонні Вокером для революційних. Я б міг написати політичну історію тих років, фіксуючи періоди та спосіб, яким поступово відбувався перехід від червоної етикетки до вина Баллантін дванадцятирічного витриму і вкінці до пива.

З приходом нової публіки Піладе залишив у барі старий більярд, на якому тепер змагалися художники і трамвайники, але встановив ще й фліппер.

Одної кульки мені вистачало ненадовго, і спершу я думав, що це через неувагу або недостатню спритність рук. Я зрозумів істину

через багато років, побачивши, як грає Лоренца Пеллегріні. Спочатку я її не помітив, вона потрапила у моє поле зору, коли одного вечора я спробував простежити за поглядом Бельбо.

Бельбо завжди сидів у барі з таким виглядом, ніби він заглянув сюди лише мимохідь (він був тут завсідником уже принаймні десять років). Він часто втручався у розмови за шинквасом чи за одним зі столиків, але майже завжди кидав репліку, яка заморожувала весь ентузіазм, хоч би про що не говорилося. Він умів це робити ще й іншим методом, запитанням. Хтось розповідав про якийсь факт, привертаючи увагу загалу, а Бельбо дивився на співрозмовника своїми завжди дещо неуважними блідо-зеленими очима, тримаючи склянку на висоті стегна, ніби вже давно забув про неї, і запитував: “Невже все справді так і було?” Або ж: “Він що, серйозно це сказав?” Не знаю чому, але тут у кожного, включно з оповідачем, починали з’являтися сумніви щодо оповіданого. Мабуть, це п’ємонтійська інтонація робила його твердження запитальними, а його запитання — насмішкуватими. Бельбо мав властиву п’ємонтійцям звичку говорити, майже не дивлячися співрозмовникові у вічі, а й не відводячи погляду. Погляд Бельбо не уникав розмови. Просто він блукав, несподівановказуючи на якусь не враховану тобою, невідзначену точку простору, де паралелі сходилися, і в тебе з’являлося відчуття, що раніше ти по-дурному зосереджував свою увагу на єдиній неважливій точці.

Але не тільки в погляді справа. Одним жестом, єдиним вигуком Бельбо вдавалося перевести тебе в інший вимір. Скажімо, ти щодуху намагаєшся довести, що Кант справді здійснив коперніканську революцію в сучасній філософії і за це твердження ручаєшся своїм майбутнім. Бельбо, сидячи перед тобою, міг раптом глянути на свої руки, або зосередити погляд на коліні, чи примкнути повіки з ледь помітною етрусською посмішкою, або ж застигнути на якусь мить з відкритим ротом, утупившись очима у стелю, і тоді промимрити: “Еге ж, звичайно, цей Кант...” Або ж, одвертіше замахуючись на всю систему трансцендентального ідеалізму: “Гм. Невже йому справді хотілося зчиняти весь цей галас...” Відтак він співчутливо дивився на тебе, ніби це не він, а ти порушив чари, і заохотливо промовляв: “Та кажіть, кажіть. Адже, звичайно, щось у цьому є, щось, що... Цей добродій мав голову на плечах”.

Іноді, охоплений обуренням, він втрачав самовладання. Оскільки єдиним, що викликало у нього обурення, був брак самовладання в

інших, його втрата самовладання у відповідь була суто внутрішньою і мала суто регіональний вираз. Він стискав губи, підносив спершу очі до неба, тоді опускав погляд, схиливши голову дещо ліворуч і вниз, і півголосом промовляв: “*Ma gavte la nata*”. Тим, хто не знав цього п’ємонтійського виразу, він іноді пояснював: “*Ma gavte la nata*, вийми корок. Так говорять комусь, кого розпирає самозадоволення. Припускається, що такий фізіологічно ненормальний стан спричинений корком, устромленим йому в зад. Якщо його вийняти — пффіссст — ця особа повернеться до нормального людського стану”.

Цими своїми зауваженнями він умів привести тебе до усвідомлення марноти всього сушого, і це мене зачарувало. Але тоді я черпав з цього хибну науку, тому що я вбачав у цьому взірць безмежного презирства до банальності чужих істин.

Лише тепер, проникнувши в Абулафію, а разом з тим і в душу Бельбо, я збагнув, що те, що мені видавалося браком ілюзій і що я вважав його життєвим принципом, насправді було певною формою меланхолії. Його приглушена інтелектуальна розпусність приховувала розпачливе жадання абсолюту. Цього не можна було збагнути з першого погляду, адже Бельбо компенсував хвилини втечі, вагання, відірваності хвилинами, коли він тішився розмовою, з веселою невірою створюючи альтернативні абсолюти. Так було, коли він разом з Діоталлеві складав посібники з неможливих дисциплін, створював світи навиворіт, вигадував бібліографічні химери. Бачачи його запал і красномовство у творенні цієї раблезянської Сорбонни, годі було зрозуміти, наскільки він страждав від свого вигнання з факультету теології, справжньої теології.

Пізніше я зрозумів, що я свідомо викреслив адресу цього факультету з пам’яті, тоді як він її загубив і через це ніяк не міг знайти собі спокою.

У файлах Абулафії я знайшов чимало сторінок псевдощоденника, які Бельбо довірив дискетам, певний, що не зраджує своєму не раз підтверджуваному покликанню простого глядача цього світу. Деякі мають давню дату, вочевидь, він переписав свої старі нотатки — з ностальгії або сподіваючись якимось чином їх використати. Інші датуються останніми роками, відколи Абу потрапив йому до рук. Він писав задля механічної гри, щоб подумати на самоті над власними помилками; він переконував себе, що не “творить”, адже творчість, навіть якщо її плодом є помилка, народжується з любови

до когось, хто не є нами. Але Бельбо, не помічаючи цього, перейшов межу. Він робив те, чого ніколи не хотів робити — він творив: його ентузіазм стосовно Плану народився саме з цієї потреби написати Книгу, яка, можливо, складалася б винятково з грубих, навмисних помилок. Поки ти сидиш, зіщулившись, у власній порожнечі, ще можеш уважати, що перебуваєш у суголоссі з Єдиним, але тільки-но берешся замішувати глину, нехай навіть електронну, ти вже став деміургом, а хто починає заходжуватися коло створення світу, вже заплямував себе помилкою і злом.

FILENAME: Три жінки у моєму серці...

Це так: *toutes les femmes que j'ai rencontrées se dressent aux horizons — avec les gestes piteux et les regards tristes des sémaphores sous la pluie...* Високо ж ти цілишся, Бельбо. Перше кохання, Пречиста Діва. Мама співає, тримаючи мене на колінах, немов хоче заколисати мене, хоч я вже більше не потребую колісанки, але я просив, щоби вона співала, тому що люблю її голос і лавандовий запах її грудей: “О царице Небес — така чиста і така прекрасна — слава тобі, о дочко, царице, слугине, — слава тобі, Матір нашого Спасителя”.

Цілком природно: перша жінка мого життя не була моєю — як зрештою, за своєю суттю, пічією. Я відразу закохався в єдину жінку, здатну обійтися без мене.

Потім Марілена (Марилена? Мері Ліпа?). Ліричний опис сутічків, золоте волосся, великий блакитний бант, я стою із задертим носом перед лавкою, а вона ступає, не втрачаючи рівноваги, краєм опертя, руки широко розставлені, щоб урівноважити похитування (яке захопливе серцебиття), спідничка, що легко пурхає навколо її рожевих стегон. У вишині, недосяжна для мене.

Замальовка: того самого вечора мама посипає борним тальком рожеве тільце моєї сестри, я запитую, коли врешті у неї з'явиться піснючик, а мама відкриває мені таємницю, що у дівчаток піснючик не з'являється, вони так і залишаються без нього. І тут я раптом знову бачу Мері Ліпу, білизну трусиків, що визирають з-під розмаїної блакитної спіднички, і розумію, що вона білява і гордовита і недосяжна, бо інша. Жодні стосунки неможливі, вона належить до іншої раси.

Третя жінка відразу запалася у безодню. Вона тільки-но померла уві сні, бліда Офелія поміж квітами у своїй дівочій труні, а тим часом священик читає їй заупокійні молитви, аж тут вона раптом підводиться на катафалку, пасуплена, бліда, мстиво піднімає палець

і замогильним голосом промовляє: “Отче, не молись за мене. Цієї ночі перед сном у мене з’явилася нечиста думка, єдина у моєму житті, і тепер я проклята навіки”. Треба знайти книжку для першого причастя. Там була така ілюстрація, чи я сам усе вигадав? Звичайно, вона померла, думаючи про мене, нечистою думкою був я, адже я бажав Мері Ліну, недоторканну, бо іншої породи й іншого призначення. Я винен у її проклятті, я винен у проклятті будь-кого, хто проклятий; цілком справедливо, що ці три жінки не були моїми: це покара за те, що я їх хотів.

Я втрачаю першу, тому що вона у раю, другу — тому що вона розпачає у чистилищі, бо в неї ніколи не виросте прутень, а третю — тому що вона у пеклі. З богословського погляду досконало. Все це вже було написано.

Але є ще історія Чечілії, а Чечілія була цілком земна. Я думав про неї перед сном: я уявляв собі — ось я піднімаюся на пагорб, щоб піти за молоком на ферму, а партизани з пагорбу навпроти стріляють у вартівню, я біжу рятувати її, визволяючи від ватаг чорних розбійників, що переслідують її, погрожуючи автоматами... Білявіша від Мері Ліни, вона хвилювала сильніше, ніж дівчина в труні, вона, чистіша й стриманіша від Богоматері. Чечілія жива й доступна, варто було зробити один крок — і я міг навіть поговорити з нею, я був певен, що вона може покохати когось моєї породи, і вона таки кохала одного, його звали Папі, у нього було біляве найжене волосся на невеликому черепі, він був на рік старший від мене і мав саксофона. А в мене не було навіть сурми. Я ніколи не бачив їх разом, але в парафіяльній світлиці всі перешіптувалися, штурхаючи один одного ліктями і хихочучи, про те, що вони займаються коханням. Брехали, звичайно, — ті малі селюки були любострасні, як козли. Вони патякали, що вона (вона, Марилена Чечілія, цариця і слугиня) була настільки доступною, що хтось того доступу таки домігся. У кожному випадку — цей уже четвертий — я опинявся поза грою.

Можна написати роман про таку історію? Може, я повинен написати про жінок, яких цураюся, бо вони можуть бути моїми. Або могли бути. Моїми. А може, це та ж сама історія.

У всякому разі, якщо ти навіть не знаєш, про яку історію йдеться, краще редагувати книжки з філософії.

У правій руці вона стискала позолочену сурму.

(Johann Valentin Andreae, *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg, Zetzner, 1616, 1)

У цьому *файлі* я натрапив на згадку про сурму. Позавчора у перископі я ще не знав, наскільки це важливо. Вона згадувалась лише раз, та й то лише дуже невиразно і мимохідь.

Впродовж довгих пополуднів у видавництві Гарамон, Бельбо, коли йому набридав рукопис, іноді піднімав очі від паперів і, намагаючись розважити й мене, заклопотаного за столом напроти впорядковуванням по сторінках старих ритин із Всесвітньої Виставки, віддавався спогадам — заздалегідь приготувавшись відразу опустити завісу, тільки-но у нього з'явиться підозра, що я сприймаю його надто серйозно. Він згадував власне минуле, але лише як приклад, щоб засудити якусь життєву марноту. “Я питаю себе, чим усе це скінчиться”, сказав він одного дня.

“Ви маєте на увазі присмерк Заходу?”

“Він западає у присмерк? Зрештою, це його ремесло, чи ж не так? Ні, я говорив про тих людей, що пишуть. Третій рукопис за тиждень, один про візантійське право, другий про *Finis Austriae*, а третій про сонети Баффо. Речі досить різноманітні, вам не здається?”

“Мені здається”.

“Гаразд, а що ви скажете на те, що у всіх раніше чи пізніше з'являються Жадання і Предмет Любови? Це така мода. Я ще розумію Баффо, але візантійське право...”

“А ви викиньте їх до смітника”.

“Та ні, ці замовлення вже повністю фінансовані Національною радою досліджень, та й, зрештою, вони не з найгірших. Щонайбільше викличу тих трьох і запитаю, чи не можна б опустити цих рядків. Це ж їх самих виставить на посміховисько”.

“А що може бути предметом любови у візантійському праві?”

“Ну, завжди знайдеться спосіб його туди встромити. Звичайно, якщо у візантійському праві й був якийсь предмет любови, то зовсім не той, про який говорить цей автор. Ніколи не буває тим”.

“Тим — чим?”

“Тим, чим ти вважаєш. Одного разу — мені, мабуть, було п’ять чи шість років — снилося мені, що у мене є сурма. Позолочена. Знаєте, один з тих снів, у яких відчуваєш, як мед тече тобі по жилах, щось на кшталт нічної полюції ще перед дозріванням. Гадаю, я ніколи не був такий щасливий, як у тому сні. Вже ніколи. Звичайно, прокинувшись, я усвідомив, що сурми нема, і почав гірко плакати. Я плакав цілий день. Довоєнний світ — це було десь у тридцять восьмому році — був нужденний. Сьогодні, якби в мене був син і якби я бачив його у такому розпачі, я б сказав йому: ходімо, я куплю тобі сурму, — йшлося про іграшку, вона б не коштувала багато. Але моїм батькам це навіть не спало на думку. Витрачання грошей було тоді справою поважною. Не менш поважною справою було навчати дітей, що вони не можуть мати всього, чого хочуть. Я не люблю супу з капустою, говорив я, — і це була правда, їй-богу, капуста в супі викликала в мене огиду. Але мені ніколи не казали — гаразд, сьогодні супу не їстимеш, з’їси лише другу страву (ми були не такі вже й бідні, у нас було перше, друге і фрукти). Нічого подібного, треба було їсти те, що було на столі. Хіба що, як компроміс, бабуся бралася виймати капусту з моєї тарілки, потрохи, ниточка за ниточкою, черв’ячок за черв’ячком, і я мусів їсти очищений так суп, ще огидніший, ніж раніше, та навіть цієї поступки мій батько не схвалював”.

“А сурма?”

Він поглянув на мене з ваганням: “Чому вас так цікавить сурма?”

“Мене не цікавить. Це ви почали говорити про сурму з приводу предмета любови, який, зрештою, виявляється не тим...”

“Сурма... Того вечора мали приїхати дядько з тіткою з ***, у них не було дітей і я був їхнім улюбленим небожем. Бачачи, як я тужу за тим привидом сурми, вони кажуть, що беруть усе на себе, наступного дня ми підемо до крамниці, де є цілий прилавок з іграшками, просто казка, і там я знайду таку сурму, яку захочу. Я цілу ніч не спав і нетерпляче тупцявся цілий наступний ранок. Пополудні ми пішли до крамниці, а там були сурми принаймні трьох типів, виготовлені, мабуть, із бляхи, але мені вони здавалися справжніми концертними інструментами. Там був військовий ріжок, розсувний тромбон і одна псевдосурма, з мундштуком, золотистого кольору, але мала вона також клавіші, як саксофон. Я не знав, яку вибрати і, можливо, занадто довго думав. Я хотів їх усі й справляв враження, що не хочу жодної. А тим часом, гадаю, тітка з вуйком подивились на етикетки з цінами. Вони не були скупі, але в мене склалося враження, що найприступнішим видався їм бакелітовий

кларнет, увесь чорний, зі срібними клавішами. ‘А може, тобі більше подобається оце?’ запитали вони. Я подув у нього, він достойно мекнув, я переконував себе, що він чудовий, але насправді я думав про те, що тітка з дядьком хочуть, щоб я вибрав кларнет, бо він менше коштує, сурма, мабуть, коштувала купу грошей і я не міг вимагати від них такої жертви. Мене завжди вчили, що коли тобі дають щось, що тобі подобається, ти маєш спершу відповісти – ні, дякую, і не один раз, а сказавши “ні, дякую”, не простягати відразу руку, а почекати, поки той, хто дає, не наполягатиме, не казатиме, – прошу тебе. Тільки тоді вихований хлопчик поступається. Тому я сказав, що я, мабуть, справді не хочу сурми, мені, мабуть, підійде й кларнет, якщо їм так краще. І я дивився на них знизу догори, сподіваючися, що вони наполягатимуть. Але вони, вічна їм пам’ять, не наполягали. Вони зраділи, що можуть купити мені кларнет, оскільки – сказали вони – він мені більше подобається. Відступати було надто пізно. І в мене з’явився кларнет”.

Він подивився на мене з підозрою: “Ви хочете знати, чи мені більше не снилася сурма?”

“Ні”, сказав я, “я хочу знати, що є предметом любови”.

“Гм”, сказав він, знову беручись гортати рукопис, “вас теж переслідує цей предмет любови. Такими штуками можна маніпулювати як завгодно. Та ба... А якби мені таки купили сурму? Хіба я справді став би щасливим? Що ви на це скажете, Казобоне?”

“Ви, мабуть, бачили б уві сні кларнет”.

“Ні”, завершив він сухо. “Кларнет я тільки мав. Не думаю, що я будь-коли на ньому грав”.

“Грав чи бачив уві сні?”

“Грав”, сказав він карбуючи слова і, не знаю чому, я відчув себе блазнем.

I, парешті, з *vinum* більше нічого не можна кабалістично вивести, окрім VIS NUMerorum, і від цих чисел залежить ця Магія.

(Cesare della Riviera, *Il Mondo Magico degli Eroi*, Mantova, Osanna, 1603, pp. 65-66)

Але я розповідав про свою першу зустріч з Бельбо. Ми знали один одного з вигляду, перекидалися репліками у Піладе, та я майже нічого про нього не знав, лише те, що він працював у видавництві Гарамон, а деякі книжки цього видавництва мені потрапляли до рук, коли я навчався в університеті. Видавництво невелике, але поважне. Юнака, який закінчує писати дипломну роботу, завжди приваблює людина, яка працює в науковому видавництві.

“А ви чим займаєтеся?” запитав він мене одного вечора, коли ми обидва сперлися об крайній ріг цинкової ляди, затиснуті святковою юрбою. То був період, коли всі говорили один одному ти, студенти професорам і професори студентам. Не кажучи вже про населення Піладе. “Постав мені сто грамів”, говорив студент у штурмівіці головному редакторові великої газети. Наче в Петербурзі у часи молодого Шкловського. Самі Маяковські й жодного доктора Живаго. Бельбо не уникав цього всезагального тикання, але було очевидно, що він це робить з підкресленим презирством. Він тикав, аби показати, що хоч відповідає вульгарністю на вульгарність, але між панібратством і справжньою близькістю лежить безодня. Дуже рідко я бачив, як він звертається на ти з приятню або з почуттям, і то лише до небагатьох людей, до Діоталлеві та до деяких жінок. Тим, кого він поважав, але знав віднедавна, він говорив ви. Так звертався він і до мене весь той час, коли ми працювали разом, і я цінував цей привілей.

“А ви чим займаєтеся?” запитав він мене, і тепер я знаю, що він сказав це з симпатією.

“В житті чи в цьому театрі?” мовив я, натякаючи на велику сцену Піладе.

“В житті”.

“Навчаюся”.

“Ходите до університету чи вчитеся?”

“Ви не повірите, але ці дві речі не суперечать одна одній. Я закінчую писати дипломну роботу про тамплієрів”.

“Який жах”, сказав він. “Це ж, далекі, заняття для божевільних”.

“Я вивчаю справжніх тамплієрів. Документи з процесу. А що ви про них знаєте?”

“Я працюю у видавництві, а до будь-якого видавництва приходять мудреці й божевільці. Обов'язки редактора полягають у тому, щоб з першого погляду впізнати божевільця. Той, хто витягає на світ Божий тамплієрів, майже завжди божевілець”.

“І не кажіть. Ім'я їм легіон. Але, мабуть, не всі божевільці говорять про тамплієрів. А як ви інших упізнаєте?”

“Це мій фах. Зараз я вам поясню, ви ще такий молодий. До речі, як вас зовуть?”

“Казобон”.

“Хіба не так звали одного персонажа з *Middlemarch*?”

“Не знаю. В кожному разі, так називався також один філолог епохи Відродження. Але ми не родичі”.

“Може, іншим разом. Ще щось вип'єте? Ще дві, Піладе, спасибі. Отже. На світі є кретини, недоумки, ідіоти і божевільці”.

“А крім них є ще хтось?”

“Авжеж, нас двоє, приміром. Або, принаймні, — не хочу нікого образити, — я. Але загалом будь-хто, якщо добре придивитися, належить до однієї з цих категорій. Кожен з нас час від часу буває кретином, недоумком, ідіотом або божевільцем. Можна сказати, що нормальна людина — це та, у якої всі ці складники, ці ідеальні типи змішані розумно”.

“*Idealtypen*”.

“Чудово. Ви ще й говорите по-німецькому?”

“П'яте через десяте, аби розбиратися в бібліографії”.

“У мої часи той, хто знав німецьку, університетів не закінчував. Він жив з того, що знав німецьку. Гадаю, сьогодні це відбувається з тими, хто знає китайську”.

“Я не знаю її досконало, тож мушу закінчити університет. Але повернімось до вашої типології. Хто такий геній, Айнштайн, приміром?”

“Геній — це той, хто здатен запаморочливо жонглювати одним із компонентів, живлячи його іншими”. Він випив і сказав: “Добрий вечір, люба. Що, знову пробувала покінчити життя самогубством?”

“Ні”, відповіла дівчина, що проходила повз нас, “я тепер у колективі”.

“Молодчина”, відказав їй Бельбо й повернувся до мене: “Бувають і колективні самогубства, хіба не так?”

“А як там стосовно божевільців?”

“Сподіваюся, ви не сприйняли моєї теорії за щирю правду. Я зовсім не хочу наводити лад у всесвіті. Я пояснюю, хто такий божевільець для видавництва. Це теорія *ad hoc*, домовились?”

“Домовились. Тепер плачу я”.

“Гаразд. Піладе, будь ласка, менше льоду. Інакше воно одразу потрапить у кров. Значить так. Кретин навіть не розмовляє, він слиниться і заїкається. Через брак координації рухів він здатен заквацювати собі морозивом чоло. Він заходить через обертові двері з протилежного боку”.

“Як це?”

“Йому це вдасться. На те він і кретин. Нас він не цікавить, його можна впізнати вмент, і він не ходить по видавництвах. Залишім його у спокої”.

“Залишімо”.

“Бути недоумком складніше. Це суспільна поведінка. Недоумок це той, хто говорить завжди поза склянкою”.

“В якому розумінні?”

“Ось так”. Він прямовисно поставив палець біля своєї склянки, торкаючись прилавка. “Він хоче висловитися про те, що є у склянці, але говорить про це біля склянки, не вникаючи у його суть. Якщо хочете простіше, це той, хто допускається ляпсусів, приміром, питає: “А як мається ваша мила пані?” чоловіка, якого тільки-но покинула дружина. Моя думка зрозуміла?”

“Зрозуміла. Знаю таких”.

“Недоумок дуже бажаний гість, особливо при світських okazіях. Він ставить усіх у незручне становище, зате потім дає нагоду для розмов. У своїй позитивній формі він стає дипломатом. Він говорить поза склянкою, коли промах зробив хтось інший, переводячи розмову на іншу тему. Але нас він не цікавить, він не творча особистість, працює з чужої подачі, а тому ніколи не прийде до видавництва з рукописом. Недоумок не каже, що кіт гавкає, він говорить про kota, коли інші говорять про собаку. Він порушує правила бесіди, а коли порушує їх по-справжньому, стає просто величний. Гадаю, що ця порода вимирає, це носій типових якостей мішанства. Тут потрібен салон Вердурена чи навіть дім Германтів. Ви, студенти, ще читаєте ці речі?”

“Я читаю”.

“Недоумком був Йоахим Мюрат, який, роблячи огляд своїх офіцерів, побачив одного, дуже мальовничого, з Мартініки. ‘*Vous êtes nègre?*’ питає його. А той відповідає: ‘*Oui mon général!*’, на що Мюрат: ‘*Bravò, bravò, continuez!*’ І так далі. Стежите за моєю думкою? Пробачте, але цього вечора я святкую історичне рішення свого життя. Я кинув пити. Ще одну? Не відповідайте, ви примушуєте мене почувати себе винним. Піладе!”

“А ідіот?”

“Гм. Ідіот не порушує правил поведінки. Він порушує правила розумування. Це той, хто каже, що всі собаки — це домашні тварини і всі собаки гавкають, але кішки теж домашні тварини, а тому вони теж гавкають. Або ж що всі мешканці Афін смертні, всі мешканці Пірея смертні, значить, усі мешканці Пірея є мешканцями Афін”.

“Але ж це правда”.

“Так, але випадково. Ідіот може висловити й справедливу думку, але з помилкових причин”.

“Можна говорити помилкові речі, аби тільки причини були правильні”.

“Звісно, хай йому біс. Інакше навіщо завдавати собі стільки клопоту, намагаючись бути розумними тваринами?”

“Усі великі людиноподібні мавпи пішли від нижчих форм життя, люди пішли від нижчих форм життя, отже, всі люди — це великі людиноподібні мавпи”.

“Незле. На цій стадії ви вже підозрюєте, що тут щось не так, але треба певного зусилля, аби з’ясувати, що і чому. Ідіот дуже підступний. Недоумка впізнаєш одразу (не кажучи вже про кретина), тоді як ідіот міркує майже як ти, за винятком одного крихітного дефекту. Він майстер паралогізмів. І горе редакторові, йому доведеться помучитись над цим цілу вічність. Видається чимало книжок, написаних ідіотами, тому що вони переконують нас із першої спроби. Редакторів у видавництвах тримають не для того, щоб упізнавати ідіотів. Цього не робить академія наук, чом це має робити видавництво?”

“Цього не робить навіть філософія. Онтологічний аргумент святого Ансельма ідіотський. Бог має існувати тому, що я можу мислити Його як істоту, якій властива вся досконалість, включно з існуванням. Тут плутається існування в думці з існуванням у дійсності”.

“Авжеж, ідіотським є й спростування, що його подав Гонілон. Я можу думати про якийсь морський острів, навіть якщо цей острів не існує. Він плутає думку про випадкове з думкою про доконечне”.

“Боротьба між ідіотами”.

“Звичайно, а Бог потішається як дурний. Він вирішив зробити себе немислимим, аби лиш показати, що Ансельм та Гонілон ідіоти. Яка висока мета для світотворення, та що я кажу, для самого рішення Бога існувати. Все спрямоване на те, щоб викрити космічний ідіотизм”.

“Ми оточені ідіотами”.

ж — “Нікуди від цього не сховаєшся. Всі ідіоти, крім вас і мене. Або ж — не хочу нікого образити — крім вас”.

“А знаєте, тут замішана теорема Геделя”.

“Не знаю, я кретин. Піладе!”

“Але зараз моя черга”.

“Потім поділимо. Епіменід Критський каже, що всі критяни брехуни. Якщо це каже він, — а оскільки він сам критянин, то знає критян як облуплених, — значить, це правда”.

“Це по-ідіотськи”.

“Святий Павло. Послання до Тита. І ще одне: всі ті, що вважають Епіменіда брехуном, не мають іншого виходу, як довіряти критянам, але критяни не вірять критянам, тому жоден критянин не думає, що Епіменід брехун”.

“Це ідіотизм чи ні?”

“Дивіться самі. Я сказав вам, що ідіота розпізнати важко. Ідіот може навіть одержати Нобелівську премію”.

“Дайте мені подумати... Дехто з тих, хто не вірить, що Бог сотворив світ за сім днів, не є фундаменталістами, але деякі фундаменталісти вірять, що Бог сотворив світ за сім днів, отже, ніхто з тих, хто не вірить, що Бог сотворив світ за сім днів, не є фундаменталістом. Це ідіотизм чи ні?”

“Господи, — як би це сказати... Сам не знаю. А ви як кажете?”

“Це в будь-якому випадку ідіотизм, навіть якщо це правда. Тут порушуються правила силогізму. Не можна робити загальних висновків з двох часткових засновків”.

“А якщо б ідіотом були ви?”

“Я був би у добром, шанованому товаристві”.

“Авжеж, нас оточує ідіотизм. І, можливо, у світлі логічної системи, відмінної від нашої, наш ідіотизм є їхньою мудрістю. Вся історія логіки складається із спроб визначити прийнятне поняття ідіотизму. Занадто велике завдання. Кожен великий мислитель є ідіотом з погляду іншого”.

“Думка як послідовне втілення ідіотизму”.

“Ні. Ідіотизм думки як непослідовність іншої думки”.

“Дуже глибокодумно. Вже друга, невдовзі Піладе зачинятиме, а ми ще не добралися до божевільців”.

“Вже пояснюю. Божевільця можна впізнати відразу. Це ідіот, який не знає трюків. Ідіот старається довести свою тезу, в нього є логіка, кривобока, але логіка. А божевільець не переймається своїм браком логіки, він простує за допомогою коротких замикань. Для нього все є доказом усього. У божевільця є ідея-фікс, і все, що йому трапляється на шляху, цілком годиться для її підтвердження. Божевільця впізнаєш по тому вільному обходженню із доказами здорового глузду, яке він собі дозволяє, по його готовості до осяянь. І хоч як це дивно, але божевільець раніше чи пізніше витягує на світло денне тамплієрів”.

“Завжди?”

“Існують божевільці і без тамплієрів, але з тамплієрами вони підступніші. Спершу ти їх не впізнаєш, здається, що вони говорять нормально, але тут раптом...” Він хотів було замовити ще одне віскі, але передумав і попросив рахунок. “До речі, щодо тамплієрів. На днях якийсь добродій залишив мені машинопис на цю тему. Гадаю, це саме божевільець, але з людським обличчям. Машинопис починається досить розсудливо. Ви не хотіли б глянути?”

“Із задоволенням. Може, я знайду там щось, що мені прислужаться”.

“Ну, не думаю. Але якщо у вас буде півгодинки вільної, заскочте до нас. Вулиця Сінчеро Ренато, номер один. Це буде корисніше для мене, ніж для вас. Ви мені одразу скажете, чи це щось варте уваги”.

“Чому ви довіряєте моїй думці?”

“Хто вам сказав, що довіряю? Але якщо ви прийдете, я довіряю тим. Я довіряю допитливості”.

Увійшов якийсь студент із перекошеним обличчям: “Товариші, там над Навільйо фашисти з ланцюгами!”

“Зараз ми їм покажемо”, сказав суб’єкт із татарськими вусами, який погрожував мені з приводу Леніна. “Ходімо, товариші!” Всі вишли.

“Що робимо? Ідемо?” запитав я з почуттям вини.

“Ні”, мовив Бельбо. “Ці чутки розпускає Піладе, щоб опорожнити свій заклад. Як на перший вечір, відколи я кинув пити, я щось не зовсім добре себе почуваю. Це, мабуть, абстинентний синдром. Усе те, що я тут наговорив вам аж до цієї хвилини, неправда. Добраніч, Казобоне”.

Його безплідність була безконечна. Вона була частиною екстази.

(Е. М. Cioran, *Le mauvais demiurge*, Paris, Gallimard, 1969, "Pensées étranglées")

Розмова у Піладе дала мені змогу побачити зовнішнє обличчя Бельбо. Добрий спостерігач міг би відчути меланхолійну природу його сарказму. Не можу сказати, що це була машкара. Може, машкарою були його інтимні сповіді, котрим він нишком віддавався. Його сарказм, виставлений напоказ публіці, насправді свідчив про його справдешню меланхолію, яку в інтимній обстанові він намагався приховати від себе самого, маскуючи її меланхолією стилізованою.

Тепер мені згадався оцей файл, де він, по суті, намагався змалювати свою професію в художній формі так, як він розповідав мені про неї наступного дня у видавництві Гарамон. Тут видно всю його прискіпливість, пристрасність, розчарованість редактора, який пише за посередництвом інших, його нездійснену тугу за творчістю, його моральну суворість, яка зобов'язувала його каратися за те, що він прагнув чогось, на що не мав права, виливаючи свою уяву в форму жалюгідної олеографії. Я не знав нікого, хто б із таким презирством умів жаліти себе самого.

FILENAME: Конопляний Джим

Зустрітися завтра з молодим Чінті.

1. Гарна монографія, строга, може, трохи надто академічна.
2. Найгеніальнішою думкою є порівняння між Катуллом, *poetae novi* та сучасним авангардом, викладене у висновку.
3. Чим це погане як вступ?
4. Перекопати його. Він скаже, що філологічній серії не личать такі витівки. Він залежить від свого керівника, який може відмовитись писати передмову, а це негативно вплине на його кар'єру. Близкуча ідея на останніх двох сторінках може пройти непоміченою, але на початку її помітять усі, а це може роздратувати метрів.
5. Але досить дати її курсивом, у формі розширеного обговорення, поза дослідженням як таким, тоді гіпотеза залишиться лише гіпотезою і не поставить під загрозу солідність роботи. А це відразу полонить читачів, вони сприймуть цю книгу в зовсім іншій перспективі.

Однак чи я справді штовхаю його до більшої свободи, чи використовую його, щоб написати свою книгу?

Трансформація книги за допомогою пари слів. Деміург чужого твору. Замість того, щоб узяти трохи м'якої глини і виліпити щось, постукуєш по затверділій глині, з якої вже хтось інший виліпив статую. Якщо належно стукнути Мойсея, він заговорить.

Прийняти Вільяма Ш.

— Я читав ваш твір, непогано. Є напруга, фантазія, драматичність. Це ваша перша спроба?

— Ні, я вже написав одну трагедію, це історія двох коханців з Верони, які...

— Але ми говоримо про оцей твір, пане Ш. Я запитую себе, чому ви помістили дію у Франції. Чому не в Данії? Зрештою, для цього багато не треба, достатньо змінити двос-трос назв, замок Шалонсьюр-Марн стане, приміром, замком Ельсінор... Річ у тім, що у нордичному, протестантському середовищі, де літає тінь К'єркегора, всі ці екзистенціальні переживання...

— Можливо, ви маєте рацію.

— Я саме так гадаю. А до того ж, ваш твір потребує деякого стилістичного допрацювання, вистачить ще раз його прочитати, як перукар останніми доторками гребінця завершує вашу зачіску, перед тим як приставити вам дзеркало до потилиці... Приміром, привид батька. Чому він з'являється в кінці? Я б переніс його на початок. Щоб молодий принц одразу перейнявся батьківською пересторогою, яка б поставила його у конфлікт із матір'ю.

— Це, здається, добра ідея, треба лише перенести одну сцену.

— Саме так. І нарешті, стиль. Візьмим один уривок навмання, ось тут, де цей молодик виходить на авансцену і розпочинає свої роздуми про дію і педію. Цей уривок справді чудовий, але в ньому не відчувається достатньої напруги. "Діять чи не діять? — ось моя проблема! В чім більше гідності — терпіти мовчки важкі удари навісної долі..." Чому — моя проблема? У мене він сказав би: ось проблема, ось питання, розумієте, не його проблема, а фундаментальне питання екзистенції. Альтернатива між буттям і небуттям, так би мовити...

Населити світ дітьми, які матимуть чуже ім'я, й ніхто не знатиме, що вони твої. Це ніби бути Богом у цивільному. Ти — Бог, вештаєшся містом, слухаєш, що люди говорять про тебе: Бог те, Бог се — ах, яка чудова річ цей усесвіт, о, наскільки вишукане це всесвітнє тяжіння, ти ж усміхаєшся собі у вуса (слід прогулюватися з накладною бородою, а втім ні, без бороди, адже по бороді Бога зразу впізнати) і говориш сам до себе (драма Божого соліпсизму): "Ось я, а вони й не знають". І хтось штовхне тебе на вулиці, може, й вилає, а ти покірю скажеш "пробачте"

і йдеш собі далі, все одно ти — Бог, ляснеш пальцями — і світ спопеліє. Але ти настільки могутній, що можеш дозволити собі бути добрим.

Роман про Бога-інкогніто. Та ба, якщо ця думка прийшла до голови мені, вона, мабуть, прийшла до голови й комусь іншому теж.

Інший варіант. Ти письменник, ти ще не усвідомлюєш своєї величі, жінка, яку ти кохав, зрадила тебе, життя втратило сенс; одного дня, щоб забутися, ти вирушаєш у подорож на Титаніку і зазнаєш катастрофи в південних морях, тебе (єдиного вцілілого) підбирає пірога тубільців і ти проводиш довгі роки, невідомий нікому, на острові, де мешкають лише папуаси, з дівчатами, які співають тобі млосних пісень, колихаючи грудьми, ледь прикритими гірляндюю з квітів пуа. Ти починаєш звикати, тебе кличуть Джимом, як кличуть тут усіх білих, дівчина з бурштиновою шкірою одного вечора з'являється у твоїй хатині й каже тобі: “Моя твоя, моя з твоя”. Зрештою, як гарно лежати надвечір на веранді й дивитись на Південний Хрест, а тим часом вона пестить тобі чоло.

Ти живеш відповідно до циклу світанків та сутінок і не хочеш знати ні про що інше. Одного дня прибуває моторний човен з голландцями, ти дізнаєшся, що минуло десять років, ти міг би поїхати з ними, однак ти вагаєшся, волієш займатися обміном кокосових горіхів на продукти, обіцяєш, що займешся збором конопель, на тебе працюють тубільці, ти починаєш мандрувати від острівця до острівця і стаєш для всіх Конопляним Джимом. До тебе пристає спустошений алкоголем авантюрист-португалець і позбувається своєї згубної звички, слава про тебе лунає на морях Зондських Островів, з тобою радиться магараджа з Брунею щодо кампанії проти річкових даяків, тобі вдається привести до ладу старовинну гармату часів Тіппу Сагіба, заряджену цвяхами, ти муштруєш загін відданих тобі малайців із зубами, чорними від бетелю. В одній сутичці біля Коралового Рифу старий Сампан з почорнілими від бетелю зубами прикриває тебе власним тілом: — Я радий померти за тебе, Конопляний Джиме. — Старий, старий Сампане, друже мій.

Слава про тебе вже гримить по всьому архіпелагові, від Суматри до Порт-о-Пренсу, ти провадиш переговори з англійцями, в управлінні порту Дарвін ти зареєстрований як Курц, і ти вже Курц для всіх, а для тубільців ти — Конопляний Джим. Але одного вечора, коли дівчина пестить тебе на веранді, а Південний Хрест мерехтить як ніколи — зовсім не так, як Великий Віз, — ти враз розумієш: ти хочеш повернутися. Лише пенадовго, щоб побачити, що там від тебе зосталося.

На моторному човні ти добираєшся до Маніли, а звідтиг гвинтовим літаком — до Балі. Тоді Самоа, острови Адміралтійства, Сінгапур, Тенеріфе, Тімбукту, Алеппо, Самарканд, Басра, Мальта — і ти вдома.

Минуло вісімнадцять років, життя залишило на тобі свій слід, твоє обличчя засмагло під пасатами, ти став старший, може красивіший. І тільки-но прибувши, ти виявляєш у вітринах усіх книгарень свої книжки, їх виправлені перевидання; ти бачиш своє ім'я на фронтоні старої школи, де тебе вчили читати й писати. Ти — Великий Зниклий Поет, совість покоління. Романтичні панночки закінчують життя самогубством на твоїй порожній могилі.

І тут я зустрічаю тебе, мила, з численними зморшками навколо очей, з іще вродливим обличчям, зруйнованим спогадами та піжними докорами сумління. Я майже наштовхнувся на тебе, йдучи вулицею, я тут, за два кроки, і ти дивишся на мене, як дивишся на всіх, шукаючи у їх тінях когось іншого. Я міг би, перекресливши весь той час, заговорити з тобою. Але навіщо? Хіба я не маю того, чого хотів? Я — Бог, такий самий самотній і марнославний, як і Він, у розпачі від того, що я не є одним з моїх сотворінь, таким як усі. Таким як усі ті, що живуть у моєму світлі, тим часом як я живу в постійному іскрінні своєї темряви.

Іди, іди у світ, Вільяме Ш.! Ти став знаменитим, ти проходиш повз мене і не впізнаєш. Я бубошу собі під ніс — бути чи не бути — і кажу собі, молодець, Бельбо, гарна робота. Іди собі, друзяко Вільяме Ш., йди за своєю часткою слави: ти лише творив, я ж тебе поправив.

Нас, повітух чужих народжень, не можна, як і акторів, ховати у посвяченій землі. Але актори грають світом таким, яким він є, ми ж граємо цілим безмежжям світобудови і всіма світами, множинністю можливостей...

Чому життя так щедро дає посередності таке певимовне задоволення?

Sub umbra alarum tuarum, Jehova.

(Fama Fraternitatis, у *Allgemeine und general Reformation*, Cassel, Wessel, 1614, закінчення)

Наступного дня я пішов до видавництва Гарамон. Номер один на вулиці Сінчеро Ренато вів до курявого коридору, з якого було видно двір з мотузярською майстернею. Праворуч був ліфт, який можна було б виставити у павільйоні промислової археології, і коли я спробував запустити його, він відповів кількома підозрілими поштовхами, не наважуючись рушити. З обережності я вийшов і піднявся майже гвинтовими, доволі запилюженими сходами на два поверхи вище. Як я довідався пізніше, пан Гарамон любив це приміщення, тому що воно нагадувало йому одне паризьке видавництво. На сходовому майданчику була вивіска з написом “Видавництво Гарамон, АТ”, і відчинені двері вели до входу, біля якого не було ані телефоністки, ані швайцара. Але не можна було увійти, щоб тебе не помітили з невеликого кабінету перед входом, і відразу до мене наблизилась якась особа, ймовірно, жіночої статі, невизначеного віку, зростом, який в порядку евфемізму можна було б визначити як нижчий від середнього.

Вона вилила на мене потік слів мовою, яку, як мені здалося, я вже десь чув, аж поки я не втямив, що це італійська, майже повністю позбавлена голосних. Я спитав у неї про Бельбо. Попрохавши почекати кілька секунд, вона провела мене вздовж коридору до кабінету в глибині офісу.

Бельбо зустрів мене дуже люб’язно: “Отже, ви людина серйозна. Заходьте”. Він посадив мене перед своїм старим, як і решта облаштунку, письмовим столом, заваленим рукописами, якими були заповнені також стелажі вздовж стін.

“Сподіваюся, Гудрун вас не настрахала”, сказав він мені.

“Гудрун? Оця... пані?”

“Панна. Насправді її звати зовсім не Гудрун. Ми звемо її так через її нібелунгівський вигляд та дещо тевтонську манеру розмовляти. Вона хоче висловити все одразу, тому економить на голосних. Але в неї є почуття *justitia aequatrix*: коли вона друкує на машинці, вона економить на приголосних”.

“А чим вона тут займається?”

“Усім, на жаль. Бачите, у кожному видавництві завжди є одна особа, без якої обійтися годі, тому що лише вона може знайти потрібні речі у тому безладі, який сама створює. Але принаймні коли десь загубиться рукопис, відомо, чия це вина”.

“Вона ще й губить рукописи?”

“Не більше від інших. У всіх видавництвах усі гублять рукописи. Гадаю, це основне заняття їх працівників. Але треба ж мати цапа відбувайла, хіба не так? Я докоряю їй лише тоді, коли вона не губить тих рукописів, які я хотів би загубити. Колоди на шляху того, що добрий старий Бекон називав *The advancement of learning*”.

“А де вони губляться?”

Він розвів руками: “Пробачте, а ви усвідомлюєте, наскільки дурне ваше запитання? Якщо б ми знали де, то вони б не губилися”.

“Логічно”, мовив я. “Але послушайте-но. Я знаю книги видавництва Гарамон, вони виглядають виданнями дуже старанними, й у вас досить багатий каталог. Ви все це робите тут? Скільки вас?”

“Напроти знаходиться кімната техніків, тут збоку сидить мій колега Діоталлеві. Але він займається довідковими, масштабними виданнями, які вимагають чимало часу для підготовки і продажу, адже розходяться вони повільно. Я ж готую університетські видання. Але ви не повинні вважати це надто великою роботою. Звичайно, деякі книги мене захоплюють, рукописи я повинен читати, але загалом тут нема жодних труднощів, ані з фінансового, ані з наукового боку. Публікації Такого чи Іншого Інституту, або ж тези доповідей конференцій, підготовані й фінансовані університетськими установами. Якщо автор — початківець, передмову пише його керівник і бере на себе всю відповідальність. Автор виправляє принаймні дві верстки, перевіряє цитати та примітки і не одержує жодного відсотка. Тоді книжка затверджується як посібник, і якщо вдається продати тисячу чи дві примірників, за кілька років усі витрати покриті... Жодних несподіванок, кожна книжка в активі”.

“Тоді чим ви займаєтеся?”

“Багато чим. Передовсім серед рукописів треба вибирати. Крім того, деякі книги ми видаємо за свій кошт, майже завжди це переклади престижних авторів, щоб тримати на рівні наш каталог. І врешті, бувають рукописи, що надходять просто так, які приносить приватна особа. Рідко коли це щось варте уваги, але завжди треба поглянути, ніколи не відомо”.

“Ви розважаєтеся цією роботою?”

“Розважаюся? Це єдине, що я вмію робити добре”.

Нас перебив добродій років сорока, що був зодягнений у завеликий на кілька розмірів піджак, мав рідке біляве волосся, яке падало йому на густі, такого ж відтінку брови. Він говорив м’яко, мовби повчаючи дитину.

“Я вже зовсім утомився від цього *Порадника платника податків*. Мені слід було б переписати його з початку до кінця, але не хочеться. Я вам перешкоджаю?”

“Це Діоталлеві”, представив Бельбо нас один одному.

“А-а, ви прийшли подивитися на тамплієрів? Бідолашний. Послухай, ось що мені спало на думку: Циганське містобудування”.

“Непогано”, сказав Бельбо захоплено. “А я думав про Кінний спорт у ацтеків”.

“Першокласно. Але куди ти це помістиш, у Супорізання чи до Речей Неможливих?”

“Треба добряче подумати”, мовив Бельбо. Він пошукав у шухляді і вийняв з неї якісь картки. “Супорізання...” Він поглянув на мене, помітивши мою цікавість. “Супорізання, як усім відомо, це мистецтво різати суп. Зовсім ні”, звернувся він до Діоталлеві, “Супорізання — це не галузь науки, це науковий предмет, як і Механічне Тіткопривітання чи Пілокатабазис, усі вони входять до галузі Волосорозчетверизації”.

“А що таке ця Восолороз...” втрутився я.

“Це мистецтво розділяти волосину на чотири. Ця галузь містить науки, що займаються непотрібними техніками, приміром, Механічне Тіткопривітання навчає конструювати машини для привітання тіток. Ми не впевнені, чи залишати у цьому розділі Пілокатабазис, який є мистецтвом уникати неприємностей на волосок, адже це не виглядає цілком непотрібним. Хіба ні?”

“Прошу вас, тепер поясніть мені, про що тут ідеться...” домагався я.

“Справа в тому, що ми з Діоталлеві готуємо реформу сфери знання. Запровадження Факультету Порівняльної Неважливости, де вивчатимуться непотрібні або неможливі науки. Цей факультет повинен випускати вчених, які працюватимуть над збільшенням до безмежжя кількості неможливих наук”.

“А скільки там галузей?”

“Поки що чотири, але вони вже можуть умістити всі науки. Галузь Волосорозчетверизації має підготовчий характер, вона повинна виробити відчуття неважливости. Важливою галуззю є галузь Неможливих Речей. Наприклад, Циганське містобудування чи Кін-

ний спорт у ацтеків... Суть цих дисциплін — розуміти глибинні причини їх неважливості, а в галузі Неможливих Речей — також їх неможливості. Тому сюди входять Морфологія Морзе, Історія антарктичного рільництва, Історія малярства на острові Пасхи, Сучасна шумерська література, Впровадження скаменування в систему Монтессорі, Ассиро-вавилонська філателія, Технологія кола в доколумбових імперіях, Інтерпретація образів Брайля, Фонетика німого кіно...”

“А що ви скажете про Психологію натовпу в Сахарі?”

“Незле”, мовив Бельбо.

“Незле”, сказав Діоталлеві переконано. “Ви мусите брати в цьому участь. У цього юнака є здібності, правда, Якопо?”

“Авжеж, я це відразу зрозумів. Учора ввечорі він з великою спритністю конструював ідіотські умовиводи. Але продовжуймо, якщо цей проект вас цікавить. Що ми помістили у галузь Оксимороніки, ніяк не знайду своїх нотаток?”

Діоталлеві витягнув з кишені картку і пильно, з повчальною приязню поглянув на мене: “Галузь Оксимороніки, як пояснює сама назва, характеризується внутрішньою суперечністю дисципліни. Ось чому Циганське містобудування має потрапити саме сюди...”

“Ні”, мовив Бельбо, “інша річ, якби це було Містобудування у кочівників. Для Неможливих Речей характерна емпірична неможливість, а для Оксимороніки — суперечність термінів”.

“Побачимо. Але що ми помістили в Оксимороніку? Ось, Революційні інституції, Парменідова динаміка, Гераклітова статика, Спартанське сибаритство, Інституції народної олігархії, Історія інноваційних традицій, Тавтологічна діалектика, Еристикка Буля...”

У мене з’явилося бажання показати, якого я гарту: “Чи можна запропонувати Граматику винятків?”

“Чудово, чудово!” мовили обидва і взялися записувати.

“Тут є одна заковика”, сказав я.

“Яка?”

“Якщо ви оприлюдните цей проект, насуне хмара людей з вартими уваги публікаціями”.

“Я казав тобі, що він гострий хлонець, Якопо”, сказав Діоталлеві, “а ви знаєте, що саме в цьому полягає наша проблема? Несамохіть ми нарисували ідеальний профіль реального знання. Ми показали що все, що можливе, — необхідне. Тому слід мовчати. Але зараз мені треба йти”.

“Куди?” спитав Бельбо.

“Сьогодні п’ятниця”.

“Господи Ісусе!” сказав Бельбо. Тоді звернувся до мене: “Тут навпроти є два-три доми, де живуть ортодоксальні євреї, знаєте, ті у чорних капелюхах, з бородою і пейсами. Їх небагато в Мілані. Сьогодні п’ятниця, і після заходу сонця починається субота. Тому в помешканні навпроти починають усе рихтувати, начищати підсвічники, готувати їжу, влаштовуючи все так, аби завтра їм не довелося навіть вогню запалювати. Навіть телевізор залишається увімкненим цілу ніч, з вибраним заздалегідь каналом. У Діоталлеві є невеликий бінокль, і він, безсоромно підглядаючи з вікна, насолоджується побаченим, мріючи потрапити потойбіч вулиці”.

“А чому?” спитав я.

“Тому що наш Діоталлеві вперто твердить, що він єврей”.

“Як це — вперто тверджу?” запитав вражений Діоталлеві. “Я єврей. Ви щось маєте проти, Казобоне?”

“Абсолютно нічого”.

“Діоталлеві”, сказав Бельбо рішуче, “ти не єврей”.

“Ні? А моє прізвище? Як Граціадіо, Діосіаконте — всі перекладені з єврейської, імена з гетто, як Шалом Алейхем”.

“Прізвище Діоталлеві, як добру призивітку, муніципальні службовці часто давали знайдам. А твій дідусь був знайдою”.

“Єврейським знайдою”.

“Діоталлеві, у тебе рожева шкіра, горловий голос і ти фактично альбінос”.

“Є кролі-альбіноси, значить, мають бути і євреї-альбіноси”.

“Діоталлеві, не можна вирішити стати євреєм, як вирішуєш стати філателістом чи свідком Єгови. Євреєм треба народитися. Заспокойся, ти такий самий поганин, як і всі ми”.

“Я обрізаний”.

“Облиш! Будь-хто може зробити обрізання з гігієнічних міркувань. Для цього потрібен лише лікар з відповідними приладами. В якому віці тобі зробили обрізання?”

“Не вдаваймося у подробиці”.

“Вдаваймося. Євреї завжди вдаються в подробиці”.

“Ніхто не може довести, що мій дідусь не був євреєм”.

“Звичайно, він же був знайдою. Але однаково добре він міг бути спадкоємцем візантійського трону або нешлюбним сином Габсбургів”.

“Ніхто не може довести, що мій дідусь не був євреєм, і його знайшли поблизу Портіко д’Оттавіа”.

“Але твоя бабуся не була єврейкою, а в євреїв походження простежується за материнською лінією...”

“... а крім метрикальних даних, — адже навіть муніципальну метрикальну книгу можна читати між рядками, — існує також поклик крові, а моя кров говорить про вишукано талмудичний характер мого ества, і з твого боку буде расизмом, якщо ти твердитимеш, що поганин теж може бути таким вишукано талмудичним, яким себе почуваю я”.

Він вийшов. Бельбо сказав мені: “Не звертайте уваги. Ця суперечка відбувається майже щоденно, тільки щодня я намагаюся внести новий аргумент. Річ у тім, що Діоталлеві палкий шанувальник Кабали. Але ж були й християнські кабалісти. Зрештою, послухайте, Казобоне, якщо Діоталлеві хоче бути євреєм, чому я маю заперечувати?”

“Авжеж. Ми ж демократи”.

“Ми демократи”.

Він запалив сигарету. Я згадав, навіщо прийшов сюди. “Ви згадували якийсь машинопис про тамплієрів”, мовив я.

“Справді... Зараз подивимось. Був у тещі зі штучної шкіри...” Він нишпорив у купі рукописів і намагався витягти з-поміж них один, що був посередині, не знімаючи інших. Ризикована операція. І справді, купа враз полетіла шкереберть, дещо впало на підлогу. Бельбо тримав у руці течку зі штучної шкіри.

Я пробіг очима зміст і вступ. “Стосується арешту тамплієрів. 1307 року Філіп Красивий вирішує заарештувати всіх тамплієрів Франції. Існує легенда, згідно з якою за два дні до того, як Філіп видав наказ про арешт, з осідку тамплієрів у Парижі в невідомому напрямку вирушає віз із сіном, запряжений волами. Кажуть, що в ньому переховувалася група лицарів на чолі з таким собі Омоном і що вони знайшли прихисток у Шотландії, вступивши в ложу каменярів у Кілвіннінгу. Легенда твердить, що ці лицарі влилися у товариства вільних каменярів, які стали охоронцями таємниці Соломонового Храму. Ось і все, як я й передбачав. Цей теж шукає коренів масонства у цій втечі тамплієрів до Шотландії... Цю історію переживують уже два століття, а вона зовсім безпідставна. Немає жодного доказу, я можу притягти вам добрих п'ятдесят опусів, які розповідають те саме, один списаний з іншого. Погляньте сюди, я відкрив навмання: ‘Доказ того, що шотландська експедиція справді відбулася, полягає в тому, що навіть нині, через шістьсот п'ятдесят

років, у світі ще існують таємні ордени, які виводять свої корені від Війська Храму. Як інакше можна пояснити безперервність цієї традиції? Ви розумієте? Хіба можливо, що ніякого маркіза Карабаса не було, якщо навіть Кіт у чоботях каже, що служив у нього?”

“Зрозуміло”, сказав Бельбо. “Треба буде його позбутися. Але історія ваших тамплієрів мене зацікавила. І я не хотів би прогавити таку нагоду, маючи тут під рукою знавця. Чому всі говорять про тамплієрів, а не про мальтійських лицарів? Ні, не зараз. Уже пізно, ми з Діоталлеві невдовзі повинні йти на вечерю з паном Гармоном. Але десь коло пів на одинадцятую ми, мабуть, уже звільнимся. Якщо зможу, то переконаю й Діоталлеві заскочити до Піладе — але він непитуший і звичайно йде спати рано. Я знайду вас там?”

“А де ще? Я належу до втраченого покоління і знаходжу самого себе лише в товаристві самотності мені подібних”.

Li frere, li mestre du Temple
 Qu'estoient rempli et ample
 D'or et d'argent et de richesse
 Et qui menoient tel noblesse,
 Où sont il? que sont devenu?

(*Chronique à la suite du roman de Favel*)

Et in Arcadia ego. Того вечора бар Піладе був втіленням золотого віку. То був один з тих вечорів, коли відчуваєш, що революція не лише відбудеться, а й що її навіть спонсоруватиме Спілка Промисловців. Лише у Піладе можна було побачити, як власник бавовнопрядильні — у штурмівці і з бородою — грає в очко з майбутнім терористом у двобортному костюмі та краватці. Ми були на світанку великого обернення парадигми. Ще на початку шістдесятих років борода була прикметою фашиста, — але лише борода певної форми, зголена на щоках, під Італо Бальбо, — в шістдесят восьмому вона була виявом протесту, а тепер вона ставала нейтральною і всезагальною, на вибір за смаком. Борода завше була маскою (фальшиву бороду накладаєш, щоб тебе не впізнали), а в ті часи, на початку сімдесятих, можна було замаскуватися справжньою бородою. Можна було брехати, кажучи правду, ба більше, надаючи правді загадкового і невловимого відтінку, борода більше не дозволяла робити висновки про ідеологію її носія. Але того вечора борода тріумфувала навіть на голених обличчях тих, хто її не мав, але давав зрозуміти, що не запускає її лише з нонконформізму.

Проте я відхилився від теми. У деякий момент прийшли Бельбо та Діоталлеві, дуже схвильовані, перебуркуючися й уїдливо коментуючи щойно відбуту вечерю. Лише згодом я дізнався, якими були вечері у пана Гарамона.

Бельбо одразу перейшов до своїх улюблених дистиліатів, Діоталлеві довго й нерішуче розмірковував і врешті вибрав тонік. Ми знайшли столик у глибині, щойно звільнений двома водіями трамваю, яким завтра треба було рано вставати.

“Отож, отож-бо”, сказав Діоталлеві, “ті тамплієри...”

“Ні, ради Бога, не вимагайте цього від мене... Ці речі можна прочитати будь-де...”

“Ми за усне передання”, мовив Бельбо.

“Воно містичніше”, докинув Діоталлеві. “Бог сотворив світ словом, Він же не посилав телеграм”.

“*Fiat lux*, крапка. Подобиці в листі”, сказав Бельбо.

“До Солунян, напевно”, сказав я.

“Тамплієри”, попрохав Бельбо.

“Значить так”, сказав я.

“Ніколи не починайте із *значить так*”, заперечив Діоталлеві.

Я вдав, що підводжуся. Я сподівався, що вони мене благатимуть. Вони не благали. Тож я сів і почав говорити.

“Кажу вам, далєбі, цю історію знають усі. Почнімо від Першого Хрестового походу, гаразд? Годфруа поклоняється Святому Гробові й виконує свою обітницю, Бодуен стає першим королем Єрусалиму. Християнське королівство у Святій Землі. Але одна річ утримувати Єрусалим, а зовсім інша — решту Палестини, адже сарацинів розбили, проте не знищили. Життя у тих краях нелегке, як для нових поселенців, так і для прочан. І ось 1118 року, за правління Бодуена II, прибувають дев'ять осіб на чолі з таким собі Гуго де Паеном, які складають ядро Ордену Убогих Лицарів Христа: чернечого ордену, але з мечем і в латах. Вони дають три класичні обітниці — убозтва, чистоти, послуху, окрім того, захисту прочан. Король, єпископ, усі інші в Єрусалимі відразу вділяють їм грошову підтримку, дають прихисток, помістивши їх у монастирі старовинного Храму Соломона. Ось як виникли Лицарі Храму”.

“Ким вони були?”

“Гуго та інші восьмеро, ймовірно, були романтиками, захопленими містикою хрестових походів. Але потім до них, мабуть, приєднувалися молодші сини аристократичних родів, шукаючи пригод. Нове Єрусалимське королівство було якоюсь мірою Каліфорнією тих часів, там можна було здобути багатство. Вдома у них не було великих перспектив, серед них, либонь, були й такі, що наламали чимало дров. Гадаю, це було щось на зразок Іноземного Легіону. Що тобі робити, коли ти потрапив у халепу? Подаєшся у тамплієри, подивившись собі нові місця, розвієшся, іноді візьмеш участь у якійсь сутичці, тебе годують, зодягають, а до того ще й душу спасеш. Звичайно, ти мусиш бути у добрячому розпачі, адже це означає йти в пустелю, спати під наметом, місяцями не бачити живої душі крім інших тамплієрів чи вряди-годи якогось турка, мчати верхи на коні під палючим сонцем, страждати від спраги, випускати кишки іншим бідолахам...”

Я на мить зупинився. “Мабуть, я зображаю їх надто вже у стилі вестернів. Була, вочевидь, і третя фаза: орден став могутнім, дехто намагається вступити до нього, навіть якщо на батьківщині його становище непогане. Але бути тамплієром уже не означає обов’язково перебувати у Святій Землі, можна бути тамплієром і вдома. Складна історія. Іноді вони справляють враження грубої солдатні, в інших же випадках виявляють деяку витонченість. Приміром, не можна сказати, що вони були расистами: вони билися з мусульманами, адже це було їхнє ремесло, але — з лицарським духом, з виразами взаємної пошани. Коли посол дамаського еміра відвідав Єрусалим, тамплієри виділили йому невелику мечеть, вже перетворену в християнську церкву, щоб він міг виконати свої обряди. Одного дня туди заходить якийсь франк, обурюється, бачачи у святому місці мусульманина, і обходиться з ним непоштиво. Але тамплієри проганяють нетерпимця і просять вибачення у мусульманина. Таке братання з ворогом згодом призведе їх до згуби, адже на процесі їх оскаржуватимуть також і в стосунках з мусульманськими езотеричними сектами. А може, це й правда, надто вони схожі на шукачів пригод минулого століття, які хворіли Африкою і жили, як тубільці. У них не було систематичної монастирської освіти, їм бракувало витонченості розуму, щоб уловити богословські тонкощі. Їх можна порівняти з Лоренсом Аравійським, який врешті почав одягатися, як шейх... Утім, їхні дії оцінювати важко, адже часто християнські історіографи, як, приміром, Гійом Тирський, не упускають жодної нагоди, аби їх очорнити”.

“Чому?”

“Тому що вони ставали занадто могутніми, і занадто швидко. Все починається зі святого Бернарда. Ви знаєте святого Бернарда, правда? Великий організатор, реформатор бенедиктинського чину, він викидає з церков прикраси, а коли якийсь колега виводить його з рівноваги, як це зробив Абельяр, він накидається на нього у стилі, гідному Маккарті, а якщо б міг, то послав би його на вогнище. Не маючи такої змоги, він наказує спалити його книги. Згодом він проповідує хрестовий похід, озброймося і вирушайте...”

“Він вам не симпатичний”, зауважив Бельбо.

“Авжеж, терпіти його не можу, як на мене, він повинен потрапити у найгірші кола пекла, теж мені святий. Зате він умів добре дбати про свої інтереси, ви бачили, як його вшановує Данте, який призначає його головою кабінету Пречистої Діви. Його відразу зробили святым, тому що він умів представити себе у доброму світлі потрібним людям. Але я говорив про тамплієрів. Бернард одразу відчуває, що цю ідею

варто розвивати, і підтримує тих дев'ятох шукачів пригод, перетворюючи їх у Христове Військо, можна навіть сказати, що тамплієрів у героїчній їх подобі вигадав він. Бернард скликає собор в Труа 1128 року, саме для того, щоб визначити статус нових ченців-солдатів, а через кілька років пише похвалу цьому Христовому Військові й складає *Правило* з сімдесяти двох статей, яке дуже цікаво читати, адже чого там тільки нема. Щоденна меса, не можна задаватися з лицарями, яких відлучили від Церкви, якщо один з них попросить прийняти його до Храму, слід зустріти його по-християнському, — бачите, я мав рацію, коли порівнював їх з Іноземним Легіоном. Вони мають носити білі плащі, прості, без хутра, хіба що з овечим хутром, заборонено носити вигнуте і вузьке за модою того часу взуття, спати слід у сорочці й підштанках, один матрац, одне простирadlo, одна ковдра...”

“У тамтешній спеці все це, певно, страшенно смерділо...” сказав Бельбо.

“Що стосується смороду, то ми ще про нього поговоримо. *Правило* містить також інші обмеження: одна миска на двох, їсти мовчки, м'ясо тричі на тиждень, у п'ятницю покута, вставання на зорі; якщо робота була важка, можна поспати на годинку довше, але за це в ліжку треба прочитати 13 отченашів. Є магістр і ціла вервечка нижчої ієрархії, аж до сержантів, зброєносців, джур та прислужників. Кожний лицар повинен мати трое коней і одного зброєносця, жодної вишуканої прикраси на вуздечці, сидлі та острогах, зброя проста, але добротна, полювати заборонено, хібащо на левів, словом, життя, що складається з покути та битв. Не кажучи вже про обітницю чистоти, на якій особливо наголошується, адже то були люди, які не сиділи по монастирях, а воювали, вони жили посеред світу, якщо можна назвати світом той мурашник, яким була, либонь, у ті часи Свята Земля. Загалом, у *Правилі* йдеться, що товариство жінки дуже небезпечне, і лицар може виявляти ніжність лише до матері, сестри та тітки”.

Бельбо застогнав: “Гм, з тіткою, то я був би обережніший... Але, наскільки я пам'ятаю, хіба тамплієрів не оскаржували в содомському гріху? Є одна книжка Клоссовського, *Бафомет*. Хто був той Бафомет, їхнє диявольське божество, чи що?”

“Зараз розповім. Але подумайте хвилюку. Вони жили життям моряків, довгі місяці проводили в пустелі. Ти перебуваєш там, де чорт добраніч каже, темна ніч, ти лягаєш під наметом із суб'єктом,

який їв із твоєї миски, ти хочеш спати, пити, тобі холодно, страшно і ти хочеш до мами. Що ти робитимеш?”

“Можна зайнятися чоловічим коханням”, запропонував Бельбо.

“І подумайте тільки, яке пекельне життя вони вели — інші воїни, котрі не прийняли обітниці, захопивши місто, гвалтують собі якусь смаглявку з бурштиновим животом та оксамитними очима, а що робити тамплієрові посеред пахоців ліванських кедрів? Залишіть йому смаглявця. Ви тепер розумієте, чому розповсюдилася приказка ‘пити і лаятися як тамплієр’? Це щось на зразок історії про капеляна в траншеях, який дудлить горілку і лається разом зі своїми неписьменними вояками. І цього досить. На своїй печатці вони зображені вдвох на одному коні, один припав до спини другого. Чому, якщо *Правило* дозволяє кожному мати трьох коней? Це, мабуть, вигадав Бернард, як символ убозтва або подвійності їхньої ролі ченців та лицарів. Але подумайте, як це сприймали звичайні люди, що можна сказати про ченців, які стрімголов скачуть удвох на одному коні й один притискає живіт до задниці другого? Можливо, то був наклеп...”

“... але вони самі на це наражались”, прокоментував Бельбо. “Не міг же той святий Бернард бути таким дурнем”.

“Ні, дурнем він не був, але він теж був ченцем, а в ті часи ченці мали вельми своєрідне поняття про тіло... Перед тим я боявся, що подав свою історію надто вже у стилі вестернів, але якщо добре подумати, послухайте, що говорить Бернард про своїх улюблених лицарів, я взяв із собою цю цитату, її варто прочитати: ‘Вони тримаються здалека і відвертаються з огидою від мімів, штукарів та жонглерів, від непристойних пісень та фарсів, вони коротко стрижуть волосся, навчившись від апостола, що чоловікові не личить запускати собі шевелюру. Не побачиш, щоб вони чесалися, рідко вони й миються, борода наїжена, вони смердять пилюкою, вкриті брудом через спеку і через те, що вони завжди в латах”’.

“Не хотів би я потрапити в їхній табір”, мовив Бельбо.

Діоталлеві повчально прорік: “Для пустельників завше було характерним культивувати здоровий бруд, щоб упокорити власну плоть. Пам’ятаєте святого Макарія, який жив на стовпі і, коли хробаки спадали йому з тіла, він збирав їх і клав назад на тіло, аби ці Божі створіння теж могли справити собі учту?”

“Стовпником був святий Симеон”, сказав Бельбо, “на мою думку, він стримів на стовпі, щоб мати змогу плювати на голови тим, хто проходив унизу”.

“Ненавиджу дух просвітництва”, заявив Діоталлеві. “В будь-якому випадку, Макарій чи Симеон, але таки був якийсь стовпник із хробаками, я не можу бути авторитетом у цих справах, бо не цікавлюся божевіллям поган”.

“А твої рабини з Жерони були чистенькі й духмяні”, сказав Бельбо.

“Вони жили у бридких норах тому, що ви, погани, замикали їх у гетто. А тамплієри жили в паскудстві, тому що це було їм до вподоби”.

“Не треба перебільшувати”, сказав я, “чи бачили ви коли чоту рекрутів після маршу? Я ж розповів вам усе це, щоб ви могли зрозуміти суперечливе становище тамплієра. Він мусить бути містиком, аскетом, не їсти, не пити, не спати з жінками; він блукає пустелею й стинає голови ворогам Христа, що більше він їх зітне, то більше купонів собі до раю назбирає, він смердить, з кожним днем заростає щетиною, а Бернард вимагає, щоб він, узявши місто, не кидався на якусь дівулю чи там молодицю, а під час безмісячних ночей, коли, як відомо, в пустелі дмуть самуми, не попрохав свого любого товариша по зброї про невеличку послугу певного роду. Хіба легко бути ченцем і зарізякою, випускати тельбухи і читати *Богородице Діво*; ти не маєш права подивитись у вічі своїй сестрі у перших, а потім після тривалої облоги вриваєшся в місто і бачиш, як інші хрестоносці перед твоїми очима втішаються з жінкою халіфа, чарівні суламітки оголюють перед тобою перса, кажучи візьми мене, візьми, але залиш мені життя... Та ба, тамплієр має залишатися твердим, смердячим, зарослим, як цього хотів святий Бернард, і читати повечері... З іншого боку, достатньо прочитати собі *Retraits...*”

“А це що таке?”

“Устав ордену, досить пізньої редакції, коли орден уже був, можна сказати, на пенсії. Нема нічого гіршого од війська, яке нудьгує, бо війна скінчилася. Приміром, забороняється влаштовувати бійки, завдавати ран християнинові з помсти, спілкуватися з жінкою, зводити наклеп на побратима. Не можна було втратити раба, розсердитися і вигукнути ‘подамся до сарацинів!’, загубити через недогляд коня, дарувати тварин, окрім кішок та собак, відлучатися без дозволу, розбивати печатку магістра, залишати табір уночі, позичати без дозволу гроші ордену, кидати з люті одягом об землю”.

“Із системи заборон можна зрозуміти, чим люди звичайно займаються”, мовив Бельбо, “і з цього можна скласти образки щоденного життя”.

“Спробуймо”, сказав Діоталлеві, “тамплієр, розсердившись на що-небудь, що побратими йому сказали чи зробили того вечора,

приторочивши до сідла трьох каплунів, відїжджає без дозволу вночі, верхи на коні, у супроводі сарациненьки, подається до дівчини нескромних звичаїв і, збагативши її каплунами, користується з нагоди, щоб здійснити акт незаконного злягання... Поки вони там жирують, сарациненька тікає з конем, а наш тамплієр, ще більш брудний, спітнілий і зарослий, ніж зазвичай, повертається, підбавши хвоста, додому і, намагаючись нікому не показуватися на очі, тицяє гроші (ордену) лихвареві-євреєві, який незмінно чигає, наче яструб на сідалі...”

“Тї сказав, Каяфо”, зауважив Бельбо.

“Облиш, ми послуговуємося стереотипами. Тамплієр намагається повернути собі якщо не мавра, то принаймні якусь подобу коня. Але його товариш по ордену помічає ці махінації й увечорі (звісно, у таких громадах заздрість — звичайна річ), коли на задоволення загалу подають м’ясо, робить грубі натяки. Капітан починає підозрювати щось недобре, підозрюваний бентежить, червоніє, витягає кинджал і кидається на побратима...”

“На донощика”, уточнив Бельбо.

“На донощика, атож, кидається на бідолаху, ранячи його в лице. Той хапає меча, вони беруться за чуби, капітан ударами шаблею плазом намагається їх заспокоїти, братчики непристойно регочуть...”

“П’ючи і лаючись, як тамплієри...” сказав Бельбо.

“На Бога, до святої холери, трясця Божій Матері, а бодай би то Кров Свята залляла”, піддав я перцю оповіді.

“Наш хлопець, без сумніву, охоплений люттю, ще б пак... що ж, до біса, робить тамплієр, коли його охоплює лють?”

“Його обличчя стає фіялковим”, підказав Бельбо.

“Атож, саме так, як ти кажеш, він стає фіялковим, здирає з себе рясу і кидає на землю...”

“Запхайте собі десь цю засрану свитку, і ваш задрипаний Храм також!” запропонував я. “Ага, а ще він лупить мечем у печатку, розбиває її і горлає, що переходить до сарацинів”.

“І за одним махом порушує щонайменше вісім приписів”.

Щоб краще проілюструвати свою тезу, я завершив: “Можете уявити собі цих людей, які кажуть — я йду собі до сарацинів, а тут одного дня королівський префект заарештовує їх і показує їм розжарене залізо. І каже: признайся, поганцю, що ви запихали в задницю! Ми? Та не смішіть мене вашими щипцями, ви не знаєте, на що здатен тамплієр, я й вам запхаю в задницю, і папі, а якщо він потрапить мені під руку, то й королю Філіпові!”

“Зізнання, от і маємо зізнання! Звичайно, саме так усе й відбувалося”, сказав Бельбо. “А тоді в карцер, і щодня його намазували олією, щоб потім ліпше горів”.

“Як діти”, підсумував Діоталлеві.

Нас перебила дівчина з полуничною родимкою на носі, що тримала в руці якісь картки. Вона спитала нас, чи ми вже підписалися за арештованих аргентинських товаришів. Бельбо підписався одразу, не дивлячись на картку. “В будь-якому випадку, їм гірше, ніж мені”, сказав він до Діоталлеві, який розгублено дивився на нього. Тоді звернувся до дівчини: “Він не може підписатися, бо належить до одної з індійських сект, яка забороняє писати своє ім’я. Чимало з них перебуває у в’язниці, тому що уряд їх переслідує”. Дівчина з розумінням поглянула на Діоталлеві і передала картку мені. Діоталлеві полегшено зітхнув.

“Хто вони?” запитав я.

“Як — хто? Аргентинські товариші”.

“Так, але з якої групи?”

“Такуара, з якої б ще?”

“Але ж Такуара фашисти”, кинув я навмання, ніби щось у цьому тямив.

“Сам ти фашист”, злісно прошипіла дівчина і відійшла.

“То, загалом, ті тамплієри були просто безталанні бідологи?” запитав Діоталлеві.

“Ні”, мовив я, “це моя вина, я перестарався, намагаючись трохи пожвавити цю історію. Те, про що ми говорили, стосується збройних загонів, але орден з самого початку одержував величезні пожертви і поступово заснував свої командорії по всій Європі. Подумати тільки, Альфонс Арагонський подарував їм цілу провінцію, ба більше, він заповів їм королівство у випадку, якби він помер без спадкоємців. Але тамплієри йому не довіряють і укладають угоду, давай, мовляв, нам наші грошики вже, а ці грошики — це півдесятка фортець в Іспанії. Король Португалії дарує їм ліс, ще зайнятий сарацинами, тож тамплієри кидаються в атаку, викидають маврів геть, а дорогою засновують Коїмбру. І це лише епізоди. Загалом, частина воює в Палестині, але основний склад ордену діє на батьківщині. І що ж відбувається? Якщо хтось мусить їхати до Палестини і потребує там грошей, а подорожувати з коштовностями та золотом остерігається, він залишає гроші тамплієрам у Франції, Іспанії чи Італії, бере розписку і одержує свою суму на Сході”.

“Кредитний лист”, мовив Бельбо.

“Авжеж. Вони винайшли розрахунок чеками ще до флорентійських банкірів. Тепер ви розумієте, з тими усіма пожертвами, здобутим у воєнних виправах добром та прибутками з фінансових операцій тамплієри стають мультинаціональною корпорацією. Щоб керувати такою структурою, потрібні були люди з головою на плечах. А ці люди зуміли переконати Інокентія II дарувати їм виняткові привілеї: орден залишає за собою всю воєнну здобич; хоч би де були його маєтності, він не відповідає ні перед королем, ні перед єпископами, ні перед патріархом єрусалимським, а лише перед папою. Звільнені всюди від десятини, вони мають право накладати її самі на землях під своїм пануванням... загалом, ця фірма завжди в активі, й ніхто не має права стромляти туди свого носа. Зрозуміло, чому єпископи та правителі поглядали на них косо, і все ж не могли без них обійтися. Хрестоносці здебільшого були шалапути, люди, які їхали, не знаючи куди вони потраплять і що там знайдуть. А тамплієри у тих краях — свої люди, знають, як обходитися з ворогом, знайомі з місцевістю і володіють воєнним мистецтвом. Орден тамплієрів — це організація солідна, навіть якщо його репутація заснована на хвастоцях його наступальних загонів”.

“То це були хвастоці?” спитав Діоталлеві.

“Часто так, і ще раз дивуєшся розходженню між їх політичною та адміністративною мудрістю, з одного боку, і їх стилем зелених беретів, з другого — відваги безмір, а розуму ні на гріш. Візьмімо історію з Аскалоном...”

“Візьмім її”, сказав Бельбо, який відвернувся, щоб з підкресленою вишуканістю привітатися з дівчиною на ймення Долорес.

Вона сіла біля нас, кажучи: “Я теж хочу, я теж хочу почути історію Аскалону!”

“Отже, одного дня король Франції, німецький цісар, Бодуен III Єрусалимський і великі магістри орденів тамплієрів та госпітальєрів вирішили взяти в облогу Аскалон. І всі вони вирушили на облогу, король, двір, патріарх, священники з хрестами та хоругвами, архієпископи Тиру, Назарету, Кесарії, словом, великий пікнік перед воєнним містом з наметами, орифлямами, знаменами, барабанами... Аскалон захищало сто п'ятдесят башт, і мешканці вже віддавна приготувалися до облоги, кожен будинок мав бійниці, як фортеця у фортеці. А тамплієри — вони ж такі досвідчені у війні — мали б знати такі речі. Ну, всі метушаться, будують тарани і дерев'яні вежі, знаєте, оті пристрої на колесах, що їх підвозять під ворожі мури і за

їх допомогою кидають вогонь, каміння, стріли, поки катапульти бомбардують здалеку великими брилами. Аскалонці намагаються западати ті вежі, вітер їм не сприяє, полум'я перекидається на мури, які принаймні в одному місці падають. Пролом! Учасники облоги кидаються туди всі як один, і тоді стається одна дивна річ. Великий магістр тамплієрів перегороджує дорогу, щоб у місто увійшли лише його люди. Супротивники тамплієрів говорять, що він зробив це, аби лише тамплієрам дісталася здобич, натомість їх прихильники твердять, що, боячись засідки, він хотів послати вперед своїх самовідданих воїнів. У кожному разі, я б не призначив його керувати військовою академією. Сорок тамплієрів стрімголов мчать крізь усе місто, натикаються на огорожу з протилежного боку, зупиняються у хмарі куряви, дивляться один на одного, питаючи себе, що вони тут роблять, повертаються і кидаються мчати щодуху назад, повз сарацинів, які з вікон жбурляють їм на голови каміння та списи і, врешті, вирізують їх до ноги включно з великим магістром, тоді замурують пролом, вивішують на мурах трупи і крутять християнам дулі, паскудно регочучи”.

“Мавр жорстокий”, мовив Бельбо.

“Як діти”, повторив Діоталлеві.

“Ці твої тамплієри були просто навіжені”, схвильовано сказала Долорес.

“А мені вони нагадують Тома і Джеррі”, сказав Бельбо.

Мене почали мучити докори сумління. По суті, вже два роки я жив з тамплієрами і полюбив їх. Піддавшись снобізму своїх співрозмовників, я зобразив лицарів як персонажів мультфільму. Може, це була вина Гійома Тирського, зрадливого дієписця. Ні, зовсім не такі були Лицарі Храму, — бородаті й розпашілі, з прегарним червоним хрестом на білосніжній накидці, гарцюючи на конях у тіні Босеану, свого біло-чорного стягу, вони так чудесно віддавалися своїй учті смерти та відваги, а піт, про який говорив святий Бернард, своїм бронзовим полиском надавав, мабуть, саркастичної шляхетности їх страхітливій посмішці, коли вони таким жорстоким робом святкували своє прощання з життям... Леви на війні, як говорив Жак де Вітрі, лагідні ягнята у мирний час, брутальні у битві, благочестиві в молитві, жорстокі з ворогами, доброзичливі до побратимів, позначені білим і чорним своєї хоругви, бо щиросерді з друзями Христа, похмурі й страхітливі зі своїми ворогами...

Чому я поводжуся з цими вартими співчуття оборонцями віри, останнім прикладом лицарства у час його смерку, наче якийсь Аріосто,

адже я міг би бути їхнім Жуєнвілем? Мені спали на гадку сторінки, які присвятив їм автор *Історії Святого Людовіка*, який подався разом з Людовіком Святим, як писар і товариш по зброї водночас, у Святу Землю. Тамплієри існували вже сто п'ятдесят років, хрестових походів було вже зроблено достатньо, щоб позбутися всяких ілюзій. Зникли, наче привиди, героїчні постаті королеви Мелісенди та прокаженого короля Бодуена, вичерпалася внутрішня боротьба в Лівані, який, проте, і далі спливав кров'ю, вже один раз упав Єрусалим, Барбаросса втопився в Кілікії, Річард Левове Серце, переможений і принижений, був змушений тікати на батьківщину, переодягнувшись, до речі, тамплієром, християнство програло свою битву. У сарацинів цілком інше розуміння конфедерації між державами автономними, але об'єднаними заради захисту цивілізації — вони читали Авіценну, вони не такі темні, як європейці. Як можна було впродовж двох століть перебувати у межах впливу толерантної, містичної та вільнодумної культури, не піддаючись її покликові, особливо якщо зіставити її з західною культурою, грубою, вульгарною, варварською, германською? Коли 1244 року востаннє і вже остаточно впав Єрусалим, нема вже сумніву, що війна, розпочата сто п'ятдесят років раніше, програна, християни не повинні більше приносити розбрат на цю рівнину, де мав би панувати лише мир та запах ліванських кедрів. Бідолашні тамплієри, навіщо була потрібна ваша епопея?

Нічого дивного, що у м'якій меланхолії збляклої старечої слави вони прислухаються до таємних учень мусульманських містиків, жерців-охоронців прихованих скарбів. Може, саме звідси народилася легенда про лицарів Храму, яка все ще переслідує розчаровані й спраглі душі, оповідь про безмежну силу, яка більше не знає, до чого себе прикласти...

І вже на смерку цього міфу приходять Людовік, король-святий, який приймав у себе Аквіната. Він продовжує вірити у хрестові походи, незважаючи на два століття даремних поривань та спроб, що зазнали невдачі через нерозумність переможців. Хіба варто пробувати ще раз? Варто, говорить Людовік Святий, а тамплієри тут як тут, вони йдуть за ним аж до остаточної поразки, адже це їх ремесло, хіба може Храм існувати без хрестових походів?

Людовік атакує з моря Дам'єтту, ворожий берег виблискує піками, галябардами і корогвами, щитами і кривими шаблями, достойні люди, каже Жуєнвіль галантно, приємно подивитись, як їх золотиста зброя сяє на сонці. Людовік міг би зачекати, але він вирішує за будь-яку ціну висадитися. "Вірні мої воїни, ми непере-

можні, бо ніщо не розділить нас у нашій любові до ближнього. Якщо нас буде переможено, ми станемо мучениками. Якщо ж здобудемо перемогу, примножимо славу нашого Господа". Тамплієри не вірять йому, але їх виховували на ідеальних лицарів, вони ж не можуть зрадити свого образу. Тож вони підуть за королем у його містичному безумстві.

Неймовірно, але висадка вдається, і ще неймовірніше, але сарацини залишають Дам'єтту, та король не зважується увійти в місто, бо не вірить у їхню втечу. Але це правда, місто біля його ніг, і скарби, і сто мечетей, які Людовік одразу перетворює на церкви Нашого Господа, теж належать йому. Тепер треба прийняти рішення: йти на Александрію чи на Каїр? Наймудрішим рішенням було б йти на Александрію, щоб відібрати в Єгипту його життєво важливий порт. Але та виправа мала свого злого генія, який був брат короля, Робер д'Артуа, одержимий манією величі, амбіціями, спраглий слави і принижений, як кожний молодший син. Він радить узяти напрям на Каїр, серце Єгипту. Тамплієри спочатку стримуються, а відтак починають кусати вудила. Король заборонив окремі сутички, але саме сержант тамплієрів порушує заборону. Він бачить невеликий загін султанських мамлюків і кричить: "А тепер на них, в ім'я Бога, бо не стерплю я більше такої ганьби!"

У Мансурі сарацини ошанцьовуються за річкою, французи намагаються побудувати загату, щоб зробити брід, і захищають її своїми рухомими вежами, але сарацини застосовують грецький вогонь, що його вони запозичили од візантійців. Вістря грецького вогню було товсте мов бочка, а хвіст його був подібний до великого списа, він мчав, немов блискавка, і скидався на дракона, що летить у повітрі. І світло від нього так освітлювало табір, що було видно як удень.

Християнський табір охоплений вогнем, а тим часом зрадник-бедуїн за триста візантійських золотих монет вказує королеві брід. Король вирішує атакувати, перехід убрід нелегкий, чимало людей тоне і їх відносять води, на протилежному березі вже чекають триста кінних сарацинів. Але врешті головна частина війська дістається берега, і, згідно з наказом, тамплієри скачуть попереду, а за ними – граф д'Артуа. Мусульманські вершники кидаються врозтіч, а тамплієри дожидаються решти християнського війська. Але граф д'Артуа зі своїми людьми кидається навздогін ворогам.

Тоді тамплієри, щоб не втратити честі, теж кидаються у наступ, але наздоганяють графа, коли той уже проник у ворожий табір і влаштував там різанину. Мусульмани тікають у напрямку до

Мансури. Це справляє величезну приємність д'Артуа, який кидається їх переслідувати. Тамплієри намагаються стримати графа, брат Жіль, головний командувач Храму, влещує його, кажучи, що той вже здійснив чудовий подвиг, один з найвизначніших на заморській землі. Але д'Артуа, спраглий слави жевжик, звинувачує тамплієрів у зраді, навіть додає, що якби тамплієри та госпітальєри захотіли, цю землю було б уже давно завойовано, і він дав доказ того, що можна зробити, якщо маєш кров у жилах. Це вже занадто для чести Храму. Храм не дозволить нікому випередити себе, всі кидаються до міста, вдираються в нього, переслідують ворогів аж до мурів протилежного боку, і тут тамплієри усвідомлюють, що вони повторили помилку Аскалону. Християни — разом з тамплієрами — затрималися, грабуючи палац султана, а невірні знову згуртовуються і несподівано нападають на цю вже розпорошену зграю шулік. Невже тамплієри ще раз дозволили, щоб їх засліпила жадоба? Але інші переказують, що перед тим, як кинутися вслід за д'Артуа в місто, брат Жіль зі свідомим стоїцизмом сказав графові: “Мій пане, я та мої побратими не боїмося і підемо вслід за вами. Але знайте: ми вельми сумніваємося, що ви і я зможемо повернутися”. В кожному разі д'Артуа, дякувати Богові, гине, а з ним чимало інших хоробрих лицарів, включно з двісті вісімдесятьма тамплієрами.

Це гірше, ніж поразка, це — ганьба. І все ж ніхто, навіть Жуєнвіль, не змальовує цю виправу як ганебну: таке трапляється, в цьому й полягає велич війни.

Перо пана де Жуєнвіля перетворює чимало з тих баталій чи сутичок на свого роду романтичний балет, де скочуються кілька голів і лунають волання до доброго Господа, іноді король плаче над останками свого вірного воїна, але все виглядає наче в кольоровому фільмі — червоні чабраки, позолочена зброя, зблиск шоломів та мечів під жовтим сонцем пустелі, на тлі блакитного моря, і цілком можливо, що свою буденну різанину тамплієри сприймали саме так.

Погляд Жуєнвіля пересувається згори додола, або здолу догори, залежно від того, чи він падає з коня, чи знову сідає в сідло, і змальовує окремі сцени, а не загальний план битви, тому здається, що все вирішується в особистих поєдинках, а часто-густо через сліпий випадок. Жуєнвіль кидається на допомогу панові де Ванонові, якийсь турок уражає його списом, кінь падає навколішки, Жуєнвіль перелітає понад головою тварини, знову підводиться з мечем у руці, і шевальє Ерар де Сівре (“спаси, Господи, його душу”) знаком кличе його сховатися в якийсь розвалений будинок, їх буквально топче загін турків,

вони підводяться неушкоджені, добігають до будинку, барикадуються там, турки закидують їх зверху списами. Шевальє Фредеріка де Лупе поцілили в спину, “і рана була настільки велика, що кров бухнула з нього так, ніби з бочки вилетів корок”, а удар шаблею розітнув обличчя Сівре “так, що ніс упав йому на уста”. І так далі, аж поки не прибуває поміч; вони вибираються з будинку, переходять на іншу ділянку поля битви, нова сцена, інші загиблі, порятунок в останню мить, молитви вголос до святого Якова. А добрий граф де Суассон, рубаючи направо і наліво шаблею, горлає, “пане Жуєнвілю, нехай ці мерзотники кричать, скільки завгодно, ми ще згадаємо цей день, бесідуючи з дамами!” А король вимагає вістки про свого брата, проклятого графа д’Артуа, й брат Анрі де Ронне, настоятель госпітальєрів, відповідає йому, що “новини добрі, адже зараз граф д’Артуа напевне в раю”. Король висловлює подяку Господеві за все, що Він йому посилає, а з очей йому капають великі сльози.

Проте це не завжди балет, піднесений і кривавий. Гине великий магістр Гійом де Соннак, якого спалив живцем грецький вогонь; від страшного смороду трупів та нестачі продовольства християнське військо вражає гнилець, війнство святого Людовіка розбите, короля мучить дизентерія, він навіть був змушений розрізати матню штанів, щоб заощадити час у бою. Дам’єтта втрачена, королева мусить вести переговори з сарацинами й виплатити викуп у сумі п’ятисот тисяч туреньських ліврів.

Але в основі хрестових походів завжди була побожна омана. У Сен-Жан-д’Акрі Людовіка зустріли як тріумфатора, і все місто вирушає процесією йому назустріч, включно з духовенством, дамами та малими дітьми. Тамплієри не в тім’я биті й намагаються вступити в переговори з Дамаском. Людовік дізнається про це, він не дозволяє, щоб його випередили, і накидається на нового великого магістра перед мусульманськими послами, великий магістр зрікається слова, яке дав ворогам, стає навколішки перед королем і просить у нього прощення. Не можна сказати, що лицарі не билися хоробро і безкорисливо, але король Франції принижує їх, щоб утвердити свою владу, — а через півстоліття, теж щоб утвердити свою владу, його наступник Філіп пошле їх на вогнище.

Маври завойовують Сен-Жан-д’Акр 1291 року, перебивши всіх його мешканців. Християнське Єрусалимське королівство впало. Тамплієри багатші, численніші й могутніші, ніж будь-коли, проте їм, народженим, щоб воювати у Святій Землі, доступ на Святу Землю заказаний.

Вони живуть, нидіючи в розкошах у Храмі Парижу і по командоріях, розкиданих по всій Європі, але їм продовжує снитися рівнина, де в часи їх слави стояв Єрусалимський Храм, їм сниться чудова церква Святої Марії Лятеранської, оточена вотивними каплицями, сніться численні трофеї, жар ковальських горнів, лимарні, сукнярні, шпихліри, стайня на дві тисячі коней, гарцювання джур, значкових, зброєносців, червоні хрести на білих накидках, брунатні рясні інтендантів, посланці султана у великих тюрбанах та позолочених шоломах, прочани, роздоріжжя, де зустрічалися дозори та гінці, радість від володіння скринями, повними грошей, порт, від якого відпливали накази, розпорядження і вантажі до замків на батьківщині, на островах, на узбережжях Малої Азії...

Все скінчилося, мої бідолашні тамплієри.

Того вечора у Піладе аж після п'ятого віскі, за яке проти моєї волі заплатив Бельбо, до мене дійшло, що я снів, снів пристрасно (який сором) і вголос. Я, мабуть, розповів чудову історію, з почуттям і зі співчуттям, тому що в Долорес блищали очі, а Діоталлеві, відпустивши віжки, замовив собі ще один тонік і, серафічно підвівши очі до неба, себто до аж ніяк не сфіротичної стелі бару, пробурмотів: "А може, й були вони всім тим нараз — пропащими душами і святими, конюхами й лицарями, банкірами і героями..."

"Вони, звичайно, були неординарні люди", зробив висновок Бельбо. "А ви, Казобоне, їх любите?"

"Я готую про них дипломну роботу, а той, хто пише дипломну роботу про сифіліс, врешті полюбить навіть спірохету бліду".

"Гарно, наче в фільмі", сказала Долорес. "Але мені, на жаль, уже пора йти, я мушу надрукувати на гектографі летючки на завтрашній ранок. Пікетуємо фабрику Мареллі".

"Щаслива ти, що можеш дозволити собі розкіш цим займатися", сказав Бельбо. Він утомлено підніс руку, погладив їй волосся. Замовив, за його словами, останнє віскі. "Вже майже північ", зауважив він, "я кажу це Діоталлеві, а не нормальним людям. Але закінчімо цю історію, я хочу дізнатися про процес. Коли, як, чому..."

"*Cur, quomodo, quando*", кивнув Діоталлеві. "Авжеж, авжеж".

Він підтверджує, що попереднього дня бачив п'ятдесят чотирьох братчиків ордену, яких вели на вогнище, бо вони не хотіли визнати за собою згаданих вище помилок, і що він чув, як казали, що їх спалили, і що він сам, боячися, що йому забракне витримки, коли його засудять до спалення, зі страху перед смертю признався б на допиті в присутності панів комісарів і все одно ще кого, що всі помилки, які ставилися у вину ордену, справді мали місце, та що він, якби в нього вимагали, признався б також, що вбив Нашого Господа.

(Свідчення Емері де Вільє-ле-Дюка,
13. V. 1310 р.)

Процес, сповнений замовчувань, суперечностей, загадок та глупоти. Глупота була найпомітнішою, і оскільки її важко було пояснити, вона, як правило, ототожнювалась із загадками. У ті щасливі дні я вважав, що глупота породжує загадку. Того вечора у перископі мені спало на думку, що найстрахітливіші загадки, щоб себе не виявити, маскуються під божевілля. А тепер я думаю, що світ — це приязна загадка, яку наше божевілля робить страхітливою, тому що намагається інтерпретувати її відповідно до своєї правди.

Тамплієри залишилися без мети. Тобто вони перетворили засоби у мету — порядкували своїм величезним багатством. Природно, що такий монарх-централізатор, як Філіп Красивий, дивився на них кривим оком. Як можна було тримати під контролем такий незалежний орден? Великий магістр мав статус князя крові, командував військом, керував величезними земельними володіннями, його обирали як цісаря і він мав абсолютну владу. Французька скарбниця була не в руках короля, а охоронялася паризьким Храмом. Тамплієри були повноважними адміністраторами поточного рахунку, формально записаного на ім'я короля. Вони отримували і виплачували гроші, маніпулювали відсотками, діяли, як великий приватний банк, але зі всіма привілеями та пільгами державного

банку... І скарбник короля теж був тамплієром. Хіба можна було правити в таких умовах?

Якщо не можеш перемогти ворога, пристань до нього. Філіп просить, щоб йому присвоїли звання почесного тамплієра. Відповідь негативна. Цю образу король добре закарбував собі у пам'яті. Тоді він натякнув папі, що добре було б злити орден тамплієрів та госпітальєрів в один і поставити новий орден під контроль одного з його синів. Великий магістр ордену, Жак де Моле, прибув з великою помпою з Кіпру, де він жив як монарх у вигнанні, й подав папі меморандум, в якому нібито аналізував переваги, а в дійсності проливав світло на недоліки такого злиття. Без жодного сорому Моле відзначав, між іншим, що тамплієри багатші від госпітальєрів, і злиття збіднить одних, збагативши інших, що було б великою шкодою для душ його лицарів. Моле переміг у цій першій партії гри, яка починалася, — проект було здано до архіву.

Філіпові не залишалось нічого іншого, як удатися до наклепів, і тут карта йшла йому в руку. Поговор про тамплієрів ходив уже віддавна. Як могли ставитися до цих “завойовників” добрі французи, які бачили, як ті повсюди збирали десятину, а натомість не давали нічого, навіть власної крові в обороні Святого Гробу? Вони теж були французами, але не зовсім, вони були мало не *pieds noirs*, чи, як казали тоді, *poulains*. Можливо, вони хизувалися своїми екзотичними звичками, хтозна, чи не розмовляли між собою мовою маврів, до якої привчилися. Вони була ченцями, але не приховували від загалу своїх brutальних звичаїв, і ще кілька років до того папа Інокентій III змушений був видати буллу *De insolentia Templariorum*. Вони дали обітницю убогства, але жили з помпою аристократичної касты, жадібністю нового купецького стану, нахабністю корпусу мушкетерів.

Небагато було треба, аби розійшлося глухе ремствування: гомосексуалісти, еретики, ідоловірці, які поклоняються бородатій голові невідомого, але явно нечистого походження, може, вони посвячені в секрети ісмаїлітів, підтримують зв'язки з асасинами Гірського Старця. Філіп та його радники зуміли скористатися з цих пліток.

За спиною Філіпа діяли його злі генії, Мариньї та Ногаре. Мариньї — це той, хто врешті запопав скарби Храму і порядкував ними від імені короля, поки вони не перейшли до госпітальєрів. Хто ж брав прибуток, невідомо. Ногаре, хоронитель печаті короля, 1303 року розробив стратегію інциденту в Ананьї, коли Шарра Колонна дав ляпаса Боніфатієві VIII і папа через місяць помер від припущення.

У певний момент на сцену виходить людина на ймення Еск'є де Флуаран. Перебуваючи у в'язниці за якісь неясні злочини і будучи за волосину від кари смерти, він зустрічається в камері з якимось тамплієром-відступником, теж в очікуванні шибениці, і вислуховує від нього жохливі визнання. Флуаран, в обмін на життя та чималеньку суму, викладає все, що знає. А те, що він знає, це те, про що всі вже давно перешіптуються. Але справа тепер перейшла відремствувань до відкритого слідства. Король повідомляє сенсаційні викриття Флуарана папі, яким тепер є Климент V, той самий, котрий переніс папський престол до Авіньйону. Папа вірить і не вірить, а крім того, він знає, що втручатися у справи Храму нелегко. Проте 1307 року він погоджується на офіційне розслідування. Про це повідомляють Моле, але він заявляє, що його совість спокійна. Він продовжує брати участь в офіційних церемоніях поруч із королем, як князь серед князів. Климент V зволікає, король підозрює, що папа хоче дати тампліерам час непомітно зникнути. Нічого подібного, тамплієри далі п'ють і лаються у своїх командоріях, нічого не підозрюючи. І це перша загадка.

Король розсилає всім префектам та сенешалям королівства 14 вересня 1307 року запечатані послання з наказом про масовий арешт тамплієрів та конфіскацію їхнього майна. Від вислання наказу до арешту, що відбувся 13 жовтня, минає місяць. Тамплієри ні про що не підозрюють. У день арешту всі вони потрапляють у сіль і — ще одна загадка — здаються без опору. І варто звернути увагу на те, що попередніми днями урядники короля, для певности, що ніщо не уникне конфіскації, під найсміховиннішими адміністративними приводами зробили щось на взірць опису майна тамплієрів на всій території країни. А тамплієри і в вус не дують, прошу дуже, префекте, дивіться, куди бажаєте, почувайтесь як удома.

Папа, довідавшись про арешт, пробує протестувати, але вже пізно. Королівські комісари вже почали працювати залізом та мотузкою, і чимало лицарів під тортурами почали зізнаватися. І не залишалось нічого іншого, як віддати їх інквізиторам, які поки що не вдаються до вогню, але цього їм не потрібно. Допитувані підтверджують зізнання.

І в цьому полягає третя таємниця: це правда, що їх тортурували, і жорстоко, адже від тортур помирають тридцять шість братчиків, але жоден з цих залізних людей, які звикли ставити чоло жорстоким туркам, не встояв перед префектами. У Парижі лише чотири

лицарі зі ста тридцяти восьми відмовляються зізнатися. Всі інші, включно з Жаком де Моле, зізнаються.

“У чому ж вони зізнаються?” спитав Бельбо.

“Вони зізнаються саме в тому, в чому їх було звинувачено в наказі про арешт. Розходження у свідченнях були незначні, принаймні у Франції та в Італії. А в Англії, де ніхто не мав великого бажання їх судити, у протоколах трапляються канонічні звинувачення, але приписуються свідкам, що не належали до ордену і лише переказували почуте. Загалом, тамплієри зізнаються лише тоді, коли хтось хоче, щоб вони зізналися, і лише в тому, в чому їх звинувачують”.

“Звичайний інквізиційний процес. Таких було чимало”, зауважив Бельбо.

“І все ж поведінка звинувачених дивна. Головними пунктами звинувачення було те, що під час обрядів ініціації братчики тричі відрікалися від Христа, плювали на розп'яття, тоді їх роздягали до гола і цілували *in posteriori parte spine dorsi*, себто в зад, потому в пупок, а тоді в уста, *in humane dignitatis opprobrium*; а насамкінець вони віддавалися плотським утіхам, говориться в протоколі, один з одним. Словом, оргія. Відтак їм показували голову бородатого ідола, і вони мали поклонитися йому. І що відповідають обвинувачені, коли все це перед ними викладають? Жофруа де Шарне, який потім помер на вогнищі разом з Моле, каже — авжеж, із ним таке було, він відрікся від Христа, але лише язиком, а не серцем, і він не пам'ятає, чи плював на розп'яття, тому що того вечора все робилося поспіхом. Що стосується поцілунку в зад, це теж із ним було, і він чув, як прецептор Оверні казав, що, по суті, краще злягатися з побратимами, аніж зв'язуватися з жінкою, але він особисто ніколи не чинив плотського гріха з іншими лицарями. Отже, вони зізналися, але все це було фактично грою, ніхто в це по-справжньому не вірив, — інші це робили, але я ні, я був з ними лише з чемности. Жак де Моле, великий магістр, не останній у цій компанії, каже, що коли йому дали розп'яття, щоб він на нього плюнув, він прикинувся, що плює, а сам плюнув на землю. Він визнає, що церемонії вступу в орден виглядали на зразок описаного, але — правду кажучи — він не може сказати точно, бо під час свого перебування на посаді він прийняв до ордену дуже мало братчиків. Інший говорить, що він цілував магістра, але не в гузно, а лише в губи, проте сам магістр цілував його в зад. Дехто визнає більше, ніж потрібно, — що вони не лише відрікалися від Христа, а й твердили, що Він був злочинцем, заперечували непорочність Марії, навіть мочилися на розп'яття, і не лише під час

ініціації, а й впродовж Страсного Тижня, не вірили у святі тайни, не обмежувалися до поклоніння Бафометові, а поклонялися навіть дияволу в образі kota...”

Таким самим гротесковим, хоча й не таким неймовірним, було па-де-де, що розпочалося у той час між королем та папою. Папа хотів би взяти цю справу в свої руки, а король воліє сам довести процес до завершення; папа хотів би лише тимчасово придушити орден, засуджуючи винних, а тоді відновити його у первинній його чистоті, а король хоче роздути справу до такої міри, щоб процес охопив орден у його цілості й призвів до його остаточного розпаду, політичного та релігійного, звичайно, але насамперед фінансового.

У певний момент з'являється один документ, справжній шедевр. Учені богослови доходять висновку, що звинувачуваням не слід давати оборонця, щоб не дозволити їм відмовитися від свідчень: оскільки вони вже призналися, нема навіть потреби в судовому розгляді, тут повинен вжити свою владу король, адже процес улаштовують тоді, коли випадок сумнівний, тут же сумнівів нема. “Навіщо тоді давати їм захисника, якщо не для того, аби захистити вже визнані ними помилки, оскільки очевидність фактів робить злочин безсумнівним?”

Але оскільки існує ризик, що процес вислизне з рук короля і перейде до рук папи, король та Ногаре фабрикують голосну справу, в яку вплутують єпископа Труа; за доносом одного таємничого пройдисвіта, якогось Ноффо Деї, його звинувачують у чаклунстві. Потім виявиться, що Деї брехав — і його повісять, — але поки що бідного єпископа засипають публічними звинуваченнями в содомському гріху, святотатстві, лихварстві. Ті самі гріхи, що й у тамплієрів. Можливо, король хоче показати синам Франції, що Церква не має права судити тамплієрів, адже й вона не позбавлена їхніх помилок; або ж це було просто попередження папі. Це темна історія, гра поліції та секретних служб, провокацій та доносів... Папу приперто до стіни, й він погоджується допитати сімдесят двох тамплієрів, які підтверджують зізнання, дані під тортурою. Але папа приймає їх каяття і користується з їх відречення, щоб пробачити їм.

І тут відбувається зовсім інша річ — саме цю проблему я хотів вирішити у своїй роботі, але мене розривало між суперечливими джерелами: тільки-но папі з великими зусиллями вдалося взяти лицарів під свою опіку, як він одразу відсилає їх до короля. Я так і не зрозумів, що там трапилося. Моле відмовляється від складеного зізнання, Климент дає йому нагоду захистити себе і посилає до нього трьох кардиналів, щоб вони його допитали. Із 26 листо-

пада 1309 року Моле починає гнівно захищати орден та його чистоту, і доходить до того, що погрожує своїм обвинувачам. Відтак він зустрічається з посланцем короля, Гійомом де Плезаном, якого вважає своїм другом. Той дає йому якісь неясні поради, і 28 дня того ж місяця він дає свідчення, дуже несміливі й туманні, кажучи, що він лицар бідний і неосвічений, і обмежується переліком заслуг (тепер уже колишніх) Храму, включаючи милостині, які він подавав, службу кров'ю у Святій Землі тощо. А на додаток прибуває Ногаре і нагадує, що Храм мав більш ніж дружні контакти з Саладином: тут уже інсинуюється серйозний злочин — державна зрада. Виправдання Моле звучать жалюгідно. Після дворічного випробування в'язницею ця людина здається ганчіркою, але ганчіркою він показав себе й одразу після арешту. У третьому свідченні, складеному в березні наступного року, Моле вибирає іншу стратегію: він мовчить і заговорить лише в присутності папи.

Зміна декорацій — і цього разу перед нами епічна драма. У квітні 1310 року п'ятсот п'ятдесят тамплієрів просять вислухати їх слова на захист ордену. Вони заявляють, що їх піддавали тортурам, запечують і відкидають як неймовірні всі звинувачення. Але король та Ногаре знають свою справу. Деякі тамплієри відмовляються від своїх попередніх свідчень? Тим краще, значить їх слід уважати рецидивістами та кривоприсяжцями, або ж *relapsi*, тобто тими, хто повертається до ересі, — жахливе звинувачення у ті часи, — адже вони нахабно заперечують те, у чому вже зізналися. Того, хто визнав свою вину і кається, можна простити, але не того, хто не кається, а відмовляється від своїх свідчень і кривоприсяжно твердить, що не має в чому каятися. П'ятдесят четверо відступників-кривоприсяжців засуджено до смертної кари.

Легко уявити собі психологічну реакцію решти заарештованих. Той, хто визнає свою вину, залишиться живим і піде на каторгу, а поживемо — побачимо. Той, хто не зізнається, або навіть відмовиться від своїх попередніх свідчень, піде на вогнище. І п'ятсот іще живих відступників відрікаються від своєї відмови.

Розрахунок розкаяних переміг, бо 1312 року ті, хто не зізнався, були засуджені на довічне ув'язнення, а розкаяним було дароване прощення. Філіп не мав на меті вигубити їх усіх до ноги, він хотів лише розгромити орден. Звільнені з ув'язнення лицарі, зруйновані духом і тілом за чотири чи п'ять років в'язниці, мовчки вливаються в інші ордени; вони хочуть, щоб про них забули, і це мовчазне зникнення довго житиме легенди про таємне відродження ордену.

Моле продовжує просити, щоб його вислухав папа. Климент 1311 року скликає у В'єн собор, але великого магістра туди не запрошує. Він санкціонує розпуск ордену і передає його майно госпітальєрам, а поки що ним порядкуватиме король.

Минають ще три роки, врешті досягнуто порозуміння з папою, і 19 березня 1314 року, перед собором Нотр-Дам, Моле засуджують на довічне ув'язнення. Після оголошення вироку в Моле заговорила гідність. Він очікував, що папа дозволить йому очиститися з вини й відчуває себе зрадженим. Він чудово знає, що якщо він відмовиться від попередніх свідчень ще раз, теж стане кривоприсяжцем і рецидивістом. Що відбувається у його серці після майже семи років очікування на суд? Він віднаходить у собі відвагу своїх попередників? Вирішує, що йому, вже й так пропашному, з перспективою закінчити свої дні заживо замуrowаним і збезчещеним, варто померти красивою смертю? Він заявляє про невинність свою і своїх побратимів. Тамплієри вчинили один-єдиний злочин, каже він, — через своє боягузтво зрадили Храм. Далі робити він цього не буде.

Ногаре потирає руки: публічний злочин вимагає публічного вироку, остаточного, з поспішною процедурою. Прецептор Нормандії, Жофруа де Шарне, приймає таку ж поставу, як і Моле. Король приймає рішення впродовж одного дня. На мисі острова Сіте було зведено вогнище. При заході сонця Моле та Шарне були спалені.

За переказами, перед смертю великий магістр пророкував загибель своїх переслідувачів. І справді, папа, король та Ногаре померли впродовж року. Що стосується Мариньї, то після смерти короля його запідозрили у розтратах. Недоброзичливці звинуватили його у чаклунстві й домоглися для нього шибениці. Багато хто починає вважати Моле мучеником. Відлуння осуду багатьма людьми переслідувань тамплієрів знаходимо у Данте.

Тут закінчується історія і починається легенда. В одному з її розділів йдеться про те, що того дня, коли Людовік XVI пішов під гільйотину, на ешафот піднявся якийсь невідомий і вигукнув: “Жаку де Моле, тебе помщено!”

Ось приблизно і вся історія, що її я, раз-у-раз зупиняючись, розповів того вечора у Піладе.

Бельбо питав мене: “А ви впевнені, що не прочитали цієї історії десь у Орвела чи Кестлера?” або ж: “Далебі, та це ж точнісінько в стилі... як же звати того від культурної революції?...” Діоталлеві щоразу повчально вирікав: “*Historia magistra vitae*”. Бельбо говорив йому:

“Облиш, кабалісти не вірять в історію”. А той неодмінно відповідав: “Отож-бо, все повторюється по колу, історія є вчителькою життя тому, що навчає нас, що вона сама не існує. Однак перестанови важливі”.

“А загалом”, сказав Бельбо на закінчення, “хто ж вони такі, ці тамплієри? Спершу ви змалювали їх нам як сержантів з фільму Джона Форда, тоді як паскудників, відтак як лицарів з мініатюри, потім як Божих банкірів, що облаштовували свої брудні справи, тоді як військо у стані розкладу, згодом як adeptів сатанинської секти, і врешті як мучеників за свободу думки... Ким же вони були?”

“Те, що вони стали легендою, мусіло мати якусь причину. Вони, либонь, були усім тим вкупі. Чим була католицька Церква, — запитає себе марсіанський історик третього тисячоліття, — тими, хто давав себе пожирати левам, чи тими, хто розправлявся з еретиками? І тими, й іншими”.

“Але врешті-решт, ці обвинувачення були справедливі чи ні?”

“Найсмішніше те, що їх послідовники, себто неотамплієри різних епох, кажуть, що так. Виправдання наводились різноманітні. Перша теза полягала в тому, що це були голіярдині обряди: хочеш стати тамплієром — то покажи, що ти мужчина, плюнь на розп'яття, і подивимось, чи Бог тебе спопелить; вступаючи до цієї дружини, ти повинен з руками й ногами віддатися побратимам, тому дай поцілувати себе в гузно. Друга теза твердила, що їм веліли відрікатися від Христа, щоб побачити, як вони викрутяться, коли їх схоплять сарацини. Ідіотське пояснення, адже хіба можна навчити витримки під час тортур, навчаючи робити, нехай навіть символічно, те, чого вимагатиме кат. Третя теза: тамплієри познайомилися на Сході з ученням еретиків-маніхеїв, які зневажали хрест, адже він був знаряддям тортур Господа, і проповідували відмову від світу, занехаяння шлюбу та дітородження. Стара ідея, типова для багатьох ересей першого сторіччя, яку згодом підхопили катари, — й існує ціла теорія, згідно з якою тамплієри прониклися катаризмом. І тоді стає зрозумілим, до чого тут содомія, нехай лише символічна. Припустімо, що лицарі зіткнулися з тими еретиками: інтелектуалами вони, безперечно, не були; частково через свою наївність, частково зі снобізму та групової солідарності вони створюють собі свій власний фольклор, щоб відрізнятись від інших хрестоносців. Вони виконували обряди як знаки приналежності до певної групи, не питаючи себе, що вони значать”.

“А той їхній Бафомет?”

“Розумієте, в багатьох свідченнях говориться про якусь *figura Baffometi*, але цілком можливо, що це була помилка першого писаря, а внаслідок маніпуляцій протоколами перша помилка могла перейти до всіх інших документів. В інших випадках говорилося про Магомета (*istud caput vester deus est, et vester Mahumet*), і це могло б означати, що тамплієри створили свою синкретичну літургію. У деяких протоколах говориться також, що їм веліли вигукувати ‘йалла’, що мало означати ‘Аллах’. Але мусульмани не поклоняються зображенням Магомета, — тоді під чийм впливом перебували тамплієри? У свідченнях твердиться, що багато з них бачили ці голови, іноді замість голови — цілого ідола, дерев’яного, з кучерявим волоссям, покритого позолотою і завжди з бородою. Слідчі начебто знайшли ці голови і показали їх допитуваним, але врешті-решт від цих голів не зосталося й сліду, всі їх бачили і ніхто їх не бачив. Те саме з історією про kota: хто твердить, що бачив сірого kota, хто — рудого, а хто — чорного. Але уявіть собі допит з розжареним залізом: ти бачив kota під час обряду втаємничення? Чому ні, на фермах тамплієрів, де зберігався врожай, який треба було берегти від мишей, було, мабуть, чимало котів. У тогочасній Європі котів ще рідко тримали як домашніх тварин, як це було поширено в Єгипті. Хтозна, чи тамплієри не тримали котів у своїх домах, нехтуючи звичаї добropорядних людей, які вважали їх тваринами підозрілими. І те саме відбулося з головами Бафомета, — може, то були скриньки з мощами у формі голови, адже в ті часи був такий звичай. А дехто, звичайно, твердить, що Бафомет — це алхімічний символ”.

“Алхімія причетна до всього”, мовив Діоталлеві переконано, “тамплієри, вочевидь, знали секрет одержання золота”.

“Звичайно, що знали”, сказав Бельбо, “він дуже простий — нападаєш на сарацинське місто, вирізуєш до ноги жінок та дітей, хапаєш усе, що потрапляє під руку. Справді, вся ця історія — суцільний бедлам”.

“А можливо, бедлам був у них в голові. Хіба їх обходили доктринальні суперечки? Історія знає чимало подібних замкнених груп, які створювали собі власний стиль, дещо чванливий, дещо містичний, і самі добре не знали, що все це означає. Звичайно, є ще езотерична інтерпретація, що вони все чудово знали, адже були адептами східних містерій, і навіть поцілунок у гузно при втаємниченні мав своє містичне значення”.

“Просвітїть мене трохи щодо містичного значення поцілунок у задницю”, сказав Діоталлеві. “Деякі сучасні езотерики твердять, що

тамплієри були послідовниками індійських учень. Поцілунок у гузно повинен був розбудити змія Кундаліні, космічну силу, що перебуває в копчику, в статевих залозах, і прокинувшись, дістається до шишковидної залози...”

“Ту, що відкрив Декарт?”

“Авжеж, а там вона повинна відкрити на чолі третє око, око прямого бачення в часі та просторі. Тому пошуки таємниці тамплієрів тривають”.

“Філіп Красивий мав би спалити сучасних езотериків, а не тих бідолах”.

“Так, але сучасні езотерики не мають ламаного шеляга”.

“Дивіться лишень, ну й історію ми почули”, зробив висновок Бельбо. “Тепер я розумію, чому ці тамплієри так захопили моїх божевільців”.

“Гадаю, це пов’язане з тим, про що ми говорили того вечора. Вся ця історія — це викривлений силогізм. Поводь себе як ідіот — і залишишся незбагненим вічно. Абракадабра, Мене, Текел, Фарес, Абабагаламага, *Pape Satan Pape Satan Aleppo, le vierge le vivace et le bel aujourd'hui*, кожного разу, як у якогось поета, пророка, вождя чи мага забурчить у животі, людство тратить століття на розшифрування цих нібито послань. Тамплієри залишаються загадкою через кавардак у їхній голові. Тому в них стільки шанувальників”.

“Позитивістичне пояснення”, мовив Діоталлеві.

“Авжеж”, сказав я, “може, я й позитивіст. Після хірургічного видалення шишковидної залози тамплієри могли б стати госпітальєрами, себто нормальними людьми. Війна пошкоджує мозкові структури, може, це від гуку гармат, або ж від грецького вогню... Подивіться лишень на генералів”.

Була перша година. Діоталлеві, захмелівши від тоніку, не тримався на ногах. Я гарно провів час. Вони теж. Тоді ми ще не знали, що починаємо гратися з грецьким вогнем, який спалює і пожирає все.

Ерар де Сівре сказав мені: “Мосьпане, якщо ви подбаєте про те, щоб ані я, ані мій спадкоємець не постраждали на честі, я піду попросити для вас допомоги у графа Анжуйського, котрого бачу там, посеред поля”. А я відказав йому: “Добродію Ераре, мені здається, що ви заслужите собі велику честь, якщо підете по допомогу заради наших життів, коли ваше життя під загрозою”.

(Joinville, *Histoire de Saint Louis*, 46, 226)

Після того дня, коли я розповідав їм про тамплієрів, я перекинувся з Бельбо лише кількома словами у барі, куди заходив щораз рідше, тому що працював над дипломною роботою.

Одного дня відбувся великий антифашистський похід, який мав вирушити від університету, і на нього були запрошені, як це було заведено тоді, всі інтелектуали-антифашисти. Пишно вишикувалася поліція, але було видно, що вона не мала наміру заважати. Типово для тих часів — офіційного дозволу на похід не було, але якщо б не трапилось нічого серйозного, сили громадського порядку залишилися б спостерігати і пильнувати, щоб ліві сили не переходили певних уявних кордонів, накреслених у центрі Мілану (тоді укладалося чимало територіальних компромісів). У межах однієї зони рухалася демонстрація, а за площею Августо і у всій зоні майдану Сан-Бабіла отаборилися фашисти. Якщо хтось переходив цей кордон, відбувалися інциденти, але поза тим не відбувалось нічого — ситуація, схожа на стосунки між приборкувачем і левом. Ми зазвичай вважаємо, що розлючений лев нападає на приборкувача, і тоді той його приборкує, погрожуючи нагайкою або стріляючи з пістоля. Нічого подібного: коли приборкувач заходить у клітку, лев уже ситий, запаморочений і не має бажання ні на кого нападати. Як у всіх тварин, у нього є своя зона безпеки, поза якою може статися будь-що, а він залишиться спокійним. Коли ж приборкувач ступає в зону лева, лев ричить; тоді приборкувач піднімає нагайку, але фактично відступає крок назад (ніби щоб узяти розгін для стрибка вперед), і лев заспокоюється. Імітація революції повинна мати свої правила.

Я пішов на похід, але не приєднався до жодної з груп. Я залишався збоку, на майдані Санто-Стефано, де кружляли журналісти, редактори видавництв, мистці, що прийшли продемонструвати свою солідарність. Увесь бар Піладе.

Я опинився поруч із Бельбо. Він був з якоюсь жінкою, яку я часто бачив у барі й яку вважав його подругою (пізніше вона зникла, і тепер я знаю, чому — прочитавши одну історію у файлі про доктора Вагнера).

“Ви теж?” запитав я.

“Що ж робити”, посміхнувся він ніяково. “Треба ж рятувати душу. *Crede firmiter et pecca fortiter*. Вам нічого не нагадує ця сцена?”

Я озирнувся навколо. Був сонячний пополудень, один з тих днів, коли Мілан чудовий, — жовті фасади будинків на тлі ніжно-металевої барви неба. Поліціанти попереду нас мали на собі панцери з шоломів і пластикових щитів, що виблискували наче сталеві. Якийсь комісар у цивільному, але перепоясаний яскравою триколіровою стрічкою, походжав уздовж шерegi своїх людей. Я озирнувся на голову походу: юрма колихалася, тупцюючи на місці, люди були вишикувані в нерегулярні, зміясті ряди; людська маса, здавалося, наїжачилася кийками, прапорами, полотнищами гасел, палицями. Нетерплячі шерegi час від часу починали заводити ритмоване скандування; вздовж крил гарцювали активісти з червоними хустинками на чолі, у строкатих сорочках, з прикрашеними металевими цвяхами ременями на збляклих від дощів та сонця джинсах; навіть згорнені знамена в їхніх руках, що приховували недоладну зброю, здавалися мазками фарби на палітрі; я подумав про Дюфі та про його веселощі. Дюфі засоціювався мені з Гійомом Дюфе. Мені здавалося, що я опинився в якійсь мініатюрі; посеред невеликого натовпу обабіч шерeg я розгледів декілька андрогінних жінок, які нетерпляче дожидалися обіцяного їм великого свята відваги. Але все це промайнуло в моїй голові, наче блискавиця, я відчув, що повторно переживаю якусь іншу подію, але не міг згадати, яку саме.

“Хіба це не взяття Аскалону?” запитав Бельбо.

“Клянуся святим Яковом, моїм покровителем”, сказав я йому, “це справді поєдинок хрестоносців! Нема сумніву, що цього вечора дехто з цих людей потрапить до раю!”

“Авжеж”, мовив Бельбо, “але як знати, з якого боку сарацини?”

“Поліція — явно тевтонська”, зауважив я, “а ми могли б бути раттю Александра Невського, але я, либонь, плутаю різні тексти. Погляньте туди, на цю групу, це, мабуть, люди графа д'Артуа, вони аж трусяться від нетерплячки кинутися в бій, адже не можуть

стерпіти зневаги, і вже прямують до ворожих рядів, провокуючи їх погрозовими вигуками!”

І це трапилося саме в ту хвилину. Я добре всього не пам'ятаю, похід зрушив з місця, група активістів з ланцюгами та в лижних шапках, вигукуючи агресивні гасла, розпочала натискати на шерги поліції, щоб відкрити собі дорогу на майдан Сан-Бабіла. Лев заворушився, і досить рішуче. Перша шерга поліції розсунулася і з'явилися пожежні помпи. З передових позицій демонстрантів полетіли перші більярдні кулі, перші камені, група поліціантів рішуче виступила вперед, щосили пускаючи в хід кийки, і похід захвилювався. В цю мить десь далеко, в кінці вулиці Лягетто, пролунав постріл. Можливо, то був лише звук тріснутої шини, а може, петарда чи навіть справжній постріл з пістолета, як попередження з боку тих груп, які за кілька років постійно застосовуватимуть Р 38.

Настала паніка. Поліція приготувала зброю, пролунав сигнал до наступу, похід розділювався на бойовничих, які приймали виклик до сутички, та інших, які вважали, що їх завдання виконане. Я кинувся тікати вздовж вулиці Лярга, охоплений божевільним страхом дістати від когось удар тупим предметом. Раптом я опинився поруч з Бельбо та його приятелькою. Вони бігли досить швидко, але без паніки.

На розі вулиці Растреллі Бельбо схопив мене за руку: “Сюди, юначе”, сказав він мені. Я спробував запитати, чому, адже вулиця Лярга здавалася мені догіднішою і залюдненішою. Від лабіринту вуличок між вулицею Пекорарі та Архиепископією мене охопила клаустрофобія. Мені здавалося, що там, куди вів мене Бельбо, буде важче злитися з оточенням у тому випадку, якщо з котрогось боку на нас налетить поліція. Він зробив мені знак мовчати, завернув за два-три роги, поступово сповільнив ходу, і, вже йдучи нормальним кроком, ми опинилися якраз позаду Міланського собору; рух тут був нормальний і сюди не долинав відгук баталії, що розгорталася менш ніж за двісті метрів. Все ще мовчки ми обійшли собор і опинилися навпроти фасаду, з боку Галереї. Бельбо купив пакетик корму і з янгольським виглядом почав годувати голубів. Ми повністю злилися з суботньою юрбою, ми з Бельбо — у піджаках та краватках, дівчина — у звичайній одязі міланських жінок: сірий светр під ший і нитка перлин, здається, штучних, а може, й ні. Бельбо представив її мені: “Це Сандра, ви знайомі?”

“З вигляду. Привіт”.

“Розумієте, Казобоне”, сказав мені тоді Бельбо, “ніколи не слід тікати по прямій лінії. Беручи приклад з герцогів Савойських у Турині, Наполеон III наказав розтельбушити Париж та перетворити

його у мережу бульварів, і всі захоплюються цим як шедевром урбаністичного мистецтва. А насправді прямі вулиці потрібні для того, щоб краще контролювати збунтовані натовпи. При змові, як це маємо на Єлисейських Полях, треба, щоб і бічні вулиці були широкі й прямі. Такої змоги не було, приміром, у випадку вуличок Латинського Кварталу, і саме тут травень '68 знайшов своє найповніше вираження. Коли тікаєш, слід тікати вузькими вуличками. Жодні сили громадського порядку не можуть контролювати їх усі, та й поліціанти бояться заглиблюватися у них невеликими групами. Якщо й зустрінеш там одного-двох поліціантів, то вони боятимуться тебе більше, ніж ти їх, і ніби за взаємною згодою ви щодуху кинетесь тікати в протилежних напрямках. Якщо не знаєш добре цього району, за день перед тим, як узяти участь у масовому вічі, слід провести розвідку місцевості, а тоді розташуватися на тому розі, звідки відходять малі вулички”.

“Ви проходили навчання в Болівії?”

“Методи виживання можна засвоїти лише в дитинстві, хіба що в дорослому віці ви служили в ‘зелених беретах’. Я пережив погані часи, часи партизанської війни, це було в ****”, і він назвав мені село на стику провінцій Монферрато та Лянге. “Ми евакуювалися з міста в сорок третьому, розрахунок винятково вдалий: якраз добрий час і добре місце, щоб відчувати все сповна — облави, СС, стрілянину на вулицях... Пригадую, як одного вечора я піднімався на пагорб, ідучи за свіжим молоком на ферму, і тут чую якийсь звук над головою, між верхівками дерев — фур-р-р, фур-р-р. Я усвідомлюю, що з віддаленого пагорба передо мною обстрілюють із кулемета залізничну лінію, яка пробігала в долині, за моїми плечима. Інстинкт підказав мені тікати або кинутися на землю. Я роблю помилку й біжу в напрямі долини, і в певну мить чую на полі навколо себе якийсь тріск — чак, чак, чак. Це були кулі, що падали, не долетівши до залізниці. І я зрозумів, що якщо з високої гори стріляють далеко в напрямку долини, тікати слід під гору: що вище піднімаєшся, то вище над твоєю головою пролітають кулі. Моя бабуся, під час однієї перестрілки між фашистами та партизанами, що виступали одні проти других з двох боків кукурудзяного поля, додумалася до чудового виходу: оскільки в який бік не тікай, завжди ризикуєш дістати сліпу кулю, вона кинулася на землю посередині поля, якраз між двома лініями стрільців. Вона лежала так десять хвилин, обличчям до землі, сподіваючись, що жодна з шерг не підійде занадто близько. І все обійшлося. Бачите, коли таких речей вчишся змалечку, вони залишаються у нервовій системі назавжди”.

“Значить, ви брали участь у русі опору, як заведено казати”.

“Як глядач”, сказав він. І в його голосі я відчув легку ніяковість. “У сорок третьому мені було одинадцять років, а в кінці війни — неповних тринадцять. Надто рано, щоб брати участь, достатньо, щоб спостерігати за всім, я б сказав, з фотографічною увагою. Та й що мені було робити? Я дивився. І тікав, як сьогодні”.

“Зараз ви могли б самі про це написати, замість того, щоб виправляти чужі книжки”.

“Все вже написано, Казобоне. Якщо б мені тоді було двадцять років, у п’ятдесятих роках я писав би поетичні мемуари. На щастя, я народився запізно. Коли я досяг того віку, коли можна писати, мені вже не залишалося нічого іншого, як читати вже написані книжки. З іншого боку, там, на пагорбі, я міг закінчити життя з кулею в лобі”.

“На чиєму боці?” запитав я, і одразу ж збентежився. “Пробачте, це я жартома”.

“Ні, не жартома. Звичайно, сьогодні я це знаю, але знаю я це сьогодні. Чи знав я тоді? Ви знаєте, що все життя можна відчувати докори сумління, — не через хибний вибір, про який можна принаймні пошкодувати, а через те, що ви не мали змоги довести собі самому, що ви б не обрали хибного шляху... Я був потенційним зрадником. Яке ж право мав я розводитися про якусь правду і навчати її інших?”

“Даруйте мені”, сказав я, “потенційно ви могли бути навіть убивцею з вулиці Саларія, але ним не стали. Це невроз. Чи, може, ваші докори сумління спираються на якісь конкретні факти?”

“Що таке конкретний факт у таких справах? А з приводу неврозу, цього вечора відбудеться вечеря на честь доктора Вагнера. Піду на П’яцца-делла-Скала й візьму таксі. Ходімо, Сандро?”

“З доктором Вагнером?” запитав я, прощаючись. “Він тут?”

“Авжеж, він на кілька днів приїхав до Мілану і, може, я переконаю його дати нам кілька своїх неопублікованих праць, щоб ми видали з них томик. Це зробило б фурор”.

Значить, уже тоді час Бельбо був у контакті з доктором Вагнером. Я запитую себе, чи це саме того вечора Вагнер (вимовляти належало б *Ваньєр*) провів з Бельбо безплатний сеанс психоаналізу, причому жоден з них не здогадувався про це. А може, це відбулося згодом.

У всякому разі, того дня Бельбо вперше згадав своє дитинство в ***. Цікаво, що це була оповідь про втечу — майже героїчну, адже такою вона залишилася у спогадах, але водночас ця історія стала відомою для загалу після того, як разом зі мною і на моїх очах він безславно, хоч, може, й мудро, знову тікав.

Після чого брат Етьєн де Провен, приведений перед вищезгаданих комісарів, на їх запитання, чи хоче він висловитися на захист ордену, сказав, що не хоче, а якщо магістри й хочуть його захищати, то нехай це роблять, він же до арешту перебував в ордені лише впродовж дев'яти місяців.

(Протокол від 27. XI. 1309 р.)

В Абулафії я знайшов ще кілька розповідей про втечі. І я розмірковував над ними того вечора у перископі, відчуваючи у темряві шелестіння, потріскування, скрип, — і заспокоюючи себе, що саме так нічною порою розмовляють самі з собою музеї, бібліотеки, старовинні палаци, — це лише осідають старі шафи, реагують на вечірню вологу рами вікон, скупю, по міліметрові за століття, обсіпається тиньк, позіхають стіни. Тобі не можна тікати, казав я собі, адже ти тут саме для того, щоб дізнатися, що трапалося з людиною, яка відважним і божевільним (або ж відчайдушним) учинком намагалася покласти край низці втеч, може, для того, щоб пришвидшити свою стільки разів відкладену зустріч з істиною.

FILENAME: Струмок

Я тікав від пострілів поліції чи знову від історії? Яке це має значення? Я пішов на похід з морального вибору чи щоб іще раз випробувати себе перед Нагодою? Гаразд, я прогавив чимало великих нагод, тому що приходив занадто рано або занадто пізно, але винна в цьому була метрикальна книга. Мені б хотілося бути на тому лузі й стріляти, навіть ризикуючи підстрелити свою бабусю. Мене там не було не через полохливість, а через вік. Згоден. А на поході? Я знову втік з причини свого віку, адже до мого покоління ця сутичка не мала жодного стосунку. Але я міг би ризикнути, нехай навіть без переконання, щоб довести, що тоді, на лузі, я знав би, на чий бік стати. Хіба розумно хапатися за несправжню нагоду, щоб переконатися, що тоді ти обрав би справжню? Хтозна скільки тих, хто сьогодні вступив у сутичку, зробили це саме з цієї причини. Але несправжня нагода не є Нагодою доброю.

Чи можна бути боягузом через те, що відвага інших здається тобі непропорційною до марноти обставин? Це значить, що причиною боягузтва є мудрість. А отже, якщо проживаєш життя, підглядаючи за Нагодою і розмірковуючи над нею, прогавлюєш свою добру Нагоду. Її обирають інстинктивно, і в той момент ти не знаєш, що це — Нагода. А може, одного разу я й торкнувся її, не знаючи про це? Як можна мати нечисте сумління і почувати себе боягузом лише тому, що ти народився не в те десятиліття? Відповідь: ти почуваш себе боягузом тому, що одного разу ти був ним. А що, як цього разу ти теж уникнув Нагоди, бо відчув, що вона неадекватна?

Описати будинок в ***, що самотньо стояв на пагорбі посеред виноградників, — як у нас кажуть, “пагорб у формі жіночої груді”, — а тоді й вулицю, що вела на край села, до початку останнього заселеного провулку — чи першого (звісно, ніколи не знатимеш якого, поки не вибереш точку відліку). Маленький біженець, який покидає сімейний затишок і проникає у мацаки села, обходячи провулком і шалено боячися Стежини.

Стежина була місцем зібрання банди зі Стежини. Сільські хлопчиська, брудні, галасливі. Мені, міщухові, було краще уникати їх. Але щоб дійти до майдану, до крамниці з кашчелярськими товарами, не пускаючись ганебно в кругосвітню подорож мало не екватором, не залишалось нічого іншого, як іти Струмком. Хлопчиська зі Стежини були малими джентльменами порівняно з бандою Струмка, за назвою колишнього потоку, який став стічним риштаком, що все ще протікав через найубогіший куток села. Хлопчиська зі Струмка були справді мерзєнні і непогамовні люмпен-пролетарі.

Хлопці зі Стежини не могли проходити через зону Струмка, щоб на них не напали і не надавали штурханів. Спершу я не знав, що я зі Стежини, адже я тільки-но приїхав, але розбишаки зі Струмка вже визначили мене як свого ворога. Я простував їхніми краями, тримаючи розгорнену дитячу газетку перед очима, ішов, читаючи, й вони мене побачили. Я пустився бігти, а вони кинулися за мною, кидаючи каміння, один камінь розірвав мою газету, яку я, біжучи, продовжував тримати розгорненою перед собою, аби зберегти гідну поставу. Я врятував своє життя, але втратив газету. Наступного дня я вирішив вступити до зграї зі Стежини.

Коли я постав перед їхнім сипедріоном, мене зустрів глузливий регіт. У ті часи у мене була кучма волосся, яке мало схильність стирчати на маківці, паче на рекламі олівців “Пресбітеро”. Зразки, які мені давало кіно, реклама, недільні прогулянки після меси, показували юнаків у двобортних піджаках із широкими плечима,

з вусиками і папомадженим, блискучим волоссям, що прилягало до черепа. У ті часи зачесане назад волосся в народі називалося “маскашья”. Я хотів мати саме таку зачіску. По понеділках на базарній площі, за суму, смішну, якщо згадати ситуацію на біржі цінних паперів, але величезну для мене, я купував коробочки густого, наче мед зі стільників, брильянтину, і проводив години, намащуючи ним волосся, аж поки воно не починало скидатися на свинцеву баню чи папську скуфію. Відтак я одягав на голову сіточку, щоб тримати його притиснутим до голови. Хлопчаки зі Стежини вже бачили, як я красувався в сіточці, і кинули мені кілька ущипливих слів своїм шорстким діалектом, який я розумів, але яким не розмовляв. Того дня, побувши вдома впродовж двох годин із сіточкою на голові, я зняв її, перевірів у люстрі її чудовий ефект і подався шукати тих, кому вирішив дати клятву вірності. Коли я підійшов до них, брильянтин з базару вже втратив свій клеївний ефект, і волосся поступово починало повертатися до свого сторчового стану. Це викликало ентузіазм хлопчаків зі Стежини, які обступили мене колом, штурхаючи один одного ліктями. Я попросив, щоб вони прийняли мене до своєї зграї.

На жаль, я говорив літературною італійською: я був іншим. Наперед вийшов ватажок, Мартінетті, який здався мені тоді велетнем, що виступав у всьому своєму босоногому блисківі. Він вирішив, що я маю витримати сто конняків у зад. Може, вони хотіли розбудити в мені змія Кундаліні. Я погодився. Я оперся об мур і переніс сто ударів босою ногою, тим часом як двоє ад’ютантів тримали мене за руки. Мартінетті виконував своє завдання з силою, з ентузіазмом, методично, завдаючи ударів всією підошвою, а не носком, щоб не забити собі великого пальця. Хор бандитів задавав ритуалові ритму. Рахували діалектом. Відтак вони зачинили мене на півгодини у крілятнику, а самі вели розмову своєю горловою говіркою. Мене випустили, коли я почав скаржитися на те, що в мене затерпли ноги. Я пишався собою, адже зміг достойно відбути варварський ритуал зграї дикунів. І так я став одним із них, званий конем.

В *** у ті часи квартирували тевтонські лицарі, не дуже обережні, бо партизани ще не давали про себе знати, — це було наприкінці ’43 й на початку ’44. Один з наших перших подвигів полягав у тому, що ми прошикли в касарню, поки кілька наших товаришів відволікали увагу вартового, здоровенного лонгобарда, який поїдав велетенського бутерброда з — так нам здавалося, і це наганяло на нас жах — ковбасою і варенням. Поки одна група наших улещувала німця, вихваляючи його зброю, решта викрадала з касарні (в яку можна було проникнути ззаду, де між дошками була діра) палички вибухівки. Не пам’ятаю, що ми цю вибухівку потім якось використовували, але первісний

задум полягав, за планами Мартінетті, у влаштуванні на полі вибухів, з піротехнічною метою, методами, які тепер виглядають дуже грубими і недійовими. Згодом, після німців, прийшли фашистські десантники з десятого підрозділу морської піхоти і побудували опірний пункт над рікою, якраз на роздоріжжі, куди о шостій вечора з провулку спускалися дівчата з пансіону Діви Марії Спомагательки. Потрібно було переконати морських піхотинців (їм було, мабуть, не більше вісімнадцяти) зв'язати в пучок кілька німецьких гранат з довгим руків'ям і, зірвавши запобіжники, підірвати їх у потоці саме в ту мить, коли надійдуть дівчата. Мартінетті добре знав, як це зробити, і вмів точно обрахувати час. Він пояснив усе морякам, й ефект був чудовий: стовп води піднявся над руслом потоку під громовий гуркіт саме у той мент, коли дівчата завертали за ріг. Вони з писком кинулися врзтіч, а ми з моряками кишки рвали від сміху. Ті, хто вижив після Кольтано, пам'ятали, мабуть, ці славні події, які були не менш визначними, ніж спалення Моле.

Основною розвагою хлопчаків зі Стежини було колекціонування порожніх гільз та різноманітних залишків військового спорядження, яких після восьмого вересня не бракувало, як ото старі каски, набійниці, ранці, іноді невикористані набої. Аби одержати добру кулю до колекції, робилося так: тримаючи гільзу в руці, треба було встроїти набій у дірку від замка і вдарити по ньому; куля вилітала і займала місце у спеціальній колекції. З гільзи ми висипали порох (іноді там були тонкі стьожки бездимного пороху), який потім викладали зміястими стежками й підпалювали. Гільзи з непошкодженим капсулем цінувалися особливо і поповнювали Військо. Добрий колекціонер мав їх чимало, впорядкованих рядами за фактурою, кольором, формою та висотою. Там були цілі в'язки пішаків — гільзи від автомата та стена, тоді йшли вежі й лицарі — гільзи від карабінів та від рушниць 91 року (гаранти ми побачили лише коли прийшли американці), — і врешті окраса колекції, вельможі королівського роду — кулеметні гільзи.

Ми займалися тими мирними іграми, аж поки одного вечора Мартінетті не сказав нам, що час визрів. Банді зі Струмка було надіслано послання з викликом на двобій, і вони прийняли його. Зустріч мала відбутися на нейтральній території, за залізничною станцією. Того вечора, о дев'ятій.

Був пізній літній пополудень, що сповнював знемогою, але водночас хвилював. Кожен з нас приготував собі найстрахотливіший обладунок, шукаючи дрючків, які зручно тримати в руці, наповнюючи набійниці та ранці камінням різної величини. Хтось змайстрував собі нагайку з ременя від карабіна, страхотливу, якщо орудува-

ти нею рішуче. Принаймні в ті вечірні години ми всі почували себе героями, а найбільше я. Це було хвилювання перед атакою, терпке, болісне, чудове, — прощай, моя мила, як важко і як солодко бути воїном, ми вирушаємо, щоб принести в жертву свою юність, — так нас учили в школі до восьмого вересня.

План Мартінетті був хитрий: ми перетнемо залізничний укіс далі на північ і захопимо їх збірна ззаду, тоді перемога практично в наших руках. Потім рішуча атака і жодної пощади.

І ось у прикладу ми перетнули укіс, насилу долаючи настил, адже були навантажені камінням та кийками. Видершись на вершину укусу, ми побачили їх, вони розташувалися за станційними пужниками. Вони помітили нас одразу, бо дивились вверх, виглядаючи нас саме з цього боку. Нам не залишалося нічого іншого, як зійти вниз, не даючи їм здивуватися з відкритості нашого маневру.

Хоч хильнути перед атакою ніхто нам не дав, ми, галасуючи, стрімголов кинулись униз. І все трапилося за сто метрів від станції. Там починалися перші будинки, які, хоч нечасті, створювали мережу провулків. І сталося так, що найсміливіша групка безстрашно кинулася вперед, тоді як я і — на моє щастя — ще кілька хлопчаків сповільнили крок і принишкли за рогами будинків, спостерігаючи битву здалека.

Якби Мартінетті організував нас в авангард та ар'єргард, ми б виконали свій обов'язок, але він цього не зробив, і ми розділилися спонтанно. Відважні попереду, полохливі позаду. А ми з нашої сховавки — я був ще далі від інших — спостерігали за сутичкою. Яка не відбулася.

Наблизившись одна до одної на відстань кількох метрів, дві групи стояли, сміливо чекаючи і шкірячи зуби, відтак ватажки виступили вперед на переговори. Це була чиста тобто Ялта, вони прийняли рішення про поділ зон впливу і право час від часу переходити чужою територією, як це було між християнами та мусульманами на Святій Землі. Лицарська солідарність переважила неминучість битви. Кожна сторона показала себе достойно. За доброю згодою ватажки відступили кожен у свій бік. За доброю згодою протилежні сторони відступили, залишаючись у протистоянні. Відступили у протилежні боки.

Тепер я кажу собі, що не пішов у наступ тому, що все це здавалося мені сміховинним. Але тоді я собі такого не говорив. Я почував себе боягузом, ось і все.

Тепер, ще боягузливіше, я говорю собі, що якби я кинувся вперед з іншими, я б нічим не ризикував, і в наступні роки жив би достойніше. Я програвив Нагоду в дванадцять років. Якщо під час першого разу в тебе відсутня ерекція, це означає імпотенцію на все життя.

Через місяць, коли з причини випадкового порушення кордонів Стежина і Струмок зустрілися віч-на-віч на полі й почали летіти грудки землі, я — не знаю, чи то заспокоєний динамікою минулої сутички, чи бажаючи мучеництва, — безстрашно вийшов у першу лінію. То була безкровна битва, єдиним пораним був я. Грудка землі, яка, мабуть, містила всередині гострий камінець, вцілила мені в губу й розрізала її. Я утік, плачучи, додому, і моя мати змушена була вибирати косметичним піпетом землю зі щілини, що утворилася з внутрішньої сторони губи. У мене справді залишився певеличкий рубчик напроти правого нижнього різця, і коли я намацую його язиком, то відчуваю хвилювання.

Але цей рубець не дає мені розгрішення, тому що я дістав його не через сміливість, а через несвідомість. Я проводжу язиком по губах і що ж роблю? Пишу. Але погана література не дає відкуплення.

Після дня походу я не бачився з Бельбо близько року. Я закохався в Ампаро й більше не бував у Піладе, крім тих небагатьох разів, коли заходив туди разом з нею, а Бельбо тоді там не було. Ампаро ж не любила цього місця. Її моральна і політична непохитність, котра могла дорівнятись лише її грації та неперевершеній гордовитості — спонукала її дивитися на бар Піладе як на клуб демократичних денді, а демократичний дендизм був для неї однією з найпідступніших інтриг капіталістичної змови. Для мене то був рік великої сумлінності, великої поважності і великої зачарованості. Я з радістю, але спокійно працював над дипломною роботою.

Однієї днини я зустрів Бельбо над Навільйо, неподалік від видавництва Гарамон. “Кого я бачу!” сказав він мені весело, “мій улюблений тамплієр! Мені тільки-но подарували несказанно древній дистиллят. Чому б вам не зазирнути до мене? У мене є паперові кухлики і вільний пополудень”.

“Це зевгма”, зауважив я.

“Ні, це бурбон, запляшкований, гадаю, ще до падіння Ель-Аламейну”.

Я пішов з ним. Але тільки-но ми почали дегустацію, увійшла Гудрун і сказала, що прийшов якийсь добродій. Бельбо вдарив себе рукою по чолі. Він забув про цю зустріч, але ця випадковість скидається на змову, сказав він мені. Наскільки він зрозумів, цей тип хотів представити книгу, в якій йшлося, між іншим, про тамплієрів. “Я миттю його позбудуся”, сказав він, “а ви проникливими зауваженнями мені допоможете”.

Певна річ, то був випадок. І отак я потрапив у сіль.

Так зникли лицарі Храму разом зі своєю таємницею, у тіні якої пульсувала чудова мрія про Земний Град. Але Абстракція, з якою були пов'язані їхні зусилля, продовжувала жити своїм педоступним життям у певдомих краях... і не раз впродовж століть вона вливала своє натхнення в душі тих, хто був здатен прийняти його.

(Victor Emile Michelet, *Le secret de la Chevalerie*, 1930, 2)

У нього було обличчя, типове для сорокових років. Судячи зі старих часописів, які я знайшов у пивниці дому, в сорокових роках усі мали подібні обличчя. Мабуть, через голод воєнних років: він видовбував обличчя під вилицями і надавав очам гарячкового блиску. Такі лиця я бачив у сценах розстрілу по обох боках. У ті часи люди з однаковими обличчями стріляли одні до одних.

Наш відвідувач був зодягнений у синій костюм з білою сорочкою та перлово-сірого кольору краваткою, і я інстинктивно запитав себе, чому він переодягнувся в цивільне. Волосся, неприродно чорне, було зачесане назад уздовж вилиць двома, в міру напмадженими, пасмами, які залишали на блискучій маківці лисину, порисовану тонкими і правильними, наче телеграфні дроти, смужками, які літерою V розходилися з верхівки чола. Його обличчя було засмагле і мало не лише зморшки явно колоніального походження. Ліву щоку перетинав блідий рубець, від губи до вуха, а оскільки він мав чорні й довгі вуса, а-ля Адольф Манжу, то рубець незначно спотворив лівий вус там, де шкіра відкрилася менш ніж на міліметр і тоді закрилася знову. Дуель чи перелітна куля?

Він представився: полковник Арденті, простягнув руку Бельбові, а мені просто кивнув головою, коли Бельбо відрекомендував мене як свого співпрацівника. Він сів, закинув ногу на ногу, підтягнув на колінах штани, відкриваючи дві короткі шкарпетки амарантового кольору.

“Полковник... дійсної служби?” запитав Бельбо.

Арденті показав свої дорогі штучні зуби: “Можна сказати, у відставці. Або, якщо бажаєте, в резерві. Може, цього й не видно, але я вже старий чоловік”.

“Не видно”, мовив Бельбо.

“А все ж я брав участь у чотирьох війнах”.

“Ви, мабуть, почали разом з Гарібальді”.

“Ні. Поручник, доброволець в Ефіопії. Капітан, доброволець в Іспанії. Майор знову в Африці, аж поки ми не покинули наші колонії. Срібна медаль. У сорок третьому... скажімо, що я обрав сторону переможених і втратив усе, крім честі. В мене вистачило мужности розпочати все від початку. Іноземний Легіон. Школа відваги. У сорок шостому — сержант, у п'ятдесят восьмому — полковник, з Массу. Як ви вже зрозуміли, я завжди обираю сторону тих, хто програє. З приходом до влади лівих прихильників де Голя я вийшов у відставку і переїхав жити до Франції. Налагодив непогані контакти в Алжирі й заснував у Марселі імпортно-експортну фірму. Цього разу, гадаю, я обрав сторону переможців, оскільки тепер живу з ренти і можу займатися своїм хоббі — нині це так називають, правда? Останніми роками я записав результати своїх пошуків. Ось...” Він вийняв зі шкіряного портфеля об'ємну теку, яка тоді видалась мені червоною.

“Отже”, мовив Бельбо, “книга про тамплієрів?”

“Авжеж, про них”, визнав полковник. “Це моя пристрасть майже з юності. Вони теж були солдатами фортуни, які шукали слави по той бік Середземного моря”.

“Пан Казобон займається тамплієрами”, сказав Бельбо. “Він тямить у цій справі більше від мене. Розповідайте”.

“Тамплієри мене завше цікавили. Когорта щедрих людей, яка несла світло Європи поміж дикунів двох Тріполі...”

“Вороги тамплієрів не були, зрештою, такими вже дикунами”, сказав я примирливим тоном.

“Вас ніколи не брали в полон маґрібські бунтарі?” запитав він мене саркастично.

“Поки що ні”, відказав я.

Він пильно подивився на мене, і я зрадів, що не служив у його сотні. Він заговорив до Бельбо. “Вибачте, я належу до іншого покоління”. Він знову глянув на мене з викликом: “Ми тут стоїмо перед судом чи...”

“Ми тут розмовляємо про вашу роботу, полковнику”, сказав Бельбо. “Розповідайте, будь ласка”.

“Я хочу одразу з'ясувати одну річ”, сказав полковник, кладучи руки на папку. “Я готовий вкласти свою частку у витрати на публікацію, не думаю, що будуть збитки. Якщо вам потрібні наукові гарантії, я вам їх забезпечу. Дві години тому я зустрівся зі знавцем

у цій галузі, який спеціально приїхав з Парижу. Він зможе написати авторитетну передмову...” Він угадав запитання Бельбо і зробив знак, ніби кажучи, що поки що краще не входити в подробиці, через делікатність справи.

“Докторе Бельбо”, сказав він, “тут, на цих сторінках, у мене матеріал для книжки. Справжньої. Небанальної. Кращої від американських романів. Я відкрив дещо дуже важливе, але це лише початок. Я хочу розповісти всім те, що знаю, щоб той, хто має змогу доповнити цю головоломку, прочитав це і дав про себе знати. Я хочу кинути приманку. А крім того, я мушу зробити це зараз же. Людина, яка переді мною знала те, що знаю я, була, ймовірно, вбита, і саме тому, що не розповсюджувала свого знання. Якщо я розповім двом тисячам читачів про те, що знаю, ніхто більше не буде зацікавлений у тому, щоб мене усунути”. Він зробив паузу: “Ви знаєте те і се про арешт тамплієрів...”

“Мені про це розповідав пан Казобон, і мене вразило, що цей арешт пройшов так безперешкодно, а лицарів взяли зненацька...”

Полковник співчутливо усміхнувся. “Справді. Смішно думати, що люди, такі могутні, що наганяли страх на короля Франції, не мали змоги наперед дізнатися, що чотири негідники підбурюють короля, а король підбурює папу. Облиште! Тут треба думати про існування якогось плану. Вищого плану. Припустімо, що тамплієри задумали завоювати світ і знали секрет величезного джерела могутності, секрет, для збереження якого варто було пожертвувати цілим кварталом тамплієрів у Парижі, командоріями, розкиданими у всьому королівстві, в Іспанії, Португалії, Англії та Італії, замками у Святій Землі, грошовими депозитами, усім... Філіп Красивий підозрює про це, інакше незрозуміло, чому він розпочав жорстоке переслідування, кидаючи неславу на цвіт французького лицарства. Храм розуміє, що король здогадався і намагатиметься знищити його, чоловічий опір даремний, план вимагає ще часу, можливо, місце знаходження скарбу, чи хай там чого іншого, ще треба остаточно уточнити, а може, з нього треба користатися повільно... І секретна директорія Храму, існування якої тепер уже визнають усі...”

“Усі?”

“Ясна річ. Неймовірно, щоб такий могутній орден міг довго існувати без таємного правління”.

“Бездоганий аргумент”, сказав Бельбо, зиркаючи на мене краєм ока.

“А звідси”, сказав полковник, “можна зробити такі ж очевидні висновки. Великий магістр, безсумнівно, належав до таємної директорії, але він, мабуть, був її зовнішнім прикриттям. Готьє Вальтер, у книжці *La chevalerie et les aspects secrets de l'histoire*, говорить, що в їхньому плані завоювання влади остаточним терміном вважався двотисячний рік! Храм вирішив піти в підпілля, а щоб це зробити, треба було, аби орден зник з-перед очей загалу. Вони віддають себе в жертву, ось що вони роблять, включно з великим магістром. Дехто дає себе вбити, — ймовірно, що вони були вибрані жеребкуванням. Решіта упокорюється, пристосовується. А куди поділися нижчі ієрархії, світські братчики, теслі, склярі?.. Народжується корпорація вільних каменярів, яка поширюється по світі, і це відома історія. А що відбувається в Англії? Король опирається тискові папи, і посилає їх усіх на пенсію, щоб вони спокійно закінчили життя в маєтках ордену. І вони там принищили мов миші. Ви в це вірите? Я ні. А в Іспанії орден вирішує змінити назву на орден Монтеси. Ці люди, мої панове, були в силі переконати короля, адже в їхніх куфрах було стільки його векселів, що вони могли б спричинити його фінансовий крах впродовж тижня. Король Португалії теж іде на угоду: зробімо так, любі друзі, каже він, ви більше не зватиметеся лицарями Храму, а лицарями Христа, і мене це вдовольнить. А в Німеччині? Нечисленні процеси, чисто формальний розпуск ордену, але там у них на місці братній орден — тевтонці, котрі в ті часи не тільки створили державу в державі: вони самі стали державою, об'єднавши в ній величезну територію, як ті країни, що зараз під п'ятою у росіян, і продовжували далі тими ж темпами аж до кінця XV сторіччя, адже саме тоді нагрянули монголи, — та це вже інша історія, адже й зараз монголи не за дверима... проте не відходьмо від теми...”

“Атож, будь ласка”, мовив Бельбо. “Продовжуймо”.

“Отже. Як усім відомо, за два дні до того, як Філіп видає наказ про арешт, і за місяць до його виконання, стіни Храму в невідомому напрямку покидає віз із сіном, запряжений волами. Про це говорить також Нострадамус в одній зі своїх центурій...” Він знайшов відповідну сторінку свого рукопису:

*Sous la pasture d'animaux ruminant
par eux conduits au ventre herbipolique
soldats cachés, les armes bruit menant...*

“Віз із сіном — то легенда”, сказав я, “і я б не вважав Нострадамуса великим авторитетом в історіографії...”

“Люди, старші од вас, пане Казобон, вірили у багато пророкувань Нострадамуса. З іншого боку, я не настільки наївний, щоб вірити в історію з возом буквально. Це символ. Це символ очевидного і безперечного факту, що, знаючи про арешт, Жак де Моле передає командування і таємні інструкції своєму небожеві, графові де Боже, який стає таємним главою такого ж таємного Храму”.

“Про це згадують історичні документи?”

“Офіційну історію”, гірко посміхнувся полковник, “пишуть переможці. Згідно з офіційною історією такі люди, як я, не існують. Ні, за історією з возом стоїть щось інше. Таємне ядро переноситься в якусь тиху місцину і звідти починає будувати свою підпільну мережу. І з цього очевидного факту я розпочав свої пошуки. Уже віддавна, ще перед війною, я часто запитував себе, куди могли подітися ці героїчні братчики. Вийшовши на пенсію, я остаточно вирішив шукати якогось сліду. Саме тому, що втеча возу відбулась у Франції, там я й мав шукати місце першого зібрання підпільного ядра. Де саме?”

Він явно мав театральний талант. Ми з Бельбо бажали дізнатися — де? І не вигадали нічого ліпшого, ніж сказати: “Де ж?”

“Зараз скажу. Де народилися тамплієри? Звідки родом Гуго де Паен? З Шампані, з околиць Труа. І в Шампані править Гуго Шампанський, який через кілька літ, 1125 року, пристає до них у Єрусалимі. Відтак повертається додому, а тоді, як виглядає, встановлює стосунки з абатом Сіто і допомагає йому розпочати у його монастирі тлумачення і переклад якихось гебрейських текстів. Подумати тільки, рабинів Верхньої Бургундії запрошують до Сіто білі бенедиктинці, бенедиктинці святого Бернарда, щоб вивчати якісь там тексти, що їх Гуго знайшов у Палестині. І Гуго офірує ченцям святого Бернарда ліс у Бар-сюр-Обі, де буде зведене абатство Клерво. І що ж робить святий Бернард?”

“Починає підтримувати тамплієрів”, сказав я.

“А чому? Чи ви знаєте, що він зробив тамплієрів могутнішими від бенедиктинців? Що він заборонив бенедиктинцям одержувати в подарунок землі і будівлі, дозволяючи натомість це тамплієрам? Ви ніколи не бачили Східного Лісу поблизу Труа? Це щось неосяжне, один маєток за іншим. А тим часом у Палестині лицарі не воюють, ви це знаєте? Вони влаштовуються у Храмі й замість того, щоб різати мусульман, заводять із ними дружбу. Входять у контакт з їх

утаємниченими людьми. Загалом, святий Бернард, з фінансовою підтримкою графів Шампанських, створив орден, який у Святій Землі зійшовся з арабськими та єврейськими таємними сектами. Невидиме керівництво планує хрестові походи так, щоб орден міг існувати, а не навпаки, і закладає мережу влади, яка не підлягає королівській юрисдикції... Я не людина науки, я людина дії. Замість того, щоб робити різні здогади, я зробив те, чого не зробили численні балакучі вчені. Я подався туди, звідки походять тамплієри і де впродовж двох сторіч була їхня твердиня, де вони почували себе, як риба у воді...”

“Генсек Мао каже, що революціонер має почувати себе серед народу, як риба у воді”, мовив я.

“Браво вашому генсекові. Тамплієри, які готували революцію величнішу, ніж та, якої прагнуть ваші косаті комуністи...”

“Вони вже не носять кісок”.

“Не носять? Тим гірше для них. Тамплієри, як я говорив, не могли не шукати прихистку в Шампані. У Паені? В Труа? У Східному Лісі? Ні. Паен був і є крихітним містечком, а тоді, мабуть, там, щонайбільше, був замок. Труа — це місто, забагато людей короля повсюди. Ліс, який був власністю тамплієрів, був би першим місцем, куди б заглянули королівські стражники, що вони й зробили. Ні, сказав я собі: Провен. Якщо таке місце було, це безсумнівно був Провен!”

Якби наше око могло проникнути і бачити всередині землі, від полюса до полюса, або ж від того, що в нас під ногами, аж до антиподів, ми б із жахом побачили величезну брилу, вщент порізану тріщинами і печерами.

(T. Burnet, *Telluris Theoria Sacra*, Amsterdam, Wolters, 1694, p. 38)

“Чому саме Провен?”

“Ви ніколи не бували у Провені? Магічне місце, це відчувається навіть нині, поїдьте туди. Магічне місце, все ще пропахле таємницями. А тоді, в XI столітті, це — осідок графів Шампанських, він залишається вільною зоною, куди не може стромляти свого носа центральна влада. Тамплієри тут як у себе вдома, ще сьогодні там є вулиця, названа на їх честь. Церкви, палаци, цитадель, що височить над усією рівниною, — і гроші, заклопотані купці, ярмарки, шамотня, в якій можна загубитися. Але передовсім, ще з доісторичних часів, підземні галереї. Мережа галерей, яка простягається під цілим пагорбом, справжнісінькі катакомби, деякі з них можна відвідати ще сьогодні. Місця, де можна проводити секретні зібрання; навіть якщо вороги туди проникнуть, змовники можуть розсипатися за кілька секунд бозна-куди, а добре знаючи переходи, вони можуть вийти іншим виходом, нишком, наче коти, увійти з протилежного боку, напасти на переслідувачів і в темряві вирізати їх до ноги. Боже мій, панове, ці галереї ніби створені для командосів, швидких і невидимих, які крадуться вночі, держачи в зубах кинджал, в руці дві бомби, — і вороги гинуть, як миші, хай йому біс!”

У нього заблищали очі. “Ви розумієте, якою чудовою криївкою може бути Провен? Таємне ядро, що збирається у підземеллі, а місцеві мешканці, якщо й бачать, то мовчать. Люди короля, звичайно, прибувають і до Провену теж, заарештовують тамплієрів, які залишилися на поверхні й відвозять їх до Парижа. Рено де Провен витримує тортури, але мовчить. Ясно, що за секретним планом він мав дозволити себе заарештувати, аби примусити повірити, що Провен приборкано, але водночас мав кинути гасло: Провен не відступився. Провен, місце

нових, підпільних тамплієрів... Галереї, які ведуть від будівлі до будівлі — заходиш нібито в якийсь шпихлір чи у склад, а виходиш із церкви. Галереї мають стовпи, які підтримують муровані склепіння, у кожному домі верхньої частини цього містечка ще й досі є пивниця зі стрілчастим склепінням, їх, либонь, більше сотні, кожна пивниця, а навіть кожна підземна зала була входом до одного з переходів”.

“Здогади”, мовив я.

“Ні, пане Казобоне. Докази. Ви не бачили галереї Провену. У надрах землі — зала за залом, а на стінах численні написи. Здебільшого їх можна знайти у тих печерах, що їх спелеологи називають бічними альвеолами. Це священні зображення друїдичного походження. Вирізьблені на стінах ще до приходу римлян. Цезар ішов зверху, а тут плелися сіті змов, чарів, засідок. І там є символи катарів, авжеж, мої панове, катари Шампані тайкома вижили і збиралися тут, у цих катакомбах ересі. Сто вісімдесят троє з них були спалені на поверхні, а інші вижили тут. Хроніки називали їх *bougres et manichéens*, — зверніть увагу, *bougres* — то були богомили, катари болгарського походження, вам нічого не говорить слово *bougre* по-французькому? Його первинним значенням було содоміт, адже вважалося, що болгарським катарам був властивий цей грішок...” Він ніяково захихотів. “А кого винуватять у цьому ж самому грішку? Їх, тамплієрів... Цікаво, чи ж не так?”

“Частково”, сказав я, “у ті часи, якщо треба було розквитатися з єретиком, його звинувачували в содомії...”

“Звичайно, ви ж не думаєте, що я вважаю тамплієрів... Жартуйте, то були воїни, а нам, воїнам, подобаються гарні жінки, навіть хоча вони дали обітницю, все ж мужчина є мужчина. Але я це згадую, бо вважаю, що єретики-катари знайшли притулок у середовищі тамплієрів не випадково, саме від них тамплієри навчилися використовувати підземелля”.

“Загалом”, мовив Бельбо, “все це лише ваші гіпотези...”

“Вихідні гіпотези. Я вже вам пояснив причини, з яких я вирішив дослідити Провен. А тепер перейдімо до справжньої історії. У центрі Провену стоїть велика готична будівля, Гранж-о-Дім, шпихлір для десятини, а ви знаєте, що одним із привілеїв тамплієрів було те, що вони збирали десятину безпосередньо, не віддаючи нічого державі. Під цією будівлею, як і всюди, є мережа підземель, які нині в дуже поганому стані. Отож, коли я копирсався в архівах Провену, мені потрапила до рук місцева газета за 1894 рік. Там розповідається, що двоє драгунів, шевальє Каміль Ляфорж із Туру та шевальє Едуард Інгольф з Петербургу (саме так, з Петербургу) кілька днів до того

разом зі сторожем пішли у шпихлір і спустилися в одну з підземних зал на другому поверсі під поверхнею землі, коли сторож, аби показати, що внизу є ще інші поверхи, тупнув ногою по землі, і почулося відлуння і гул. Хронікер хвалить відважних драгунів, які, озброївшись ліхтарями і мотузками, пускаються в дорогу через невідомі тунелі, наче хлопчачи по шахті, і, повзучи на ліктях, пробираються таємничими переходами. І, як йдеться в газеті, добираються до великої зали з каміном і колодязем у центрі. Вони опускають у колодязь мотузку з каменем і виявляють, що його глибина одинадцять метрів... Відтак вони повертаються туди через тиждень з міцнішими мотузками, і, поки двоє інших тримають мотузку, Інгольф спускається в колодязь і бачить велику кімнату з кам'яними стінами, десять на десять метрів, висотою п'ять метрів. По черзі спускаються інші двоє, і тоді вони усвідомлюють, що потрапили на третій рівень під поверхнею землі, на глибині тридцяти метрів. Що ті троє бачили і робили у тій залі — невідомо. Хронікер визнає, що коли він пішов перевірити факти на місці, йому забракло сміливості спуститися в колодязь. Ця історія мене схвилювала, і в мене з'явилося бажання відвідати те місце. Але з кінця минулого сторіччя й досі чимало підземель обвалилися, і якщо цей колодязь ще існує, хто його знає, де він знаходиться тепер.

Мені блиснув здогад, що драгуни, мабуть, щось знайшли там униз. Саме тими днями я прочитав книжку про таємницю Ренн-ле-Шато, це теж історія, в яку якимось чином замішані тамплієри. Один парафіяльний священик без грошей і без майбутнього, відновлюючи одну стару церковцю у селі, де мешкало двісті душ, піднімає кам'яну плиту підлоги на хорах і знаходить шабатурку, де були, як він каже, старовинні рукописи. Лише рукописи? Невідомо як, але наступними роками він стає страшенно багатим, сипле грошима, веде марнотратне життя, аж урешті постає перед церковним судом... А якщо з одним із драгунів або з обома трапилося щось подібне? Інгольф спускається першим, знаходить якийсь цінний предмет невеликих розмірів, ховає під курткою, піднімається нагору і нічого не каже своїм двом товаришам... Словом, я впертюх, і якби я ним не був, моє життя склалося б по-іншому". Він торкнувся пальцями рубця. Тоді підніс руки до скронь, проводячи ними в напрямку потилиці, аби впевнитися, що волосся пригладжене як годиться.

"Я їду до Парижу, їду на телефонну станцію і перевіряю довідники цілої Франції, шукаючи прізвище Інгольф. Знаходжу тільки одне, в містечку Осер, і пишу за цією адресою, представляючись дослідником

археологічних знахідок. Через два тижні одержую відповідь від якоїсь старої повитухи: вона — донька того Інгольфа, і хоче знати, чому я ним цікавлюся, щобільше, вона питає мене, чи я, Бога ради, не знаю чогось про нього... Я так і знав, що тут криється якась таємниця. Спішу до Осеру, панна Інгольф мешкає у вкритій плющем хатині з дерев'яною хвірткою, що закривається за допомогою шворки і цвяха. Підстаркувата панна, чепурна, люб'язна, не дуже освічена. Одразу питає мене, що я знаю про її батька, і я їй кажу, що знаю лише те, що одного дня у Провені він спустився в підземелля, а я пишу історичний нарис про цю місцевість. Вона страшенно здивована, ніколи не думала, що її батько був у Провені. Він, звісно, служив у драгунах, але облишив службу 1895 року, ще до її народження. Купив цю хатину в Осері й 1898 року одружився з місцевою дівчиною, яка мала деякий власний статок. Її мати померла 1915 року, коли їй було п'ять років. Що стосується батька, то з 1935 року він зник. Зник буквально. Поїхав до Парижу, як це він звичайно робив принаймні двічі на рік, і більше вона про нього нічого не чула. Місцева жандармерія телеграфувала до Парижу — випарувався. Ствердження ймовірної смерті. І так наша панна залишилася сама і взялася працювати, тому що спадок по батькові був незначний. Очевидно, їй не вдалося знайти собі чоловіка, з її зітхань я зрозумів, що в неї був роман, єдиний у її житті, який закінчився погано. 'І ця постійна туга, цей постійний докір сумління, мес'є Арденті, що я нічого не знаю про бідного татуса, не знаю навіть, де його могила, якщо вона десь є'. Їй хотілося говорити про нього: він був такий ласкавий, спокійний, методичний, такий освічений. Він цілими днями просиджував у своєму кабінеті нагорі, на піддашші, читаючи і пишучи. А крім того трохи працював у садку, іноді перекидався кількома словами з аптекарем — який вже теж помер. Іноді, як вона вже говорила, їхав до Парижу, — у справах, як він висловлювався. Але кожного разу повертався з кількома пакунками книжок. Його невеликий кабінет ще далі ними переповнений, вона охоче мені його покаже. Ми піднялися нагору. Чиста і впорядкована кімнатка, де панна Інгольф дотепер раз на тиждень незмінно витирала пилюку, мамі вона могла носити квітки на цвинтар, а для бідного татуса могла робити тільки це. Все так, як залишив він, їй жаль, що вона не вчилася і тепер не може прочитати ці книги, але усе це старофранцузькою, латиною, німецькою, навіть російською, адже татусь народився і провів дитинство в Росії, він був сином працівника французького посольства. Бібліотека містила сотню томів, в основному (на мою втіху) про процес над тамплієрами, приміром, *Monumens historiques*

relatifs à la condamnation des chevaliers du Temple Ренуара, видані 1813 року, антикварна річ. Чимало томів про тайнопис, колекція, достойна криптолога, кілька томів з палеографії та історії дипломатії. Був тут також гробух зі старими рахунками, і коли я почав його гортати, то знайшов один запис, який примусив мене аж підстрибнути: він стосувався продажу футляра, без інших уточнень і без імені покупця. Цифри не згадувалися, але запис був датований 1895 роком, а відразу після того йшли точні рахунки, головна рахункова книжка обережного добродія, який обачливо порядкував своїми заощадженнями. Кілька записів про придбання книг у паризьких антикварів. Хід подій для мене прояснювався: Інгольф знаходить у підземеллі золоту шабатурку, інкрустовану самоцвітами, не роздумуючи навіть миті, стромляє її собі під куртку, піднімається нагору — й ні пари з вуст своїм товаришам. Удома знаходить усередині пергамен, це здається мені очевидним. Він їде до Парижу, йде до якогось антиквара, лихваря чи колекціонера і, продавши шабатурку, хай навіть за нижчу від її вартости ціну, стає більш-менш заможним. Але цього йому не досить, він облишає службу, поселяється на селі й починає купувати книги та вивчати пергамен. В ньому, либонь, уже жив шукач скарбів, інакше він не лазив би підземеллями Провену, і йому, видно, вистачило освіти, аби наважитися самому взятися за розшифрування того, що він знайшов. Він працює спокійно, без турбот, як одержима ідеєю людина, більше тридцяти років. Чи розповідав він комусь про свої знахідки? Хто його зна. У кожному разі, 1935 року він, мабуть, відчув, що натрапив на слід, або ж навпаки, опинився в тупику, тому що вирішує звернутися до когось, аби розповісти те, що знає, або почути те, чого не знає. Але те, що він знає, було, мабуть, такою страхітливою таємницею, що той хтось, до кого він звертається, прибирає його. Однак повернімось на піддашшя. Поки що треба було з'ясувати, чи не залишив Інгольф якогось сліду. Я сказав ласкавій панні, що, можливо, вивчаючи книжки її батька, я зміг би знайти якийсь слід його відкриттів у Провені, щоб широко згадати його у своїй праці. Вона зраділа, готова на все заради бідного татуса, дозволила мені залишитись там цілий пополудень і повернутися наступного дня, якщо буде необхідно, принесла мені кави, увімкнула світло і повернулася в садок, залишаючи мене господарем становища. Кімната мала гладкі білі стіни, там не було комодів, скринь, схованок, де я міг би шукати, але я не знехтував нічим, прискіпливо оглянув нечисленні меблі, зазирнув у єдину шафу, майже порожню, де був лише якийсь одяг, що пахнув нафталіном, обернув три чи чотири картини з пейзажами. Я заощаджу вам дета-

лей, скажу тільки, що працював я на совість, набивку диванів не лише промацав, а й встромляв у неї голки, аби дізнатися, чи не заховані там чужорідні тіла...”

Я зрозумів, що полковник проводив час не лише на полях битв.

“Залишались тільки книги, в кожному випадку, мені треба було записати собі їх назви і перевірити, чи не було нотаток на полях, підкреслень, якоїсь вказівки... І тут я незграбно взяв до рук старовинний том у важкій оправі, він упав — і з нього випав записаний від руки аркуш. Судячи з якості зшиткового паперу і чорнила, він не міг бути надто старий, він міг бути написаний в останні роки життя Інгольфа. Я ледь глянув на нього і раптом помітив напис на полі: “Провен, 1894 рік”. Можете уявити собі моє хвилювання, наплив почуттів, що охопив мене... Я зрозумів, що Інгольф поїхав з оригіналом пергамену до Парижу, а те, що було написано на цьому листку, було його копією... Я не вагався ані миті. Панна Інгольф роками витирала пилюку з книжок, але цієї картки ніколи не бачила, інакше вона б мені про неї сказала. Гарзд, вона її й не бачитиме. Світ ділиться на переможців і переможених. У моєму житті було вже достатньо поразок, цього разу я повинен був схопити фортуна за чуба. Я взяв картку і поклав собі до кишені. Я попросився з панною Інгольф, кажучи їй, що не знайшов нічого цікавого, але що згадаю її батька, якщо щось напишу, і вона мене благословила. Людина дії, мої панове, охоплена пристрастю, як я, не повинна мати занадто багато докорів сумління супроти сірости істоти, якій доля вже оголосила свій вирок”.

“Нема потреби виправдовуватися”, сказав Бельбо, “Ви це зробили і все. Продовжуйте”.

“Зараз я покажу вам, панове, цей текст. Дозвольте мені представити вам фотокопію. Не через недовіру. Щоб не пошкодити оригіналу”.

“Але ж картка Інгольфа не була оригіналом”, сказав я. “То була копія гіпотетичного оригіналу, яку він зробив”.

“Пане Казобон, коли оригіналу вже нема, оригіналом стає остання копія”.

“Але Інгольф міг помилитися при переписуванні”.

“Ви не знаєте цього напевне. А я знаю, що переписане Інгольфом — правда, бо не бачу, чим іншим воно може бути. Значить, копія Інгольфа є оригіналом. Порішимо на цьому, чи будемо займатись інтелектуальними іграми?”

“Я їх ненавиджу”, сказав Бельбо. “Покажуйте свою оригінальну копію”.

Після Божé Орден ані на мить не припиняв свого існування, й після Омона нам відомий безперервний лапцюг Великих Магістрів Ордену аж до наших днів, і якщо ім'я та осідок справжнього Великого Магістра та справжніх Зверхників, які керують Орденом і спрямовують сьогодні його вищу діяльність, є таємницею, відомою лише справжнім утаємниченим, і тримається в суворому секреті, се тому, що година Ордену ще не пробіла і час іще не визрів...

(Рукопис 1760 року, в кн.: G. A. Shiffmann, *Die Entstehung der Rittergrade in der Freimauerei um die Mitte des XVIII Jahrhunderts*, Leipzig, Zechel, 1882, pp. 178-190.)

То була наша перша, віддалена зустріч із Планом. Того дня міг бути деінде. Якби я того дня не опинився в кабінеті Бельбо, де б я був зараз?... продав би насіння кунжуту в Самарканді, видавав би серію книжок абеткою Брайля, керував би Першим Національним Банком Землі Франца-Йосифа? Речення, що містять нереальну умову, завжди правдиві, тому що неправдивим є засновок. Але того дня я був там, де був, і тому нині я там, де я є.

Полковник театральним жестом показав нам цей аркуш. Він усе ще в мене, серед моїх паперів, у пластиковій папочці, ще більш пожовклий і збляклий, ніж тоді, фотокопія зроблена на термальному папері, який використовували у ті роки. Насправді там було два тексти — перший, густо написаний, займав верхню половину сторінки, другий був розділений на чудернацькі строфи...

Перший текст був схожий на демонічну літанію, пародію на якусь семітську мову:

*Kuabris Defrabax Rexulon Ukkazaal Ukzaab Urpaefel Taculbain
Habrak Hacoruin Maquafel Tebrain Hmcatuin Rokasor Himesor Argaabil
Kaqaan Docrabax Reisaz Reisabrax Decaiquan Oiquaquil Zaitabor
Qaxaop Dugraq Xaelobran Disaeda Magisuan Raitak Huidal Uscolda
Arabaom Zipreus Mecrim Cosmae Duquifas Rocarbis*

“Не надто зрозуміло”, зауважив Бельбо.

“Правда?” іронічно погодився з ним полковник. “І я провів би над цим ціле життя, якби одного дня, майже випадково, не знайшов на розкладці книгу про Тритемія і мені не кинулось у вічі одне з зашифрованих повідомлень: “Pamersiel Oshurmy Delmuson Thafloyn...” Я натрапив на слід і пішов по ньому аж до кінця. Я нічого не знав про Тритемія, але в Парижі знайшов видання його *Steganographia, hoc est ars per occultam scripturam animi sui voluntatem absentibus aperiendi certa*, Франкфурт, 1606 рік, — Мистецтво відкривати свою душу далеким особам за допомогою окультного письма. Цей Тритемій був незвичайною людиною. Абат бенедиктинців у Шпангаймі, він жив на зламі XV та XVI сторіч і був вченим, який знав давньоєврейську та халдейську, східні мови, наприклад, татарську, мав зв'язки з богословами, кабалістами, алхіміками, безперечно, з великим Корнелієм Агіппою з Неттесгайму, а може, й з Парацельсом... Свої відкриття в царині тайнопису Тритемій приховує за чорнокнижницьким чадом, кажучи, що якщо послати зашифроване послання такого типу, як у вас перед очима, то одержувачеві достатньо викликати ангелів, приміром, Памерсієля, Падієля, Доротієля тощо, і вони допоможуть йому зрозуміти його зміст. Але часто-густо наведені ним приклади — це військові повідомлення, а книга присвячена палатинському графові і герцогові Баварському Філіпові і є одним з перших прикладів серйозної криптографічної роботи для потреб таємних служб”.

“Але даруйте мені”, запитав я, “якщо я правильно зрозумів, Тритемій жив принаймні через сто років після написання тексту, який нас цікавить...”

“Тритемій був членом *Sodalitas Celtica*, яка займалася філософією, астрологією, піфагорейською математикою. Ви вловлюєте зв'язок? Тамплієри — це орден утаємничених, який також звертається до знань давніх кельтів, це вже доведено численними доказами. Якимось способом Тритемій дізнається про криптографічні системи, що їх використовували тамплієри”.

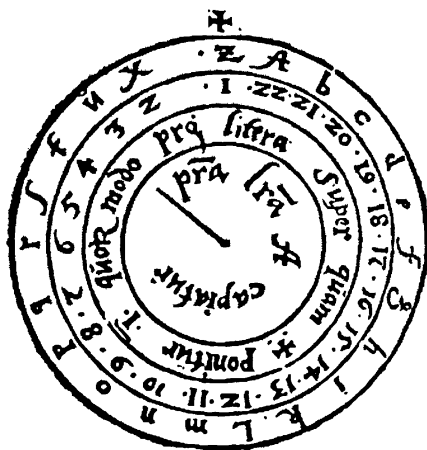
“Це вражає”, мовив Бельбо. “Значить, тут переписано зашифроване послання. І про що ж у ньому йдеться?”

“Майте терпіння, панове. Тритемій представляє сорок основних криптосистем і десять другорядних. Мені пощастило, точніше, тамплієри з Провену не надто ламали собі голову, впевнені, що ніхто не здогадається про їхній ключ. Я почав з першої із сорока основних криптосистем і припустив, що в цьому тексті значення мають лише перші літери”.

Бельбо взяв у руки листок і пробіг його очима: “Але так теж виходить послідовність без змісту: *kdruuuth...*”

“Звичайно”, поблажливо сказав полковник. “Тамплієри не надто напружувалися, але не були вони й такими вже ледачими. Ця перша послідовність є ще одним зашифрованим повідомленням, і я відразу подумав про другу серію з десяти криптосистем. Розумієте, в другій серії Тритемій використовував колісце, яке для першої з цих криптосистем виглядає так...”

Він вийняв зі своєї папки ще одну фотокопію, підсунув крісло до стола і, торкаючись літер закритою авторучкою, запросив нас слідкувати за його діями.

“Це найпростіша система. Візьмім до уваги лише зовнішнє коло. Замість кожної літери початкового послання ставимо попередню літеру. Замість А пишемо Z, замість В — А, і так далі. Сьогодні для таємного агента це — дитячі забавки, а в ті часи це вважали відьомством. Звичайно, щоб розшифрувати, слід йти зворотним шляхом і замінити кожну літеру шифрування наступною літерою. Я спробував, і мені, звичайно, пощастило, так що все вдалося з першої спроби, а ось і результат”. Він написав: “*Les XXXVI invisibles separez en six bandes*, тридцять шість невидимих, розділених на шість груп”.

“І що ж це означає?”

“На перший погляд, нічого. Йдеться про щось на зразок декларації, що оголошує про утворення якогось товариства, написаної тайнописом з ритуальних міркувань. Відтак тамплієри, впевне-

ні, що поміщають свої послання у непроникне сховище, обмежилися французькою мовою XIV століття. Тепер погляньмо на другий текст”.

*a la ... Saint Jean
36 p charrete de fein
6 ... entiers avec saiel
p ... les blancs mantiax
r ... s ... chevaliers de Pruins pour la ... j . nc.
6 foiz 6 en 6 places
chascune foiz 20 a 120 a
iceste est l'ordonation
al donjon li premiers
it li secunz joste iceus qui ... pans
it al refuge
it a Nostre Dame de l'altre part de l'iau
it a l'ostel des popelicans
il a la pierre
3 foiz 6 avant la feste ... la Grant Pute.*

“Отже, це незашифроване повідомлення?” розчаровано запитав Бельбо. Ця історія його розважала.

“Очевидно, що в тексті, який переписав Інгольф, крапки замінюють незрозумілі слова у тих місцях, де пергамен був зіпсований... Але ось тут я переписав остаточний текст. За допомогою припущень, які наслідую назвати зрозумілими і неспростовними, я відновлюю текст, як звичайно говорять, у його первісній пишноті”.

Жестом штукаря він обернув фотокопію і показав нам свої нотатки, написані друкованими літерами.

У (НІЧ) НА СВЯТОГО ІВАНА
36 (РОКІВ) П(ІСЛЯ) ВОЗУ З СІНОМ
6 НЕДОТОРКАНИХ (ПОСЛАНЬ) З ПЕЧАТЯМИ
Д(ЛЯ ЛИЦАРІВ У) БІЛИХ ПЛАЩАХ [ТАМПЛІЄРІВ]
R(ELAP)S(I) [СРЕТИКИ] З ПРОВЕНУ ДО (VAIN)JANCE [ПОМСТИ]
6 РАЗІВ ПО 6 У ШЕСТИ МІСЦЯХ
КОЖНОГО РАЗУ [ПО] 20 Р(ОКІВ СТАНОВИТЬ) 120 Р(ОКІВ)
ПЛАН ТАКИЙ:
НЕХАЙ ІДУТЬ У ЗАМОК ПЕРШІ
ІТ(ЕРУМ) [ЗНОВУ ЧЕРЕЗ 120 РОКІВ] ХАЙ ДРУГ ПРІЄДНАЮТЬ-
СЯ ДО ТИХ (ВІД) ХЛІБА
ЗНОВУ ДО СХОВАНКИ

ЗНОВУ ДО НАШОЇ ПАНІ ПОЗА РІКОЮ
ЗНОВУ ДО ДОМІВКИ ПОПЕЛІКАНІВ
ЗНОВУ ДО КАМЕНЯ
ТРИЧІ ПО 6 [666] ПЕРЕД СВЯТОМ ВЕЛИКОЇ БЛУДНИЦІ

“Гірше, ніж іти вночі навпомацки”, сказав Бельбо.

“Звісно, це ще треба витлумачити. Але Інгольфіві, звичайно, це вдалося, як удалося й мені. Для того, хто знає історію ордену, текст не такий вже незрозумілий, як може видатися”.

Пауза. Він попросив склянку води і продовжував, слово за словом, вести нас текстом.

“Значить так: у ніч на святого Івана, через тридцять років після возу з сіном. Тамплієри, яким судилося продовжувати справу ордену, у вересні 1307 року тікають від арешту на возі з сіном. У ті часи роки рахували від одного Великодня до іншого. Отож, кінець 1307 року за нашими підрахунками повинен бути Великоднем 1308 року. Спробуймо додати тридцять шість років до кінця 1307 року (який на наше літочислення є Великоднем 1308 року), і ми одержимо Великдень 1344 року. Через тридцять шість запрокорованих років настає наш 1344 рік. Послання в коштовній шабатурці поміщають у підземелля, як доказ, як офіційне підтвердження якоїсь події, що відбулася в тому місці після заснування таємного ордену в свято-іванову ніч, тобто 23 червня 1344 року”.

“Чому саме 1344 рік?”

“Я вважаю, що від 1307 до 1344 року таємний орден реорганізовувався і розробляв план, початок здійснення якого було скріплено цим пергаменом. Треба було почекати, щоб усе затихло, щоби знову зав'язалися нитки між тамплієрами п'яти чи шести країн. З іншого боку, тамплієри чекали тридцять шість років, не тридцять п'ять чи тридцять сім, адже, вочевидь, число 36 мало для них містичне значення, як це нам підтверджує також зашифроване послання. Внутрішня сума цифр 36 дає дев'ять, і вам, мабуть, не треба нагадувати про глибоке значення цього числа”.

“Дозвольте?” Це був голос Діоталлеві. Він виник за нашими спинами, підкрившись, наче тамплієр із Провену.

“Тут є щось для тебе”, сказав Бельбо і швидко представив його. Полковникові це, очевидно, не справило прикрости, навіть здавалося, що він прагне численної й уважної аудиторії. Він продовжував свої тлумачення, а в Діоталлеві слинка текла з рота від тих числових ласощів. Чиста тобі Гематрія.

“Далі в нас ідуть печаті: шість недоторканих речей з печатями. Інгольф знаходить шкатулку, вочевидь, запечатану печаттю. Для кого було запечатано цю шабатурку? Для Білих Плащів, а отже, для тамплієрів. Далі у посланні маємо літеру *r*, кілька літер стертих, і літеру *s*. Я читаю ‘*relapsi*’. Чому? Тому що всі ми знаємо, що *relapsi* — то були еретики, які відмовлялися від своїх попередніх зізнань, і саме *relapsi* відіграли не останню роль у процесі тамплієрів. Тамплієри Провену з гордістю несли свої звання *relapsi*. Це ті, які відмежувалися від ганебної комедії процесу. Отже, йдеться про лицарів з Провену, еретиків, готових до чого? Ті кілька літер, які ми маємо, підказують ‘*vainjance*’ — до помсти”.

“Якої помсти?”

“Панове! Вся містика тамплієрів, починаючи з процесу і далі, зосереджена навколо задуму помсти за Жака де Моле. Я не надто високої думки про масонські ритуали, але й вони, ця міщанська карикатура на лицарство тамплієрів, є його відображенням, хоч і виродженням. А одним зі ступенів у масонстві шотландського обряду є ступінь Лицаря Кадоша, по-гебрейському лицаря помсти”.

“Гаразд, тамплієри готуються до помсти. А що далі?”

“Скільки часу потрібно на цей план помсти? Зашифроване послання допомагає нам зрозуміти послання незашифроване. Має бути шість разів по шість лицарів у шести місцях — тридцять шість розділені на шість груп. Відтак йдеться ‘кожного разу по двадцять’, і тут іде щось невиразне, але в переписаному Інгольфом подібне на ‘*a*’ — тобто ‘*ans*’, років. Кожного разу по двадцять років, зробив висновок я, помножити на шість, буде сто двадцять років. Якщо йти далі за текстом, знайдемо перелік шести місць, або шести завдань, які треба виконати. Йдеться про ‘*ordonation*’, тобто про план, задум, який треба здійснити. І далі говориться, що перші мають йти у *donjon*, тобто у замок, другі — ще кудись, і так далі, аж до шостих. Отже, документ свідчить, що повинні існувати інші шість ще запечатаних документів, поміщених у різних місцях, і мені здається очевидним, що печаті мали розкриватися одна за одною, з інтервалом у сто двадцять років...”

“Але чому тоді щоразу по двадцять років?” запитав Діоталлеві.

“Ці лицарі помсти повинні були виконувати певну місію у певному місці кожних сто двадцять років. Йдеться про щось на кшталт естафети. Зрозуміло, що після ночі 1344 року лицарі роз’їжджаються і кожен їде в одне з шести місць, передбачених планом. Але охоронець першої печаті не може, звичайно, залишатися живим впродовж ста

двадцяти років. Треба розуміти, що кожний охоронець кожної печаті має перебувати у цій функції впродовж двадцяти років, а тоді передати естафету наступникові. Двадцять років — це розумний термін, шість охоронців на одну печать, кожний по двадцять років, гарантують, що на сто двадцятий рік страж печаті може, припустімо, прочитати якусь інструкцію і передати її першому з охоронців другої печаті. Ось чому в посланні вжита множина: нехай перші йдуть туди, нехай другі йдуть сюди... Кожне місце впродовж ста двадцяти років перебуває під контролем шести лицарів. Порахуймо, п'ять переходів від першого до шостого місця тривають шістсот років. Додайте до 1344 року шістсот — і отримаємо 1944 рік. Що підтверджується також останнім рядком. Ясно, як білий день”.

“Тобто?”

“В останньому рядку говориться ‘тричі по шість перед святом Великої Блудниці’. Тут теж гра чисел, адже внутрішня сума числа 1944 дає якраз 18. Вісімнадцять — це тричі по шість, і ця нова подиву гідна числова збіжність наводить тамплієрів на думку про ще одну навдивовиж дотепну загадку. 1944 рік — це рік, коли повинен звершитися план. Спрямований на що? Та ж на двотисячний рік! Тамплієри вважали, що двотисячний рік позначить настання їх Єрусалиму, земного Єрусалиму, Антиєрусалиму. Їх переслідують як еретиків? Ненавидячи Церкву, вони ототожнюють себе з Антихристом. Вам відомо, що 666 в цілій окультній традиції є числом Звіра. Шістсот шістдесят шостий рік, рік Звіра, це двотисячний рік, рік тріумфу помсти тамплієрів, Антиєрусалим — це Новий Вавилон, ось чому 1944 рік є роком тріумфу Великої Блудниці, великої Вавилонської Повії, про яку говориться в Апокаліпсисі! Посилання на 666 є провокацією, бравурою людей зброї. Заявою про свою відмінність від інших, кажучи по-теперішньому. Непогана історія, чи не так?”

Він дивився на нас вологими очима, вологими були його губи і вуса, а руки ніжно гладили течку.

“Гаразд”, сказав Бельбо, “тут можна простежити етапи якогось плану. Але якого?”

“Ви забагато хочете знати. Якби я це знав, мені не треба було б кидати цю приманку. Але я знаю лише одне. Що під час цього відрізка часу сталася якась непередбачена подія, і план не був виконаний, в іншому випадку, даруйте мені, ми б про це знали. І можна навіть зрозуміти чому: 1944 рік не був легким роком, тамплієри не могли знати, що в той час буде світова війна, яка утруднить усі контакти”.

“Пробачте, що втручаюся”, сказав Діоталлеві, “але якщо я правильно зрозумів, то після відкриття першої печаті вервечка її охоронців не вигасає. Вона тягнеться аж до відкриття останньої печаті, коли буде потрібна присутність усіх представників ордену. А, отже, впродовж кожного століття, точніше, кожних сто двадцять років, ми завжди матимемо шість охоронців на кожному місці, тобто тридцять шість”.

“Абсолютно правильно”, сказав Арденті.

“Тридцять шість лицарів на кожне з шести місць, разом 216, із внутрішньою сумою 9. А оскільки цих періодів є шість, множимо 216 на 6 і одержуємо 1296, із внутрішньою сумою 18, тобто тричі по шість, 666”. Діоталлеві, можливо, перейшов би до арифметичного перегляду всесвітньої історії, якби Бельбо не зупинив його поглядом, як це роблять матері, коли дитина допускається якоїсь недоречности. Але полковник визнав у Діоталлеві незвичайно світлий розум.

“Ваші слова просто чудові, професоре! Ви знаєте, що дев’ять — це кількість перших лицарів, які становили ядро Храму в Єрусалимі!”

“Велике Ім’я Бога, виражене у Тетраграматоні”, сказав Діоталлеві, “складається з сімдесяти двох літер, а сім і два дають у сумі дев’ять. Але я, якщо дозволите, скажу вам більше. За піфагорейською традицією, яку продовжує Кабала (або яка продовжує Кабалу), сума непарних чисел від одного до семи дорівнює шістнадцяти, а сума парних чисел від двох до восьми дорівнює двадцяти, а двадцять і шістнадцять дає в сумі тридцять шість”.

“Боже мій, професоре”, тремтів полковник, “я так і знав, я так і знав. Ви мене потішили. Я близький до істини”.

Я не розумів, до якої міри Діоталлеві робив з арифметики релігію, а до якої міри — з релігії арифметику. Справедливими були, либонь, обидва твердження, і передо мною був безбожник, який з насолодою возносився у якісь вищі небеса. Він міг би бути фанатиком рулетки (і це було б краще), а йому захотілося стати невірющим рабином.

Тепер я не пригадую докладно, як, але втрутився Бельбо зі своїм падуанським здоровим глуздом і розвіяв чари. Полковникові залишилося ще витлумачити наступні рядки, і всі ми хотіли знати, що ж за ними криється. А була вже шоста година вечора. Шоста, подумав я, вона ж вісімнадцята.

“Гаразд”, сказав Бельбо. “Тридцять шість лицарів на кожне століття, які крок за кроком готуються відкрити Камінь. І що ж це за Камінь?”

“Хіба ви не здогадуєтеся? Звичайно ж, Грааль”.

Середні віки чекали на героя Грааля і сподівалися, що глава Священної Римської Імперії стане образом і виявом самого “Царя Світу”... Що невидимий Імператор стане видимим і що Віки Середні стануть Віками Центру... Невидимий і непорушний центр, суверен, що повинен знову прокинутися, сам герой, месник і оновитель, це не фантазії мертвого, більш чи менш романтичного минулого, а правда тих, які сьогодні єдині можуть за правом назвати себе живими.

(Julius Evola, *Il mistero del Graal*, Roma, Edizioni Mediterranee, 1983, p. 23 та епілог)

“То ви кажете, що до цього причетний ще й Грааль?” поцікавився Бельбо.

“Звісно. І не я це кажу. Гадаю, мені не треба розводитися про те, що таке легенда про Грааль, я ж розмовляю з людьми освіченими. Лицарі Круглого Столу, містичні пошуки цього чудотворного предмета, який для деяких був чашу, в яку зібрана була кров Ісуса і яку привіз до Франції Йосиф Ариматейський, для інших — каменем з таємничою силою. Часто-густо Грааль з’являється в образі спалаху світла... Йдеться про символ, що уособлює якусь силу, якесь джерело невичерпної енергії. Дає поживу, зціляє рани, осліплює, спопеляє... Лазерні промені? Дехто думає про філософський камінь алхіміків, але якщо й так, то що ж таке філософський камінь, як не символ якоїсь космічної енергії? Літератури на цю тему багато, але можна легко виокремити певні безсумнівні вказівки. Якщо ви прочитаєте *Парціфаля* Вольфрама фон Ешенбаха, то побачите, що там Грааль переховують у замку тамплієрів! Може, Ешенбах був утаємниченим, який необережно виявив щось, про що краще було промовчати? Але це ще не все. Цей Грааль, який перебуває під охороною тамплієрів, названо каменем, що впав з неба: *lapis exillis*. Невідомо, чи це означає камінь з неба (*‘ex coelis’*) чи камінь з вигнання (*‘exilis’*). У кожному разі це щось, що походить іздалеку, і хтось висловив думку, що це міг бути метеорит. Для нашої мети цього достатньо: це був Камінь. Чим би не був Грааль, для тамплієрів він символізує об’єкт або мету їхнього плану”.

“Даруйте”, сказав я, “логіка документа вимагає, щоб на шостій зустрічі лицарі опинилися біля каменя або на ньому, а не щоб вони знайшли його”.

“І ще одна хитромудра двозначність, іще одна яскрава містична аналогія! Звичайно, шоста зустріч має відбутися на камені, й побачимо, де саме, але якраз на тому камені, де закінчиться передача плану і відкриття печатей, лицарі дізнаються, де знайти цей Камінь! Це ж, зрештою, євангельська гра слів, ти Петро, тобто Камінь, і на цьому камені... На камені ви знайдете Камінь”.

“Інакше й бути не може”, сказав Бельбо. “Продовжуйте, прошу вас. Казобоне, ви весь час перебиваєте. Ми нетерпляче прагнемо дізнатися решту”.

“Отже”, сказав полковник, “очевидне посилання на Грааль змусило мене довгий час думати, що цей скарб — це величезні поклади радіоактивного матеріалу, який, можливо, впав з інших планет. Візьміть, приміром, легенду про таємничу рану короля Амфортаса... Він скидається на радіолога, який підлягав занадто тривалій дії опромінення... І справді, чому його не можна торкатися? Уявіть собі хвилювання, яке, либонь, відчули тампліери, прибувши на узбережжя Мертвого моря, ви розумієте, — густі, важкі води, на яких усе плаває, наче корок, і які мають лікувальні властивості... Можливо, вони відкрили в Палестині родовища радію чи урану і зрозуміли, що не можуть використати їх одразу. Пов'язання між Граалем, тампліерами та катарами науково досліджував один відважний німецький офіцер, я маю на увазі Отто Рана, оберштурмбанфюрера СС, який присвятив життя роздумам, на науковій основі, про європейську та арійську природу Грааля, — я не хочу казати, як і чому він пішов із життя 1939 року, але дехто стверджує... гм, хіба я можу забути те, що трапилося з Інгольфом?... Ран показує нам зв'язок між Золотим Руном аргонавтів та Граалем... словом, нема сумніву, що між містичним Граалем із легенди, філософським каменем (*lapis!*) і тим джерелом безмежної могутності, якого прагнули однодумці Гітлера напередодні війни і аж до останнього їх подиху, існує певне пов'язання. Завважте, що в одній з версій легенди аргонавти бачать, як над Горою Світу з Деревом Світла лине чаша, зверніть увагу, чаша. Аргонавти знаходять Золоте Руно і їхній корабель за допомогою чарів несеться широким Молочним Шляхом у небі південної півкулі, де разом з Південним Хрестом, Трикутником та Престолом, панує і виявляється світляна природа вічного Бога. Трикутник символізує Божественну Трійцю, хрест — Божу жертву з любови, а престол є

Столом Останньої Вечері, на якому височить Чаша Воскресіння. Кельтське та арійське походження всіх цих символів не залишає сумнівів”.

Здавалося, полковника охопила та сама героїчна екзальтація, яка штовхнула до найвищої жертви його оберштурмунддранга чи як там його, до біса, величали. Слід було вернути його до дійсності.

“І який же висновок?” поспитав я.

“Пане Казобон, чи ж ви не бачите його на власні очі? Про Грааль говорили як про Люциферів Камінь, що наближає його до фігури Бафомета. Грааль — це джерело енергії, тамплієри були охоронцями таємної енергії і накреслили свій план. І де ж вони розмістили свої таємні осідки? Ось де, панове”, і полковник поглянув на нас із виглядом співучасника, ніби ми разом плели якусь інтригу, “в мене був один слід, хибний, але корисний. Один автор, який, очевидно, почув якийсь натяк на цю таємницю, Шарль-Луї Каде-Гассікур (зверніть увагу, що його твір фігурував у бібліотечці Інгольфа) 1797 року пише книгу, *Le tombeau de Jacques Molay ou le secret des conspirateurs à ceux qui veulent tout savoir*, де твердить, що Моле перед смертю заснував чотири таємні ложі — в Парижі, у Шотландії, в Стокгольмі та в Неаполі. Ці чотири ложі нібито мали на меті винищити всіх монархів і зруйнувати могутність папи. Згода, Гассікур був божевільним, але я взяв його ідею за основу, щоб з’ясувати, де тамплієри могли розмістити свої таємні центри. Мені б не вдалося зрозуміти загадки послання, якби в мене не було якоїсь провідної ідеї, це природно. А вона в мене була, і це було переконання — засноване на численних доказах, — що дух тамплієрів черпав натхнення з кельтської, друїдичної традиції, то був дух північного арійства, яке традиційно ототожнюється з островом Авалон, осередком справжньої гіперборейської цивілізації. Ви, мабуть, знаєте, що різні автори ототожнювали Авалон із садом Гесперид, із крайземною Туле та з Колхідом Золотого Руна. Не випадково найбільшим в історії лицарським орденом є Орден Золотого Руна. Це з’ясовує, що саме приховано під виразом ‘Замок’. Це гіперборейський замок, де тамплієри зберігали Грааль, імовірно, легендарний замок Монсальват”.

Він зробив паузу. Йому хотілося, щоб ми ловили кожне слово з його вуст. Ми ловили.

“Переїдімо до другого наказу: охоронці печаті повинні йти туди, де є той або ті, які щось робили з хлібом. Сама собою вказівка цілком зрозуміла: Грааль — це чаша з кров’ю Христа, хліб — це тіло Христа, а місце, де хліб був з’їдений, то місце Останньої Вечері, в Єрусалимі. Безглуздо вважати, що тамплієри, навіть після сарацинсь-

кого відвоювання, не зберегли там своєї таємної бази. Щиро кажучи, спершу мене збентежив цей юдейський елемент у плані, який цілковито перебуває під знаком арійської мітології. Відтак я добре подумав і збагнув, що ми продовжуємо вважати Ісуса вираженням юдейської релігійности, адже саме так твердить нам Римська Церква. А тамплієри чудово знали, що Ісус — це кельтський міт. Уся євангельська оповідь — це герметична алегорія: воскресіння після розчинення у надрах землі, і так далі, і тому подібне. Христос — не що інше, як Еліксир алхіміків. З іншого боку, всім відомо, що трійця — це поняття арійське, ось чому весь устав тамплієрів, який написав друїд святий Бернард, перебуває під знаком числа три”.

Полковник відпив ще один ковток води. Голос його був хрипкий. “І ось ми підійшли до третього етапу. Криївка — це Тибет”.

“А чому саме Тибет?”

“А передовсім тому, що, за оповіддю фон Ешенбаха, тамплієри покидають Європу і перевозять Грааль до Індії. Яка є колискою арійського роду. Місцем криївки є Агарттха. Ви, мабуть, чули про Агарттху, осідок царя світу, підземне місто, з якого Володарі Світу керують і спрямовують події людської історії. Тамплієри заснували один зі своїх таємних центрів там, біля коренів своєї духовности. Вам, либонь, відомий зв’язок між царством Агарттхи та Синархією...”

“Відверто кажучи, ні...”

“Тим ліпше, існують таємниці, які вбивають. Не відходьмо від теми. У кожному разі, всі знають, що Агарттха була заснована шість тисяч років тому, на зорі епохи Калі-Юга, в якій ми все ще живемо. Завданням лицарських орденів завжди було підтримувати зв’язок з цим таємним центром, сприяти активному спілкуванню між мудрістю Сходу і мудрістю Заходу. І тут стає ясно, де повинна відбутися четверта зустріч — у ще одній зі святинь друїдів, у місті Діви, тобто у Шартрійському соборі. Шартр відносно Провену розташований потойбік основної ріки Іль-де-Франсу, Сени”.

Нам більше не вдавалося стежити за ходом думок нашого співрозмовника: “Але що має Шартр до вашого кельтсько-друїдичного шляху?”

“А як ви гадаєте, звідки прийшла ідея Діви? Перші діви, які з’явилися в Європі, це чорні діви кельтів. Святий Бернард замолоду стояв навколішки у церкві в Сен-Вуарлі перед чорною дівою, і вона витиснула з грудей три краплі молока, які впали на губи майбутнього засновника ордену тамплієрів. Звідси походять романи про Грааля, які повинні були створити вивіску для хрестових походів, а хрестові

походи мали на меті віднайти Грааль. Бенедиктинці — спадкоємці друїдів, то всім відомо”.

“Але де ті чорні діви?”

“Їх прибрали ті, хто хотів знищити нордичну традицію і перетворити кельтську релігійність у релігійність середземноморську, вигадуючи міт про Марію з Назарету. Або ж вони були перелицьовані, спотворені, як ті численні чорні богородиці, що їм усе ще поклоняється фанатична юрба. Але якщо вірно трактувати зображення у соборах, як це зробив великий Фульканеллі, можна побачити, що вони неприховано розповідають цю історію і неприховано показують зв'язок кельтських дів з алхімічною традицією тамплієрів, у якій чорна діва є символом сировини, над якою працюють шукачі філософського каменя, а він, як ми бачили, є не що інше, як Грааль. А тепер поміркуйте, звідки взялася ідея священного чорного каменя Мекки у ще одного великого втаємниченого друїдів, Магомета. У Шартрі хтось вимурував коридор, сполучений з підземним закутком, де все ще стоїть первісна поганська статуя. А якщо добре пошукати, можна знайти ще одну чорну діву, Богородицю з Пільє, яку вирізьбив один канонік, визнавець Одіна. Ця статуя стискає в руці магічний жезл великих жриць Одіна, а ліворуч від неї вирізьблено магічний календар, де містилися — на жаль, мушу сказати містилися, адже ці скульптури не уникли вандалізму ортодоксальних каноніків — зображення священних тварин віри Одіна: собаки, орла, лева, білого ведмеда та вовкулака. З іншого боку, всі дослідники готичного езотеризму стверджують те, що там-таки, у Шартрі, є статуя, яка тримає в руці чашу Грааля. Далєбі, мої панове, якби ми не дивилися на Шартрійський собор так, як нам велять туристичні путівники, римські, католицькі й апостольські, а вміли бачити, розумієте, бачити очима Традиції всю цю історію, яку оповідає скеля Ерека...”

“А тепер ми підійшли до попеліканів. Хто вони?”

“Це катари. Одне з прізвиськ, що їх ортодокси давали еретикам, було попелікани. Катари Провансу були знищені, я не такий наївний, щоб думати про зустріч у руїнах Монсеґюру, але секта не загинула, існує ціла географія підпільного катаризму, з яким був пов'язаний навіть Данте, а також представники Дольче Стіль Ново, секта Вірних Любови. П'ята зустріч призначена десь у північній Італії або в південній Франції”.

“А остання зустріч?”

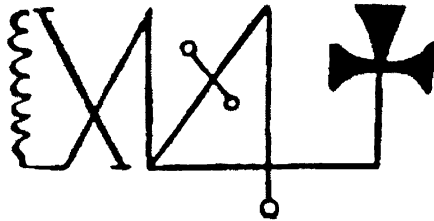
“А який з-поміж кельтських каменів найстародавніший, найсвященніший, найнепорушніший? Святиня божества сонця, спостережний пункт, де, дочекавшись закінчення плану, нащадки тамплієрів

з Провену зможуть порівняти вже зібрані докупи таємні послання, заховані за шістьма печатями, і нарешті знайти спосіб використати неосяжну могутність, яку дає їм володіння Святим Граалем? Та ж це в Англії, магічне коло Стоунгендж! Що ж інше?”

“O basta là”, сказав Бельбо. Лише п’ємонтієць може зрозуміти дух, з яким вимовляється цей вираз увічливого подиву. Жодний з його еквівалентів в іншій мові чи діалекті (та що ви кажете, *dis donc, are you kidding?*) не передає тої крайньої відсутності інтересу, того фаталізму, з яким мовець іще раз підтверджує своє неспростовне переконання в тому непоправному факті, що його співрозмовник був створений якимось недолугим божеством.

Але полковник не був п’ємонтійцем, і, очевидно, реакція Бельбо йому полестила.

“Авжеж. Ось вам і план, ось і ордонанс, у всій своїй величній простоті й злагодженості. І зауважте ще одне: якщо взяти карту Європи та Азії і нарисувати лінію розвитку плану — від півночі, де знаходиться Замок, до Єрусалиму, від Єрусалиму до Агарттхи, від Агарттхи до Шартру, від Шартру до берегів Середземномор’я, а звідти — до Стоунгенджу, то в результаті одержимо ось такий рисунок, руну приблизно ось такої форми”.

“Отже?” запитав Бельбо.

“Отже, це та сама руна, яка ідеальною лінією з’єднує деякі основні центри езотеризму тамплієрів — Ам’єн, Труа, царство святого Бернарда з узліссями Східного Лісу, Реймсом, Шартром, Ренн-ле-Шато та Мон-Сен-Мішель, місцем стародавнього культу друїдів. І цей же рисунок нагадує сузір’я Діви!”

“Я захоплююся астрономією”, несміливо промовив Діоталлеві, “і наскільки я пам’ятаю, Діва має інший малюнок і налічує, якщо не помиляюсь, одинадцять зірок...”

Полковник поблажливо посміхнувся: “Шановні панове, либонь, ліпше від мене знають, що все залежить від того, як вести лінію, адже за бажанням можна одержати віз або ведмедицю, і як важко вирішити, чи ця зірка знаходиться в сузір’ї чи поза ним. Погляньте уважно на Діву, взявши Колос як нижню точку, яка тут відповідає

провансальському узбережжю, і візьміть до уваги лише п'ять зірок, тоді подібність між рисунками буде разючою”.

“Достатньо вирішити, які зірки відкинути”, сказав Бельбо.

“Абсолютно правильно”, підтвердив полковник.

“Послухайте”, сказав Бельбо, “а хіба можна виключити можливість, що зустрічі відбувалися регулярно і лицарі вже взяли до діла, хоч ми про це нічого не знаємо?”

“Я не бачу симптомів цього — дозвольте мені додати — на жаль. План перервався, і, можливо, тих, хто мав був довести його до закінчення, вже нема, групи тридцяти шести розпалися внаслідок якогось світового катаклізму. Але група сміливців, маючи належну інформацію, могла б зв'язати нитки цього плетива. Оте щось усе ще там. І я шукаю тих людей. Тому я хочу опублікувати цю книгу, щоб викликати якийсь відгук. І водночас я намагаюся сконтактуватися з людьми, які можуть допомогти мені знайти правильний шлях у меандрах традиційних учень. Сьогодні я зустрівся з найбільшим знавцем у цих справах. Але, на жаль, навіть будучи світилом, він нічого не зміг мені сказати, хоч дуже зацікавився моєю історією і обіцяв написати передмову...”

“Але даруйте”, запитав Бельбо, “хіба не було необачністю довірити вашу таємницю тому добродієві? Це ж ви нам розповідали про помилку, якої допустився Інгольф...”

“Послухайте-но”, відповів полковник, “Інгольф не вжив жодних пересторог. Я ж звернувся до вченого поза всякими підозрами. До людини, яка не робить нерозважливих припущень. Приміром, сьогодні він попрохав мене почекати ще трохи з представленням моєї роботи у видавництво, аж поки не будуть з'ясовані всі суперечливі питання... Я не хотів втратити його приязного ставлення і не сказав, що йду сюди, але мене можна зрозуміти, адже на цій стадії моїх трудів не дивно, що я нетерпеливлюся. Той добродій... Хай йому грець, навіщо ці недомовки, я б не хотів, аби ви думали, що я вихваляюсь. Це Ракоскі...”

Він замовк, очікуючи нашої реакції.

“Хто?” розчарував його Бельбо.

“Та ж великий Ракоскі! Авторитет у царині дослідження традицій, колишній головний редактор *Cahiers du Mystère!*”

“Он воно що”, сказав Бельбо, “Авжеж, авжеж, звичайно ж, Ракоскі...”

“Хоч я залишаю за собою право остаточно представити свій рукопис до друку лише одержавши поради цього добродія, я все ж хотів

би трохи пришвидшити події, і якщо тим часом мені вдасться дійти згоди з вашим видавництвом... Повторюю, я хотів би якомога швидше викликати якусь реакцію, зібрати інформацію... Світом ходить хтось, хто знає, але мовчить... Панове, Гітлер, попри своє усвідомлення, що війну програно, саме десь коло сорок четвертого року починає говорити про секретну зброю, яка дозволить йому обернути ситуацію на свою користь. Кажуть, він був божевільним. А якщо він не був божевільним? Ви мене розумієте?" Його чоло вкривав піт, вуса стирчали, як у kota. "Словом", сказав він, "я кидаю приманку. Поглянемо, чи хтось покажеться".

На підставі того, що я знав і думав тоді про Бельбо, того дня я сподівався, що він позбудеться полковника якоюсь увічливою фразою. Натомість він сказав: "Послухайте, полковнику, це надзвичайно цікаво, незалежно від того, чи домовитесь ви з нами чи з кимось іншим. Ви можете залишитися ще хвилин на десять, чи не так, полковнику?" Тоді він обернувся до мене: "Вже пізно, Казобоне, я й так занадто затримав вас. Побачимось завтра, гаразд?"

Це було прощання. Діоталлеві взяв мене під руку і сказав, що теж іде геть. Ми попрощалися. Полковник тепло потиснув руку Діоталлеві, а мені кивнув головою, холодно посміхаючись.

Поки ми спускалися сходами, Діоталлеві сказав мені: "Ви, либонь, запитуєте себе, чому Бельбо попрохав вас вийти. Не вважайте цього нечемністю. Бельбо повинен зробити полковникові дуже конфіденційну пропозицію. Конфіденційність — наказ пана Гарамона. Я теж іду геть, щоб не заважати".

Як я зрозумів згодом, Бельбо намагався кинути полковника в пащу видавництва Мануціо.

Я зтягнув Діоталлеві до Піладе, де я випив кампарі, а він — ревеневого напою. Це видалося йому, за його словами, напоєм чернечим, архаїчним, майже тамплієрським.

Я запитав його, що він думає про полковника.

"У видавництва", відповів він, "спливається вся глупота світу. Але оскільки посеред світової глупоти ще яскравіше сяє мудрість Усевишнього, мудра людина спостерігає дурня зі смиренням". І він попросив вибачення, йому треба було йти. "Цього вечора у мене бенкет", сказав він.

"Якась вечірка?" запитав я.

Його, здавалося, згіршила моя пустопорожність. "Зогар", уточнив він, "*Lekh Lekha*. Ще зовсім незрозумілі сторінки".

Грааль... — се тягар такий великий, що істоті, яка перебуває в полоні гріха, не дано зрушити його з місця.

(Wolfram von Eschenbach, *Parzival*, IX, 477).

Полковник мені не сподобався, але викликав у мене цікавість. Можна довго, захоплено спостерігати навіть за зеленою ящіркою. Так я смакував перші краплі отрути, яка привела нас усіх до згуби.

Наступного пополудня я знову зайшов до Бельбо, і ми трохи побалакали про нашого відвідувача. Бельбо сказав, що той здався йому мітоманом: “Ви бачили, як він цитував того Рокоскі чи Ростроповича, ніби це Кант?”

“Та зрештою, все це старі історії”, сказав я. “Інгольф був божевільцем, бо у них вірив, а полковник — божевільець, бо вірить Інгольфові”.

“Можливо, він вірив у це вчора, а сьогодні вірить у щось інше. Скажу вам, учора, перед тим як попрощатися з ним, я призначив йому на сьогодні зустріч з... з іншим видавцем, це видавництво невибагливе, готове публікувати книжки за кошт автора. Він, здається, зрадив. І все ж недавно я дізнався, що на зустріч він не прийшов. І уявіть собі, він залишив мені тут фотокопію послання, гляньте-но. Сіє на кожному кроці таємниці тамплієрів, ніби якийсь непотріб. Так уже влаштовані люди такого стибу”.

І саме в цей мент задеренчав телефон. Бельбо відповів: “Слухаю? Так, я Бельбо, авжеж, видавництво Гарамон. Добридень, я вас слухаю... Авжеж, він приходив учора пополудні, щоб запропонувати мені свою книгу. Пробачте, але я зі свого боку зобов'язаний до конфіденційності, якщо ви мені скажете...”

Він слухав кілька секунд, тоді пополотнів, глянув на мене і промовив: “Полковника вколошкали чи щось подібне”. Він знову звернувся до свого співрозмовника: “Даруйте, я говорив до Казобона, нашого співробітника, який учора був присутній при розмові... Отож, полковник Арденті прийшов поговорити з нами про свій задум, історію, яку я вважаю фантазією, про гіпотетичний скарб тамплієрів. То були середньовічні лицарі...”

Він інстинктивно прикрив мікрофон рукою, наче не хотів, щоб його почули, тоді побачив, що я за ним спостерігаю, забрав руку і з певним ваганням заговорив. “Ні, комісарє, цей добродій говорив

про книгу, яку він хотів написати, але дуже туманно... Що? Обидва? Зараз? Записую адресу”.

Він поклав трубку. Кілька секунд мовчав, барабанячи пальцями по письмовому столі. “Словом, Казобоне, даруйте мені, але я, не подумавши, втягнув у це й вас. Мене захопили зненацька. Це дзвонив комісар, якийсь Де Анджеліс. Здається, полковник винайняв мебльовані кімнати, і хтось каже, що знайшов його там учора вночі мертвим...”

“Хтось каже? Комісар навіть не знає цього напевно?”

“Дивно, але не знає. Здається, вони знайшли моє ім'я і вчорашню зустріч, занотовані у його записнику. Гадаю, що ми — єдиний слід. Що вам казати, ходімо”.

Ми викликали таксі. Дорогою Бельбо взяв мене під руку. “Казобоне, можливо, йдеться про якийсь збіг обставин. У кожному разі, — може, в мене викривлене світосприймання, але в моїх краях кажуть: ‘завжди ліпше не називати імен’... Ще хлопчиком я ходив дивитися на одну різдвяну комедію, поставлену на діалекті, побожний фарс, де невідомо було, чи пастирі живуть у Вифлеємі чи на берегах Танаро... Приходять три царі й питають у підпаса, як звати його господаря, а той відповідає — Джеліндо. Коли Джеліндо про це дізнався, він відлупцював хлопчину дрючком, адже, сказав він, не можна так просто називати чиєсь ім'я невідомо кому.. В кожному разі, якщо ви зі мною згодні, полковник нічого нам не говорив про Інгольфа та послання з Провену”.

“Ми не хочемо закінчити так, як Інгольф”, сказав я, намагаючись посміхатися.

“Повторюю вам, усе це нісенітниця. Але від деяких історій ліпше триматися подалі”.

Я сказав — згода, але в глибині душі нервував. Зрештою, я був студентом, який брав участь у походах, і зустріч з поліцією мене бентежила. Ми прибули до мебльованих кімнат. Не найкраще місце, далеко від центру. Нас одразу скерували до апартаментів — так вони це назвали — полковника Арденті. На сходах — агенти поліції. Нас впустили у номер 27 (сім і два буде дев'ять, подумав я): спальня, передпокій зі столиком, невеличка кухонька, ванна з душем без завіси, кризь напіввідчинені двері не було видно, чи є там біде, але у закладах такого типу це була, либонь, перша і єдина зручність, якої вимагали клієнти. Мешкання безбарвне, особистих речей небагато, але всі у великому безладі, хтось поспіхом покопирсався в шафах та

валізах. Може, це зробила поліція, всього агентів у формі та в цивільному я нарахував осіб із десять.

Назустріч нам вийшов досить молодий чоловік з досить довгим волоссям. “Я — Де Анджеліс. Доктор Бельбо? Доктор Казобон?”

“Я ще не доктор, я ще вчуся”.

“Вчіться, вчіться. Якщо ви не одержите диплома, то не зможете подати на конкурс для вступу до поліції, і навіть не знатимете, що втратили”. У нього був роздратований вигляд. “Даруйте, але почнімо з доконечних формальностей. Ось тут є паспорт, який належав мешканцеві цієї кімнати, зареєстрованому як полковник Арденті. Ви його впізнаєте?”

“Це він”, сказав Бельбо, “але допоможіть мені збагнути ситуацію. По телефону я не зрозумів, чи він мертвий чи ...”

“Я був би дуже вдячний, якби ви мені це сказали”, сказав Де Анджеліс, скривившись. “Гадаю, ви маєте право знати дещо більше. Отже, добродій Арденті, чи пак полковник Арденті поселився тут чотири дні тому. Ви, либонь, зорієнтувалися, що це не Гранд-Готель. Тут є порт'є, який іде спати об одинадцятій, тому що пожильці мають ключ від вхідних дверей, одна-дві покоївки, які приходять зранку прибирати в кімнатах, і старий алкоголік, який працює по-сильним і приносить пожильцям до кімнат напої, коли вони подзвонять. Алкоголік, повторюю, і склеротик: допитувати його було справжньою мукою. Порт'є про нього твердить, що його переслідують привиди і він уже перелякав кількох пожильців. Учора ввечері коло десятої порт'є бачить, як Арденті повертається разом з двома особами, яких веде до себе в кімнату. Тут не звертають уваги, навіть якщо привести собі цілу зграю транссексуалів, а вже й поготів, якщо це дві нормальні особи, навіть хоча, за словами порт'є, вони мали іноземний акцент. О десятій тридцять Арденті кличе старого і велить принести собі пляшку віскі, мінеральної води і три склянки. Коло першої чи пів на другу старий чує, що з кімнати двадцять сім дзвонять, поривчасто, каже він. Але судячи з того, в якому стані ми знайшли його сьогодні вранці, о тій годині він уже, мабуть, залив у себе чимало склянок якоїсь гидоти. Старий піднімається, стукає, ніхто не відповідає, він відмикає двері своїм ключем, знаходить усе в такому безладі, як оце зараз, а на ліжку лежить полковник з витріщеними очима та з залізним дротом навколо шиї. Тоді старий бігом сходить униз, будить порт'є, у жодного з них нема бажання знову підніматися туди, вони кидаються до телефону, але виявляється, що лінія перервана. Цього ранку телефон працював чудово, але повіримо їм. І

портъє біжить до скверу на розі, де є таксофон, щоб зателефонувати до поліційного управління, а старий тим часом плентається у протилежну сторону, де мешкає якийсь лікар. Словом, це займає їм двадцять хвилин, вони повертаються і, перелякані до смерти, чекають унизу, тим часом лікар одягнувся і прийшов майже одночасно з поліційною машиною. Вони піднімаються у двадцять сьомий номер, а на ліжку нема нікого”.

“Як то нікого?” здивувався Бельбо.

“Нема ніякого трупа. Лікар повертається додому, а мої колеги знаходять лише те, що́ ви тут бачите. Вони допитують старого та портъє і дізнаються те, що я вам розповів. Куди поділися ті два добродії, які піднялися з Арденті о десятій? Хто його знає, вони могли вийти між одинадцятою і першою, і ніхто б цього не помітив. Чи були вони ще в кімнаті, коли зайшов старий? Невідомо, він був там із хвилину, і не заглядав ані на кухню, ані в туалет. Чи могли вони вийти, виносячи з собою трупа, поки ті два бідолахи бігали по допомогі? Це не було б неможливо, адже є зовнішні сходи, що виходять у двір, а там можна було вийти через ворота, які виходять у бічну вуличку. Але насамперед, чи справді був труп, чи полковник, скажімо, вийшов опівночі разом з тими двома типами, а старому все приверзлося? Портъє повторює, що галюцинації у старого не вперше, кілька років тому він сказав, що бачив одну з пожилиць, повішену голяком, однак через півгодини пожилиця повернулася свіжа, наче рожа, а на розкладачці старого знайшли садопорнографічний часопис; може, йому заманулося підглянути через дірку від ключа в кімнату тої пані, і він побачив завісу, яка колихалася в сутінках. Єдиним певним фактом є те, що кімната не у нормальному стані, а Арденті випарувався. Але я занадто багато говорю. Тепер ваша черга, докторе Бельбо. Єдиним слідом, який ми знайшли, є аркуш паперу, що лежав на підлозі поряд із цим столиком. Чотирнадцята година, готель ‘Прінчіпе-е-Савойя’; шістнадцята година, Гарамон, доктор Бельбо. Ви підтвердили, що він у вас був. Тепер розкажіть, що відбулося”.

Лицарі Граала вже не бажали, щоб їм ставили ниташня.

(Wolfram von Eschenbach, *Parzival*, XVI, 819)

Бельбо говорив стисло: він повторив йому все те, що вже сказав по телефону, без інших важливих деталей. Полковник розповів якусь туманну історію, твердячи, що в певних документах, знайдених у Франції, він відкрив сліди скарбу, але нічого конкретно не сказав. Здавалось, він гадав, що володіє небезпечною таємницею, і хотів раніше чи пізніше опублікувати ці матеріали, щоб не бути єдиним її охоронцем. Він говорив щось про те, що інші люди, які відкрили цю таємницю до нього, зникли за таємничих обставин. Він обіцяв показати документи, лише якщо ми погодимося підписати з ним контракт, але Бельбо не міг дати згоду на контракт, якщо спершу чогось не побачить, і вони розійшлися, невизразно домовившись про наступну зустріч. Він згадував про зустріч із якимось Ракоскі, і сказав, що той був головним редактором *Cahiers du Mystère*. Полковник хотів попросити, щоб той написав йому передмову. Виглядає на те, що Ракоскі порадив йому відкласти публікування. Полковник не сказав йому, що збирається йти до видавництва Гарамон. То було все.

“Гаразд, гаразд”, сказав Де Анджеліс. “Яке враження він на вас справив?”

“Він здався нам фанатиком і дещо — як би то сказати? — ностальгічно згадував своє минуле, зокрема, період в Іноземному Легіоні”.

“Він сказав вам правду, хоч і не до кінця. В певному розумінні ми вже тримали його на мушці, хоч і не надавали цьому надто великого значення. Подібних випадків у нас чимало... Отож, Арденті — це не справжнє його ім'я, але його французький паспорт у порядку. Кілька років тому він знову почав вряди-годи з'являтися в Італії, і його розпізнали, хоч і без стовідсоткової певності, як відомого нам капітана Арковеджі, заочно засудженого до смертної кари 1945 року. Співпраця з СС, внаслідок якої чимало людей потрапило до Дахау. У Франції його теж тримали на оці; його судили за шахрайство, але йому якось удалося викрутитися. Припускаємо, повторюю, припускаємо,

що він є тією ж особою, на яку минулого року доніс один дрібний промисловець із Песк'єра-Борромео. За його словами, той під іменем Фассотті переконував його, що в озері Комо все ще лежить скарб Донго, і він знайшов місце, але йому бракує лише кількох десятків мільйонів, щоб найняти двох досвідчених пірнальників і моторного човна... Взявши гроші, він зник. А сьогодні ви мені підтверджуєте, що в нього була манія до скарбів”.

“А той Ракоскі?” запитав Бельбо.

“Ми вже перевірили. У готелі ‘Прінчіпе-е-Савоя’ справді був зареєстрований, на підставі французького паспорта, якийсь Владімір Ракоскі. Опис невиразний, на вигляд шляхетний добродій. Сходиться з описом тутешнього порт'є. Сьогодні вранці він був у списку ‘Алігалії’ на перший рейс до Парижу. Я підключив сюди Інтерпол. Аннунціато, чи прийшло вже щось із Парижу?”

“Поки що нема нічого, пане комісарє”.

“Ось бачите. Значить, полковник Арденті, чи як там його звали, прибуває до Мілану чотири дні тому, нам не відомо, що він робить перших три дні, а вчора о другій бачиться, ймовірно, з Ракоскі в готелі, не кажучи йому, що збирається йти до вас, і це здається мені цікавим. Увечорі він приходить сюди, мабуть, із тим самим Ракоскі та ще з одним... після чого все стає дуже неясним. Навіть якщо вони не спровадили його на той світ, то все ж обшукали помешкання. Що ж вони шукали? У піджаку — ах, так, навіть якщо він і пішов, то без піджака, піджак з паспортом залишився в кімнаті, та не думайте, що це спрощує справу, адже старий каже, що він лежав на ліжку в піджаку, проте, може, то була домашня куртка, їй-Богу, в мене таке враження, що я в клітці з божевільними, — ага, у піджаку було багато грошей, навіть дуже багато... Отже, вони шукали чогось іншого. Єдину добру ідею подали мені ви. Полковник мав якісь документи. Як вони виглядали?”

“У нього в руках була брунатна течка”, сказав Бельбо.

“Мені вона видалася червоною”, сказав я.

“Вона була брунатна”, наполягав Бельбо, “але, може, я помиляюся”.

“Хай там яка вона була, червона чи брунатна”, сказав Де Анджеліс, “але тут її немає. Вчорашні добродії забрали її з собою. Отже, усе крутиться навколо цієї течки. На мою думку, цей Арденті зовсім не хотів публікувати ніякої книжки. Він зібрав деякі дані, щоб шантажувати Ракоскі й намагався використати зв'язки у видавництві як елемент тиску. То було б у його стилі. І тут можна було б

робити й інші припущення. Ці двоє йдуть геть, погрожуючи йому, Арденті лякається і тікає, залишаючи все, вночі, з течкою під пахвою. І, можливо, з невідомої причини інсценізує перед старим свою смерть. Але все це надто як у кримінальних романах, та й не пояснює, чому кімната в безладі. З іншого боку, якщо ті двоє його пришили і викрали течку, тоді навіщо було викрадати труп? Побачимо. Прочитайте, але я змушений попросити ваші документи”.

Він двічі перекрутив в руках мій студентський квиток. “Студент філософії, чи не так?”

“Не я один”, сказав я.

“Вас навіть занадто багато. І вивчаєте тих тамплієрів... Якби я захотів більше дізнатися про цю компанію, що мені краще прочитати?”

Я назвав йому два популярні, але досить серйозні видання. Я сказав йому, що він знайде вірогідні дані аж до процесу, а все решта лише маячня.

“Розумію, розумію”, сказав він. “Тепер ще й тамплієри. Угрупування, якого я ще не знаю”.

Підійшла Аннунціята з телефонограмою: “Ось відповідь з Парижу, пане комісар”.

Він почав читати. “Чудово. В Парижі про цього Ракоскі нічого не відомо, а номер його паспорта сходиться з номером документа, викраденого два роки тому. Ось ми й приїхали. Пан Ракоскі не існує. Ви кажете, що він був головним редактором часопису... як він називається?” Він занотував. “Спробуємо, але б'юсь об заклад, ми виявимо, що такого часопису теж нема або що його припинили видавати ще бозна-коли. Гаразд, панове. Дякую за допомогу, може, колись я потурбую вас іще раз. Ага, останнє запитання. Цей Арденті нічого не згадував про зв'язки з якимось політичним угрупованням?”

“Ні”, сказав Бельбо. “Здається, він облишив політику заради скарбів”.

“І заради ошукування недосвідчених”. Він звернувся до мене: “Гадаю, він вам не сподобався”.

“Мені не подобаються такі люди, як він”, сказав я. “Але в мене ніколи не виникає бажання задушити їх залізним дротом. Хіба що в теорії”.

“Звичайно. Занадто багато клопоту. Не бійтеся, пане Казобон, я не належу до тих, хто вважає всіх студентів злочинцями. Не хвилюйтесь. Бажаю вам успішно закінчити дипломну роботу”.

Бельбо запитав: “Пробачте, комісарє, я питаю просто з цікавості. Ви з відділу вбивств чи з політичної поліції?”

“Гарне запитання. Мій колега з відділу вбивств був тут сьогодні вночі. Коли в архіві виявили дещо більше про минуле Арденті, справу передали мені. Так, я з політичної поліції. Але, правду кажучи, не знаю, чи я саме та людина, якої треба. Життя не таке просте, як у детективних романах”.

“Я так і думав”, сказав Бельбо, простягаючи йому руку.

Ми пішли, але неспокій не полишав мене. Не через комісара, який видався мені непоганою людиною, а через те, що вперше у своєму житті я опинився в центрі темної історії. І брехав. А разом зі мною й Бельбо.

Я попрощався з ним коло дверей видавництва Ґарамон, і ми обоє були збентежені.

“Ми не зробили нічого поганого”, сказав Бельбо винуватим тоном. “Чи буде комісар знати про Інгольфа та про катарів, чи ні, не має великого значення. Все це маячня. Можливо, Арденті був змушений зникнути з інших причин, а їх можуть бути тисячі. А можливо, Ракоскі — співробітник ізраїльської таємної служби і приїхав сюди звести старі порахунки. А може, його послала якась велика риба, яку Арденті пошив у дурні. А може, то був однополчанин з Іноземного Легіону, що затаїв на нього злобу. А може, то був алжирський найманий убивця. Хтозна, чи історія про скарб тамплієрів не була лише другорядним епізодом у житті нашого полковника. Еге ж, я знаю, бракує течки, брунатна вона чи червона. Ви добре зробили, що заперчили мені, так йому стало зрозуміло, що ми бачили її лише мимохідь...”

Я мовчав, а Бельбо не знав, як закінчити розмову.

“Ви скажете мені, що я знову втік, як на вулиці Лярга”.

“Дурниці. Ми вчинили слушно. До побачення”.

Мені було шкода його, бо він почував себе боягузом. Я ні, мене ще в школі навчили, що поліції треба брехати. З принципу. Але так уже воно є, нечиста совість замутнює приязнь.

Від того дня я більше його не бачив. Я був його докором сумління, а він — моїм.

Але саме тоді я переконався, що студент завжди під більшою підозрою, ніж людина з дипломом. Я попрацював ще рік і написав двісті п'ятдесят сторінок машинописного тексту про процес тамплієрів. У ті роки представлення до захисту дипломної роботи було доказом лояльності до законів держави, і до таких людей ставились поблажливо.

У наступні місяці деякі студенти почали стріляти, ера великих маніфестацій під відкритим небом закінчувалася.

Мені бракувало ідеалів. Я мав алібі, тому що, кохаючись з Ампаро, я кохався з Третім Світом. Ампаро була красуня, марксистка, бразилійка, ентузіастка, не мала ілюзій, у неї була стипендія на навчання і розкішна змішана кров. Усе разом.

Я зустрів її на одній вечірці і, не вагаючись, піддався імпульсові: “Даруй мені, але я б хотів кохатися з тобою”.

“Ти брудний самець”.

“Я нічого не говорив”.

“Говорив. Я брудна самка”.

Вона збиралася повертатись на батьківщину, а я не хотів її втрачати. Саме вона допомогла мені нав'язати контакти з університетом в Ріо, де шукали викладача італійської мови. Мене погодилися взяти на посаду терміном на два роки з можливістю поновлення контракту. Оскільки Італія ставала для мене затісною, я прийняв пропозицію.

Та й, зрештою, говорив я собі, у Новому Світі я не зустрінуся з тамплієрами.

Яка ілюзія, думав я в суботу ввечері у перископі. Піднімаючись сходами до видавництва Гарамон, я увійшов до Палацу. Діоталлеві говорив: Біна́ — це палац, який будує собі Хохма́, розростаючись із первісної точки. Якщо Хохма́ — це джерело, Біна́ — це ріка, яка з нього витікає, ДІЛЯЧИСЬ ПОТІМ на численні рукави, аж поки всі вони не ринуть у велике море останньої сфери; і всі ФОРМИ вже закладені в Біні.

4
ХЭСЕД

Аналогія протилежностей — це зв'язок між світлом та тінню, шпилем та безоднею, повнотою та порожнечею. Алегорія, матір усіх догм, це заміна печаті відтиском, дійсності — тінями, це брехня правди і правда брехні.

(Eliphas Levi, *Dogme de la haute magie*, Paris, Baillère, 1856, XXII, 22)

Я приїхав до Бразилії з любови до Ампаро, а залишився там через любов до цієї країни. Я так ніколи й не збагнув, чому ця правнучка голландців, які поселилися в Ресіфе й змішалися з індіанцями та суданськими неграми, жінка з обличчям мешканки Ямайки та манерами парижанки, має іспанське ім'я. Я ніяк не міг дати собі ради з бразилійськими власними іменами. Перед ними безсилий будь-який ономастичний словник, і вони існують лише в Бразилії.

Ампаро говорила мені, що в їхній півкулі вода, спливаючи у стік умивальника, вирує справа наліво, тоді як у нас зліва направо, — або ж навпаки. Мені не вдалося перевірити, чи це правда. Не лише тому, що в нашій півкулі ніхто ніколи не дивиться, в який бік вирує вода, а й тому, що після низки експериментів у Бразилії я усвідомив, що встановити це дуже важко. Вода спливає надто швидко, щоб можна було за нею прослідкувати, і її напрямок, мабуть, залежить від сили та напрямку струменя, від форми умивальника чи ванни. А крім того, якщо це правда, що ж тоді діється на екваторі? Може вода стікає прямо, не вируючи, або й взагалі не стікає?

Тоді я надто не драматизував цієї проблеми, але в той суботній вечір я думав, що все залежить від теллюричних струменів і що цю таємницю приховує Маятник.

Ампаро була тверда у своїй вірі. “Не має значення, що відбувається в емпіричному випадку”, говорила вона мені, “йдеться про ідеальний принцип, який можна перевірити в ідеальних умовах, а отже, ніколи. Але він істинний”.

У Мілані Ампаро здалася мені бажаною через свій брак ілюзій. Тут же, реагуючи на випари своєї землі, вона ставала чимось недосяжним, ясновидицею, здатною до потойбічного мислення. Я відчував, як на неї напливає хвиля стародавніх пристрастей, а вона нама-

гається тримати їх у віжках, жалюгідна у своєму аскетизмі, що наказував їй відкидати їх спокуси.

Я мав змогу оцінити її блискучі суперечності, спостерігаючи, як вона сперечається зі своїми товаришами. Їхні збори відбувалися у погано умебльованих квартирах, прикрашених нечисленними плакатами та численними фольклорними предметами, портретами Леніна та теракотовими фігурками з північного сходу, що прославляли кангасейру, або ж індіанськими фетишами. Я приїхав у не надто виразний політично час і вирішив, з огляду на свій досвід на батьківщині, триматися подалі від ідеологій, особливо тут, де я їх не розумів. Балачки товаришів Ампаро посилили мою невизначеність, але викликали в мене нову допитливість. Всі вони, звичайно, були марксистами і, на перший погляд, говорили майже те саме, що й європейські марксистки, однак розмовляли вони про інші речі й посеред дискусії про класову боротьбу мова раптом заходила про “бразилійський канібалізм” або про революційну роль афро-американських культурів.

Саме прислухаючись до розмов про ці культури, я переконався, що ідеологічна круговерть тут теж відбувається у протилежному напрямку. Вони малювали мені панораму внутрішніх маятникових міграцій — бідняки півночі подавалися на індустріальний південь, вливалися до люмпен-пролетаріату величезних метрополій, задишалися у хмарах смогу, в розпачі поверталися на північ, щоб за рік знову втекти на південь; але під час цих коливань дехто з них осідав у великих містах і вливався у цілу низку автохтонних Церков, віддаючися спіритизмові та викликанню африканських божеств... І тут товариші Ампаро розділялися в думках — для де-яких це свідчило про повернення до коренів, опір світові білих, для інших же ці культури були наркотиком, за допомогою якого панівний клас приборкував величезний революційний потенціал, ще для інших це був казан, у якому змішувались білі, індіанці та негри, накреслюючи ще туманні перспективи незрозумілого напрямку. Ампаро не мала сумнівів — будь-де релігії були опієм для народів, а вже й поготів були ним ці псевдоплеменні культури. А потім, в *“escolas de samba”*, я тримав її за талію, разом з іншими вливаючись у вервечки танцюристів, що виписували синусоїди, а ритму їм задавало нестерпне биття барабанів, і усвідомлював, що вона належить цьому світові м'язами свого живота, своїм серцем, головою, ніздрями... А пізніше ми виходили, і вона перша з сарказмом та злістю викривала глибоку, оргіастичну релігійність цієї повільної, тиждень за тижнем, місяць за місяцем,

відданости ритуалові карнавалу. Таким же племінним відьомством, з революційною ненавистю говорила вона, є футбольні ритуали, на яких злидарі розтринькують свою бойову енергію і бунтівничі нахили на заклинання та чари, щоб домогтися від богів будь-яких можливих світів смерти захисника ворожої команди, забуваючи про владу, яка спонукувала їх до екстази та ентузіазму, аби замкнути у нереальному світі.

Поступово я втратив будь-яке відчуття суперечности, так само як потроху зживав не намагатися впізнавати раси у цьому всесвіті облич, які розповідали столітні історії нестримних змішувань. Я відмовився дошкукуватись, де тут прогрес, де революція, а де інтриги — як висловлювалися товариші Ампаро — капіталу. Чи ж міг я мислити по-європейському, коли дізнавався, що надії крайніх лівих підтримував один єпископ з Нордесте, замолоду підозрюваний у нацистських симпатіях, який з відважною вірою тримав на висоті смолоскип революції, збиваючи з пантелику наляканий Ватикан та акул з Вол-Стріту, запалюючи великою радістю атеїзм пролетарських містиків, що підкорилися грізному і ласкавому штандартові Прекрасної Пані, що, пронизана сімома болями, споглядала страждання свого народу?

Одного ранку ми з Ампаро, після семінару з класової структури люмпен-пролетаріату, проїжджали машиною по набережній. Уздовж пляжу я побачив приобіцяні пожертви, свічечки, білі гірлянди. Ампаро сказала мені, що це пожертви для Єманжа, богині вод. Ампаро вийшла з машини, тужно попрямувала до пляжу, кілька хвиль постояла мовчки. Я запитав, чи вона в це вірить. Вона злісно запитала, як я можу так думати. Тоді додала: “Моя бабуся приводила мене сюди на пляж і молила богиню, щоб я росла гарною, слухняною і щасливою. Який то ваш філософ, говорячи про чорних котів та коралові роги, висловився ось як: ‘це неправда, але я в це вірю’? Так-от, я в це не вірю, але це правда”. Саме того дня я вирішив заощаджувати зарплатню, щоб поїхати до Байї.

Але саме тоді, я це знаю, мене почало заворожувати відчуття подібности: будь-що може перебувати у таємничій аналогії зі всім іншим.

Повернувшись до Європи, я перетворив цю метафізику на механіку — і тому протрапив до пастки, в якій зараз і перебуваю. Але тоді я перебував у присмерку, де стиралися всі межі. Я по-расис-

тівськи гадав, що для сильної людини вірування інших є нагодою для приємної гри уяви.

Я навчився деяких ритмів, певних способів давати волю тілові та розумові. Я говорив собі це “того вечора у перископі, рухаючи тілом, наче знову вдаряючи в агого, щоб прогнати мурашки за-терпlosti. Бачиш, казав я собі, аби уникнути влади невідомого, аби показати собі, що ти в нього не віриш, ти приймаєш його чари. Наче переконаний атеїст, який уночі бачить диявола і по-атеїстично-му мислить так: диявола, звичайно, нема, це ілюзія моїх збуджених органів чуттів, може, від поганого травлення; проте він цього не знає і вірить у свою теологію навпаки. Що ж може налякати його, впевненого у своєму існуванні? Перехрестись — і він, легковірний, зникне в сірчаному вибухові.

Зі мною сталося те саме, що й з мудрагелем-етнологом, який роками вивчав канібалізм і, кидаючи виклик обмеженості білих, розповідав усім, що людське м'ясо має дуже делікатний смак. Цілком безвідповідальна поведінка, адже він знає, що йому ніколи не доведеться його скуштувати. Аж поки хтось, прагнучи дізнатись правду, не захоче спробувати на ньому. І коли його, шматок за шматком, пожиратимуть, він уже більше не знатиме, хто має рацію, і йому не залишиться нічого іншого, як сподіватися, що ритуал пройде як належить, аби хоч якось виправдати свою смерть. Так того вечора я мусив вірити, що План існує, інакше мав би визнати, що впродовж останніх двох років я був всемогутнім архітектором жахливої мари. Краще дійсність, ніж мара, адже якщо щось існує насправді, воно існує й кінець, ти ж до цього непричетний.

Врятуйте тендітну Ейшу від памороків Нагашу,
врятуйте жалібну Геву від міражів чуттів, і хай
бережуть мене Херувими.

(Joséphin Péladan, *Comment on devient Fée*,
Paris, Chamuel, 1893, p. XIII)

Поки я заглиблювався у джунгли подібностей, надійшов лист від Бельбо.

Дорогий Казобоне,

Я й не знав, аж до позавчора, що ви у Бразилії, я зовсім втратив ваш слід, павіть не знав, що ви одержали диплом (вітаю!), але в Піладе я знайшов людину, яка дала мені ваші координати. Мені здається до- речним увести вас в курс деяких нових подій, що стосуються зло- щасної справи полковника Арденті. Вже, здається, мигуло більше двох років, і ви ще раз повинні пробачити мені, це я того ранку несамохіть уплутав вас у що халепу.

Я майже забув про цю паскудну історію, але два тижні тому я по- їхав на прогулянку до Монтефельтро і опишився в замку Сан-Лео. Здаєть- ся, у XVIII сторіччі це була папська домінія, і папа тримав там в ув'язненні Каліостро, якого помістили у камері без дверей (заходили, вперше і востаннє, через люк у стелі) і з віконцем, крізь яке засуджений міг бачити лише дві сільські церкви. На нарах, де спав і помер Каліостро, я побачив букет троянд, і мені пояснили, що все ще є чимало його шанувальників, які здійснюють палом- ництво до місця його мучеництва. Я дізнався, що до найпостійніших паломників належать члени Пікатріксу, міланського гуртка містеріософічних студій, який видає часопис — яка фантазія! — під назвою 'Пікатрікс'.

Вам відомо, що мене цікавлять такі чудернацтва, і в Мілані я дістав одне число 'Пікатріксу', з якого довідався, що через кілька днів має відбутися урочисте викликання духа Каліостро. І я подався туди.

Стіни були задраповані адамашковими корогами, які були вкриті кабалістичними знаками, безліччю сичів та сов, скарабейів та ібісів, східних божеств незрозумілого походження. У глибині стояв поміст, на просценіумі, на підставках з неотесаних полін, палали смолоскипи, позаду був вітвар з три- кутиним образом у ніші і двома статуетками Ісиди та Осіріса. Крім того, там був цілий амфітеатр з фігурок Анубіса, портрет Каліостро (чий же ще, чи не так?), позолочена мумія формату Хеопса, два п'ятираменні канделябри, гонг, підтримуваний двома повзучими зміями, попійтр на подіумі, застеленому пер-

калем з ієрогліфічним візерунком, дві корони, дві тринози, певеликий поргативний саркофаг, трон, фотель під XVII сторіччя, чогири різнокаліберні стільці, що пасували б для бенкету у шерифа Ноттінгему, свічки, свічечки, свічища, і все палало напругуд духовним вогнем.

Словом, увійшло семеро міністрагтів у червоних суганах і зі смолоскипами, відтак священшпослужитель, який, здається, є директором 'Тікатріксу', — а звати його Брамбілла, хай простять йому боги, — у ризах рожевого та оливкового кольору, тоді увійшла його підопічна, чи пак медіум, а за нею шість його поплічників, зодягнених у біле, всі схожі на Нінетто Даволі, але з головними опасками, як у богів, якщо згадати слова наших поетів.

Брамбілла насадив собі на голову тіару з півмісяцем, схопив ритуальний меч, нарисував на помості магічні фігури, і взявся викликати якихось ангельських духів із закінченням на "ель"; в цю мить мені невиразно згадалася ота псевдосемітська чортівня у посланні Інгольфа, але то була лише мить, бо мою увагу відразу привернуло щось незвичайне. Мікрофони на помості були під'єднані до блоку настроєння, який мав збирати хвилі, що блукають у просторі, але оператор в опасці припустився, мабуть, якоїсь помилки, бо спершу почулася музика диско, а відтак в ефір вийшло Московське Радіо. Брамбілла відчинив саркофаг, вийняв з нього чаклунську книгу, шаблю та кадильницю і вигукнув: "Господи, хай прийде царство Твоє", чим, очевидно, чогось домігся, бо Московське Радіо замовкло, але у найбільш магічний момент знову вийшло в ефір співом хмільних козаків, під який вони тапцюють, торкаючись задами землі. Брамбілла почав викликати *Clavicula Salomonis*, спалив на тринозі якийсь пергамен, ризикуючи спалити себе, викликав кілька божеств із храму в Карнаку, настирливо просячи, щоб його помістили на кубічний камінь Есоду, і настійно почав закликати якогось Побратима 39, який, либонь, був аж надто знайомою присутнім особою, бо залом пробіг дроз. Одна з глядачок впала у транс, закотивши очі так, що видно було лише білки, люди почали кричати лікаря, лікаря, і в цю мить Брамбілла взявся закликати Силу П'ятикутного Талісмана, а його підопічна, яка тим часом сіла у фотель під сімнадцяте століття, почала труситись і стогнати. Брамбілла, нахилившись над нею, став тривожно розпитувати її, себто Побратима 39, котрий, як я відчув, був не ким іншим, як Каліостро власною персоною.

І ось тут починають діятися дивні речі, бо дівчині справді важко, вона посправжньому страждає, пітніє, тремтить, реве, починає вимовляти уривки фраз, говорить про якийсь храм, якісь двері, які слід відчинити, твердить, що утворюється сильний вихор, що треба піднятися до Великої Піраміди, Брамбілла метушиться по сцені, вдаряючи в гонг і голосно закликаючи Ісиду, я насолоджуюсь виставою — і тут чую, що дівчина, між зітханнями та стогонами, починає говорити про шість печатей, про сто двадцять років очікування та тридцять шість невидимих. Сумнівів більше нема, вона говорить про послання з Провену. Я сподіваюсь почути більше, але виснажена дівчина падає в протрацію, Брамбілла гладить її по чолі, благословляє кадильницею присутніх і оголошує, що обряд закінчився.

Я був дещо вражений і хотів зрозуміти, в чому справа, тому намагаюсь наблизитися до дівчини, яка тим часом отямилась, одягнула досить пошарпане пальтечко і налаштовується вийти через задній хід. Я збираюсь торкнутися її плеча, як чую, що хтось бере мене під руку. Обертаюсь і бачу комісара Де Анджеліса, який велить мені облишити її, однаково він знає, де її знайти. Він запрошує мене випити кави. Я йду за ним, наче спійманий на гарячому, що у певному розумінні було правдою, і в барі він питає мене, навіщо я прийшов туди і чому намагався підійти до дівчини. Я серджуся, відповідаю, що ми живемо не при диктатурі, й що я можу підходити до кого хочу. Він просить вибачення і пояснює мені: слідство у справі Арденті зайшло в глухий кут, але воши намагалися відтворити, як саме полковник провів два дні у Мілані перед тим як побачився з працівниками видавництва Гарамон та таємничим Ракоскі. Минув рік, і їм випадково пощастило встановити, що хтось бачив, як Арденті виходив із клубу Пікатрікс у товаристві дівчини-медіума. Медіум цікавила його ще й з іншого боку, — вона жила з одним типом, який привернув увагу відділу боротьби з торгівлею наркотиками.

Я кажу йому, що опинився там випадково і що мене вразило те, що дівчина вимовила фразу про шість печатей, яку я чув від полковника. Він звертає мені увагу, що через два роки я напрочуд добре пам'ятаю, що саме говорив полковник, хоча через день після того я згадав лише якусь незрозумілу розмову про скарби тамплієрів. Я кажу йому, що полковник говорив саме про скарб, захищений чимось схожим на шість печатей, але я не гадав, що це важлива деталь, адже всі скарби охороняються сімома печатями та золотими скарабеями. А він зауважує, що не розуміє, чому мене так вразили слова медіума, якщо всі скарби охороняються золотими скарабеями. Я прошу його, щоб він не ставився до мене як до підозрюваного, він змінює тон і заходиться сміхом. За його словами, йому не здалось дивним, що дівчина сказала те, що сказала, адже Арденті, либонь, розповів їй свої фантазії, може, намагаючись використати її як посередницю в якомусь астральному контакті, як говорять у тому середовищі. Медіум — це губка, фотоплівка, підсвідоме в неї, мабуть, схоже на лунапарк, — сказав він мені, — хлопці з Пікатріксу, мабуть, цілий рік промивають їй мізки, тому цілком імовірно, що в стані трансу — адже дівчина все робить насправжки, не прикидається, і з її головою не все гаразд — у неї виникли образи, які колись давно справили на неї враження.

Але через два дні Де Анджеліс з'являється у мене в офісі й каже мені — дивіться, яка дивина, наступного дня він пішов шукати дівчину, а її нема. Він питає сусідів, ніхто її не бачив приблизно від пополудня перед тим вечором фатального обряду, в нього з'являються підозри, він заходить до помешкання, знаходить його у безладі — простирадла на підлозі, подушки в куті, потоптані часописи, порожні шухляди. Зникла, разом зі своїм коханцем, чоловіком, полюбовником чи як там його.

Він каже, що мені ліпше все розповісти, якщо я щось знаю, адже дивно, що дівчина випарувалася, а причина могла бути одна з двох: або хтось помітив, що за нею слідкує він, Де Анджеліс, або ж зауважили, що зустрічі з нею шукав такий собі Якопо Бельбо. Отже, те, що вона сказала в трансі, стосувалося чогось серйозного, і навіть Вони, хоч би ким вони були, ніколи не сподівалися, що вона знає так багато. “А припустімо, що якомусь із моїх колег спале на гадку, що ви її уколошкали”, додав Де Анджеліс, приємно посміхаючись, “бачите, у ваших інтересах піти мені назустріч”. У мене уривався терпець, а Всевишній знає, що зі мною це трапляється нечасто, і я запитав, чому це людину, якої нема вдома, мусять обов’язково вколошкати, а він запитав мене, чи пригадую я історію того полковника. Я відповів, що в будь-якому випадку, якщо її уколошкали або викрали, це було того вечора, коли я був з ним, а він запитав мене, чому я такий певний, адже ми розійшлися коло півночі, а після цього він не знає, що зі мною відбувалося; я запитав його, чи він це серйозно, він запитав мене, хіба я ніколи не читав детективних романів і не знаю, що поліція повинна підозрювати в принципі всіх, у кого нема алібі, яке впадало б в очі так, як вибух у Хіросімі, і що він зараз же віддає свою голову на відріз, якщо в мене є алібі на період між першою годиною ночі та наступним ранком.

Що й сказати, Казобоне, можливо, мені ліпше було тоді розповісти йому правду, але в наших краях люд упертий і не ступить і кроку назад.

Я вам пишу, адже якщо я зумів знайти вашу адресу, її може знайти й Де Анджеліс: якщо він з вами сконтактується, ви принаймні знатимете, якої лінії тримався я. Але оскільки ця лінія не видається мені вірною, можете все йому розповісти, якщо визнаєте це за краще. Мені соромно, пробачте, я почуваю себе співучасником і шукаю якоїсь хоча б трохи достойної причини, аби виправдатись, але не знаходжу. Це все, либонь, через моє селянське походження, ми, селюки, паскудний народ.

Вся ця історія — як кажуть німці — *unheimlich*.

Ваш Якопо Бельбо.

... ті загадкові втаємничені — воли стали численними, відважними конспіраторами, — вони породили все: єзуїтство, магнетизм, мартинізм, філософський камінь, сомнабулізм, еклектизм.

(С.-L. Cadet-Gassicourt, *Le tombeau de Jacques de Molay*, Paris, Desenne, 1797, p. 91).

Цей лист мене стурбував. Не через страх, що мене шукатиме Де Анджеліс, — куди там, в іншій півкулі, — а з більш невольних причин. В ту мить я подумав: мене дратує те, що до мене сюди рикошетом повертається світ, який я залишив. Тепер я розумію, що мене схвилювало ще одне плетиво подібностей, натяк на аналогію. Як інстинктивна реакція у мене з'явилась думка, що мені було неприємно знов дізнатися, що Бельбо далі плає свої вічні золоті верби. Я вирішив усе забути й не згадав Ампаро про цей лист.

Мені допоміг другий лист, що його Бельбо надіслав через два дні, аби мене заспокоїти.

Історія з медіумом закінчилась цілком звичайно. Інформатор поліції розповів, що полюбовник дівчини був замішаний у зведення рахунків через партію наркотиків, яку він продав у роздріб замість передати її чесному оптовикові, що за неї уже заплатив. У тому середовищі такі речі не схвалюють. Аби врятувати шкуру, він випарувався. Зрозуміло, що свою коханку він забрав із собою. Нишпорячи серез газет, які залишилися у їхньому помешканні, Де Анджеліс знайшов часописи типу 'Пікатріксу', де низку статей було яскраво підкреслено червоним олівцем. Одна з них стосувалася скарбу тамплієрів, інша — розенкройцерів, які мешкали у замку чи то в печері, чи дідько знає де, і там було написано "*post 120 annos patebo*", до того ж вони йменувалися тридцять шість невидимих. Отож, для Де Анджеліса все було зрозуміло. Медіум годувалася цією літературою (якою годувався й полковник), а відтак виштовхувала її з себе під час трансу. Справу було закрито і передано до відділу боротьби з торгівлею наркотиками.

Лист Бельбо був переповнений полегшенням. Пояснення Де Анджеліса здавалося найбільш ошадливим.

Того вечора у перископі я говорив собі, що насправді події відбувалися зовсім по-іншому: авжеж, медіум цитувала щось, що почула від Арденті, але цього не було у часописах і цього ніхто не мав знати. У середовищі Пікатріксу був хтось, хто прибрав полковника, аби примусити його замовкнути, і цей хтось зорієнтувався, що Бельбо має намір розпитати медіума, й усунув її. Відтак, щоб збити слідство зі сліду, він прибрав також її коханця і звелів інформаторові поліції розповісти історію про втечу.

Все було просто, якщо існував План. Але хіба він міг існувати, якщо ми його вигадали багато часу опісля? Хіба можливо, щоб дійсність не лише перевершила вигадку, а й передувала їй, точніше, йшла у неї попереду, аби виправити шкоду, до якої ця вигадка призведе?

І все ж тоді, в Бразилії, цей лист викликав у мене зовсім інші думки. Я радше знову відчув, що якась одна річ була схожа на іншу. Я думав про подорож до Байї і один з пополуднів присвятив на те, щоб обійти книгарні та крамниці з предметами культу, чого я ще до цього часу не зробив. Я знайшов начебто таємні крамнички та ярмарки, переповнені статуями та ідолами. Я придбав *перфумадореш* богині Єманжã, містичні димові палички з різким запахом, патички ладану, балончики солодкуватої рідини з етикеткою “Святе Серце Ісуса”, дешеві амулети. І знайшов чимало книг, деякі для віруючих, інші для тих, хто вивчає віруючих, причому всі продавались разом — книги з формулами екзорцизмів, поради *Como adivinhar o futuro na bola de cristal* та трактати з антропології. А також монографію про розенкройцерів.

Тут усе перемішалось. Сатанічні й мавританські ритуали в Єрусалимському Храмі, африканське чаклунство для люмпен-пролетарів північно-східних провінцій Бразилії, послання з Провену зі своїми сто двадцятьма роками та сто двадцять років розенкройцерів.

Чи я став ходячим збивачем для коктейлів, який годиться лише на те, щоб робити мішанину з різних напоїв, а може, я викликав коротке замикання, зашпортавшись об плетиво барвистих ниток, які вже віддавна переплелися самі по собі? Я придбав книжку про розенкройцерів. Опісля я сказав собі, що залишившись у тих книгарнях ще на кілька годин, я б міг зустріти принаймні з десяток полковників Арденті та медіумів.

Я повернувся додому й офіційно повідомив Ампаро, що світ повен людей з неприродними нахилами. Вона пообіцяла втішити мене і ми закінчили день природно.

То було десь наприкінці 1975 року. Я вирішив забути про подібності і присвятити всю силу своїй роботі. Врешті-решт, я повинен був викладати італійську культуру, а не розенкройцерство.

Я засів за філософію епохи гуманізму і виявив, що тільки-но вийшовши з потемків середніх віків, люди світської, новочасної епохи не вигадали нічого ліпшого, як звернутися до Кабали та магії.

Провівши два роки в товаристві гуманістів, які виголошували формули, щоб переконати природу, аби вона зробила те, чого вона робити не мала наміру, я одержав вістку з Італії. Мої колишні товариші, чи принаймні дехто з них, стріляли в потилицю тим, хто з ними не погоджувався, щоб переконати людей, аби вони зробили те, чого вони робити не мали наміру.

Я нічого не розумів. Я вирішив, що вже пустив коріння у Третьюму Світі й налаштувався відвідати Байю. Я вирушив, тримаючи під пахвою історію культури епохи Відродження та книжку про Розу і Хреста, яка нерозрізаною лежала на книжковій полиці.

Усі традиції землі слід розглядати як передання однієї материнської, фундаментальної традиції, яка від початку була припоручена грішній людині та її першим паросткам.

(Louis-Claude de Saint Martin, *De l'esprit des choses*, Paris, Laran, 1800, II, "De l'esprit des traditions en général")

І я побачив Салвадор, Салвадор да Байя де Тодуш уш Сантуш, "Чорний Рим", і його триста шістдесят п'ять церков, що вимальовуються на тлі лінії пагорбів чи простягаються вздовж затоки і в яких віддається честь богам африканського пантеону.

Ампаро знала одного художника-примітивіста, який великі дерев'яні плити біблійними та апокаліптичними видіннями, яскравими, наче середньовічні мініатюри, з коптськими та візантійськими елементами. Він, природно, був марксистом і говорив про неминучість революції, мрійливо проводячи дні у захристії святині Носу Сенор ду Бонфін, де тріумфував *horror vacui*: наїжена вотивними дарами, що звисали зі стелі й вкривали стіни, вона була заповнена містичною мішаниною срібних сердець, дерев'яних протезів ніг та рук, зображень чудесних спасінь у розпалі гаряче-червоних штормів, морських смерчів, вирів. Він завів нас до захристії іншої церкви, заповненої меблями, що пахли палісандровим деревом. "Хто зображений на цій картині", запитала Ампаро паламаря, "святий Юрій?"

Паламар кинув на нас змовницький погляд: "Усі зовуть його святым Юрієм, і краще називати його саме так, інакше парох сердитиметься, але це — Ошосі".

Впродовж двох днів художник водив нас по навах та монастирських дворах під прикриттям оздоблених фасадів, схожих на срібні тарілки, вже почорнілі й зужиті. Нас супроводжували поморщені й кульгаві причетники, захристії вивертало від золота та олова, важких скринь, дорогоцінних рам. Уздовж стін, у кришталевих вітринах височіли статуї святих у натуральну величину, що спливали кров'ю, з посипаними рубіновими краплями відкритими ранами, постаті Христів з червоними від кровотечі ногами, що судомилися від страж-

дання. У мерехтінні пізньобарокового золота я побачив янголів з єруслькими обличчями, романських грифонів та орієнтальних сирен, що визирали з-за капітелей.

Я мандрував старовинними вулицями, зачарований їх назвами, що звучали піснею, — Руа-да-Агонія, Авеніда-душ-Амореш, Травеса-де-Шіку-Д'ябу... Я потрапив до Салвадору тоді, коли уряд, чи хто там замість нього, робив у старому місті чистку, аби прибрати з нього тисячі борделів, але діло не дійшло ще й до половини. Біля підніж цих безлюдних, наче прокажених, церков, засоромлених своєю пишнотою, все ще простягалися смердючі завулки, в яких кишіло п'ятнадцятилітніми чорношкірими проститутками, старими крамарками, що торгували африканськими солодощами, сидючи навпочіпки вздовж хідників і пильнуючи вогню під своїми горщиками, кишіло ватагами сутенерів, що танцювали серед струмків помий під звуки транзистора з поблизького бару. Колишні палаци колонізаторів, увінчані вже зовсім затертими гербами, перетворилися на доми терпимости.

На третій день ми пішли з нашим гідом до бару в одному з готелів верхнього міста, у його вже відновленій частині, на вулиці, повній розкішних антикваріатів. Він мав побачитися, як він нам сказав, з одним італійцем, що хотів придбати, не торгуючись, одну з його картин три на два метри, на якій тьма вишикуваних янголів вступала в остаточну баталію з ворожими легіонами.

Ось так ми й познайомилися з паном Альє. Бездоганно зодягнений, попри спеку, в темний двобортний костюм у делікатну смужку, окуляри в золотій оправі на рожевому обличчі, волосся зі сріблиною. Він поцілував руку Ампаро, як людина, яка не вміє по-іншому вітатися з дамою, і замовив шампанського. Художник збирався йти геть, Альє вручив йому жмут дорожніх чеків і звелів прислати витвір мистецтва собі до готелю. Ми залишилися, щоб порозмовляти. Альє говорив португальською правильно, але як людина, що вивчила мову в Лісабоні, і це робило його ще більш подібним на старосвітського джентльмена. Він розпитав про нас, зробив декілька зауваг щодо можливого женецького походження мого прізвища, зацікавився родинною історією Ампаро і якимось чином здогадався, що її родина походить із Ресіфе. Одначе про своє походження він висловився досить туманно. “Таких, як я, тут чимало”, сказав він, “у моїх генах змішалися незліченні раси... Прізвище моє італійське, воно походить від давнього маєтку одного з моїх предків. Авжеж, можливо, шляхетське, та хто на це зважає у наш час. Я в Бразилії з цікавості. Мене приваблюють усі форми Традиції”.

У Мілані, де він мешкає вже декілька років, у нього є чудова бібліотека з релігійних наук, сказав він мені. “Зайдіть до мене, коли повернетесь, у мене чимало цікавих речей, від афро-бразилійських обрядів до культів Ісиди в пізній Римській Імперії”.

“Страшенно люблю культу Ісиди”, заявила Ампаро, яка часто з гордошів любила вдавати з себе пустоголову. “Гадаю, про культу Ісиди ви знаєте все”.

Альє скромно відповів: “Лише про ту невелику їх частину, яку мені вдалося побачити”.

Ампаро намагалася відвоювати територію: “Хіба то не було дві тисячі років тому?”

“Я не такий молодий, як ви”, усміхнувся Альє.

“Як Каліостро”, пожартував я. “Хіба це не він одного разу, проходячи повз розп’яття, буркнув до свого служника, так, що й інші почули: ‘Казав же я цьому юдеєві того вечора, щоб він стерігся, та він не захотів мене послухати?’”

Альє заціпенів. Мене охопив острах, що жарт вийшов невдалий і я зробив спробу вибачитись, але наш господар із заспокійливою усмішкою перебив мене. “Каліостро був баламут, адже чудово відомо, коли і де він народився, йому не вдалося навіть довго пожити. Він вихвалявся”.

“Без сумніву”.

“Каліостро був баламут”, повторив Альє, “але це не означає, що не було і нема людей вибраних, яким дано перейти через багато життів. Сучасна наука так мало знає про процес старіння, тому зовсім не неймовірно, що смертність є лише результатом поганого виховання. Каліостро був баламут, а от граф де Сен-Жермен ні, і коли він твердив, що декотрих своїх хімічних секретів навчився від стародавніх єгиптян, він, очевидно, не вихвалявся. Але оскільки ніхто йому не вірив, коли він згадував ці епізоди, то з чемности супроти своїх співрозмовників він удавав, що жартує”.

“А ви вдаєте, що жартуєте, аби довести нам, що говорите правду”, промовила Ампаро.

“Ви не лише вродлива, але й надзвичайно кмітлива”, сказав Альє. “Але благаю вас, не вірте мені. Якщо я постану перед вами у запорошеному с’яві моїх століть, ваша врода враз зів’яне, а я не міг би собі цього пробачити”.

Ампаро була підкорена, а я відчув щем ревношів. Я перевів розмову на церкви та на святого Юрія-Ошосі, якого ми бачили. Альє сказав, що ми обов’язково повинні взяти участь у кандомбле. “Не йдіть туди, де беруть гроші. Справжнє кандомбле там, де вас при-

ймають, нічого не вимагаючи, навіть віри. Зрозуміло, до того, що відбувається, слід ставитися з повагою, з толерантністю до всіх вір, адже з цією ж толерантністю приймається й ваше невір'я. Деякі *rai* або *mãe-de-santo* о позір тільки-но вийшли з хатини дядечка Тома, однак вони не менш освічені, ніж богослови з Григоріянського університету”.

Ампаро поклала свою руку на його. “Відведіть нас туди!” мовила вона, “одного разу, багато років тому, я була у шатрі умбанди, але пам'ятаю все дуже туманно, пригадую лише велике хвилювання...”

Здавалось, її доторк збентежив Альє, але руки він не забрав. Лише — згодом я помітив, що він це робить у хвилини замислення — іншою рукою вийняв з камізьелки виготовлену із золота та срібла невеличку шабатурку, можливо табакерку або пуздерко для пігулок, на кришці якої саяв агат. На столику бару палала невелика воскова свічка, і Альє, наче випадково, наблизив до неї шабатурку. Я побачив, що в теплі агат став невидимим, а замість нього з'явилася надзвичайно витончена мініатюра, зеленкувато-блакитного й золотистого кольору, на якій була зображена пастушка з кошичком квітів. Він покрутив її в руках з неухважним благоговінням, немов перебираючи вервицю. Помітивши мою цікавість, усміхнувся і заховав пуздерко.

“Хвилювання? Я б не хотів, ласкава пані, аби ви виявились не лише кмітливою, а й надто вразливою. Це прегарна риса, якщо вона супроводжується грацією та розумом, але небезпечна для того, хто вчащає у певні місця, не знаючи чого там шукати і що там можна знайти... З іншого боку, прошу не плутати умбанду з кандомбле. Кандомбле — це культ цілком автохтонний, афро-бразилійський, як звичайно говорять, а умбанда — це досить пізній плід схрещення індигенних ритуалів з європейською езотеричною культурою, якому властива, я б сказав, тамплієрська містика...”

Тамплієри знову мене знайшли. Я сказав Альє, що працював над ними. Він з цікавістю глянув на мене. “Дивовижний збіг обставин, мій юний друже. Тут, під Південним Хрестом, зустріти юного тамплієра...”

“Я б не хотів, щоб ви вважали мене прихильником...”

“Ради Бога, пане Казобон. Якби ви знали, скільки всякого непотребу можна знайти у цій царині...”

“Знаю, знаю”.

“Гаразд. Але нам треба ще раз побачитися до того, як ви поїдете геть”. Ми домовилися про зустріч наступного дня: всі ми хотіли дослідити невеликий критий ринок, що простягався вздовж порту.

І ми дійсно зустрілися там наступного ранку. То був рибний ринок, арабський базар, храмовий ярмарок, що розрісся, наче отруйна ракова пухлина; то був Лурд, опанований силами зла, де заклиначі дощу співіснували з нестямними капуцинами-стигматиками, посеред умилюювальних мішечків із зашитими в підкладку молитвами, рученят з напівкоштовних каменів, що крутили дулі коралових рогів, розп'ять, зірок Давида, статевих символів доюдейських релігій, гамаків, килимів, торбин, сфінксів, святих сердець, сагайдаків племен бороро, намист із мушль. Здегенерована містика європейських конкістадорів зливалася з таємними знаннями рабів так само, як шкіра кожного з перехожих розповідала історію запропаних генеалогій.

“Ось”, сказав Алье, “образ того, що трактати з етнології називають бразилійським синкретизмом. Паскудне слово, з погляду офіційної науки. Але у своєму найбільш піднесеному значенні синкретизм — визнання стародавньої Традиції, яка пронизує і живить усі релігії, будь-яке знання, будь-яку філософію. Мудрий не той, хто виділяє, а той, хто складає до купи шматочки світла, звідки б вони не приходили... А отже, ці раби чи нащадки рабів мудріші, ніж етнологи з Сорбонни. Принаймні ви мене розумієте, моя прекрасна пані?”

“Розумом ні”, мовила Ампаро. “Але лоном — так. Пробачте, гадаю, граф де Сен-Жермен так би не висловився. Тобто, я народилась у цій країні, і навіть те, чого я не знаю, промовляє у мені десь — гадаю — отут...” Вона торкнулася своїх грудей.

“Знаєте, що сказав одного вечора кардинал Ламбертіні дамі, у вирізі плаття якої сяяв діамантовий хрест? Яке щастя вмерти на цій Голгофі. Мені б теж хотілося послухати тих голосів. А тепер я мушу просити пробачення у вас обох. Я походжу з часів, коли чарівності звикли віддавати почесь навіть ціною вічного прокляття. Ви, мабуть, хочете залишитись удвох. Ми будемо в контакті”.

“Він міг би бути твоїм батьком”, сказав я Ампаро, тягнучи її повз гори краму.

“Навіть прадідом. Він натякнув нам, що йому щонайменше тисяча років. Ти ревнуєш мене до мумії фараона?”

“Я ревную до будь-кого, хто викликає в тебе блиск ув очах”.

“Як чудово, адже це — кохання”.

Розповідаючи одного дня, що в Єрусалимі він познайомився з Понтієм Пилатом, він детально описував будинок прокуратора і пригадував страви, які подавано на вечерю. Кардинал де Роан, вважаючи, що це фантазії, звернувся до камердинера графа де Сен-Жермена, старого, сивоголового, чесного на вигляд чоловіка: “Друже мій, — сказав він йому, — мені не віриться у те, що говорить ваш господар. Те, що він черевомовець — може бути; що він виготовляє золото — згода; але повірити у те, що йому дві тисячі років і що він бачив Понтія Пилата — це вже занадто. Ви теж там були?” “Ні, монсиньоре, — простодушно відповів камердинер, — я на службі у пана графа всього лиш чотириста років”.

(Collin de Plancy, *Dictionnaire infernal*, Paris, Mellier, 1844, p. 434)

Наступними днями мене полонив Салвадор. У готелі я проводив мало часу. Перегортаючи покажчик книги про розенкройцерів, я знайшов посилання на графа де Сен-Жермена. Ого, сказав я собі, *tout se tient*.

Вольтер писав про нього: “це людина, яка ніколи не помре і яка знає все”, але Фрідріх Пруський відповів йому, що “цей граф сміховинний”. Горас Волпол згадував його як італійця, іспанця чи поляка, який у Мексиці вбився в великі гроші, а згодом дременував до Константинополя з коштовностями своєї дружини. Найбільш певні відомості про нього можна взяти зі спогадів пані де Оссе, покоївки мадам Помпадур (дуже авторитетно, сказала нетолерантна Ампаро). Він з’являвся під різними іменами — Сюрмон у Брюсселі, Велдан у Ляйпцігу, маркіз де Еймар, де Бедмар або де Більмар, граф Солтиков. Він був заарештований 1745 року в Лондоні, де відзначився як музикант, граючи у салонах на скрипці та клавесині; через три роки в Парижі він пропонує Людовікові XV свої послуги експерта з барвників взамін на резидування у замку Шамбор. Король використовує його для дипломатичних місій у Голландії, де той потрапляє в якусь халепу і знову тікає до Лондона. Він опиняється у Росії 1762 року,

відтак знову в Бельгії. Там з ним зустрічається Казанова, котрий розповідає, як граф перетворив монету в золото. При дворі Фрідріха Великого він з'являється 1776 року, пропонує розмаїті проекти, пов'язані з хімією, а через вісім років помирає у Шлезвігу, у маєтку ляндрграфа Гессену, де він налагоджував виробництво на фабриці барвників.

Нічого виняткового, типовий життєпис авантюриста XVIII століття, чий любовні пригоди не такі численні, як у Казанови, а шахрайства менш ефектні, ніж у Каліостро. По суті, за винятком кількох випадкових історій, він тішиться певною довірою у можновладців, яким обіцяє чудеса алхімії, але з промисловим ухилом. Проте навколо нього — ясна річ, із його підтримкою — набуває форми чутка про його безсмертність. У салонах він невимушено і вголос віддається спогадам про давні події так, ніби він був їх наочним свідком, і з грацією, майже нишком, плекає свою легенду.

Моя книжка цитувала також уривок із книги "Гоґ" Джованні Папіні, де описано нічну зустріч із графом Сен-Жерменом на палубі трансатлантичного корабля: він пригнічений своїм тисячолітнім минулим, спогадами, що гнітять його розум, у нього з'являються нотки розпачу, які примушують згадати Борхесового Фунеса, "диво пам'яті", хоча текст Папіні — з 1930 року. "Не думайте, що наша доля варта заздрощів", каже граф до Гоґа. "Через кілька століть бідолашними безсмертними оволодіває незцілима нудьга. Світ монотонний, люди нічому не вчаться і кожне покоління впадає в ті самі помилки та кошмари, події не повторюються, але дуже подібні одна на одну... нема більше новин, здивувань, відкриттів. Тепер, коли нас слухає лише Червоне море, я можу вам зізнатися: моє безсмертя наганяє на мене нудьгу. Земля для мене не має вже секретів, і я вже не маю надії на мені подібних".

"Цікавий персонаж", прокоментував я. "Зрозуміло, що наш Альє хоче виглядати його втіленням. Аристократ у літах, дещо розніжений, має гріш у кишені, вільний час на подорожі й нахил до надприродного".

"Послідовний реакціонер, який має відвагу бути декадентом. Широ кажучи, він мені більше до вподоби, ніж буржуа-демократи", сказала Ампаро.

"Ти водно́ говориш про жіночу солідарність, а варто тільки поцілувати тобі ручку, як ти вже на сьомому небі".

"Ви так виховували нас століттями. Дайте нам поступово визволитися. Я не сказала, що хотіла б вийти за нього".

“Ще цього бракувало”.

Наступного тижня Альє зателефонував мені першим. Того вечора нас мали прийняти на террейру кандомбле. Нас не допустять до ритуалу, бо Ялоріша не довіряє туристам, але вона сама прийме нас перед початком і покаже нам місце, де все відбувається.

Він заїхав за нами автом і повіз нас крізь нетрища поза пагорб. Будівля, перед якою ми зупинились, мала непоказний вигляд і була схожа на промисловий барак, однак на порозі нас зустрів старий негр і обкурюванням виконав над нами обряд очищення. Далі, у непримітному садку, ми побачили щось на зразок велетенського кошика, зробленого з пальмового листа, в якому видніли якісь місцеві ласощі, *comidas de santo*.

Всередині ми побачили велику залу, стіни якої були покриті образами, мабуть, вотивними дарами, та африканськими масками. Альє пояснив нам розміщення предметів облаштунку: у глибині — лавки для невтаємничених, неподалік від них — поміст для інструментів та стільці для Ога. “Це люди шановані, не обов’язково віруючі, але вони ставляться до культу з повагою. Тут, у Байї, в якомусь террейру одним із Ога є великий Жоржі Амаду. Його обрала Янса, повелителька війни та вітрів...”

“Але звідки взялися ці божества?” поспитав я.

“То довга історія. Насамперед, тут проживає суданська гілка, яка з самих початків рабства переважає на півночі, і від цих племен походить кандомбле орішас, тобто африканських божеств. У південних штатах переважає вплив груп банту, і тут починається цілий ланцюг мішанин. Якщо культу півночі залишаються вірними оригінальним африканським релігіям, на півдні первісна макумба розвивається в умбанду, яка перебуває під впливом європейського католицизму, кардецизму та окультизму...”

“Отже, до цього вечора тамплієри не причетні”.

“Тамплієри були метафорою. В кожному разі, цей вечір їх не стосується. Але синкретизм має дуже тонку механіку. Ви помітили надворі, за дверима, біля *comidas de santo*, залізну статуетку, щось на зразок чортика з вилами, в ногах якого лежить кілька приобіцяних офір? То Ешу, всемогутній в умбанді, але не в кандомбле. І все ж кандомбле теж його вшановує, як духа-посланця, щось на зразок звироднілого Меркурія. В умбанді Ешу вселяється у присутніх, а тут — ні. Однак про всяк випадок до нього ставляться доброзичливо. Гляньте, тут унизу, на стіні...” Він вказав на поліхромову статую голого індіанця і на статую старого негра-раба, зодягненого в біле, який сидючи курил льюльку: “Це *caboclo* та *preto velho*, духи померлих, у

ритуалах умбанди вони відіграють дуже велику роль. А що ж тут? Їм віддають шану, однак їх не вико-ристовують, бо кандомбле вступає у стосунки лише з африканськими орішас, — але через це від них не відрікаються”.

“Але що ж у них спільного, у всіх цих вірувань?”

“Скажімо, всі афро-бразилійські культу в будь-якому випадку характеризуються тим, що під час ритуалу у втаємничених, які впадають у транс, вселяється якась вища істота. В кандомбле це — орішас, а в умбанді — це духи померлих...”

“Я забула свою країну і свою расу”, мовила Ампаро. “Боже мій, трохи Європи і дециця історичного матеріалізму змусили мене забути все, а ці історії я чула від своєї бабусі...”

“Трохи історичного матеріалізму?” усміхнувся Альє. “Гадаю, я десь чув про нього. Апокаліптичний культ, що зародився коло Тріру, чи не так?”

Я стиснув рамено Ампаро. “*No pasarán*, кохана”.

“Господи”, пробурмотіла вона.

Альє, не втручаючися, слухав наш мовлений півголосом короткий діалог. “Можливості синкретизму безконечні, моя люба. Якщо бажаєте, я можу запропонувати вам політичну версію всієї цієї історії. Закони XIX століття повертають свободу рабам, але, у спробі знищити стигмати рабства, всі архіви ринку рабів спалено. Раби стають формально вільними, але без минулого. І тоді вони намагаються відновити колективну ідентичність, не маючи ідентичності племінної. Вони повертаються до своїх коренів. Таким трибом вони чинять опір, як це говорите ви, молодь, панівним силам”.

“Але ж ви щойно перед тим сказали, що до цього причетні різні європейські секти...”, сказала Ампаро.

“Люба моя, чистота — це розкіш, а раби беруть те, що є. Але вони мстяться. Нині вони заповнили таку кількість білих, що ви собі й уявити не можете. Оригінальним африканським культуам була властива слабкість усіх релігій — вони були локальні, етнічні, короткозорі. Зіткнувшись з міфами завойовників, вони повторили давнє чудо: дали нове життя містерійним культуам другого і третього століття нашої ери, які виникли у Середземномор’ї, коли Рим, який помалу розвалювався, зазнавав впливу бродінь, що походили з Персії, Єгипту, доюдейської Палестини... У століття пізньої імперії Африка зазнає впливів усіх середземноморських релігій і стає їх сховищем, місцем осідання. Європа зіпсована християнством як державною релігією, а Африка зберігає скарби знання, як зберігала і поширювала їх у часи єгиптян, даруючи їх грекам, які її й знищили”.

Існує тіло, яке огортає всю цілість світу, і зображати його слід у формі кола, адже це форма Усього... Уяви собі тепер, що під колом цього тіла, посередині між загальним колом та колом зодіаку, містяться 36 деканів, розділяючи ті два кола і, так би мовити, окреслюючи зодіак, переносячись уздовж зодіаку на планетах... Зміни царів, піднесення міст, голод, чума, морські відпливи, землетруси — ніщо не може відбутися без впливу тих деканів...

(*Corpus Hermeticum*, Stobaeus, excerptum VI)

“Що ж це за знання?”

“Чи усвідомлюєте ви, якою величною була епоха між другим і третім століттям по Христі? Не через пишноту присмерку Імперії, а завдяки всьому тому, що квітло тим часом у басейні Середземного моря. У Римі преторіяни вирізали своїх імператорів, а в Середземномор’ї процвітала ера Апулея, містерій Ісиди, того великого повернення духовності, яким був неоплатонізм, гноза... Благословенні часи, коли християни ще не захопили влади і не почали посилати еретиків на смерть. Чудова епоха, замешкана Нусом, освітлена зблисками екстази, населена присутностями, еманациями, демонами та ангельськими воїнствами. Це знання розмите, роз’єднане, стародавнє як світ, воно походить з допіфагорейських часів, від брахманів Індії, гебреїв, магів, гімносфістів, а навіть варварів крайньої півночі, друїдів Галлій та Британських островів. Греки вважали варварів варварами, бо ті не вміли висловлюватися, адже їхні мови для надміру освічених еллінських вух звучали наче гавкання. Але саме в цю епоху виявляється, що варвари знають куди більше від еллінів, і саме завдяки своїй незбагненній мові. Гадаєте, ті, хто сьогодні танцюватиме, знають сенс усіх співів та магічних імен, що їх вони виголошуватимуть? На щастя, ні, адже невідоме ім’я функціює як вправа на дихання, як містичний вокаліз. Епоха Антонінів... Світ був сповнений чудесних відповідностей, витончених подібностей, слід було проникати в них і давати їм проникати в себе, через сон, оракула, магію, яка дозволяє впливати на природу та її сили, діючи подібним

на подібне. Мудрість недоступна, легка, вона зникає при кожній спробі виміряти її. Ось чому в ту епоху перемогу здобув бог Гермес, вигадник усіх хитрощів, бог перехресть і злодіїв, але також творець письма, мистецтва ухиляння і приховування, навігації, яка манить подолати всяку межу, манить туди, де все зливається на обрії, кранів для піднімання каменів із землі, зброї, яка перетворює життя на смерть, водяних помп, які примушують підніматися важку матерію, філософії, яка створює ілюзії та омани... А знаєте, де зараз Гермес? Тут, я бачив його коло дверей, його зовуть Ешу, він посланець богів, посередник, торговець, якому невідома різниця між добром і злом”.

Він глянув на нас із веселою недовірою. “Ви гадаєте, що я такий же швидкий у перерозподілі богів, як Гермес у розподілі краму. Гляньте на цю книжечку, яку я придбав сьогодні вранці у дешевій книгарні в Пелурінью. Магія і таємниці святого Кипріяна, рецепти чарів, щоб домогтися кохання або призвести до смерти ворога, заклики до ангелів та Пресвятої Діви. Популярна література для чорношкірих містиків. Але йдеться про святого Кипріяна Антіохійського, про якого існує багато літератури з срібних століть. Його батьки хотіли, щоб він навчився всього і щоб знав про все, що є в землі, в повітрі та в морській воді, тож послали його у далекі краї, щоб він навчився всіх таємниць, щоб знав про народження і загибель трав та про чесноти рослин і тварин, не з погляду природознавства, а у світлі окультної науки, захороненої в глибині архаїчних традицій далеких народів. У Дельфах Кипріян присвятив себе Аполлонові та драматургії змія, пізнав таємниці Мітри; у п'ятнадцять років на горі Олімп він був присутній на обрядах викликання Князя Світу Сього під проводом п'ятнадцяти жерців, щоб подолати його підступи; в Арго був утаємничений у містерії Гери, у Фрігії він спізнав спосіб провіщати майбутнє по печінці, і вже не було нічого на землі, в морській глибині і в повітрі, чого б він не знав — ні привида, ні предмета, ані людського виробу, він навіть знав мистецтво чарами міняти почерк. У підземних храмах Мемфісу він дізнався, як демони порозуміваються з земними речами, про ненависні їм місця, про улюблені їхні предмети, про те, як вони живуть у темряві, як у певних сферах вони здатні чинити опір і як вони вміють вселятися в душі та тіла, як вони вміють користуватися своїми вищими знаннями — впливати на пам'ять, викликати жах, ілюзії, як вони володіють мистецтвом викликати заворушення в землі і впливати на підземні течії... Згодом він, на жаль, на вернувся, але дещо з його знань залишилося, передалося, і тепер ми знаходимо їх тут, на вустах та в голові цих

обдертюхів, яких ви називаєте ідоловірцями. Мила моя, нещодавно ви дивилися на мене так, ніби я *ci-devant*. Хто з нас живе у минулому? Ви, що хочете подарувати цій країні жахи робітничо-промислового віку, чи я, який бажає, щоб наша бідолашна Європа віднайшла природність і віру оцих нащадків рабів?”

“Господи”, злісно просичала Ампаро, “ви ж самі знаєте, що це спосіб тримати їх у покорі...”

“Не в покорі, а в стані перманентного очікування. Без відчуття очікування нема навіть раю, хіба не ви, європейці, вчите цьому?”

“Маєте мене за європейку?”

“Колір шкіри не має значення, важить лише віра у Традицію. Вони дорого платять за те, щоб повернути відчуття очікування Заходів, паралізованому добробутом, вони, можливо, страждають, але їм ще не чужа мова духів природи, повітря, вод, вітрів...”

“Ви знову нас використовуєте”.

“Знову?”

“Авжеж, 1789 рік мав би вас чогось навчити, графе. Коли нам урветься терпець — чик!” Усміхаючись, наче янгол, вона провела своєю прекрасною рукою по горлі. Навіть зуби Ампаро викликали в мене пожадання.

“Як драматично”, мовив Альє, виймаючи з кишені свою табакерку і пестячи її пальцями. “Значить, ви мене впізнали? Але у '89-му не раби примушували котитися голови, а ті самі браві буржуа, яких ви повинні ненавидіти. Зрештою, граф де Сен-Жермен за стільки століть бачив чимало голів, які злітали з пліч, і стільки ж голів, які поверталися назад на своє місце. Але ось і *mãe-de-santo* Ялоріша”.

Зустріч з настоятелькою террейру була спокійна, сердечна, цивілізована і насичена фольклором. То була велика негритянка з зубосяйною усмішкою. На перший погляд вона здавалась домогосподаркою, але коли ми розпочали розмову, я зрозумів, чому такі жінки зуміли здомінувати культурне життя Салвадору.

“А ці орішас — це особи чи сили?” запитав я її. *Mãe-de-santo* відповіла, що це, звичайно, сили — вода, вітер, листя, веселка. Але як можна заборонити простим людям бачити в них воїнів, жінок, святих Католицької Церкви? А хіба ви, сказала вона, не поклоняєтеся космічній силі у формі пречистих дів? Найважливішим є поклоніння силі, а вже її вигляд повинен пристосовуватися до можливостей розуміння кожного.

Відтак вона запросила нас вийти у задній сад, щоб перед початком ритуалу відвідати каплиці. У саду були розташовані домівки

орішас. Зграйка дівчат-негритянок у байянських строях весело метушилися навколо останніх приготувань.

Домівки *орішас* були розміщені по садку, наче каплиці на якійсь Кальварії, а ще й кожна мала назовні образок відповідного святого. Всередині було гамірно від насичених барв квітів, статуй, недавно звареного і принесеного в жертву богам харчу. Білий колір для Ошала́, блакитний і рожевий — для Єманжа́, рожевий і білий — для Шанго́, жовтий і золотистий для Огуна... Втаємничені ставали навколішки, цілуючи поріг і торкаючися свого чола і місця за вухом.

“То врешті-решт, — запитав я, — Єманжа́ — це Пречиста Діва Непорочного Зачаття чи ні? А Шанго́ — святий Ієронім?”

“Не ставте недоречних запитань”, порадив мені Альє. “В умбанді все це більше заплутане. Святий Антоній і святі Кузьма та Дем’ян належать до лінії Ошала́. До лінії Єманжа́ належать сирени, русалки, духи моря та рік, мореплавці та провідні зірки. Лінія Сходу — це індузи, лікарі, учені, араби та марокканці, японці, китайці, монголи, єгиптяни, ацтеки, інки, мешканці Карибів та римляни. По лінії Ошосі лежать сонце, місяць, духи водоспадів і духи чорношкірих. До лінії Огуна належать Огун Бейра-Мар, Ромпе-Мату, Яра, Меже, Наруєе... Словом, усе залежить погляду”.

“Господи Ісусе”, ще раз промовила Ампаро.

“Слід казати ‘Ошала!’”, прошепотів я, ледь торкаючись вустами її вуха. “Не хвилюйся, вони не пройдуть”.

Ялоріша показала нам кілька масок, які вносило у храм кілька вірних. Це були велетенські солом’яні машкари чи каптури, що в них поступово мали б одягатися, впадаючи в транс, заповнені божеством медіуми. Це своєрідне почуття сором’язливості, сказала вона нам, у деяких террейру обранці богів танцюють з відкритим обличчям, демонструючи присутнім свої переживання. Але до втаємничених треба ставитися з пошаною, оберігати їх від цікавості невтаємничених чи будь-кого, хто не може зрозуміти їхнього внутрішнього тріумфу та благодаті. Це звичай цього террейру, пояснила вона нам, і тому сюди неохоче впускають сторонніх. Але хтозна, може, колись, додала вона. Це ж лише перша наша зустріч.

Однак вона не хотіла відпускати нас, не почастивавши на спробу деякими з *comidas de santo*, не з кошиків, адже вони мають залишатися неторканими аж до кінця ритуалу, а зі своєї кухні. Вона повела нас у задню частину террейру, де нас чекало барвисте свято маніоки, перцю, коки, фісташок, рибних страв, ватапа, раків з травою ефу, каруру, чорної квасолі з маніоковим борошном посеред м’якого аро-

мату африканських спецій, солодких і сильних тропічних запахів, якими ми насолоджувалися зі скрухою, знаючи, що споживаємо їжу стародавніх суданських богів. Правильно, сказала нам Ялоріша́, адже кожен із нас, не відаючи про це, є сином одного з орішас, і часто можна сказати, кого саме. Я відважно запитав, чий я син. Ялоріша́ спершу ухилилася, кажучи, що це неможливо визначити з певністю, але зрештою погодилася роздивитись мою долоню, провела по ній пальцями, глянула мені в очі й сказала: “Ти син Ошала́”.

Я запишався. Ампаро, розслабившись, натякнула, що добре було б визначити, чий син Альє, але той сказав, що воліє не знати цього.

Коли ми повернулися додому, Ампаро сказала мені: “Ти бачив його долоню? Замість лінії життя у нього цілий ряд поламаних ліній. Наче струмок, який, наштотхнувшись на камінь, обтікає його і продовжує текти на метр далі. Це лінія людини, яка не раз помирала”.

“Міжнародний чемпіон з переселення душ на довгих дистанціях”.

“No pasarán”, засміялася Ампаро.

З огляду на той простий факт, що вони змішують і приховують свої імена, обманюють щодо свого віку і, за їхнім визнанням, приходять невпізнані, жодна логіка не може заперечити, що вони копіче мусять існувати.

(Heinrich Neuhaus, *Pia et ultimissima admonestatio de Fratibus Roseae-Crucis, nimirum: an sint? quales sint? unde nomen illud sibi asciverint*, Danzig, Schmidlin, 1618 — ed. fr. 1623, p. 5)

Діоталлеві говорив, що Хесед — це сфера благодаті та любови, білий вогонь, південний вітер. Того вечора у перископі я думав, що останні дні, прожиті з Ампаро у Байї, цілком відповідали цьому знакові.

Я пригадував собі — скільки всього згадуєш, чекаючи годинами у темряві — один з останніх вечорів. Від тривалого ходіння вуличками і площами у нас боліли ноги, і ми рано лягли у ліжку, але спати не хотілося. Скрутившись калачиком у положенні ембріона, Ампаро сперлась об подушку і вдавала, що читає одну з моїх брошурок про умбанду, дивлячись поверх дещо розставлених колін. Іноді вона ліниво лягала навznak, розхиливши ноги і поклавши книжку на живіт, і слухала мене. Я читав книгу про розенкройцерів і намагався заінтригувати її своїми відкриттями. То був погідний вечір, як написав би виснажений літературою Бельбо у своїх файлах, — не чути було навіть найменшого вітерця. Ми дозволили собі добрий готель, з вікна виднілося море, а з освітленої кухонної ніші мене тішив вигляд кошика з тропічними фруктами, придбаними того ранку на ринку.

“Він каже, що 1614 року в Німеччині виходить анонімний твір під назвою *Allgemeine und general Reformation*, тобто *Всезагальна й генеральна реформа всього всесвіту*, з додатком *Fama Fraternitatis Всечесного Братства Розенкройцерів*, звернена до всіх мудреців і повелителів Європи, разом з короткою відповіддю пана Газельмайєра, який з цієї причини був кинутий єзуїтами до в'язниці й прикутий до галери. Тепер віддано цей твір до друку і доведено до відома всіх щирих сердець. Видав у Касселі Вільгельм Вессел”.

“Дещо задовга назва, правда?”

“Очевидно, в XVII столітті всі назви були такі. Як у Ліни Вертмюллер. Це сатиричний твір, казка про всезагальну реформу людства, частково списана з *Вісток з Парнасу* Траяно Боккаліні. Але у ньому міститься інший невеликий твір, щось на зразок маніфесту, брошурка на десяток сторінок під назвою *Fama Fraternitatis*, яка наступного року частково була перевидана одночасно з іншою брошуркою, цього разу написаною латиною, під назвою *Confessio fraternitatis Roseae Crucis, ad eruditos Europae*. В обох книжечках Братство Розенкройцерів представляє себе і говорить про свого засновника, таємничого С.Р. Лише пізніше, з інших джерел, було, з'ясовано або ж висловлено здогад, що йдеться про певного Христіяна Розенкройца”.

“Чому ж там нема повного імені?”

“Поглянь, тут повно різних ініціалів, нікого тут не називають повним ім'ям, усі зуть себе G.G.M.P.I., а одного названо тут пестливим ім'ям, P.D. Оповідається про роки формування С.Р., який спершу відвідує Святий Гріб, тоді вирушає до Дамаску, відтак потрапляє до Єгипту, а звідти — до Фесу, який у ті часи був, мабуть, однією зі скарбниць мусульманської мудрости. Там наш Христіян, який вже знав греку і латину, вивчає східні мови, фізику, математику, природничі науки, і засвоює всю тисячолітню мудрість арабів та африканців, аж до Кабали та магії, він навіть перекладає латиною таємничу *Liber M* і таким чином знайомиться зі всіма секретами макрота і мікрокосму. А ще два століття до того увійшло в моду все, що походить зі Сходу, особливо якщо незрозуміло, що воно означає”.

“Це завжди так робиться. Ви голодні, нещасні, експлуатовані? Просіть чашу таємниці! Маєш...” Вона скрутила мені папіроску. “Непогана штука”.

“Бачиш, ти теж хочеш забутись”.

“Але я знаю, що це хімія і край. Нема жодної таємниці, чманіє навіть той, хто не знає єврейської. Ходи сюди”.

“Стривай. Відтак Розенкройц подається до Іспанії і там теж починається щонайокультурнішими доктринами, твердячи, що він щораз більше й більше наближається до Осереддя всілякого знання. І під час цих подорожей, які для інтелектуала тих часів справді були засобом досягнення всіляких можливих премудростей, він розуміє, що в Європі слід заснувати товариство, яке могло б спрямовувати правлячі кола на шляхи мудрости й добра”.

“Що за оригінальна ідея. Варто було стільки вчитися. Мені хочеться свіжої мами”.

“Вона у холодильнику. Будь чемною дівчинкою, піди й принеси, я працюю”.

“Якщо ти працюєш, значить, ти бджілка, а якщо ти бджілка, то поведь себе як годиться бджілці, а тому піди за мамаєю”.

“Мамає — це спокуса, тому нехай іде трутень. А як ні, то піду я, а ти читай”.

“Христе-Спасе, тільки не це. Ненавиджу культуру білих людей. Піду я”.

Ампара пішла до кухоньки, а мені подобалося пожадати її, дивлячись на неї проти світла. А тим часом С.Р. повернувся до Німеччини і, замість того, щоб віддатись перетворенню металів, — що він цілком міг робити, зважаючи на його грандіозні знання, — вирішив присвятити себе духовній реформі. Він заснував Братство, вигадав магічну мову і письмо, які мали бути основою мудрости майбутніх братчиків.

“Ні, я забрудню книжку, дай-но мені прямо до рота, ні — не дурій — ось, ось так. Боже, яка смачна мамає, розенкройцліхе Мутті-я-я... А ти знаєш те, що написали розенкройцери у перші роки могло б освітити цілий світ, який жадібно прагнув істини?”

“І що ж вони написали?”

“Саме в цьому й штука, брошурка цього не каже, а залишає тебе зі слинкою в роті. Це така важлива річ, така важлива, що має залишатись у таємниці”.

“От паразити”.

“Ні, ні, ой, припини. У кожному разі, розенкройцери, збільшуючись у кількості, вирішують розсипатися на всі чотири сторони світу, зобов'язавшись безкоштовно лікувати хворих, не носити одягу, за яким їх могли б упізнати, завжди зливатися з оточенням відповідно до звичаїв кожної країни, зустрічатися один раз на рік і залишатись у підпіллі впродовж ста років”.

“Але пробач, яку ж реформу вони хотіли провести, якщо одна реформа тільки-но відбулася? Що ж тоді зробив Лютер, просто почухався?”

“Та це ж відбувалося ще до протестантської реформи. Тут у примітці йдеться, що з уважного прочитання *Fama ma Confessio* можна виснувати...”

“Хто може виснувати?”

“Хто може, той може. Не має значення хто. Розум, здоровий глузд... Гей, ти що? Ми тут говоримо про розенкройцерів, про серйозні речі...”

“Дарма”.

“Отож, як можна висувати, Розенкройц народився 1378 року і помер 1484 року, у гарному віці ста шести років, і неважко здогадатися, що таємне братство немало причинилося до Реформації, яка 1615 року святкувала свою сторічну річницю. Тим паче, що у родовому гербі Лютера є троянда і хрест”.

“Дуже винахідливо”.

“Ти хотіла, щоб Лютер зобразив на своєму гербі жирафу в полум’ї або розтоплений годинник? Кожний — син свого власного часу. Я зрозумів, чий я син, помовч, дозволь мені продовжувати. Десь коло 1604 року розенкройцери, відновлюючи частину свого таємного палацу чи замку, знаходять камінь із забитим у нього великим цвяхом. Вони витягають того цвяха, частина муру падає, з’являються двері, на яких великими літерами написано POST CXX ANNOS PATEBO...”

Я вже знав це з листа Бельбо, та все ж не міг не вигукнути: “Боже мій...”

“Що таке?”

“Це схоже на один документ тамплієрів, який... Це історія, якої я тобі ніколи не розповідав, про одного полковника...”

“То значить що? Тамплієри наслідували розенкройцерів”.

“Але ж тамплієри були раніше”.

“Значить, розенкройцери наслідували тамплієрів”.

“Без тебе я б нізачо не здогадався, любове моя”.

“Любий мій, тебе зурочив отой Альє. Ти звідусіль очікуєш одкровення”.

“Я? Я нічого не очікую!”

“То ліпше, остерігайся опію для народів”.

“El pueblo unido jamás será vencido”.

“Смійся, смійся. Продовжуй, що ж там говорили ті телепні”.

“Ті телепні всього навчилися в Африці, хіба не знаєш?”

“І, перебуваючи в Африці, вони вже почали нас пакувати і висилати сюди”.

“Дякуй небесам. Ти могла б народитись у Преторії”. Я поцілував її і продовжував. “Окрім дверей, вони виявили шестигранну і шестикутну гробницю, чудесно освітлену штучним сонцем. Посередині — круглий вівар, прикрашений численними гаслами та символами, типу NEQUAQUAM VACUUM...”

“Не ква-ква? І підпис — Каченя Дональд?”

“Це латиною, хіба ти не розумієш? Означає — порожнечі не існує”.

“Тим ліпше, інакше знаєш як було б жахливо”.

“Ти б не увімкнула мені вентилятора, *animula, vagula, blandula?*”

“Таж тепер зима”.

“Це для вас, у вашій півкулі навиворіт. Тепер липень, не сердься, увімкни вентилятора, не тому що я мужчина, а тому що він з твого боку. Дякую. Отже, під вівтарем знаходять нетлінне тіло засновника. В руці він тримає *Книгу I*, переповнену безконечною мудрістю; на жаль, світ не може пізнати її, — каже брошурка, — бо в іншому разі — брррр, гух, пшшш, гарах!”

“Ой”.

“Отож бо й воно. Брошурка закінчується обіцянкою величезного скарбу, який ще треба знайти, і надзвичайних сенсацій про взаємозв'язки між макрокосмом та мікркосмом. Не думайте, що ми якісь там дешеві алхіміки і хочемо навчити вас виробляти золото. Це справа шахраїв, а ми хочемо більшого, і цілимося вище, у всіх розуміннях. Ми поширюємо цю *Fama* п'ятьма мовами, не кажучи вже про *Confessio*, незабаром на наших екранах. Очікуємо відповідей та думок від учених і невігласів. Пишіть нам, телефонуйте, повідомляйте ваші імена, ми подивимось, чи достойні ви бути втаємниченими в наші секрети, про які ми дали лише блідий натяк. *Sub umbra alarum tuarum Iehova*”.

“А це що?”

“Це вислів закінчення. Кінець — ділу вінець. Загалом, розенкройцерам, вважай, аж жижки трусяться, так вони хочуть розповісти про те, чого навчилися, і вони лише сподіваються знайти гідного співрозмовника. Але жодного слова про те, що їм відомо”.

“Як той тип, що його фото ми бачили в додатку до журналу в літаку: надішліть мені десять доларів і я відкрию вам секрет, як стати мільйонерами”.

“Але ж він не бреше. Він таки відкрив цей секрет. Як і я”.

“Слухай-но, краще продовжуй читати. У мене таке враження, що до сьогоднішнього вечора ти мене ніколи не бачив”.

“Це завжди ніби вперше”.

“Тим гірше. Я не можу довіряти першому-ліпшому. Як же це ти на всіх них натрапляєш? Спершу тамплієри, тоді розенкройцери, а от, приміром, Плеханова ти читав?”

“Ні, я зачекаю років зі сто двадцять, щоб знайти його гробницю. Якщо Сталін не наказав загребти його в землю екскаваторами”.

“Який ти дурень. Я пішла до лазнички”.

І ось знамените братство Рози і Хреста заявляє, що по всьому світі розходяться маячні пророцтва. І справді, тільки-но з'явився той привид (хоча *Fama* та *Confessio* доводять, що се було просто вигадкою байдикуватих голів), він одразу викликав надію на всесвітню реформу і породив речі частково смішні й абсурдні, а частково неймовірні. А тим часом чесні й порядні люди різних країн виставили себе на глум і посміховисько, щоб відкрито стати на їх захист або щоб одержати змогу відкритися сим братчикам... через Дзеркало Соломона або якимось іншим окультним способом.

(Christoph von Besold (?), Додаток до: Tommaso Campanella, *Von der Spanischen Monarchy*, 1623)

Далі йшло найліпше, і коли Ампаро повернулася, я вже був готовий поділитися з нею своїми відкриттями про незвичайні речі. “Неймовірна історія. Ці брошури виходять у час, коли повсюди кишать подібні опуси, усі шукають оновлення, золотого віку, казкової країни духу. Один гортає магічні тексти, другий уприває коло жарівниць, працюючи над металами, ще інший намагається здобути владу над зірками, а дехто вигадує таємні абетки та універсальні мови. У Празі Рудольф II перетворює свій двір на алхімічну лабораторію, запрошує Коменського та Джона Ді, астролога англійського двору, який на декількох сторінках *Monas Ieroglyphica* відкрив усі таємниці космосу, присягаюсь, саме так це називається, *monas* означає монада”.

“Хіба я щось кажу?”

“Лікарем Рудольфа II є той Міхаель Майер, що написав книгу про візуальні та музичні емблеми, *Atalanta Fugiens*, цілий ярмарок філософських яець, драконів, які пожирають свого хвоста, сфінксів, найсвітлістіше таємне число, будь-що є ієрогліфом чогось іншого. Розумієш, Галілей кидає каміння з Пізанської вежі, Рішельє грає в монополію з половиною Європи, а тут усі метушаться з вителюченими очима, намагаючись розшифрувати знаки світу: ну що ви

мені розповідаєте, яке там вільне падіння, під ним же (а точніше над ним) сховане щось зовсім інше. А знаєте що? Абракадабра. Торрічеллі конструював барометра, ці ж улаштовували балети, водограї та феєрверки в Палатинському саду в Гайдельберзі. А тут насувалася Тридцятилітня війна”.

“Магуся Кураж, мабуть, аж стрибала від утіхи”.

“Але й вони не лише розважалися. 1619 року палатинський курфюрст приймає корону Богемії, гадаю тому, що йому до смерти кортить панувати над магічним містом Прагою, але за рік Габсбурги на Білій Горі беруть його в зашморг, у Празі відбувається різня протестантів, Коменському спалюють дім, бібліотеку, вбивають його дружину й сина, він поневіряється від двору до двору, всюди твердячи, якою великою й обнадійливою була ідея розенкройцерів”.

“Що ж йому, бідоласі, ще було робити, утішитись барометром? Але даруй мені, ти ж знаєш, що ми, жінки, не вхоплюємо всього так швидко, як ви: хто ж написав ці брошури?”

“Найсмішніше те, що це невідомо. Дай мені подумати — почухай мені мій розенкройц, тобто між лопатками, ні, вище, трохи лівіше, авжеж, тут. Отож, у тодішньому німецькому середовищі подибуємо неймовірних персонажів. Приміром, Симон Студіон, який написав *Naometria*, окультний трактат про виміри Соломонового Храму, чи Гайнріх Кунрат, який написав *Amphitheatrum sapientiae aeternae*, твір, повний пов'язаних з єврейською абеткою алегорій та кабалістичних лабіринтів, які, вочевидь, дали натхнення авторам Фапа. Всі вони, зрозуміло, були учасниками одного з численних таємних гуртків утопістів християнського відродження. Громадська думка твердить, що автором є такий собі Йоганн Валентін Андрее, адже наступного року він опублікував *Хімічні зашлюбини Христіяна Розенкройца*, однак цей твір він написав замолоду, отже, ідея розенкройцерів варилася у нього в голові вже віддавна. Але окрім нього, в Тюбінгені були й інші ентузіасти, що мріяли про республіку Християнопіль, можливо, вони об'єдналися. Та видається, що вони написали це задля жарту, розважаючись, насправді й гадки не маючи, що навколо цього зчиниться такий гармидер. Андрее все життя потім присягатиметься, що то не він написав ці брошури і що в будь-якому разі то був просто *lusus, ludibrium*, звичайна бравура. Йому це коштувало академічної репутації, він розлютився і почав говорити, що навіть якщо розенкройцери й існують, то всі вони ошуканці. Але все надаремно. Тільки-но ці брошурки виходять, складається враження, що лише на них і чекали. Вчені цілої Європи всерйоз

пишуть до розенкройцерів, а оскільки не знають, де їх шукати, то розповсюджують відкриті листи, памфлети, публікують книги. Майер відразу, того ж року, публікує *Arcana arcanissima*, де відкрито не згадує розенкройцерів, але всі переконані, що говорить він саме про них і знає про них більше, ніж хоче сказати. Дехто хвалиться, що читав *Fama* ще в рукописі. Гадаю, в ті часи підготувати до видання книгу, особливо з гравюрами, було справою неабиякою. Роберт Флудд 1616 року (він пише в Англії, а друкує в Лейдені, слід урахувати також час на перевезення верстки) розповсюджує *Apologia compendiarie Fratemitatem de Rosea Cruce suspicionis et infamiis maculis aspersam, veritatem quasi Fluctibus abluens et abstergens*, стаючи в оборону розенкройцерів, щоб звільнити їх від підозри, від “плям”, якими їм було віддано, — а це означає, що вже розпалювалася суперечка між Богемією, Німеччиною, Англією, Голландією, з участю кінних посланців та мандрівних учених”.

“А розенкройцери?”

“Могильна мовчанка. *Post* сто двадцять *annos patebo* дуля з маком. Спостерігають за всім із порожнечі свого палацу. Гадаю, саме їх мовчанка й хвилювала душі. Якщо вони не відповідають, значить, існують насправді. 1617 року Флудд пише *Tractatus apologeticus integritatem societatis de Rosea Cruce defendens*, а 1618 року в *De Naturae Secretis* йдеться, що настала пора відкрити секрет розенкройцерів”.

“І його відкривають”.

“Де там. Він ще більш ускладнюється. Бо виявляється, що якщо від 1618 року відняти обіцяні розенкройцерами 188 років, одержуємо 1430, рік заснування ордену Золотого Руна”.

“А він тут до чого?”

“Не розумію, чому 188 років, адже має бути 120, але всі містичні додавання і віднімання завжди дають бажаний результат. Що стосується ордену Золотого Руна, то це Золоте Руно аргонавтів, і з певного джерела я довідався, що він якимось чином пов’язаний зі Святим Граалем, а отже, якщо дозволиш, із тамплієрами. Але це ще не все. Між 1617 та 1619 роками Флудд, який, видно, був письменником пліднішим, ніж Барбара Картленд, віддає до друку ще чотири книги, між якими його *Utriusque cosmi historia*, щось на кшталт коротких зауваг про всесвіт, з ілюстраціями, все у трояндах та хрестах. Майер набирається відваги і публікує свої *Silentium post clamores*, твердячи, що братство таки існує і пов’язане не лише із Золотим Руном, а й з орденом Підв’язки. Проте він сам надто незначна особа, щоб бути його членом. Можеш уявити собі реакцію

тодішніх учених Європи. Якщо розенкройцери не приймають навіть Майєра, значить, ідеться про справді виняткову справу. І от усілякі самозванці почали різними правдами й неправдами пнутися у члени братства. Всі вони кажуть, що розенкройцери існують, але ніхто не признається, що їх бачив, усі пишуть так, ніби призначають зустріч або вимагають авдієнції, але ніхто не набереться нахабства признатися, що він один із них. Дехто каже, що розенкройцери не існують, тому що їх неможливо знайти, інші ж кажуть, що вони існують саме для того, щоб їх знайшли”.

“А розенкройцери наче води до рота набрали”.

“Як риби”.

“Відкрий рота. Тобі належиться мамая”.

“Смакота. А тут починається Тридцятилітня війна і Йоганн Валентін Андрее пише *Бавилонську Вежу*, обіцяючи, що не пізніше як за рік Антихриста буде переможено, а тим часом якийсь Іренеус Агностус пише *Tintinnabulum sophorum...*”

“Як чудово, *tintinnabulum!*”

“... де й не второпаєш, про що він, до дідька, говорить, але безсумнівним є те, що Кампанелла, чи хто там під його ім'ям, твердить в *Іспанській Монархії*, що вся та афера з розенкройцерами — не що інше як розвага зіпсованих умів... На цьому кінець, між 1621 та 1623 роками усе затихає”.

“Просто так?”

“Просто так. Їм набридло. Як ‘Бітлз’. Але припиняється лише в Німеччині. Це щось подібне до отруйної хмари. Вона пересувається до Франції. Одного чудового ранку 1623 року на стінах Парижа з'являються маніфести розенкройцерів, у яких добрим громадянам оголошується, що представники головної колегії братства перебралися сюди і готові розпочати запис нових членів. А згідно з іншою версією, у маніфестах чорним по білому написано, що йдеться про тридцять шість невидимих, розсипаних по світі груп по шість осіб, і що вони в силі зробити своїх adeptів невидимими... Хай йому трысяця, знову ці тридцять шість...”

“Які?”

“Про них йшлося у тому документі, який написали тамплієри”.

“Люди, позбавлені фантазії. А що дали?”

“А далі з цього виникає колективне божевілля — одні їх захищають і хочуть з ними зустрітися, інші ж звинувачують їх у диявольщині, алхімії та ересі, твердячи, що за допомогою Астарти

вони стають багатими, могутніми і здатними перелітати з одного місця на інше, словом, скандал дня”.

“Хитрі ці розенкройцери. Хочеш увійти в моду — вигайдай щось у Парижі”.

“Вочевидь, ти маєш рацію. Послухай тепер, що відбувається далі, Боже мій, що за часи. Картезій — авжеж, саме він — у попередні роки бував у Німеччині й шукав їх, але його біограф пише, що не знайшов, адже, як ми знаємо, вони маскувалися. Повернувшись до Парижа після появи маніфестів, він дізнається, що всі його вважають розенкройцером. У такій атмосфері це була не найкраща репутація, вона також дратувала його друга Мерсенна, який уже гримів прокльонами на адресу розенкройцерів, називаючи їх жалюгідними підбурювачами, магами, кабалістами, які намагаються сіяти аморальні вчення. Що ж тоді робить Картезій? Він показується на людях, де тільки може. А оскільки його бачать — що є незаперечним фактом — це ознака того, що він не невидимий, а отже — не розенкройцер”.

“Гарний метод”.

“Заперечення, звичайно ж, нічого не давали. При такому становищі, якщо хтось підходив до тебе і говорив: доброго вечора, я — розенкройцер, то був певний знак, що він ним не є. Розенкройцер, який поважає себе, такого не каже. Навпаки, він голосно це заперече”.

“Але не можна сказати, що людина, яка твердить, що вона не розенкройцер, саме ним і є, адже лише те, що я кажу, що я не розенкройцер, не робить мене ним”.

“Однак заперечення вже є підозрілий знак”.

“Зовсім ні. Адже що ж робить розенкройцер, коли втямить, що люди не вірять тим, хто каже, що вони розенкройцери, а тих, хто це заперече, підозрюють? Починає говорити, що він розенкройцер, щоб його ним не вважали”.

“Хай йому біс. Отже, тепер кожний, хто твердить, що він розенкройцер, бреше, а отже, він ним справді є! Е, ні, ні, Ампаро, остерігайтесь потрапити в їхню пастку. Адже в них повсюди шпигуни, навіть під цим ліжком, а тому вони вже знають, що ми знаємо. Значить, тепер вони говоритимуть, що вони не розенкройцери”.

“Любий, мені стає страшно”.

“Не хвилюйся, пташко, я з тобою, а я, дурний, коли вони казатимуть, що вони не розенкройцери, вважатиму, що вони саме ними й є, і так відразу їх викрию. А викритий розенкройцер стає нешкідливим, і його можна просто вигнати через вікно газетою”.

“А Альє? Він намагається переконати нас, що він — граф де Сен-Жермен. Безперечно, для того, щоб ми вважали, що він ним не є. Отже, він розенкройцер. Чи ні?”

“Послухай, Ампаро, давай підемо спати”.

“Е, ні, тепер я хочу дослухати до кінця”.

“А в кінці всезагальний рейвах. Навколо самі розенкройцери. 1627 року з'являється *Нова Атлантида* Бекона, і читачі вважають, що він розповідає про країну розенкройцерів, хоч сам він ніколи її так не називає. Бідолаха Йоганн Валентін Андрее помирає, до самої смерти присягаючися, що це не він, а якщо й він, то це було просто для сміху, але справі вже не зарадиш. Скориставшись із переваги свого неіснування, розенкройцери стають усюдисущі”.

“Як Бог”.

“До речі, якщо подумати... Матей, Лука, Марко та Йоан — то згряя веселунів, які збираються у якомусь місці і вирішують влаштувати змагання. Вони вигадують певного персонажа, затверджують кілька основних фактів — і прошу дуже, кожен вільний у своїй фантазії, а потім буде видно, хто з них кращий. А згодом ці чотири оповіді опиняються в руках друзів, які видають свої судження — Матей змальовує події досить реалістично, але надто вже наполягає на тій історії з Месією, у Марка оповідь непогана, але дещо безладна, у Луки, слід визнати, досить вишуканий стиль, а Йоан дещо перебільшує з філософією... але загалом книги припали до вподоби, мандрують із рук до рук, і коли четверо друзів похопилися, щό відбувається, було вже надто пізно — Павло вже зустрів Ісуса по дорозі до Дамаску, Пліній за наказом стурбованого кесаря розпочинає розслідування, цілий легіон апокрифічних письменників удає, що все це їм уже давно відомо... ти, апокрифічний читачу, мені подібний, брате мій... У Петра паморочиться в голові, він починає сприймати все серйозно, а Йоан погрожує розповісти правду, Петро і Павло кажуть його піймати і заковують у ланцюги на острові Патмосі, й у бідолахи починаються галюцинації, на спинці ліжка йому ввижається сарана, хай замовчать ці сурми, звідки вся ця кров... Дехто починає говорити, що він п'є, а може, це атеросклероз... А якщо й справді було так?”

“Саме так і було. Ти б читав Фойербаха замість оцих опусів”.

“Ампаро, вже світає”.

“Ми божевільні”.

“Вранішня зоря розенкройцерськими перстами ніжно пестить хвилі...”

“Так-так, так і продовжуй. Це Єманжа, чуеш, вона тут”.
“Дай мені *ludibria*...”
“Ох, *Tintinnabulum!*”
“Ти моя *Atalanta Fugiens*...”
“Ти моя Вавілонська Вежо...”
“Я хочу *Arcana Arcanissima*, Золоте Рунó, блідо-рожеве, наче морська мушля...”
“Чшш... *Silentium post clamores*”, сказала вона.

Ймовірно, що більшість самозваних кавалерів Рози і Хреста, які як такі відомі загалові, насправді всього лишень розенкройцери... Цілком певно, що вони жодним способом не могли ними бути, з тої простої причини, що вони входили до цих товариств, і це може здатися парадоксом та позірною суперечністю, але все ж це цілком зрозуміло...

(René Guénon, *Aperçu sur l'initiation*, Paris, Editions Traditionnelles, 1981, XXXVIII, p. 241)

Ми вернулися до Ріо, і я знову поринув у роботу. Одного дня з якогось ілюстрованого часопису я довідався, що в місті існує Стародавній і Визнаний Орден Рози і Хреста. Я запропонував Ампаро зазирнути туди, і вона неохоче погодилася.

Осідок ордену знаходився на невеликій вулиці, зовні будинку була вітрина зі статуєтками, які зображали Хеопса, Нефертіті, Сфінкса.

Саме того пополудня відбувалося пленарне засідання: “Роза і Хрест та Умбанда”. Промовцем був якийсь професор Браманті, Референт Ордену в Європі, Таємний Кавалер Великого Пріорату *in partibus* Родосу, Мальти та Салонік.

Ми вирішили увійти всередину. Приміщення, досить неоковирне, було прикрашене тантричними мініатюрами, що зображали змія Кундаліні, того самого, якого тамплієри хотіли розбудити поцілунком у сідницю. Я сказав собі, що врешті-решт не варто було перетинати Атлантику, щоб відкрити Новий Світ, — ті ж самі речі я міг знайти і в клубі Пікатрікс.

За столом, що був укритий червоним сукном, перед нечисленною і сонною публікою стояв Браманті, опасистий добродій, якого, якби не його туша, можна було б порівняти з тапіром. Він уже з помпезним красномовством розпочав свою промову, але навряд чи давно, бо саме розводився про Розу і Хрест у часи вісімнадцятої династії за правління Амасіса I.

Чотири Невидимі Володарі чували над розвитком раси, яка дала початок цивілізації Сахари двадцять п'ять тисяч років до заснування Фів. Фараон Амасіс, будучи під їх впливом, заснував Вели-

ке Біле Братство, охоронця тієї допотопної мудрости, яку єгиптяни знали як свої п'ять пальців. Браманті твердив, що в нього є документи (зрозуміло, недоступні для невтаємничених), які походять від мудреців Храму Карнака та їхніх таємних архівів. Символ рози та хреста згодом створив фараон Ехнатон. У когось той папірус є, сказав Браманті, але не питайте мене, у кого.

У річці Великого Білого Братства виховався Гермес Трисмегіст — чий вплив на італійське Відродження був такий же незаперечний, як і його вплив на Принстонську гнозу, — а також Гомер, друзі Галлій, Соломон, Солон, Піфагор, Плотин, ессеї, терапевти, Йосиф Ариматейський, який привіз Грааля до Європи, Алкуїн, король Дагоберт, святий Тома, Бекон, Шекспір, Спіноза, Якоб Беме, Дебюссі та Айнштайн. Ампаро шепнула мені, що, на її думку, тут бракує лише Нерона, Камбрана, Героніма, Панчо Вільї та Бастера Кітона.

Що стосується впливу первовічних Рози і Хреста на християнство, Браманті звернув увагу тих, хто ще не зорієнтувався в цій історії, на те, що не випадково Ісус, згідно з легендою, помер на хресті.

Саме мудреці Великого Білого Братства заснували в часи короля Соломона першу масонську ложу. Те, що Данте був розенкройцером та масоном — як, зрештою, і святий Тома, — написано чорним по білому в його творах. У XXIV та XXV піснях *Раю* подибуємо потрійний поцілунок князя Рози і Хреста, пелікана, білі туніки, саме ті, в які були зодягнені старійшини в Одкровенні, три богословські чесноти масонських капітул (Віра, Надія і Любов). А символічна квітка розенкройцерів (біла троянда пісень XXX та XXXI) Римська Церква прийняла як символ Матері Спасителя — ось звідки *Rosa Mystica* літаній.

Те, що розенкройцери існували в період середніх віків, було очевидно не лише з їх проникнення до тамплієрства, а й з набагато одвертіших документів. Браманті цитував якогось Кізеветтера, який наприкінці минулого століття показав, що розенкройцери середніх віків виробили для курфюрста Саксонського чотири центнери золота, виразний доказ чого бачимо на певній сторінці *Theatrum Chemicum*, опублікованого 1613 року в Страсбурзі. Мало хто, однак, помітив натяки на тамплієрів у легенді про Вільгельма Теля: Тель вирізає свою стрілу з гілки омели, рослини арійської міфології, і влучає у яблуко, символ третього ока, яку вводить в дію змії Кундаліні, — а відомо, що арійці прийшли з Індії, де згодом, покинувши Німеччину, ховаються розенкройцери.

Що стосується різних рухів, які мають претензії, часто сміховинні, на спорідненість із Великим Білим Братством, то достатньо ор-

тодоксальним Браманті визнавав Розенкройцерське Товариство Макса Гайнделя, але лише тому, що в цьому середовищі виховався Ален Кардек. Усім відомо, що Кардек був батьком спиритизму і що саме на основі його теософії, зосередженої на контакті з душами померлих, виникла духовність умбанди, слава нашої шляхетної Бразилії. Згідно з цією теософією, *Aum Bhanda* — це вираз із санскриту, що означає божественне начало та джерело життя. (“Знову нас надурили”, пробурмотіла Ампаро, “навіть умбанда не наше слово, воно лише звучить по-африканському.”)

Коренем є *Aum* або *Um*, він же — буддійський *Om*, а також ім'я Бога в Адамовій мові. *Um* — це один склад, і якщо вимовити його належно, то він перетворюється в могутню мантру, викликаючи у психіці флюїдні потоки гармонії через чакри або через Любовий Плексус.

“Що таке любовий плексус?” запитала Ампаро. “Невиліковна хвороба?”

Браманті уточнив, що слід розрізняти між справжніми кавалерами Рози і Хреста, спадкоємцями Великого Білого Братства, які утворюють, зрозуміло, таємне товариство, — саме таким є Стародавній та Визнаний Орден, який представляє його скромна особа, — та “розенкройцерами”, тобто людьми, які задля своїх особистих інтересів черпають натхнення з містичної Рози та Хреста, не маючи на це права. Він порадив публіці не довіряти жодному розенкройцерові, який назве себе кавалером Рози і Хреста.

Ампаро завважила, що кожний кавалер Рози і Хреста є розенкройцером іншого.

Якийсь нескромний добродій з публіки підвівся й запитав Браманті, як його орден претендує на автентичність, якщо він порушує правило мовчанки, що його суворо дотримується кожен справжній послідовник Великого Білого Братства.

Браманті підвівся і сказав: “Я не знав, що й сюди закралися наймані провокатори на службі в атеїстичного матеріалізму. В таких умовах ви не почуєте від мене більше жодного слова”. І велично вийшов.

Того вечора зателефонував Альє, питаючи, що у нас чувати і попереджаючи, що наступного дня нас нарешті запрошено на ритуал. А поки що він запропонував мені щось випити. Ампаро пішла на політичні збори зі своїми друзями, і на побачення я пішов сам.

Valentiniani... nihil magis curant quam occultare quod praedicant: si tamen praedicant, qui occultant... Si bona fide quaeres, concreto vultu, suspenso supercilio — altum est — aiunt. Si subtiliter tentes, per ambiguitates bilingues communem fidem affirmant. Si scire te subostendas, negant quidquid agnoscunt... Habent artificium quo prius persuadeant, quam edoceant.

(Tertullianus, *Adversus Valentinianos*)

Альє запросив мене відвідати одне місце, де готують батиду традиційним способом, це вміють робити лише люди, які живуть поза часом. Зробивши всього лише кілька кроків, ми вийшли з цивілізації Кармен Міранди, і я опинився в якомусь темному приміщенні, де тубільці палили товсті, наче сосиски, сигари. Широкі, прозорі листки тютюну пучками пальців скручували у щось подібне до кабеля, яке сплів старий моряк, і загортали у наоливлений папір із соломи. Така сигара часто гасла, зате можна було зрозуміти, як виглядав тютюн у ті часи, коли його відкрив сер Волтер Ролі.

Я розповів йому про свою пополудневу пригоду.

“Отже, Роза і Хрест також? Ваша справа до знань ненаситна, друже мій. Але не слухайте цих божевільців. Усі розводяться про неспростовні документи, але ніхто їх ніколи не показує. Я знаю цього Браманти. Він мешкає у Мілані, коли не мандрує світом, розповсюджуючи своє слово. Він нешкідливий, але все ще вірить Кізеветтеру. Цілі легіони розенкройцерів посилаються на ту сторінку в *Theatrum Chemicum*. А як заглянути до нього — цей том входить до складу моєї скромної міланської бібліотеки — виявляється, що згаданої цитати там нема”.

“Блазень цей пан Кізеветтер”.

“Але на нього посилаються усі. Це тому, що в XIX столітті навіть окультисти стали жертвою позитивістичного духу: щось є істинним, лише якщо його можна довести. Візьміть-но суперечку з приводу *Corpus Hermeticum*. Коли цей твір став відомий Європі XV століття, Піко делла Мірандола, Фічіно та чимало інших людей великої мудрости побачили істину: цей документ був твором надзвичайно стародавнього знання, що виникло ще до єгиптян, навіть

до Мойсея, адже він уже містить ідеї, що їх пізніше проголосять Платон та Ісус”.

“Як це пізніше? Це ті ж аргументи, які Браманті наводить у доказ того, що Данте був масоном. Якщо у *Corpus*’і повторюються ідеї Платона та Ісуса, це означає, що він був написаний пізніше, ніж жили вони!”

“Бачите? Ви припускаєтесь тієї ж помилки. І справді, саме так аргументують сучасні філологи, які додають ще й туманний лінгвістичний аналіз, щоб показати, що *Corpus* був написаний між другим та третім століттям нашої ери. Це те саме, що твердити, нібито Кассандра народилася після Гомера, адже вона вже знала, що Трою буде знищено. Ілюзією нових часів є віра в те, що час — це лінійна і спрямована послідовність, що від А ми прямуємо до Б. А можна йти й від Б до А, і наслідок породжує причину... Що це означає — раніше і пізніше? Ваша прегарна Ампаро народилася раніше чи пізніше, ніж її перемішані предки? Вона надто прекрасна — якщо дозволите, що свою безпристрасну думку висловить людина, яка могла б бути її батьком. А отже, вона була раніше. Вона є таємничим першопочатком того, що брало участь у її створенні”.

“Однак, з цієї точки зору...”

“Саме поняття ‘точка зору’ й становить суть помилки. Точки були вигадані наукою після Парменіда, щоб простежити, звідки й куди рухаються тіла. А насправді нічого не рухається, й існує одна-єдина точка, точка, що породжує в одну-єдину мить усі інші точки. Наївність окультистів ХІХ століття, як і окультистів сучасних, полягає в тому, що вони намагаються показати істинність істини за допомогою методів наукового обману. Розумувати належить не відповідно до логіки свого часу, а відповідно до логіки Традиції. Усі часи символізують один одного, а отже, невидимий Храм Рози та Хреста існує й існував у всі часи, незалежно від течії історії, вашої історії. Час остаточного одкровення — це не той час, який вимірюється годинниками. Його узи в’яжуться у часі ‘тонкої історії’, де ‘раніше’ і ‘пізніше’ в розумінні науки не мають великого значення”.

“Словом, усі ті, хто твердить про вічність Рози і Хреста...”

“Блазні від науки, адже вони намагаються довести те, що треба просто знати без жодних доводів. Гадаєте, ті вірні, яких ми побачимо завтра увечері, вміють або можуть довести все те, що сказав Кардек? Вони знають, бо мають добру волю до знання. Якби ми всі зберегли цю чутливість до таємниць, ми були б просто-таки

засліплені одкровеннями. Нема потреби хотіти, достатньо просто мати добру волю”.

“Але, в остаточному підсумку, пробачте за банальність, Роза і Хрест існує чи ні?”

“Що значить існувати?”

“А як ви гадаєте?”

“Велике Біле Братство — називайте їх Розою і Хрестом, чи духовними лицарями, — чийм випадковим утіленням були тамплієри, це когорта мудреців, дуже мізерної кількості вибраних, яка мандрує історією людства, щоб зберегти у ньому ядро вічної мудрості. Історія розгортається не випадково. Вона є ділом рук Володарів Світу, від ока яких ніщо не може сховатися. Звичайно, Володарі Світу захищають себе за допомогою таємності. А отже, щоразу, як з’являється хтось, хто називає себе Володарем, чи розенкройцером, чи тамплієром, він бреше. Справжніх Володарів слід шукати деінде”.

“То значить, ця історія триватиме безконечно?”

“Так воно й є. У цьому й полягає хитрість Володарів”.

“Але чого саме вони хочуть навчити людей?”

“Що таємниця існує. Інакше навщо жити, якщо все є тим, чим здається?”

“А чим є ця таємниця?”

“Тим, чого не вміли сказати об’явлені релігії. Таємниця лежить поза ними”.

Видіння бувають білого, синього, біло-рожеватого кольору. Насамкінець вони змішуються і всі стають світлі, кольору полум'я білої свічки, ви побачите іскри, відчуєте ніби гусячу шкіру по усьому тілі. Все це заповідає початок притягання, спрямованого на того, хто здійснює цю справу.

(Papus, *Martines de Pasqually*, Paris, Chamuel, 1895, p. 92)

Надійшов обіцяний вечір. Як і в Салвадорі, Альє заїхав за нами. Шатро, де мало відбуватися дійство, або *жіра*, було в районі центру, якщо можна говорити про центр міста, яке своїми язиками, розпростертими посеред пагорбів, норовить лизнути море, а тому з висоти, у вечірньому освітленні, скидається на гриву, поцятковану темними плямами лисини.

“Пам'ятайте, цього вечора це буде умбанда. Вселятися будуть не *орішас*, а *егунс*, себто духи померлих. Вселятися буде також Ешу, африканський Гермес, якого ви бачили у Байї, та його подруга, Помба Жіра. Ешу — це божество племені йоруба, демон, схильний до злих жартів, та й в міфології американських індіанців теж був бог-жартівник”.

“А ці померлі, хто вони?”

“*Pretos velhos* та *caboclos*. *Pretos velhos* — то старі африканські мудреці, які керували своїм народом у часи депортації, як Рей Конгу або Пай Агостіньо... Вони — спогад про одну з м'якших фаз рабства, коли негр був уже не твариною, а другом родини, дядьком, дідусям. А *caboclos* — то індіанські духи, незаймані сили, чистота первісної природи. В умбанді африканські орішас залишаються на тлі, майже зовсім зливаючися з католицькими святими, а діють лише ці істоти. Саме вони викликають транс: медіум, *cavallo*, на певній стадії свого танку помічає, що в нього проникла вища істота, і втрачає самоусвідомлення. Він танцює, аж поки божественна істота не покидає його, і тоді в нього одразу поліпшується самопочуття, він стає прозорим і очищеним”.

“Щастить же їм”, промовила Ампаро.

“Авжеж, щастить”, сказав Альє. “Вони входять у контакт із матір’ю-землею. Цих вірних позбавили коренів, кинули у жаский котел великого міста і, як говорив Шпенглер, меркантильний Захід у момент кризи знову звертається до світу землі”.

Ми прибули на місце. Зовні шатро було схоже на звичайну будівлю: тут теж входилося з дворика, скромнішого, ніж у Байї, а перед дверима *barracão*, щось на зразок комори, ми побачили статуетку Ешу, оточену умилюючими офірами.

Коли ми увійшли, Ампаро відтягнула мене вбік: “Я вже все зрозуміла. Ти не чув? Той тапір на лекції говорив про арійську епоху, а цей торочить про присмерк Заходу, *Blut und Boden*, кров і земля, це ж чистої води нацизм”.

“Все не так просто, пташко, ми на іншому континенті”.

“Дякую за інформацію. Велике Біле Братство! Воно привело вас до того, що ви з’їдаєте свого власного Бога”.

“Це в католиків, люба, а тут зовсім інша річ”.

“Все те саме, хіба ти не чув? Піфагор, Данте, Діва Марія й масони. Що завгодно, аби тільки нас обдурити. Не займайтеся коханням, а займайтеся умбандою”.

“Отже, найбільш синкретизованою є ти. Гайда, ходімо подивимось. Це теж культура”.

“Культура є лише одна: повісити останнього попа на кишці останнього розенкройцера”.

Альє дав нам знак увійти. Якщо зовні приміщення виглядало скромно, то всередині на нас чекав цілий спалах шалених барв. То була чотирикутна зала, з місцем, зарезервованим спеціально для танків *cavalos*, у глибині стояв вітвар, захищений решіткою, на тлі якої височів поміст із барабанами, *atabaques*. Місце, де мав відбуватися обряд, було все ще порожнє, але поцейбіч решітки уже снувала строката юрба — вірні, цікаві, білі й чорні впереміш, між ними виділялися медіуми зі своїми помічниками, *camponos*, зодягнені в біле, дехто босоніж, інші — в тенісівках. Мене відразу вразив вітвар: *pretos velhos, caboclos* у барвистому пір’ї, святі, які, якби не їх пантагрюєлівські розміри, виглядали б наче шматки марципану, святий Юрій в іскристих латах та яскравочервоної мантиї, святий Кузьма та Дем’ян, пронизана мечами Пречиста Діва і зухвало гіперреалістичний Христос з розведеними руками, як відкупитель з Корковадо, але в кольорах. Бракувало лише *opihas*, але їхня присутність відчувалася в обличчях усіх згромаджених, у солодкавих пахощах

тростини та варених страв, у чаді різних випарів, викликаних спекою та хвилюванням, що передує настанню дійства.

Наперед вийшов *pai-de-santo*, вмовстився коло вітваря і почав приймати вірних та гостей, обкурюючи їх густими хмарами диму зі своєї сигари, благословляючи їх і пропонуючи горнятко спиртного, ніби у прискореному евхаристійному обряді. Я став навколішки разом зі своїми супутниками і випив теж; побачивши, як якийсь *camboño* наливає з пляшки, я зрозумів, що це дюбонне, але постався смакувати його так, ніби це був еліксир довголіття. На помості глухими ударами вже заводилися *atabaques*, а тимчасом втаємничені затягали умилостивлювальну пісню до Ешу та Помба Жіри: *Seu Tranca Ruas é Mojuba! É Mojuba, é Mojuba! Sete Encruzilhadas é Mojuba! É Mojuba, é Mojuba! Seu Marabs é Mojuba! Seu Tiriri, é Mojuba! Exu Veludo, é Mojuba! A Pomba Gira é Mojuba!*

Розпочалися обкурювання, що їх *pai-de-santo* робив своїм кадилом, у густому чаді індіанських пахоців, зі спеціальними молитвами до *Oxalá* та *Nossa Senhora*.

Atabaques прискорювали ритм, а *cavalos* вторглися на майданчик перед вітварем, починаючи віддаватись чарові *pontos*. Більшість присутніх становило жіноцтво, і Ампаро з іронією натякнула на слабкість своєї статі (“ми вразливіші, чи не так?”).

Серед жінок було декілька європейок. Альє показав нам одну білявку, психолога з Німеччини, яка роками брала участь у ритуалах. Вона пробувала усе, але марно, адже треба бути вибраним і мати відповідні нахили: увійти в транс їй не вдавалося. Вона танцювала з утупленими у порожнечу очима, *atabaques* не давали нервам спочинку, їдкий чад вторгався у залу і приголомшував учасників та глядачів, викликаючи нудоту, гадаю, у всіх, а в мене напевно. Зі мною це бувало й в “*escolas de samba*” в Ріо, мені була відома містична сила музики та шуму, саме вона оволодіває нашими любителями гарячки суботнього вечора у дискотеках. Німкеня танцювала з вителющеними очима, кожним рухом свого істеричного тіла вона просила забуття. Потроху інші доньки святого впадали в екстазу, закидаючи голову назад, трусилися, пливучи в морі безпам’ятства, а вона залишалася напруженою, майже плачучи у глибокому хвилюванні — як хтось, хто розпачливо намагається досягти оргазму, метушиться, задихається, але не в змозі знайти заспокоєння. Вона намагалася втратити контроль над собою, але він знов і знов повертався до неї — бідолашна тевтонка, хвора на добре темперований клавір.

Тим часом обранці здійснювали свій стрибок у порожнечу, їх погляд ставав млявим, тіло дубіло, рухи ставали дедалі автоматичнішими, але не випадковими, адже вони відкривали природу тої істоти, яка їх відвідала: дехто рухався м'яко, розмахуючи руками з опущеними вниз долонями, наче пливучи, в інших рухи були вигинисті, з повільними жестами, а тих, кого торкнувся найвищий дух, *cambonos* покривали білим льоном, щоб схвати від очей юрби...

Деякі *cavalos* непогамовно трусилися, а одержимі *pretos velhos* глухо гуділи — гмм-гмм-гмм — нахилиючи тіло вперед, як стариган, що спирається на костура, і висуваючи вперед щелепу, від чого їхні обличчя здавалися раптово змарнілими і беззубими. Одержимі *caboclos* видавали різкі крики воїнів — *hiahou!!* — а *cambonos* чимдуж намагалися підтримати тих, хто не витримував бурхливості дару.

Гриміли барабани, в густому від диму повітрі голоснішали *pontos*. Я тримав Ампаро за лікоть і раптом відчув, що її руки спітніли, тіло тремтіло, вуста напіввідкрилися. “Я недобре себе почуваю”, сказала вона, “я б хотіла вийти”.

Альє помітив, що щось не так, і допоміг мені вивести її надвір. На свіжому повітрі вона прийшла до тями. “Це нічого”, сказала вона, “я, либонь, з’їла щось несвіже. А ще ці запахи, і спека...”

“Ні”, сказав *pai-de-santo*, який вийшов з нами, “це тому, що у вас є здібності медіума, ви належно реагували на *pontos*, я спостерігав за вами”.

“Досить!” вигукнула Ампаро і додала кілька слів мовою, якої я не знав. Я побачив, як *pai-de-santo* пополотнів чи пак посірів на обличчі, як говориться у пригодницьких романах про чорношкіру людину, яка блідне. “Досить, мене нудить, бо я з’їла щось, чого не повинна була їсти... Ради Бога, залишіть мене тут подихати повітрям, а самі вергайтеся назад. Я волію бути на самоті, я ж не каліка”.

Ми залишили її, і коли після перерви на свіжому повітрі я увійшов до зали, запахи, барабани, всюдисущий піт, яким просякло кожне тіло, й саме несвіже повітря подіяли на мене, наче ковток алкоголю на людину після довгого періоду невживання. Я провів рукою по чолі, і якийсь старий простягнув мені аґого, невеликий позолочений інструмент, щось на зразок трикутника з дзвіночками, по якому слід було вдаряти паличкою. “Підніміться на поміст”, сказав він, “пограйте, це вам допоможе”.

У цій пораді була гомеопатична мудрість. Я вдаряв по аґого, намагаючись пристосуватися до ритму барабанів, і, поступово вхо-

дячи в дійство, беручи в ньому участь, почав панувати над ним. Рухаючи ногами, я знімав напруження, звільнявся від навколишнього дурману, провокуючи й розпалюючи його. Згодом Альє пояснив мені різницю між тим, хто знає, і тим, хто підкоряється.

Поступово, в міру того як медуми впадали в транс, *camponos* відводили їх у закутки приміщення, садовили, пропонували сигари та люльки. Вірні, які не сподобилися вселення духу, підбігали, щоб упасти навколішки в них у ногах, шепотіли щось їм на вухо, вислухали поради, вбирали в себе їх благодатний вплив, виливали з себе визнання й від цього діставали потіху. У деяких з них виникали ознаки початку трансу, які *camponos* стримано заохочували і відводили їх, уже більш розслаблених, назад поміж юрбу.

На майданчику, де танцювали, снувало ще чимало таких, хто бажав увійти в екстаз. Німкеня неприродно трусилася, сподіваючись вселення, але марно. У декого вселився Ешу, і їх обличчя набували злісного, облудного, лукавого виразу, а рухи ставали поривчастими.

І отоді я побачив Ампаро.

Тепер я знаю, що Хесед — це не лише сфера благодаті й любові. Як говорив Діоталлеві, це також момент розширення божественної субстанції, яка поширюється аж до своєї безконечної периферії. Це турбота живих про мертвих, але хтось, здається, таки сказав, що це також турбота мертвих про живих.

Б'ючи в агого, я більше не стежив за всім, що відбувалося в залі, надзвичайно заклопотаний тим, аби, підкоряючись музиці, контролювати усе, що відбувалося зі мною. Ампаро увійшла, либонь, хвилин із десять тому, і на неї, зрозуміло, насунуло те ж саме відчуття, що й на мене раніше. Але ніхто не дав їй агого, та вже тепер вона його, мабуть, і не взяла б. Відчуваючи поклик глибинних голосів, вона позбулася будь-якої волі до захисту.

Я побачив, як вона раптом кинулася в середину поміж танцівників і зупинилася з напруженим і ненормально піднятим догори обличчям, її шия залякла, і тоді вона у безпам'ятті шалено пустилась у непристойну сарабанду, жестами рук пропонуючи своє власне тіло. *"A Pomba Gira, a Pomba Gira!"* кричали деякі, втішившись чудом, адже того вечора ця дияволиця ще не показувалася: *O seu manto é de veludo, rebordado todo em ouro, o seu garfo é de prata, muito grande é seu tesouro... Pomba Gira das Almas, vem toma cho cho...*

Я не наслідився втрутитися, лишень, здається, прискорив удари своєї металевої палички, щоб тілесно поєднатися зі своєю коханою, чи то пак з підземним духом, якого вона уособлювала.

Нею заопікувалися *cambonos*, дали їй одягти ритуальні шати, підтримали її, коли вона закінчувала свій транс, короткий, але шалений. Коли вона вже була вся мокра від поту і задихалася, вони повели її сісти. Вона відмовилася прийняти тих, хто прибіг випрошувати пророцтва, і залилася слізьми.

Gira наближалася до кінця, я покинув поміст і підбіг до неї; коло неї вже був Альє, легенько потираючи їй скроні.

“Який сором”, говорила Ампаро, “я ж у це не вірю, я не хотіла, як це я могла?”

“Трапляється, трапляється”, солодко примовляв Альє.

“Але тоді спасіння немає”, плакала Ампаро, “я все ще рабinya. Іди геть”, сказала вона мені люто, “я бідна, брудна негритьянка, дай-те мені господаря, я на це заслуговую!”

“Таке траплялось навіть із білявими ахейцями”, потішав її Альє. “Така вже людська природа...”

Ампаро попросила, щоб її відвели до туалету. Обряд завершувався. Посередині зали німкеня на самоті продовжувала свій танок, прослідкувавши задрісним поглядом за всім, що сталося з Ампаро. Однак рухалася вона вже хоч і затято, але з неохотою.

Ампаро повернулася хвилин через десять, коли ми вже прощалися з *pai-de-santo*, який тішився з блискучого успіху нашого першого контакту зі світом померлих.

Альє вів машину мовчки, була вже пізня ніч. Коли він зупинився під нашим будинком і хотів було попрощатися з нами, Ампаро сказала, що вона воліла б піднятися сходами сама. “Чому б тобі трохи не прогулятися”, сказала вона мені, “повертайся, коли я вже засну. Я візьму пігулку на сон. Пробачте мені. Я ж казала, я мабуть, з’їла щось недобре. І всі ці дівчата теж з’їли і випили щось недобре. Ненавиджу свою країну. Добраніч”.

Альє зрозумів моє незручне становище і запропонував піти посидіти до одного бару в Копакабані, що був відчинений усю ніч.

Я мовчав. Альє почекав, коли я пригублю свою батіду, тоді перервав прикру мовчанку.

“Раса, чи культура, якщо хочете, становлять частину нашого несвідомого. А інша частина несвідомого замешкана архетипами, однаковими для всіх людей і всіх століть. Цього вечора клімат, се-

редовище якоюсь мірою послабило чуйність нас усіх, ви відчули це на собі. Ампаро виявила, що *орішас*, яких вона нібито знищила у своєму серці, все ще живуть у її животі. Не думайте, що я вважаю це позитивним фактом. Ви чули, що я з повагою відгукуюсь про надприродні енергії, які вібрують навколо нас у цій країні. Але не думайте, що я з особливою симпатією ставлюся до практик одержимості духами. Бути втаємниченим і бути містиком — не одне і те ж. Втаємниченість, інтуїтивне розуміння таїн, яких розум не може пояснити, це бездонний процес, повільне перетворення духу й тіла, яке може привести до набуття вищих здібностей, і навіть до здобуття безсмертя, але це річ дуже інтимна, таємна. Вона не проявляється назовні, вона соромиться чужого погляду, їй властива насаперед прозорість і відірваність. Тому володарі світу — це втаємничені, але вони не захоплюються містикою. Для них містик — то раб, місце об'явлення божественного, через нього можна прогледіти симптоми таємниці. Втаємничений заохочує містика, використовує його так, як ви використовуєте телефон, щоб установлювати контакти на віддалі, як хімік використовує лакмусовий папірець, щоб дізнатися про дію певної речовини. Містик приносить користь, бо він на виду, він виставляє себе напоказ. А втаємничені знаються лише між собою. Втаємничений контролює сили, яким містик лише підкоряється. У цьому розумінні між одержимістю *cavalos* та екстазою святої Терези Авільської або святого Йоана від Хреста різниці немає. Містика — це деградована форма контакту з божественним. Втаємниченість є плодом довгої аскези розуму і серця. Містика — явище демократичне, якщо не демагогічне, а втаємниченість — аристократичне”.

“Явище розумове, а не тілесне?”

“У певному сенсі так. Ваша Ампаро прискіпливо наглядала за своїм розумом і не слідкувала за своїм тілом. Недовірки слабші, ніж ми”.

Було дуже пізно. Альє повідомив мене, що виїжджає з Бразилії і залишив мені свою міланську адресу.

Коли я повернувся додому, Ампаро вже спала. Я мовчки простягнувся біля неї у темряві й цілу ніч не склепив ока. Мені здавалося, що поруч зі мною лежить якась зовсім невідома істота.

Наступного ранку Ампаро сухо сказала мені, що їде до Петрополісу відвідати подругу. Ми ніяково розпрощалися.

Вона поїхала, перекинувши через плече парусинову торбу і тримаючи під пахвою підручник з політекономії.

Впродовж двох місяців від неї не було чути нічого, а я її не шукав. Відтак вона написала мені короткого, дуже ухильного листа, кажучи, що їй потрібен час подумати. Я їй не відповів.

Я не відчував пристрасти, ревнощів, туги. Я почував себе порожнім, чистим, ясним, наче начищений до блиску алюмінієвий чайник.

У Бразилії я пробув ще рік, але відчував, що ось-ось поїду звідси. З Альє я більше не зустрічався, не бачив також друзів Ампаро. Довгі години я марнував на пляжі, під сонцем.

Крім того, я запуслав літавців, у Бразилії вони прегарні.

5
ΓΒΥΡΆ

Beydelus, Demeymes, Adulex, Metucgayn,
Atine, Ffex, Uquizuz, Gadix, Sol, Veni cito cum
tuis spiritibus.

(*Picatrix*, Ms. Sloane 1305, 152, verso)

Розбиття Посудин. Діоталлеві, бувало, часто розповідав нам про пізній кабалізм Їцхака Лурії, де зникала впорядкована структура сфірот. Світотворення, говорив він, це процес божественного вдихання і видихання, як при задишці або при дії ковальського міху.

“Велика Божа Дихавиця”, прокоментував Бельбо.

“Спробуй-но створити з нічого. Таке робиться лише один-єдиний раз у житті. Бог, щоб видути світ, як видувають скляну пляшку, мав би втягнутися сам у себе, аби набрати духу, і тоді випустити довгий світлий свист із десяти сфірот”.

“Свист чи світло?”

“Бог дмухає — і настає світло”.

“Мультимедіа”.

“Але треба, щоб світла сфірот були зібрані у ємності, здатній витримати їхнє сяйво. Посудини, яким було призначено прийняти Кéтер, Хохмú та Бінú, витримали їхній вогонь, тоді як у нижчих сфірот, від Хéсед до Ёсód, світло й дихання були випромінені єдиним спалахом надто енергійно, і посудини розкололися. Фрагменти світла розсіялися всесвітом, і з них зродилася груба матерія”.

Розбиття посудин — це серйозна катастрофа, стурбовано говорив Діоталлеві, нема нічого менш життєздатного, ніж світ-викидень. Космос мусив мати якийсь дефект із самих початків, але й наймудрішим рабинам ніяк не вдалося це пояснити. Можливо, в ту хвилину, коли Бог робив видих і “спорожнів”, у первинній ємності залишилося кілька крапель олії, матеріальний залишок, *решіму*, і Бог вилився разом з тим залишком. А може, десь похмуро причаїлись мушлі, *кліпнот*, руйнівні начала.

“Слизький народ, ці кліпнот”, докинув Бельбо, “агенти диявольського доктора Фу Манчу... А тоді що?”

А тоді, терпляче пояснював Діоталлеві, у світлі Суворого Суду, Ѓвурі, яку називають також Пáхад, або Страх, сфіри, де, за Їцхаком Сліпим, виявляється Зло, мушлі набирають реального існування.

“Вони між нами”, говорив Бельбо.

“Поглянь навколо”, говорив Діоталлеві.

“Але чи можна звідти вибратись?”

“Можна радше повернутися назад”, говорив Діоталлеві. “Все еманує з Бога у скороченні *цімціуму*. Наше завдання — реалізувати *тіккун*, повернення, відновлення Адама Кадмона. Тоді ми все відбудуємо у зрівноваженій структурі *парцифім*, ликів, тобто форм, які займають місце сфірот. Піднесення душі — це наче шовковий шнур, який дозволяє побожному намірові ніби навпомацки знайти у темряві шлях до світла. Отже, у кожному мить світ, переставляючи літери Тори, робить зусилля, щоб віднайти природну форму, яка б дала змогу йому вийти з його страхітливого безладу”.

Саме це роблю зараз і я, глупої ночі, у неприродному спокої цих пагорбів. Але того вечора у перископі я все ще був обплутаний в'язкою слиною тих мушель, відчуваючи її навколо себе наче невидимих слимаків, що обліпили кришталеві вітрини Консерваторію, посеред барометрів та поржавілих годинникових коліщаток у глухій летаргії. Я думав: якщо розбиття посудин справді відбулося, перша тріщина виникла, мабуть, того вечора в Ріо, під час обряду, але вибух наступив лише після мого повернення на батьківщину. Вибух повільний, без спалаху, і всіх нас поглинула твань грубої матерії, де хробрачливі створіння розкриваються для спонтанного розплодження.

Я повернувся з Бразилії й сам уже не знаючи, хто я такий. Я вже наближався до тридцятки. У цьому віці мій батько вже був батьком і знав, хто він і де живе.

Я був надто далеко від своєї країни, коли відбувалися великі події, я жив у переповненому неймовірностями всесвіті, куди італійські події теж доходили з сяйвом легенди. Невдовзі перед тим, як покинути іншу півкулю, коли на завершення свого перебування там я влаштував собі подорож літаком над лісами Амазонії, мені потрапила до рук місцева щоденна газета, яку підняли на борт під час зупинки у Форталезі. На першій сторінці бовваніло фото чоловіка, якого я впізнав, адже роками бачив, як він попивав біле у Піладе. Підпис говорив: “*O homem que matou Moro*”.

Звичайно, як я дізнався по приїзді, зовсім не він уколошкав Моро. Він радше, бачачи наладований пістолет, був здатний стрелювати собі у вуха, щоб перевірити, чи функціює. Він тільки був там, коли спецзагін увірвався до помешкання, де хтось заховав під ліжком три пістолети і два пакети вибухівки. Він же лежав на тому ліжку,

розкошуючи, адже то була єдина мебля в тій кімнаті, яку винаймали до спілки ветерани шістдесят восьмого, щоб задовольняти тілесні потреби. Якби її єдиною обстановою не був плакат Че Гевари, можна було б назвати її гарсоньєрою. Один з винаймачів був пов'язаний зі збройною групою, а інші й не здогадувалися, що фінансують йому криївку. І так усі вони потрапили на рік за ґрати.

Я дуже мало розумів Італію останніх років. Залишив я її напередодні великих змін, майже почувачи себе винним, адже тікав у хвилину підведення підсумків. Вирушаючи, я вмів розпізнати чийось ідеологію з тону голосу, з мовних зворотів, з канонічних цитат. Повернувшись, я не розумів, хто з ким. Ніхто більше не говорив про революцію, всі торочили про підсвідомі бажання, ті, хто вважав себе лівим, посилалися на Ніцше та Селіна, праві часописи прославляли революцію Третього Світу.

Я знову почав учашати до Піладе, але відчував себе там немов на чужій землі. Там усе ще стояв більярд, приходили більш-менш ті самі художники, однак молода фауна змінилася. Я дізнався, що деякі з колишніх клієнтів уже повідкривали школи трансцендентальної медитації та макробіотичні ресторани. Я запитав, чи не відкрив хтось часом шатро умбанди. Але ні, я, очевидно, випереджав час, набувши небачених знань.

Щоб приподобатися завсідникам-старожилам, Піладе все ще тримав фліппера старої моделі, з тих, які, здавалося, зійшли з картини Ліхтенштайна і їх оптом скуповували антиквари. Але поруч, де юрмилися більш юні, вишикувалися інші машини, з флюоресцентним екраном, і ширяли рядами механічні соколи, камікадзе Зовнішнього Простору, або зі стовпа на гілку стрибала жаба, кумкаючи по-японському. Піладе став суцільним спалахом зловісних світел, і не виключено, що перед галактичним екраном побували й кур'єри Червоних Бригад, вербуючи охочих. Але нема сумніву, що їм довелося облишити фліппер, адже не можна грати в нього з пістолетом, застромленим за пояс.

Я усвідомив це, коли мій зір пробіг за поглядом Бельбо, який пас очима Лоренцу Пеллеґріні. Яюсь невиразно я зрозумів те, що Бельбо збагнув з більшою ясністю і що я знайшов в одному з його файлів. Лоренцу на ім'я він не згадує, але нема сумніву, що йдеться саме про неї: лише вона грала у фліппер таким способом.

FILENAME: Flipper

У фліппер грають не лише руками, але й лобком. При грі у фліппер проблема полягає не в тому, щоб зупинити кульку до того, як її про-

ковтне отвір, ані не в тому, щоб із запалом футбольного захисника відштовхнути її назад на середину поля, а в тому, щоб примусити її забаритися там, де світляні мішені найчисленніші, щоб вона перестрибувала від одної до другої, крутячись безладно й шалено, але з власної волі. А цього можна досягти не штовхаючи кульку, а примушуючи вібрувати цілий корпус, м'яко, щоб фліппер цього не помітив і не перекосився. Це можна зробити лише лобком, точніше грою стегон, щоб лобок не так штовхав, як терся об раму, втримуючи тебе на порозі оргазму. І коли стегна рухаються природньо, поштовх уперед здійснюється не стільки лобком, скільки сідницями, але лагідно, таким способом, що коли імпульс досягає лобка, він уже приглушений, як у гомеопатії, що більше ти колотиш розчин і що більше речовина розчиняється у воді, яку ти поступово додаєш, аж поки вона майже зовсім не зникне, то потужніший лікувальний ефект. Так мізерний струм переходить від лобка на корпус, і фліппер спокійно підкоряється, кулька котиться, незважаючи на закони природи, на інерцію, на земне тяжіння, проти законів динаміки, проти хитроців винахідника, який хотів зробити її невловною, і п'яніє від *vis movendi*, залишаючись у грі впродовж безконечних відрізків часу. Однак для цього потрібен жіночий лобок, який не ставить перешкоди у вигляді дупластого тіла між клубом та машиною, щоб не було між ними жодної здатної зводжуватися матерії, а лише шкіра, нерви та кістки, огорнені парою джинсів, а ще сублімована еротична нестяма, підступна холодність, безкорислива здатність пристосуватися до реакцій партнера, бажання розпалити його, не надто розпалюючись самій: амазонка повинна довести фліппер до божевілля і нанеpered насолоджуватись тим, що потім вона його покине.

Гадаю, що Бельбо закохався в Лоренцу Пеллегріні в ту мить, коли переконався, що вона може дати йому обіцянку недосяжного щастя. Але гадаю, що саме через неї він почав здогадуватися про еротичний характер автоматичних світів — машина як метафора космічного тіла, механічна гра як ритуальне замовляння. Він уже тоді чманів від Абулафії, а можливо вже й вступив у дух проєкту “Термес”. Немає жодних сумнівів, що він уже бачив Маятник. Лоренца Пеллегріні — шляхом якогось короткого замикання — обіцяла йому Маятник.

Попервах мені було важко знову влитися у життя в Піладе. Поступово — правда, не у всі вечори, — в джунглях чужих обличчя починав розпізнавати знайомі обличчя тих, хто вижив, хоч і затуманені моїми зусиллями встановити їх особу: хто працював у рекламному агентстві, хто — податковим консультантом, хто продавав

книги на виплат, — але якщо раніше пропагував книги Че Гевари, то тепер пропонував брошури про лікувальні трави, буддизм та астрологію. У них дещо заплітався язик, на голові з'явилися сиві волосини, і дивлячись, як вони тримають у руках склянку віскі, я знову побачив тих самих молодиків, що й десять років тому, коли вони повільно, по краплині за семестр, смакували свій напій.

“Чим ти займаєшся, чому більше у нас не показуєшся?” спитав мене один з них.

“У кого це — у вас?”

Він зиркнув на мене так, ніби я пропадав десь сто років: “У міському відділі культури, звичайно”.

Я прогавив надто багато реплік.

Я вирішив вигадати собі роботу. Я помітив, що знаю чимало речей, не пов'язаних між собою, але зумів би поєднати їх за пару годин, відвідавши бібліотеку. Я виїхав у часи, коли належало мати теорію, і страждав від того, що її не мав. Тепер достатньо було володіти інформацією, всі були на неї ласі, і чим ця інформація менш актуальна, тим краще. Те саме стосувалося й університету, адже я зазирнув і туди, щоб подивитися, чи не міг би я десь там прилаштуватися. В аудиторіях панував спокій, студенти снували коридорами, наче примари, позичаючи один в одного погано складені бібліографії. Я ж умів скласти добру бібліографію.

Одного дня якийсь студент, що готувався до одержання диплому, прийнявши мене за доцента (тепер викладачі були того самого віку, що й студенти, а може, навпаки) запитав, що ж написав той лорд Чандос, про якого говорилося в одному курсі про циклічні кризи в економіці. Я відповів йому, що то був персонаж Гофманстала, а не економіст.

Того ж таки вечора я пішов на вечірку до давніх друзів і там упізнав одного суб'єкта, який працював у якомусь видавництві. Він пішов туди працювати після того, як видавництво перестало публікувати романи французьких колабораціоністів, присвятившись албанським політичним текстам. Я дізнався, що вони ще публікували політичні видання, але лише ті, які узгоджувалися з лінією уряду. Однак вони не нехтували й деякими добрими книгами з філософії. Класичними, уточнив він.

“До речі”, сказав він, “ти, як філософ...”

“Дякую, на жаль, це не так”.

“Облиш, свого часу ти був одним із тих, хто знав усе. Сьогодні я переглядав переклад одного твору про кризу марксизму і зна-

йшов там цитату з якогось Ансельма Кентерберійського. Хто це такий? Я не знайшов його навіть у ‘Словнику Авторів’”. Я відповів йому, що це Ансельм д’Аоста, якого англійцям забаглося назвати саме так, адже вони завжди прагнуть бути не такими, як усі.

Мене осяяло: ось моє ремесло. Я вирішив заснувати агенцію культурної інформації.

Це щось на подобу приватного детектива в галузі знання. Замість того, щоб тинятися по нічних барах та шинках, я мав би ходити по книгарнях, бібліотеках, університетських кулуарах. А потім сидіти у своєму офісі, виклавши ноги на стіл і тримаючи в руках паперовий кухлик з віскі, принесений у кульку з бару на розі. Хтось телефонує тобі й каже: “Я перекладаю одну книгу і оце наштовхнувся на якогось — чи якихось — мутакаллеміні. Ніяк не дошукаюся, що воно таке”.

Ти теж цього не знаєш, але дарма, просиш три дні часу. Йдеш покопирсатися в каталозі бібліотеки, пригощаєш сигаретою суб’єкта з бібліографічного відділу, і так натрапляєш на слід. Увечорі ти запрошуєш до бару асистента кафедри ісламістики, ставиш йому пиво, одне, друге, у того слабне контроль і він задурно дає тобі бажану інформацію. Тоді ти телефонуєш до клієнта: “Отож, мутакаллеміні — це радикальні мусульманські богослови часів Авіценни, вони твердили, що світ є, так би мовити, пиловою хмарою випадків і згущується у форми лише завдяки миттєвій і тимчасовій дії божественної волі. Достатньо, щоб Бог на мить загавився — і всесвіт розвалиться. Чиста анархія атомів без сенсу. Достатньо? Я працював над цим три дні, визначте самі, скільки мені належиться”.

Мені пощастило знайти дві кімнати з кухонькою у старому будинку на периферії; колись, мабуть, то була фабрика, одне крило якої було призначене для контори. Усі помешкання, які там було влаштовано, виходили в один довгий коридор: моя квартира була між агенцією нерухомості та робітнею набивача опудал тварин (*А. Салон — таксидерміст*, було на вивісці). Мені здавалося, що я в американському хмарочосі 30-х років, мені бракувало тільки скляних дверей, щоб почувати себе Марловом. У другій кімнаті я поставив тапчан, а при вході влаштував офіс. У двох рядах стелажів я розклав атласи, енциклопедії, каталоги, які потроху скуповував. Спочатку мені довелося піти на компроміс зі своїм сумлінням і писати також дипломні роботи безпорадним студентам. Це було неважко, вистачало переписати дипломні роботи десятилітньої давности. Крім того, приятелі-

видавці надсилали мені для читання рукописи та іноземні книги, — звичайно, найменш цікаві і за скромну плату.

Але я нагромаджував досвід та інформацію, не викидаючи нічого. Я все заносив у каталог. Мені тоді не спадало на думку заносити інформацію в комп'ютер (якраз тоді вони почали надходити у продаж, Бельбо був, мабуть, піонером), я продовжував працювати по-старосвітськи, але створив собі щось на зразок пам'яті, що складалася з карток із м'якого картону, які мали перехресні шифри. Кант... туманність... Лаплас, Кант... Кенігсберг... сім мостів у Кенігсберзі... теореми топології... Щось на кшталт тої гри, коли асоціаціями ідей за п'ять кроків треба перейти від сосиски до Платона. Погляньмо: сосиска — свинина — щетина — пензель — маньєризм — Ідея — Платон. Як дурному з гори бігти. Найбільш недолугий рукопис давав принаймні двадцять карток у моему ланцюгу святого Антонія. У мене було залізне правило, і гадаю, що його дотримувались також таємні служби: кожна інформація ані не ліпша, ані не гірша за іншу, моя сила полягала у занесенні в каталог їх усіх, а відтак — у шуканні пов'язань. Пов'язання є завжди, варто лишень захотіти знайти їх.

Після майже дворічної праці я був задоволений сам із себе. Мені було цікаво. А невдовзі я зустрів Лію.

Коли питаєшся, хто я така
й чого квітки збираю, знай, — я Лія,
і гарні руки ці плетуть вінка.

(Данте, “Чистилище”, XXVII, 100-102)

Лія. Я вже втратив надію знову побачити її, але я міг і ніколи її не зустріти, а це було б гірше. Я б хотів, аби вона була тут і тримала мене за руку, поки я відтворюю всі етапи своєї погуби. Адже вона мені говорила. Але вона має залишитися поза цією історією, вона і дитя. Сподіваюся, вони відкладуть приїзд, приїдуть, коли буде вже по всьому, як би все не закінчилося.

Це було 16 липня 1981 року. Мілан починав безлюдніти, довідковий відділ бібліотеки був майже порожній.

“Послухай, сто дев'ятий том збиралася взяти я”.

“Тоді чому ж ти залишила його на полиці?”

“Я пішла до стола поглянути в нотатки”.

“Це не виправдання”.

Вона зухвало попрямувала зі своїм томом до стола. Я вмостився навпроти, намагаючись роздивитися її обличчя.

“Як тобі вдається читати, якщо це не абетка Брайля?” запитав я.

Вона підвела голову, і я справді не міг зрозуміти, чи це лице чи потилиця. “Що?” запитала вона. “А-а, я чудово бачу крізь нього”. Але кажучи це, відвела свою гриву. В неї були зелені очі.

“У тебе зелені очі”, сказав я їй.

“Авжеж. А що? Це погано?”

“Навпаки. Побільше б таких”.

Ось так усе й почалося. “Їж, ти ж худий, як тріска”, сказала вона мені за вечерю. Опівночі ми все ще сиділи у грецькому ресторані неподалік від Піладе, свічка в шийці пляшки майже повністю розтопилася, а ми розповідали один одному про все. Ми займалися майже такою самою роботою, вона переглядала статті для енциклопедії.

Мені здалося, що я мушу щось їй сказати. О пів на першу вона відвела свою гриву, щоб краще мене бачити, а я націлівся у неї вказівним пальцем, тримаючи великий сторчма: “Пім”.

“Дивно”, сказала вона, “я теж”.

І так ми стали одним тілом, і від того вечора я був для неї Пімом.

Ми не могли дозволити собі нового помешкання, я спав у неї, а вона часто залишалася зі мною в офісі або вирушала на лови, адже краще від мене вміла йти по наших слідах і часто підказувала мені цінні пов'язання.

“Як на мене, наша картка з розенкройцерами напівпорожня”, говорила вона мені.

“Я думаю повернутися до неї на днях, це мої бразилійські нотатки...”

“Ну тоді не забудь внести посилання на Єйтса”.

“До чого тут Єйтс?”

“А до того. Я отут прочитала, що він належав до розенкройцерського товариства, яке називалося *Вранішня Зоря*”.

“Що б я робив без тебе?”

Я знову почав навідуватися до Піладе, адже це було щось на зразок ділової арени, де я знаходив замовників.

Одного вечора я знову зустрів Бельбо (минулими роками він, мабуть, рідко сюди заглядав, а потім знову почав навідуватися після того, як зустрів Лоренцу Пеллегріні). Він не змінився, може, трохи більше посивів, злегка схуд, але не дуже.

Це була сердечна зустріч, якщо врахувати його обмежену експансивність. Кілька реплік про давні часи, твереза стриманість на тему останньої події, в якій ми були спільниками, та її епістолярних наслідків. Комісар Де Анджеліс більше не давав про себе чути. Хтозна, може справу здано в архів.

Я розповів йому про свою роботу і він, здавалося, зацікавився. “По суті, це те, що б хотілося робити мені, — Сем Спейд від культури, двадцять доларів денно плюс видатки”.

“Але мені не трапляються таємничі й чарівні жінки, та й ніхто не приходять розповісти мені про мальтійського сокола”, сказав я.

“Хтозна. Ви цим розважаєтеся?”

“Чи розважаюся?” запитав я його. І, цитуючи його ж, відповів: “Це єдина річ, яку, як мені здається, я можу робити добре”.

“*Good for you*”, відповів він.

Ми бачилися ще кілька разів, я розповів йому про свої бразилійські пригоди, але він, на мій погляд, був завжди дещо неуваж-

ний, більше, ніж звичайно. Коли Лоренци Пеллегріні не було, він не відривав очей від дверей, а коли вона була, він неспокійно водив поглядом по барі, стежачи за її пересуваннями. Одного вечора — то було вже десь у час зачинення бару — він сказав мені, дивлячись убік: “Послухайте, можливо, ви нам знадобитеся, але не для побіжної консультації. Ви могли б присвятити нам, скажімо, кілька пополуднів на тиждень?”

“Побачимо. А в чому справа?”

“Одна металургійна фірма замовила нам книгу про метали. Розповідь в основному за допомогою ілюстрацій. Популярна, але серйозна. Розумієте, в такому-от жанрі — метали в історії людства, від залізного віку до сплавів для космічних кораблів. Нам потрібен хтось, хто б ходив по бібліотеках та архівах і шукав добрі зображення, старі мініатюри, ритини з книжок минулого століття, не знаю що ще, про ливарство або про громозвід”.

“Згоден, завтра зайду до вас”.

До нього підійшла Лоренца Пеллегріні. “Ти відпроводиш мене додому?”

“Чому я?”

“Тому що ти мужчина моїх мрій”.

Він почервонів, як умів червоніти тільки він, дивлячись ще більш убік. Тоді сказав: “Ось свідок”. А до мене промовив: “Я мужчина її мрій. Це — Лоренца”.

“Привіт”.

“Привіт”.

Він підвівся й прошепотів їй щось на вухо.

“Яке це має значення?” сказала вона. “Я попросила тебе відвезти мене машиною додому”.

“Ага”, сказав він. “Даруйте, Казобоне, я мушу попрацювати таксистом для жінки невідомо чиїх мрій”.

“Дурник”, сказала вона з ніжністю й поцілувала його в щоку.

Дозвольте мені тим часом дати пораду моему майбутньому або теперішньому читачеві, якщо він справді меланхолік: він не повинен читати симптомів або прогнозів у наступній частині, аби вони його не збентежили, адже це може принести йому більше шкоди, ніж добра, якщо він застосовуватиме те, що читає, до себе самого... як це робить більшість меланхоліків.

(R. Burton, *Anatomy of Melancholy*, Oxford, 1621, Вступ)

Було очевидно, що Бельбо з Лоренцою Пеллегріні щось пов'язувало. Я не розумів, наскільки міцно й відколи. Навіть файли в Абулафії не допомогли мені відтворити цю історію.

Приміром, файл про вечерю з доктором Вагнером не має дати. Доктора Вагнера Бельбо знав ще до мого від'їзду і, либонь, підтримував з ним стосунки також після початку моєї співпраці з видавництвом Гарамон, адже я теж із ним познайомився. Отже, ця вечеря могла відбутися або до або після вечора, який мені згадується. Якщо вона відбулася до нього, я розумію збентеження Бельбо, його стриманий розпач.

Доктора Вагнера — австрійця, який багато років проповідував у Парижі, звідси й вимова його ім'я “Ваньєр” у тих, хто хотів похвалитися близьким знайомством із ним, — уже впродовж близько десяти років регулярно запрошували до Мілану дві групи революціонерів періоду одразу після шістдесят восьмого. Вони билися між собою за нього, і кожна група, звісно, радикально відмінно інтерпретувала його вчення. Чому й навіщо ця знаменита людина дозволяла, аби її спонсорували екстремісти, — цього я ніколи не міг зрозуміти. Теорії Вагнера, так би мовити, не мали кольору, і, якби він захотів, його могли б запрошувати університети, клініки, академії. Гадаю, він приймав їх запрошення, бо фактично був епікурейцем і вимагав королівського відшкодування своїх витрат. Приватні особи могли зібрати більше грошей, ніж інституції, а для доктора Вагнера це означало подорож у першому класі, розкішний готель, плюс гонорари за лекції та семінари, обраховані за його тарифом терапевта.

Чому ті дві групи шукали джерело ідеологічного натхнення у теоріях Вагнера — це зовсім інша історія. Але в ті роки психоаналіз Вагнера видавався досить деконструктивним, діагональним, некартезіанським, заснованим на лібіді, здатним відкрити нові теоретичні обрії в революційній діяльності.

Примусити робітників проковтнути його виявилось справою нелегкою, і, можливо, саме тому в певний момент ці групи були змушені вибирати між робітниками та Вагнером, і вони вибрали Вагнера. Було висунуто ідею, що новим суб'єктом революції буде не пролетар, а божевільний.

“Замість того, щоб змушувати божеволіти пролетарів, краще пролетаризувати божевільних, це набагато легше, з огляду на ціни доктора Вагнера”, сказав мені одного дня Бельбо.

Революція вагнерівців була найкоштовнішою в історії.

Видавництво Гарамон, отримавши від інституту психології фінансування, переклало добірку невеликих есеїв Вагнера, дуже факхових, їх було важко знайти, тому добірка користувалась у вірних великим успіхом. Вагнер прибув до Мілану для презентації книги, і з цієї нагоди почалося його знайомство з Бельбо.

FILENAME: Доктор Вагнер

Диявольський доктор Вагнер
Двадцять шоста серія

Хто того сірого ранку

На обговоренні я висунув йому заперечення. Сатанічного старця воно, безперечно, роздратувало, але він і вусом не повів. Щобільше, він відповів мені так, ніби хотів мене причарувати.

Наче Шарлюс та Жюп'єн, бджола та квітка. Геній не терпить, коли його не люблять, і мусить негайно спокусити того, хто з ним не погоджується, аби той його полюбив. І йому це вдалося, я його полюбив.

Але він, либонь, мені не пробачив, бо того вечора, коли йшла мова про розлучення, він завдав мені смертельного удару. Не усвідомлюючи цього, інстинктивно: несвідомо намагався звабити мене і несвідомо вирішив мене покарати. Ціною деонтології він задуруно провів зі мною сеанс психоаналізу. Несвідоме кусає навіть своїх охоронців.

Історія маркіза де Лянтенака у *Дев'яносто третьому році*. Корабель вандейців відпливає під час шторму від бретонських берегів, раптом одна з гармат зривається зі свого кріплення і починає шалено котитися від борту до борту судном, яке гойдається вверх-униз у хитавиці, і, наче величезний звір, загрожує розтрити бакборт і триборт. Бомбардир (той самий, через недбальство якого гармата, на жаль, не була закріплена як годиться), тримаючи ланцюг у руці, з незрівнянною відвагою кидається мало не під ту потвору, яка загрожує розчавити його, і зупиняє її, тоді міцно закріплює і відтягує її на місце, рятуючи таким чином корабель, екіпаж і завдання. З великою урочистістю грізний Лянтенак наказує вишикувати своїх людей на містку, складає похвалу сміливцю, знімає зі своєї шиї високу нагороду, відзначає його, обнімає його, а команда тим часом гукає "слава" до небес.

Тоді твердий, наче алмаз, Лянтенак нагадує, що саме на нагородженому лежить відповідальність за цей інцидент, і наказує його розстріляти.

Блискучий Лянтенак, людина честі, справедлива й невідкупна! І саме так повівся зі мною доктор Вагнер — він ушанував мене своєю дружбою і вбив мене, відкривши мені правду

і вбив мене, відкривши, чого я насправді бажаю

і відкрив мені, чого я, бажаючи, боюся.

Історія, що починається з барів. Потреба закохатися.

Деякі речі відчуваєш задалегідь, ти закохуєшся не тому, що закохуєшся, ти закохуєшся, тому, що в цей період у тебе є розпачливе бажання закохатися. У ті періоди, коли ти відчуваєш бажання закохатися, ти мусиш бути обережним і дивитися, куди ступаєш: ти наче папився чар-зілля, від якого закохуєшся в першу істоту, яку зустрінеш. Це може бути й качконіс.

Бо я відчув цю потребу саме тоді, коли тільки-но кинув пити. Зв'язок між печінкою та серцем. Нове кохання є добрим приводом, щоб знову почати пити. Мати когось, із ким можна ходити по барах. Гарно себе почувати.

Невеликий бар — це щось швидкоплинне, потайне. Він дає тобі можливість довгого, солодкого цілоденного очікування, аж поки не підеш схватись у напівзатінених шкіряних кріслах, о шостій пополудні нема пікото, бридка клієнтура сходиться увечері, коли приходить піаніст. Вибрати належить сумнівний американський бар, порожній у надвечірню пору, де офіціант приходить лише тоді, коли

ти покличеш його тричі, й одразу приносить тобі ще одне мартіні. Мартіні дуже важливе. Не віскі, а саме мартіні. Ти підносиш склянку і крізь прозору рідину бачиш її витягнуте оливкою обличчя. Різниця між тим, коли дивишся на кохану через коктейль-мартіні у невеликому тригранному келишку і коли розглядаєш її через джин-мартіні з льодом — келих широкий, її обличчя розпливається у прозорій кубічності льоду, ефект подвоюється, якщо ви обидва наближаєте свої келихи один до одного, притиснувшись чолом до холоду келихів, два келихи між чолом і чолом — із тригранними келишками, надто малими, цього не зробиш. Швидкобіжна часина у барі. Відтак ти з тремтінням чекатимеш ще один день. Тебе не шантажує жодна певність.

Той, хто закохується по барах, не потребує жінки лише для себе. Завжди знайдеться хтось, хто йому її позичить.

Особа Іншого. Він давав їй повну свободу, адже завжди був у від'їзді. Його ліберальність підозріла: я міг зателефонувати навіть опівночі, він був, а тебе не було, він мені відповів, що ти десь на людях, ага, якщо ти вже телефонуєш, може, ти випадково знаєш, де вона? Єдині миттєвості ревнощів. Але навіть таким способом я виривав Чечілію у саксофоніста. Любити або думати, що любиш, наче вічний жрець стародавньої помсти.

Із Сандрою все ускладнилося: того разу вона збагнула, що мене занадто захопила ця історія, життя удвох стало досить напруженим. Ми маємо розлучитися? То ж розлучімося. Ні, стривай, ще поговорімо. Ні, так жити більше не можна. Словом, проблемою була Сандра.

Коли мандруєш по барах, драма пристрастей розгортається не з тою, з ким зустрічаєшся, а з тою, з ким ти розстаєшся.

Відтак відбулася вечерея з доктором Вагнером. На лекції він щойно дав одному провокаторові визначення психоаналізу: — *La psychanalyse? C'est qu'entre l'homme et la femme... chers amis... ça ne colle pas.*

Була дискусія про пару, про розлучення як ілюзію Закону. Поглинутий своїми проблемами, я із запалом брав участь у розмові. Ми дали втягнути себе в діалектичні ігри, сперечалися, а Вагнер мовчав, і ми забули, що серед нас є оракул. І з виглядом зосередженості на собі

і з нещирим виразом обличчя

і з меланхолійною байдужістю

і наче ненароком вступаючи у розмову зовсім на іншу тему Вагнер сказав (я згадую його точні слова, вони закарбувалися в моїй голові, неможливо, щоб я помилюся): — У своїй професійній практиці я жодного разу не мав пацієнта, який би впав у невроз через власне розлучення. Причиною недуги завжди було розлучення Іншого. Доктор Вагнер навіть в усній мові вимовляв слово *Інший* з великої літери. Я підскочив, наче вкушений гаспидом

віконт підскочив, наче вкушений гаспидом

крижаний піт перлився на його чолі

барон дивився на нього крізь лішні кружальця диму своїх тонких російських сигарет

— Ви хочете сказати, що людина впадає у кризу не через розлучення зі своїм партнером, а через можливе або неможливе розлучення третьої особи, яка спричинила кризу в парі, членом якої ця людина є? Вагнер поглянув на мене з розгубленістю людини, яка вперше зустрічає особу з розумовим розладом. Він запитав мене, що я цим хотів сказати.

І справді, що б я цим не хотів сказати, я сказав це погано. Я поставив конкретизувати свої міркування. Я взяв зі столу ніж і поклав його поруч із виделкою: — Ось, це — я, Ніж, одружений з нею, Виделкою. А ось іще одна пара, вона — Ложка, одружена з Різаком, або Меккі-Ножакою. Тепер я, Ніж, вважаю, що мої страждання викликані тим, що мені доведеться покинути свою Виделку, а мені б цього не хотілося, я кохаю Ложку, але мене влаштовує, що вона залишається зі своїм Різаком. Але насправді, докторе Вагнер, ви мені говорите, що я страждаю тому, що Ложка не розходиться зі своїм Різаком. Це так?

Вагнер відповів одному з бесідників, що ніколи нічого подібного не говорив.

— Як то не говорили? Ви сказали, що ніколи не зустрічали нікого, хто б набув невроз через свої власне розлучення, що це завжди трапляється через розлучення іншого.

— Можливо, не пам'ятаю, — сказав тоді знуджено Вагнер.

— А якщо ви це сказали, то хіба це не означає того, що мав на увазі я?

Вагнер на кілька хвилин замовк.

Тим часом бесідники, завмерши, чекали, а Вагнер знаком попросив, щоб йому налили у склянку вина, уважно подивився проти світла на рідину і врешті заговорив.

— Якщо ви мали це на увазі, то значить, ви хотіли мати це на увазі.

Відтак він обернувся в іншу сторону, сказав, що стало спекотно, тоді завів якусь оперну арію, вимахуючи солоною паличкою, наче диригуючи далекою оркестрою, позіхнув, зосередивши свою увагу на вершковому торті, і нарешті, після ще одного приступу німоти, попросив, аби його відвезли до готелю.

Присутні поглянули на мене, як на людину, що зірвала симпозіум, на котрому мали пролунати вирішальні Слова.

Справа в тому, що я почув, як говорить Істина.

Я зателефонував тобі. Ти була вдома, з Іншим. Я провів безсонну ніч. Усе було ясно: я не міг стерпіти, що ти живеш із ним. Сандра тут ні до чого.

Після цього надійшли ті шість драматичних місяців, коли я не відступав від тебе, дихаючи тобі в спину, щоб підкопатися під твоє співжиття з ним, кажучи, що хочу тебе всю для себе, і переконуючи тебе, що ти ненавидиш Іншого. Ти почала заводити з Іншим сварки, Інший почав ставити свої вимоги, став ревнивим, увечорі не виходив з дому, а будучи у від'їзді, телефонував двічі на день і посеред ночі. Одного вечора він дав тобі ляпаса. Ти попрохала у мене грошей, бо хотіла втекти, я забрав ті мізерні рештки, що лежали в банку. Ти покинула шлюбне ложе й подалася в гори з кількома друзями, не залишивши адреси. Той Інший у розпачі телефонував мені, питаючи, чи я не знаю, де ти, я не знав, але здавалося, ніби я брешу, адже ти йому сказала, що покидаєш його заради мене.

Повернувшись, ти радісно повідомила мене, що написала йому прощального листа. Тоді я запитав себе, а що буде зі мною і з Сандрою, але ти не дала мені часу стурбуватися. Ти сказала мені, що познайомилася з одним таким, зі шрамом на щоці та помешканням у циганському стилі. Ти підеш жити з ним.

— Ти мене більше не кохаєш?

— Навпаки, ти єдиний мужчина мого життя, але після всього того, що трапилось, мені це потрібно, не будь дитиною, постарайся мене зрозуміти, я ж покинула чоловіка заради тебе, дай людям жити своїми ритмами.

— Своїми ритмами? Ти ж говориш мені, що йдеш жити з іншим чоловіком.

— Ти ж лівий інтелектуал, не поведь себе, наче мафіозо. До зустрічі.

Усім я завдячую докторові Вагнеру.

Тому, хто замислюється над чотирма речами — тим, що зверху, тим, що знизу, тим, що раніше, тим, що пізніше, — краще б йому не народжуватися.

(Талмуд, *Хагига* 2, 1)

Я з'явився у видавництві Гарамон саме того ранку, коли встановлювали Абулафію, а Бельбо та Діоталлеві були заглиблені у свою діатрибу про імена Бога. Гудрун же підозріло спостерігала, як чоловіки вмощували цю нову незрозумілу істоту посеред чимраз більш запилюжених куп рукописів.

“Сідайте, Казобоне, ось проекти цієї нашої історії металів”. Ми залишилися наодинці, і Бельбо показав мені покажчики, чернетки розділів, схеми макетування. Я повинен був читати тексти й шукати ілюстрації. Я назвав декілька міланських бібліотек, які, на мій погляд, мали широкий вибір.

“Цього не досить”, сказав Бельбо. “Слід буде поїхати ще кудись. Наприклад, у музеї науки в Мюнхені є чудова фототека. Потім у Парижі є Консерваторій Мистецтв та Ремесел. Я б сам хотів туди знову поїхати, якби мав час”.

“Там цікаво?”

“Він непокоїть. Триумф машин у готичній церкві..”. Він завагався, навів лад серед якихось паперів, що поневірялися на столі. Відтак, ніби боячись надати своїм словам надмірної ваги, сказав: “Там є Маятник”.

“Який маятник?”

“Маятник. Маятник Фуко”.

Він пояснив мені, що таке Маятник, так, як я побачив його в суботу, — а може, в суботу я побачив його таким тому, що Бельбо приготував мене до такого бачення. У той час я, либонь, не проявив великого ентузіазму, і Бельбо подивився на мене, як на людину, котра, бачачи Сикстинську Капелу, питає, чи це вже все.

“Може, це через церковну атмосферу, але, запевняю вас, відчуття надзвичайне. Сама думка, що все плинне і лише там, у вишині, знаходиться єдина нерухома точка у всесвіті... Для безвірка це спосіб віднайти Бога, не ставлячи під знак питання своє безвірство, адже йдеться про Нульовий Полюс. Знаєте, це потіха для людей мого покоління, яке споживало розчарування на сніданок, на обід і на вечерю”.

“Мое покоління зажило ще більше розчарувань”.

“Не будьте зарозумілим. Ні, для вас то був лише один сезон, ви співали Карманьйолу, а потім зустрілися у Вандеї. Це швидко проміне. Для нас усе було по-іншому. Спершу фашизм, хоч ми його пережили як підлітки, наче пригодницький роман, але нерухомою точкою була безсмертна доля нації. Відтак була нерухома точка руху опору, особливо для таких, як я, які дивилися на нього ззовні і перетворили його на ритуал пробудження, повернення весни, рівнодення чи пак сонцестояння, я завше їх плутаю. Потім для декого — Бог, для інших — робітничий клас, а для багатьох — і одне, і друге. Інтелектуалові було втішно думати, що існує робітник, прекрасний, не зіпсований, дужий, готовий переробити світ. А потім — ви теж це бачили — робітник залишився, а клас зник. Його, либонь, прикінчили в Угорщині. І тут прийшло ваше покоління. Для вас, можливо, це було природно, це було свято. Натомість для людей мого віку ні, для них це було підведення підсумків, докори сумління, каяття, нове народження. В минулому ми виявилися не на висоті, а тут прийшли ви й принесли ентузіазм, відвагу, самокритику. Для нас, тих, кому тоді було тридцять п'ять або сорок років, то була надія, принизлива, але надія. Ми повинні були стати такими, як ви, ціною повернення до самого початку. Ми більше не носили краваток, ми викинули геть піджаки, аби купити собі ношену штурмівку, дехто звільнився з роботи, щоб не служити хазяям...”

Він запалив сигарету і вдав, що його гіркота удавана, ніби просив вибачення за свій вилив.

“А ви склали зброю на всіх фронтах. Ми здійснювали покайні прощі до місць розстрілів, відмовлялися працювати над рекламою Кока-Коли, бо ми були антифашистами. Ми задовольнялися тими мізерними копійками, які нам платили у видавництві Гарамон, адже книга — річ принаймні демократична. А тепер, щоб помститися буржуям, яких вам не вдалося повісити, ви продаєте їм відеокасети та фан-часописи, одурманюєте їх дзеном та доглядом за мотоциклом. Ви нав'язали нам, зі знижкою, ваш цитатник Мао, а за ці гроші пішли купити хлопавки для свята нової творчості. Без сорому. Ми провели своє життя соромлячись. Ви нас обдурили, ви не являли собою жодної чистоти, то були лише підліткові вугрі. Ви примусили нас почувати себе жалюгідними слизнями, бо ми не мали сміливості стати віч-на-віч з болівійською жандармерією, а потім ви почали стріляти у спину бідолахам, що проходили вулицею. Десять років тому нам довелося брехати, аби витягнути вас із в'язниці, а тепер ви брехали, щоб посадити за ґрати своїх же друзів. Ось чому мені до вподоби

ця машина: вона дурна, не вірить, не примушує вірити мене, робить те, що я їй звелю, якщо дурний я, то дурна й вона — чи пак він. Чесні стосунки”.

“Я...”

“Ви не винні, Казобоне. Ви втекли, замість того, щоб кидатися камінням, ви захистили диплом, не стріляли. І все ж кілька років тому я теж відчував шантаж з вашого боку. Зрозумійте, в цьому нема нічого особистого. Цикли поколінь. А коли минулого року я побачив Маятник, то все зрозумів”.

“Все — це що?”

“Майже все. Зважте, Казобоне, Маятник теж фальшивий пророк. Ви дивитеся на нього, гадаєте, що це єдина непорушна точка в космосі, але якщо зняти його зі склепіння Консерваторію і повісити у борделі, нічого не зміниться. Є ще інші маятники, один — у будинку ООН у Нью-Йорку, ще один — у Сан-Франціско, в науковому музеї, і хтозна-скільки іще. Маятник Фуко нерухомий, а земля крутиться під ним у будь-якому місці, де він знаходиться. Всяка точка всесвіту — це нерухома точка, достатньо тільки повісити там Маятник”.

“Бог всюдисущий?”

“У певному сенсі так. Саме тому Маятник турбує мене. Він обіцяє мені нескінченність, але залишає мені обов'язок вирішити, чи хочу я її мати. Отже, не досить поклонитися Маятникові там, де він є, належить знову і знову приймати рішення й шукати кращого місця. І все ж...”

“І все ж?”

“І все ж — ви ж не сприймаєте мене серйозно, правда, Казобоне? Ні, я можу бути спокійний, ми — люди, які нічого не сприймають серйозно... І все ж, як я казав, маєш відчуття, що хтось ціле життя вішав Маятник казна в скількох місцях, але він ніколи не функціював, а там, у Консерваторії, він функціює напрочуд добре... А що як у всесвіті є привілейовані точки? Тут, на стелі цієї кімнати? Ні, цьому ніхто б не повірив. Потрібна певна атмосфера. Не знаю, може, ми постійно шукаємо ту єдину точку, може вона поруч з нами, але ми її не впізнаємо, а щоб упізнати, треба повірити... Словом, ідемо до пана Гарамона”.

“Підвішувати Маятник?”

“Яке безглуздя. Йдемо робити серйозні речі. Аби заплатити вам, я мушу показати вас хазяїнові, він повинен вас помацати, понюхати й сказати, що ви годитеся. Ходіть, хай хазяїн вас помацає, його доторк виліковує від золотухи”.

Таємний Магістр, Досконалий Магістр, Магістр Цікавости, Управитель Споруд, Обранець Дев'ятьох, Лицар Царського Ковчегу Соломонового, Магістр Дев'ятого або Магістр Дев'ятої Арки, Великий Шотладець Священного Склепіння, Лицар Сходу або Меча, Князь Єрусалимський, Лицар Сходу і Заходу, Князь-Лицар Рози і Хреста й Лицар Орла та Пелікана, Великий Жрець або Найвищий Шотладець Небесного Єрусалиму, Вельмишановний Великий Магістр Усіх Лож *ad vitam*, Пруський Лицар, Патріарх Ноевого коліна, Лицар Царської Сокири або Князь Лівану, Князь Шатра, Лицар Мідного Змія, Князь Співчуття або Благодаті, Великий Командор Храму, Лицар Сонця або Князь Адепт, Лицар св. Андрія Шотландського або Великий Магістр Світла, Лицар Великий Обранець Кадош та Лицар Чорно-Білого Орла.

(Високі ступені у Масонстві Стародавнього і Визнаного Шотландського Обряду)

Ми пройшли коридором, піднялися трьома сходинками і минули засклені матовим склом двері. Раптом ми увійшли до іншого всесвіту. Якщо приміщення, які я бачив до цього часу, були темні, заповнені, облуплені, то тут усе виглядало наче зала для особливо важливих персон в якомусь аеропорті. Приглушена музика, блакитні стіни, затишна зала очікування з вишуканими меблями, стіни, прикрашені фотографіями, на яких видніли добродії з обличчями депутатів, які вручали крилатих Ніке добродіям з обличчями сенаторів. На журнальному столику, в невимушеному безладі, наче у приймальні дантиста, лежали надруковані на лискучому папері часописи — “Літературні дотепи”, “Поетичний Атанор”, “Троянда та колючка”, “Італійський Парнас”, “Верлібр”. Я ніколи не бачив їх раніше, і згодом зрозумів чому — їх розовсюджували лише серед клієнтів видавництва Мануціо.

Якщо спершу я гадав, що ми увійшли до приміщення дирекції видавництва Гарамон, то певдовзі був змушений змінити свою думку. Ми були в офісі іншого видавництва. У приймальні видавництва Гарамон стояла непримітна, тьмяна вітрина з останніми публікаціями, а його книги були скромні, з нерозрізаними сторінками, з розсудливими сіруватими обкладинками, які мали нагадувати французькі університетські публікації, надруковані на папері, який за кілька років жовтів, і це наводило на думку, що автор, особливо молодий, публікується вже віддавна. Тут була інша вітрина, освітлена зсередини, яка містила книги видавництва Мануціо, деякі з них були розкриті на найяскравіших сторінках — білі, витончені обкладинки, покриті прозорим, елегантним пластиком, рисовий папір з виразним друком.

Серії видавництва Гарамон мали серйозні й вдумливі назви, приміром, “Гуманітарні студії”, або “Філософія”. А назви серій Мануціо були делікатні й поетичні: “Квітка, якої ти не зірвав” (поезія), “Невідома земля” (проза), “Година олеандру” (ця серія містила назви типу *Щоденник хворої дівчинки*), “Острів Пасхи” (здається, різноманітна есеїстика), “Нова Атлантида” (останній виданий у цій серії твір — *Визволений Кенігсберг — Прологомени до всякої майбутньої метафізики, представлена як подвійна трансцендентальна система та наука про феноменальний нумен*). На всіх обкладинках — фірмовий знак, пелікан під пальмою з девізом “я маю те, що я віддав”.

Пояснення Бельбо було туманне й небагатослівне: пан Гарамон був власником двох видавництв, ось і все. Наступними днями я зрозумів, що перехід між видавництвами Гарамон та Мануціо був цілком інтимний і конфіденційний. Насправді офіційний вхід до видавництва Мануціо був з вулиці Маркезе Гвальді, а на вулиці Гвальді гнила атмосфера вулиці Сінчеро Ренато поступалася місцем чистим фасадам, просторим хідникам, вестибюлям з облицьованими алюмінієм ліфтами. Ніхто не міг би й запідозрити, що апартаменти у старому будинку на вулиці Сінчеро Ренато лише трьома сходинками сполучалися з будинком на вулиці Гвальді. Щоб отримати дозвіл, панові Гарамонові, либонь, довелося стати на голову; гадаю, йому допоміг один з його авторів, урядовець міського управління будівництва.

Нас одразу прийняла пані Грація, в міру поважна матрона, на ший — хустинка відомої фірми, костюм того ж кольору, що й стіни. Зі стриманою посмішкою вона завела нас до кабінету пана Гарамона.

Кімната була не надто велика, але нагадувала салон Муссоліні в Палаццо Венеція, з глобусом при вході, а в глибині стояв письмо-

вий стіл червоного дерева, за яким сидів пан Гарамон. Він дав нам знак підійти ближче, й мені стало боязко. Згодом, коли прийде Де Губернагіс, Гарамон піде йому назустріч, і цей жест сердечности ще більше підкреслить його авторитет, адже відвідувач спершу побачить, як він перетинає залу, а потім сам перетне її під руку з господарем, і простір ніби чудесно подвоїться.

Гарамон посадив нас перед своїм письмовим столом. Він говорив шорстко, але по-дружньому. “Доктор Бельбо гарно відгукується про вас, докторе Казобон. Нам потрібні здібні співпрацівники. Як ви вже, мабуть, зрозуміли, не йдеться про зарахування у штат, ми не можемо собі це дозволити. Ви одержите належну винагороду за вашу пильність, за вашу відданість, якщо дозволите, адже наша робота — це висока місія”.

Він назвав мені попередню суму на основі передбачуваної кількості годин праці, яка в ті часи здалася мені розсудливою.

“Чудово, любий Казобоне”. Щойно лиш я став його працівником, він перестав мене титулувати. “Ця історія металів повинна стати захопливою, скажу більше, розкішною. Популярною, доступною, але науковою. Вона має вразити уяву читача, але по-науковому. Наведу вам приклад. Тут, у перших начерках я прочитав про — як же її? магдебурзьку кулю — дві півкулі, складені до купи, повітря зсередини випомповується і там створюється порожнеча. До них припинають дві пари тяглових коней, одну з одного боку, другу — з другого, вони тягнуть у протилежні боки, але дві півкулі не роз’єднуються. Гаразд, це наукове повідомлення. Але воно особливе, воно збуджує уяву, і ви повинні виділити такі образні факти. А виділивши, ви повинні знайти ілюстрацію — фреску, картину олією, будь-що. Тієї епохи. А потім ми дамо її на цілу сторінку, в кольорі”.

“Є така ритина”, сказав я, “я її знаю”.

“Бачите? Молодець. На цілу сторінку, в кольорі”.

“Якщо це ритина, то вона буде чорно-біла”, сказав я.

“Справді? Чудово, тоді чорно-біла. Точність є точність. Але на золотистому тлі, вона має вразити читача, він повинен перенестися туди, у той день, коли проводили цей експеримент. Зрозуміло? Науковість, реалізм, ентузіазм. За допомогою науки можна дійняти читача до живого. Що може бути більш театральне, драматичне, ніж мадам Кюрі, яка увечері повертається додому й бачить у темряві фосфоресцентне світло, Боже мій, що ж це таке... Вуглеводень, флогістон чи як там воно в біса називалося, — і ось Марія Кюрі винайшла рентгенівські промені. Додайте трохи перцю. Але з пошаною до істини”.

“Але що спільного мають рентгенівські промені з металами?”
поспитав я.

“Хіба радій — це не метал?”

“Гадаю, що так”.

“Ну от. З погляду металів можна освітити весь усесвіт науки.
Як ми вирішили назвати книгу, Бельбо?”

“Ми думали про серйозну назву, *Метали і матеріальна культура* приміром”.

“Вона й повинна бути серйозною. Але потрібно щось більше,
якась іскорка, дрібниця, якою все сказано, треба подумати... Ось,
Всесвітня історія металів. Чи китайці теж там є?”

“Авжеж, є”.

“Значить, всесвітня. І це зовсім не рекламний трюк, це правда.
А може, навіть *Дивовижні пригоди металів*”.

Саме в цю мить пані Грація оголосила про прихід комендатора
Де Губернатіса. Пан Гарамон хвильку завагався, поглянув на мене
з сумнівом, але Бельбо подав йому знак, ніби кажучи, що мені мож-
на довіряти. Гарамон наказав впустити гостя й пішов йому назустріч.
Де Губернатіс був у двобортному костюмі, з трояндою в петлиці, з
авторучкою у кишенці. Під пахвою він тримав теку, а з кишені
його піджака виглядала згорнута газета.

“Любий комендаторе, сідайте, мій любий друг Де Амброзіс гово-
рив мені про Вас — життя, віддане служінню державі, й таємне поетич-
не обдаровання, чи не так? Покажіть, покажіть той скарб, що у Вас в
руках... Познайомтеся з двома моїми генеральними директорами”.

Він посадовив його перед письмовим столом, заваленим рукопи-
сами, і тремтячими від цікавості руками погладив обкладинку пред-
ставленого твору: “Нічого мені не говоріть, я все знаю. Ви з Віпітено,
великого й славного міста. Життя, віддане праці на митниці. А тайко-
ма, день за днем, ніч за ніччю, заповнюються ці сторінки, запалені
демоном поезії. Поезія... У ній згоріла юність Сапфо, вона зігрівала
сивину Гете... Чарівне зілля, — говорили греки, — отрута і бальзам.
Звичайно, ми муситимемо прочитати оце ваше творіння, я вимагаю
як мінімум трьох відгуків про прочитане, один внутрішній і два від
консультантів (анонімних — даруйте, але вони надто відомі особи),
Мануціо не видасть книги, якщо нема певности щодо її якості, а
якість, Вам це відомо краще, ніж мені, це річ невловима, її слід відкрити
шостим чуттям, іноді книга має огріхи, недосконалості, — Свево теж
погано писав, як Ви самі мені говорили, — але відчувається думка,
ритм, сила. Знаю, не треба нічого мені казати, лише кинувши оком на

перші слова вашого твору, я відчув щось таке, але я сам не хочу виносити присуд, хоча не раз бувало — авжеж, далеко не раз — відгуки були прохолодні, проте я відкинув їх, адже не можна судити про автора, не злившись із ним, так би мовити, в одне ціле, ось, приміром, я відкриваю навмання цей ваш твір, й одразу в вічі мені впадають ці рядки, *‘неначе восени, змарнілі вії’* — чудово, не знаю, як решта, але я відчуваю натхнення, вловлюю образ, іноді текст розкривається саме так, в екстазі, в захопленні... *Cela dit*, любий друже, хай йому біс, якби можна було робити те, що хочеш! Але видавнича справа теж промисловість, найшляхетніша, але промисловість. А знаєте, скільки зараз коштує друк, та й папір? Зазирніть, зазирніть у сьогоднішні газети, наскільки піднявся курс на Вол-Стріт. Гадаєте, це нас не стосується? Ще й як стосується. Вам відомо, що з нас беруть податки навіть за те, що в нас на складі? Оподатковують те, що не продане. Я плачу навіть за провал — за хресний шлях генія, якого не визнає міщанство. Цей веліновий папір — це, даруйте, дуже витончено, що ви надрукували текст на такому тонкому папері, відразу видно поета, а якийсь нікчема напевно видрукував би його на папері найвищої якості, аби засліпити очі й наслати оману на дух, але ця поезія написана від серця, еге ж, слова, наче камені, збурюють світ, — цей веліновий папір коштує мене, наче папір для виготовлення банкнот”.

Задзеленчав телефон. Як я дізнався згодом, Ґарамон натиснув на потайний гудзик під столом і пані Ґрація зробила йому вдаваний дзвінок.

“Любий метре! Прошу? Чудово! Велика новина, дзвонить у всі дзвони. Ваша нова книга — це подія. Звичайно, видавництво Мануціо пишається, воно зворушене, щобільше, воно тішиться, що має Вас серед своїх авторів. Ви бачили, що пишуть газети про вашу останню епічну поему. Вона варта Нобеля. На жаль, ви випередили час. Нам заледве вдалося продати три тисячі примірників...”

Комендатор Де Ґубернатіс пополотнів: він і не сподівався на три тисячі примірників.

“Одержана сума не покрила коштів виробництва. Прийдіть і подивіться крізь скляні двері, скільки у мене в редакції людей. Сьогодні, щоб книга оплатилася, треба продати принаймні десять тисяч примірників, на щастя, певні твори продаються навіть у більшій кількості, але це письменники, так би мовити, іншого покликання. Бальзак був великий і продавав книги, наче пиріжки, Пруст же був не менший, але друкувався за власний кошт. Ви потрапите до

шкільних хрестоматій, але не у вокзальні кіоски, Джойс теж публікувався за свій кошт, як Пруст. Публікацію таких книг, як ваші, я можу дозволити собі раз на два-три роки. Дайте мені три роки часу...” Настала довга пауза. На обличчі Гарамона вималювалося болісне збентеження.

“Як це? За ваш кошт? Ні, стільки не треба, ми можемо обмежити кошти... Але ж це не в правилах видавництва Мануціо... Авжеж, ви маєте рацію, Джойс і Пруст також... Атож, я розумію...”

Ще одна болісна пауза. “Гаразд, ми це обговоримо. Я був з вами щирий, але ви надто нетерплячі, спробуємо зробити з вами щось на зразок *joint venture*, як цього нас навчили американці. Зайдіть до нас завтра, ми підрахуємо, що до чого... Моє шанування і захоплення”.

Гарамон наче прокинувся, провів рукою по очах, тоді вдав, нібито раптом згадав про присутність гостя. “Даруйте. Це був Письменник, справжній письменник, може навіть один з Великих. І все ж, саме тому... Іноді відчуваєш приниження, займаючись цим ремеслом. Якби не покликання... Але повернімось до Вас. Гадаю, ми все сказали один одному, я напишу Вам, скажімо, через місяць. Ваш твір залишиться тут, у добрих руках”.

Комендатор Де Губернатіс вийшов без слова. Він побував у кузні слави.

Лицар Планісфер, Князь Зодіака, Найвищий Герметичний Філософ, Верховний Командувач Небесних Тіл, Високий Жрець Ісіді, Князь Священного Пагорба, Філософ Самофракійський, Титан Кавказу, Юнак Золотої Ліри, Лицар Істинного Фенікса, Лицар Сфінкса, Великий Мудрець Лабіринту, Принц Брахман, Містичний Охоронець Святини, Будівничий Таємничої Вежі, Верховний Князь Священної Завіси, Тлумач Ієрогліфів, Орфічний Доктор, Страж Трьох Вогнів, Хранитель Невимовного Імені, Найвищий Едіп Великих Таємниць, Улюблений Пастир Оази Таємниць, Доктор Священного Вогню, Лицар Світляного Трикутника.

(Ступені Древного і Споконвічного Обряду Мемфіс-Міцраїм)

Мануціо було видавництвом для АВК.

АВК у жаргоні означало Мануціо — але чому я вживаю минулий час? АВК продовжують існувати, там усе йде своїм ходом, наче нічого й не сталося, це я тепер відношу все у страшенно давно минулий час, адже те, що трапилося того вечора, позначилося жаским роздертям часу, в наві Сен-Мартен-де-Шан було порушено порядок століть... або, можливо, тому, що того вечора я раптом постарів на десятиліття, чи то страх, що Вони мене наздоженуть, примушує мене говорити так, ніби я пишу хроніку розпаду імперії, простягнувшись у ванні з надрізнаними венами, чекаючи, аж утоплюся у власній крові...

АВК — це Автор за Власний Кошт, а Мануціо було одним із тих видавництв, які в англосаксонських країнах називають *vanity press*, “друком марнославства”. Прибутки надзвичайно великі, витрати на працівників мінімальні. Гарамон, пані Грація, книговод у комірці в глибині, якого тут називали адміністративним директором, і Лючано, експедитор-інвалід у просторому складі в напівпідвалі.

“Я ніколи не міг зрозуміти, як Лючано вдається пакувати книжки одною-єдиною рукою”, казав було мені Бельбо, “гадаю, він до-

помагає собі зубами. З іншого боку, скільки того пакування: експедитори звичайних видавництв відсилають книги до книгарень, тоді як Лючано відсилає їх лише авторам. Мануціо не цікавиться читачами... Важливо, говорить пан Ґарамон, щоб автори нас не зрадили, а без читачів можна обійтися”.

Бельбо захоплювався паном Ґарамоном. Він бачив у ньому носія тієї сили, мати яку йому самому не судилося.

Система видавництва Мануціо була дуже проста. Кілька реклам у місцевих щоденних газетах, у професійних часописах, у провінційних літературних виданнях, особливо у тих, що припиняють виходити після кількох чисел. Середнього розміру оголошення з фотографією автора та кілька лаконічних рядків: “піднесений голос нашої поезії”, або ж “нова прозова спроба автора ‘Флоріяни та сестер’”.

“У цей момент сить закинуто”, пояснював Бельбо, “і АВК падають у неї цілими в’язками, якщо у сить можна потрапити в’язками, але невідповідні метафори типові для авторів Мануціо, і цієї поганої звички я набрався від них, пробачте мені”.

“А тоді?”

“Візьміть випадок Де Ґубернатіса. Через місяць, коли нашого пенсіонера вже гризтиме страх, дзвінок пана Ґарамона запросить його на вечерю з деякими письменниками. Зустріч в арабському ресторані, дуже елітарному, без зовнішньої вивіски: дзвониш у дзвінок і говориш у вічко своє ім’я. Розкішна внутрішня обстановка, розсіяне світло, екзотична музика. Ґарамон потискає метрові руку, звертається на ти до кельнерів і відсилає пляшки з вином, бо рік розливу йому не до вподоби, або ж говорить, даруй мені, любий, але це зовсім не той кускус, який їдять у Марракеші. Де Ґубернатіса представляють комісарові Кайо, усі служби аеропорту в його руках, але він насамперед винахідник Косморанто, мови всесвітнього миру, яка зараз на розгляді в ЮНЕСКО. Потому професор Тіціо, прозаїк твердого гарту, лавреат премії Петруцелліс делла Ґаттіна 1980 року, але також світило медичних наук. Скільки років ви віддали викладацькій праці, професоре? То були інші часи, тоді дослідження були справою дійсно серйозною. А це наша чарівна поетеса, шляхетна Олінда Меццофанті Сассабетті, авторка *Цнотливого трепету*, ви, мабуть, читали”.

Бельбо звірився мені, що впродовж довгого часу не міг зрозуміти, чому всі АВК жіночої статі підписувалися двома прізвищами, Лауретта Солімені Кальканті, Дора Арденці Ф’ямма, Кароліна Пастореллі Чефалу. Чому великі письменниці мають одне-єдине прізви-

ще, за винятком Айві Комптон-Барнет, а деякі взагалі не мають прізвища, наприклад, Колетт, тоді як АВК мусить називатися Одолінда Меццофанті Сассабетті? Тому що справжній письменник пише з любови до свого твору, і йому байдуже навіть якщо його опублікують під псевдонімом, дивись Нерваль, а АВК хоче, щоб його впізнали сусіди, мешканці кварталу, де він живе зараз і де він жив раніше. Чоловікові достатньо його прізвища, а жінці ні, адже дехто знав її ще панною, а інші знають заміжною. Тому вона використовує два прізвища.

“Словом, вечір, наповнений інтелектуальними враженнями. Де Губернатісові здається, що він випив коктейль із наркотиків. Він прислухатиметься до пліток, якими обмінюються бесідники, до смакового дотепу про великого поета, про якого відомо, що він імпотент, та й як поет нічого не вартий, очима, що сьятимуть від зворушення, погляне на нове видання *Енциклопедії видатних італійців*, яку раптом явить Гарамон, показуючи одну зі сторінок комісарові (бачите, любий, Ви теж увійшли до Пантеону, ну, це всього лишень справедливість)”.

Бельбо показав мені цю енциклопедію. “Щойно годину тому я виголошував вам догани, а насправді хто ж без гріха. Цю енциклопедію укладаємо лише я та Діоталлеві. Але клянуся вам, це не задля збільшення зарплатні. Це одна з найдотепніших речей у світі, кожного року належить підготувати нове, доповнене видання. Її структура більш-менш така: одна стаття про видатного письменника, і одна — про АВК, тоді проблема полягає лише в тому, аби добре вкластися в алфавітний порядок і не марнувати місця на видатних письменників. Погляньмо на літеру Л”.

ЛАМПЕДУЗА, Джузеппе Томазі ді (1896—1957). Сицилійський письменник. За життя нікому не відомий, став знаменитим після смерти своїм романом Гепард.

ЛАМПУСТРІ, Адеодато (нар. 1919). Письменник, педагог, ветеран війни (бронзова медаль у Західній Африці), мислитель, прозаїк та поет. Його видатну постать виокремлюють в італійській літературі нашого століття. Лампустрі показав себе як письменник 1959 року першим томом широкомасштабної трилогії Брати Кармассі, історією родини рибалок з Луканії, вимальованою з непослабним реалізмом та високим поетичним натхненням. Після цього твору, який відзначили премією Петруцелліс делла Гаттіна 1960 року, наступними роками вийшли Звільнення та Пантера з очима без вій,

які, мабуть, ще більше, ніж перший твір, показують широту епічного розмаху, вражаючу пластичну уяву, ліричний змісл цього незрівнянного митця. Старанний міністерський урядовець, Лампустрі користується пошаною у своєму середовищі як надзвичайно чесна особа, зразковий батько і чоловік, чудовий промовець”.

“Такий Де Губернатіс”, пояснив Бельбо, “напевно захоче увійти до енциклопедії. Він завжди говорив, що слава знаменитих підроблена, це змова поблажливих критиків. Але насамперед він зрозуміє, що це означає увійти в середовище письменників, які водночас є директорами громадських установ, банківськими урядовцями, аристократами, суддями. Раптом він розширить коло своїх знайомств, і тепер, якщо йому потрібна буде якась послуга, він знатиме, до кого звернутися. Панові Гарамонові під силу витягти такого Де Губернатіса з провінції, спрямувати його до вершин. Наприкінці вечері Гарамон шепне йому на вухо, щоб завтра вранці він зайшов до редакції”.

“І наступного ранку він прийде”.

“Можу заприсягтися. Він проведе безсонну ніч, мріючи про велич Адеодато Лампустрі”.

“А тоді?”

“Тоді наступного ранку Гарамон скаже йому: вчора ввечері я не насмілюся з вами говорити, щоб не принижувати інших, але ваш твір надзвичайний, відгуки були захоплені, скажу більше, позитивні, я перший провів ніч над цими вашими сторінками. Книга вартує літературної премії. — Справжній, справжній шедевр. Він повернеться до письмового столу, вдарить рукою по рукописі, пожмаканому, потертому захопленими поглядами принаймні чотирьох читачів — жмакати рукописи входить до обов’язків пані Грації — і нерішуче гляне на АВК. Що ж нам робити? Що ж нам робити? запитає Де Губернатіс. І Гарамон скаже — щодо цінності твору сумнівів нема ні на гріш, але ясно, що ця річ випередила наш час, і більше двох тисяч, максимум двох з половиною тисяч примірників продати ніяк не вдасться. Як на Де Губернатіса, то дві тисячі примірників було б достатньо, щоб забезпечити всіх його знайомих, адже АВК не мислить у всесвітніх масштабах, тобто його всесвіт складається зі знайомих облич — шкільних товаришів, директорів банків, колег-учителів, які викладають у тій же середній школі, полковників у відставці. І всіх цих осіб АВК хоче обдарувати своїм поетичним світом, навіть тих, кому це ні до чого, наприклад, ковбасника або префекта... Побоюючись, що Гарамон відступить — тоді як усі вдома, у селі, на роботі

знають, що він представив рукопис одному із значних міланських видавців — Де Губернатіс почне подумки прикидати: він міг би зняти гроші з книжки, взяти позичку, продати кілька облігацій, велич того вартує. Він несміливо пропонує взяти участь у витратах. Гарамон напустить на себе засмучений вигляд, хоч це не в правилах Мануціо, але хай буде по-вашому, ви мене переконали, адже Пруст і Джойс теж були змушені зігнути перед невблаганною необхідністю, кошти становлять стільки й стільки, ми поки що надрукуємо дві тисячі примірників, але контракт буде максимум на десять тисяч. Врахуйте, що двісті примірників належаться вам як автору, щоб ви могли надіслати кому забажаєте, двісті треба надіслати на рецензію, адже ми хочемо підняти навколо цієї книги такий шум, як навколо *Анжеліки* Голонів, а тисяча шістсот піде у продаж. Із цього накладу, як ви, певно, зрозуміли, вам нічого не належатиметься, але якщо книга піде, ми надрукуємо ще одну партію і ви одержите дванадцять відсотків”.

Пізніше я побачив один контракт, на кшталт того, який у повному поетичному очманінні, навіть не читаючи, підпише Де Губернатіс, а тим часом адміністратор скаржитиметься, що пан Гарамон надто занижив затрати. Десять сторінок застережень дрібним шрифтом: авторське право на переклади, права на театральні та радіо- і кіносценарії, права на видання абеткою Брайля для сліпих, продаж скороченого варіанта для *Reader's Digest*, гарантії в разі подання до суду за знеславлення, право автора затверджувати поправки, які внесла редакція, компетентність Міланського суду в спірних питаннях... Загубленим у мріях про славу поглядом виснажений АВК навряд чи дійде до несприятливих пунктів: там йдеться, що десять тисяч — це максимальний наклад, але про мінімальний — ні слова, що сума, яку треба внести, не залежить від накладу, про який говорилося лише на словах, а насамперед, що через рік видавець має право позбутися непроданих примірників, хіба що автор захоче викупити їх за половину ціни. Підпис.

Реклама буде розкішною. Повідомлення для преси на десяти сторінках із життєписом та критичною статтею. Жодного сорому, адже в редакціях газет воно й так відразу піде до смітника. Фактичний наклад — тисяча примірників в аркушах, із яких опрацьовано триста п'ятдесят. Двісті — для автора, п'ятдесят — для менших або асоційованих книгарень, п'ятдесят — для провінційних часописів, із тридцять про всяк випадок надсилається до газет, може, їм не вислачатиме пари рядків, щоб заповнити рубрику про нові книги. Пізніше ці примірники надішлють у дар шпиталям або в'язницям — і

стає зрозуміло, чому в перших не виліковуються, а в других не виправляються.

Влітку надійде час на премію Петруцеліс делла Гаттіна, творіння Гарамона. Всього затрат: дводенне проживання та харчування для журі і яскраво-червона Ніке Самофракійська. Вітальні телеграми від авторів Мануціо.

Врешті-решт, через півтора року, наступить момент істини. Гарамон напише йому: Друже мій, як я й передбачав, ви випередили час на п'ятдесят років. Рецензій, як ви бачили, море, премії та схвалення критики, *ça va sans dire*. Але продано дуже мало примірників, читачі не готові. Ми змушені опорожнити склад, згідно з контрактом (який додається). Або на макулатуру, або ви викупите їх за половину ціни, згідно з вашим правом.

Де Губернатіс божеволіє від горя, родичі його потішають, люди тебе не розуміють, звичайно, якби ти був серед тих, хто надсилає кому слід конверти, рецензія на твою книгу була б навіть у “Корр'єре делла сера”, всі вони одна мафія, це треба якось пережити. З авторських примірників залишилося лише п'ять, а скільки ще важливих осіб треба духовно збагатити, ти не можеш дозволити, щоб твій шедевр здали на макулатуру і зробили з нього туалетний папір, подивимося, скільки можна зібрати, на це не шкода грошей, адже живемо один раз, скажімо, ми можемо придбати п'ятсот примірників, а що до решти — *sic transit gloria mundi*.

У видавництві залишилося 650 примірників в аркушах, пан Гарамон дає оправити 500 і відсилає їх в обмін на чек. Підсумок: автор щедро покрит вартість видання 2000 примірників, Мануціо надрукувало 1000 і оправило 850, з яких за 500 примірників було заплачено вдруге. Близько п'ятдесяти авторів за рік — і Мануціо завжди у сильному активі.

І без жодних докорів сумління — адже воно роздає щастя.

Боягузи вмирають багато разів перед самою смертю.

(Шекспір, *Юлій Цезар*, II, 2)

Я завжди помічав той контраст між відданістю, з якою Бельбо працював над респектабельними авторами видавництва Гарамон, намагаючись зробити з них книги, якими він міг би пишатися, і піратським духом, з яким він не лише допомагав обкрутити нещасних клієнтів Мануціо, а й відсилав на вулицю Гвальді тих, кого вважав непридатними для видавництва Гарамон — що він на моїх очах намагався зробити з полковником Арденті.

Працюючи з ним, я часто запитував себе, чому він погоджувався на таке становище. Гадаю, не задля грошей. Він був достатньо добрим фахівцем, аби знайти набагато вище оплачувану роботу.

Довгий час мені здавалося, що він робив це задля можливості так провадити свої студії над людською глупотою з ідеального спостережного пункту. Його захоплювало те, що він називав дурістю, неприступним паралогізмом, підступною маячнею під машкарою бездоганної доказовості, — він весь час це повторював. Але то теж була машкара. То Діоталлеві займався цим заради забави, можливо, сподіваючися, що в якійсь із книг Мануціо одного дня йому явиться небачена комбінація Тори. Заради забави, задля чистої потіхи, задля жарту, цікавості в гру увійшов і я, особливо після того, як Гарамон запустив Проект “Гермес”.

Для Бельбо все було по-іншому. Мені це стало ясно лише після того, як я понишпорив у його файлах.

FILENAME: Помста, жахлива помста

Вона приходить просто так. Навіть якщо в офісі є люди, вона хапає мене за комір піджака, наближає своє лице й цілує мене. Анна, яка цілує мене стає павшипінки. Вона цілує мене немов грає у фліппер. Вона знає, що ставить мене у незручне становище. Але все одно виставляє мене на глум.

Вона ніколи не обманює.

— Я кохаю тебе.

— Ми побачимося в неділю?

— Ні, я домовилася на суботу й неділю з одним приятелем...

- Ти, певно, хочеш сказати, з одною приятелькою.
- Ні, з приятелем, ти його знаєш, це той самий, який був зі мною в барі минулого тижня. Я пообіцяла, ти ж не хочеш, щоб я забрала своє слово назад?
- Можеш не забирати свого слова назад, але не приходь, щоб роби-ти мені... Прошу тебе, я мушу прийняти автора.
- Генія, якого треба прославити?
- Бідолаху, якого треба знищити.

Бідолаху, якого треба знищити.

Я зайшов за тобою до Піладе. Тебе не було. Я довго доживався, а потім вирушив сам, інакше галерею зачинять. Там хтось сказав мені, що ви вже пішли до ресторану. Я вдав, що розглядаю картини — однаково, як мені кажуть, мистецтво мертве ще з часів Гельдерліна. Я витратив двадцять хвилин, щоб знайти той ресторан, адже за-всідники галерей завжди вибирають ті ресторани, які стануть зна-менитими лише через місяць.

Ти була там, посеред звичних облич, а поруч із тобою був чоловік зі шрамом. Ти не збентежилася ні на мить. Ти подивилася на мене як на співучасника і — як це тобі вдається? — водночас із викликом, ніби кажучи: що ж далі? Зайда зміряв мене поглядом наче зайду. Присутні, усі в курсі подій, очікували. Я повинен був пошукати приводу для сварки. Я вийшов би з неї з честю, навіть якби той мене віддухопелив. Усі знали, що ти була з ним, щоб спровокувати мене. Чи піддався б я на провокацію, чи ні, однаково моя роль була визначена наперед. У будь-якому випадку я давав виставу.

Хай буде вистава, я вибрав водевіль і по-дружньому долучився до бесіди, сподіваючись, що мій самоконтроль хтось оцінить.

Єдиним, хто оцінив мене, був я сам.

Ти боягуз, якщо почуваєш себе боягузом.

Замаскований месник. Наче Кларк Кент, я опікуюся молодими геніями, яких ніхто не розуміє, і наче Супермен, караю підтоптаних геніїв, які заслуговують на нерозуміння. Я допомагаю використовувати тих, хто не мав моєї відваги і не зумів обмежитися до ролі глядача.

Чи це можливо? Прожити життя, караючи тих, котрі ніколи й не здогадаються, що їх покарали? Ти хотів стати Гомером? То на ж тобі, волоцюго, і вір у це.

Я ненавиджу тих, хто намагається продати мені ілюзію пристрасти.

Коли ми згадаємо, що Даат знаходиться у тій точці, де Безодня відтинає Середній Стовп, що на вершині Середнього Стовпа є Стежина Стріли... і що тут теж є Кундаліні, ми побачимо, що в Дааті криється таємниця як породження, так і відродження, ключ виявлення всіх речей через їх диференціацію на пари протилежностей та їх Єдність у Третьюму.

(Dion Fortune, *The mystical Qabalah*, London, Fraternity of the Inner Light, 1957, 7.19)

Хоч би що там було, я повинен був займатися не справами Мануціо, а дивовижними пригодами металів. Я розпочав свої пошуки в міланських бібліотеках. Починаючи від підручників, я перебирав їх бібліографії, а звідти виходив на більш чи менш давні оригінали, де міг знайти пристойні ілюстрації. Нема нічого гіршого, ніж ілюструвати розділ про космічні подорожі фотографією останнього американського сателіта. Пан Гарамон учив мене, що сюди треба як мінімум ангела Доре.

Мені вдалося зібрати багатий урожай цікавих репродукцій, але їх було недостатньо. При підготовці ілюстрованої книги, аби вибрати одну ілюстрацію, треба відкинути принаймні з десять.

Я одержав дозвіл поїхати на чотири дні до Парижа. Занадто мало, щоб обійти всі архіви. Я поїхав з Лією. Ми прибули в четвер, а зворотний квиток був замовлений на понеділковий вечір. Я припустився помилки, запланувавши Консерваторій на понеділок, бо якраз у понеділок Консерваторій, як виявилось, був зачинений. Надто пізно, я спіймав облизня.

Бельбо це засмутило, та все ж я назбирав чимало цікавих речей і ми понесли показати їх панові Гарамонові. Він погортав зібрані мною репродукції, багато з яких були в кольорі, тоді глянув на рахунок і свиснув: "Любий мій. Наша праця — це висока місія, ми працюємо на культуру, *ça va sans dire*, але ми не Червоний Хрест, скажу більше, ми не Міжнародний Дитячий Фонд. Невже було так доконечно купувати весь цей матеріал? Погляньте, ось тут цей вусатий добродій у підштанках, схожий на д'Артаньяна, оточений абракадабрами і козерогами, що це таке, Мандрейк?"

“Світанок медицини. Вплив зодіака на різні частини тіла за допомогою відповідних цілющих трав. І мінералів, включно з металами. Вчення про космічні знаки. То були часи, коли межі між наукою і магією були ще нечіткі”.

“Цікаво. А що означає ця титульна сторінка? *Мойсеева філософія*. До чого тут Мойсей? Це не занадто сива давнина?”

“Це диспут про *unguentum armarium*, тобто про *weapon salve*. Славетні лікарі впродовж п'ятдесяти років сперечалися про те, чи зможе ця мазь, якщо її нанести на зброю, якою було завдано рану, справді зцілити цю рану”.

“Божевілля. І це наука?”

“Не в нашому розумінні. Але про це велася дискусія, адже недавно перед тим були відкриті чудеса магніту, й побутувало переконання, що це може бути дія на відстані. Як про це говорила також магія. А якщо дія на відстані, значить, дія на відстані... Розумієте, ці люди помилялися, але Вольта і Марконі не помиляться. Що ж таке електрика і радіо, якщо не дія на відстані?”

“Погляньте-но тільки. Який молодець наш Казобон. Наука і магія попід ручку, еге ж? Велика ідея. То ж тримаймося, заберіть трохи тих нековирних динамомашин і дайте більше Мандрейків. Якихось гемонських заклинань, чи що, на золотистому тлі”.

“Я б не хотів переборщувати. Це ж дивовижні пригоди металів. Чудернацтва годяться лише тоді, коли вони до речі”.

“Дивовижні пригоди металів повинні бути насамперед історією помилки. Поміщаємо якусь чудасію, яка одразу вражає, а потім у підписі говоримо, що вона помилкова. Але вона — тут, і читач у захопленні, адже бачить, що навіть великі верзли дурниці, як і він”.

Я оповів про одну дивну річ, яку побачив на набережній Сени, неподалік од набережної Сен-Мішель. Я зайшов в одну книгарню, яка самою симетричністю своїх вітрин демонструвала своє роздвоєння. З одного боку — книжки про комп'ютер і майбутнє електроніки, з іншого — лише окультні науки. В середині те саме: Макінтош і Кабала.

“Неймовірно”, промовив Бельбо.

“Нічого дивного”, сказав Діоталлеві. “Хто-хто, а принаймні ти, Якопо, дивуватися повинен останнім. Світ машин намагається віднайти таємницю світотворення: літери і числа”.

Гарамон мовчав. Він склав руки, наче для молитви, його погляд був спрямований у небо. Тоді плеснув у долоні: “Все те, що ви мені сьогодні розповіли, укріплює мене в одній думці, яка вже кілька

днів... Але все у свій час, я мушу ще над цим подумати. А ви продовжуйте. Молодчина, Казобоне, можливо, переглянемо навіть ваш контракт, ви цінний працівник. І давайте, давайте мені більше Кабали і комп'ютерів. Адже комп'ютери виготовляють із застосуванням кремнію, чи не так?"

"Так, але кремній — це не метал, а металоїд".

"Ну навіщо так наголошувати на закінченні? А що ж таке *rosa rosarum*? Комп'ютери і Кабала".

"Яка теж не метал", стояв на своєму я.

Він провів нас до дверей. На порозі він сказав мені: "Казобоне, видавнича справа — це не наука, а мистецтво. Ми не робимо революцій, цей час уже минув. Давайте мені Кабалу. Ага, до речі, щодо вашого звіту про відрядження, я дозволив собі викреслити з нього спальний вагон. Не через скнарість, — гадаю, ви мене зрозумієте. Але річ в тім, що пошук вимагає, так би мовити, певного спартанського духу. Інакше втрачається віра".

Він знову скликав нас кілька днів потому. Сказав Бельбо, що в нього в кабінеті сидить один відвідувач, і йому хочеться, щоб ми з ним познайомилися.

Ми пішли. Гарамон бесідував з огрядним добродієм, що мав обличчя тапіра, біляві вусики під великим тваринним носом і не мав підборіддя. Мені здалося, що я його знаю, потім я пригадав собі, це був той професор Браманти, якого я слухав у Ріо, референт, чи що там, ордену Рози і Хреста.

"Професор Браманти", сказав Гарамон, "твердить, що саме настав момент, аби якийсь розважливий видавець, який відчуває культурну атмосферу цих років, розпочав видання серії книг з окультних наук".

"Тобто видавництво... Мануціо", підказав Бельбо.

"Хто ж ще?" хитро усміхнувся пан Гарамон. "Професор Браманти, якого, між іншим, порекомендував мені один щирий друг, доктор Де Амічіс, автор тих чудових *Хронік зодіака*, що їх ми опублікували цього року, скаржиться, що поширені серії книжок, які видаються у цій царині — майже завжди в мало серйозних і мало вартих уваги видавництвах, які працюють занадто поверхово, непорядно, неохайно, скажу більше, неточно, — насправді не віддають належне багатству та глибині цієї ділянки студій..."

"Назрів час переоцінки цієї культури старожитності, після краху утопій новочасного світу", прорік Браманти.

“Святі речі говорите, професоре. Але ви повинні пробачити наше — Боже мій, не скажу неуцтво, а принаймні наші надто туманні знання на цю тему: що ви маєте на увазі, коли говорите про окультні науки? Спіритизм, астрологію, чорну магію?”

Браманти зробив скорботний жест: “О, ради Бога! Все це базіканина, яку пропонують наївним. Я говорю про науку, хоч і окультну Звичайно, астрологія теж, якщо вона до речі, але не для того, аби повідомити друкарці, що наступної неділі вона зустрине юнака свого життя. Це радше серйозне дослідження, про Деканів, приміром”.

“Розумію. Все дуже по-науковому. Звичайно, це нам відповідає, але чи не могли б ви розповісти дещо вичерпніше?”

Браманти зручно вмовстився у кріслі й провів очима по кімнаті, ніби шукаючи астрального натхнення. “Звичайно, можна навести приклади. Я б сказав, що ідеальним читачем такої серії мав би бути адепт Рози і Хреста, а отже, людина, досвідчена *in magiam, in necromantiam, in astrologiam, in geomantiam, in pyromantiam, in hydromantiam, in chaomantiam, in medicinam adeptam*, цитуючи книгу Азот — ту, яку дала Ставрофорові таємнича дівка, як оповідається в *Raptus philosophorum*. Але знання адепта оширюється й на інші сфери, це фізіогнозія, у якій йдеться про окультну фізику, статику, динаміку та кінематику, астрологія або езотерична біологія, вивчення духів природи, герметична зоологія та біологічна астрологія. Додайте до цього космогнозію, яка вивчає астрологію, але під астрономічним, космологічним, фізіологічним, онтологічним поглядом, або антропногнозію, предметом якої є гомологічна анатомія, віщувальні науки, флюїдна фізіологія, психургія, соціальна астрологія та герметизм історії. Потім є ще якісні математики, тобто, як ви казали, арифмологія... Але фундаментальні науки могли б охоплювати космографію невидимого, магнетизм, аури, сни, флюїди, психометрію та ясновидючість (і загалом, вивчення інших із п'яти гіперфізичних чуттів), не кажучи вже про гороскопічну астрологію, яка перетворюється в карикатуру на знання, якщо нею не займатися з відповідною обережністю; відтак фізіогноміка, читання думок, віщувальні мистецтва (таро, сонники), аж до таких вищих ступенів, як пророцтво та екстаза. Буде потреба в достатній інформації про маніпуляцію флюїдами, про алхімію, спагірику, телепатію, екзорцизм, церемоніальну та заклинальну магію, основи теургії. Для власне окультизму я б запропонував дослідження в царині первісної Кабали, брахманства, гімнософії, ієрогліфів Мемфісу...”

“Тамплієрської феноменології”, додав Бельбо.

Браманті засяяв: “Без сумніву. Але я забув, спершу слід дати якесь поняття про чорнокнижництво та відьомство небілих рас, ворожіння з імен, пророчу несамовитість, свідоме чудотворство, сугестію, йогу, гіпнозу, сомнамбулізм, ртутну хімію... Вронський радив брати до уваги техніки одержимців з Лудену, спазматиків із цвинтаря Сен-Медар, містичні напої, єгипетське вино, еліксир життя і арсенік. Щодо засади зла, — я розумію, тут ми підходимо до найделікатнішої частини майбутньої серії, — я б казав, що слід ознайомитися з таємницями Вельзевула як самого достеменного знищення і Сатани як позбавленого влади князя, Евриномія, Молоха, інкубів та суккубів. Щодо засади добра, то варто взяти небесні містерії святих Михаїла, Гавриїла та Рафаїла, а також агатодаймонів. Тоді — містерії Ісиди, Мітри, Морфея, Самофракійські та Елевсинські містерії, а також природні містерії чоловічої статі, фаллос, Дерево Життя, Ключ до Науки, Бафомет, природні містерії жіночої статі, Церера, Ктеїс, Патера, Кібела, Астарта”.

Пан Гарамон нахилився вперед і сказав з улесливою усмішкою: “Не забувайте й про гностиків...”

“Звичайно ні, хоч саме на цю тему кружляє чимало всякого мало серйозного мотлоху. У будь-якому випадку, всякий здоровий окультизм — це Гноза”.

“А що я казав”, промовив Гарамон.

“І всього цього, мабуть, вистачить”, сказав Бельбо помірно питальним тоном.

Браманті надув щоки, враз перетворившись із тапіра на хом'яка. “Вистачить... на початок, але лише для початківців, — даруйте мені гру слів, — для втаємничених потрібно чогось більшого. Однак уже першими п'ятдесятьма томами ви могли б зачарувати публіку з тисяч читачів, які тільки й чекають на варті довіри слово... Заінвестувавши в кілька сотень мільйонів, — я тому й прийшов до вас, докторе Гарамон, що знаю вашу готовість до найщедріших авантур, — та передбачивши скромний відсоток для мене, як для відповідального за серію...”

Браманті сказав задосить і втратив усяку цінність в очах Гарамона. І справді, той попросився з ним поспіхом, розсилаючися щедрими обіцянками. Як завжди, група консультантів муситиме уважно розглянути його пропозицію.

Але знайте, що всі ми у згоді між собою, хоч би що ми говорили.

(*Turba Philosophorum*)

Коли Браманти вийшов, Бельбо зауважив, що йому варто б вийняти корок. Пан Гарамон не знав цього виразу, і Бельбо декількома шанобливими парафразами спробував був пояснити йому, та надаремно.

“У кожному разі”, сказав Гарамон, “не будемо ускладнювати собі життя. Цей добродій сказав не більше п'яти слів, як я вже знав, що він не наш клієнт. Він ні. Але ті, про кого він говорив, автори та читачі, це зовсім інша справа. Його слова саме підтвердили ті думки, які вже кілька днів нуртують у мені. Погляньте-но сюди, панове”. Й він театральним жестом вийняв із шухляди три книги.

“Ось тут три книги, видані в останні роки, і всі здобули успіх. Перша книга англійською мовою, я її не читав, але її автор — знаменитий критик. І що ж він написав? Подивіться на підзаголовок — *гностичний роман*. А тепер погляньте на цю книгу: на позір роман із кримінальним тлом, бестселер. І про що ж ідеться? Про гностичну церкву на околиці Турину. Ви ж знаєте, хто такі ці гностики...” Він зупинив нас знаком руки: “Не має значення, мені вистачить знати, що це щось демонічне... Знаю, знаю, може я занадто поспішаю, але я хочу говорити не так, як говорите ви, а так, як говорить Браманти. В цю хвилину я видавець, а не професор порівняльної гносеології чи чого там іще. Що ж я побачив захопливого, принадного, заманливого, скажу більше, цікавого, у словах Браманти? Цю надзвичайну спроможність пов'язати все разом, він нічого не сказав про гностиків, але цілком добре міг би згадати їх між геомантиєю, геровіталом та меркурійним радамесом. Чому я на цьому наголошую? Тому що тут у мене ще одна книга, яку написала одна відома журналістка і в якій розповідається про неймовірні речі, що відбуваються в Турині — в Турині, зверніть увагу, в місті, де виробляють авта, — чаклунки, чорні меси, викликання диявола — і все це для грошовитих людей, а не для бідних селян Півдня. Казобоне, Бельбо сказав мені, що ви нещодавно приїхали з Бразилії, де брали участь у сатанічних ритуалах тамтешніх дикунів... Гаразд, розкажете мені докладніше згодом, що це було, але справи воно не міняє. Наша Бразилія — тут, панове. На днях я сам зайшов до тої книгарні,

як там вона називається, не має значення, — це книгарня, де шість чи сім років тому продавалися книги анархістів, революціонерів, тупамарів, терористів, скажу більше, марксистів... І що ж? Як же вона перебудувалася? Почала продавати ті речі, про які говорив Браманти. Це правда, сьогодні ми живемо в епоху мішанини, і якщо ви підете в одну з католицьких книгарень, у якій колись продавався лише катехизм, нині ви там знайдете навіть переоцінку спадщини Лютера, але вони принаймні не продаватимуть книг, які б твердили, що релігія — це суцільний обман. Натомість у тих книгарнях, про які я говорю, продаються і ті автори, які в це вірять, і ті, які це ганяють, аби тільки вони зачепили тему, як би то її назвати...”

“Герметичну”, підказав Діоталлеві.

“Авжеж, гадаю, саме так. Я бачив принаймні з десяток книжок про Гермеса. І я хочу представити вам саме Проект “Гермес”. Цю галузь знання слід дослідити”.

“Золоту галузку”, сказав Бельбо.

“Саме так”, потвердив Гарамон, не звернувши уваги на натяк, “це золотоносна жила. Я усвідомив, що ці люди проковтнуть усе, аби тільки воно було герметичне, як ви сказали, аби тільки там твердилося протилежне тому, чого їх учили в школі. І гадаю, що це також обов’язок супроти культури; я зовсім не добродієць за покликанням, але в наші темні часи запропонувати комусь якусь віру, відхилити завісу таїни надприродного... Адже видавництво Гарамон завжди брало на себе наукову місію...”

Бельбо заціпенів. “Мені здавалося, що ви думаєте про Мануцію”.

“Про обидва. Послухайте мене. Я покопирсався у тій книгарні, а потім пішов до іншої, надзвичайно серйозної, але там теж є непоганий стелаж з окультними науками. На ці теми є праці університетського рівня, а поруч стоять книги, написані такими людьми, як оцей Браманти. Тепер помізкуймо: цей Браманти з університетськими авторами, либонь, не знайомий, але він їх читав, і читаючи, вважав себе рівним їм. Такі люди, як він, хоч би що ви їм говорили, гадають, що це стосується проблематики, яка їх цікавить, як у тій оповідці про kota — чоловік та жінка лаються з приводу розлучення, а кіт гадає, що вони сваряться через тельбухи йому на сніданок. Ви теж це помітили, Бельбо, ви бовкнули щось там про тамплієрів, а він одразу — о’кей, тамплієри також, і Кабала, і лото, і кавова гуща. Вони всеїдні. Всежерні. Ви бачили лице Браманти — він же гризун. Величезна публіка, розділена на дві великі категорії, я вже бачу, як вони проходять перед моїми очима, а ім’я їм легіон. Перші — це ті, хто

пише, і Мануцію тут як тут, з розпростертими обіймами. Щоб привабити їх, достатньо започаткувати серію видань, яка впадала б у вічі, а назвати її можна — поміркуймо...”

“*Tabula Smaragdina*”, підкинув Діоталлеві.

“Що? Ні, це надто складно, мені воно, приміром, нічого не говорить, потрібне щось таке, що асоціювалося б із чимось іншим...”

“*Розкрита Ісіда*”, сказав я.

“Розкрита Ісіда! Звучить непогано, молодець, Казобоне, тут вчувається Тутанхамон, скарабеї, піраміди. Розкрита Ісіда, з дещо магічною обкладинкою, але не занадто. Йдемо далі. У другій лаві — ті, хто купує. Авжеж, друзі мої, ви мені скажете, що Мануцію не цікавиться покупцями. Але хто йому боронить? Цього разу ми продаватимемо й продукцію Мануцію, панове, це буде якісний стрибок! А вкінці залишаються праці наукового рівня, і тут на сцену виходить видавництво Гарамон. Поруч з історичними студіями та іншими університетськими серіями, ми знайдемо собі серйозного консультанта і видаватимемо три-чотири книжки щорічно, в серйозній, строгій серії, з виразистою, але не крикливою назвою...”

“Герметика”, сказав Діоталлеві.

“Чудово. Класично, з гідністю. Ви мене запитаете, навіщо тратити гроші на Гарамон, коли ми можемо заробляти й на Мануцію. Але серйозна серія викличе відгомін, притягне чимало розважних людей, які принесуть інші пропозиції, вкажуть шляхи, а відтак приваблюватиме інших Браманти, які будуть скеровані до видавництва Мануцію. Цей проект, Проект “Гермес”, видається мені досконалим, це чиста, прибуткова операція, яка налагодить обмін ідеями між двома видавництвами... Панове, до роботи. Ходіть по бібліотеках, переглядайте бібліографії, замовляйте каталоги, дивіться, що відбувається в інших країнах... А потім, хтозна-скільки людей пройшло через видавництво, несучи скарби певного сорту, а ви їм відмовляли, вважаючи, що це непотріб. І прошу вас, Казобоне, додайте трохи алхімії також до історії металів. Смію сподіватися, золото теж метал. Усі зауваження пізніше, ви ж знаєте, що я відкритий на критику, поради, заперечення, як це годиться між культурними людьми. З цієї хвилини проект дано до виконання. Пані Граціє, впустіть того добродія, який чекає вже дві години, не можна так поводитися з Письменником!” сказав він, відчиняючи двері і стараючись промовити це так, щоб його почули аж у приймальні.

Люди, яких ми зустрічаємо на вулиці... тайкома віддаються практикуванню Чорної Магії, зв'язуються або намагаються зв'язатися з Духами Тьми, щоб задовольнити своє марнославство, бажання ненависти, любови, аби творити — одне слово — Зло.

(J. K. Huysmans, Передмова до J. Bois, *Le satanisme et la magie*, 1895, pp. VIII-IX)

Мені здалося, що Проект “Гермес” — то лишень ледь окреслена ідея. Я погано знав пана Ґарамона. Наступними днями, поки я засиджувався в бібліотеках, шукаючи ілюстрацій для історії металів, у видавництві Мануціо вже кипіла робота.

Через два місяці я знайшов у Бельбо число *Італійського Парнасу*, тільки-но з друкарні, з довгою статтею під назвою “Відродження окультизму”, в якій відомий герметист, доктор Мебіус, — ще неносшений псевдонім Бельбо, який таким чином заробив собі перше очко у Проекті “Гермес”, — писав про чудесне відродження окультичних наук у сучасному світі й оголошував, що Мануціо має намір стати на цей шлях, заснувавши нову серію “Розкрита Ісіда”.

А тим часом пан Ґарамон написав до розмаїтих часописів, що спеціалізувалися в герметизмі, астрології, таро, уфології, ряд листів, підписуючись різними іменами і розпитуючи про нову серію, яку заснувало видавництво Мануціо, — внаслідок чого редактори тих часописів телефонували до нього, просячи про інформацію, а він напускав на себе таємничий вигляд, кажучи, що не може поки що відкрити перших десять назв, які знаходяться зараз у друці. Таким трибом цілий всесвіт окультистів, схвильований постійним гримотом тамтамів, був у курсі Проекту “Гермес”.

“Прикиньмось квіткою”, говорив пан Ґарамон, зібравши нас у залі з глобусом, “і бджоли не забаряться”.

Але то було ще не все. Ґарамон хотів показати нам проспект (“*пробспект*”, як він його називав — але саме так говорять у міланських видавництвах, як кажуть *Ситрбон* чи *Рено*): дуже простий, усього чотири сторінки, проте на глянсовому папері. На першій сторінці — проект обкладинки серії, щось на зразок золотої печаті (це називається Соломонів Талісман, пояснив Ґарамон) на чорному тлі,

сторінка була обрамлена візерунком з переплетених свастик (азійська свастика, уточнив Ґарамон, повернута за напрямком руху сонця, а не нацистівська, повернута за годинниковою стрілкою). Угорі, на тому місці, де мала бути назва, напис: “є стільки тайн в землі і небесах...” На внутрішніх сторінках прославлялися заслуги Мануціо на ниві культури, відтак декількома дієвими гаслами зверталосся увагу на те, що сучасний світ вимагає більш глибоких і світлоносних істин, ніж ті, які може дати наука: “З Єгипту, з Халдеї, з Тібету прийде забута мудрість, щоб дати духовне відродження Заходіві”.

Бельбо запитав його, кому призначалися ці проспекти, а Ґарамон усміхнувся, як усміхається, сказав би Бельбо, грішна душа раджі Ассаму. “Я замовив собі у Франції щорічний довідник усіх таємних товариств, які сьогодні існують на світі, і не питайте мене, як може існувати доступний усім довідник таємних товариств, він існує і все, ось він, видавництво Анрі Вейр’є, з адресами, телефонами та поштовими індексами. А ви, Бельбо, перегляньте його і викресліть ті, які не мають до нас відношення, адже я бачу, що тут є також єзуїти, *Opus Dei*, карбонарії та Ротарі-Клуб, і виділіть усі ті, які мають окультне забарвлення, декілька я вже позначив”.

Він почав гортати довідник: “Ось: Абсолютисти (які вірять у метаморфозу), товариство “Етеріус” у Каліфорнії (телепатичний зв’язок з Марсом), Лозанська Астара (клятва абсолютної таємности), Атлантисти у Великобританії (пошуки втраченого щастя), Будівничі Адітуму в Каліфорнії (алхімія, кабала, астрологія), Гурток Е. Б. у Перпіньяно (шанувальники Гатор, богині кохання та берегині Гори Мертвих), Гурток Еліфаса Леві в Моле (не знаю, хто це такий, цей Еліфас Леві, може, той французький антрополог, чи що), Лицарі Тамплієрського Ордену в Тулузі, Друїдична Колегія Галлій, Єрихонська Спіритуалістична Сплітка, Космічна Церква Істини у Флориді, Традиціоналістичний Семінар в Еконі, Швайцарія, мормони (я читав колись про них у якомусь детективі, але їх, може, вже нема), Церква Мітри в Лондоні та Брюсселі, Церква Сатани в Лос-Анджелесі, Об’єднана Церква Люцифера у Франції, Розенкройцерська Апостольська Церква в Брюсселі, Діти Темряви або Зелений Орден, Кот-д’Івуар (цих, може, ні, хтозна, якою мовою вони пишуть), Західна Герметична Школа в Монтевідео, Національний Інститут Кабали у Мангеттені, Центральний Храм Герметичної Науки в Огайо, Тетра-Ґноза в Чикаго, Літні Брати Розі і Хреста в Сен-Сір-сюр-Мер, Братство Йоанітів Воскресіння Тамплієрів у Касселі, Міжнародне Братство Ісіді в Греноблі, Древнє Баварське Товариство Просвітлених у Сан-Фран-

циско, Святиня Гнози в Шерман-Оукс, Американський Фонд Грааля, Бразилійське Товариство Грааля, Герметичне Братство Луксору, *Lectorium Rosicrucianum* у Голландії, Рух Грааля у Страсбурзі, Орден Анубіса в Нью-Йорку, Храм Чорного Талісмана в Манчестері, Товариство Шанувальників Одіна у Флориді, Орден Під'язки (до нього, мабуть, належить навіть англійська королева), Орден Вріла (масоні-неонацисти, без адреси), Охоронці Храму в Монпельє, Верховний Орден Сонячного Храму в Монте-Карло, Гарлемські Розенкройцери (бачите, тепер навіть негри туди ж), Вікка (люциферська спілка кельтського підпорядкування, викликають 72 духи Кабали)... чи треба продовжувати?"

“Вони справді всі існують?” спитав Бельбо.

“Їх навіть ще більше. До праці, складіть остаточний список і тоді розішлемо проспекти. За кордон теж. У тому середовищі новини поширюються швидко. Тепер нам залишається зробити лише одну річ. Треба обійти відповідні книгарні й порозмовляти не лише з продавцями, але й з клієнтами. У розмові обмовитися, що існує така і така серія”.

Діоталлеві звернув його увагу, що нам не можна зраджувати себе таким робом, треба підшукати інших людей, і Гарамон погодився: “Головне, щоб не просили грошей”.

Гарна вимога, прокоментував Бельбо, коли ми повернулися до офісу. Але боги підземель взяли нас під свою опіку. Саме в цю хвилину увійшла Лоренца Пеллегріні, ще більш сонячна, ніж звичайно, Бельбо засяяв, вона ж побачила проспекти і зацікавилася.

Коли вона дізналася про проект сусіднього видавництва, її обличчя засвітилося: “Як чудово, я маю одного надзвичайно симпатичного друга, колишнього уругвайського тупамаро, який працює в редакції часопису *Пікатрікс* і часто водить мене на спиритичні сесанси. Я навіть заприятелювала з одним казковим ектоплазмом, і тепер він жадає мене при кожній своїй матеріалізації!”

Бельбо поглянув на Лоренцу так, ніби хотів її про щось запитати, але потім відмовився від свого наміру. Гадаю, він уже звик чути від Лоренци про її вкрай підозрілі товариські зв'язки, але вирішив звертати увагу лише на ті, які могли затьмарити його кохання з нею (чи було у них кохання?). І в цій згадці про *Пікатрікс* його стурбував не стільки привид полковника, як постать отого надто симпатичного уругвайця. Однак Лоренца говорила вже про інше, розповідаючи

нам, що відвідала чимало тих невеликих книгарень, де продають саме такі книги, які мали б видаватися у серії “Розкрита Ісіда”.

“Там є дивовижні речі, знаєте”, говорила вона. “Книги, де говориться про цілющі трави, інструкції для створення гомункулюса, пам’ятаєте, як це зробив Фауст із Геленою Троянською; Якопо, створімо його, я так хотіла б мати від тебе гомункулюса, потім він буде нам за таксу. Це легко, в тій книжці говориться, що досить зібрати у пробірку трохи чоловічого сім’я, тобі ж, сподіваюся, це буде неважко, не червоній, дурнику, тоді це треба змішати з гіпоменом, мені здається, це та рідина, яку декретують, ні, не декретують, як це кажеться?...”

“Секретують”, підказав Діоталлеві.

“Невже? Словом, яку декретують жеребні кобили, я розумію, що це важче, — якби я була жеребною кобилою, я б нізащо не дозволила, щоб у мене брали гіпомен, особливо якісь чужі люди, — але я гадаю, його можна купити вже спеціально запакованим, як *agabatties*. Тоді поміщаєш усе це в посудину, залишаєш настоюватися впродовж сорока днів, і поступово бачиш, як утворюється малесенька фігурка, зародочок, який ще через два місяці стає надзвичайно граціозним гомункулюсом, виходить і стає до твоїх послуг, — вони, здається, ніколи не вмирають, подумай тільки, він носитиме тобі на могилку квіти, коли ти помреш!”

“А кого ти там бачиш у тих книгарнях?” поспитав Бельбо.

“Фантастичних людей, людей, які розмовляють із янголами, витворюють золото, потім, професійних магів з обличчями професійних магів...”

“Яке ж обличчя має професійний маг?”

“Звичайно в нього орлиний ніс, брови, як у росіянина, грізні очі, волосся спадає йому на ший, як колись носили художники, він має бороду, але не густу, з прогалинами між підборіддям та щоками, вуса, які відстовбурчуються і падають пасмами на губу, — як же інакше, адже верхня губа у них сильно піднята і в бідолах видно криві зуби. З такими зубами вони не мали б усміхатися, але вони лагідно усміхаються, а очі (я, здається, казала, що вони грізні?) дивляться на тебе і викликають неспокій”.

“*Facies hermetica*”, зауважив Діоталлеві.

“Ось як? Я ж казала. Коли хтось заходить запитати про книгу, скажімо, з молитвами від злих духів, вони одразу підказують книгареві відповідне видання, якого в книгарні, звісно, якраз нема. Але якщо ти з ними зазнайомишся і запитаєш, чи ця книга справді

допомагає, вони знову з розумінням усміхаються, ніби розмовляючи з дитиною, і кажуть тобі, що з такими речами жартувати не варто. Тоді пригадують випадки, коли дияволи накоїли їхнім знайомим усяких лих, ти лякаєшся, а вони заспокоюють тебе, запевняючи, що часто це просто від істерики. Словом, так і не відомо, чи вони в це вірять, чи ні. Вряди-годи книгарі дарують мені кілька паличок ладану, а одного разу мені подарували рученя зі слонової кістки проти зурочення”.

“Тоді, якщо тобі доведеться там бувати”, сказав їй Бельбо, “спитай, чи не знають вони про цю нову серію видавництва Мануціо, і, можливо, покажи їм цей проспект”.

Лоренца пішла з десятком проспектів. Впродовж наступних тижнів вона, мабуть, добре попрацювала, але я їй не сподівався, що події розгортатимуться так швидко. Через кілька місяців пані Грація вже не могла впоратися з дияволістами, як ми визначили АВК з окультними інтересами. Адже за їх власною природою, їм'я їм було легіон.

Викликай сили Стола Єдності згідно з Верховним Ритуалом Пентаграми, разом з Активним і Пасивним Духом, з Егейє та Агла. Повертайся до вітваря і виголошуй наступне Викликання Енохових Духів: Ol Sonuf Vaorsag Goho Iad Balt, Lonsh Calz Vonpho, Sobra Z-ol Ror I Ta Nazps, od Graa Ta Malprg... Ds Hol-q Qaa Nothoa Zimz, Od Commah Ta Nopbloh Zien...

(Israel Regardie, *The Original Account of the Teachings, Rites and Ceremonies of the Hermetic Order of the Golden Dawn*, Ritual for Invisibility, St. Paul, Llewellyn Publications, 1986, p. 423)

Нам пощастило, перша наша співбесіда була щонайвищого гатунку, принаймні для цілей нашого втаємничення.

З цієї нагоди тріо зібралось у повному складі — я, Бельбо та Діоталлеві, і коли ввійшов гість, у нас ледь не вирвався вигук здивування. Він мав *facies hermetica*, яке описала Лоренца Пеллегріні, а до того ж був зодягнений у чорне.

Він увійшов, підозріливо оглядаючись довкола, і представився (професор Каместрес). На запитання “професор яких наук?” він зробив невиразний жест, ніби спонукуючи нас до стриманості. “Даруйте”, мовив він, “я не знаю, чи панове займаються цією проблемою з погляду суто професійної, комерційної, а чи ви есте пов’язані з якоюсь групою втаємничених...”

Ми заспокоїли його. “Це не надмірна обережність із мого боку”, сказав він, “я просто не маю бажання зав’язувати стосунки з кимось із ОТО”. І додав, відчувши наше збентеження: “*Ordo Templi Orientis*, зборище останніх самозваних послідовників Алістера Кровлі... Я бачу, панове далекі від... Тим ліпше, не буде упереджень із вашого боку”. Він прийняв пропозицію сісти. “Розумієте, твір, який я хочу вам представити, сміливо протиставляється Кровлі. Ми всі, зі мною включно, все ще вірні одкровенням *Liber AL vel legis*, яка, як ви, мабуть, знаєте, була продиктована Кровлі 1904 року в Каїрі вищим розумом на ймення Айваз. І саме цього тексту дотримуються послідовники ОТО ще сьогодні, у всіх його чотирьох виданнях, пер-

ше з яких вийшло за дев'ять місяців до вибуху війни на Балканах, друге — за дев'ять місяців до Першої світової війни, третє — за дев'ять місяців до китайсько-японської війни, а четверте — за дев'ять місяців до кривавої громадянської війни в Іспанії...”

Мої пальці мимоволі сплелися. Він це помітив і похоронно усміхнувся: “Я розумію ваше вагання. Оскільки те, що я вам приніс зараз, це пропозиція п'ятого видання цієї книги, — що ж трапиться через дев'ять місяців? Нічого не трапиться, повірте мені, адже те, що я вам пропоную, це доповнена *Liber legis*, позаяк мені пощастило і мене відвідав не якийсь там простий вищий розум, а сам Аль, верховне начало, точніше, Гоор-паар-Краат, він же — двійник або містичний близнюк Ра-Гоор-Кхуїта. Єдине, що мене хвилює, — також із метою запобігти згубним впливам, — це щоб цей мій твір був опублікований до зимового сонцестояння”.

“Можна спробувати”, захопливо мовив Бельбо.

“Це мене тішить. Ця книга викличе фурор у колах втаємничених, адже вони зрозуміють, що моє містичне джерело серйозніше і достойніше довіри, ніж джерело Кровлі. Не знаю, як Кровлі міг здійснювати обряди Звіра, не враховуючи Літургії Меча. Лише вийнявши з піхов меч, можна зрозуміти, що таке Магапралая, тобто Третє око Кундаліні. А потім, у своїй арифмології, яка повністю будується на Числі Звіра, він не розглянув Нових Чисел, 93, 118, 444, 868 та 1001”.

“Що ж вони означають?” запитав Діоталлеві, одразу зацікавившись.

“Гм”, сказав професор Каместрес, “як уже говорилося у першій *Liber legis*, кожне число нескінченне, а тому різниці між ними немає!”

“Розумію”, сказав Бельбо. “Але чи не гадаєте ви, що все це дещо неясно для пересічного читача?”

Каместрес ледь не підстрибнув на стільці. “Та ж це абсолютно доконечно. Той, хто досяг би розуміння цих таємниць без належної підготовки, провалився б у Безодню! Я ризикую вже тим, що доводжу їх до широкого відома навіть у прихованому вигляді, повірте мені. Я працюю в царині поклоніння Звірові, але більш радикальними методами, ніж Кровлі, погортайте мої сторінки про *congressus cum daemone*, про приписи щодо обладнання храму та про тілесне єднання зі Шкарлатною Жінкою та Осідланим Нею Звіром. Кровлі зупинився на так званому протиприродному тілесному єднанні, я ж намагаюсь розширити обряд за межі Зла як ми його мислимо, я

торкаюсь немислимого, абсолютної чистоти Гоетеї, крайнього порога Бас-Аумгна та Са-Ба-Фта...”

Бельбо не залишалося нічого іншого, як прозондувати фінансові можливості Каместреса. Він зробив це шляхом довгих словесних кружлянь, і врешті з'ясувалося, що той, як і Брамангі, не мав ані найменшого наміру самофінансуватися. Тоді розпочалася фаза відкараскування з невиразним проханням залишити машинопис на тиждень, а там побачимо. Але тут Каместрес притиснув машинопис до грудей, твердячи, що до нього ніколи не ставилися з такою недовірою, і вийшов, даючи нам зрозуміти, що в нього є способи, не із загальноприйнятих, аби примусити нас пошкодувати, що ми його образили.

Однак невдовзі ми мали вже десятки рукописів, безсумнівно категорії АВК. Тож слід було зробити бодай якийсь мінімальний відбір, адже ми збиралися все це ще й продавати. Не маючи можливості читати все, ми переглядали зміст, іноді зазираючи в текст, а потім ділилися один з одним своїми відкриттями.

А з цього випливає незвичайне запитання.
Чи знали єгиптяни електрику?

(Peter Kolosimo, *Terra senza tempo*, Milano, Sugar, 1964, p. 111)

“Мені трапився опус про зниклі цивілізації та таємничі країни”, говорив Бельбо. “Виглядає на те, що на початку існував континент Му, десь у районі Австралії, і звідти почали розходитися великі потоки міграцій. Один попрямував на острів Авалон, другий — на Кавказ та до витоків Інду, потім пішли кельти, засновники єгипетської цивілізації, і нарешті Атлантида...”

“Стара історія: можу вам цілий стіл завалити добродіями, що пишуть книги про Му”, мовив я.

“Але цей, мабуть, готовий платити. А потім там є ще чудовий розділ про грецькі міграції на Юкатан, він розповідає про барельєф у Чічén-Іцá, на якому зображено воїна, що схожий на римського легіонера. Як дві краплі води...”

“Усі шоломи на світі прикрашені або пір’ям, або кінською гривою”, сказав Діоталлеві. “Це не доказ”.

“Для тебе, але не для нього. Він знаходить поклоніння змієві у всіх цивілізаціях і робить з цього висновок про їх спільне походження...”

“Хто ж не поклонявся змієві?” сказав Діоталлеві. “Звичайно, крім Вибраного Народу”.

“Авжеж, ці поклонялися тільцям”.

“То була хвилина слабкості. Однак я б відкинув цього добродія, навіть якщо він платить. Кельтизм та арійство, Калі-Юга, присмерк Заходу і духовність есесівців. Нехай я параноїк, але від нього пахне нацизмом”.

“Для Гарамона це не мусить бути протипоказання”.

“Так, але все має свої межі. А я бачив інший опус, про гномів, ундин, саламандр, ельфів та сильфід, фей... Тут теж замішані витoki арійської цивілізації. Виходить, що есесівці походять від Семи Гномів”.

“Не від Семи Гномів, а від Нібелунгів”.

“Але тут говориться про Крихітний Ірландський Народ. І погани тут феї, а малюки хороші, може, лишень трохи капосні”.

“Відклади це окремо. А ви, Казобоне, що знайшли?”

“Лише цікавий текст про Христофора Колумба: автор аналізує його підпис і знаходить там не більше і не менше, як натяк на піраміди. Колумбовим наміром було відбудувати Єрусалимський Храм, адже він був великим магістром тамплієрів у вигнанні. Позаяк усім відомо, що він був португальським євреєм, а отже, досвідченим кабалістом, то саме за допомогою талісманних заклинань він припиняв бурі й подолав скорбут. Я не переглядав текстів про Кабалу, адже, гадаю, їх уже дивився Діоталлеві”.

“У всіх єврейські літери неправильні, мабуть, перемальовані з сонників”.

“Не забувайте, що ми не займаємося філологією, а вибираємо тексти для “Розкритої Ісиди”. А може, дияволистам подобаються єврейські літери з сонників. Я не маю певности щодо матеріалів, які стосуються масонства. Пан Гарамон просив мене бути тут надзвичайно обережним, він не хоче втручатися у чвари між різними обрядами. Однак я б не відмовився від цього рукопису про масонську символіку Лурдського гроту. Ані від цього чудового опусу про появу якогось благородного добродія, можливо, графа Сен-Жермена, близького друга Франкліна та Лафайєта, в хвилину створення прапора Сполучених Штатів. Автор досить добре пояснює значення зірок, але щодо смуг він явно впадає в замішання”.

“Граф де Сен-Жермен!” сказав я. “Овва!”

“Ви що, його знаєте?”

“Якщо я скажу, що знаю, ви ж мені не повірите. Але облишмо це. Я маю тут монстра на чотириста сторінок проти помилок нової науки: атом як єврейський обман. Помилка Айнштайна й містична таємниця енергії. Ілюзія Галілея і нематеріальна природа Місяця та Сонця”.

“З цього приводу”, мовив Діоталлеві, “найбільше мені припав до вподоби оцей огляд фортіянських наук”.

“Що ж воно таке?”

“Назва походить від певного Чарльза Гоя Форта, який зібрав величезну колекцію нез’ясованих фактів. Дощ із жаб у Бірмінгемі, відбиток казкової тварини у Девоні, таємничі сходи та сліди присосок на деяких гірських хребтах, нерегулярність прецесії рівнодення, написи на метеоритах, чорний сніг, криваві зливи, крилаті істоти у небі на висоті вісім тисяч метрів над Палермо, світляні колеса в морі, останки гігантів, дощ із мертвого листя у Франції, опади з живої матерії на Суматрі, й, звичайно, всі оті сліди на Мачу-Пікчу

та на інших вершинах Південної Америки, які свідчать про приземлення в доісторичну епоху могутніх космічних кораблів. Ми не самі у Всесвіті”.

“Непогано”, сказав Бельбо. “Те, що мене особисто інтригує, це оці п’ятсот сторінок про піраміди. Чи відомо вам, що піраміда Хеопса лежить якраз на тридцятій паралелі, саме на тій, яка перетинає найбільшу площу суходолу, що підноситься над рівнем моря? Що геометричні пропорції, виявлені в піраміді Хеопса, ті ж самі, які має Педра-Пінтада в Амазонії? Що Єгипет мав двох пір’ястих зміїв — одного на троні Тутанхамона, а іншого — на піраміді в Саккарі, і це вказує на Кетсалькоатля?”

“Що спільного має Кетсалькоатль із Амазонією, якщо він належить до мексиканського пантеону?” поспитав я.

“Гм, може, я загубив якусь ланку. З іншого боку, як пояснити, що статуї на острові Пасхи — мегаліти, як і кельтські статуї? Один з полінезійських богів називається Йа, і це безперечно єврейський Йод, як і давньоугорський Йов’, великий і добрий бог. Стародавній мексиканський рукопис зображає землю як квадрат, оточений морем, а в центрі землі стримить піраміда, ув основі якої є напис Ацтлан, що нагадує Атласа або Атлантиду. Чому ж по обох боках Атлантики маємо піраміди?”

“Тому що піраміду побудувати легше, ніж кулю. Тому що вітер утворює дюни у формі піраміди, а не Парфенону”.

“Ненавиджу дух Просвітництва”, мовив Діоталлеві.

“Продовжую. Культ Ра з’являється в єгипетській релігії лише в часи Нового Царства, а отже, походить від кельтів. Пригадайте святого Миколая та його санки. В доісторичному Єгипті сонячним кораблем були санки. Оскільки в Єгипті ці санки не могли б ковзати по снігові, значить, їх походження має бути нордичним...”

Я не здавався: “Але ж до винайдення колеса сани застосовувано також і для пересування по піску”.

“Не перебивайте. Ця книга говорить, що спершу треба виловити аналогії, а тоді вже знайти для них обґрунтування. А отут говориться, що в остаточному підсумку ці обґрунтування цілком наукові. Єгиптянам була відома електрика, інакше вони не змогли б зробити того, що зробили. Один німецький інженер, який очолював управління каналізацією в Багдаді, виявив там електричні батареї, які все ще діяли, а походили ще з часів династії Сасанідів. На розкопках Вавилону було знайдено акумулятори, вироблені чотири тисячі років тому. І нарешті Ковчег Завіту (в якому збері-

галися скрижали закону, жезл Аарона та посудина з манною із пустелі) — він був чимось на зразок електричної скрині, здатної викресати заряди порядку п'ятисот вольт”.

“Я вже це бачив у якомусь фільмі”.

“Ну й що? Звідки, гадаєте, беруть ідеї автори сценаріїв? Ковчег був зроблений із дерева акації, оправлений золотом усередині та ззовні — той сам принцип, що й в електричних конденсаторах — два провідники, розділені ізолятором. До того ж, він був оточений золотим вінком і його тримали в сухому місці, де магнітне поле сягало 500-600 вольт на метр по вертикалі. Твердиться, що Порсена за допомогою електрики звільнив своє царство від присутності страхітливого звіра на ймення Вольт”.

“І саме тому Вольта вибрав собі таке екзотичне прізвище. Перед тим він називався просто Шмршлін Краснаполенський”.

“Будьмо серйозні. Адже окрім рукописів, я маю тут цілий вахляр листів, у яких пропонуються сенсаційні відомості про зв'язки між Жанною д'Арк та Сивіллиними Книгами, талмудичним демоном Ліліт та великою гермафродитичною матір'ю, генетичним кодом та марсіянською писемністю, таємним розумом рослин, космічним відродженням та психоаналізом. Тут є Маркс та Ніцше з перспективи нової ангелології, Золоте Число та Скелі Матери, Кант та окультизм, елевсинські містерії та джаз, Каліостро та атомна енергія, гомосексуалізм та гноза, Голем та класова боротьба, а на закінчення — опус у восьми томах про Грааль та Святе Серце”.

“Що ж він хоче довести? Що Грааль — це алегорія Святого Серця чи що Святе Серце — це алегорія Грааля?”

“Я розумію і визнаю різницю між цими тезами, але гадаю, що для автора годяться обидві. Словом, при такому становищі я вже не знаю, як дати собі раду. Слід було б поспитати, що скаже пан Гарамон”.

Ми поспитали. Він сказав: в принципі не слід викидати нічого і вислухати всіх.

“Погляньте лишень, більшість цього краму повторює те, що можна знайти в будь-якому кіоску на будь-якому вокзалі”, мовив я. “Автори, навіть ті, які друкуються, списують один у одного, один подає як свідчення твердження іншого, і всі застосовують як остаточний доказ одну фразу, приміром, Ямбліха”.

“То й що?” сказав Гарамон. “Ви що, хочете продати читачам щось, чого вони не знають? Треба, щоб книги “Розкритої Ісиди” говорили точнісінько те ж саме, що говорять інші. Вони підтвер-

джують одна одну, а отже, говорять правду. Не довіряйте оригінальності”.

“Згода”, сказав Бельбо, “але все ж треба знати, що прийнятне, а що ні. Нам потрібен консультант”.

“Який консультант?”

“Не знаю. Він повинен бути більш тверезий, ніж дияволісти, але повинен знати їхній світ. А крім того, він має сказати, на що нам цілитися для “Герметики”. Серйозний учений в царині герметизму епохи Відродження...”

“Молодець”, сказав йому Діоталлеві, “тільки-но ти вручиш йому Граала зо Святим Серцем, як він одразу ж утече, гримнувши дверима”.

“Це ще невідомо”.

“Здається, я знаю особу, яка нам потрібна”, сказав я. “Це добродій безперечно ерудований, він сприймає все це достатньо серйозно, але з вишуканістю і, я б сказав, іронічно. Я познайомився з ним у Бразилії, але зараз він, мабуть, у Мілані. У мене десь має бути його телефон”.

“Зв’яжіться з ним”, сказав Гарамон. “Але розважливо, все залежить від ціни. А поза тим, постарайтесь використати його також для дивовижних пригод металів”.

Альє, здавалось, був щасливий знов мене почути. Він запитав мене про чарівну Ампаро, я несміливо дав йому зрозуміти, що все вже в минулому, він вибачився, зробив декілька вишуканих зауваг щодо свіжості, з якою молода людина може відкривати щораз нові й нові розділи свого життя. Я натякнув йому про видавничий проєкт. Він зацікавився і сказав, що охоче з нами побачиться, тож ми домовились про зустріч у нього вдома.

Від народження Проєкту “Термес” до того дня я безжурно розважався за рахунок багатьох людей. А тепер Вони починали пред’являти мені рахунок. Я теж був бджолою і летів до квітки, ще того не усвідомлюючи.

Впродовж дня ти неодноразово підступати-
меш до жаби і вимовлятимеш слова поклон-
ніння. І проситимеш її здійснити чудеса, яких
ти бажаєш... А тим часом виріжеш хреста, на
якому принесеш її у жертву.

(З Ритуалу Алістера Кровлі)

Альє мешкав в околиці майдану Суза: невелика закрита вулич-
ка, палацик кінця минулого сторіччя, в міру приоздоблений орна-
ментом у стилі ліберті. Нам відчинив літній покоївник у смугасто-
му піджаку, який запровадив нас до невеликого салону і попросив
зачекати пана графа.

“Значить, він граф”, прошепотів Бельбо.

“А що я вам говорив? Воскреслий Сен-Жермен”.

“Він не може бути воскреслим, якщо не помирав”, повчально
сказав Діоталлеві. “Він же не Агасфер, вічний жид?”

“Дехто каже, що граф де Сен-Жермен був також Агасфером”.

“А бачите?”

Увійшов Альє, як завжди бездоганний. Він потиснув нам руки
і вибачився: нудне засідання, зовсім непередбачене, примушувало
його затриматися ще хвилин на десять у кабінеті. Він звелів по-
коївникові принести нам кави і запросив нас сісти. Відтак вийшов,
відсунувши важку завісу зі старої шкіри. Там не було дверей і, п'ючи
каву, ми чули схвильовані голоси, які долинали до нас із сусідньої
кімнати. Спершу ми голосно розмовляли між собою, щоб не слухати,
тоді Бельбо зауважив, що ми, мабуть, заважаємо. У хвилину тиші ми
почули голос і фразу, які збудили нашу цікавість. Діоталлеві підвівся,
вдаючи, що захоплено розглядає гравюру XVII сторіччя на стіні, якраз
поруч із завісою. На ній було зображено гірську печеру, до якої по
семи сходинках піднімалося кілька палігримів. Невдовзі ми всі троє
вдавали, що вивчаємо ритину.

Голос, який ми почули, безперечно належав Браманті, і він го-
ворив: “Словом, я не займаюся насиланням чортенят на чийсь до-
мівки!”

Того дня ми збагнули, що від тапіра Браманті мав не лише ви-
гляд, а й голос.

Інший голос, із сильним французьким акцентом, належав незнайомцеві, який говорив пронизливим, майже істеричним тоном. Час від часу в діалог втручався голос Альє, м'який і примирливий.

“Нумо, панове”, говорив зараз Альє, “ви звернулися до мене, щоб я вас розсудив, і я маю це за честь, але в такому разі послухайте, що я вам скажу. Насамперед дозвольте мені сказати, що ви, любий П'єре, вчинили принаймні необачно, написавши того листа...”

“Справа дуже проста, пане графе”, відповідав французький голос, “цей пан Браманті пише статтю до одного часопису, який ми всі високо респектуємо, де він досить непристойно іронізує над деякими люциферіянами, які хотіли б мати гостію, хоч навіть не вірять у Дійсну Присутність, щоб витягати від них срібло і так далі, і тому подібне. *Bon*, усі вже знають, що єдиною визнаною *Eglise Luciferienne* є та, Тавроболіястом та Психопомпом якої є моя скромна особа, і відомо, що моя Церква не займається вульгарним сатанізмом і не робить фіглів-міглів з духами, що личило б радше канонікові Докрові з Сен-Сюльпісу. У своєму листі я сказав, що ми не сатаністи *vieux jeu*, не шанувальники *Grand Tenancier du Mal*, і що нам нема потреби мавпувати Римську Церкву, зі всіма отими киворіями і тими, як їх, орнатами... Ми є, *au contraire*, палладіянами, але це відомо всім, для нас Люцифер — це начало добра, у всякому випадку началом зла є Адонай, адже то він сотворив цей світ, чому Люцифер намагався супротивитися...”

“Гаразд”, схвильовано говорив Браманті, “я це сказав, може, я й грішу легковажністю, але це не дає вам права погрожувати мені зуроченням!”

“Облиште! З мого боку то була метафора! А ви у відповідь зробили мені *envoûtement!*”

“Атож, я і мої побратими якраз маємо вільний час, щоб займатися висиланням чортів! Ми практикуємо Догму і Обряд Високої Магії, ми не якісь там чаклуни!”

“Пане графе, я апелюю до вас. Пан Браманті, як усім відомо, має зносини з абатом Бутру, а як ви добре знаєте, про цього священика кажуть, що він звелів витатуювати собі на підшві ніг хрест, аби мати змогу топтати нашого Господа, себто свого... *Bon*, тиждень тому я зустрічаю того нібито абата в книгарні Дю Сангреаль, ви її знаєте, він посміхається мені своєю звичною липкою посмішкою і каже — гаразд, гаразд, ми ще з вами зустрінемося на днях вечірком... Але що це має означати — вечірком? А означає воно, що через два вечори розпочалися ці візити, я збираюсь лягти до ліжка, і тут чую, як мені в обличчя б'є флюїдний шок, вам же відомо, як легко впізнати ці еманациї”.

“Ви, мабуть, потерли підшвами об килимок”.

“Ах, так? Тоді чому здіймалися в повітря різні мої абищиці, а один з моїх алембиків влупив мене по голові, чому впав на землю мій гіпсовий Бафомет, пам’ятка про мого бідолашного батька, а на стіні з’явилися написи червоного кольору, така гидота, що не смію й повторити? Ви ж добре знаєте, що не більш як рік тому покійний мсьє Грос звинуватив цього ж таки абата у тому, що той робить припарки з фекальної субстанції, даруйте мені, абат засудив його на смерть — і через два тижні бідолашний мсьє Грос за таємничих обставин помер. Те, що Бутру маніпулює отруйними речовинами, встановив також суд чести, який скликали мартиністи з Ліону...”

“На підставі наклепів...” мовив Браманті.

“Облиште! Судовий процес над такими справами завжди провадиться на підставі непрямих доказів...”

“Авжеж, але того, що мсьє Грос був алкоголіком з цирозом в останній стадії, трибуналові сказано не було”.

“Та не будьте ж дитиною! Адже чаклування відбувається природними шляхами, — якщо у когось цироз, значить, його слід уразити у хворий орган, це ж ази чорної магії...”

“Значить, якщо хтось помирає від цирозу, в цьому винен наш приятель Бутру, — не смішіть мене!”

“Тоді розкажіть мені, що відбувалося в Ліоні впродовж тих двох тижнів... Позбавлена свячення каплиця, святі дари з тетраграматомом, ваш Бутру у великій червоній сутані з перевернутим хрестом і мадам Олькотт, його особиста ясновидиця, не кажучи вже про інші її “функції”, на чолі якої з’являється тризуб, і порожні чаші, що самі наповнюються кров’ю, і абат, який харкає у рот вірним... Хіба не так було?”

“Та ви занадто начиталися Гюїсманса, любий мій!” сміявся Браманті. “То був просто культурний захід, історичне видовище, як відправи школи Вікка та друїдичних колегій!”

“*Ouais*, венеціанський карнавал...”

Ми почули якийсь гармидер, неначе Браманті збирався кинути на свого супротивника і Альє ледве його стримував. “Бачите, бачите”, говорив писклявим голосом француз. “Але уважайте, Браманті, поспитайте вашого приятеля Бутру, що з ним притрапилося! Ви ще цього не знаєте, але він у лікарні, запитайте, хто його так знівечив! Хоч я й не займаюся тою вашою *goetia*, але й мені відомі деякі штуки, і коли я зрозумів, що в моєму домі щось завелося, я нарисував на паркеті коло захисту, і хоч я в це не вірю, зате

ваші чортенята вірять, я підняв каптур Кармелю і зробив на ньому *contresigne, l'envoûtement retourné*, авжеж. Ваш абат пережив неприємні хвилини!”

“Бачите, бачите?” сопів Браманти, “Бачите, це ж він кидає вроки!”

“Досить уже, панове”, сказав Альє лагідно, але твердо. “Тепер послухайте мене. Ви знаєте, наскільки я ціную, на пізнавальному рівні, це повернення до обрядів, що вийшли з ужитку, і для мене Люциферіянська Церква та Орден Сатани, поза всіма демонологічними відмінностями, однаково гідні шани. Вам відомий мій скептицизм у цій царині, але, врешті-решт, ми належимо до того самого духовного лицарства, і я закликаю вас проявити принаймні крихту солідарности. А зрештою, панове, вплутувати Князя Тьми в особисті чвари! Це ж чисте дівтацтво! Облиште, все це байки для окультистів. Ви поводитесь як вульгарні франкмасони. Якщо відверто, то Бутру — дисидент, і ви, любий Браманти, могли б спонукати його продати тандитникові весь той його сміховинний реквізит, який годиться хіба що для Мефістофеля Бойто...”

“Ah, ah, c'est bien dit ça”, хихотів француз, “c'est de la brocanterie...”

“Погляньмо на це в іншому світлі. Виникла дискусія щодо того, що можна б назвати літургічним формалізмом, деякі душі занадто запалилися, але не треба бачити в кожній тині ворога. Зверніть увагу, дорогий П'єре, я зовсім не виключаю присутности у вашому домі якихось чужорідних сутностей, це найзвичайніша у світі річ, але якщо не втрачати здорового глузду, все це можна пояснити полтергейстом...”

“Авжеж, я цього не виключаю”, сказав Браманти, “розміщення планет на той час...”

“Ну от! Нумо, подайте собі руки й обніміться по-братерськи”.

Ми почули шемріт взаємних вибачень. “Ви самі це знаєте”, говорив Браманти, “іноді, щоб з'ясувати, чи якась особа справді очікує взаємничення, необхідно вдатися до фольклору. Навіть у тих крамарів з Великого Сходу, які ні в що не вірять, є свій церемоніал”.

“Bien entendu, le rituel, ah ça...”

“Але часи Кровлі вже минулися, зрозуміло?” сказав Альє. “Дозвольте тепер вас залишити, мене очікують інші відвідувачі”.

Ми швиденько вернулися на канапу, вдаючи, що спокійно й невимушено чекаємо на Альє.

Отож, вельми високим зусиллям нашим було знайти лад у сих семи мірах, лад гідний, достатній, чіткий, щоб він завжди тримав чуття на бачності й пам'ять у напрузі... Сей найвищий і незрівнянний устрій призначено не тільки на те, щоб зберігати речі, слова і мистецтва, довірені нам... але він сам дає нам истищу премудрість...

(Giulio Camillo Delminio, *L'Idea del Teatro*, Firenze, Torrentino, 1550, Вступ)

Альє увійшов через декілька хвилин. “Даруйте, любі друзі. Щойно я брав участь в одній, м'яко кажучи, неприємній суперечці. Як відомо моєму другові Казобонові, я вважаю себе шанувальником історії релігій, і через це дехто, і нерідко, звертається до мене за просвітленням, може, більше з огляду на мій здоровий глузд, ніж на мою вченість. Знаєте, це дивовижно, але серед adeptів таємної премудрости іноді зустрічаються дуже своєрідні особистості... Не кажучи вже про звичайних шукачів трансцендентальної потіхи чи про людей меланхолійного духу, навіть люди глибоких знань і великої інтелектуальної витончености теж кохаються в нічних фантазуваннях і втрачають відчуття межі між істинами Традиції та архіпелагом дивовижностей. Люди, з якими я щойно мав бесіду, сперечалися з приводу абсолютно дитячих домислів. На жаль, це трапляється і в найкращих родинах. Проте прошу пройти за мною до мого скромного кабінету, побесідуємо у затишнішій обстанові”.

Він підняв шкіряну завісу і пропустив нас до суміжної кімнати. Ми б не назвали її скромним кабінетом, адже вона була простора, обставлена вишуканими антикварними книжковими шафами, наповненими добротно оправленими книгами, всі вони були, безперечно, поважного віку. Однак більше, ніж книги, вражали декілька вітрин, що містили якісь невизначені предмети, які здавались каменями та фігурами невеликих тварин, незрозуміло, чи то були опудала, мумії чи дуже вдалі відтворення. Ціле приміщення немов потопало в розсіяному, присмерковому світлі. Це світло, як здавалося, линуло з великого подвійного вікна в глибині з кришталевиими шибками бурштинового кольору, прикрашеними ромбічним візерунком, але світло

з вікна зливалося зі світлом великої лампи, що стояла на столі темно-го червоного дерева, вкритому паперами. То була одна з тих ламп, які іноді можна побачити на столах читальних залів старих бібліотек, зі схожим на баню абажуром із зеленого скла, які можуть кидати білий овал світла на сторінки, залишаючи приміщення в опаловій півтні. Ця гра різних світел, — причому обидва були неприродні, — не приглушувала, а якимось чином пожвавлювала поліхромію стелі.

То була склепінчаста стеля, з чотирьох боків підтримувана великими несправжніми декоративними колонами червоно-цеглястої барви з крихітними позолоченими капітелями, і оптичний ефект розділених на сім частин зображень, які її наповнювали, створював враження шатрового склепіння, і вся зала набувала настрою жалобної каплиці, невловно гріховного і меланхолійно чуттєвого.

“Це мій невеличкий театр”, мовив Альє, “на зразок тих фантазій епохи Відродження, де розміщалися візуальні енциклопедії, антології всесвіту. Не стільки житлове приміщення, як механізм для спогадів. Серед предметів, які ви тут бачите, немає жодної речі, яка б, сполучаючись належно з іншими, не відкривала і не підсумовувала таємниць світу. Тут ви бачите теорію фігур, яку створив художник на кшталт фігур палацу в Мантуї — це тридцять шість деканів, володарів неба. І з любови та вірности переданню, тільки-но знайшовши це чудове відтворення, яке зробив невідомий майстер, я забажав, щоб і ті невеличкі знахідки в футлярах, які відповідають зображенням на стелі, символізували фундаментальні первні всесвіту — повітря, воду, землю і вогонь. Цим пояснюється наявність, приміром, цієї граціозної саламандри. архитвору майстерности одного мого друга, набивача опудал, або цієї делікатної репродукції в мініатюрі, правду кажучи, дещо пізньої, еоліпіла Герона, де повітря, що міститься в кулі, — якби я запалив цю спиртівку, яка чашею охоплює її, — нагріваючись і виходячи з цих бічних дзьобиків, викликало б її обертання. Магічний інструмент, який застосовували ще єгипетські жерці у своїх святилищах, як це нам повторюють численні знамениті тексти. Вони застосовували його для здійснення фальшивих чудес, і натовп поклонявся цим чудесам, однак справжнє чудо полягало в золотому правилі, яке впорядковує його таємничу і просту механіку, механіку елементів стихії, повітря і вогню. Саме цією мудрістю володіли наші предки, а також алхіміки, тоді як конструктори циклотронів її втратили. І так я звертаю свій погляд на цей мій театр пам’яті, нащадок інших театрів, місткіших, які зачаровували великі уми минулого, і знаю. Знаю більше,

ніж знають так звані мудреці. Я знаю, що так, як унизу, є і вгорі. І нема жодного іншого знання”.

Він запропонував нам кубинські сигари, чудернацької форми, не прямі, а викривлені й кучеряві, проте м'ясисті й товсті. У нас вирвалися захоплені вигуки, а Діоталлеві підійшов до книжкових шаф.

“Далєбі”, говорив Альє, “невеличка бібліотека, як бачите, не більше двох сотень томів, я маю більше у своєму родинному домі. Але без зайвої похвальби скажу, що всі вони досить цінні й рідкісні, і розміщені вони, звичайно, не у випадковому порядку, тематично вони впорядковані відповідно до розміщення зображень і предметів”.

Діоталлеві несміливо простягнув руку до книжок. “Будь ласка”, сказав Альє, “це *Oedypus Aegyptiacus* Атаназіуса Кірхера. Ви ж знаєте, він був першим після Гораполлона, хто спробував розшифрувати ієрогліфи. Дивовижна людина, я б хотів, щоб цей мій театр нагадував його музей чудес, який тепер вважається втраченим, адже хто не вмє шукати, не знаходить... Надзвичайно приємний співрозмовник. Як він пишався того дня, коли відкрив, що цей ієрогліф означає ‘добродійства божественного Осіріса даються священними церемоніями і цілим ланцюгом духів...’” Відтак прийшов той інтриган Шампольйон, відразлива особа, повірте мені, інфантильно марнославна, і почав наполягати на тому, що цей знак відповідає всього лиш імені фараона. Скільки кмітливості мають люди нового часу в принижуванні священних символів. Зрештою, цей твір не такий уже й рідкісний, він коштує менше, ніж “Мерседес”. Погляньте краще на оце перше видання, 1595 року, *Amphitheatrum sapientiae aeternae* Кунрата. Кажуть, що на світі є лише два його примірники. А це третій. А оце — перше видання *Thelluris Theoria Sacra* Бурнеціуса. По вечорах я не можу дивитися на її ілюстрації без відчуття містичної клаустрофобії. Глибини нашої планети... Ніхто б і не подумав, чи не так? Я бачу, доктор Діоталлеві зачарований тими гебрейськими літерами у *Трактаті про шифри* Віженера. Погляньте ще на оце: перше видання *Kabbala denudata* Кнорра Хрїстіяна фон Розенрота. Ви, безперечно, знаєте її, зрештою, ця книга є в перекладі, неповному і поганому, що його поширював англійською мовою на початку цього століття цей недотепа Мак-Греггор Метерс... Ви, либонь, чули щось про ті скандальні таємні збіговиська *Золотого Світанку* які так зачарували британських естетів. З цієї банди фальсифікаторів текстів утаємничення міг спородитися лише ціла нескінченна шерєга дегенерацій, від Вранішньої Зорі до сатанічних церков Алістера Кровлі, який викликав демонів, аби здобути прихиль-

ність деяких благородних осіб, які віддавалися *vice anglais*. Якби ви знали, любі друзі, скільки, м'яко кажучи, сумнівних людей доводиться зустрічати, коли присвячуєш себе цим студіям, ви самі це побачите, коли розпочнете видання у цій царині”.

Бельбо скористався з нагоди, яку оце дав йому Альє, щоб перейти до справи. Він сказав, що видавництво Ґарамон бажає видавати щорічно по кілька книг, так би мовити, езотеричного характеру.

“Ага, езотеричного”, усміхнувся Альє, і Бельбо зашарівся.

“Скажімо, ... герметичного?”

“Ага, герметичного”, усміхнувся Альє.

“Гаразд”, промовив Бельбо, “може, я вживаю не ті терміни, але ви, безперечно, розумієте, про який жанр ідеться”.

“Гм”, знову всміхнувся Альє, “такого жанру немає. Є знання. Ви бажаєте видавати огляд неспотвореного знання. Може, для вас це лише видавничий вибір, але якщо займатися цим доведеться мені, для мене це буде пошук істини, *queste du Graal*”.

Бельбо зазначив, що подібно як рибалка, закидаючи сіті, може витягнути також порожні мушлі та пластикові кульки, так і до видавництва Ґарамон надходитиме, мабуть, чимало рукописів сумнівної вартости, і видавництво шукає суворого читача, який відділяв би зерно від полови, відбираючи також і чудернацький непотріб, бо одне дружнє видавництво буде дуже раде, якщо авторів меншої вартости ми спрямуємо до нього... Звичайно, слід притому визначити достойну форму винагороди.

“Богу дякувати, я належу до тих, кого називають заможними. І я не лише заможний, але й завбачливий. Мені достатньо знайти, під час моїх пошуків, ще одну копію Кунрата чи ще одну гарно забальзовану саламандру, чи ріг нарвала (який мені було б соромно тримати у своїй колекції, але навіть віденська скарбниця виставляє його як ріг єдинорога), — і на цій коротенькій і приємній трансакції я зароблю більше, ніж ви могли б заплатити мені за десять років дорадництва. Я переглядатиму ваші рукописи в дусі смирення. Я переконаний, що навіть у найнедолугішому тексті мені вдасться знайти іскорку якщо не істини, то принаймні якоїсь вигадливої побрехеньки, а протилежності часто зближаються. Лише очевидні речі наганятимуть на мене нудьгу, і саме за цю нудьгу ви виплачуватимете мені компенсацію. Залежно від ступеня мого нудьгування я обмежусь тим, що в кінці року надсилатиму вам коротеньку записку, де залишатимусь у межах символічної цифри. Якщо ж вона видасться вам перебільшеною, надішлете мені скриньку маркового вина”.

Бельбо був збитий з пантелику. Він зник справу з плаксивими і захланними консультантами. Він відкрив торбу, яку приніс із собою, і вийняв з неї об'ємний машинопис.

“Я б не хотів, щоб ви дивились на це надто оптимістично. Погляньте, приміром, на оцей рукопис, він здається мені типовим зразком середнього рівня”.

Альє розгорнув машинопис: “Таємна мова Пірамід... Подивіться на зміст... Пірамідіон... Смерть лорда Карнавана... Свідчення Геродота...” Він закрив машинопис. “Ви читали його?”

“Я переглядав його кілька днів тому”, сказав Бельбо.

Альє віддав йому машинопис. “Ну от, ви скажете мені, чи правильно я зроблю його резюме”. Він сів за письмовий стіл, устроїв руку до кишені камізельки, витягнув звідти пуздерко для пігулок, яке я вже бачив у Бразилії, обернув його між своїми тонкими, наче точеними, пальцями, якими він ще недавно пестив свої улюблені книжки, підвів очі до прикрас стелі і, як мені здалося, почав виголошувати текст, який знав уже віддавна.

“Автор цієї книги, мабуть, нагадує, що 1864 року П'яцці Сміт відкрив священні та езотеричні пропорції пірамід. Дозвольте мені зацитувати їх лише в цілих числах, у моєму віці пам'ять починає підводити... Цікаво, що основа пірамід — це квадрат, сторона якого дорівнює 232 метрам. Первісна висота становила 148 метрів. Якщо перевести у священні єгипетські лікті, основа матиме 366 ліктів, тобто кількість днів у високосному році. Для П'яцці Сміта висота, помножена на 10 у дев'ятому дає відстань від Землі до Сонця — 148 мільйонів кілометрів. Непогана точність для тих часів, якщо зважити на те, що, обчислена з сьогоденішньою точністю, ця відстань становить 149 з половиною мільйонів кілометрів, і зовсім не доведено, що рацію маємо ми, сучасні. Основа, поділена на ширину одного каменя, дає 365. Периметр основи становить 931 метр. Якщо поділити на половину висоти, одержимо 3,14, число π . Чудово, чи не так?”

Бельбо збентежено всміхався. “Неможливо! Як же це ви...”

“Дозволь докторові Альє продовжувати, Якопо”, благально мовив Діоталлеві.

Альє подякував йому чемною усмішкою. Він говорив, блукаючи поглядом по стелі, але мені здалося, що це блукання погляду не було ані порожнім, ані випадковим. Його очі просувалися вздовж певної лінії, ніби читаючи у зображеннях те, що він на позір видобував зі своєї пам'яті.

Огож, від верхівки до основи виміри Великої Піраміди в єгипетських п'ядях становлять 161 000 000 000. Скільки людських душ жило на землі від Адама донині? Добрим наближенням було б щось між 153 000 000 000 та 171 000 000 000.

(Piazzi Smyth, *Our Inheritance in the Great Pyramid*, London, Isbister, 1880, p. 583)

“Гадаю, ваш автор стверджує, що висота піраміди Хеопса дорівнює квадратному кореневі числа, яке дає поверхня кожної сторони. Звичайно, виміри слід брати у футах, які ближчі до єгипетського та єврейського ліктя, а не в метрах, адже метр — це абстрактна одиниця, вигадана в нові часи. Єгипетський лікоть тотожний 1,728 фута. Але ми не знаємо точної висоти, ми можемо послужитися пірамідіоном, маленькою пірамідою, яка, поміщена на вершину великої, утворює її вістря. Він був зроблений із золота або з іншого металу, який блищить на сонці. Тепер висоту пірамідіону помножите на висоту цілої піраміди, результат помножите на десять у п'ятому і одержите довжину екваторіального кола. І не лише це — якщо ви візьмете периметр основи і помножите на двадцять чотири в третьому, поділеному на два, вийде середній радіус Землі. Крім того, площа, яку покриває основа піраміди, помножена на 96 на десять у восьмому, дасть сто дев'яносто мільйонів вісімсот десять тисяч квадратних миль, що відповідає поверхні земної кулі. Хіба не так?”

Бельбо зазвичай полюбляв виявляти здивування за допомогою виразу, якого він навчився у фільмотеці, дивлячись оригінальну версію *Янкі Дудл Денді* з Джеймсом Карні: “I am flabbergasted!” І він висловився саме так. Вочевидь Альє також добре знав розмовну англійську, бо не зумів приховати задоволення, не соромлячись свого марнославства. “Любі друзі”, сказав він, “коли цей добродій, ім'я котрого мені невідоме, виготовляє компіляцію про таємницю пірамід, він не може сказати нічого іншого, ніж те, що знають навіть діти. Я б здивувався, якби він сказав щось нове”.

“Отже”, з ваганням промовив Бельбо, “цей добродій просто розповідає відомі істини”.

“Істини!” засміявся Альє, знову відкриваючи перед нами коробку своїх розкішних рахітичних сигар. “Що є істина, як казав один мій знайомий багато років тому. Частина з них — це просто купа нісенітниць. Насамперед, якщо розділити точну основу піраміди на точну подвійну величину висоти, враховуючи також і десяті, то ми одержимо не число π , а 3,1417254. Різниця невелика, але важлива. Крім того, один з учнів П'яцці Сміга, Фліндерс Петрі, який вимірював також Стоунгендж, згадував, що одного дня піймав свого вчителя на тому, що він, аби сходилися розрахунки, шліфував гранітні виступи Царського Передсінку.. Може це плітки, але П'яцці Сміт не був людиною, яка вселяла довіру, досить було побачити, як він зав'язує краватку. І все ж поміж стількома нісенітницями є також неспростовні істини. Панове, чи не бажаєте пройти зі мною до вікна!”

Театральним жестом він розчинив навстіж віконниці, запросив нас виглянути і показав нам у далині, на розі вулички і бульвару, дерев'яну будку, де, очевидно, продавали квитки лотереї Мерано.

“Панове”, сказав він, “я пропоную вам піти поміряти цю будку. Ви побачите, що довжина прилавка становить 149 сантиметрів, тобто одну стомільярдну відстані Земля-Сонце. Висота задньої стіни, поділена на ширину вікна, дає $176/56 = 3,14$. Висота спереду становить 19 дециметрів, а отже, вона тотожна кількості років у грецькому місячному циклі. Сума висот двох передніх кутів та двох задніх кутів становить $190 \times 2 + 176 \times 2 = 732$, що є датою перемоги в Пуат'є. Товщина прилавку дорівнює 3,10 сантиметрів, а ширина віконної рами — 8,8 сантиметрів. Замістивши цілі числа відповідними літерами абетки, ми одержимо СюНв, що є формулою нафталіну”.

“Фантастично”, сказав я, “ви вимірювали?”

“Ні”, сказав Альє. “Це зробив на іншій будці такий собі Жан-П'єр Адан. Гадаю, усі лотерейні будки мають більш-менш однакові виміри. З числами можна робити все, що заманеться. Якщо у мене є священне число 9 і я хочу одержати 1314, дату спалення Жака де Моле — дату, дорогу для тих, хто, як я, вважає себе пошанувачем тамплієрської лицарської традиції, — що ж я зроблю? Я помножу його на 146, пророковану дату знищення Карфагену. Як же я дійшов до такого результату? Я ділив 1314 на два, на три і так далі, аж поки не знайшов задовільної дати. Я б міг також поділити 1314 на 6,28, подвоєне число 3,14, і одержав би 209, себто рік, коли Аттал I Пергамський приєднався до антимакедонської коаліції. Ви задоволені?”

“Отже, ви не вірите в жодні нумерології”, розчаровано ствердив Діоталлеві.

“Я? Я в них твердо вірю, вірю, що всесвіт — це чудова гармонія числових відповідностей і що тлумачення числа та його символічна інтерпретація є шляхом вищого пізнання. Але якщо світ, нижчий і вищий — це система відповідностей, де *tout se tient*, себто все враховується, то природно, що і будка, і піраміда, які обидві є творінням людських рук, несвідомо відтворюють у своїй структурі космічну гармонію. Ці так звані пірамідологи неймовірно складними методами відкривають очевидну істину, набагато старішу і з давен відому. Викривленою є логіка пошуку і відкриття, бо це логіка науки. Логіка мудрости не має потреби у відкриттях, бо вона вже відає. Навіщо доводити те, що й не могло бути по-іншому. Якщо тут є таємниця, вона набагато глибша. Ці ваші автори просто ковзають поверхнею. Гадаю, що оцей ще й повторює всі ці байки про єгиптян, яким була відома електрика...”

“Я вже й не питаю, як ви здогадалися”.

“Бачите? Вони задовольняються електрикою, наче якийсь там інженер Марконі. Менш дитинячою була б гіпотеза про радіоактивність. Це цікаве припущення, яке, на відміну від електричної гіпотези, могло б пояснити славнозвісне прокляття Тутанхамона. Як єгиптянам удавалося піднімати камені на піраміди? Вони піднімали брили електричними розрядами, чи примушували їх літати за допомогою ядерного розпаду? Єгиптяни відкрили спосіб усувати силу тяжіння і знали секрет левітації. Ще одна форма енергії... Відомо, що халдейські жерці керували священними машинами за допомогою самих звуків, що священники Карнаку та Фів звуком свого голосу могли розчиняти навстіж двері храму — а про що ж інше свідчить, подумайте самі, легенда про *Сезаме, відчинись?*”

“А отже?” поспитав Бельбо.

“У тому й уся заковика, друже мій. Електрика, радіоактивність, атомна енергія — справжній утаємничений знає, що це метафори, поверхові прикриття, загальноприйняті побрехеньки, щонайбільше жалюгідні замітники якоїсь сили, прадавньої і забутої, яку втаємничений шукає і колись таки пізнає. Може, слід іще згадати”, він якусь мить повагався, “про теллюричні течії”.

“Про що?” не пам'ятаю вже, хто з нас трьох запитав це.

Альє здавався розчарованим: “Бачите? Я вже сподівався, що серед ваших клієнтів є хтось, хто міг би сказати мені щось цікавіше. Але бачу, вже пізно. Гаразд, друзі мої, наш договір укладено, а решта — то все просторікування старого вченого”.

Поки він стискав наші долоні, увійшов покоївник і шепнув щось йому на вухо. “А-а, моя люба приятелька”, сказав Альє, “Я геть забув. Попросіть її хвилинку почекаати... ні, не у вітальні, в турецькому салоні”.

Люба приятелька, мабуть, добре знала будинок, бо була вже на порозі кабінету і, в півтіні дня, що вже закінчувався, навіть не поглянувши на нас, попрямувала до Альє, кокетливо погладила його по обличчі й сказала: “Симоне, ти ж не примусиш мене чекати в передпокої!” То була Лоренца Пеллегріні.

Альє легенько відсторонився, поцілував її руку і сказав, вказуючи на нас: “Моя люба, моя мила Софіє, ви знаєте, що ви завжди бажана гостя у кожному домі, який ви освятаєте своєю присутністю. Але я мусив попрощатися з цими гістьми”.

Лоренца помітила нас і зробила радісний жест привітання — я не пам'ятаю, щоб я будь-коли бачив її здивованою або збентеженою будь-чим. “О, як чудово”, сказала вона, “ви теж знайомі з моїм другом! Якопо, як справи”. (Вона не спитала, як справи, це було сказано в дійсному способі).

Я побачив, як Бельбо зблід. Ми попрощалися, Альє висловив свою радість із приводу того, що ми теж із нею знайомі. “Я вважаю нашу спільну приятельку однією з найприродніших істот, яких я будь-коли мав радість пізнати. У своїй свіжості вона втілює, дозвольте мені цю фантазію старого вченого, Софію, вигнаною на цю землю. Але, моя мила Софіє, мені не вдалося вчасно попередити вас, що обіцяне свято відкладається на декілька тижнів. Я у відчаї”.

“Байдуже”, сказала Лоренца, “я почекаю. Ви йдете до бару?” запитала, точніше звеліла, вона. “Гаразд, я побуду тут півгодинки, я хочу, щоб Симон дав мені одного зі своїх еліксирів, вам би їх покуштувати, — але він каже, що вони лише для вибраних. Тоді я наздожену вас”.

Альє посміхнувся з виглядом поблажливого дячка, запросив її сісти і провів нас до дверей.

Ми знову опинилися на вулиці й вирушили моїм автом у напрямку до Піладе. Бельбо німував. Ми не розмовляли всю дорогу. Але за прилавком бару довелось розбити чари.

“Сподіваюсь, я не віддав вас в руки божевільного”, сказав я.

“Ні”, сказав Бельбо. “Цей чоловік гострий і витончений. Та тільки він живе у світі, відмінному від нашого”. Відтак похмуро додав: “Або майже відмінному”.

Traditio Templi сама собою постулює традицію тамплієрського лицарства, лицарства духовного і втаємниченого...

(Henry Corbin, *Temple et contemplation*, Paris, Flammarion, 1980, p. 373)

“Здається, я розкусив вашого Альє, Казобоне”, сказав Діоталлеві, який у Піладе замовив собі білого терпкого вина, так що ми потерпали за його духовне здоров’я. “Він цікавиться таємними науками і не довіряє аматорам та дилетантам. Але, як ми дізналися нині шляхом ганебних підслухів, він, гордуючи ними, все ж їх вислухає, критикує і не відхрещується від них”.

“Сьогодні пан, віконт, маркграф Альє, чи хоч би ким він там був, вимовив ключовий вислів”, сказав Бельбо. “*Духовне лицарство*. Він не поважає їх, але відчуває себе зв’язаним із ними узами духовного лицарства. Гадаю, я розумію його”.

“Тобто?” запитали ми.

Бельбо пив уже третє своє джин-мартіні (увечері — віскі, твердив він, бо воно заспокоює і викликає мрійливість, пізнього попудня — джин-мартіні, бо воно збуджує і зміцнює). Він почав розповідати про своє дитинство в ***, як одного разу вже розповідав мені.

“Це було між 1943 та 1945 роком, тобто в період переходу від фашизму до демократії, а тоді знову до диктатури республіки Сало з партизанською війною в горах. На початку цієї історії мені було одинадцять років і я жив у будинку дядька Карла. Ми мешкали в місті, але 1943 року бомбардування почастішали і моя мати вирішила, що нам треба евакуюватися, як тоді говорили. В *** мешкали дядько Карло та тітка Катеріна. Дядько Карло походив з родини землевласників і успадкував у *** будинок разом із землями, які були віддані у половинщину чоловікові на ймення Аделіно Канепа. Половинник працював, жав збіжжя, робив вино і віддавав половину прибутку власникові. Ситуація була напружена, це очевидно: половинник вважав, що його визискують, власник також, адже він одержував лише половину прибутків зі своїх земель. Власники ненавиділи половинників, а половинники — власників. Але, у випадку дядька Карла, вони мешкали разом. Дядько Карло 1914 року

записався добровольцем до альпійських стрільців. П'ємонтієць твердого гарту, безконечно відданий обов'язкові й батьківщині, він став спершу поручником, а відтак — капітаном. В одній битві при Карсо він опинився поруч із якимось солдатом-ідіотом, який дозволив, щоб йому в руках розірвалася граната — інакше чому б вона мала називатися ручною? Словом, дядька вже мали кинути до спільної могили, коли якийсь санітар помітив, що він іще живий. Його занесли до польового шпиталу, вийняли йому око, яке вже звисало з орбіти, відрізали руку і, за словами тітки Катеріни, ще й вставили йому під шкіру голови металеву пластинку, бо він втратив шматок черепної коробки. Одне слово, хірургічний шедевр з одного боку, і герой — з іншого. Срібна медаль, хрест кавалера корони Італії, а після війни — забезпечена посада в громадській адміністрації. І от дядько Карло став директором податкового управління в ***, де успадкував власність своїх батьків і оселився у предківському будинку, поруч з Аделіно Канепою та його родиною”.

Дядько Карло, як директор податкового управління, був місцевим достойником. А як інвалід війни та кавалер корони Італії, він не міг не симпатизувати урядові, який був при владі, і так сталося, що цей уряд був фашистською диктатурою. Чи був дядько Карло фашистом?

“Тією мірою, якою, як говорили в шістдесят восьмому, фашизм підвищив статус ветеранів війни і вшановував їх нагородами та просуванням по службі, можна сказати, що дядько Карло був лише поміркованим фашистом. Але достатньою мірою фашистом, аби викликати ненависть Аделіно Канепа, який, з цілком очевидних причин, був антифашистом. Він щороку повинен був з'являтися в конторі, щоб декларувати свої доходи. Він приходив до контори із зухвалим виглядом спільника, зробивши перед тим спробу спокусити тітку Катеріну кількома десятками яєць. І опинявся перед дядьком Карлом, який не лише, як герой, був непідкупний, а й ліпше за будь-кого іншого знав, скільки Канепа вкрав у нього впродовж року, й не дарував йому ані шеляга. Аделіно Канепа вважав себе жертвою диктатури і почав розповсюджувати знеславні поголоски про дядька Карла. Вони мешкали разом — один на благородному другому поверсі, а другий — на партері, і зустрічалися вранці й увечері, та ніколи не віталися. Зв'язок підтримувала тітка Катеріна, а після нашого приїзду — моя мати, якій Аделіно Канепа висловлював усю свою симпатію та співчуття з приводу того, що вона була кривною такої потвори. Дядько повертався додому щовечора о шостій, у своєму звичайному сірому двобортному костюмі, у широкополому ка-

пелюсі, з ще не прочитаним примірником “Стампи”. Він крокував випроставшись, як альпійський стрілець, а його сіре око було націлене на висоту, яку треба було взяти. Він проходив повз Аделіно Канепу, який о тій порі відпочивав на лавці в садку, ніби не помічаючи його. Потому біля дверей партерового помешкання зустрічав пані Канепу і церемонно знімав перед нею капелюха. І так кожного вечора, рік за роком”.

Була вже восьма година, Лоренца не приходила, хоч обіцяла, перед Бельбо стояло його п'яте джин-мартіні.

“Надійшов 1943 рік. Одного ранку дядько Карло зайшов до нас, поцілунком розбудив мене і сказав: хлопче мій, хочеш знати найбільшу новину року? Скинули Муссоліні. Я так ніколи й не зрозумів, чи це завдало дядькові Карлові болю. Він був винятково чесним громадянином і державним службовцем. Якщо він і страждав, то не говорив про це і продовжував керувати податками для уряду Бадольйо. Відтак прийшло восьме вересня, місцевість, де ми мешкали, підпала під владу Соціальної Республіки, дядько пристосувався й до цього. Він почав збирати податки для Соціальної Республіки. А тим часом Аделіно Канепа вихвалявся своїми зв'язками з першими партизанськими угрупованнями, там, у горах, і обіцяв помсту в научку всім. Ми, діти, ще не знали, хто такі партизани. Про них розповідали різні байки, але ніхто їх не бачив. Оповідали про одного ватажка бадольянців, такого собі Терці (то був, звісно, псевдонім, як то було тоді заведено, і дехто говорив, що він узяв його від Терці із коміксів, друга Діка Блискавки), колишнього сержанта карабінерів, який у перших боях проти фашистів та есесівців втратив ногу, а тепер командував усіма загонами на пагорбах навколо ***. І тоді трапився отой неприємний випадок. Одного дня партизани з'явилися в селі. Вони зійшли з пагорбів і вешталися вулицями, ще без визначених одностроїв, з голубими хустинками, пускаючи автоматні черги в небо, аби заявити про свою присутність. Новина поширилася селом, усі замкнулися вдома, адже не було ще відомо, що вони за люди. Тітка Катеріна висловила певні побоювання, але зрештою ці люди вважалися друзями Аделіно Канепа, або принаймні Аделіно Канепа вважався їх другом, — вони ж не зроблять дядькові нічого поганого! Але вони таки зробили. Нам повідомили, що коло одинадцятої години група партизанів з націленими автоматами ввійшла до податкової контори, заарештувала дядька і повела його у невідомому напрямку. Тітка Катеріна впала на ліжку і з її рота потекла білувата піна. Вона заявила, що

дядька Карла, мабуть, убили. Досить одного удару кільобою рушниці по голові, де в нього була ота підшкірна пластинка — і він помре. Почувши крики тітки, прийшов Аделіно Канепа з жінкою та дітьми. Тітка почала кричати, що він юда, що це він виказав дядька партизанам, бо той збирав податки для Соціальної Республіки, Аделіно Канепа присягався всім, що було для нього найсвятіше, що це неправда, але видно було, що він таки почував себе винним, бо занадто багато патякав довкруги. Тітка прогнала його. Аделіно Канепа заплакав, почав благати мою матір, пригадав їй, як він відступав їй кроля чи курку за сміховинну ціну, моя мати замкнулася в гордій мовчанці, тітка Катеріна далі пускала білувату піну. Я плакав. І врешті, після двох годин агонії ми почули крики і з'явився дядько Карло на велосипеді, ведучи його однією рукою, наче повертаючись із прогулянки. Він одразу помітив метушню в садку і з кам'яним обличчям запитав, що трапилось. Він ненавидів трагедії, як і всі люди в наших сторонах. Він увійшов до будинку, підійшов до стражденного ложа тітки Катеріни, яка все ще дригала своїми худими ногами і запитав її, чому вона така схвильована”.

“Що ж трапилось?”

“А трапилось те, що, вочевидь, до партизанів Терці дійшли таки теревені Аделіно Канепа, вони побачили в дядькові Карлові одного з місцевих представників режиму й заарештували його, щоб дати научку всьому селу. Вуйка Карла повезли на вантажівці за село, і він опинився перед Терці, який виблискував воєнними нагородами, з автоматом у правій руці, а лівою спирався на милицію. І дядько Карло — я не думаю, що то була хитрість, то був інстинкт, звичка, лицарський ритуал — став струнко і доповів про себе — майор альпійських стрільців Карло Ковассо, інвалід і ветеран війни, срібна медаль. Терці теж виструнчився і представився — Ребауденго, старший сержант королівських карабінерів, командир бадольянської бригади імені Беттіно Рікасолі, бронзова медаль. Де, запитав дядько Карло? А Терці, наче то він мусить доповідати, відповів: Пордой, пане майоре, висота 327. Хай йому біс, сказав дядько Карло, я був на висоті 328, у третьому полку, Сассо-ді-Стрія! Битва у день сонцестояння? Авжеж, битва сонцестояння. І обстріл П'ятипалої гори? До дідька, як же мені не пам'ятати. А та багнетна атака у навечір'я дня святого Криспіна? Чорт забирай! Словом, ось така розмова. Тоді, один безрукий, другий безногий, обидва водночас зробили крок уперед і обнялися. Терці сказав йому: бачите, пане майоре, нам сказали, що ви збираєте податки для фашист-

ського уряду, який є прислужником загарбників. Бачите, командире, сказав йому дядько Карло, у мене є родина і я дістаю платню від центрального уряду, а цей уряд такий, який є, і не я його вибирав, що б ви зробили на моєму місці? Любий майоре, відповів йому Терці, на вашому місці я зробив би те саме, але постарайтеся принаймні збирати ті податки загайніше, зволікайте з цим. Постараюся, сказав йому дядько Карло, я нічого не маю проти вас, ви теж сини Італії і доблесні бійці. Гадаю, вони порозумілися тому, що обидва вимовляли слово “Батьківщина” з великої літери. Терці наказав дати майорові велосипеда, і дядько Карло повернувся. Аделіно Канепа не показувався кілька місяців. Ну от, не знаю, чи духовне лицарство — це щось подібне, але безперечно існують узи, які залишаються і які здатні долати бар’єри партій та фракцій”.

Адже я перша і остання. Я шанована і знепа-
виджена. Я свята і повія.

(Фрагмент із Нар-Гаммаді 6, 2)

Увійшла Лоренца Пеллегріні. Бельбо подивився на стелю і за-
мовив останнє мартіні. У повітрі повисло напруження і я зробив
спробу підвестися. Лоренца затримала мене. “Ні, ходіть усі зі мною,
сьогодні ввечері відкривається нова виставка Ріккардо, він започат-
ковує новий стиль! Він великий художник, ти, Якопо, його знаєш”.

Я знав, хто був цей Ріккардо, він завжди тусувався у Піладе, але
тоді я не зрозумів, чому Бельбо з іще більшою увагою зосередив свій
погляд на стелі. Прочитавши файли, я знаю, що Ріккардо — це був
той чоловік зі шрамом, розпочати бійку з яким Бельбо забракло
мужности.

Лоренца наполягала, галерея знаходилася неподалік від Піладе,
там організували справжнє свято, майже оргію. Діоталлеві це
занепокоїло, й він одразу сказав, що йому треба повертатися додо-
му, я вагався, але було очевидно, що Лоренца хотіла й моєї при-
сутности, і це теж примушувало Бельбо страждати, адже він ба-
чив, як віддаляється мить розмови з нею віч-на-віч. Але я не зміг
уникнути запрошення і ми вирушили.

Я не дуже полюбляв того Ріккардо. На початку 60-х він малю-
вав вельми нудні картини, дуже дрібні побудови чорних та сірих
кольорів, дуже геометричні, дещо оптичні, від яких очі починали
танцювати. Вони мали назви *Композиція 15*, *Паралакс 17*, *Евклід X*.
Тільки-но почався шістдесят восьмий рік, він почав виставлятися
в окупованих студентами інституціях, його палітра змінилася, те-
пер це були лише бурхливі контрасти чорних та білих барв, мазки
стали більшими, а назви звучали *Ce n'est qu'un debut*, *Молотов*, *Сто
квіток*. Коли я повернувся до Мілану, то бачив виставку його кар-
тин в одному гуртку, де захоплювалися доктором Вагнером; він
позбувся чорних барв і працював над білими структурами, де кон-
трасти давалися лише рельєфною фактурою рисунка на пористому
папері фірми Фабріано, щоб, як він пояснював, картини виявляли
різні профілі залежно від кута падіння світла. Картини мали назви
Похвала двозначності, *A/Travers*, *Ça*, *Berggasse* та *Запечечення 15*.

Того вечора, ледь-но ми ввійшли до нової галереї, я зрозумів, що поетика Ріккардо пережила глибоку еволюцію. Експозиція називалася *Megale Apophasis*. Ріккардо перейшов до фігуративного стилю зі сліпучою палітрою. Він грав цитатами, а оскільки він навряд чи володів рисунком, гадаю, він працював, проектуючи на полотно слайд знаменитої картини, — його вибір коливався між академічним малярством кінця минулого століття та символістами початку ХХ століття. На тому оригінальному шкіці він працював пуантильною технікою, безконечно дрібними градаціями кольорів, крапка за крапкою покриваючи весь спектр, а саме, завжди починаючи з дуже світливого, племінного ядра і закінчуючи абсолютною чорнотою — або навпаки, залежно від тієї містичної чи космологічної концепції, яку він хотів виразити. Там були гори, які випромінювали промені світла, розчинені в дрібному пилі куль млявого забарвлення, видніли концентричні небеса з нятяками на янголів із прозорими крильми, щось подібне до *Раю Доре*. Картини йменувалися *Beatrix*, *Mystica Rosa*, *Данте Габріель 33*, *Вірні Любови*, *Атанор*, *Гомункулус 666* — ось звідки пристрасть Лоренци до гомункулусів, сказав я собі. Найбільша картина мала назву Софія і представляла щось на зразок потоку чорних янголів, що розсіювався донизу, утворюючи білу істоту, яку пестили великі, бліді руки, скопійовані з рук, які підносяться до неба в *Герніці*. Цей перегук будив сумніви, і зблизька виконання виглядало нехлюйним, але на відстані двох-трьох метрів ефект був вельми ліричний.

“Я реаліст старої дати”, шепнув мені Бельбо, “я розумію лише Мондріана. Що може зобразити негеометрична картина?”

“Раніше його картини були геометричні”, мовив я.

“То не була геометрія. То було кахляне облицювання для лазничок”.

Тимчасом Лоренца побігла обняти Ріккардо, він обмінявся з Бельбо легким поклоном. Там була тиснява, галерея скидалася на нью-йоркське піддашся, приміщення було побілене, на стелі видніли оголені труби опалення чи водогону. Хто зна, скільки грошей вони витратили, щоб надати йому такого вигляду. В одному кутку система звукопідсилювачів оглушувала присутніх східною музикою, щось для сітари, якщо я добре пам'ятаю, у всякому разі, один із тих творів, де неможливо розібрати мелодію. Усі неухважно проходили перед картинами, аби скупчитися за столиками в глибині й схопити паперового кухлика. Ми прибули вже пізнього вечора, повітря було густе від диму, час від часу та чи інша дівчина пускалася в якийсь дивоглядний танок у центрі зали, але всі ще були надто зайняті розмовами та при-

зволюнням у буфеті, який справді був досить щедрий. Я сів на канапу, біля якої стояв великий скляний полумисок, ще до половини наповнений фруктовим салатом. Я вже хотів був набрати собі трохи, бо не вечеряв, але тут мені здалося, що я бачу відбиток ноги, яка розчавила кубики фруктів у середині, перетворивши їх в однорідне місиво. Цього не можна було виключити, бо на підлозі мокріли плями від білого вина, а дехто із гостей вже ледве пересувався.

Бельбо захопив кухлика і мляво сновигав без видимої мети, плескаючи час від часу когось по спині. Він намагався знайти Лоренцу.

Але мало хто стояв на місці. Стовпище перебувало у чомусь на подобу кругового руху, наче бджоли, що шукають ще незайманої квітки. Я не шукав нічого, і все ж підвівся й переходив з місця на місце, віддавшись тим імпульсам, які накидала мені юрба. Неподальк від себе побачив Лоренцу, яка блукала розгойданим кроком жирафи, подаючи то одному, то іншому пристрасні знаки впізнання, з піднесеною головою та навмисне невидючим поглядом; її плечі та груди були нерухомі й випростані.

У певну мить природний потік примусив мене застрягнути в кутку за столом; коло мене стояли, обернувшись до мене плечима, Лоренца та Бельбо, шляхи яких нарешті перетнулися; вони теж були заблоковані. Я не знаю, чи помітили вони мою присутність, але у всезагальному гармидері вже ніхто не чув того, про що говорили інші. Вони почували себе на самоті, а я був змушений слухати їхню розмову.

“Отже”, говорив Бельбо, “де ти познайомилася зі своїм Альє?”

“Із моїм? Із твоїм також, судячи з того, що я бачила сьогодні. Ти можеш бути знайомий із Симоном, а я ні. Браво”.

“Чому ти називаєш його Симоном? Чому він зве тебе Софією?”

“Та це ж гра! Я познайомилася з ним у друзів, тобі достатньо? І я вважаю його чарівним. Він цілує мені руку, наче княгині. А міг би бути моїм батьком”.

“Уважай, щоб він не став батьком твоєї дитини”.

Мені здалося, ніби це я в Байї розмовляю з Ампаро. Лоренца мала рацію. Альє знав, як цілувати руку молодій дамі, не призвичаєній до цього ритуалу.

“Чому Симон та Софія” наполягав Бельбо. “Хіба він зветься Симоном?”

“Це чудова історія. Чи відомо тобі, що наш усесвіт є плодом помилки і що це трішки з моєї вини? Софія була жіночою частиною Бога, адже тоді Бог був більше жінкою, ніж чоловіком, то потім

ви почепили йому бороду і назвали його Він. Я була його доброю половиною. Симон каже, що я хотіла породити світ, не питаючи дозволу, я, тобто Софія, яка також зветься, як же його, ага, Енноїя. Гадаю, моя чоловіча частина не хотіла створювати, — може, не мала відваги, а може була імпотентом, — і я, замість того, щоб з'єднатися з ним, захотіла створити світ сама, я не могла витримати, гадаю, це було з надміру любови, і це правда, я обожною увесь цей безладний усесвіт. Тому я — душа цього світу. Так каже Симон”.

“Як люб'язно з його боку. Він це каже всім жінкам?”

“Ні, дурнику, лише мені. Адже він зрозумів мене краще, ніж ти, адже він не намагається переробити мене на свій образ. Він розуміє, що мені треба дати жити так, як мені хочеться. І Софія зробила саме так, вона кинулася творити світ. Вона зустрілася з первинною матерією, яка була гидкою, мабуть, не вживала дезодорантів, і Софія зробила це зовсім не навмисне, але саме вона створила цього, Демо... як же його?”

“Чи не Деміурга?”

“Авжеж, його. Не пам'ятаю вже, чи цього Деміурга зробила Софія, чи він уже був, і вона його підбехтала, нумо, дурнику, створи світ, буде страшенно весело. Деміург був, мабуть, страшним нездарою і як слід створити світу не вмів, йому навіть не слід було цього робити, бо матерія була лиха, а він не мав права стромляти туди свого носа. Словом, він натворив те, що натворив, а Софія залишилася всередині. Ув'язнена у світі”.

Лоренца говорила і багато пила. Багато хто починав уже мляво киватися із заплуценими очима посередині зали, а Ріккардо що дві хвилини виринав коло неї і наливав їй чогось до кухлика. Бельбо намагався запобігти цьому, кажучи, що Лоренца вже й так забагато випила, але Ріккардо сміявся, трусячи головою, а вона бунтувалася, кажучи, що витримує алкоголь ліпше, ніж Якопо, бо вона молодша.

“О'кей, о'кей”, говорив Бельбо. “Не слухайся дідуся, слухайся Симона. Що ще він тобі говорив?”

“Саме те, що я полонянка світу, тобто лихих ангелів... бо в цій історії ангели лихі, вони допомогли Деміургові заколотити всю цю катавасію... словом, злі ангели тримають мене між собою, вони не хочуть мене випустити і примушують страждати. Але час від часу серед людей з'являється хтось, хто мене впізнає. Як Симон. Він каже, що це вже було з ним одного разу, тисячу років тому, — бо я не сказала ще тобі, що Симон практично безсмертний, якби ти знав, скільки всього він бачив...”

“Аякже, аякже. Але вже більше не пий”.

“Чшш... Симон знайшов мене одного разу, коли я була проституткою в Тирському борделі й мала на ймення Гелена”...

“І це тобі говорить цей добродій? А тебе аж розпирає від задоволення. Дозвольте поцілувати вам ручку, повіє мого смердячого всесвіту... Який джентльмен”.

“У всякому разі повією була ота Гелена. А зрештою, в ті часи, коли говорили-*проститутка*, мали на увазі вільну жінку, без зобов'язань, інтелектуалку, ту, яка не хоче бути домогосподаркою, тобі ж відомо, що проститутка була також вельможною дамою, тримала салон, сьогодні такі жінки займаються *public relations*, ти б назвав хвойдоу жінку, яка займається *public relations*, ніби вона звичайна шльондра, яка чигає за містом на водіїв вантажівок?”

У цю мить знову підійшов Ріккардо і взяв її за руку. “Ходи, потанцюємо”, сказав він.

Вони танцювали посеред зали, легкими, дещо осоловілими рухами, ніби вдаряючи у барабан. Але час від часу Ріккардо притягав її до себе і владно клав руку їй на карк, а вона підкорялася йому з заплещеними очима, з розпашілим обличчям, відкинувши назад голову, і її волосся простопадно звисало нижче плечей. Бельбо запалював одну сигарету за одною.

По якомусь часі Лоренца взяла Ріккардо за стан і повільно повела його, аж поки вони не опинилися за крок від Бельбо. Далі танцюючи, Лоренца взяла в нього з рук кухлика. Вона тримала Ріккардо лівою рукою, а кухлик — правою, звернула свій дещо вільглий погляд до Якопо і, здавалось, плакала, а насправді усміхалася... І говорила до нього.

“І це траплялось не один раз, розумієш?”

“Не один раз що?” поспитав Бельбо.

“Що він зустрівся з Софією. Через багато століть Симон був також Гійомом Постелем”.

“Був листоношею?”

“Дурень. То був вчений епохи Відродження, який читав по-єврейському...”

“По-єврейському”.

“Яка різниця? Він читав по-їхньому легко, як діти читають комікси про Мікі Мауса. Йому вистачало кинути оком. І от, в одному шпиталі у Венеції він зустрічає стару, неписьменну послугачку Йоанну, дивиться на неї і каже: ось, я зрозумів, це — нове втілення Софії, Енної, це — Велика Матір Світу, яка зійшла поміж

нас, аби відкупити цілий світ, який має жіночу душу. І Постель бере Йоанну з собою, всі вважають його божевільцем, а йому бай- дуже, він її обожнює і хоче звільнити від влади ангелів, а коли вона помирає, він впродовж години сидить нерухомо, вдивляючись у сон- це, і цілими днями нічого не п'є і не їсть, у нього мовби вселилася Йоанна, якої більше нема, але вона немовби й є, бо вона є завжди, вона живе у світі й від часу до часу з'являється, так би мовити, втілюється... Хіба це не зворушлива історія?"

"Я потопаю у сльозах. І тобі так до вподоби бути Софією?"

"Але я Софія й для тебе, кохання моє. Ти знаєш, до того, як ти зі мною познайомився, ти носив жакливі краватки, а на спині у тебе було повно лупи?"

Рікардо знову взяв її за карк. "Чи можу я взяти участь у розмові?" спитав він.

"Будь чемний і танцюй. Ти знаряддя мого блаженства".

"Не маю нічого проти".

Бельбо продовжував, ніби його й не існувало: "А отже, ти є його проституткою, його феміністкою, яка займається *public relations*, а він є твоїм Симоном".

"Мене звати зовсім не Симон", сказав Рікардо, у якого вже заплітався язик.

"Ми говоримо не про тебе", сказав Бельбо. Вже деякий час я почував за нього незручність. Він, зазвичай такий ревнивий прихо- вувач своїх почуттів, розпочинав любовну суперечку в присутності свідка, ба більше, суперника. Але з цієї останньої репліки я збагнув, що, оголюючи свою душу перед іншим, — тоді як справжнім супер- ником був ще інший, — він єдиним доступним для нього способом утверджував своє володіння Лоренцою.

Тим часом Лоренца відповідала, попрохавши в когось іще од- ного кухлика: "Але все це гра. Адже я кохаю тебе".

"Добре ще, що не ненавидиш. Послухай, я хотів би йти додо- му, в мене приступ нежитю шлунка. Я все ще в'язень цієї нижчої матерії. Мені Симон не обіцяв нічого. Підемо разом?"

"Давай побудемо ще трішечки. Тут так гарно. Хіба тобі не весело? А крім того, я ще не дивилася на картини. Ти бачив, що Рікардо намалював на одній мене?"

"Тебе я б хотів не тільки намалювати", мовив Рікардо.

"Ти вульгарний. Припини. Я розмовляю з Якопо. Господи, Якопо, невже лише ти можеш гратися в інтелектуальні ігри зі своїми друзя- ми, а я ні? То хто ж трактує мене як проститутку з Тиру? Ти".

“Присягаюся, це так. Саме я. Саме я штовхаю тебе в обійми літніх добродіїв”.

“Він ніколи не намагався взяти мене в обійми. Він не сатиризує тебе. Тебе драгує, що він не бажає затягти мене до ліжка, а вважає інтелектуальним партнером”.

“Allumeuse”.

“А от цього тобі не слід було говорити. Ріккардо, ходім пошукаємо чогось випити”.

“Ні, постривай”, сказав Бельбо. “Тепер ти мені скажеш, чи серйозно ти його сприймаєш, я хочу зрозуміти, божевільна ти чи ні. І перестань пити. Скажи ж мені, ти сприймаєш його серйозно чи ні, чорт забирай!”

“Але любий, це наша гра, між мною і ним. А вся краса цієї історії полягає в тому, що коли Софія починає розуміти, хто вона така, і звільняється від тиранії ангелів, вона може звільнитися від гріха”...

“Ти перестала грішити?”

“Прошу тебе, подумай добре”, сказав Ріккардо, цнотливо цілуючи її в чоло.

“Навпаки”, відповіла вона Бельбо, не дивлячись на художника, “все те, що знаходиться там, уже не гріх, можна робити все що завгодно, аби звільнитися від плоті, там перебуваєш поза добром і злом”.

Вона відштовхнула від себе Ріккардо і голосно промовила: “Я — Софія і, щоб звільнитися від ангелів, я мушу учиняти... учинювати... вчинити всі гріхи, навіть найсмаковитіші!”

Ледь похитуючись, вона попрямувала в куток, де сиділа зодягнена в чорне дівчина з сильно нафарбованими очима і блідим обличчям. Лоренца притягнула її у центр зали і почала вихитуватися разом з нею. Вони майже торкалися одна одної животами, їх руки розслаблено звисали вздовж стегон. “Я можу кохати тебе також”, сказала вона і поцілувала її в уста.

Навколо них півколом зібралася юрба, всі були дещо збуджені, хтось щось вигукнув. Бельбо з непроникним виразом обличчя сів і дивився на цю сцену, наче імпресарію, присутній на акторській пробі. Він весь спітнів, і ліве око в нього сіпалося, чого я раніше ніколи в нього не бачив. Раптом, коли Лоренца танцювала вже принаймні п'ять хвилин, своїми рухами дедалі очевидніше пропонуючи себе, він вибухнув: “А тепер ходи сюди”.

Лоренца зупинилася, розставила ноги, простягнула руки вперед і закричала: “Я свята і повія!”

“Ти гівнючка”, сказав Бельбо, підводячись. Він пішов прямо до неї, з силою схопив її за зап'ясток і поволік до дверей.

“Зупинись”, кричала вона, “не дозволяй собі...” Відтак вибухнула сльозами й закинула йому руки на шию. “Любий, але ж я твоя Софія, ти не повинен через це гніватися...”

Бельбо ніжно провів рукою їй по спині, поцілував її у скроню, погладив волосся і тоді сказав у залу: “Даруйте їй, вона не звикла стільки пити”.

Серед присутніх почулися підсміхи. Гадаю, це почув і Бельбо. На порозі він помітив мене і вчинив одну річ, а я не зрозумів, чи це було для мене чи для інших. Він сказав це тайкома, півголосом, коли інші вже втратили до них цікавість.

Все ще тримаючи Лоренцу в обіймах, він обернувся на три чверті до зали і тоном, яким говорять про очевидні речі, тихо промовив: “Кукуріку”.

Отож, коли вельмишановний Мудрий Кабаліст щось сказати тобі хоче, не думай, що то буде річ фривольна, річ вульгарна, річ банальна: то буде таїна, оракул...

(Tomaso Garzoni, *Il Teatro de vari e diversi cervelli mondani*, Venezia, Zanfretti, 1583, бесіда XXXVI)

Іконографічного матеріалу, знайденого у Мілані та в Парижі, виявилось не досить. Пан Ґарамон уповноважив мене провести кілька днів у Мюнхені, в Дойчес Музеум.

Кілька вечорів я провів у невеликих шинках Швабінгу — або у тих величезних криптах, де музикують літні, вусаті добродії в коротких шкіряних штанах і де серед густого диму випарів свинини над літровим кухлем пива усміхаються одне одному коханці, одна пара поруч з іншою, — а пополудні перегортав каталог репродукцій. Іноді я виходив з архіву і прогулювався музеєм, де відтворено все те, що могла вигадати людська істота: натискаєш на кнопку — і на діорамах оживають нафтові промисли, ось починають діяти свердлові вежі, ти можеш увійти до справжнього підводного човна, примушуєш планети обертатися, граєшся у виробництво кислот та ланцюгових реакцій — Консерваторій, але менш готичний, зате звернений у майбутнє, повний галасливих школярів, які вчаться ідеалізувати інженерів.

У Дойчес Музеум можна дізнатися також усе про шахти: зійшовши по сходах, заходиш у шахту, де є все, що має бути — підземні галереї, ліфти для людей та коней, вузькі проходи, по яких повзуть худючі визискувані діти (сподіваюсь, воскові). Проходиш по безкінечних тьмяних коридорах і зупиняєшся на краю бездонних колодязів, відчуваєш холод у кістках і майже чуєш запах метану. Все у натуральну величину.

Я блукав однією з другорядних галерей, у розпачі, що більше не побачу світла денного, аж тут помітив чоловіка, що дивився вниз, у безодню, і мені здалося, що я його знаю. Його лице не було мені чуже, воно було зморшкувате й сіре, сиве волосся, совиний погляд, але я відчував, що його одяг мав би бути іншим, це обличчя я, либонь, бачив в іншій уніформі, відчуття було таке, ніби після довгого

часу я зустрів знайомого священика у світському вбранні чи капуцона без бороди. Він теж поглянув на мене з ваганням. Як буває у таких випадках, після поединку киданих крадькома поглядів, він узяв ініціативу в свої руки і привітався зі мною по-італійському. Раптом мені вдалося уявити його у його звичному одязі: якби він був зодягнений у довгу, жовтувату хламиду, це був би пан Салон. А. Салон, таксидерміст. Той самий, що мав свою робітню за кілька дверей від мого офісу, в коридорі того фабричного приміщення на пенсії, де я працював Марловом від культури. Іноді я зустрічав його на сходах і ми віталися, киваючи один одному.

“Дивовижно”, сказав він, простягаючи мені руку, “ми сусіди вже так давно, а по-справжньому знайомимось в надрах землі, на відстані тисячі миль від домівки”.

Ми обмінялися кількома принагідними фразами. Я мав враження, що він чудово знає, чим я займаюся, а це немало, оскільки точно цього не знав навіть я сам. “Що привело вас до технічного музею? Адже у вашому видавництві, як мені здається, ви займаєтеся більш духовними речами”.

“А звідки ви знаєте?”

“Ну”, він зробив невиразний жест, “люди балакучі, а у мене чимало відвідувачів...”

“Хто ж ходить до опудальника, пробачте, до набивача опудал?”

“Багато хто. Ви скажете, як кажуть усі, що це досить рідкісне ремесло. Але клієнтів не бракує, і вони найрізноманітніші. Музеї, приватні колекціонери”.

“Мені не часто доводилося бачити опудала тварин у помешканнях”, сказав я.

“Ні? Залежно до яких помешкань ви ходите... Або до яких пивниць”.

“Хіба опудала тварин тримають у пивницях?”

“Дехто так. Не всі вертепи розігруються при денному, чи то при місячному світлі. Я не довіряю таким клієнтам, але що вдієш, робота... Я не довіряю підземеллям”.

“І тому ви прогулюєтесь по підземних ходах?”

“Я їх досліджую. Я не довіряю підземеллям, але хочу їх зрозуміти. А можливості невеликі. Ви мені скажете, є римські катакомби. Але там нема таємниці, там повно туристів та ще й нагляд Церкви. Паризька каналізація... Ви там були? Її можна відвідати в понеділки, в середи, а ще в останню суботу кожного місяця, увійшовши з Пон-де-ль'Альма. Але це теж туристичний маршрут. Звичайно, в

Парижі теж є катакомби та підземні печери. Не кажучи вже про метро. Ви були колись на рю Лафайєт під номером 145?”

“Правду кажучи, ні”.

“Це трохи на узбіччі, між Східним та Північним вокзалами. На перший погляд, непримітна будівля. Лише якщо ви придивитесь до неї краще, то побачите, що двері виглядають дерев'яними, а насправді вони з пофарбованого заліза, через вікна видно кімнати, де вже впродовж століть ніхто не мешкає. Там ніколи не буває світла. Але люди проходять повз будинок і ні про що не здогадуються”.

“І про що ж вони не здогадуються?”

“Про те, що цей будинок несправжній. Це лишень фасад, оболонка без даху, без помешкань. Він порожній. Це лише вершина комина. Він служить для вентиляції та відводу пари з регіональної мережі метро. І коли ви це зрозумієте, у вас виникає враження, що ви стоїте перед входом до пекла, — якби вам лишень удалося проникнути за ці стіни, ви могли б увійти до підземного Парижа. Мені доводилося проводити довгі години перед тими дверима, вони приховують двері дверей, початковий пункт подорожі до центра землі. Як ви гадаєте, навіщо його зробили?”

“Ви ж самі казали, — для вентиляції метро”.

“Для цього вистачило б люків. Ні, сам вигляд цих підземель збуджує в мені підозри. Ви мене розумієте?”

Здавалось, він весь засвітився, коли говорив про пільму. Я запитав, чому в нього виникають підозри щодо підземель.

“Та ж тому, що якщо Володарі Світу існують, вони мусять перебувати лише під землею, — це істина, про яку багато хто здогадується, але мало хто наважується висловити. Можливо, єдиним, хто насмівився висловити це відверто, був Сент-Ів д'Альвейдр. Ви його знаєте?”

Можливо, я чув його ім'я від якогось із дияволістів, але точно я не пам'ятав.

“Це той, хто розповів нам про Агарттху, підземний престол Царя Світу, окультний центр Синархії”, сказав Салон. “Він не боявся, почував себе у безпеці. Але всі ті, хто відкрито пішов за ним, були усунені, бо забагато знали”.

Ми вирушили галереєю, і пан Салон говорив до мене, кидаючи вздовж неї неухважні погляди, позираючи на бічні відгалуження тунелів, на нові колодязі, немов шукаючи у півтіні підтвердження своїх підозр.

“Чи запитували ви себе коли-небудь, чому в минулому столітті всі великі новочасні метрополії поспіхом кинулися будувати метрополітени?”

“Щоб розв’язати транспортну проблему. Хіба ні?”

“Коли не було автомобільного руху, а лише карети? Від людини вашої кмітливості я очікував проникливішого пояснення!”

“А ви його маєте?”

“Можливо”, сказав пан Салон, і здавалось, що він каже це із зосереджено-відсутнім виразом. Але це було лише його манерою обривати розмову. І справді, він захопився, що йому треба йти. Тоді, потиснувши мені руку, він затримався ще на секунду, ніби йому випадково спало щось на думку: “До речі, той полковник... як його звали, той, який кілька років тому приходив до видавництва Гарамон, аби поговорити з вами про скарб тамплієрів? Ви більше нічого про нього не чули?”

Ця брутальна і нескромна демонстрація його знання справ, які я вважав конфіденційними і давно похованими, вразила мене неначе грім. Я хотів запитати його, звідки він про це знає, але побоявся. Тож лише сказав йому з байдужим виглядом: “Ет, це вже стара історія, я вже про неї й забув. Але, до речі: чому ви сказали — ‘до речі’?”

“Я сказав ‘до речі’? Ах, так, звичайно, якщо не помиляюся, він же знайшов щось у підземеллі...”

“Звідкіля ви знаєте?”

“Не пам’ятаю. Не пригадую, хто мені про це говорив. Можливо, якийсь клієнт. А в мене відразу виникає цікавість, коли справа торкається підземелля. Стареча манія. Бувайте здорові”.

Він пішов, а я залишився роздумувати над значенням цієї зустрічі.

У певних регіонах Гімалаїв, між двадцятьма двома храмами, які символізують двадцять два Аркани Гермеса та двадцять дві літери деяких священних абеток, Агарттха утворює містичний, невловний Нуль... Колосальна шахівниця, яка простягається під землею, сягаючи майже всіх регіонів Земної Кулі.

(Saint-Yves d'Alveydre, *Mission de l'Inde en Europe, Paris, Calmann Lévy, 1886, p. 54, 65*)

Повернувшись, я розповів про це Бельбо та Діоталлеві, і ми зробили декілька припущень. Салон, дивак і пліткар, який у певному сенсі насолоджувався таємницями, був знайомий з Арденті, й на цьому все закінчувалося. Або ж: Салон знав щось про зникнення Арденті й працював на тих, хто примусив його зникнути. Ще одна гіпотеза: Салон був інформатором поліції...

Відтак ми мали зустрічі з іншими дияволистами, і Салон розчинився серед собі подібних.

Десь через два-три дні ми вітали в офісі Альє, який прийшов здати звіт про декілька рукописів, які надіслав йому Бельбо. Він судив їх докладно, немилосердно і поблажливо. Альє був спостережливий, йому не треба було багато, щоб розгадати подвійну гру Гарамон-Мануціо, і ми більше не приховували від нього правди. Здавалось, він усе розуміє й схвалює. Кількома гострими заувагами він знищував який-небудь твір, а тоді з увічливим цинізмом робив примітку, що для Мануціо цей опус цілком годиться.

Я запитав, що він може сказати мені про Агарттху та Сент-Іва д'Альвейдра.

"Сент-Ів д'Альвейдр"... мовив він. "Дивна людина, безперечно; ще з молодих літ він учашав до послідовників Фабра д'Оліве. Він був звичайнісіньким службовцем у міністерстві внутрішніх справ, але мав амбіції... Звичайно, ми не могли схвалити його одруження з Марі-Віктуар"... Альє не стримався і перейшов на першу особу. Він згадував.

"Хто така була Марі-Віктуар? Страшенно люблю плітки", сказав Бельбо.

“Марі-Віктуар де Ріснїч, вона була надзвичайно вродливою жінкою в той час, коли була близькою подругою цїсаревї Євгенїї. Але коли вона зустрїла Сент-Іва, їй уже було за п’ятдесят. Йому було десь коло тридцяти. Для неї, звїсно, то був мезальянс. І справа не тїльки в цьому, — аби дати йому титул, вона купила маєток, не пам’ятаю вже який, що належав маркізам д’Альвейдрам. І так наш безпардонний герой оздобився цим титулом, а в Парижі співали куплети про ‘жїголо’. Маючи змогу жити з ренти, він присвятив себе своїй мрії. Він убив собі в голову знайти політичну формулу, яка могла б привести до бїльш гармонїйного суспїльства. Синархїя як протилежність Анархїї. Європейське суспїльство, кероване трьома радами, які мали представляти економічну, судову і духовну владу, тобто Церкви і вчених. Освічена олігархїя, яка могла б скасувати класову боротьбу. Бувало й гїрше”.

“А що Агарттха?”

“Він розповідав, що одного дня його вїдвідав таємничий афганець, такий собі Хаджі Шарїф, який афганцем бути не мїг, бо його ім’я явно албанське... І оцей Шарїф вїдкрив йому таємницю престолу Царя Світу — хоча Сент-Ів ніколи не вживав цього слова, це пїзніше зробили інші — Агарттхи, Незнайденної”.

“Але де саме про це йдеться?”

“В *Місії Індїї в Європі*. Твір, що сильно вплинув на сучасну політичну думку. В Агарттсі є пїдземні міста, а пїд ними, в напрямку до центра Землі, живуть п’ять тисяч мудреців, котрі керують нею, — безперечно, число п’ять тисяч змушує згадати герметичні корені ведичної мови, як вїдомо шановним добродїям. А кожний корїнь — це магїчна ієрограма, зв’язана з небесною силою і санкціонована силою пекельною. Центральний купол Агарттхи освїтлюється зверху чимось на кшталт дзеркал, які дозволяють свїтлові проникати лише через енгармонїйну гаму барв, порівняно з якою сонячний спектр із наших фізичних трактатів становить заледве діатонїчну гаму. Мудреці Агарттхи вивчають усї священні мови, щоб дійти до всесвітньої мови, Ваттану. Коли вони наближаються до надто глибоких таємниць, то пїднімаються з землі, левїтуючи догори, і вони розстрожили б собі черепи об склепіння куполу, якби побратими їх не стримували. Вони виготовляють блискавки, спрямовують циклічні течїї мїжполярних та мїжтропічних флюїдів, інтерференційні розгалуження в рїзних зонах географїчної широти та довготи. Вони провадять селекцію видів і створили маленьких, але психїчно навдивовижу розвинених тварин, які мають панцер черепахи і жовтий хрест

на спині та одне око і один писок на кожній кінцівці. Це багатонігі тварини, які можуть рухатися у всіх напрямках. В Агартті, ймовірно, знайшли притулок тамплієри після їхнього розпуску, вони виконують там функції охоронців. Що ще?”

“Але... він говорив це серйозно?” поспитав я.

“Гадаю, він розумів цю історію буквально. Спершу ми вважали його фанатиком, а потім зрозуміли, що він натякав — можливо, своїм, мрійницьким способом — на окультний напрям історії. Хіба не кажуть, що історія — це кривава й абсурдна загадка? Це неможливо, мусить бути якийсь план. Треба, щоб був якийсь Розум. Саме тому впродовж століть люди, не позбавлені проникливості, роздумували про Володарів чи Царя Світу, може, не як про фізичну особу, а як про роль, колективну роль, цілу вервечку тимчасових утілень Постійного Наміру. Щось, із чим безперечно перебували в контакті великі священичі та лицарські ордени, які вже не існують”.

“Ви в це вірите?” спитав Бельбо.

“Невідомих Зверхників шукають навіть люди, більш урівноважені, ніж Сент-Ів”.

“І знаходять?”

Альє добродушно засміявся, ніби сам до себе. “Чого були б варті Невідомі Зверхники, якби вони дозволили знайти себе першому-ліпшому? Панове, мусимо працювати. Я маю ще один рукопис, і за щасливим збігом це якраз трактат про таємні товариства”.

“Чогось вартий?” запитав Бельбо.

“Куди там. Але для Мануціо цілком годиться”.

Не маючи змоги відкрито керувати земними долями, бо уряди спротивились би цьому, ця таємнича спілка може діяти лише через таємні товариства... Ці таємні товариства, які створювали в міру того як відчувалася в них потреба, поділяють на окремі й позірно протилежні групи, які сповідують іноді діаметрально протилежні погляди, щоб окремо і з певністю керувати всіма релігійними, політичними, економічними та літературними угрупованнями, і всі вони пов'язані, щоб підтримувати спільний напрямок, з невідомим центром, де криється могутня пружина, яка таким чином намагається непомітно керувати всіма скіпетрами землі.

(J. M. Hoene-Wronski, цит. за P. Sédir, *Histoire et doctrine des Rose-Croix*, Rouen, 1932.)

Одного дня я помітив пана Салона в дверях його робітні. Раптом у сутінках мені здалося, що він ось-ось закричить совою. Він привітався зі мною, як зі старим другом, і запитав, як там справи. Я зробив невиразний жест, усміхнувся йому і попростував геть.

Мене знову вразила думка про Агарттху. Ідеї Сент-Іва, як їх описав Альє, могли бути привабливими для дияволістів, але не непокоїли. А в Мюнхені у словах та в обличчі Салона я відчув якийсь неспокій.

І тому, виходячи, я вирішив зазирнути до бібліотеки і пошукати *Місію Індії в Європі*.

У залі каталогів та біля столу замовлень, як звичайно, панувала товкотнеча. Попрацювавши ліктями, я заволодів потрібною шухлядкою, знайшов шифр, заповнив бланк і підійшов до бібліотекаря. Він із задоволенням, як це буває в бібліотеках, повідомив мені, що ця книжка на руках. Але саме в той момент я почув за спиною голос: "Ось вона, я щойно її приніс". Я обернувся. То був комісар Де Анджеліс.

Я впізнав його, а він упізнав мене — занадто швидко, як на мою думку. Я бачив його в обставинах, які для мене були виняткові, а він

бачив мене в ході рутинного розслідування. Окрім того, у часи Арденті я носив рідку борідку і трохи довше волосся. Яке гостре око!

Невже він тримав мене під наглядом, відколи я повернувся? А може, він просто фізіономіст, адже поліціанти мусять плекати дух наглядання, запам'ятовувати обличчя, імена...

“Пане Казобоне! Бачу, що ми читаємо ті самі книжки!”

Я простягнув йому руку: “Тепер я доктор, уже віддавна. Не виключено, що я подам на конкурс, щоб вступити до поліції, як ви мені порадили того ранку. І тоді мені видаватимуть книжки в першу чергу”.

“Вистачить приходити першим”, сказав він мені. “Але книжку я вже повернув, ви зможете взяти її пізніше. А тепер дозвольте, я пригощу вас кавою”.

Це запрошення мене збентежило, але відмовитися я не міг. Ми присіли в одному з поближких барів. Він запитав, чому це я цікавлюся місією Індії, а мені кортіло відразу ж спитати, а чому цим цікавиться він, але я вирішив спершу прикрити собі тили. Я сказав, що продовжую гаяти час на дослідження тамплієрів: а тамплієри, згідно з фон Ешенбахом, полишають Європу і подаються до Індії, а дехто каже, до царства Агарттхи. Тепер настала його черга відкрити карти. “До речі”, запитав я його, “а чому цим цікавитеся ви?”

“Ну, знаєте”, відповів він, “відколи ви мені порадили цю книжку про тамплієрів, я розпочав підчитувати дещо на цю тему. А, як ви справедливо завважили, від тамплієрів до Агарттхи переходиться автоматично”. В десятку. Тоді він додав: “Я жартую. Ця книжка була мені потрібна з інших причин. Бо”... Він завагався. “Словом, коли я не на службі, я вчащаю до бібліотек. Аби не стати машиною, аби не залишитися безмозким поліцаєм, дивіться самі, яка формула люб'язніша. Але розкажіть мені про себе”.

Я виступив з бенефісом, на якому змалював історію свого життя, аж до дивовижної історії металів.

Він запитав: “А хіба у цьому видавництві, й у тому, що поряд, ви не займаєтеся виданням книжок з таємних наук?”

Звідки йому відомо про Мануціо? Дані, зібрані тоді, коли він тримав Бельбо під контролем, багато років тому? Чи він усе ще йшов слідом Арденті?

“З огляду на те, що до видавництва Гарамон частенько приходили такі типи, як Арденті, й воно намагалося відфутболити їх до Мануціо”, сказав я, “пан Гарамон вирішив розробити цю багатообіцяльну жилу. Очевидно, виплачується. Якщо ви шукаєте таких типів, як старий полковник, там ви їх знайдете подостатком”.

Він мовив: “Так, але Арденті зник. Сподіваюся, що з усіма іншими цього не трапляється”.

“Ще ні, й мені хочеться сказати, на жаль. Але задовольніть мою цікавість, комісаре. Гадаю, у вашому ремеслі люди, які зникають або з якими стається щось іще гірше, трапляються вам щодня. Чи кожному з них ви присвячуєте так ... багато часу?”

Він подивився на мене з веселим здивуванням: “А що вас примушує думати, ніби я все ще займаюся полковником Арденті?”

Гаразд, він зробив хід і підвищив ставку. Я мусів зібрати всю свою відвагу і змусити його відкрити карти. Мені нічого було втрачати. “Облиште, комісаре”, сказав я, “ви знаєте все про Гарамона та Мануціо, ви прийшли сюди шукати книгу про Агарттху...”

“Як то, значить, Арденті говорив вам про Агарттху?”

Знову влучив. Дійсно, Арденті говорив нам також про Агарттху, наскільки я пам'ятаю. Але я непогано викрутився: “Ні, але він приніс історію про тамплієрів, ви, либонь, пам'ятаєте”.

“Що правда, то правда”, сказав він. Відтак додав: “Не думайте, що у нас кожний веде тільки одну справу аж до її розв'язання. Це буває лише в телебаченні. Поліціант — він як дантист, пацієнт приходять, йому свердлять зуб, лікують, потім через два тижні він повертається, а тим часом приходять сотня інших пацієнтів. Такий випадок, як з полковником, може залишатися в роботі навіть десять років, а потім при розслідуванні зовсім іншої справи хтось у чомусь зізнається, з'являється якась вказівка, бум! у голові виникає коротке замикання, у тебе народжується нова версія... Тоді чекаєш нового короткого замикання, а може бути, що не виникає більш нічого, і тоді — добраніч!”

“Що ж таке ви виявили нещодавно, що викликало у вашій голові коротке замикання?”

“Не дуже делікатне запитання, чи ж не так? Але повірте мені, таємниць немає. Полковник знову вплив цілком випадково, ми придивлялися до одного суб'єкта з зовсім інших причин, і помітили, що він учащає до клубу Пікатрікс, ви, мабуть, про нього знаєте...”

“Ні, я знаю лише часопис, але не товариство. Що там відбувається?”

“Ну, нічого такого, це люд сумирний, може, дещо екзальтований. Але я згадав собі, що з ними також водився Арденті, талант поліціанта полягає саме в цьому — в пам'ятанні, де він чув прізвище чи бачив обличчя, навіть по десятих роках. І тому я поцікавився, що ж відбувається у видавництві Гарамон. Ось і все”.

“А який стосунок має клуб Пікатрікс до політичної поліції?”

“Може, це у вас говорить зухвалість чистого сумління, але ви страшенно цікавий”.

“Адже ж це ви запросили мене на каву”.

“Справді, ми обидва не на службі. Розумієте, з певного погляду в цьому світі все має відношення до всього”. Чудова герметична філософема, подумав я. Але він одразу додав: “Я зовсім не хочу цим сказати, що вони мають відношення до політики, але розумієте... Колись ми шукали членів червоних бригад в окупованих студентами домах, а членів чорних бригад — у клубах бойових мистецтв, та сьогодні може статися, що треба робити навпаки. Ми живемо у дивному світі. Запевняю вас, десять років тому моє ремесло було легшим. Сьогодні у світі ідеологій нема нічого святого. Іноді мені хочеться перейти до загону боротьби з наркотиками. Принаймні відомо, що той, хто торгує героїном, лише торгує героїном, і не виникає жодних сумнівів. Тут спираєшся на безперечні цінності”.

На якусь мить він замовк, гадаю, вагаючись. Відтак вийняв із кишені схожий на молитовник блокнот. “Послухайте, Казобоне, ви, як вимагає ваш фах, водитеся з різними дивними людьми, ходите до бібліотеки шукати ще дивніші книжки. Допоможіть мені. Що ви знаєте про синархію?”

“А зараз ви ставите мене в незручне становище. Майже нічого. Я чув про неї з приводу Сент-Іва, ось і все”.

“А що про це взагалі говорять люди?”

“Якщо люди про це говорять, то без мого відомо. Щиро кажучи, мені це пахне фашизмом”.

“Справді, чимало таких тез перейняла Аксьйон Франсез. Якби все на цьому закінчувалося, я був би на коні. Знаходжу угруповання, яке говорить про синархію, і відразу можу визначити його колір. Але я прагну довідатися про це більше і дізнаюся, що коло 1929 року якісь Вівіян Постель дю Мас та Жанна Канудо засновують групу Поляріс, яка черпає натхнення у міфі про Царя Світу, а відтак пропонують проект синархії: суспільне служіння проти капіталістичного визиску, усунення класової боротьби почерез кооперативний рух... Це скидається на соціалізм фабіянського типу, персоналістичний і водночас комунітарний рух. І справді, і Поляріса, і ірландських фабіянців було звинувачено в тому, що вони є емісарами синархічної змови, якою керують євреї. І хто ж їх у цьому звинувачує? *Revue internationale des sociétés secrètes*, у якому йдеться про єврейсько-масонсько-большевицьку змову. Чимало його співробітників пов'язані з ще секретнішим правим інтегрістичним товариством *Sarinière*. І вони

кажуть, що всі революційні політичні організації є лише фасадом диявольської змови, зорганізованої якимось окультистичним гуртком. Ви скажете мені: гаразд, ми помилилися, ідеї Сент-Іва врешті-решт почали давати натхнення реформістичним групам, праві угруповання скидають усе в одну купу і бачать у них демо-плуто-соціал-єврейську ідеологію. Муссоліні теж так робив. Але чому їх звинувачують у тому, що ними керують окультистичні гуртки? З тієї дешиці, яка мені відома, — підіть лишень подивіться на цей Пікатрікс, — про робітничий рух ці люди думають найменше”.

“Мені теж так здається, о Сократе. І що?”

“Спасибі за Сократа, але саме в цьому вся суть. Що більше я читаю на цю тему, то більше у мене плутається в голові. У 40-х роках народжуються різні групи, які називають себе синархічними і говорять про новий європейський порядок на чолі з урядом мудреців поза всякими партіями. І де ж сходяться всі ці групи? У колах колабораціоністів Віші. Отже, кажете ви, ми знову помилилися, синархію проповідують праві. Овва. Прочитавши все це, я усвідомив, що всі доходять згоди лише в одному: що синархія існує і таємно править світом. Але тут виникає одне ‘але’...”

“Але?”

“Але 24 січня 1937 року *Organisation secrète d'action révolutionnaire et nationale*, краще відома як *Cagoule* і фінансована Муссоліні, вбиває Дмитра Навашина, масона і мартиніста (не знаю, хто такі мартиністи, певно, одна з цих сект), економічного радника Народного фронту, а раніше — директора одного з московських банків. Тоді почалися балачки, що *Cagoule* керує якоюсь секретною синархією і що Навашина вбили, бо він розкрив її таємниці. Під час німецької окупації один документ, складений у лівих колах, викриває Синархічний Пакт Імперії, на якому лежить вина за поразку Франції, і цей Пакт є виявом фашизму португальського типу. Але потім виявляється, що цей пакт був укладений дю Мас та Канудо і містить ідеї, які вони повсюди публікували і рекламували. Жодної секретності. Але саме як секретні ці ідеї подає 1946 року якийсь Гюссон, викриваючи лівий революційний синархічний пакт, і пише це все у своїй *Synarchie, panorama de 25 années d'activité occulte*, підписуючись... стривайте, зараз знайду, ось воно, Жофруа де Шарне”.

“Ого-го, нічого собі”, сказав я, “де Шарне був товаришем Моле, великого магістра тамплієрів. Вони разом гинуть на вогнищі. А тут ми маємо неотамплієра, який нападає на синархію справа. Але ж синархія народжується в Агартсі, яка є притулком тамплієрів”.

“А що я вам казав? Бачите, ви даєте мені ще один слід. На жаль, він служить лише для того, щоб збільшити замішання. Отже, праві викривають синархічний Пакт Імперії, соціалістичний і секретний, який секретним зовсім не є, але цей же секретний синархічний пакт, як ви бачили, викривають також ліві. А тепер ще одна інтерпретація: синархія — це єзуїтська змова, щоб підірвати Третю республіку. Цю тезу висунув лівий Роже Менневе. І щоб полегшити мені життя, книжки кажуть, що 1943 року в деяких військових колах Віші, петенівських, але антинімецьких, кружляли документи, які стверджували, що синархія — це нацистська змова: Гітлер — це розенкройцер, на якого впливають масони, що, як бачите, від єврейсько-більшовицької змови перейшли до змови німецько-імперської”.

“Отже, все в порядку”.

“Якби-то. А ось інше відкриття. Синархія — це змова міжнародних технократів. Це стверджує 1960 року такий собі Віймаре у книзі *Чотирнадцята змова 13 травня*. Техносинархічна змова прагне дестабілізувати уряди, а щоб зробити це, вона провокує війни, підтримує і підбурює пучкі, спричиняє внутрішні розколи в політичних партіях, сприяючи міжусобицям... Ви впізнаєте цих синархістів?”

“Боже мій, це ж ІДМК, Імперіалістична Держава Мультинаціональних Корпорацій, саме про них говорили Червоні Бригади кілька років тому...”

“Точна відповідь! А тепер, що робить комісар Де Анджеліс, коли йому трапляється десь посилення на синархію? Питає поради у доктора Казобона, спеціаліста від тамплієрів”.

“А я кажу, що існує таємне товариство з відгалуженнями у всьому світі, яке плете змову, щоб поширювати чутки про існування всесвітньої змови”.

“Ви жартуєте, але я...”

“Я не жартую. Спробуйте погортати рукописи, які приходять до Мануціо. Але якщо вам потрібне реалістичніше тлумачення, це схоже на анекдот про заїку, який каже, що його не взяли диктором на радіо, тому що він не член партії. Завжди існує потреба приписувати комусь власні невдачі, диктатури завжди знаходять якогось зовнішнього ворога, щоб єднати своїх прихильників. Як казав один чоловік, для кожної складної проблеми існує просте вирішення, і воно хибне”.

“А якщо я знайду в поїзді бомбу, загорнену в летючку, в якій йдеться про синархію, мені що, задовольнитися констатацією факту, що це просте вирішення складної проблеми?”

“Як-то? Ви знаходили в поїздах бомби, які... Ні, вибачте мені. Справді, мене це не повинно обходити. Але тоді чому ви зі мною про це говорите?”

“Тому що я сподівався, що ви знаєте більше, ніж я. Тому що, можливо, я відчуваю полегшу, бачачи, що й ви не можете зібрати всього цього до купи. Ви кажете, що вам доводиться читати занадто багато творів божевільців, і вважаєте це марнуванням часу. А я ні, для мене твори ваших божевільців — “ваших”, тобто нормальних людей — дуже важливі. Можливо, твір якогось божевільця може пояснити мені, як міркує людина, що підкладає під поїзд бомбу. Чи ви боїтеся стати поліційним інформатором?”

“Ні, слово чести. Зрештою, шукати ідеї в каталогах — це мій фах. Якщо мені трапиться відповідна інформація, я згадаю про вас”.

Підводячись, він мимохідь кинув останнє запитання: “А серед ваших рукописів... ви ніколи не знаходили якийсь натяк на Трес?”

“Що це таке?”

“Не знаю. Це, мабуть, якась спілка або щось подібне, я навіть не знаю, чи вона справді існує. Я чув про них, і вони спали мені на думку з приводу божевільців. Вітання вашому другові Бельбо. Скажіть йому, що я зовсім не стежу за вами, я просто займаюся паскудним ремеслом, а найгірше те, що воно мені до вподоби”.

Повертаючись додому, я запитував себе, хто з нас більше скористав із цієї зустрічі. Він розповів мені цілу купу речей, я ж йому — нічого. Якщо бути підозріливим, можна припустити, що він узяв у мене щось, про що я й не здогадувався. Але підозріливість призводить до психози синархічної змови.

Коли я розповів про цей епізод Лії, вона сказала мені: “Як на мене, він був щирий. Він просто хотів відвести душу. Гадаєш, що у поліційному управлінні він знайде когось, хто слухатиме його, коли він запитує, чи Жанна Канудо була правою чи лівою? Він хотів лише зрозуміти, чи це він нічого не тямить, чи ця історія справді надто складна. А ти не зумів дати йому єдиної правильної відповіді”.

“А вона є?”

“Звичайно. Тут нема що розуміти. Синархія — це Бог”.

“Бог?”

“Авжеж. Людство не може стерпіти думки, що світ з'явився випадково, через помилку, лише тому, що чотири безмозкі атоми зіштовхнулися на мокрому шосе. А тому треба знайти космічну

змову, Бога, янголів або дияволів. Синархія виконує ту ж функцію, лише у зменшених масштабах”.

“То я повинен був пояснити, що люди підкладають бомби під поїзди, тому що шукають Бога?”

“Можливо”.

Князь тьми — джентльмен.

(Шекспір, *Король Лір*, III, iv, 140)

Була осінь. Одного ранку я пішов на вулицю Маркезе Гвальді, бо мені треба було запитати дозволу пана Гарамона замовити за кордоном деякі кольорові репродукції. У кабінеті пані Грації я помітив Альє, який нахилився над каталогом авторів Мануціо. Я вирішив не турбувати його, бо запізнювався на зустріч.

Закінчивши розмову про справи, я запитав Гарамона, що робить Альє у приймальні.

“Це геній”, сказав мені Гарамон. “Це людина надзвичайної проникливості і вченості. Одного вечора я привів його на вечерю з деякими нашими авторами, і він зіпхнув мене до ролі статиста. Що за дар конверсації, що за стиль. Джентльмен старого покрою, великий пан, тепер таких не знайдеш. Яка ерудиція, яка вченість, скажу більше, яка поінформованість. Він розповідав надзвичайно дотепні анекдоти про людей, які жили сто років тому, присягаюсь вам, ніби він був особисто з ними знайомий. І знаєте, на яку думку це навело мене, коли я повертався додому? Він з першого погляду сфотографував моїх гостей, він знав їх уже краще від мене. Він сказав мені, що ми не маємо сидіти й чекати, аж автори Розкритої Ісиди нагодяться самі. Даремна праця, й рукописи треба читати, а зрештою, невідомо, чи вони будуть готові брати участь у видатках. А в нас же є ціла золотоносна жила, яку можна використати: каталог усіх авторів Мануціо за останні двадцять років! Розумієте? Ми пишемо до тих наших старих, славних авторів, або принаймні до тих, які придбали також залишок, і кажемо: любий добродію, ви знаєте, що ми розпочали серію видань, присвячених таємним наукам високої духовності? Чи не хотіли б ви, як автор такого калібру, зробити спробу проникнути в цю невідому землю і так далі, і тому подібне? Кажу вам, він геніальний чоловік. Думаю, він хоче запросити нас усіх у неділю ввечері. Він хоче завезти нас до одного замку, цитаделі, скажу більше, до однієї розкішної вілли в околиці Турину. Здається, там відбуватимуться надзвичайні речі, якийсь ритуал, відправа, шабаш, на яких хтось добуватиме золото чи живе срібло чи щось подібне. Це цілий іще не відкритий світ, любий Казобоне, хоч ви

знаєте, що я живлю якнайбільшу повагу до тої вчености, якій ви присвячуєтеся так пристрасно, а навіть дуже, дуже задоволений з нашої співпраці — авжеж, знаю, той невеличкий фінансовий ретуш, про який ви мені натякали, я не забуваю, ми повернемося до нього у свій час. Альє сказав мені, що буде також ота пані, ота вродлива пані — може, не стільки вродлива, скільки цікава, дуже оригінальна, щось є у її погляді — ота приятелька Бельбо, як же її зовуть...”

“Лоренца Пеллегріні”.

“Мабуть, так. Між нею і нашим Бельбо щось є, еге ж?”

“Гадаю, вони добрі друзі”.

“Ага! Оце відповідь джентльмена. Молодець, Казобоне. Але я питаю не з простої цікавости, я ж почуваю себе батьком вам усім і ... *glissons, à la guerre comme à la guerre...* Прощайте, хлопче”.

У нас справді була призначена зустріч із Альє, на пагорбах поблизу Турину, підтвердив мені Бельбо. Подвійна зустріч. Першою частиною вечора буде вечірка в замку одного розенкройцера, дуже заможного, а потім ми з Альє повинні поїхати в якесь місце за декілька кілометрів, де мав відбутися — звісно, опівночі — друїдичний ритуал, про який Альє говорив дуже туманно.

“І я подумав”, додав Бельбо, “що нам добре було б також обговорити нашу історію металів, а тут нам завжди щось перешкоджає. Чом би нам не виїхати в суботу і не провести два дні у моєму старому будинку в ***? Це чудова місцина, ви побачите, тамтешні пагорби варті цього. Діоталлеві згоден, можливо, приїде також Лоренца. Звичайно... можете взяти з собою когось”.

Він не був знайомий із Лією, але знав, що у мене є подруга життя. Я сказав, що приїду сам. Два дні тому я посварився з Лією. Нічого серйозного, все мало влаштуватися впродовж тижня. Але я відчував потребу виїхати на два дні з Мілану.

І от ми прибули до ***, тріо видавництва Гарамон та Лоренца Пеллегріні. При від'їзді був момент напруги. Лоренца прийшла, як було домовлено, але коли вже треба було сідати до авта, вона сказала: “Може, я залишуся, і ви зможете працювати спокійно. Я приїду потім із Симоном”.

Бельбо, який сидів з руками на кермі, напружив м'язи і, втупившись перед себе, тихо сказав: “Сідай”. Лоренца сіла і впродовж усієї подорожі, сидячи спереду, тримала руку на шиї Бельбо, який мовчки вів машину.

*** все ще було тим сільцем, яке Бельбо знав під час війни. Декілька нових будинків, сказав він нам, сільське господарство за-непадає, тому що молодь перебралася до міста. Він показав нам кілька пагорбів, де тепер були пасовиська, які колись золотилися збіжжям. Село з'явилося раптово за поворотом, біля підніжжя пагорба, де стояв будинок Бельбо. Пагорб був низький, і поверх нього можна було побачити рівнину Монферрато, вкриту легким світляним туманом. Коли ми підіймалися, Бельбо показав нам невеличкий пагорб попереду, майже голий, на вершині якого стояла капличка з двома соснами обабіч. “Це Брікко”, сказав він. Відтак додав. “Нічого не означає, якщо нічого вам не говорить. Ми ходили туди на підвечірок у день Ангела, у Великодній понеділок. Тепер автом туди можна дістатися за п'ять хвилин, а тоді ми ходили пішки, і то була ціла проща”.

Я називаю театром [місце, де] усі дії слів і думок, а також подробиці висловлювань і аргументів показані як у публічному театрі, де виставляють трагедії та комедії.

(Robert Fludd, *Utriusque Cosmi Historia*, Tomi Secundi Tractatus Primi Sectio Secunda, Oppenheim (?), 1620 (?), p. 55)

Ми прибули до вілли. Хоч віллою це можна було назвати лише умовно: сільський будинок, який у партері мав великі пивниці, де Аделіно Канепа — сварливий половинник, той, що доніс на дядька партизанам — виробляв вино з виноградників посілости Ковассо. Було видно, що тут давно ніхто не мешкає.

У невеличкій сільській хатині поруч іще мешкала бабуся, сказав нам Бельбо, тітка Аделіно — всі інші вже повмирали, дядько з тіткою, подружжя Канепа, залишилася лише ця столітня бабуся, яка обробляла невеличкий город і тримала чотири курки та свиню. Землі пішли на сплату податків за успадкування, боргів, і ще хто-зна куди. Бельбо постукав до дверей хатини, стара вийшла на поріг, розглянула уважно відвідувача і, нарешті впізнавши, розсипалася у щедрих виявах пошани. Вона конче хотіла, щоб ми зайшли до її хати, але Бельбо, обнявши й заспокоївши її, рішуче відмовився.

Коли ми увійшли до вілли, Лоренца, в міру відкривання сходів, коридорів, тінистих покоїв зі старовинними меблями, щохвилі кидала радісні вигуки. Бельбо скромно зауважив, що кожен має таку Доннафугату, яку може собі дозволити, але був зворушений. Він приїздить сюди час від часу, сказав він нам, але рідше рідко.

“Однак, тут добре працюється, влітку свіжо, а взимку товсті стіни захищають від морозу, і всюди є грубки. Коли я був хлопцем в евакуації, ми, звичайно, мешкали лише у тих двох бічних покоях там, у глибині великого коридору. Тепер же я обжив крило дядька й тітки. Я працюю тут, у кабінеті дядька Карла”. Там стояв один із тих письмових столів-секретерів, на якому мало місця, щоб порозкладати папери, але зате багато явних і потаємних шухлядок. “Тут я б не міг установити Абулафію”, мовив він. “Але у тих рідкісних випадках, коли я сюди приїжджаю, мені подобається писати ру-

кою, як це я робив тоді”. Він показав нам величну шафу: “Ось, коли я помру, запам’ятайте, тут міститься вся моя юнача літературна творчість, вірші, які я писав у шістнадцять років, шкіц до шеститомової саги, яку я писав у вісімнадцять ... і так далі...”

“Покажи, покажи!” вигукнула Лоренца, плескаючи в долоні й по-котячому наближаючись до шафи.

“Зупинися”, сказав Бельбо. “Нема чого показувати. Я сам сюди більше не зазираю. У кожному разі, після смерти я прийду і все спалю”.

“Сподіваюся, тут водяться привиди”, сказала Лоренца.

“Тепер так. У часи дядька Карла ні, то було дуже веселе місце. Все дуже по-сільському. Тепер я приїжджаю сюди саме тому, що тут панує ідилія. Як чудово працювати увечері, коли в долині брешуть пси”.

Він показав нам покої, де ми мали спати: мені, Діоталлеві та Лоренці. Лоренца оглянула покій, торкнулася старого ліжка з великою білою ковдрою, понюхала простирадла і сказала, що їй здається, наче вона перебуває в якійсь бабусиній розповіді, бо вони пахнуть лавандою. Бельбо зауважив, що це неправда, це лише запах вологи, Лоренца відповіла, що не важливо, а відтак, прихилившись до стіни, легко виставляючи вперед стегна й лоно, ніби збираючись змагатися з фліппером, запитала: “Я спатиму тут сама?”

Бельбо подивився убік, з того боку були ми, тоді він подивився в інший бік, відтак вирушив у напрямку до коридору, кажучи: “Про це ми ще поговоримо. В будь-якому разі ти матимеш пристановище тільки для себе”. Ми з Діоталлеві вийшли і почули, як Лоренца питає, чи вона його осоромила. Він сказав, що якби він не дав їй кімнати, вона б сама запитала, де, на його думку, вона має спати. “Я зробив перший хід, і в тебе нема вибору”, говорив він. “Який хитрющий!” сказала вона, “то я й буду спати у своїй кімнатці”. “Спи де хочеш”, сказав Бельбо роздратовано, “але вони приїхали сюди працювати, ходімо на терасу”.

І ми взялися за роботу на великій терасі, де була влаштована альтанка, перед нами стояли свіжі напої і багато кави. Міцні напої було відкладено до вечора.

З тераси було видно Брікко, а під пагорбом Брікко — велику неприкрашену будівлю з двором і футбольним полем. Усе це було всіяне барвистими фігурками — дітей, як мені здалося. Бельбо пояснив: “Це місія селезіян. Саме тут дон Тіко вчив мене грати. В оркестрі”.

Я пригадав собі сурму, від якої Бельбо відмовився, після того, як вона цілу ніч мріялася йому уві сні. Я запитав: “На сурмі чи на кларнеті?”

На мить його охопила паніка: “Звідкіля ви... А, справді, я розповідав вам про свій сон і про сурму. Ні, дон Тіко вчив мене грати на сурмі, але в оркестрі я грав на бомбардоні”.

“Що то за штука — бомбардон?”

“Старі історії з дитинства. Нумо до роботи”.

Але поки ми працювали, я бачив, що він часто кидає погляд у бік місії. У мене було враження, що він говорив про інші речі лише щоб мати змогу дивитися туди. Іноді він переривав дискусію: “Тут, унизу, відбулася одна з найшаленіших стрілянин кінця війни. В *** налагодилося щось на зразок угоди між фашистами та партизанами. Навесні партизани сходили вниз і займали село, а фашисти їх не чіпали. Фашисти не були з цих сторін, а партизани всі були місцеві хлопці. У випадку сутички вони вміли знайти шлях поміж рядками кукурудзи, у гаях, серед огорож. Фашисти отаборилися в містах і виїжджали звідти лише на облави. Взимку партизанам було важко перебувати на рівнині, ніяк було заховатися, на снігу тебе було видно здалеку, і з кулемета тебе можна поцілити й за кілометр. Тоді партизани піднімалися на вищі пагорби. Там вони знали всі стежини, доріжки і схованки. А фашисти контролювали рівнину. Однак тієї весни ми були напередодні визволення. Тут усе ще перебували фашисти, але вони не насмілювалися, гадаю, повертатися до міст, бо відчували, що остаточний удар буде завданий саме там, як це й сталося коло двадцять п'ятого квітня. Між фашистами та партизанами виникла, мабуть, певна домовленість, партизани чекали, вони не хотіли сутичок, відчуваючи певність, що невдовзі щось станеться, вночі Радіо Лондон передавало дедалі втішніші новини, почастишали спеціальні повідомлення для бригади Франкі — завтра знову задощить, дядько П'єтро приніс хліба, і тому подібне, можливо, ти, Діоталлеві, їх чув... Словом, виникло, мабуть, якесь непорозуміння, партизани зійшли вниз, коли фашисти ще не вирушили, і от одного дня моя сестра сиділа на терасі й увійшла досередини, щоб сказати, що там двоє бігають наввипередки з автоматами. Ми не здивувалися, то були хлопчиська, і одні, і другі, які намагалися розігнати нудьгу, граючися зі зброєю; одного разу жартома двоє вистрілили по-справжньому, і куля врзалася у стовбур дерева, на який спиралася моя сестра. Вона цього навіть не помітила, це

нам розповіли сусіди, і відтоді їй було наказано, що коли вона бачить, як двоє граються з автоматами, вона повинна тікати геть. Вони граються знову, сказала вона, увійшовши, щоб показати, яка вона слухняна. І того дня ми почули першу автоматну чергу. А за нею почулася друга, третя, потім їх було багато, лунали сухі рушничні постріли, тра-та-та автоматів, кілька дещо приглушених вибухів, можливо, від ручних гранат, і врешті — звук кулемета. Ми зрозуміли, що це вже не ігри. Проте ми не встигли обмінятися думками з цього приводу, бо вже не чули своїх голосів. Бух, бам, бум, тра-та-та. Ми причаїлися під умивальником, я, моя сестра і мама. Тоді через коридор приповз дядько Карло і сказав, що ми тут надто на виду, ми повинні йти до них. Ми перемістилися в інше крило, де плакала тітка Катеріна, тому що бабуся була поза домом...”

“Це саме тоді бабуся опинилася лицем долу на полі, поміж двох вогнів...”

“А це звідки вам відомо?”

“Ви розповідали мені це в сімдесят третьому, того дня після походу”.

“Боже мій, яка пам’ять. З вами треба уважати на те, що говориш... Авжеж. Але поза домом був також мій батько. Як ми дізналися пізніше, він був у центрі містечка, заховався у воротах і не міг вийти, бо зчинилася стрілянина з одного кінця вулиці в другий, а з вежі ратуші загін Чорних Бригад поливав площу з кулемета. У воротах стояв також колишній фашистський староста містечка. У певний момент він сказав, що зможе добігти додому, йому треба лише завернути за ріг. Він дочекався хвилини тиші, вибіг із воріт, добіг до рогу і тут його скосила в спину кулеметна черга з ратуші. Мій батько, який пройшов був Першу світову війну, інстинктивно розумів: ліпше залишатися у воротах”.

“Це місце повне солодких спогадів”, зауважив Діоталлеві.

“Ти не повіриш”, сказав Бельбо, “але вони справді солодкі. І це єдині справжні речі, які я пам’ятаю”.

Інші не зрозуміли, а я відчув правду — і тепер я знаю її. Особливо в ті місяці, коли він плавав посеред моря примар дияволистів, після багатьох років огортання свого розчарування в романічну облуду, дні, пережиті в ***, у його пам’яті здавалися світом, де куля є кулею, або ти її уникнеш, або вона тебе вразить, дві сторони були чітко окреслені, відмічені кольорами, червоним і чорним, або хакі й сіро-зеленим, без двозначностей — принаймні тоді йому так здавалося. Мертвий був мертвий був мертвий був мертвий. Не те що

полковник Арденті з його слизьким зникненням. Я подумав, що, можливо, мені слід було розповісти йому про синархію, яка в ті роки вже давала про себе знати. Хіба не була синархічною зустріч між дядьком Карлом та Терці, які обидва розійшлися по протилежних сторонах того самого лицарського ідеалу? Але навіщо мені було забирати у Бельбо його Комбре? Ці спогади були солодкими, бо говорили йому про єдину істину, яку він пізнав, і лише згодом виник сумнів. Тільки, як натякнув він мені, навіть у часи істини він залишався спостерігачем. Він бачив у спогадах той час, коли він дивився, як народжується пам'ять інших, Історія, й ті численні історії, написати які судилося не йому.

А може, все-таки мить слави й вибору була? Тому що він сказав: “А потім того ж дня я вчинив найгероїчніший учинок свого життя”.

“Мій Джоне Вейне”, сказала Лоренца. “Розкажи”.

“Нічого особливого. Повзучи в крило дядька і тітки, у коридорі я вперто став на ноги. Вікно було в глибині, ми були на другому поверсі, ніхто у мене не влучить, казав я. І в мене було відчуття капітана, який стоїть, випроставшись, посеред бою, а навколо нього свистять кулі. Тоді дядько Карло розсердився, злісно втягнув мене до кімнати, я збирався розплакатися, бо розвага закінчилася, в цю мить ми почули три постріли, розбиті шибки і звук рикошету, ніби в коридорі хтось грався тенісним м'ячем. Куля влетіла через вікно, вцілила у водогінну трубу й відскочила, врізаючись у підлогу саме в тому місці, де щойно перед тим я стояв. Якби я все ще був там, це б зробило мене кульгавим. Можливо”.

“Господоньку, я б не захотіла тебе кульгавого”, сказала Лоренца.

“Якби це сталося, може, сьогодні я був би задоволений”, сказав Бельбо. І справді, і в тому випадку вибирав не він. До кімнати його затягнув дядько.

По якійсь годині він знову відірвався від роботи. “Тоді у певний момент нагору піднявся Аделіно Канепа і сказав, що в пивниці ми всі будемо у більшій безпеці. Він і мій дядько не розмовляли роками, я розповідав вам про це. Але в драматичний момент Аделіно знову став людиною і дядько навіть потиснув йому руку. І так ми провели годину в темряві між бочками, посеред запаху незчисленних зборів винограду, який трохи бив у голову, забезпечені від пострілів. Відтак кулеметний шквал угамувався, постріли, що долинали до нас, потроху стихали. Ми зрозуміли, що хтось відступав і не знали ще, хто саме. Аж поки з віконця у нас над головою, яке виходило у

провулочок, не почули голос, який питав говіркою: 'Monssu, i'è d'la gerubblica bele si?'"

“Що це значить?” поспитала Лоренца.

“Більш-менш таке: добродію, чи не були б ви такі ласкаві повідомити мені, чи є ще у ваших краях прихильники Італійської Соціальної Республіки? У ті часи республіка було погане слово. То був партизан, який розпитував перехожого, або того, хто виглядав у вікно, а отже, провулок був безпечний, фашисти пішли геть. Сутеніло. Невдовзі прийшли і тато, і бабуся, і кожен розповів свою пригоду. Мама й тітка приготували щось попоїсти, а дядько та Аделіно Канепа обмінювалися церемоніальними привітаннями. Впродовж решти вечора ми чули далекі черги, десь поміж пагорбами. Партизани нищпорили за втікачами. Ми перемогли”.

Лоренца поцілувала його у волосся, і Бельбо зморщив носа. Він знав, що переміг за посередництвом Чорних Бригад. А насправді він просто дивився фільм, і лише на хвилину, ризикуючи дістати рикошетну кулю, увійшов у нього. Заледве промайнув через екран, як у *Hellzapoppin'*, коли переплутуються стрічки, й індіанець на коні вривається на вечірку з танцями і питає, куди вони поїхали, хтось каже йому “туди”, і він зникає в іншій історії.

Вопа заграла на своїй чудовій сурмі з такою силою, що задзвеніла ціла гора.

(Johann Valentin Andreae, *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg, Zetzner, 1616, 1, p. 4)

Ми саме розглядали розділ про чудеса водогінних труб; на ритині XVI століття, ілюстрації до *Spiritalia* Герона, було видно щось на зразок вітваря, на якому містився апарат, котрий — завдяки пристроєві, що вводився в рух парою — грав на сурмі.

Я повернув Бельбо до його спогадів: “То що це була за історія з тим доном Тіко Браге, чи як там його, що навчив вас грати на сурмі?”

“Дон Тіко. Я так і не знаю, чи це було його прізвисько, чи справжнє ім'я. Потім я більше не ходив до місії. Я потрапив туди випадково: меса, катехизм, усілякі ігри, а в нагороду переможцеві — образочок блаженного Доменіко Савіо, того хлопчини у пом'ятих штанах із грубого полотна, який на статуетках завжди тримається за рясу дона Боско, звівши догори очі, щоб не чути, як його товариші розповідають масні дотепи. Я довідався, що дон Тіко зорганізував духову оркестру, яка вся складалася із хлопців віком від десяти до чотирнадцяти років. Найменші грали на кларнетах, флейтах, саксофонах сопрано, більші могли взятися за туби та турецькі барабани. Всі мали однострій — курточка кольору хакі, сині штани та берет із дашком. Казково. І я забажав пристати до них. Дон Тіко сказав, що йому потрібен бомбардон”.

Він зверхньо поглянув на нас і зволив розтлумачити: “Бомбардон, на жаргоні духових оркестр — це щось подібне до маленької туби, і насправді він називається флюгельгорн контральт мі-бемоль. Це найдурніший інструмент у цій оркестрі. Коли починається марш, він грає умпа-умпа-умпа-умпап, тоді паррапапа-па-па-па-пааа, а потім переходить на па-па-па-па-па... Але грати на ньому навчитися неважко, він належить до сім'ї мідних духових інструментів, як і сурма, і його механіка не відрізняється від механіки сурми. Сурма вимагає глибшого вдиху і міцних губ — від цього навколо губ утворюється щось на зразок мозолі-отвердіння, як у Армстронга. Міцно тримаючи мундштук губами, можна заощаджувати подих, звук виходить чистий

та прозорий, і свисту не відчувається, — з іншого боку, шоки надувати не слід, це роблять лише в кіно та на карикатурах”.

“А що сурма?”

“Грати на сурмі я вчився сам, у ті літні пополудні, коли в місії не було нікого і я ховався поміж крісел у залі для концертів... Але я вчився грати на сурмі з еротичних причин. Бачите ту хатину там, унизу, за кілометр від місії? Там мешкала Чечілія, мати якої давала селезіянам щедрі пожертви. І кожного разу, по святах церковного календаря, коли після процесії оркестра виступала у дворі місії, а насамперед у концертній залі, перед виступом драматичного гуртка, у першому ряду, на почесних місцях, поруч із настоятелем собору, завжди сиділа Чечілія з матір'ю. У таких випадках оркестра починала свій виступ маршем, який звався Добре Правило, і цей марш починали сурми, сурми у сі-бемолі, золоті та срібні, добре начищені на таку оказію. Сурмачі підводились на ноги і виконували соло. Відтак вони сідали і вступала оркестра. Грати на сурмі було єдиним способом, щоб Чечілія мене помітила”.

“А якщо ні?” спитала Лоренца, розчулившись.

“Іншого способу не було. По-перше, мені було тринадцять років, а їй — тринадцять з половиною, дівчина в тринадцять з половиною років — це жінка, а хлопець — шмаркач. А крім того, вона кохала одного саксофона-контральто, такого собі Папі, як я вважав, страшного й облізлого, і лише на нього кидала погляди, а він любашно мекав, адже саксофон, якщо це не саксофон Орнета Колмена, а інструмент, який грає в оркестрі — до того ж, на ньому грав той жахливий Папі — має (як це здавалося мені тоді) хтиво-цапине звучання, його голос схожий на голос манекенниці, яка впилася і пустилася берега...”

“А яким голосом говорить манекенниця, яка пустилася берега? Що ти про це знаєш?”

“Так чи інак, Чечілія навіть не знала, що я існую. Звичайно, ввечері, коли я піднімався на пагорб, ідучи за молоком до ферми на вершині, я вигадував чудесні історії — її викрали Чорні Бригади, я біг її рятувати, а тим часом кулі свистіли мені навколо голови і робили чак-чак, падаючи на стерню; я відкрив їй те, чого вона не могла знати — що під удавано-сумирним зовнішнім виглядом я керую рухом опору у всьому Монферрато, а вона визнала, що завжди це підозрювала, і тут мене охоплював сором, бо в мене було відчуття, ніби по моїх венах потоком тече мед — присягаюсь, у мене навіть не мокріло у штанях, то було щось інше, набагато жаскіше й грандіозне — і, повернувшись додому,

я йшов сповідатися... Гадаю, що гріх, кохання і слава полягають саме в цьому: коли ти спускаєшся по скрученому простирадлі з вікна Вілли Трісте, а вона стискає тебе за шию, звисаючи у безодню, і шепоче тобі, що завжди мріяла про тебе. Усе решта — лише секс, злягання, ганебне увічнення породи. Але якби я перейшов на сурму, Чечілія не змогла б мене ігнорувати — я, випростаний на весь зріст, із лискучою сурмою, і той нещасний сидячий саксофон. Сурма, войовнича, ангельська, апокаліптична, переможна, закликає до бою, а під саксофон лише танцюють провінційні урвиголови з липким від брильянтину волоссям, щока до щоки із спітнілими дівчатами. І я вчився грати на сурмі, як навіжений, аж поки не постав перед доном Тіко і не сказав йому: послухайте мене, і я був немов Оскар Левант під час першого переслуху на Бродвеї з Джін Келлі. І дон Тіко сказав: ти справжня сурма. Але...”

“Як драматично”, сказала Лоренца. “Розповідай, не примушуй нас згорати від нетерплячки”.

“Проте я маю знайти когось, хто б замінив мене на бомбардоні. Цим мусиш зайнятися ти, сказав дон Тіко. І я цим зайнявся. Отож слід вам знати, любі мої діточки, що в ті часи у *** мешкали два шибеники, мої однокласники, хоч вони були на два роки старші від мене, і це багато може вам сказати про їхнє ставлення до навчання. Цих телепнів звали Аннібале Канталямесса та Піо Бо. Номер один: історичний факт”.

“Що-що?” поспитала Лоренца.

Я з розумінням витлумачив: “Коли Сальгарі наводить правдивий факт (або факт, що його він вважає правдивим) — скажімо, що Сидячий Бик після битви на Литл Биг Горн поїдає серце генерала Кастера — в кінці оповіді він дає виноску, де говориться: 1. Історичний факт”.

“Атож. І це справді історичний факт, що Аннібале Канталямесса та Піо Бо звалися саме так, і це нітрохи не було їх найгіршою рисою. Вони були ледарями, цупили комікси з газетного кіоска, крали гільзи в тих, хто мав їх гарну збираницю, і клали канапку з ковбасою на подаровану тобі на Різдво книгу про пригоди на морі та на суходолі, яку ти їм щойно позичив. Канталямесса вважав себе комуністом, Бо — фашистом, обидва були готові продатися ворогові за рогатку. Вони розповідали історії на сексуальні теми, не маючи великого поняття про анатомію, і сперечалися, хто довше мастурбував минулого вечора. То були типи, готові до всього, чому ж не до гри на бомбардоні? І так я вирішив спокусити їх. Я соковито змальовував їм однострій музикантів, описував публічні виступи,

віщував успіхи в коханні до Доньок Марії... Вони дали спіймати себе на гачок. Я проводив цілі дні в концертній залі з довгою тростиною в руці, як це я бачив на ілюстраціях брошурок, які розповсюджували місіонери, лупив їх по пальцях, коли вони брали фальшиву ноту — у бомбардона лише три клавіші, які приводяться у дію вказівним, середнім і підмізинним пальцями, а все решта — це лише питання губ, як я вже говорив. Не буду більше вам надокучати, мої маленькі слухачі: надійшов день, коли я зміг представити донові Тіко два бомбардони, може, й не досконалі, але принаймні перший переслух, підготований довгими безсонними пополуднями, вони пройшли. Дон Тіко дав себе переконати, виділив їм однострої і перевів мене на сурму. І не минуло й тижня, як на святі Марії Спомагательки, на самому початку театального сезону, який відкривався *Маленьким парижанином*, я стояв при спущеній завісі перед усіма достойниками і грав вступ до *Доброго Правила*”.

“Як чудово”, сказала Лоренца, виставляючи напоказ ніжний рум’янець ревнощів, що залив її обличчя. “А Чечілія?”

“Її не було. Можливо, занедужала. Звідки мені знати? Її не було”.

Він підвів очі і провів поглядом по публіці, адже в цю мить він почував себе бардом — або ж блазнем. Він витримав паузу. “Через два дні дон Тіко послав за мною і пояснив мені, що Аннібале Канталямесса та Піо Бо зіпсували весь вечір. Вони не тримали темпу, під час пауз ловили гав, видурнювалися і блазнювали, невчасно вступали. ‘Бомбардон, говорив мені дон Тіко, це кістяк духової оркестри, він — її ритмічна свідомість, душа. Оркестра — це наче отара, інструменти — вівці, диригент — пастух, а бомбардон — вірний, гарчливий собака, який стримує овець. Диригент дивиться насамперед на бомбардон, і якщо бомбардон його слухається, то й вівці його слухатимуться. Любий Якопо, може, це з твого боку буде велика жертва, але я хочу попросити тебе повернутися до бомбардона, разом із тими двома. У тебе є почуття ритму, і ти маєш тримати їх у належному темпі. Клянусь тобі, тільки-но вони зможуть самі дати собі раду, я знову переведу тебе на сурму.’ Я був зобов’язаний донові Тіко усім. І я погодився. А під час наступного свята сурми знову піднялися на ноги і заграли вступ до *Доброго Правила* перед Чечілією, яка знову сиділа у першому ряді. А я сидів у темряві, всього лиш один із бомбардонів. Щодо тих двох нікчем, то вони так і не навчилися давати собі раду. Я так і не повернувся до сурми. Війна закінчилася, я вернувся до міста, покинув духові інструменти, і так ніколи й не дізнався навіть прізвища Чечілії”.

“Бідолашний”, промовила Лоренца, обіймаючи його за плечі. “Зате тепер ти маєш мене”.

“Я гадав, що тобі подобаються саксофони”, сказав Бельбо. Тоді поцілував їй руку, ледь повернувши голову. Він споважнів. “До роботи”, мовив він. “Ми мусимо створити оповідь про майбутнє, а не хроніку втраченого часу”.

Увечері відбулося бучне святкування знесення заборони на алкоголь. Якопо, здавалося, забув про свої елегантні настрої і почав змагатися з Діоталлеві. Вони створювали в уяві абсурдні машини, кожного разу виявляючи, що вони вже були винайдені. Опівночі, після повного подій дня, всі вирішили, що треба спробувати, як спитись поміж пагорбами.

Я ліг у ліжку у старому покої, простирадла були ще вологіші, ніж пополудні. Якопо наполог, щоб ми скористалися “панотцем” — це щось на зразок овального каркасу, який підносить ковдру і на якому ставиться невелика жарівниця з жаром — мабуть, для того, щоб ми відчули весь смак життя на віллі. Адже коли вологість у постелі прихована, “панотець” виводить її на поверхню, ти відчуваєш приємне тепло, а простирадла здаються вологими. Ну що ж робити. Я увімкнув нічник під абажуром — саме на такі абажури з торочками наштовхуються, за словами поета, нічні метелики, перед тим як загинути. І намагався заснути, читаючи газету.

Але десь через годину чи дві я почув у коридорі кроки, вхідні двері відчинилися і зачинилися, і нарешті (останнє, що я почув) двері різко гримнули. Лоренца Пеллегріні піддавала випробуванню Бельбові нерви.

Я вже засинав, коли почув, як щось шкребеться у мої двері. Хтозна, може, якась тварина (але я не бачив тут ані собак, ані кішок), й у мене склалося враження, що це запрошення, прохання, зваба. Можливо, це була Лоренца, адже вона знала, що Бельбо за нею спостерігає. А може, ні. Дотепер я вважав Лоренцу власністю Бельбо — принаймні, що стосувалося мене — а крім того, відколи я був з Лією, я став невразливий на інші принади. Лукаві, часто змовницькі погляди, які іноді кидала мені, кепкуючи з Бельбо, Лоренца в офісі або у барі, ніби шукаючи союзника або свідка, були частиною — як я завжди гадав — світської гри, а крім того, Лоренца мала талант дивитися на будь-кого з таким виглядом, ніби вона бажала випробувати його здібності у коханні — але досить дивним способом, ніби кажучи: “Я хочу тебе, але лише щоб показати, що ти боїшся...” Того

вечора, коли я почув оте дряпання, оте шкряботіння нігтів об лаковані двері, у мене виникло зовсім інше почуття: мені стало зрозуміло, що я бажав Лоренци.

Я запхав голову під подушку і намагався думати про Лію. Я хочу мати з нею дитину, сказав я собі. І коли він (або вона) виросте, я навчу його (або її) грати на сурмі, тільки-но він (вона) навчиться дути у неї.

Під кожним третім деревом, по обидва його боки, висіло по ліхтарю, і прегарна діва, теж зодягнена у блакитне, запалювала їх чудовим смолоскипом, і я забарився більше, ніж потрібно, щоб пасолодитися цим видовищем, яке було невимовно гарне.

(Johann Valentin Andreae, *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg, Zetzner, 1616, 2, p. 21)

Десь опівдні Лоренца, усміхаючись, вийшла до нас на терасу і заявила, що відкрила чудовий потяг, який проїжджав через *** о пів на першу і який усього лиш з одною пересадкою привезе її пополудні до Мілану. Вона запитала, чи відвеземо ми її на станцію.

Бельбо, продовжуючи гортати свої нотатки, мовив: “Мені здавалося, що Альє очікує також і на тебе, ба більше, мені здавалося, що він зорганізував усю цю виправу лише заради тебе”.

“Тим гірше для нього”, сказала Лоренца. “Хто мене відвезе?”

Бельбо підвівся і сказав нам: “Я швиденько, лише туди й назад. Потім ми зможемо побути тут ще зо дві години. Лоренцо, у тебе була якась сумка?”

Не знаю, чи сказали вони ще щось одне одному дорогою до станції. Бельбо повернувся хвилин через двадцять і знову взявся за роботу, не згадуючи більше про цей інцидент.

О другій годині ми знайшли на ринковій площі затишний ресторан, і вибір страв та вин дозволив Бельбо віддатися споминам про інші події його дитинства. Але він говорив наче цитуючи життєпис когось іншого. Втіха від розповіді, яку він відчував попереднього дня, зникла. Під вечір ми вирушили, аби зустрітися з Альє та Гарамоном.

Бельбо вів машину на південний захід, а тим часом, кілометр за кілометром, краєвид потроху мінявся. Пагорби ***, навіть пізно восени, були невеликі й затишні; а тепер, у міру нашого просування, обрій розширювався, з кожним поворотом виростали вершини, час від часу увінчані селами. Але між одною вершиною й другою відкривалися безмежні обрії — наче крізь живопліт, зауважив Діоталлеві,

сумлінно виражаючи наші відкриття словами. Їдучи під гору на третій передачі, ми дивилися, як перед нами на кожному повороті відкривалися широкі простори з безконечним хвилястим рельєфом, який на межі пласкогір'я вливався у майже зимову мряку. Хоч ми були вже посеред гір, краєвид виглядав, наче рівнина, пересічена видмами. Так, ніби рука якогось нездарного деміурга притисла вершини, які здалися йому занадто великими, перетворюючи їх у безконечне горбисте місиво, що сягало моря, або — хто-зна? — прямовисних, уже суворих і рішучих гірських ланцюгів.

Ми прибули до села, де в барі на центральному майдані мали зустрітися з Альє та Гарамоном. Почувши, що Лоренца з нами не приїхала, Альє й оком не змигнув, навіть якщо це його й засмутило. “Наша чарівна подруга не хоче брати участі разом з іншими у містеріях, які прямо її стосуються. Надзвичайна скромність, яку я дуже ціную”, сказав він. І це було все.

Ми продовжували наш шлях, попереду — “Мерседес” Гарамона, позаду — “Рено” Бельбо, через пагорби і долини, аж поки не побачили у призгаслих променях сонця якусь дивну будівлю, що примістилась на вершині пагорба, щось на кшталт замку XVIII сторіччя, пофарбованого у жовтий колір, від якого відходили, як мені здалося здалеку, тераси з пишними, попри пору року, квітами та деревами.

Підїхавши до підніжжя кручі, ми опинилися на майданчику, де було запарковано чимало автомашин. “Тут ми зупинимось”, сказав Альє, “і продовжимо наш шлях пішки”.

Сутінки помалу переходили у ніч. Шлях на гору виднів перед нами у світлі безлічі смолоскипів, запалених уздовж схилів.

Хоч як це дивно, але все те, що відбувалося від тієї хвилини аж до пізньої ночі, я пам'ятаю чітко і водночас невиразно. Тоді, у перископі, я згадував той вечір і відчував спорідненість між цими двома відчуттями. Ось, казав я собі, тепер ти тут, у якомусь неприродному становищі, очманілий від невловимого смороду старого дерева, уявляєш себе у могилі або у череві посудини, де відбувається якесь перетворення. Варто тобі лише висунути голову з кабіни, і в півморозі ти б побачив, як поміж випарами чарів, наче елевсинські тіні, рухаються предмети, які сьогодні здавалися тобі нерухомими. Те саме я відчував того вечора коло замку: освітлення, несподіванки, що ми їх зустріли на шляху, слова, які я чув, а згодом, звичайно, запашні куріння — все ніби змовилося, аби примусити мене вважати,

що я бачу сон, але у незвичайній формі, як ото перед пробудженням зі сну нам сниться, що ми бачимо сон.

Я не повинен був пам'ятати нічого. І все ж я пам'ятаю все, ніби це були не мої переживання, ніби про них мені розповів хтось інший.

Не знаю, чи все відбувалося справді так, як я це пам'ятаю з такою невиразною ясністю, а чи це я просто бажав, щоб воно так відбувалося, але безперечно саме того вечора у наших головах з'явився План, як бажання дати якусь форму безформному переживанню, перетворюючи у примарну реальність фантазію, яку хтось забажав здійснити.

“Сам шлях має ритуальний характер”, говорив нам Альє, коли ми піднімалися. “Це висячі сади, такі самі — або майже такі самі — як ті, що їх Саломон де Ко запроєктував для Гайдельберзьких палат — тобто для палатинського курфюрста Фрідріха V, у велике розенкройцерське сторіччя. Освітлення слабке, але саме так і має бути, бо тут краще відчувати, ніж бачити: наш амфітріон не прагнув точного відтворення проекту Саломона де Ко, а зосередив його в більш обмеженому просторі. Гайдельберзькі сади імітували макрокосм, а той, хто відтворив його тут, повторив лише мікркосм. Погляньте на отой грот у стилі рококо. Його оздоблення, безперечно, декоративне. Але де Ко взяв цей символ з *Atalanta Fugiens* Міхаеля Майєра, де філософським каменем є корал. Де Ко знав, що через форму садів можна впливати на небесні тіла, адже це літери, які своєю конфігурацією наслідують гармонію всесвіту...”

“Дивовижно”, сказав Гарамон. “Але як може сад впливати на небесні тіла?”

“Існують знаки, які притягають один одного, які дивляться один на одного, які відкривають свої обійми і змушують до любови. У них нема і не повинно бути жодної, визначеної форми. Людина, залежно від того, що їй диктує її захоплення або порив духу, випробовує на собі певні сили, як це було з єгипетськими ієрогліфами. Зв'язок між нами і божественними істотами може існувати лише через печаті, фігури, літери та інші церемонії. З тої ж причини божества промовляють до нас через сни та загадки. Саме в цьому полягає суть цих садів. Кожен закуток цієї тераси відтворює таємницю алхімічного мистецтва, але, на жаль, ми більше не в силі прочитати її, цього не може навіть наш господар. Надзвичайна відданість таємниці, згодьтеся, у цього чоловіка, який витрачає всі свої багаторічні заощадження на те, щоб малювати ідеограми, значення яких йому невідоме”.

Ми піднімалися, і від тераси до тераси сади змінювалися. Деякі мали форму лабіринту, інші — обриси якоїсь емблеми, але конфігурацію долішніх терас можна було побачити лише з горішніх, тому згори я помітив обриси корони та чимало інших симетричних фігур, яких я не помічав, проходячи через них, хоча все одно не міг їх розшифрувати. Кожна тераса, на погляд того, хто проходив поміж огорожами, за допомогою ефекту перспективи демонструвала певні фігури, але при погляді з горішньої тераси вона відкривала нові образи, можливо, з протилежним значенням — і так кожна сходина промовляла водночас двома різними мовами.

В міру нашого щораз вищого сходження ми помічали невеликі конструкції: водограй фаллічної структури, який виникав під чимось на кшталт арки чи портика, Нептун, який топтав дельфіна, двері з колонами асирійського типу і арка неокресленої форми, ніби трикутники та багатокутники, поставлені на інші багатокутники, а на кожній вершині височіла статуя якоїсь тварини — лося, мавпи, лева...

“І все це щось означає?” запитав Гарамон.

“Без сумніву! Досить прочитати *Mundus Symbolicus* Пічінеллі, що його з надзвичайною пророчою силою передбачив Альчато. Увесь цей сад можна прочитати, наче книгу або наче чари, що зрештою одне і те ж. Якби ви могли тихо повторити слова, що їх говорить сад, це дало б вам змогу керувати однією з незліченних сил, які діють на цій землі. Цей сад — це пристрій для панування над усесвітом”.

Він показав нам якийсь грот. Плетиво водоростей та скелетів морських тварин, невідомо — справжніх, з гіпсу чи з каменю... Було видно наяду, що обіймала бика з лускатим хвостом великої біблійної риби, який лежав у потоці води, що випливала з мушлі, яку, наче амфору, тримав тритон.

“Я б хотів, щоб ви вловили глибоке значення цієї споруди, інакше це буде всього лиш банальна гра гідравлічних пристроїв. Де Ко добре знав, що якщо взяти посудину, наповнити її водою і зверху закрити, то навіть якщо зробити у дні отвір, вода з неї не витікатиме. Але якщо зробити отвір зверху, вода рине вниз”.

“Хіба це не очевидно?” запитав я. “В другому випадку згори заходить повітря і витіскає воду вниз”.

“Типове наукоподібне пояснення, в якому причина плутається з наслідком, або навпаки. Ви не мусимо запитувати себе, чому вода витікає в іншому випадку. Ви маємо запитати себе, чому вона не витікає у першому”.

“А чому вона не витікає?” поспитав Ґарамон.

“Тому, що якби вона витекла, в посудині утворилась би порожнеча, а природа боїться порожнечі. *Nequaquam vacui*, то була засада розенкройцерів, яку забула новочасна наука”.

“Це вражає”, мовив Ґарамон. “Казобоне, ці речі повинні бути у нашій дивовижній історії металів, майте на увазі. І не кажіть мені, що вода — це не метал. Треба трохи фантазії”.

“Даруйте”, сказав Бельбо Альє, “але ви подаєте аргумент *post hoc ergo ante hoc*. Те, що відбулося пізніше, спричиняє те, що відбулося раніше”.

“Не треба мислити згідно з лінійною послідовністю. Вода у цих водогроях цього не робить. Не робить цього й природа, природа не знає часу. Час — це вигадка Заходу”.

Піднімаючись, ми зустрічали інших запрошених. Бачачи декотрих із них, Бельбо штовхав ліктем Діоталлеві, який півголосом коментував: “Авжеж, *facies hermetica*”.

Саме серед прочан із *facies hermetica*, дещо осторонь, я побачив пана Салона з усміхом суворої поблажливості на вустах. Я усміхнувся йому, він усміхнувся мені.

“Ви знайомі з Салоном?” спитав Альє.

“А ви з ним знайомі?” запитав я його. “Для мене це цілком природно, я мешкаю з ним ув одному будинку. Що ви думаєте про Салона?”

“Я мало його знаю. Деякі гідні довіри друзі кажуть мені, що він інформатор поліції”.

Он звідки Салон знав про видавництво Ґарамон та про Арденті. Що ж пов'язувало Салона з Де Анджелісом? Але я обмежився тим, що запитав Альє: “А що робить інформатор поліції на такому святі?”

“Інформатори поліції”, сказав Альє, “ходять усюди. Будь-які події годяться для того, щоб подати сяку-таку інформацію. У поліції ви маєте тим більший вплив, чим більше ви знаєте або вдаєте, що знаєте. І не важливо, чи все це правда. Запам'ятайте, найважливіше володіти якоюсь таємницею”.

“Але чому Салона запросили сюди?” запитав я.

“Друже мій”, відповів Альє, “мабуть тому, що наш господар дотримується того золотого правила стародавньої мудрости, згідно з яким будь-яка помилка може бути невпізнаною носійкою істини. Справжній езотеризм не боїться суперечностей”.

“Ви кажете мені, що врешті-решт усі вони приходять до згоди”.

“*Quod ubique, quod ab omnibus et quod semper*. Утаємничення — це відкриття вічнотривалої філософії”.

Так філософуючи, ми дійшли до найвищої тераси й посеред просторого саду звернули на стежку, яка вела до входу до вілли чи то пак замку. У світлі чималого смолоскипа, вміщеного на верхівці колони, ми побачили дівчину в синій одежі, всіяній золотими зірками, яка тримала в руці сурму, подібну до тих, у які сурмлять в операх герольди. Наче на одній із церковних містерій, де янголи хизуються пір'ям з велінового паперу, дівчина мала на спині два великі білі крила, приоздоблені мигдалевидними візерунками з крапкою посередині, які при бажанні можна було вважати очима.

Ми побачили професора Каместреса, одного з перших дияво-лістів, які відвідали нас у видавництві Гарамон, ворога *Ordo Templi Orientis*. Ми насилу розпізнали його, бо він перевдягся так, що це видалося нам дивним, однак Альє визначив, що це цілком відповідає цій okazji: він був зодягнений у біле лляне покривало, підперезане на стегнах червоною стрічкою, яка перехрещувалася на грудях та на спині, і в чудернацький капелюх стилю XVII століття, до якого були пришпилені чотири червоні троянди. Він став навколішки перед дівчиною з сурмою і промовив кілька слів.

“Справді”, пробурмотів Гарамон, “є стільки тайн в землі і небесах...”

Ми проминули оздоблений історичними образками портал, який нагадав мені цвинтар у Стальєно. Над складною неокласичною алегорією я побачив вирізьблені слова *CONDOLEO ET CONGRATULOR*.

Усередині кишіло й вирувало від гостей, котрі скупчилися коло буфету в просторому салоні при вході, звідки два крила сходів розходилися до верхніх поверхів. Я помітив інші відомі нам фізіономії, між якими був Браманті і — яка несподіванка — комендатор Де Губернатіс, АВК, уже оскубаний Гарамоном, хоч іще, мабуть, не поставлений перед жахливою перспективою здачі усіх примірників його шедевр на макулатуру, бо він з виявами пошани і вдячності ступив назустріч моему шефові. Привітати Альє виступив якийсь невеличкий суб'єкт із несамовитими очима. Завдяки його виразному французькому акценту ми впізнали в ньому П'єра, того самого, що звинувачував Браманті у наврочуванні і якого ми підслухували крізь двері кабінету Альє.

Я підійшов до буфету. Там були карафки з кольоровими рідинами, але мені не вдалося їх ідентифікувати. Я налив собі жовтого напою, подібного на вино, він був непоганий, без сумніву міцний, смаку старої наливки. Можливо, що у ньому було ще щось: у мене почало паморочитися в голові. Навколо мене юрмилися *facies hermeticae* поруч із суворими обличчями префектів на пенсії, я вловлював уривки розмов...

“На першій стадії ти мусиш установити зв’язок з іншими умами, відтак проектувати в інші істоти думки та образи, заряджати місця емоційними полями, здобувати владу над тваринним царством. На третій стадії намагайся спроектувати свого двійника в якусь точку простору — це білокація, як у йогів, ти повинен з’явитися одночасно у кількох різних подобах. Відтак належить перейти до надчуттєвого пізнання рослинних сутностей. Насамкінець спробуй здійснити розчленування — треба зосередитись на теллюричній формі тіла, розчинитися в одному місці й з’явитися в іншому, цілою особою, кажу тобі, а не лише у двійникові. Остання стадія, продовження фізичного життя...”

“Не безсмертя...”

“Не відразу”.

“А ти?”

“Для цього потрібне зосередження. Не приховую від тебе, що це важко. Розумієш, мені вже не двадцять років...”

Я знайшов своїх супутників. Вони саме заходили до покою з білими стінами та заокругленими кутами. У глибині, неначе в музеї Гревена — але образ, який спав мені на гадку того вечора, то був вівтар, який я бачив у Ріо в шатрі умбанди, — дві воскові статуї майже в натуральну величину, зодягнені у парчову тканину, яка здалася мені вельми дешевенькою. Одна статуя зображала даму на троні у вкритій блискітками білосніжній, чи майже білосніжній, одежі. Над нею на дротах висіли створіння невиразної форми, виготовлені, як мені здалося, з плюшевої тканини. В одному кутку з гучномовця долинав звук далеких сурм, дуже чистий, можливо, щось із Габріелі, і звуковий ефект був набагато вишуканіший, ніж візуальний. Праворуч стояла ще одна жіноча постать, зодягнена в одяг з кармазинового оксамиту з білим поясом, на голові — лавровий вінок, поряд позолочені терези. Альє пояснював нам значення різних символів, але я збрехав би, якби сказав, що приділяв його поясненням велику

увагу. Мене цікавив вираз обличчя запрошених, які переходили від фігури до фігури з виглядом глибокої шаноби і зворушення.

“Вони нічим не відрізняються від тих, хто ходить до каплиці, щоб побачити чорну богородицю у вишитій одежі, вкритій срібними сердечками”, мовив я до Бельбо. “Невже вони думають, що це справді матір Христа у плоті й крові? Аж ніяк, але не думають вони й протилежного. Вони насолоджуються подібністю, переживаючи виставу як видіння, а видіння — як реальність”.

“Авжеж”, сказав Бельбо, “але проблема полягає не в тому, щоб знати, кращі вони чи гірші від людей, які ходять до каплиці. Я запитав себе, а хто ж ми такі? Ми, які вважаємо Гамлета правдивішим від нашого двірника? Чи маю я право судити їх, якщо я шукаю собі мадам Боварі, щоб мати кому робити сцени?”

Діоталлеві хитав головою і говорив мені тихо, що не слід відтворювати образи божественних речей і що все це епіфанії золотого тільця. Але йому було весело.

Тому алхімія — се непорочна блудниця, яка має багато полюбовників, але всіх обманює і нікого не бере у свої обійми. Вона перетворює гордіїв у недоумків, багатіїв — у злидарів, філософів — у бовдурів, а обдурених — у красномовних облудників...

(Trithemius, *Annalium Hirsaugensium Tomus II*, S. Gallo, 1690, 225)

Раптом залу огорнув півморок і стіни засвітилися. Я зауважив, що вони були на три чверті покриті півкруглим екраном, на який мали проектуватися зображення. Коли зображення з'явилися, я зрозумів, що частина стелі та підлоги була зроблена з матеріалу, який відбивав світло, світло відбивали також деякі предмети, які раніше вразили мене своєю неоковирністю — блискітки, терези, щит, кілька мідних чаш. Ми занурилися у водянисте середовище, де зображення множилися, розділялися, зливалися з тінями присутніх, на підлозі відбивалася стеля, а на стелі — підлога, і все разом відбивало фігури, які з'являлися на стінах. Разом з музикою залогою розійшлися ледь уловимі запахи, спершу індійські куріння, потім інші запахи, менш виразні, іноді неприємні.

Спершу півморок перейшов в абсолютну темряву, відтак, під протяжне булькання, кипіння лави, ми опинилися в кратері, де в'язка і темна речовина клубилася в переривчастому палахкотінні жовтого та синюватого полум'я.

Масляниста і клейка вода парувала догори, потому дощем або росого спадала додолу, а навколо блукав запах смородливої землі, дух плісняви. Я дихав повітрям могили, тартару, пітьми, навколо мене лилася отруйна рідина, протікаючи поміж язиками гною, гумусу, вугільного пилу, болота, посліду, диму, свинцю, лайна, ропи, чорніша чорноти, але тепер вона прояснювалася і з'явилися дві рептилії — одна голубувата, інша червонувата — з'єднані у своєрідних обіймах, кусаючи одну одну за хвоста й утворюючи щось на кшталт єдиної круглої фігури.

То було так, ніби я перепив алкоголю, я більше не бачив своїх товаришів, які зникли в півморозі, не впізнавав фігур, що ковзали

поруч зі мною, відчуваючи їх як безформні, текучі обриси... Саме тоді я відчув, як хтось схопив мене за руку. Я знав, що це неправда, і все ж тоді я не наважився обернутися, щоб не зрозуміти, що я обманюся. Але я відчув парфуми Лоренци і лише тоді зрозумів, як сильно я її бажаю. То не міг бути ніхто інший, окрім Лоренци. Вона була там, аби продовжити бесіду, що складалася з шелесту, зі шкряботіння нігтів об двері, бесіду, яку вона перервала попереднього вечора. Здавалося, що сірка і ртуть з'єдналися у вологому теплі, яке примушувало пульсувати мою пахвину, але без гвалтовності.

Я очікував Ребіса, андрогінного юнака, філософську сіль, увінчання Білого твору.

Мені здавалося, що я знаю все. Можливо, мені пригадалося прочитане за останні місяці, а можливо, Лоренца доторком своєї руки передавала мені свої знання, я відчував її ледь спітнілу долоню.

Мене здивувало те, що я бурмотів далекі імена, імена, які, як мені було, звісно, відомо, Філософи передали Білому, але ними я, можливо, трепетно прикликав Лоренцу — не знаю, а може, просто повторював сам собі, наче умилюювальну літанію: біла Мідь, непорочний Агнець, Айбатест, Альборах, освячена Вода, очищена Ртуть, Орпімент, Азох, Баурах, Камбар, Каспа, Хірургія, Віск, Хайя, Комеріссон, Електрон, Євфрат, Єва, Фада, Фавоній, Основа Мистецтва, дорогоцінний Камінь Гівініс, Діамант Зібах, Зіва, Вельон, Нарцис, Лілія, Гермафродит, Гея, Іпостась, Гіле, Молоко Діви, єдиний Камінь, повний Місяць, Матір, жива Олія, Овоч, Яйце, Флегма, Точка, Корінь, Сіль Природи, листяна Земля, Тевос, Тінкар, Пара, Вечірня Зоря, Вітер, Віраго, Скло Фараона, Сеча Дитяти, Шуліка, Плацента, Менструація, збіглий Раб, ліва Рука, Сперма Металів, Дух, Цина, Сік, Сірчана Мазь...

У смолі, яка тепер була сіруватого кольору, вимальовувався обрій зі скелями та всохлими деревами, за яким заходило чорне сонце. Відтак спалахнуло сліпуче світло і з'явилися блискучі образи, які віддзеркалювалися повсюди, створюючи ефект калейдоскопу. Тепер пахощі мали літургичний, церковний характер, я почав відчувати головний біль, важкість у чолі, я бачив препошну залу, вкриту золотистими arrasами, можливо, це була весільна учта, там був молодий княжої постави і молода, зодягнена у біле, потім літній король та королева на троні, поруч із ними — воїн і ще один король, темношкірий. Перед цим королем стояв невеличкий вітгар, на якому лежала книга, покрита чорним оксамитом і лампа в канделябрі

слонової кости. Поруч із канделябром стояв глобус, що обертався, і годинник, увінчаний невеликим кришталевим водограєм, з якого текла рідина кольору крові. Над водограєм містився, здається, череп, із очниць якого виповзала біла змія...

Лоренца вдмухувала мені у вухо слова. Але я не чув її голосу.

Змія рухалася у такт сумної і повільної музики. Літні монархи були тепер зодягнені в чорну одержу і перед ними стояло шість закритих труп. Почулися похмурі звуки бас-труби і з'явився чоловік у чорному каптурі. Спочатку відбувся ієратичний ритуал, наче при сповільненому зніманні, і король скорився цьому ритуалові з болісною радістю, покійно похиливши свою голову. Відтак у руках чоловіка у каптурі затремтіло лезо сокири, відблиск леза помножився у кожній дзеркальній поверхні, наче стрімкий змах маятника, кожна поверхня віддзеркалила всі інші поверхні, покотилася тисяча голів, і з цієї миті образи почали напливати один на одного і я більше не міг стежити за подіями. Гадаю, поступово всім персонажам, включно з темношкірим королем, було стято голови і вони були поміщені у труни. Потім уся зала перетворилася на берег моря або озера, і ми побачили, як причалило шість освітлених суден, на які було занесено труни, судна віддалилися на водному плесі, зникаючи в ночі. Поки все це відбувалося, куріння набрали майже намацувальної форми густих випарів, і на мить я злякався, що й я причислений до приречених, багато хто навколо мене шепотів “зашлюбини, весілля...”

Я втратив контакт із Лоренцою і лише тепер обернувся, щоб знайти її серед тіней.

Тепер зала перетворилася на крипту або розкішну гробницю, склепіння якої освітлював карбункул незвичайної величини.

У кожному кутку з'явилися жінки в убраннях дів і ставали навколо двоповерхового казана, що був споруду на кам'яному фундаменті, зі схожим на піч портиком, двома бічними вежами, з яких виходили два перегінні пристрої, що закінчувалися у яйцюватому бутлі, та третьою, центральною вежею, увінчаною водограєм...

У фундаменті споруди видніли тіла обезголовлених. Одна з жінок принесла скриньку, вийняла з неї якийсь круглий предмет і поклала його на фундамент, під арку центральної вежі, й водограй нагорі одразу почав бити дзюрком. Я встиг розпізнати цей предмет — то була голова мавра, яка тепер палала, наче поліно, примушуючи кипіти воду водограю. Випари, подмухи, булькання...

Цього разу Лоренца поклала руку мені на потилицю, пестячи її так само, як вона тайкома пестила, як я бачив, потилицю Якопо в машині. Жінка принесла золоту кулю, відкрила кран у печі в фундаменті й налила в кулю червоної, густої рідини. Відтак куля розкрилася і замість червоної рідини там було велике, чудове, сніжнобіле яйце. Жінки взяли його і поклали на землю, на купу жовтого піску, тоді яйце відкрилося і з нього вийшов птах, ще безформний і весь у крові. Але його напоїли кров'ю обезголовлених і він почав рости на наших очах, стаючи прегарним і пишним.

Тоді птахові відрубали голову і спалили її на попіл на невеличкому вівтарі. Попіл замісили і тісто поклали у дві форми, тоді їх поставили у піч, роздуваючи вогонь через труби. Нарешті форми відкрито і з них вийшли дві бліді й граціозні фігурки, майже прозорі, хлопець і дівчина, завбільшки з чотири долоні, м'які й з плоті, як живі істоти, але їхні очі все ще були наче зі скла чи з якогось мінералу. Їх поклали на дві подушки і якийсь старий чоловік влив їм до уст краплини крові...

Надійшли інші жінки, несучи позолочені сурми, прикрашені зеленими вінками, і простягнули одну з них старому, який приставив її до уст тих двох створінь, що все ще перебували між рослинною млістю та солодким тваринним сном, і почав вдувати душу в їх тіла... Зала наповнилася світлом, світло перейшло у півморок, тоді у темряві, яку прошивали тільки лампи помаранчевого кольору, розлилася неосяжна ясність світланку, а тим часом високо й пронизливо грали сурми, відтак зблиснув нестерпний рубіновий спалах. І в цю мить я знову втратив Лоренцу і зрозумів, що більше її не знайду.

Все перетворилося у палючу червінь, яка перейшла в індіго і фіолет, тоді екран погас. Біль у чолі став нестерпним.

“Mysterium Magnum”, говорив поруч зі мною Альє, тепер голосно і спокійно. “Відродження нової людини через смерть і страсті. Непогане виконання, мушу визнати, хоча смак до алегорій дещо відбився на точності фаз. Звісно, те, що ви бачили, це була вистава, але вона говорила про Дещо. І наш господар твердить, що він здобув це Дещо. Нумо, ходімо погляньмо на здійснене чудо”.

І якщо такі потвори народжуються, слід думати, що вони є витвором природи, дарма що відмінним від людини.

(Paracelsus, *De Homunculis, in Operum Volumen Secundum*, Geneva, De Tournes, 1658, 475)

Він вивів нас із саду і я відразу почав почувати себе ліпше. Я не наважувався запитати інших, чи Лоренца справді повернулася. Мені це, мабуть, снилося. Але зробивши кілька кроків, ми увійшли до оранжереї, і задушлива спека знову запаморочила мене. Поміж рослин, здебільшого тропічних, стояло шість скляних посудин у формі груші — або сльози, — що були герметично запечатані, наповнені блакитнуватою рідиною. В середині кожної посудини колихалася істота зростом у двадцять сантиметрів: ми впізнали сивоволосого короля, королеву, мавра, воїна і двох підлітків у лаврових вінках, один був блакитного, інший — рожевого кольору... Їх плавальні рухи були граціозні, ніби вони перебували у своїй стихії.

Важко було зрозуміти, чи то були пластикові, чи воскові моделі, чи живі істоти, також тому, що легка мутнява рідини не дозволяла достерегти, чи плавний трепет, який їх оживляв, був оптичним ефектом чи реальністю.

“Виглядає на те, що вони ростуть із дня на день”, мовив Альє. “Щоранку господарі закопують посудини в купу свіжого кінського гною, ще теплого, який дає сприятливу для росту температуру. Тому в Парацельса подибуємо приписи, де говориться, що гомункулюсів належить вирощувати при температурі кінського черева. За словами нашого господаря, ці гомункулюси розмовляють із ним, повідомляють йому таємниці, пророкують, один відкриває йому істинні виміри Соломонового Храму, інший — як виганяти демонів... Чесно кажучи, я ніколи не чув, як вони говорять”.

Їх обличчя були навдивовижу рухливі. Король ніжним поглядом дивився на королеву.

“Наш господар сказав мені, що одного ранку знайшов блакитного хлопчика, який хтозна-яким чином вибрався зі своєї в'язниці і на-

магався відкрити посудину своєї подруги... Але він був поза своєю стихією, задихався, і його ледве врятували, знову помістивши у рідину”.

“Жахливо”, сказав Діоталлеві. “Це мені зовсім не до вподоби. Мусиш завжди носити з собою цю посудину і, куди б ти не йшов, мусиш шукати кінського гною. А що робити з ними влітку? Залишити у двірника?”

“Але хто його знає”, сказав, закриваючи дискусію, Альє, “може, це лишень чортенята Картезія. Або ж ляльки”.

“Хай йому біс”, говорив Гарамон. “Ви, докторе Альє, відкриваєте мені новий усесвіт. Нам належить бути трохи скромнішими, любі друзі. Є стількі тайн в землі і в небесах... Але, зрештою, *a la guerre comme à la guerre...*”

Гарамон був наче вражений блискавкою. Діоталлеві зберігав вигляд зацікавленого циніка, Бельбо ж не виявляв жодного почуття.

Я хотів позбутися всяких сумнівів і сказав йому: “Як шкода, що Лоренца не приїхала, їй було б тут весело”.

“Атож”, відповів він неухважно.

Лоренца не приїхала. А зі мною сталося те, що сталося з Ампаро у Ріо. Мені було погано. Я відчув себе обдуреним. Мені не дали агого.

Я залишив своє товариство, увійшов, пробираючись крізь юрбу, до будинку, підійшов до буфету, ковтнув чогось прохолодного, боячись напиться якогось чар-зілля. Я розглянувся за вбиральнею, щоб зложити собі скроні й потилицю, знайшов її і відчув полегшення. Однак вийшовши з неї, я побачив гвинтові сходи, які викликали в мене цікавість, і я не зміг відмовитися від нової пригоди. Можливо, я, хоч і вважав, що вже прийшов до себе, все ще шукав Лоренцу.

Бідний дурню! Невже ти настільки недалеко, що вважаєш, що ми відкрито навчимо тебе найбільшої і найважливішої таємниці? Запевняю тебе, той, хто хотів би пояснити згідно із звичайним, буквальним значенням слів те, що пишуть Філософи-Герметики, опиниться у полоні меандрів лабіринту, з якого не зможе вийти, і в нього не буде нитки Аріадни, яка могла б допровадити його до виходу.

(Артефій)

Я опинився у підземній залі, скупо освітленій, зі стінами, прикрашеними морським візерунком, як водограї у парку. В одному кутку я помітив отвір, подібний до замурованої сурми, і вже здалеку чув, що з нього долинають якісь звуки. Я наблизився, і звуки зробилися виразнішими, аж поки я не зміг уловити фрази, виразно й чітко, наче їх вимовляли поруч зі мною. Діонісове вухо!

Вухо, очевидно, було з'єднане з однією з верхніх зал і ловило розмови людей, які проходили поруч із його отвором.

“Пані, скажу вам те, чого я ніколи нікому не говорив. Я втомився... Я працював і над циноброю, і над ртуттю, я переганяв спирти, очищав ферменти, виділяв солі заліза, сталі, їх шумовиння, але Каме-ня я не знайшов. Тоді я брав сильні, ядучі, палючі кислоти, але резуль-тат був той самий. Я використовував яєчні шкаралупи, сірку, вітріоль, арсенік, аміакову сіль, скляну сіль, лужну сіль, звичайну сіль, льодо-ву сіль, селітрову сіль, натрієву сіль, поташеву сіль, виннокислу сіль і поташевий галун; але послухайте мене, не вірте цьому. Належить уни-кати недосконалих металів, інакше вас обдурять, як обдурили мене. Я пробував усе: кров, волосся, душу Сатурна, маркасити, *aes ustum*, шаф-ран Марса, шлаки заліза, літаргірій, антимоній — нічого не виходить. Я працював, щоб добути олію і воду зі срібла, я кальцинував срібло з приготованою сіллю і без неї, а також із горілкою, і видобув з нього їдкі масла, ото й усе. Я застосовував молоко, вино, кисляк, сперму зірок, яка падає на землю, келідон, плаценту плодів, я домішував ртуть до металів, перетворивши їх у кристали, шукав я й у попелі... Навіть...”

“Навіть?”

“Ніщо на світі не вимагає більшої обережності, ніж істина. Розповісти істину — це наче вразити себе у серце...”

“Досить, досить, мені аж дух перехоплює...”

“Лише вам я наважуся відкрити свою таємницю. Я не належу до жодної епохи і до жодного місця. Я переживаю своє вічне існування поза часом і поза простором. Існують створіння, позбавлені своїх янголів-хоронителів: я — одне з них...”

“Але навіщо ви привели мене сюди?”

Інший голос: “Що, любий Бальзамо, граємось у міф про безсмертного?”

“Телепень! Безсмертя — це не міф. Це факт”.

Я вже хотів був піти геть, знуджений цими теревеннями, коли упізнав голос Салона. Він говорив негучно, з напругою, ніби затримуючи когось за лікоть. Я розпізнав голос П'єра.

“Облиште”, говорив Салон, “не кажіть мені, що ви тут лише заради цієї алхімічної буфонади. Не переконуйте мене, що ви прийшли прогулятися садами. Чи знаєте ви, що після Гайдельбергу де Ко прийняв запрошення французького короля зайнятися очищенням Парижу?”

“Les façades?”

“Він же не Мальро. Підозрюю, що йшлося про стоки. Цікаво, чи не так? Цей добродій мудрував над символічними помаранчевими й овочевими садами для цісарів, але насправді його цікавили паризькі підземелля. У ті часи в Парижі не було справжньої каналізаційної мережі. Там була суміш каналів на поверхні землі, а під землею були переходи, про які було відомо дуже мало. Римляни від часів республіки знали все про свою Клоаку Максиму, а через тисячу п'ятсот років у Парижі не було відомо нічого про те, що діється під землею. І де Ко приймає запрошення короля, бо хоче більше дізнатися про це. Що ж він хоче знати? Після де Ко, Кольбер, аби очистити криті канали — це лише привід, урахуйте, це діялося в часи Залізної Маски — посилає туди каторжників, але вони пускаються вплав по лайні, йдуть за течією аж до Сени, відпливають на човні, й ніхто не наважується підійти до тих страхітливих істот, огорнених нестерпним смородом та хмарою мух... Тоді Кольбер ставить жандармів на всіх виходах на ріці й каторжники, не маючи змоги вийти, гинуть у підземних галереях. За три сторіччя в Парижі було перевірено лише три кілометри каналізації. Але у XVIII сторіччі їх досліджено вже двадцять шість кілометрів, і то саме напередодні революції. Це вам нічого не говорить?”

“Ну, знаєте, це...”

“До влади приходять нові люди, які знають щось, чого не знали їхні попередники. Наполеон посилає загони людей, які просуваються вперед посеред людського посліду метрополії. Той, хто в ті часи мав відвагу працювати там, унизу, знайшов багато чого. Персні, золото, намиста, коштовності — що тільки не потрапляло у ті коридори хтозна-звідки. Той, хто мав достатньо здоровий шлунок, щоб проковтнути те, що там знаходив, виходив нагору, пив щось для прочищення і ставав багатієм. І виявилось, що чимало будинків мали підземний перехід, який вів прямо до каналізації”.

“Çа, alors...”

“І це в часи, коли нічний горщик виливали через вікно? А навіщо вже тоді існували канали, які мали щось на зразок бічного хідника, і вмуровані у стіни залізні кільця, щоб можна було за них ухопитися? Ці переходи — це те ж саме, що й *tapis francs*, кубла, де збиралися злочинці — рège, як тоді говорили, — і якщо надходила поліція, можна було втекти і вийти на поверхню з іншого боку”.

“Дешево читво...”

“Так? Кого ви покриваєте? За Наполеона III барон Гавсман законом зобов'язує всіх власників будинків у Парижі побудувати автономний резервуар і підземний коридор, який веде до загальної каналізації... Галерею заввишки два метри тридцять сантиметрів і завширки метр тридцять сантиметрів. Ви розумієте? Кожний будинок у Парижі підземним коридором з'єднаний з каналізацією. А знаєте, яку довжину має сьогодні паризька каналізація? Дві тисячі кілометрів, на різних рівнях. І все почалося з людини, яка запроєктувала в Гайдельберзі ці сади...”

“І що?”

“Бачу, ви просто не маєте бажання говорити. І все ж ви знаєте щось, чого не хочете мені сказати”.

“Прощу вас, не затримуйте мене, вже пізно, мене чекають на зборах”.

Звук кроків.

Я не розумів, до чого хилив Салон. Оглянувшись навколо, затиснений між ліпкою та отвором вуха, я відчув себе у підземеллі, я теж перебував під склепінням, і мені здалося, що вхід у цей фонургійний канал був не чим іншим, як початком сходження у тьмяні галереї, які вели прямо до центра землі, де роїться від Нібелунгів. Мені стало холодно. Я вже відходив, коли почув ще один голос: “Ходімо. Ми можемо починати. У таємній залі. Покличте інших”.

Се Золоте Руно охороняє триголовий Дракон, перша голова якого походить із вод, друга — з землі, а третя — з повітря. Треба, щоб ці три голови опинилися в єдиного, надзвичайно могутнього Дракона, який пожере всіх інших Драконів.

(Jean d'Espagnet, *Arcanum Hermeticae Philosophiae Opus*, 1623, 138)

Віднайшовши своїх супутників, я сказав Альє, що чув, як хтось обмовився про якісь збори.

“А-а”, сказав Альє, “нам цікаво! Але я вас розумію. Той, хто раз скуштує герметичних таємниць, бажає знати про них усе. А сьогодні ввечері, наскільки мені відомо, має відбутися втаємничення нового члена Стародавнього і Визнаного Ордену Рози і Хреста”.

“Ми можемо подивитися?” поспитав Ґарамон.

“Не можете. Не повинні. Не повинні б. Але ми зробимо, як ті персонажі з грецького міфу, які побачили те, чого не повинні були бачити, і потім станемо віч-на-віч із гнівом богів. Я дозволяю вам трохи підглянути”. Він звелів нам піднятися невеличкими сходами аж до темного коридору, відсунув завісу, і через засклеєне віконце ми могли зазирнути у залу під нами, освітлену декількома палахущими жарівницями. Стіни були вкриті адамашком, гаптованим у лілії, в глибині височів трон, покритий позолоченим балдахином. Обабіч трону на триногах стояли вирізані з картону або з пластику сонце й місяць, вони були виготовлені досить грубо і покриті цинфолією або металевими бляшками, зрозуміло, золотими і срібними, але справляли певне враження, адже кожне з цих світил прямо освітлювалося полум'ям однієї з жарівниць. Понад балдахином зі стелі звисала величезна зірка, що виблискувала коштовними, а може, й скляними, каменями. Стеля була покрита блакитним адамашком, усіяним великими, посрібленими зірками.

Перед троном стояв довгий стіл, прикрашений пальмами, на якому лежав меч, а безпосередньо перед столом — набитий соломою лев з відкритою пащею. Хтось, очевидно, запхав йому всередину голови червону жарівку, бо його очі палали і здавалося, що з

його горла жбухає полум'я. Я подумав, що це, мабуть, витвір пана Салона, і нарешті зрозумів, на яких дивних клієнтів натякав він мені того дня у шахті в Мюнхені.

За столом був Браманті, зодягнутий у шкарлатну туніку і зелені вишиті ризи, білу пелерину з золотими торочками, іскристий хрест на грудях і головний убір, дещо схожий на митру, прикрашений білим і червоним пір'ям. Перед ним, у гієратичних позах, виструнчилося десь осіб із двадцять, теж у шкарлатних туніках, але без пелерин. Усі мали на грудях позолочений предмет, який видався мені знайомим. Я згадав собі один портрет епохи Відродження — габсбурзький носище, дивне ягня, підвішене за талію, з обвислими лапами. Своїми уборами вони навіть непогано імітували орден Золотого Руна.

Браманті з піднятими руками промовляв щось, ніби виголошуючи літанію, а присутні час від часу відповідали. Тоді Браманті підняв меч, усі вийняли з тунік стилети чи то ножі й підняли їх догори. І саме тоді Альє опустив завісу. Ми побачили вже забагато.

Тож ми відійшли (кроком Рожевої Пантери, як уточнив Діоталлеві, напрочуд добре обізнаний зі збоченнями сучасного світу) і опинилися в саду, важко дихаючи.

Гарамон був вражений. “Вони що... масони?”

“Гм”, мовив Альє, “що значить масони? Вони адепти лицарського ордену, який пов'язує себе з розенкройцерами і непрямо з тамплієрами”.

“Але хіба це все не пов'язане з масонством?” знову запитав Гарамон.

“Якщо в тому, що ви бачили, є щось спільного з масонством, то це те, що ритуал, який виконав Браманті, теж є гобі для провінційних інтелектуалів та політиків. Але так було від початку: масонство було недолугою спробою використати легенду тамплієрів. А це — карикатура на карикатуру. За винятком того, що ці панове сприймають це страшенно серйозно. Далєбі! Світ кишить розенкройцеристами та тамплієристами на зразок тих, яких ви бачили сьогодні ввечері. Не від них слід сподіватися одкровення, навіть якщо саме серед них можна зустріти гідного довіри втаємниченого”.

“Але врешті-решт”, спитав Бельбо, без іронії, без недовіри, ніби це питання стосувалося його особисто, “врешті-решт, ви ж із ними водитеся. Кому ви вірите... чи вірили колись — даруйте — з-посеред них усіх?”

“Звичайно ж, нікому. Невже я скидаюся на легковірну людину? Я дивлюся на них із холодністю, розумінням та цікавістю, з

якою богослов звик дивитися на неаполітанський натовп, що галасує, очікуючи чуда святого Януарія. Цей натовп дає свідчення віри, глибокої потреби, і богослов блукає посеред цього спітнілого і слинявого загалу, бо сподівається зустріти тут нікому не відомого святого, носія вищої правди, здатного одного дня кинути нове світло на тайну пресвятої Трійці. Але пресвята Трійця і день святого Януарія — це дві різні речі”.

Він був нездоланний. Я не знав, як дати визначення його герметичному скептицизмові, його літургічному цинізму, цьому зверньому невір'ю, яке спонукувало його визнавати цінність кожного забобону, який він зневажав.

“Це дуже просто”, говорив він Бельбо, “якщо тамплієри, справжні тамплієри залишили таємницю і заснували тяглість передання, тоді їх треба розшукувати саме у середовищах, де вони можуть найлегше розчинитися серед натовпу, де вони, можливо, вигадують обряди й міфи, щоб мати змогу діяти непоміченими, як риба в воді. Що робить поліція, коли шукає якогось непересічного злочинця, генія зла? Вона трусить місця, де збираються покидьки суспільства, забігайлівки з поганою славою, де звичайно обертаються шахраї невисокого польоту, які ніколи б не здобулися на грандіозні злочини, скоєні тим, кого вона розшукує. Куди подається ватажок терористів, щоб рекрутувати собі нових прибічників, зустрічатися зі своїми людьми, розпізнавати їх? Він обертається у місцях сходин псевдотерористів, де чимало тих, котрі ніколи не стануть терористами через брак відваги, відкрито імітують поведінку своїх ідолів. Приховане світло слід шукати у пожежах або в чагарниках під лісом, де після спалаху під сухими галузками, під напівзотлілим листям блукають вогники. І де краще може замаскуватися справжній тамплієр, як не серед юрби, яка є карикатурою на тамплієрство?”

Друїдичними товариствами ми вважаємо такі товариства, які вважають себе друїдичними за назвою або за цілями, і чий втаємниченість черпають натхнення в друїдизмі.

(M. Raoult, *Les druides. Les sociétés initiatiques celtes contemporaines*, Paris, Rocher, 1983, 18)

Наближалася північ, і згідно з планом Альє нас очікувала друга несподіванка цього вечора. Ми покинули палатинські сади і знову вирушили у мандрівку через пагорби.

Після сорокап'ятихвилинної подорожі Альє звелів запаркувати обидві машини біля узлісся. Треба перейти через густий чагарник, де нема ані дороги, ані стежки, сказав він, щоб вийти на галявину.

Ми продовжували йти, дещо під гору, пробираючись крізь хащі: тут не було мокро, але черевики ковзали шаром зігнилого листя та липкого коріння. Альє іноді вмикав ліхтарика, аби знайти догідніший шлях, але одразу вимикав його, адже — як він говорив — не слід сповіщати учасників ритуалу про нашу присутність. Діоталлеві у певний момент спробував висловити якісь свої зауваження, не пам'ятаю, він, здається, згадав Червону Шапочку, але Альє дещо напруженим тоном попрохав його замовкнути.

Виходячи з чагарників, ми почули далекі голоси. Врешті ми дісталися до краю галявини, і вже було видно, що вона освітлена розкиданими світлами, може смолоскипами, чи радше свічечками, які колихалися майже на рівні ґрунту слабким, срібlistим сяйвом; і здавалося, наче в мильних бульбашках, які блукали посеред трави, з хімічною холодністю палала якась газоподібна речовина. Альє звелів нам зупинитися в цьому місці, все ще заслоненому кущами, і чекати, пильнуючи, щоб нас ніхто не помітив.

“Невдовзі прибудуть жриці. Тобто друїдеси. Йдеться про викликання великої космічної діви Мікіль — святий Михаїл — її популярна християнська адаптація, невідповідно святий Михаїл — ангел, а отже, андрогін, і тому зміг зайняти місце жіночого божества...”

“Звідкіля вони?” прошепотів Діоталлеві.

“З різних місць, із Нормандії, з Норвегії, з Ірландії... Це доволі незвичайний обряд, а це місце сприятливе для нього”.

“Чому?” поспитав Ґарамон.

“Тому що деякі місця мають більш магічний характер, ніж інші”.

“А хто вони... чим вони займаються у своєму житті?” знову поцікавився Ґарамон.

“Люди. Машиністки, страхувальні агенти, поетеси. Люди, яких ви, можливо, завтра зустрінете і навіть не впізнаєте”.

Тепер ми побачили невеличку громаду, яка готувалася увійти в центр галявини. Я зрозумів, що холодні світла, які я бачив, це були невеликі лампи, що їх несли в руках жриці, і раніше мені здавалося, що вони є на рівні ґрунту, бо галявина містилася на верхівці пагорба і здалеку я бачив у п'їтми друїдес, які, піднімаючись із долини, з'являлися на його краю, на крайній межі висоти. Вони розмістилися колом, у центрі стало троє тих, хто мав здійснювати обряд.

“Це три жриці-святительки, з Лізьє, Клонмакнойзу та Піно Торінезе”, сказав Альє. Бельбо запитав, чому саме вони, і Альє здвигнув плечима: “Тихенько, почекаймо. Я не можу трьома словами описати вам ритуал та ієрархію нордичної маґії. Ви повинні задовольнитися тим, що я вам розповідаю. Якщо я не кажу більше, це тому, що не знаю... або не можу сказати. Я мушу дотримуватися обіцянки про певну стриманість...”

У центрі галявини я помітив купу каменів, які нагадували, правда, лише приблизно, дольмен. Очевидно, галявина була вибрана саме через ці каменюки. Одна з головних жриць піднялася на дольмен і подула в сурму. Сурма була схожа — ще більше, ніж та, що ми бачили кілька годин тому — на гасловий ріг тріумфального маршу з “Аїди”. Але з неї виходив приглушений, нічний звук, і здавалося, що він лунає дуже здалеку. Бельбо торкнув мене за лікоть: “Це рамсінґа, рамсінґа тугів коло священного баньяну...”

Я повів себе неделікатно. Я не зрозумів, що він жартував саме для того, щоб не допустити інших асоціацій, і встромив ножа в рану. “Звичайно, бомбардон тут не мав би такої сугестивної сили”, сказав я.

Бельбо кивнув. “Я прийшов сюди саме тому, що не хочу бомбардона”, сказав він. Я питаю себе: може, саме того вечора він почав бачити зв'язок між своїми снами і тим, що відбувалося в ті місяці.

Альє не стежив за нашою розмовою, але чув, що ми про щось перешіптуємося. “Це не попередження, ані не заклик”, сказав він, “ідеться про щось на зразок ультразвуку, який має встановити контакт із підземними хвилями. Бачите, тепер усі друїдеси в колі взяли за руки. Вони утворюють щось на кшталт живого акумулято-

ра, щоб збирати й сконцентрувати теллуричні вібрації. Тепер повинна з'явитися хмара...”

“Яка хмара?” прошепотів я.

“Передання називає її зеленою хмарою. Почекайте...”

Я не очікував жодної зеленої хмари. Але майже в ту ж мить із землі піднялася м'яка мряка, — якби вона була однорідна й суцільна, її можна було б назвати туманом. Це було утворення, що складалося з клаптів, у певній точці воно згущувалося, а тоді, під подувом вітру, піднімалося, пирхаючи, наче пасмо цукрової вати, переміщувалося, розвіюючись у повітрі, відтак скручувалося в клубочок в іншому місці на галявині. Ефект був дуже незвичайний, іноді в глибині з'являлися дерева, іноді все змішувалося у білуватій парі, іноді хмара парувала в центрі галявини, закриваючи від нас те, що там відбувалося, і відкриваючи її краї та небо, де незворушно сяяв місяць. Порухи клаптів були раптові, несподівані, неначе вони підкорялися імпульсові вередливого подуву.

Я подумав про хімічний трюк, а потім замислився: ми були на висоті майже 600 метрів, і цілком можливо, що це були справжні хмари. Передбачені, викликані ритуалом? Напевно ні, але жриці вираховували, що, за сприятливих обставин, на цій висоті над самою поверхнею землі можуть утворюватися ці випари-блукальці, ці скупчення пари.

Нелегко було опиратися чарам цієї сцени, бо й одяг жриць змішувався з білизнаю пари, і здавалося, що їх постаті виходять із цієї молочної темряви і повертаються у неї, ніби нею породжені.

У певну мить хмара вкрила весь центр поляни, й кілька клаптів, які, роз'єднуючись, піднімалися догори, майже заслонили місяць, однак не настільки, щоб галявина, далі освітлена по краях, зблякла. Тоді ми побачили, як із хмари вийшла одна з друїдес і з криком, з простягнутими вперед руками побігла в напрямку лісу, я навіть подумав, що вона побачила нас і кидає на нас прокляття. Але, будучи за кілька метрів від нас, вона змінила напрям і кинулася бігти кругом навколо хмари, зникла ліворуч у білизні, через кілька хвилин знову з'явилася праворуч, знову підбігла дуже близько до нас і я зміг роздивитися її обличчя. То була сивілла з великим, дантівським носом над тоненьким, наче шрам, ротом, який відкривався, немов підводна квітка, беззубим, як не рахувати двох передніх зубів та асиметричного ікла. Її очі були рухливі, хижі, колючі. Я почув, чи мені здалося, що почув, чи тепер я вважаю, що чув — шакладаючи на цей спогад інші спогади — разом з кількома слів, які

тоді видалися мені гельськими, декілька заклинань мовою, яка нагадувала латину, щось подібне до “o regnia (oh, e oh!, intus) et eee uluma!!!” — і раптом туман майже зник, галявина знову очистилася, і я побачив, що її заповнило стадо свиней з намистом із незрілих яблук навколо опецькуватих ший. Друїдеса, яка раніше грала на сурмі, все ще стоячи на дольмені, вимахувала ножом.

“Ходімо”, сухо сказав Альє. “Закінчилося”.

Слухаючи його, я помітив, що хмара тепер повисла над нами і навколо нас, і я майже не бачив тих, хто стояв поруч зі мною.

“Як це — закінчилося?” сказав Гарамон. “Мені здається, що найцікавіше починається саме тепер”.

“Закінчилося те, що ви могли бачити. Більше не можна. Слід поважати ритуал. Ходімо”.

Він знов увійшов до лісу і його одразу ж проковтнула волога, яка нас огортала. Ми йшли, тремтячи, ковзаючи по гнилому листі, важко дихаючи, врозсип, наче військо у відступі. Ми знайшли один одного на дорозі. Менш ніж через дві години ми могли бути в Мілані. Перед тим як сісти у свою машину разом з Гарамоном, Альє попрощався з нами: “Пробачте мені, що я перервав виставу. Я хотів познайомити вас із чимось, тобто з кимось, хто існує навколо нас і на кого, по суті, ви теж тепер працюєте. Але більше бачити вам не можна. Коли мене повідомили про цю подію, я мусив пообіцяти, що ми не заважатимемо церемонії. Наша присутність могла негативно вплинути на наступні фази”.

“А свині? Що там відбувається зараз?” запитав Бельбо.

“Все, що я міг сказати, я сказав”.

“Що нагадує тобі ця риба?”

“Іншу рибу”.

“А що нагадує тобі інша риба?”

“Ще іншу рибу”.

(Joseph Heller, *Catch 22*, New York, Simon & Schuster, 1961, XXVII)

Я повернувся з П'ємонту з почуттям провини. Але побачивши Ліу, я забув про всі пожадання, які в мене були промайнули.

І все ж ця подорож залишила в мені інші сліди, і тепер мене непокоїть те, що тоді вони мене не занепокоїли. Я саме остаточно впорядковував, розділ за розділом, ілюстрації до історії металів, і більше не був у стані вистояти перед демоном подібностей, як це вже зі мною трапилось у Ріо. Чим відрізнялися між собою оця циліндрична піч Реомюра 1750 року, цей інкубатор для яєць і цей атанор XVII століття, материнська утроба, темна матка для висиджування хтозна-яких містичних металів? Це було так, ніби Дойчес Музеум розмістили у п'ємонтійському замку, який я відвідав минулого тижня.

Мені ставало все важче відмежовувати світ магії від того світу, який сьогодні називають універсумом точности. Я зустрічав персонажів, про яких учив у школі як про тих, хто ніс світло математики і фізики в темноті забобонів, і виявляв, що вони працювали, стоячи одною ногою в Кабалі, а іншою — в лабораторії. Може, я наново перечитував усю історію очима наших дияволістів? Але потім я знаходив цілком вірогідні тексти, де розповідалося, як фізики-позитивісти, заледве вийшовши з університету, прямували на медіумічні сеанси та на астрологічні згромадження, і як Ньютон дійшов до закону всесвітнього тяжіння, бо вірив в існування окультних сил (я пригадав собі його дослідження розенкройцерівської космології).

Я поставив перед собою науковий обов'язок ставитися до всього з недовірою, але тепер я мусив з недовірою ставитися й до вчителів, які навчили мене бути недовірливим.

Я сказав собі: я такий самий, як Ампаро — не вірю, але підкоряюся. І я ловив себе на тому, що роздумую над тим фактом, що, по суті, висота великої піраміди справді становить одну мільярдну відстані Земля—Сонце, що між міфологією кельтів та міфологією американських індіанців справді простежуються аналогії. І я починав ставити

питання до всього, що мене оточувало — до будинків, вивісок крамниць, хмар на небі та гравюр у бібліотеці, прагнучи, аби вони мені розповіли не свою, а іншу історію, яку вони, звісно, приховували, але яку вони, врешті-решт, відкривали з причини і силою своїх таємничих подібностей.

Мене врятувала Лія, принаймні на якийсь час.

Я розповів їй усе (майже все) про поїздку до П'ємонту. Вечір за вечором я повертався додому з новими дивовижними фактами, додаючи їх до свого перехресного каталогу. Вона примовляла: "Поїж, ти ж худий, як тріска". Одного вечора вона сіла побіч письмового столу, розділивши свою гриву посередині чола, щоб дивитись мені прямо в вічі, і згорнувши руки на колінах, як це роблять сільські господині. Вона ніколи раніше не сідала у такій позі, розставивши ноги, з напнутою між колінами спідницею. Я подумав, що ця поза не надто вишукана. Але потім приглянувся до її обличчя, і воно, вкрите легким рум'янцем, здалося мені світлішим, ніж завжди. Я слухав її — хоча ще не знав чому — з пошаною.

"Піме", сказала мені вона, "мені не подобається те, як ти ставишся до роботи в Мануціо. Раніше ти збирав факти, як збирають мушлі. А тепер здається, що ти викреслюєш номери в лотереї".

"Це лише тому, що так я більше розважаюся".

"Ти не розважаєшся, а захоплюєшся, а це різні речі. Уважай, через них можеш позбутися глузду".

"Не треба перебільшувати. Якщо хтось і божевільний, то це вони. Ніхто не стає божевільним, працюючи санітаром у божевільні".

"Це ще треба довести".

"Ти знаєш, що я завжди недовішливо ставився до аналогій. А тепер я опинився на святі аналогії, а це Коні-Айленд, Перше Травня в Москві, Ювілейний Рік аналогій, я усвідомлюю, що деякі з них кращі від інших, і запитую себе: а може, все це справді має підставу".

"Піме", говорила мені Лія, "я бачила твої картки, адже це мій обов'язок — їх упорядковувати. Хоч би що відкрили твої диявольсти, все це вже тут, дивися", і вона поплескала себе по животі, по боках, по стегнах і по чолі. Сидячи напроти мене з розставленими ногами, на яких напиналася спідниця, вона, така тендітна й гнучка, була схожа на міцно збудовану й здорову годувальницю, і погідна мудрість освітлювала її матрирхальним авторитетом.

"Піме, архетипів нема, є тіло. Всередині живота гарно, адже там росте дитина, туди встромляється твій пташок, веселий і стрім-

кий, і тече добра, смачна їжа, тому печера, яр, тунелі, підземелля гарні й важливі, навіть лабіринт, адже він улаштований, як наші добрі й святі тельбухи, і коли хтось хоче відкрити щось важливе, то це виходить саме звідти, бо звідти з'явився й ти у час твого народження, бо плідючість завжди пов'язується з якоюсь дірою, де щось спершу гниє, а тоді — ось на тобі, маленький китаєць, фінік, баобаб. Але згори краще, ніж унизу, бо якщо ти стоятимеш головою вниз, кров припливатиме тобі до голови, бо ноги смердять, а волосся не дуже, бо краще залізти на дерево й збирати фрукти, ніж опинитися під землею і годувати хробаків, бо рідко ти зазнаєш болю, зачепивши щось зверху (хіба що на горищі), а звичайно ти робиш собі боляче, падаючи дотолу, ось чому висота — ангельська, а низ — диявольський. Але оскільки справедливо й те, що я сказала раніше про свій животик, то істинні обидва твердження, внизу й всередині чудово в одному розумінні, а нагорі й назовні — в іншому, і дух Меркурія та вселенська суперечність не мають до цього жодного стосунку. Вогонь тримає тепло, а холод викликає в тебе запалення легенів, особливо якщо ти мудрець, який жив чотири тисячі років тому, а отже, вогонь має таємничі властивості, до того ж він варить тобі курку. Але холод не дає цій самій курці псуватися, а вогонь, якщо до нього доторкнутися, створить тобі отакений міхур, отже, якщо ти розмірковуєш про щось, що зберігається тисячоліттями, як, приміром, мудрість, ти повинен уявляти це на горі, у вишині (а ми бачили, що це прекрасно), але теж і в печері (яка також чудова) і у вічному холоді тибетських гір (що найкраще зі всього). А якщо хочеш знати, чому вся мудрість приходить зі сходу, а не зі швейцарських Альп, це тому, що коли тіло твоїх предків зранку прокидалося, було ще темно, і воно дивилося на схід, сподіваючися, що з'явиться сонце і не буде дощу, що за часи!"

“Так, матусю”.

“Певно що так, дитино моя. Сонце чудове, бо воно корисне для тіла і має достатньо глужду, щоб з'являтися щодня, а отже, чудовим є те, що повертається, а не те, що минає і пропадає, й слід за ним загув. Найзручнішим способом повернутися туди, де ти вже проходив, не йдучи двічі тією самою дорогою, є йти по колу. А оскільки єдиною твариною, яка звивається в коло, є змія, саме тому існує стільки культів і міфів про змію, бо ж важко зобразити повернення сонця, скручуючи калачиком гіпопотама. Крім того, якщо ти маєш провести церемонію викликання сонця, тобі треба рухатися колом, адже якщо ти рухатимешся по прямій лінії, ти

віддалятимешся від дому і церемонія буде дуже короткою, з іншого боку, коло — це найзручніша для обрядів структура, це відомо також пожирачам вогню, що виступають на майданах, адже у колі всі бачать однаково того, хто стоїть у центрі, а якби ціле плем'я вишикувалося вздовж прямої лінії, як чота солдатів, то ті, які стояли б найдалі, не побачили б анічогісінько, ось чому коло і круговий рух та циклічне повернення становлять основу кожного культу та кожного обряду”.

“Так, матусю”.

“Певно що так. А тепер перейдімо до магічних чисел, які так подобаються твоїм авторам. Один — це ти, адже ти — не два, одна ота твоя штучка, одна й оця моя штучка, один маємо ніс і одне серце, тож бачиш, скільки важливих речей є в одиничній кількості. А очі, вуха, ніздрі, мої груди, твої яєчка, ноги, руки, сідниці — по двоє. Три — це наймагічніше число, бо наше тіло його не знає, у нас нема нічого, чого б було три, а отже, це число — надзвичайно таємниче і ми приписуємо його Богові, хоч би де ми жили. Але якщо добре подумати — у мене одна штучка, і у тебе одна штучка — помовч, жарту набік — і якщо ми з'єднаємо ці дві штучки разом, виходить іще одна штучка, і нас стає троє. То хіба потрібен тут університетський професор, аби виявити, що всі народи мають троїсті структури, якісь трійці й інші подібні речі? Таж винахідниками релігій були аж ніяк не комп'ютери, це робили звичайні люди, які кохалися так, що аж гай шумів, і всі тринітарні структури — зовсім не таємниця, це розповідь про те, що робиш ти і що робили вони. Але дві руки і дві ноги — це вже чотири, і тому чотири теж гарна цифра, особливо якщо подумати, що тварини мають по чотири лапи, а малі діти повзають на чотирьох, про що добре знав Сфінкс. Про п'ять нічого й говорити, це пальці на руці, а дві руки разом дають іще одне священне число, десять, і навіть заповідей має бути обов'язково десять, бо якби їх було дванадцять, то священник, перераховуючи їх на пальцях — один, два, три — і дійшовши до двох останніх, мусив би позичити пальців у паламаря. Тепер візьми тіло і порахуй усе те, що виступає з тулуба — руки, ноги, голова, прутень — буде шість, а у жінки — сім, тому мені здається, що серед твоїх авторів число шість ніколи не сприймалося серйозно, хіба що двічі по три, адже воно є лише в чоловіків, які, натомість, не мають числа сім, і коли керують вони, то їм хочеться бачити у ньому священне число, хоч вони забувають, що мої груди теж виступають уперед, але хай їм. Вісім — овва, у нас нема жодної вісімки... ні, постривай, якщо кожну руку й ногу рахувати не як один,

а як два, через коліно і лікоть, то у нас буде вісім великих, довгих кісток, які бовтаються назовні, і якщо до цих восьми додати тулуб, одержиш дев'ять, а з головою буде десять. Розглядаючи тіло, можна виснувати з нього всі числа, які хочеш, подумай лишень про дірки”.

“Про дірки?”

“Авжеж, скільки дірок має твоє тіло?”

“Гм”, рахував я. “Очі ніздрі вуха рот гузно, всього вісім”.

“Бачиш? Ще одна причина того, що вісім — гарне число. А у мене їх дев'ять! І саме дев'ятою тебе привели на світ, ось чому дев'ять більш божественне число, ніж вісім! Хочеш, щоб я тобі пояснила інші поширені символи? Хочеш аналізу твоїх мегалітів, про які так багато говорять твої автори? Удень ми на ногах, уночі лежимо — твоя штучка теж, ні, не говори мені, що вона робить уночі, справа в тому, що вона працює випростувавшись, а відпочиває лежачи. А отже, сторчове положення — це життя, і воно перебуває у зв'язку з сонцем, і тому обеліски підносяться догори, наче дерева, тоді як поземне положення і ніч — це сон, а отже, смерть, і тому всі поклоняються мегалітам, пірамідам, колонам, і ніхто не поклоняється балконам та балюстрадам. Ти чув колись про архаїчний культ священних поручнів? Бачиш? А також тому, що тіло тобі цього не дозволяє — якщо ти поклоняєшся стоячому каменеві, навіть якщо вас багато, ви всі його бачите, якщо ж поклоняться лежачому предметові, його бачать лиш ті, хто стоїть у першому ряду, а інші штовхаються, репетуючи — я теж хочу, я теж хочу, а це не надто гарне видовище для магічної церемонії...”

“Але ріки...”

“Рікам поклоняються не тому, що вони поземні, а тому що в них є вода, ти ж не потребуєш, щоб я пояснювала тобі зв'язок між водою та тілом... Що ж, так ми вже влаштовані, всі ми маємо таке саме тіло, і тому творимо такі самі символи, хоч нас розділяють мільйони кілометрів, і ці символи не можуть не бути схожими між собою, тому ти бачиш, що люди, які мають клепку в голові, коли бачать тигель алхіміка, думають про утробу матері, що народжує дитину, і лише твої дияволісти, бачачи Богоматір, яка ось-ось розродиться, думають, що це натяк на тигель алхіміка. І так вони прожили тисячі років, шукаючи послання, а воно вже тут, досить подивитися у дзеркало”.

“Ти завжди говориш мені правду. Ти — це моє Я, яке, зрештою, є моїм Воно, побаченим Тобою. Я хочу відкрити всі потаємні архетипи

твого тіла”. Від того вечора до нашої мови ввійшов вираз “займатися архетипами”, яким ми називали хвилини ніжності між нами.

Коли я вже поринав у сон, Лія торкнула мене за плече. “Була б забула”, сказала вона. “Я вагітна”.

Я повинен був послухатися Лії. Вона говорила з мудрістю людини, яка знає, звідки береться життя. Заглиблюючись у підземелля Агартхи, у піраміду Розкритої Ісиди, ми увійшли до Гвури, до сфери жаху, у мить, коли гнів дає відчутти себе світові. Хіба я не дозволив спокусити себе, нехай лишень на мить, думці про Софію? Мойсей Кордоверо говорив, що Жіноче Начало міститься ліворуч, усі його пориви належать Гвурі... Хіба що чоловік застосує ці пориви аби прикрасити свою Наречену і, пом'якшивши їх, примусить змагати у напрямку добра. Інакше кажучи, кожне бажання мусить zostаватися у своїх власних межах. Інакше Гвура стає Суворістю, темною з'явою, всесвітом демонів.

Дисциплінувати бажання... Саме це я зробив у шатрі умбанди — я грав на аґого, беручи участь у виставі з боку оркестри, і уникнув трансу. І так я зробив з Лією: з пошани до Нареченої я уярмив пожадання, і за це був винагороджений у глибині своєї плоті — моє сім'я було поблагословлене.

Але я не зміг вистояти. Мене от-от мала спокусити врода Тіферет.

6
ΤΙΦΕΡΕΤ

Спити про те, що живеш у новому й незнаному місті, означає скоро померти. Справді-бо, деінде мешкають померлі, і ми не знаємо де.

(Gerolamo Cardano, *Somniorum Synesiorum*, Basilea, 1562, 1, 58)

Якщо Гвурá — це сфера зла і страху, то Тіфéрет — сфера краси й гармонії. Діоталлеві говорив: це розумування, яке просвітлює, дерево життя, насолода, пишна позірність. Це злагода між Законом та Свободою.

І той рік був для нас роком насолоди, грайливого руйнування великого вселенського тексту, святкування зашлюбин Традиції з Електронною Машиною. Ми з насолодою творили. То був рік, коли ми вигадали План.

Принаймні для мене то був, безперечно, щасливий рік. Лііна вагітність проходила безхмарно, моє життя цілком зручно промигало між видавництвом Гарамон та моєю агенцією; я затримав за собою офіс у колишньому фабричному будинку на околиці, але ми перебудували Лііне помешкання.

Незвичайна пригода металів була вже в руках друкарів та коректорів. Саме тоді у голові пана Гарамона блиснула ота геніальна ідея: “Ілюстрована історія магічних та герметичних наук! Маючи одержаний від дияволістів матеріал та набуту вами компетенцію, користуючись дорадництвом такої надзвичайної людини, як Альє, через якийсь рік ви зможете зліпити том великого формату, сторінок на чотириста, повний ілюстрацій та таблиць, таких кольорових, що аж дух забиватиме. Можна використати частину ілюстративного матеріалу, зібраного для історії металів”.

“Гм”, заперечив я, “це зовсім інший матеріал. Навіщо мені тут фото циклотрона?”

“Навіщо? Фантазії, Казобоне, трохи фантазії! Що ж відбувається у тих атомних машинах, у тих мегатронних позитронах, чи як їх там? Матерія розварюється, додаєш дешицю швейцарського сиру — і виходить кварк, чорні діри, центрифугований уран і таке інше! Магія у плоті й крові, Гермес і Альхермес — словом, це ви повинні дати мені відповідь. Ліворуч — ритина з Парацельсом, з Абракадаброю та його

лембиками на золотистому тлі, а праворуч — квазар, міксер для важкої води, гравітаційно-галактична антиматерія, словом, невже це я повинен усім займатися? Маг — це не той недоріка з переляком ув очах, який замішує щось там у колбі, справжній маг — це вчений, що зумів викрасти приховані секрети матерії. Відкрити людям чудесне навколо, піддати думку, що в обсерваторії на горі Паломар знають набагато більше, ніж хочуть сказати...”

Щоб заохотити мене, він майже відчутним способом збільшив мою платню. Я кинувся на пошуки мініатюр *Liber Solis* Трисмозіна, *Liber Mutus* Псевдо-Лулла. Я наповнював цілі течки п'ятикутними символами, деревами сфірот, деканами, талісманами. Я протрушував майже зовсім забуті зали бібліотек, купував десятки томів у тих книгарів, які колись торгували культурною революцією.

Я обертася серед дияволістів з невимушеністю психіатра, який має слабкість до своїх пацієнтів і вважає предивно бальзамічними вітерці, що дмуть у столітньому парку його приватної клініки. Через деякий час він починає писати про марення, а потім починає марити сам. Не усвідомлюючи, що пацієнти звели його, він вважає себе митцем. Так народилася ідея Плану.

Діоталлеві тримався гри, бо для нього це була молитва. Щодо Якопо Бельбо, то я вважав, що він лише розважається, як і я. Щойно тепер я розумію, що насправді він не отримував справжнього задоволення. Він грав у неї нервово, неначе гризучи собі нігті.

Точніше, він грав, щоб знайти принаймні одну з помилкових адрес, а може, сцену без рампи, про яку він говорить у файлі під назвою Сон. Богослов'я, що заміняє Ангела, який не з'явиться ніколи.

FILENAME: Сон

Не пам'ятаю, чи вони снилися мені один усередині іншого, чи один за одним тої самої ночі, чи просто впереміж.

Я шукаю жінку, жінку, яку я знаю, з якою в мене були інтенсивні стосунки, настільки інтенсивні, що я ніяк не збагну, навіщо я дозволив їм охолонути — адже це була моя власна вина, що я зник із її поля зору. Мені здається незбагненим, що я змарнував стільки часу. Нема сумніву, що я шукаю саме її, тобто їх, це не одна жінка, їх багато, всі вони втрачені подібним способом, через мої лінощі — і мене охоплює непевність, мені б вистачило навіть одної, адже я знаю, що багато втратив, втрачаючи їх. Звичайно, я не знаходжу, не можу вийняти, не можу наважитися відкрити записника, де є номер теле-

фону, а навіть якщо відкриваю, то непаче далекозорість не дозволяє мені прочитати імена.

Я знаю, де вона, точніше, не знаю точно, де те місце, але знаю, як воно виглядає — я маю чіткий спогад про сходи, про вхідний коридор, про сходовий майданчик. Я не кидаюсь бігти містом, щоб знайти те місце, мене охоплює щось на кшталт тривожного страху, остовпіння, я продовжую лютувати, навіть я дозволив — чи захотів, — щоб наші стосунки згасли, не прийшовши, можливо, на останнє побачення. Я певен, що вона очікує мого дзвінка. Аби лиш згадати її ім'я, я чудово знаю, хто вона, тільки не можу відтворити рис її обличчя.

Іноді у дрімоті, що настає опісля, я намагаюсь опиратися цьому сновидінню. Спробуй пригадати, ти знаєш і пам'ятаєш усе, всі твої рахунки закриті, або ж ти їх навіть не відкривав. Нема нічого, про що ти б не знав, де воно. Нема нічого.

Залишається підозра, що я забув про якусь річ, що вона загубилася поміж складками моєї пильності, як губиш банкноту, чи цидулку з цінною інформацією у непомітній кишенці штанів чи у старій куртці, і лише згодом розумієш, що це була найважливіша річ, річ вирішальна й унікальна.

Про місто я маю виразніше уявлення. Це — Париж, я на лівому березі, мені відомо, що, перетнувши ріку, я опинюсь на якійсь площі, можливо, на майдані Вогез... ні, це більш відкрите місце, адже на тлі підноситься щось схоже на церкву святої Магдалини. Проминувши майдан, обійшовши храм, я бачу вуличку (там на розі є антикварна книгарня), яка, звиваючись, повертає праворуч і вливається у цілий ряд провулків, це, безперечно, Готичний Квартал у Барселоні. Можливо, вона впадає в іншу вулицю, дуже широку, яскраво освітлену, і саме на цій вулиці, я це пам'ятаю з виразністю ясновидця, праворуч, у кінці глухого провулку розташований Театр.

Незрозуміло, що відбувається у цьому місці насолод, певно, якісь підозрілі й легковажні веселощі, приміром, стриптиз (тому я не наважуюсь розпитувати), про який я знаю достатньо, щоб у полоні збудження захотіти повернутися туди знову. Але даремно, коло Чатем-Роуд вулиці перемішуються.

Я прокидаюся з відчуттям зустрічі, що не відбулася. Мені не вдається змиритися з тим, що я не знаю, що втратив.

Іноді я опилююся у великому сільському будинку. Він просторий, але я знаю, що в ньому є ще одне крило, й мені невідомо, як туди потрапити, наче хтось замурував усі проходи. А в тому крилі є безліч кімнат, одного разу я добре їх роздивився, не може бути, що вони мені наснилися в якомусь іншому сні, там були старі меблі та збляклі

гравіюри, консолі з іграшковими картонними театриками з минулого століття, канапи з великими гаптованими покривалами, книжкові шафи, набиті книгами, всі річники Ілюстрованого Часопису Подорожей та Пригод на Морі та на Суходолі, то неправда, що їх зачитали до дірок і мама віддала їх ганчірникові. Я запитую себе, хто ж перемішав коридори та сходи, адже саме тут, посеред запаху цього безцінного мотлоху, мені б хотілося збудувати свій *buen retiro*.
Чому мені не сниться іспит на атестат зрілости, як це сниться усім?

Машина ця мала двадцять квадратних футів і стояла посередині зали. Поверхня її складалася з дерев'яних дощочок розміром із гральну кісточку, подекуди більших, подекуди менших, зв'язаних одна з одною тонким дротом. На дощочках були наліплені клаптики паперу, списаного всіма словами їхньої мови в усіх відмінках, часах та способах, але без ніякого ладу... З його наказу учні взялися за залізні ручки, що їх було сорок навколо рами машини, і враз крутнули їх, змінивши тим весь розклад слів. Тоді він звелів тридцяти шістьом учням повільно читати рядки, як вони лягли на машині, і коли ті натрапляли на три-чотири слова, що разом давали якийсь натяк на доладне речення, вони диктували їх іншим чотирьом учням...

(Дж. Свіфт, *Мандрі Лемюеля Гулівера*, III, 5)

Гадаю, що у своїх варіаціях на тему сновидінь Бельбо знову повернувся до думки про втрачену нагоду і до своєї обітниці відмови від творчості, складеної через його невміння вловити — якщо вона взагалі була — свою Мить. План виник тому, що він знайшов розраду в створенні фіктивних миттевостей.

Я попросив у нього не пам'ятаю вже який текст, і він почав нишпорити по столі в купі рукописів, ризиковано звалених один на одного без жодного огляду на величину й обсяг. Він знайшов потрібний текст і, намагаючись вийняти його, перекинув решту на долівку. Течки розкрилися й аркуші вислизнули з-під слабких пружин.

“Хіба ви не могли це зробити, знявши спершу верхню половинку стосу?” запитав я. Марна справа — він завше так робив.

Він, як звичайно, відповів: “Їх позбирає Гудрун сьогодні ввечері. Мала ж вона мати якесь завдання у житті, інакше вона втратить свою тотожність”.

Але того разу я був особисто зацікавлений у цілості рукописів, адже вже належав до штату видавництва: “Але Гудрун нездатна скласти їх як належить, вона покладе аркуші не в ті папки, що треба”.

“Якби вас почув Діоталлеві, він зрадів би до небес. Із цього вийшли б різні книги, еклектичні, випадкові. Цілком у логіці дияво-лістів”.

“Однак тоді ми опинимося у становищі кабалістів, які витра-чають тисячоліття, щоб знайти належну комбінацію. Ви просто ставите Гудрун на місце мавпи, яка цілу вічність ударяє по клавішах друкарської машинки. Різниця лише у тривалості. З погляду ево-люції ми б нічого не виграли. Чи нема програми, яка б дозволила Абулафії виконати цю роботу?”

Тим часом увійшов Діоталлеві.

“Звичайно, що є”, сказав Бельбо, “і теоретично вона дозволяє внести дві тисячі даних. Достатньо мати бажання ввести їх. Припустімо, що це рядки можливих віршів. Програма питає вас, скільки рядків повинен мати вірш, і ви вирішуєте — десять, двадцять, сто. Відтак програма бере з внутрішнього годинника комп’ютера кількість секунд і рандомізує їх, вибирає навмання, тобто, пояснюю докладніше, утво-рює з них щоразу нову комбінацію. З десятка рядків можна отримати тисячі й тисячі випадкових віршів. Вчора я ввів у комп’ютер рядки типу *тремтять молодії липи, мої повіки обважніли, якби азалії хотіли, життя своє тобі дарую* і тому подібні. Ось деякі результати”.

Рахую ночі, дзвенить систра...
Смерте, твоя перемога
Смерте, твоя перемога...
Якби азалії хотіли...

В серці світанку (ох, у серці)
ти, альбатросе зловісний
(якби азалії хотіли...)
Смерте, твоя перемога.

Тремтять молодії липи,
рахую ночі, дзвенить систра,
одуд вже чигає на мене.
Тремтять молодії липи.

“Є тут повторення, годі було їх уникнути, бо тоді програма надто б ускладнилася. Але повторення теж мають певне поетичне значення”.

“Цікаво”, сказав Діоталлеві. “Це змушує мене примиритися з твоєю машиною. Отже, якби я ввів у неї цілу Тору, а потім звелів —

як його там? — рандомізувати її, чи пак вибирати навмання, оця штука-кція здійснила б найсправжнісіньку Темуру і переставила б рядки Книги?”

“Звичайно, це питання часу. За кілька століть ти б упорався”.

Я сказав: “Але якщо натомість увести туди кілька десятків фраз, узятих із творів дияволістів, приміром, що тамплієри втекли до Шотландії, або що *Corpus Hermeticum* з’явився у Флоренції 1460 року, а до того додати пару сполучних виразів, як *очевидно, що*, або *це доводить, що*, ми змогли б отримати сенсаційні відкриття. Відтак достатньо заповнити прогалини, враховуючи повторення як про-роцтва, натяки та перестороги. У гіршому випадку ми вигадаємо нікому невідомий розділ з історії магії”.

“Геніально”, сказав Бельбо, “почнемо негайно ж”.

“Ні, вже сьома. Завтра”.

“Я це зроблю сьогодні ввечері. Допоможіть мені лишень хвилю-ку, зберіть навмання з долівки зо два десятки аркушів, киньте оком на перше речення, яке вам трапиться, і це буде нашими вихідними даними”.

Я нахилився й підбрав кілька сторінок: “Йосиф Ариматейський привозить Граалю до Франції”.

“Чудово, записав. Давайте далі”.

“За тамплієрською традицією, Годфруа Бульйонський закладає в Єрусалимі Великий Пріорат Сіону. Дебюссі був розенкройцером”.

“Даруйте”, мовив Діоталлеві, “але треба також увести якісь нейтральні дані, приміром, що коала живе в Австралії або що Папен винайшов скороварку”.

“Мінні — наречена Мікі-Мауса”, запропонував я.

“Ну, це вже занадто”.

“І треба, щоб було занадто. Якщо ми допустимо можливість, що у цілому всесвіті є принаймні один факт, який не є одкровенням чогось іншого, ми втратимо дух герметичної думки”.

“Рація. Нехай буде Мінні. І якщо ви дозволите, я б додав ще один фундаментальний факт — тамплієри причетні до всього”.

“Це само собою зрозуміло”, підтвердив Діоталлеві.

Ми продовжували ще кількадесять хвилин. Відтак стало справді пізно. Але Бельбо сказав, щоб ми не турбувалися. Він продовжува-тиме сам. Гудрун прийшла сповістити, що вона зачиняє офіс, Бель-бо ж заявив, що залишається працювати і попросив позбирати з підлоги аркуші. Гудрун видала декілька звуків, які могли належати як латині *sine flexione*, так і черемиській мові, однак в обох цих

мовах вони виражали обурення та прикре здивування, що свідчило про всезагальну спорідненість між усіма мовами, які походять від єдиного Адамового кореня. Вона виконала прохання, рандомізуючи краще від комп'ютера.

Наступного ранку Бельбо саяв. “Спрацювало”, сказав він. “Спрацювало і дало результати, на які я й не сподівався”. Він простягнув нам видрук.

Тамплієри причетні до всього
Наступне неправда
Ісус був розп'ятий за Понтія Пілата
Мудрець Ормуз заснував у Єгипті Розу і Хрест
У Провансі є кабалісти
Чиє весілля відбувалося в Кані?
Мінні — наречена Мікі-Мауса
З цього випливає, що
Якщо
Друїди поклонялися чорним дівам
Значить
Симон Маг упізнає Софію у тирській повії
Чиє весілля відбувалося в Кані?
Меровінги вважають себе королями за Божим правом
Тамплієри причетні до всього

“Трохи незрозуміло”, сказав Діогаллеві.

“Ти не вмієш знайти пов'язання. І не надаєш належного значення запитанню, яке повторюється двічі: чиє весілля відбувалося в Кані? Повторення — це магічний ключ. Звичайно, я інтерпретую, але інтерпретувати істину є правом утаємниченого. Ось моя версія: Ісус не був розп'ятий, і саме тому тамплієри не визнавали хреста. Легенда про Йосифа Ариматейського приховує набагато глибшу правду: до Франції, до кабалістів Провансу прибуває Ісус, а не Грааль. Ісус — це метафора Царя Світу, справжнього засновника Рози і Хреста. А з ким прибуває Ісус? Зі своєю жоною. Чому в Євангеліях не сказано, хто одружувався в Кані? Та тому, що це було весілля Ісуса, весілля, про яке не годилося говорити, бо він одружувався з публічною грішницею Марією Магдалиною. Ось чому відтоді всі просвітлені, від Симона Мага до Постеля, кидаються шукати вічне жіноче начало в борделі. А крім того, Ісус є засновником королівського роду Франції”.

Якщо наша гіпотеза слухна, то Святий Грааль... це рід і потомство Ісуса, “Sang real”, тобто царська кров, охоронцями якої були тамплієри... Водночас Святий Грааль у буквальному розумінні був посудиною, яка прийняла і зберігала кров Ісуса. Іншими словами, то була утроба Магдалини.

(M. Baigent, R. Leigh, H. Lincoln, *The Holy Blood and the Holy Grail*, 1982, London, Cape, XIV)

“Гм”, мовив Діоталлеві, “ніхто не сприйме тебе серйозно”.

“Навпаки, він продав би кілька сотень тисяч примірників”, мовив я похмуро. “Така історія, з незначними відмінностями, вже була написана. Це книга про таємницю Грааля та секрети Ренн-ле-Шато. Замість читати лише рукописи, вам належало б читати також і те, що виходить в інших видавництвах”.

“Святії Серафими”, сказав Діоталлеві. “Я так і знав. Ця машина говорить лише те, що вже всім відомо”. І, засмучений, вийшов.

“Дарма”, сказав Бельбо з досадою. “Мені в голову прийшла ідея, що вже приходила в голову іншим? Ну й що? Це називається літературною полігенезою. Пан Гарамон сказав би, що це доказ того, що я кажу правду. Ті добродії, либонь, сушили собі мізки роками, я ж вирішив усе за один вечір”.

“Я з вами згоден, справа варта заходу. Але гадаю, що слід увести чимало даних, які не походять від дияволістів. Проблема полягає не в тому, щоб знайти таємничий зв'язок між Дебюссі й тамплієрами. Цим займаються усі. Проблема полягає в тому, щоб знайти таємничий зв'язок між Кабалою та автомобільними свічками”.

Я сказав це навмання, але для Бельбо то була зачіпка. Він заговорив про це кількома днями пізніше.

“Ви мали рацію. Будь-який факт набуває ваги, якщо пов'язати його з іншим фактом. Пов'язання міняє перспективу. Воно примушує думати, що всяка сповідність світу, кожен голос, кожне написане або сказане слово не є тим, чим здається з погляду, а говорить

про якусь Таємницю. Критерій простий — підозрювати, завжди підозрювати. Підтекст можна побачити навіть у знакові ‘В’їзд заборонено”.

“Ясна річ. Моралізм катарів. Страх перед відтворенням. В’їзд заборонено, бо це обман Деміурга. Не на цій дорозі можна знайти Шлях”.

“Вчора ввечері мені до рук потрапив посібник для тих, хто бажає отримати права категорії В. Може, це через сутінки, чи через те, що ви мені сказали, але в мене з’явилася підозра, що ці сторінки говорять про Щось Зовсім Інше. А якщо автомобіль є лише метафорою світотворення? Й не слід обмежуватися виглядом, ілюзією, навіяною панеллю приладів, треба вміти побачити те, що бачить лише Творитель — те, що криється під сповидністю. Те, що долі, таке ж, як і те, що вгорі. Це — дерево сфірот”.

“Не кажіть”.

“Не я це кажу. Це він сам каже. Насамперед привідний вал — це стовбур Дерева. Візьмімо до уваги передній двигун, два передні колеса, зчеплення, коробку передач, два шарніри, диференціал та два задні колеса. Десять елементів, стільки ж, скільки сфірот”.

“Але їхнє розміщення не збігається”.

“Хто вам це сказав? Діоталлеві пояснив нам, що в деяких версіях Тіфферет є не шостою, а восьмою сфірою і міститься під Нецах та Год. Моє дерево — це дерево Бельбот, інша традиція”.

“Fiat”.

“Але прослідкуймо за діалектикою Дерева. На вершині — Двигун, *Omnia Movens*, який можна назвати Творчим Джерелом. Двигун передає свою творчу енергію двом Верховним Колесам — Колесові Розуму та Колесові Мудрости”.

“Так, це коли машина має передній привід...”

“Вся краса дерева Бельбот полягає в тому, що воно допускає альтернативну метафізику. Образ духовного всесвіту з переднім приводом, де Двигун, що міститься спереду, передає своє веління безпосередньо Верховним Колесам, тоді як матеріалістична версія дає образ деградованого космосу, де Рух передається Остаточним Мотором двом Найнижчим Колесам — із глибини космічної еманациї вириваються нижчі сили матерії”.

“А при задньому розміщенні двигуна і задньому приводі?”

“Сатанічний світ. Збіжність Верховного і Найнижчого. Бог отожднюється з порухами грубої, низької матерії. Бог як вічно несповнене змагання до божественности. Все залежить від Розбиття Посудин”.

“Чи це часом не Розбиття Глушника?”

“Це в Недоношених Усесвітах, де отруйливий подих Архонтів поширюється в Космічному Ефірі. Але ми відхилилися від теми. Після Двигуна і двох Коліс іде Зчеплення, сфера Благодаті, яка встановлює або перериває потік Любови, що зв’язує решту Дерева з Невесною Енергією. Диск — мандала, що обіймає іншу мандалу. Це утворює Скриню Перемін, або коробку передач, як кажуть позитивісти, котра є началом Зла, адже дозволяє людській волі сповільнювати або пришвидшувати безперервний процес еманациї. Тому автоматична коробка передач коштує дорожче, адже тут рішення приймає саме Дерево відповідно до Найвищої Рівноваги. Відтак маємо Шарнір, який — ти диви яка збіжність — приймає ім’я одного з магів епохи Відродження, Кардана, а також Конічну Пару — зверніть увагу на протистояння з четвіркою Циліндрів двигуна, — де знаходиться Зубчастий Вінець (Менший Кетер), що передає рух земним колесам. І тут стає очевидною функція сфери Відмінності, або диференціалу, який з величними відчуттям Краси розподіляє космічні сили поміж двома Колесами Слави та Перемоги, які в нормальному, доношеному космосі (з переднім приводом) рухаються в напрямку, продиктованому їм Верховними колесами”.

“Цілоком складне тлумачення. А серце Двигуна, престол Єдиного, Вінець?”

“Та досить подивитися на нього очима втаємниченого. Найвищий Двигун живе з імпульсу, який дає Всмоктування та Викид. Складне божественне дихання, де на початку були два елементи, названі Циліндрами (очевидний геометричний архетип), потім вони породили третій, і врешті вони споглядають один одного, рухаючись завдяки взаємній любові, у славі четвертого. При такому диханні у Першому Циліндрі (жоден із них не є першим за ієрархією, а лише за чудесною попереминістю розміщення та стосунків), Поршень, — себто *Pistis Sophia*, — сходить із Верхньої Мертвої Точки до Нижньої Мертвої Точки, а тим часом Циліндр наповнюється енергією в чистому стані. Я спрощую, адже до цього причетні ангельські ієрархії, або Посередники Розподілу, які, як каже мій посібник, ‘викликають відкриття і закриття Отворів, що сполучають внутрішній простір Циліндрів з каналами всмоктування суміші’... Внутрішній престол Двигуна може сполучатися з рештою космосу лише через їх посередництво, і тут, гадаю, виявляється — можливо, проте я б не хотів висувати еретичних тверджень — первовічна обмеженість Єдиного, який у своєму творчому акті певною мірою залежить від Великих

Ексцентриків. Треба буде уважніше перечитати Текст. Зрештою, коли Циліндр наповнюється Енергією, Поршень піднімається до Найвищої Мертвої Точки і здійснює Максимальне Стискання. Це — *цімцум*. І ось тут постає слава Великого Вибуху, Вибуху і Розширення. Виникає Іскра, суміш загорається й спалахує, і тут відбувається, як каже посібник, єдина Активна Фаза Циклу. І горе, горе, якщо в Суміш закрадуться мушлі, *клинот*, краплини нечистої матерії, приміром води чи Кока-Коли, Розширення не відбувається або воно захлинається...”

“*Shell* — це ж і є *клинот*? Не треба їм довіряти. Віднині — лише Молоко Діви...”

“Це треба перевірити. Це можуть бути махінації Семи Сестер, нижчих начал, які хочуть контролювати процес Світотворення... В кожному разі, після Розширення відбувається великий божественний видих, названий у найдревніших книгах Вихлопом. Поршень знову піднімається до Верхньої Мертвої Точки і виштовхує безформну, вже перегорілу матерію. Лише якщо цей процес очищення відбудеться успішно, розпочнеться Новий Цикл. Який — якщо добре подумати — є також неоплатонічним механізмом Ексода та Пароду, подивугідною діалектикою Шляху Вгору та Шляху Вниз”.

“*Quantum mortalia pectora caecae noctis habent!* А діти матерії ніколи й не помічали цього!”

“Саме тому вчителі Гнози кажуть, що не треба довіряти психікам, а лише пневматикам”.

“На завтра я підготую містичне тлумачення телефонної книги...”

“Наш Казобон, як завжди, сповнений амбіцій. Уважайте, там вам доведеться розв’язати бездонну проблему Одности і Множинности. Ліпше не поспішайте. Розгляньте спершу механізм пральної машини”.

“Тут усе зрозуміло. Алхімічне перетворення, від чорної чорноти до найбільшої білини”.

Da Rosa, nada digamos agora...

(Sampayo Bruno, *Os Cavaleiros do Amor*, Lisboa, Guimarães, 1960, 155)

Потрапивши у стан підозріливості, вже не оминаєш увагою жодного сліду. Після фантазування на тему привідного валу я набув схильності бачити знаки одкровення в кожному предметі, який потрапляв мені до рук.

Я підтримував зв'язки зі своїми бразилійськими друзями, а в ті дні у Коїмбрі відбувалася конференція на тему лузитанської культури. Більше з бажання побачити мене знову, ніж із пошани до моєї компетенції, мої друзі з Ріо домоглися для мене запрошення. Лія не поїхала, вона була на сьомому місяці, вагітність ледь торкнулася її тонкого стану, перетворивши її на тендітну фламандську мадонну, однак вона воліла не пускатися в подорож.

Я провів три веселі вечори з давніми товаришами, і коли ми заходили в автобус, що прямував до Лісабону, виникла суперечка — зупинитися у Фатімі чи в Томарі. Томар — то був замок, де отаборилися португальські тамплієри після того, як король та папа ласкаво врятували їх від суду та знищення, перетворивши в орден Лицарів Христа. Я не міг дозволити собі не побачити замку тамплієрів, і, на щастя, решта компанії не мала особливого бажання зупинитись у Фатімі.

Якби я захотів створити у своїй уяві замок тамплієрів, це був би Томар. Туди заходиться по укріпленій дорозі, що йде вздовж зовнішніх бастионів із бійницями у формі хреста, і з найпершої миті відчувається атмосфера хрестових походів. Лицарі Христа процвітали в цьому місці століттями: за переданням, до них належали Генріх Мореплавець та Христофор Колумб, адже орден присвятив себе справі завоювання морів — приносячи багатство Португалії. Вони проживали тут довго і щасливо, тому в різні століття замок реконструювався і розширювався, так що до середньовічних будівель були додані будівлі епохи Відродження та бароко. Я був зворушений, увійшовши до церкви тамплієрів з восьмикутною ротондою, збудованою на зразок ротонди Святого Гробу. Мене зацікавило те, що у різних місцях церкви тамплієрські хрести мали різну форму: це було питання, яке я вже

собі ставив, постерігши плутанину в іконографії з цього приводу. Якщо хрест мальтійських лицарів залишався більш-менш таким самим, тамплієрський хрест підлягав, очевидно, впливам часу або місцевої традиції. Ось чому мисливцям на тамплієрів достатньо було виявити десь хрест будь-якої форми, і вони вже починали вбачати в ньому слід Лицарів.

Відтак наш екскурсовод показав нам вікно у мануелінському стилі, то була справжня *janela*, мереживо — колаж морських та моряцьких предметів, водоростей, мушель, якорів, кабельтовів та ланцюгів, які мали вшановувати звитяги Лицарів на океанах. А обабіч вікна, обрамленого двома вежами, видніли вирізьблені символи ордену Підв'язки. Що робив символ англійського ордену в цьому португальському монастирі-укріпленні? Екскурсовод не зміг нам цього пояснити, але незабаром з іншого боку, гадаю, з північно-західного, він показав нам символи ордену Золотого Руна. Я не зміг не подумати про тонку гру порозуміння, яка об'єднувала орден Підв'язки із Золотим Руном, Руно з аргонавтами, а їх — із Граалем, сам же Грааль — із тамплієрами. Я згадав розповіді Арденті й деякі сторінки, знайдені в рукописах дияволістів... Я аж здригнувся, коли наш екскурсовод завів нас до однієї з другорядних зал. Замкові камені її склепіння були зроблені у вигляді розеток, але на деяких я побачив вирізьблене обличчя, бородате і дещо козлине. Бафомет...

Ми зійшли у крипту. Туди вело сім сходинок, а відтак гола кам'яна підлога вела до абсиди, де було місце для вітваря або для сідалища великого магістра. Але туди добуваєшся, пройшовши під сімома замковими каменями, кожен із яких мав форму троянди, кожен наступний був більший від попереднього, а останній, найширший, знаходився над колодязем. Хрест і троянда у тамплієрському монастирі, у залі, що напевно була збудована ще до розенкройцерських маніфестів... Я взявся розпитувати екскурсовода, й він усміхнувся: “Якби ви знали, скільки адептів таємних наук приїжджає сюди на прощу... Кажуть, це була зала ініціації...”

Випадково проникнувши в якесь іще не відреставроване приміщення, обставлене нечисленними запилюженими меблями, я знайшов там звалені купою на підлозі картонні скриньки. Я понишпорив навмання й мені потрапили до рук обшарпані томи книг єврейською мовою, ймовірно XVII сторіччя. Що робили євреї у Томарі? Екскурсовод сказав мені, що Лицарі мали добрі стосунки з місцевою єврейською громадою. Він запропонував мені виглянути у вікно і

показав сад у французькому стилі, що мав форму невеликого, елегантного лабіринту. Плід праці, сказав він мені, єврейського архітектора XVIII століття, Шмуеля Шварца.

Друга зустріч у Єрусалимі... А перша — у Замку. Хіба не так говорило послання з Провену? Хай йому біс, Замком, про який була мова в Ордонансі, знайденому Інгольфом, не був малоімовірний Монсальват лицарських романів, Гіперборейський Авалон. Якби їм довелося вибирати перше місце для зустрічі, на чому б зупинилися тамплієри Провену, звиклі радше керувати гарнізонами, ніж читати романи Круглого Столу? Та ж на Томарі, замку Лицарів Христа, місці, де ті, хто пережив крах ордену, насолоджувалися повною свободою, незмінними гарантіями, і де вони перебували в контакті з представниками другої групи!

Я поїхав з Томару та з Португалії із запаленим мозком. Я врешті починав серйозно сприймати послання, показане нам Арденті. Тамплієри, згуртувавшись у таємний орден, складають план, виконання якого повинне тривати шістьсот років і завершитися у нашому сторіччі. Тамплієри — люди серйозні. Отже, якщо вони говорили про замок, вони говорили про якесь реальне місце. Здійснення плану починалося у Томарі. Тоді яким же повинен бути ідеальний маршрут? Яка послідовність дальших п'яти зустрічей? Це мали бути місця, де тамплієри могли розраховувати на друзів, покровителів, спільників. Полковник говорив про Стоунгендж, Авалон, Агарттху... Дурниці. Це послання треба переглянути наново.

Зрозуміло, говорив я собі, повертаючись додому, йдеться не про те, аби відкрити таємницю тамплієрів, а про те, щоби створити її.

Бельбо, здавалося, не припала до смаку ідея повернутися до документа, залишеного полковником, але він таки знайшов його, неохоче покопирсавшись у долішній шухляді. А все ж таки, зазначив я, він його зберіг. Ми разом перечитали послання з Провену. Чимало років опісля.

Воно починалося фразою, зашифрованою методом Тритемія:
Les XXXVI invisibles separez en six bandes. Відтак:

*a la ... Saint Jean
36 p charrete de fein
6 ... entiers avec saiel
p ... les blancs mantiax*

*r ... s ... chevaliers de Pruins pour la ... j . nc.
6 foiz 6 en 6 places
chascune foiz 20 a 120 a
iceste est l'ordonation
al donjon li premiers
it li secunz joste iceus qui ... pans
it al refuge
it a Nostre Dame de l'altre part de l'iau
it a l'ostel des popelicans
il a la pierre
3 foiz 6 avant la feste ... la Grant Pute.*

“Тридцять шість років після возу з сіном, святоіванова ніч 1344 року, шість запечатаних послань для лицарів у білих плащах, лицарі-відступники Провену, для помсти. Шість разів по шість у шести місцях, кожного разу по двадцять років, що дає в результаті сто двадцять років — ось він, План. Перші — до замку, далі знову до тих, що їли хліб, знову у криївку, знову до Нашої Пані поза рікою, відтак до дому попеліканів, і врешті до каменя. Бачите, 1344 року послання каже, що перші повинні йти до замку. І справді, лицарі осіли в Томарі 1357 року. Тепер ми мусимо запитати себе, куди повинні податися лицарі другого осередку. Нумо — уявімо себе тамплієрами, що переходять, куди б ви пішли, щоб зорганізувати другий осередок?”

“Гм... Якщо це правда, що ота група тамплієрів на возі втекла до Шотландії... Але чому це в Шотландії вони повинні їсти хліб?”

У побудові асоціативних ланцюгів я став неперевершеним. Можна було виходити з будь-якої точки. Шотландія, Гайлендс — Високогір'я, друїдичні обряди, ніч на святого Івана, літнє сонцестояння, святоіванівські вогнища, *Золота Галузка*... Ось вам і слід, дарма що нечіткий. Я читав про святоіванівські вогнища у *Золотій Галузці* Фрейзера.

Я зателефонував Лії. “Зроби мені ласку, візьми *Золоту Галузку* і подивися, що він там говорить про святоіванівські вогнища”.

Лія в таких речах була незрівнянна. Вона одразу знайшла потрібний розділ. “Що ти хочеш знати? Це дуже стародавній обряд, який практикувався майже у всіх країнах Європи. Це святкування тої миті, коли сонце виходить на вершину свого шляху, а святого Івана дочепили, щоб схристиянізувати всю цю історію ...” “Чи їли там хліб, у Шотландії?”

“Зажди, подивлюся... Здається, ні... Ага, он воно що, хліб вони їли не на святого Івана, а в ніч на Перше травня, в ніч вогнищ Бельтана, це свято друїдичного походження, особливо поширене у шотландському Високогір’ї...”

“Саме це нам і потрібне! А чому вони їдять хліб?”

“Вони замішують корж із борошна та вівса і підсмажують його на жарі... Відтак відбувається обряд, що нагадає стародавні людські жертви... Такий підпалок називається *bannock*...”

“Як? Продиктуй по літерах!” Вона зробила це, я подякував їй, сказавши, що вона — моя Беатріче, моя фея Моргана та інші пестливі речі. Я спробував згадати свою дипломну працю. За легендою, таємничий осередок знаходить притулок у Шотландії, у короля Роберта Брюса, і тамплієри допомагають королю здобути перемогу в битві під Баннок-Берном. У винагороду король формує з них новий орден Лицарів св. Андрія Шотландського.

Я взяв із полиці великий англійський словник і почав шукати: *bannok* середньовічною англійською (*bannuc* давньосаксонською, *bannach* гельською) означало вид коржа, спеченого на блясі або на решітці, з ячменю, вівса чи інших злаків. *Burn* — означає потік. Треба було лишень перекласти це так, як це зробили б французькі тамплієри, посилаючи повідомлення з Шотландії своїм землякам у Провені — і виходило щось наче потік коржа, чи пирога або хліба. Той, хто їв хліб — це той, хто здобув перемогу біля хлібного потоку, а отже, це шотландський осередок, який тоді, можливо, вже поширився на цілі Британські острови. Цілком логічно — від Португалії до Англії, цей шлях набагато коротший, ніж шлях від полюсу до Палестини.

Хай шати твої будуть білосніжними... Як зночить, запали багато світел, нехай усе пає... Тепер почни комбінувати літеру з літерою, або багато літер, переміщай і переставляй їх, аж поки не зігріється твоє серце. Уважай на рух літер і на те, що ти можеш викликати, перемішуючи їх. А коли відчуєш, що твоє серце гаряче, коли побачиш, що через комбінації літер ти починаєш уловлювати речі, які ти не міг би пізнати сам або за допомогою передання, коли ти готовий одержати налив божественної сили, яка проникне в тебе, ужив тоді всю глибину своєї мислі, щоб уявити в серці Ім'я та Його найвищих ангелів так, ніби се людські істоти, які оточують тебе.

(Abulafia, *Hayye ha-'Olam ha-Ba*)

“Цілком тримається купи”, сказав Бельбо. “В такому разі, де ж має бути Криївка?”

“Шість груп осідають у шістьох місцях, але лише одне з них назване Криївкою. Цікава річ. Це означає, що в інших місцях, приміром, у Португалії чи в Англії, тамплієри можуть жити спокійно, нехай навіть під іншою назвою, тоді як у цьому місці вони ховаються. Я б сказав, що Криївкою є місце, де сховалися тамплієри Парижу, покинувши Храм. Позаяк мені здається економною гіпотеза, що маршрут повинен іти з Англії до Франції, чому б тоді не вважати, що тамплієри влаштували собі криївку в самому Парижі, в якомусь таємному й захищеному місці? Вони добре знали на політиці й могли передбачити, що за двісті років усе зміниться і вони зможуть діяти відкрито, або майже відкрито”.

“Хай вам буде Париж. А що ми зробимо з четвертим місцем?”

“Полковник думав про Шартр, але якщо на третьому місці ми поставили Париж, ми не можемо поставити Шартр на четвертому, адже очевидно, що у план повинні бути включені всі центри Європи. Крім того, опрацьовуючи політичний слід, ми облишили містичний. Пересування, очевидно, відбувається за синусоїдою, тому ми маємо опинитися на півночі Німеччини. А поза рікою, чи поза водою, тобто

поза Райном, на німецьких землях є місто — не церква, а місто Нашої Владичиці. Біля Гданська є місто Пречистої Діви, тобто Марієнбург”.

“А чому зустріч мала відбутися саме в Марієнбурзі?”

“Тому що він був столицею тевтонських лицарів! Стосунки між тамплієрами та тевтонцями не зіпсувалися, як стосунки між тамплієрами та госпітальєрами, які, наче шуліки, очікували на крах Храму, аби захопити всі його добра. Тевтонці були засновані в Палестині німецькими цісарями як протипага тамплієрам, але незабаром вони були відкликані на північ, аби стримати навалу пруських варварів. І впоралися з цим так добре, що не минуло й двох століть, як вони стали державою, яка простяглася на всі балтійські терени. Вони діють між Польщею, Литвою та Лівонією. Засновують Кенігсберг, один-єдиний раз зазнають поразки від Александра Невського в Естонії, і, більш-менш у той час, коли в Парижі було заарештовано тамплієрів, закладають столицю своєї держави в Марієнбурзі. Якщо план духовного лицарства завоювати світ справді існував, то тамплієри й тевтонці поділили між собою сфери впливу”.

“Знаєте, що я вам скажу?” мовив Бельбо. “Я з вами згоден. А тепер п’ята група. Де ці попелікани?”

“Не знаю”, мовив я.

“Ви мене розчаруєте, Казобоне. Може, нам слід запитати в Абулафії”.

“Ну, ні”, з докором сказав я. “Абулафія повинен підказувати нам непередбачені зв’язки. А попелікани — це факт, а не зв’язки, шукати ж факти є справою Сема Спейда. Дайте мені кілька днів часу”.

“Даю вам два тижні”, сказав Бельбо. “Якщо за два тижні ви не покладете мені на стіл попеліканів, вам доведеться вручити мені пляшку вина Баллантін дванадцятирічного витриму”.

Занадто, як на мою кишеню. Наприкінці тижня я вручив попеліканів своїм ненажерливим товаришам.

“Усе зрозуміло. Слідкуйте за мною, адже нам треба повернутися до четвертого століття, на візантійські терени, коли в середземноморських краях уже розійшлися розмаїті рухи, що черпали натхнення з маніхейства. Почнімо з архонтиків, що заснував у Вірменії Петро з Кафарбарухи, а це, згодьтеся, неабияке ім’я. Антиюдейські, диявол у них ототожнюється з Саваотом, богом юдеїв, який живе на сьомому небі. Щоб дістатися до Великої Матері Світла на восьмому небі, належить відмовитися від Саваота та від хрещення. Ви згодні?”

“Вважайте, що відмовилися”, сказав Бельбо.

“Але все ж архонтики були непогані хлопці. У V сторіччі з’являються мессаліяни, які, між іншим, у Тракії втрималися аж до XI сторіччя. Мессаліяни не дуалісти, а монархіяни. Однак вони водилися з пекельними силами, тому в деяких текстах вони згадуються як борборити, від *borboros*, болото, через ті огидні речі, якими вони займалися”.

“Що ж вони таке робили?”

“Нічого особливого. Чоловіки та жінки піднімали до неба, зібравши в долоню, свої виділення, себто сперму і менструальну кров, а потім поїдали їх, кажучи, що це тіло Христа. А якщо їхня жінка випадково вагітніла, у відповідний момент вони встромляли руку їй в утробу, виривали ембріон, розтовкували його в моздирі, змішували з медом та перцем і — їж те, що тебе їсть”.

“Яка гидота”, сказав Діоталлеві, “мед із перцем!”

“Отже, це в нас мессаліяни, яких дехто називав стратіотиками та фібонітами, інші — барбелітами, а ці останні включали наасан та фемонітів. Але для інших Отців Церкви барбелітами були запізнілі гностики, а отже, дуалісти, які поклонялися Великій Матері Барбело, а їх утаємничені називали борборіян гіліками, тобто синами матері, що відрізнялися від психіків, які були вже чимось кращим, та від пневматиків, вибраних, Ротарі-Клубу всієї цієї історії. Але можливо, що стратіотики були всього лиш гіліками мітраїстів”.

“Чи не є все це дрібку заплутаним?” поспитав Бельбо.

“Як же інакше? Весь цей люд не залишив по собі жодних документів. Єдині речі, які про них відомі, походять із пліток їхніх ворогів. Але облишмо це. Я лише хотів показати, яким бедламом був у ті часи Близький Схід. Усе це передмова до того, звідки взяли павликіяни. Це послідовники якогось Павла, до якого пристають іконоборці, вигнані з Албанії. Починаючи з VIII сторіччя і далі, ці павликіяни множаться як кролі, із секти стають громадою, з громади — зграєю, із зграї — політичною силою. Кесарі Візантії починають хвилюватися і висилати проти них імперські війська. Павликіяни поширюються аж до кордонів арабського світу, розходяться до Євфрату, вторгаються на візантійську територію аж до Чорного моря. Всюди потроху засновують колонії, і ми натрапляємо на них ще в XVII сторіччі, коли їх навертають єзуїти, декілька їхніх спільнот і далі існують на Балканах та південніше. Тож у що вірять павликіяни? В Бога, єдиного і триєдиного, от тільки Деміург уперся створювати світ, наслідки чого всі ми бачимо. Відкидають Старий Завіт, святі таїнства, зневажають хрест і не віддають почесней Пречистій Діві,

оскільки Христос воплотився прямо на небі й пройшов через Марію, наче через трубу. Богомили, які частково черпатимуть від них натхнення, скажуть, що Христос увійшов в одне вухо Марії і вийшов через інше, а вона цього навіть не помітила. Дехто обвинувачує їх також у тому, що вони поклонялися сонцю та дияволові та домішували кров дітей до євхаристійного хліба та вина”.

“Як усі”.

“То були часи, коли для єретика піти на службу Богу було незносним стражданням. Ліпше було стати мусульманином. Такий уже був цей люд. І я розповідаю вам про них тому, що коли єретики-дуалісти розповсюдяться в Італії та у Провансі, то, щоб натякнути, що вони схожі на павликіян, їх називатимуть попеліканами, публіканами, популіканами, яких *gallice etiam dicuntur ab aliquis popelicant!*”

“Маємо їх нарешті”.

“Авжеж. У IX столітті павликіяни продовжуватимуть тероризувати кесарів Візантії, аж поки кесар Василій не присягнеться, що тільки-но він запопаде їхнього ватажка Хризохейра, котрий увірвався був до церкви святого Йоана Богослова в Ефесі й напоїв коней із начиння зі свяченою водою...”

“Завше та сама примха”, зауважив Бельбо.

“... то всадить йому три стріли в голову. Він посилає проти нього імперське військо, ті хапають його, відрубують йому голову, посилають її кесареві, він ставить її на стіл, — а може, на трюмо або на невелику порфірову колону, — і чах, чах, чах, всаджує йому три стріли, гадаю, по одній у кожне око, а третю — в рот”.

“Чудові люди”, сказав Діоталлеві.

“Вони робили це не зі злости”, сказав Бельбо. “Йшлося про питання віри. Зміст їхніх сподівань. Продовжуйте, Казобоне, адже наш Діоталлеві й так не зрозуміє цих богословських тонкощів, він же паскудний боговбивець”.

“Закінчую. І от хрестоносці натрапляють на павликіян. Зустріч відбулася поблизу Антіохії під час Першого Хрестового походу, де павликіяни воювали на боці арабів, а також при облозі Константинополя, де павликіянська громада з Філіппополя намагалася здати місто болгарському цареві Йоанниці — аби лиш на зло французам, так твердить Вілардуен. Ось вам і зв'язок із тампліерами, ось і розв'язок нашої загадки. Легенда твердить, що тамплієри черпали натхнення у катарів, а насправді це тамплієри надихали катарів. Лицарі Храму зіткнулися з павликіянськими громадами під час хрес-

тових походів і встановили загадкові зв'язки з ними, так само як із мусульманськими містичками та еретиками. З іншого боку, вистачить прослідкувати шлях з Ордонансу. Він не міг оминати Балкани”.

“Чому?”

“Бо мені здається очевидним, що шоста зустріч призначена в Єрусалимі. Послання каже йти до каменя. А де ж знаходиться камінь, такий шанований сьогодні мусульманами, що аби його побачити, треба знімати взуття? Таж у самій середині мечеті Омара в Єрусалимі, де колись був Храм тамплієрів. Не знаю, хто мав їх очікувати в Єрусалимі, може, якийсь осередок замаскованих тамплієрів, що вижили, або кабалісти, які мали зв'язки з португальцями, але безсумнівно, що логічно найкоротший шлях, щоб дістатися до Єрусалиму з Німеччини, веде через Балкани, і там чекала п'ята група, павликіянська. Бачите, яким прозорим і логічним стає План”.

“Мушу визнати, що ви мене переконали”, сказав Бельбо. “Але де саме на Балканах очікували попелікани?”

“Як на мене, природними спадкоємцями павликіян були болгарські богомили, але тамплієри з Провену не могли ще знати, що небагатьма роками пізніше Болгарію захоплять турки і триматимуть її під своїм пануванням упродовж п'яти століть”.

“Отже, можна вважати, що План зупинився на відтинку між німцями та болгарами. Коли ж це могло статися?”

“1824 року”, сказав Діоталлеві.

“Даруй, чому?”

Діоталлеві швидко нарисовав схему.

ПОРТУГАЛІЯ АНГЛІЯ ФРАНЦІЯ НІМЕЧЧИНА БОЛГАРІЯ ЄРУСАЛИМ
1344 1464 1584 1704 1824 1944

“1344 року перші великі магістри кожної групи осідають у шести призначених місцях. Впродовж ста двадцяти років у кожній групі по чергово змінювалися шість великих магістрів, і 1464 року шостий магістр Томару зустрівся з шостим магістром англійської групи. 1584 року дванадцятий англійський магістр зустрівся з дванадцятим французьким магістром. Цей ланцюг продовжується за таким самим ритмом, і якщо зірвалася зустріч із павликіянами, це сталося 1824 року”.

“Припустімо, що вона зірвалася”, мовив я. “Але я не розумію, чому такі кмітливі хлопці, як вони, маючи в руках чотири шостих усього послання, не могли відтворити його в цілості. Або чому, якщо

не відбулася зустріч із болгарами, не спробували нав'язати контакт із наступною групою”.

“Казобоне”, сказав Бельбо, “чи ви справді гадаєте, що законодавці з Провену були бовдурами? Якщо вони хотіли, щоб ця інформація залишалася недоступною впродовж шести сот років, вони напевно вжили всіх заходів безпеки. Кожен магістр осередку знає, де знайти магістра наступного осередку, але не знає, де знайти інших, і ніхто з них не знає, де шукати магістрів попередніх осередків. Достатньо було, щоб німці загубили болгарів, і вони вже ніколи не дізнаються, де шукати ерусалимлян, тоді як ерусалимляни не знатимуть, де шукати всіх інших. А щодо відтворення послання з неповних фрагментів, то залежить, як були поділені ті фрагменти. Звичайно ж не в логічній послідовності. Достатньо, аби бракувало одного-єдиного елемента, і послання буде незрозумілим, а той, у кого є уступ, якого бракує, не знатиме, що з ним робити”.

“Подумайте лишень”, сказав Діоталлеві, “якщо зустріч не відбулася, то сьогодні Європа є ареною таємного балету груп, що шукають одна одну і не можуть знайти, а тим часом кожен знає, що йому бракує лише дешиці, аби стати господарем світу. Як звати того набивача опудал, про якого ви нам розповідали, Казобоне? Можливо, змова справді існує, а історія — це всього лиш результат цієї битви за відтворення втраченого послання. Ми їх не бачимо, а вони, невидимі, діють навколо нас”.

Та сама думка спала також Бельбо й мені, і ми почали навпереробі й говорити. Та щоб знайти належні пов'язання, потрібно було небагато. Ми навіть виявили, що принаймні два вирази у посланні з Провену — згадка про тридцять шість невидимих, розділених на шість груп, і період ста двадцяти років — з'являються також у ході дискусії про розенкройцерів.

“Урешті-решт, то були німці”, сказав я. “Треба перечитати розенкройцерські маніфести”.

“Таж ви казали, що вони фальшиві”, нагадав Бельбо.

“То й що? Ми теж створюємо фальшиву історію”.

“Справді”, мовив він. “Я й забув”.

Elles deviennent le Diable: débiles, timorées, vaillantes à des heures exceptionnelles, sanglantes sans cesse, lacrymantes, caressantes, avec des bras qui ignorent les lois... Fi! Fi! Elles ne valent rien, elles sont faites d'un côté, d'un os courbe, d'une dissimulation rentrée... Elles baisent le serpent...

(Jules Bois, *Le satanisme et la magie*, Paris, Chailley, 1895, 12)

Він таки забув, тепер я це знаю. І, безперечно, саме у той час був написаний цей файл, короткий і приголомшливий.

FILENAME: Еннойя

Ти цілком несподівано прийшла до мене додому. Ти принесла траву. Я не хотів, тому що я не можу дозволити, щоб якась рослинна субстанція втручалася в роботу мого мозку (однак я брешу, адже курю тютюн і н'ю дистиляти із зерна). Зрештою, тих кілька разів на початку шістдесятих, коли хтось примушував мене брати участь у груповому курінні самокрутки, загорнутої у поганий, лишкйй, заслинений папір — остання зтяжка робилася за допомогою шпильки — мене душив сміх.

Але вчора її запропонувала ти, і я подумав, що таким чином ти, мабуть, пропонуєш себе, і з вірою закурив. Ми танцювали, притиснувшись одне до одного, як уже ніхто роками не танцює, до того ж — який сором — під *Четверту* Малера. Мені здавалося, що в моїх раменах бубнявіє якась стародавня істота з ніжним і зморщеним обличчям старої кози, змія, що виповзає з глибини моєї плоти, і я поклонявся тобі як древній і вселенській тітці. Я, мабуть, продовжував рухатися, притиснувшись до твого тіла, але відчував, як ти підносишся у леті, перетворюєшся в золото, відчиняєш замкнені двері, примушуєш рухатися предмети в повітрі. Я проникав у твоє темне череве, *Megale Apophasis*. Полонянка ангелів.

Чи не тебе я шукав? Може, я тут, щоб чекати на тебе завжди. Я втрачав тебе кожного разу тому, що не впізнавав тебе? Я втрачав тебе кожного разу тому, що впізнавав, але не насмілювався? Я втрачав тебе кожного разу тому, що, впізнавши, знав, що втрачу тебе?

Але куди ти поділася вчорашнього вечора? Сьогодні вранці я прокинувся з болем голови.

Однак ми добре пам'ятаємо таємничі натяки на період 120 років, з якими брат А..., наступник брата D і останній у другій лінії наступництва — який жив серед багатьох з-поміж нас — звернувся до нас, третьої лінії наступництва...

(*Fama Fratemitatis*, in *Allgemeine und general Reformation*, Cassel, Wessel, 1614)

Я поквапився повністю перечитати обидва маніфести Рози і Хреста, *Fama* та *Confessio*. І кинув оком також на *Хімічні зашлюблені Христіяна Розенкройца* пера Йоганна Валентіна Андрее, адже Андрее вважався автором маніфестів.

Ці два маніфести з'явилися в Німеччині між 1614 та 1615 роком. Років із тридцять після зустрічі 1584 року між французами та англійцями, але майже за століття до того, як французи мали зійтися з німцями.

Я читав маніфести не для того, щоб повірити тому, що вони говорили, а щоб побачити їх у такому світлі, наче вони означають щось зовсім інше. А щоб вони могли означати щось зовсім інше, мені доводилось опускаати цілі уступи, розглядати деякі фрази як такі, що значать далеко більше, ніж інші. Але саме цього навчали нас дияволісти та їхні вчителі. Потрапивши у делікатний вимір одкровенень, не можна підкорятися дріб'язковим, неповоротким ланцюгам логіки та їх монотонній послідовності. З іншого боку, якщо розуміти їх буквально, обидва маніфести були нагромадженням нісенітниць, загадок та суперечностей.

Отже, вони не могли мати на увазі те, що вони на позір твердили, значить, вони не були ані закликком до глибокої духовної реформи, ані історією бідолахи Христіяна Розенкройца. То було закодоване послання, яке слід читати накладаючи на нього решітку, решітка ж відкриває певні місця, закриваючи інші. Як у зашифрованому посланні з Провену, де щось значили лише перші літери. У мене не було решітки, але достатньо було припустити, що вона існує, а тому маніфести треба було читати з недовірою.

Не було жодного сумніву, що маніфести говорили про План із Провену. У могилу С. Р. (алегорія, насправді мова йшла про Гранж-о-Дім та ніч 23 червня 1344 року!) було обачливо покладено скарб, призначений для нащадків, скарб, “схований... на сто двадцять років”. Не менш очевидно, що цей скарб не мав нічого спільного з грошовими цінностями. Тут не лише полемізувалося з наївною зажерливістю алхіміків, але й відкрито говорилося, що обіцяне означає велику історичну перемену. А якщо хтось чогось не зрозумів, наступний маніфест повторював, що не можна відмовлятися від пропозиції стосовно *miranda sextae aetatis* (чудес шостої й останньої зустрічі!), і наголошував: “Якби тільки Богові вгодно було донести до нас світло його шостого *Candelabrum*... якби можна було прочитати все в одній-єдиній книзі і, читаючи, зрозуміти й запам’ятати все те, що було... Як було б утішно, якби за допомогою пісні (послання, прочитаного вголос!) можна було перетворити каміння (*lapis exillis!*) у перли й самоцвіти...” І знову мова йшла про таємні аркани, про уряд, який буде створено в Європі, і про якесь “велике діло”, що його треба здійснити...

Говорилося також, що С. Р. подався до Іспанії (а може, до Португалії?) і показав тамтешнім ученим, “звідки черпати правдиві *indicia* щодо будучих віків”, але даремно. Чому даремно? Навіщо група тамплієрів-німців на початку XVII століття вирішила довести до загального відома надзвичайно глибоку таємницю, — наче треба було відкритися, аби впоратись із заблокуванням процесу передачі?

Ніхто не міг заперечити, що ці маніфести намагалися відтворити фази Плану, як їх підсумував Діоталлеві. Першим братчиком, смерть якого згадувалась у маніфесті, був брат І. О., який “переставився” в Англії. Отже, хтось успішно дійшов до першої зустрічі. Згадувалась також друга й третя лінія наступництва. Аж до цього місця все нібито було як належить: друга лінія, англійська, зустрічається з третьою, французькою лінією 1584 року, а люди, які пишуть на початку XVII сторіччя, можуть говорити лише про те, що трапилося з першими трьома групами. У *Хімічних зашлюбинах*, написаних Андрее замолоду, а отже, ще до маніфестів (хоч вони з’являються 1616 року), згадувались три величні храми, три місця, які в той час уже були, мабуть, відомі.

Однак я усвідомлював, що хоча обидва маніфести справді висловлювались у тому ж дусі, що й *Зашлюбини*, але так, ніби трапилося щось, що викликало тривогу.

Приміром, звідки таке наголошування на тому, що час визрів, що надійшла мить, попри те, що ворог зібрав усю свою підступність, аби ця нагода не сповнилася? Яка нагода? Твердилося, що кінцевою метою С. Р. був Єрусалим, але він не зміг туди дістатися. Чому? Маніфести вихваляли арабів, бо вони обмінювалися посланнями, тоді як у Німеччині вчені не годні були прийти на допомогу один одному. І були натяки на “більший гурт, який прагне заволодіти цілим пасовиськом”. Тут йдеться не лише про когось, хто намагався задушити План, переслідуючи свої інтереси, а й про його фактичне припинення.

Fama твердила, що на початку хтось вигадав магічне письмо (звичайно ж, послання з Провену), але Божий годинник б'є щохвилини, “тоді як наш не здатен вибивати навіть годин”. Хто ж не встиг за биттям божественного годинника, хто не зміг прийти до певного місця у належний час? Згадувався перший осередок братчиків, які мали змогу відкрити світові якусь таємну філософію, але вирішили розсіятися по світі.

Маніфести говорять про збентеженість, непевність, про почуття розгубленості. Кожен із братчиків перших ліній наступництва зумів знайти собі “гідного наступника”, але “вони вирішили зберігати в таємниці... місце свого поховання, і навіть сьогодні ми не знаємо, де вони поховані”.

На що ж тут натякалося? Чого вони не знали? Місцезнаходження якого “поховання” було невідоме? Нема сумніву, що написання маніфестів було спричинене втратою якоїсь інформації, й вони закликали обізнатися того, хто, можливо, володів нею.

Закінчення *Фами* недвозначне: “Ми ще раз просимо всіх учених Європи... розглянути з приязним духом нашу пропозицію... повідомити нам свої міркування... Адже навіть якщо ми поки не виявили своїх імен... кожен, хто повідомить нам своє ім'я, зможе побесідувати з нами вголос, або — якщо є якась перешкода — на письмі”.

Точнісінько те саме, що мав на меті зробити полковник, публікуючи свою історію. Примусити когось вийти з мовчанки.

Тут була одна біла пляма, якась пауза, недомовленість, прогалина. У гробниці Р. С. було написано не лише *post 120 annos patebo*, що було нагадуванням про періодичність побачень, там містився також напис *Nequaquam vacuunt*. Не “порожнеча не існує”, а “порожнечі не повинно існувати”. А все ж порожнеча утворилася, і її треба було заповнити!

Але я знову запитував себе: чому мова про це зайшла в Німеччині, де четверта лінія все одно повинна була просто зі святою терплячістю очікувати, аж надійде їх черга? Німці не могли скаржитися — 1614 року — на недійшлу зустріч у Марієнбурзі, адже побачення в Марієнбурзі було передбачене на 1704 рік!

З цього можна було зробити лише один висновок: німці поби- валися тому, що не відбулася попередня зустріч!

Ось де ключ! Німці четвертої лінії скаржаться, що англійці другої лінії загубили французів третьої лінії! Нема жодного сумніву. В тексті можна знайти алегорії, зрозумілі навіть для дитини: при відкритті гробівця С. Р. знаходять підписи братчиків першого та другого гуртка, але нема підписів третього! Португальці й англійці там, а де ж французи?

Словом, обидва розенкройцерівські маніфести давали зрозуміти — якщо вміти їх читати — що англійці загубили французів. Згідно з іншим припущенням, англійці єдині знали, де можна знайти французів, а французи були єдиними, які знали, де шукати німців. Але навіть якщо 1704 року французи відшукали німців, вони з'явилися до них без двох третин того, що вони повинні були їм вручити.

Роза і Хрест виходять із криївки, ризикуючи всім, адже це єдиний спосіб урятувати План.

Ми навіть не знаємо напевно, чи Братчики другої лінії володіли тою ж мудрістю, що й перша лінія, ані не знаємо, чи вони були допущені до знання усіх таємниць.

(Fama Fratemitatis, in Allgemeine und general Reformation, Cassel, Wessel, 1614)

Я негайно розповів усе Бельбо та Діоталлеві: вони погодилися, що таємний сенс маніфестів абсолютно ясний навіть для окультистів.

“Тепер усе зрозуміло”, сказав Діоталлеві. “Ми подурному вперлися на думці, що план був заблокований при переході від німців до павликіян, насправді ж його виконання зупинилося 1584 року, при переході від Англії до Франції”.

“Але чому?” поспитав Бельбо. “Хіба у нас є підстави вважати, що 1584 року англійцям не вдалося зустрітися з французами? Англійці ж знали, де Криївка, щобільше, вони єдині це знали”.

Він хотів знати правду. І ввімкнув Абулафію. Для початку запитав про пов’язання лише між двома фактами. І вийшло таке:

Мінні — наречена Мікі-Мауса

Тридцять днів має листопад, квітень, червень та вересень

“Як це розуміти?” запитав Бельбо. “Мінні має побачення з Мікі-Маусом, але помилково призначає його на тридцять перше вересня, і Мікі-Маус...”

“Стійте!” сказав я. “Мінні могла б припуститися такої помилки, лише якби вона призначила побачення на 5 жовтня 1582 року!”

“Чому б то?”

“Тригоріянська реформа календаря! Все цілком зрозуміло. 1582 року набуває чинности григоріянська реформа, яка виправляє юліанський календар і, щоб відновити рівновагу, скасовує десять днів місяця жовтня, від 5 до 14!”

“Але ж зустріч у Франції призначена на 1584 рік, у ніч на святого Івана, 23 червня”, сказав Бельбо.

“Справді. Але, якщо не помиляюся, реформа була здійснена не всюди відразу”. Я зазирнув у Вічний Календар, що його ми

мали в нашій шафі. “Ось, реформа була оголошена 1582 року, і було знесено дні від 5 до 14 жовтня, але це стосується лише папи. Франція приймає реформу 1583 року і скасовує дні від 10 до 19 грудня. В Німеччині відбувається розкол — католицькі терени, як і Богемія, приймають реформу 1584 року, тоді як протестантські терени приймають її 1775 року, розумієте, майже через двісті років, не кажучи вже про Болгарію — це теж треба врахувати, — яка приймає її лише 1917 року. Подивімось тепер на Англію... Вона переходить на григоріанський календар 1752 року! Зрозуміло, у своїй ненависті до папістів англіканці теж зволікають впродовж двох століть. І тепер вам зрозуміло, що трапилось. Франція скасовує десять днів наприкінці 1583 року, і на червень 1584 року всі вже звикають до нового календаря. Але коли у Франції маємо 23 червня 1584 року, в Англії всього лиш 13 червня, і запитайте себе, чи добрий англієць, навіть будучи тамплієром, а особливо у ті часи, коли інформація поширювалася ще повільно, звернув би увагу на такі речі. У них ще й сьогодні лівосторонній рух і вони знати не хочуть десяткової метричної системи... Отже, англійці з’являються у Криївці 23 червня за своїм календарем, яке для французів є вже 3 липня. І вельми можна припустити, що ця зустріч напевно не мала відбуватися під звук фанфар, то було таємне побачення в домовленому місці й у домовлений час. Французи прибувають у це місце 23 червня, чекають день, другий, третій, сьомий, а потім подаються геть, гадаючи, що щось трапилось. Можливо, вони у розпачі втрачають надію саме напередодні, 2 липня. Англійці прибувають 3 липня і не знаходять нікого. Може, й вони чекають іще вісім днів, але все одно ніхто не приходить. Так два великі магістри загубили один одного”.

“Вищий клас”, промовив Бельбо. “Все так і було. Але чому діяти починають німецькі розенкройцери, а не англійці?”

Я попросив день часу, понишпорив у своїй картотеці й повернувся до офісу, сяючи від гордоців. Я знайшов слід, на позір зникомий, але саме так працює Сем Спейд, його орлиний погляд не оминає увагою навіть найнезначнішої речі. Близько 1584 року Джонови Ді, магові й кабалістові, астрологові англійської королеви, було доручено вивчити реформу юліанського календаря!

“Англійці зустрілися з португальцями 1464 року. Виглядає на те, що після цієї дати Британські острови охопила кабалістична лихоманка. Англійці опрацьовують те, що вони дізналися, і готуються до наступної зустрічі. На чолі цього відродження магії та гер-

метики стоїть Джон Ді. Він закладає приватну книгозбірню в душі тамплієрів Провену, яка складається з чотирьох тисяч томів. Скидається, що у своїй *Monas Ieroglyphica* він черпає натхнення прямо зі *Смарагдової таблиці*, біблїї алхіміків. І що ж робить Джон Ді починаючи з 1584 року і далі? Він читає *Steganographia* Тритемія! І читає її в рукописі, адже вперше вона вийде друком лише на початку XVII сторіччя. Великий магістр англійського осередку Ді, переживши розчарування недійшлої зустрічі, хоче збагнути, що ж трапилось, де було допущено помилку. І позаяк він також добрий астроном, він б'є себе по холі і каже, який же я дурень! І, домігшись у Єлисавети фінансової підтримки, береться вивчати григоріанську реформу, аби зрозуміти, як можна виправити цю помилку. Однак він усвідомлює, що вже занадто пізно. Він не знає, з ким контактувати у Франції, але у нього є зв'язки в центральній Європі. Прага Рудольфа II — це алхімічна лабораторія, і справді, саме в ті роки Ді їде до Праги і зустрічається з Кунратом, автором *Amphitheatrum sapientiae aeternae*, що містить алегоричні таблиці, які надихатимуть як Андрее, так і розенкройцерівські маніфести. З ким же вступає у стосунки Ді? Невідомо. Вражений докорами сумління за допущену ним непоправну помилку, 1608 року він помирає. Але не слід турбуватися, адже в Лондоні діє інша постать, яка за одностайною думкою загалу належить до Рози і Хреста, і про Розу й Хрест говоритиме у своїй *Новій Атлантиді*. Я маю на увазі Френсіса Бекона”.

“Невже Бекон справді про них говорить?” поспитав Бельбо.

“Не зовсім, але якийсь Джон Гейдон переписує *Нову Атлантиду* під назвою *The Holy Land*, і стромляє туди Розу й Хрест. А для нас достатньо й цього. Бекон, очевидно задля таємності, не говорить про них відкрито, але все виглядає так, ніби він справді про них говорить”.

“І нехай грім поб'є того, хто з цим не згоден”.

“Аякже. І саме завдяки Беконіві дедалі тісніше зав'язуються стосунки між англійським та німецьким середовищами. 1613 року відбувається шлюб між Єлисаветою, донькою короля Якова I, який правив тоді, та Фрїдріхом V, курфюрстом Райнського Палатинату. Після смерті Рудольфа II Прага перестає бути відповідним місцем для шлюбу, ним стає Гайдельберг. Весілля двох вінценосних осіб стає тріумфом тамплієрських алегорій. Під час лондонських церемоній режисура свята перебуває під наглядом того ж таки Бекона, і виставляється алегорія містичного лицарства з появою Лицарів на вершині пагорба. Ясно, що Бекон, наступник Джона Ді, вже став магістром англійського осередку тамплієрів...”

“... і оскільки він, зрозуміло, є автором творів Шекспіра, ми маємо перечитати ще й усього Шекспіра, адже нема сумніву, що там ні про що інше, ніж План, не говориться”, сказав Бельбо. “Ніч на святого Івана, сон літньої ночі”.

“23 червня — це сам початок літа”.

“Це поетична вільність. Я питаю себе, як же це ніхто не взяв до уваги цих симптомів, цих доводів. Мені все видається просто-таки нестерпно зрозумілим”.

“Нас збило зі шляху раціоналістичне мислення”, сказав Діоталеві, “я завжди це казав”.

“Дай Казобонові продовжувати, як на мене, він виконав першокласну роботу”.

“Сказати зосталося небагато. Після лондонських святкувань починаються святкування в Гайдельберзі, де Саломон де Ко створив для курфюрста висячі сади, бліду подобу яких ми бачили того вечора у П'ємонті, ви, либонь, пам'ятаєте. І в ході цих святкувань з'являється алегоричний повіз-корабель, на якому наречений прославляється як Ясон, а на двох щоглах того корабля-повоза з'являються символи Золотого Руна і Підв'язки, — сподіваюся, ви не забули, що Золоте Руно і Підв'язка фігурують також на колонах у Томарі... Все збігається. Не минає й року, як з'являються розенкройцерські маніфести, сигнал, що його кидають по цілій Європі англійські тамплієри, послуговуючися співпрацею деяких друзів-німців, щоб наново зв'язати розірвані нитки Плану”.

“Але чого вони домагаються?”

Nos invisibles pretendus sont (à ce que l'on dit)
au nombre de 36, separez en six bandes.

*(Effroyables pactions faictes entre le diable &
les pretendus Invisibles, Paris, 1623, 6)*

“Можливо, вони хочуть упіймати двох зайців: з одного боку, дати знак французам, а з іншого — відшукати загублені нитки німецького осередку, який, очевидно, розколовся внаслідок лютеранської реформи. Але саме в Німеччині зчиняється найбільша буча. Від часу виходу маніфестів приблизно до 1621 року автори маніфестів отримують аж занадто багато відповідей...”

Я зачитував деякі з незліченних опусів на цю тему, з тих, якими ми з Ампаро розважалися тієї ночі у Салвадорі. “Між ними, ймовірно, є хтось, кому щось відомо, але він зливається з морем фанатиків, ентузіастів, які надто буквально сприймають маніфести, а, можливо, й провокаторів, які намагаються перешкодити цій операції, ошуканців... Англійці намагаються втрутитися в дискусію, щоб урегулювати її, не випадково Роберт Флудд, іще один англійський тамплієр, впродовж року пише три твори, аби підказати вірну інтерпретацію маніфестів... Але цю круговерть уже не стримаєш, розпочинається Тридцятилітня війна, палатинський курфюрст зазнає поразки від іспанців, Палатинат і Гайдельберг сплюндровані, Богемія у полум’ї... Англійці вирішують повернутися до Франції і пробують діяти там. Ось чому 1623 року розенкройцери з’являються зі своїми маніфестами в Парижі, звертаючись до французів з більш-менш тими самими пропозиціями, з якими вони звернулися до німців. І що ж ми читаємо в одному з опусів, звернених проти Рози і Хреста в Парижі, виданому від імені когось, хто не довіряв їм або хотів замулити воду? Що вони поклоняються дияволу, це очевидно, але оскільки навіть у наклепах не приховаєш правди, знаходимо там натяк, що вони збираються у Марє”.

“То й що?”

“Чи ж ви не знаєте Парижа? Марє — це квартал Храму і, візьміть до уваги, це також квартал єврейського гетто! А крім того, у цих опусах говориться, що розенкройцери перебувають у контакті з сектою іберійських кабалістів Алюмбрадос! Можливо, ці памфлети, які на позір спрямовані проти розенкройцерів і нападають на

тридцять шість невидимих, насправді прагнуть посприяти їх знайденню... Габріель Ноде, бібліотекар Рішельє, пише *Instructions à la France sur la vérité de l'histoire des Frères de la Rose-Croix*. Які саме інструкції? Хто він — речник тамплієрів третього осередку, чи шукач пригод, який втручається в чужу гру? З одного боку, здається, що він теж вважає розенкройцерів нікчемними дияволістами, з іншого — він натякає, що десь у світі є ще три розенкройцерські колегії, і це вельми правдоподібно, адже після третьої зустрічі залишаються ще три осередки. Він дає майже фантастичні вказівки (одна колегія нібито знаходиться в Індії, на плавучих островах), але також натякає, що одна з них міститься у підземеллях Парижу”.

“Гадаєте, все це пояснює Тридцятилітню війну?” спитав Бельбо.

“Без жодного сумніву”, сказав я, “Рішельє отримує таємну інформацію від Ноде і, теж бажаючи встроїти свого носа в це діло, робить купу помилок, улаштовуючи збройну інтервенцію, чим ще більше заплутує справу. Але я б не знехтував ще два факти. 1619 року в Томарі, після сорока шести років тиші, збирається капітула Лицарів Христа. Попередня капітула відбулася 1573 року, небагато років перед 1584 роком, і на меті вона мала, очевидно, підготувати разом з англійцями подорож до Парижу. А після афери з розенкройцерівськими маніфестами її скликають знову, щоб вирішити, якої лінії їм триматися — приєднатися до операції англійців чи спробувати якісь інші шляхи”.

“Звичайно”, сказав Бельбо, “наче люди, які загубились у лабіринті: один іде одним шляхом, інший — іншим, хтось пробує кричати, але коли лунає відповідь, незрозуміло, чи це голос когось іншого, чи відлуння його власного голосу.. Всі просуваються навпомацки. А що ж поробляють тим часом павликіяни та єрусалимляни?”

“Якби знаття”, сказав Діоталлеві. “Але я б не оминув увагою того факту, що в той період розповсюджується луріяньська Кабала і починаються розмови про Розбиття Посудин... І саме тоді дедалі більшого поширення набуває концепція Тори як неповного послання. В одному польському хасидському творі говориться: якби відбулася якась інша подія, народились би інші комбінації літер. Але майте на увазі, кабалістам не до вподоби, що німці захотіли вискочити поперед батька в пекло. Належна послідовність Тори та її порядок залишаються у таємниці і відомі вони лише Святому, хай буде Він прославлений. Але не змушуйте мене говорити дурниці. Якщо навіть свята Кабала стане причетною до Плану...”

“Якщо План існує, до нього повинно бути причетне все. Або він усеохопний, або — нічого не пояснює”, сказав Бельбо. “Але Казобон згадував про другу вказівку”.

“Так. Навіть більше, це ціла низка вказівок. Ще до невдачі із зустріччю 1584 року Джон Ді почав займатися картографічними дослідженнями і споряджати морські експедиції. У співпраці з ким? З Педро Нуньєсом, королівським космографом Португалії... Ді впливає на хід подорожей, щоб спрямувати їх на відкриття північно-західного шляху до Китаю, вкладає гроші в експедицію такого собі Фробішера, який пустився до Полюса і повернувся звідти з ескімосом, якого всі прийняли за монгола. Він підбехтує Френсіса Дрейка здійснити подорож навколо світу. Він намагається спрямовувати подорожі на схід, адже схід є початком усякого окультного знання, а перед вирушенням однієї з експедицій — не пам'ятаю вже якої — прикликає ангелів”.

“І що все це означає?”

“Мені здається, що Ді був зацікавлений не стільки у відкритті земель, скільки у їх картографічному зображенні, і саме тому він співпрацював з великими картографами Меркатором та Ортеліусом. Схоже на те, що з тих уривків, які він мав у руках, йому стало зрозуміло, що остаточне відтворення послання мусить привести до відкриття якоїсь карти, й він намагається дійти до цього власними силами. Я б сказав більше, як говорить пан Гарамон. Чи можливо, щоб учений такого калібру справді недобачив розходження між календарями? А якщо він зробив це навмисне? Можливо, Ді бажав відтворити послання сам, пошивши в дурні інші осередки. Підозрюю, що це завдяки Ді поширилась ідея, що послання можна відтворити магічними або науковими методами, не чекаючи на сповнення Плану. Синдром нетерплячки. Народжується буржуа-завойовник, — принцип солідарності, на якому трималося духовне лицарство, похитнувся. Якщо то була ідея Ді, то що вже говорити про Бекона. Від цього моменту англійці намагаються прийти до розкриття таємниці, використовуючи всі таємниці нової науки”.

“А німці?”

“Німців ліпше пустити по традиційних шляхах. Так ми зможемо пояснити принаймні два століття історії філософії, англосаксонський емпіризм проти романтичного ідеалізму...”

“Крок за кроком ми реконструюємо історію світу”, сказав Діоталеві. “Ми пишемо Книгу. Мені це до вподоби, вельми до вподоби”.

Ще один цікавий випадок криптографії представив публіці 1917 року один із найкращих історіографів Бекона, доктор Альфред фон Вебер Ебенгоф з Відня. Виходячи з систем, уже перевірених на творах Шекспіра, він почав застосовувати їх до творів Сервантеса... Ведучи дослідження, він відкрив неймовірний матеріальний доказ: перший англійський переклад *Дон Кіхота*, що зробив Шелтон, містить поправки, зроблені рукою Бекона. З цього він зробив висновок, що англійська версія є оригіналом роману, а Сервантес опублікував його іспанську версію.

(J. Duchaussoy, *Bacon, Shakespeare ou Saint-Germain?*, Paris, La Colombe, 1962, p. 122)

Те, що Якопо Бельбо ненаситно кинувся читати історичні твори періоду Рози і Хреста, видається мені очевидним. Проте коли він розповів нам про свої висновки, з його фантазій залишився голий сюжет, із якого ми взяли цінні підказки. А тепер я знаю, що він писав на Абулафії значно складнішу історію, у якій божевільна гра цитат зливалася з його особистими міфами. Нагода комбінувати фрагменти чужих історій була для нього спонукою знову взятися за писання, що він і робив, у властивій йому розповідній формі. Нам він про це не говорив ніколи. І в мене зостається сумнів, чи справді він лише випробовував з певною відвагою свою здатність створювати фікцію, а чи він, радше, як перший-ліпший дияволист, шукав свого місця у Великій Історії, спотворюючи її.

FILENAME: Дивний кабінет доктора Ді

Вже давно я забув, що я Талбот. Принаймні відколи я вирішив зватися Келлі. По суті, я лише підробив документи, це роблять усі. Люди королеви безжальні. Аби прикрити свої бідні відрубані вуха, я змушений носити цю чорну ярмулку, і всі перешіптуються, що я чарівник. Якби то. Доктор Ді з такою славою живе розкошуючи.

Коли я відвідав його у Мортлейку, він вивчав якусь карту. Він поводив себе ухильно, диявольський стариган. Зловісні іскри блискалки у його хитрющих очах, кістлява рука погладжувала козлину борідку.

— Це манускрипт Роджера Бекона, — сказав він мені, — його позичив мені цісар Рудольф II. Ви знаєте Прагу? Раджу вам одвідати її. Ви могли б знайти там щось, що перемінить ваше життя. *Tabula locorum rerum et thesaurorum absconditorum Menabani...*

Я крадькома зирнув на те, що доктор намагався переписати таємною абеткою. Але він одразу заховав манускрипт під купою інших пожовклих аркушів. Непогано жити у часи, коли кожен аркушик, навіть якщо він щойно вийшов з робітні папірника, одразу жовкне. Я показав докторові Ді деякі свої спроби, насамперед вірші про *Dark Lady*. Світляний образ із мого дитинства, вона темна, бо повіта тінню часу і вихоплюється з-під моєї влади. І свій трагічний сюжет, історію Конопляного Джима, який повертається до Англії разом із сером Волтером Ролі і виявляє, що його батька убив його брат-кровозмісник. За допомогою блекоти.

— Не бракує вам вигадливості, Келлі, — сказав мені Ді. — І вам потрібні гроші. Є тут один молодик, побічний син особи, яку вам і подумки не годиться уявляти, й він хоче здобути славу та почесні. Він не дуже талановитий, ви будете його таємною душею. Пишіть і живіть у тіні його слави, лише ви та я знатимемо, що вона насправді належить вам, Келлі.

І от уже роками я відточую сюжети, відомі королеві та всій Англії під іменем цього блідого молодика. *If I have seen further it is by standing on ye sholders of a Dwarf*. Мені було тридцять років, і я нікому не дозволю твердити, що це найкращий вік у житті.

— Вільяме, — сказав я йому, — відпусти собі волосся на вуха, тобі це личитиме. — У мене був план (зайняти його місце?).

Чи можна жити в ненависті до Трясописи, якщо насправді ним є ти сам? *That sweet thief which sourly robs from me*. — Заспокойтесь, Келлі, — сказав мені Ді, — зростати у тіні — привілей того, хто намірився завоювати світ. *Keepe a Lowe Profyle*. Вільям буде одним із наших фасадів. — І він увів мене в курс — звісно, лише частково — Космічної Змови. Таємниці тамплієрів! — Яка ж ставка, запитав я? — *Ye Globe*. Довший час я лягав спати рано, але одного разу опівночі я почав нищпорити в особистій скрині Ді й знайшов там якісь формули, мені захотілося прикликати ангелів, як це робить він у ті ночі, коли місяць уповні. Коли Ді знайшов мене, я лежав горілиць, наче вражений бичем, у центрі кола Макрокосму. На чолі — Пентакль Соломона. Тепер я мушу ще глибше натягувати на очі свою ярмулку.

— Ти ж не вмієш цього робити, — сказав мені Ді. — Гляди, щоб я не позбавив тебе ще й носа. *I will show you Fear in a Handful of Dust...*

Він підніс висохлу руку і вимовив жакливе слово: Гарамон! Я відчув, як усередині в мене все запалало. Я втік (у ніч).

Пройшов цілий рік, поки Ді простив мені, присвятивши свою Четверту Книгу Таємниць, “post reconciliationem kellianam”.

Того літа я знемагав від абстрактних шалів. Ді звелів мені приїхати у Мортлейк, крім мене там були Вільям, Спенсер і молодий аристократ з ухильним поглядом, Френсіс Бекон. *He had a delicate, lively, hazel Eie. Doctor Dee told me it was like the Eie of a Viper.* Ді впровадив нас у курс однієї частини Космічної Змови. Треба було зустрітися в Парижі з франкським крилом тамплієрів і з'єднати докупи дві частини тієї самої мачи. Їхати мали Ді та Спенсер у супроводі Педро Нуньеса. Мені та Беконові він довірив якісь документи, взявши присягу відкрити їх у тому випадку, якби вони не повернулися.

Вони повернулися, обкидуючи один одного образами. — Неможливо, — говорив Ді. — План розрахований математично, йому властива астральна досконалість моєї *Monas Ieroglyphica*. Ми мусили їх зустріти, адже то була ніч на святого Івана.

Не люблю, коли мене недоцінюють. Я сказав: — Ніч на святого Івана для нас чи для них?

Ді вдарив себе рукою по чолі й загримів жакливими прокляттями. — *Oh*, — сказав він, — *from what power hast thou this powerful might?* — Блідий Вільям занотував цю фразу, пікчемний плагіатор. Ді гарячково гортав календарі й таблиці зоряного неба. — На Кров Господню, на Ім'я Господнє, як я міг бути таким дурнем? — Він ляв Нуньеса та Спенсера: — Чому це лише я повинен про все дбати? Теж мені, космограф називається! — горлав він, збліднувши, до Нуньеса. Відтак заверещав: — Аманасіель Зоровавель! І Нуньес, наче вражений тараном у живіт, ступив, сплотивши, кілька кроків назад і без пам'яті впав на землю. — Телепень, — сказав йому Ді.

Спенсер зблід. Він спромігся сказати: — Можна кинути якусь приманку. Я саме закінчую одну поему, це алегорія про королеву фей, я спробую ввести туди Лицаря Червоного Хреста... Дозвольте мені це написати. Справжні тамплієри упізнають себе, зрозуміють, що ми щось знаємо, і сконтактуються з нами...

— Знаю я тебе, — сказав йому Ді. — Поки ти напишеш свою поему, і поки люди її помітять, проміне принаймні років з п'ять, а то й більше. Однак ідея приманки зовсім не дурна.

— Чому б не зв'язатися з ними через ваших ангелів, докторе? — запитав я.

— Телепень! — знову сказав він, цього разу до мене. — Ти що, не читав Тритемія? Ангели приходять до адресата, щоб роз'яснити послання, коли він його одержить. Мої ангели — не кінні кур'єри. Слід французів загублено. Але в мене є план. Я знаю, як знайти декого з німецької лінії. Треба поїхати до Праги.

Ми почули шум, піднялась важка адамашкова завіса, ми побачили прозору руку, тоді з'явилася Вона, Гордовита Діва. — Ваша Величносте, — сказали ми, падаючи навколішки. — Ді, — промовила Вона, — мені все відомо. Не думайте, що мої предки врятували Лицарів, аби потім віддати їм панування над світом. Я вимагаю, ви розумієте, вимагаю, аби в кінці таємниця перейшла у власність Корони.

— Ваша Величносте, я прагну за будь-яку ціну здобути секрет, і здобути його для Корони. Я хочу знайти інших його власників, адже це найкоротший шлях, а коли вони наївно довірять мені те, що знають, усунути їх буде неважко, чи то кинджалом, чи миш'яком. На обличчі Королеви-Діви вималювалася жорстока посмішка. — Га-разд, — мовила вона, — мій добрий Ді... Мені потрібно небагато, лише Всесвітня Влада. Якщо вам це вдасться, ви одержите Підв'язку. Тобі ж, Вільяме, — з маспою піжністю звернулася вона до малого паразита, — дістанеться інша підв'язка, й інше золоте руно. Йди за мною.

Я прошепотів Вільямові на вухо: — *Perforce I am thine, and that is in me...* Вільям нагородив мене поглядом єлейної вдячності і пішов услід за королевою, зникаючи за завісою. *Je tiens la reine!*

.....

Я побував разом з Ді у Золотому Граді. Ми блукали вузькими і сморідними провулками неподалік від єврейського цвинтаря, й Ді велів мені бути обережним. — Якщо вістка про недійшлий контакт рознесеться, — говорив він, — інші групи почнуть діяти на власний розсуд. Я боюся євреїв, ерусалимляни мають у Празі занадто багато своїх людей...

Був вечір. Сніг виблискував синію. Біля темного входу до єврейського кварталу розташувалися ятки різдвяного ярмарку, а посередині, вкрита червоним сукном, стояла вульгарна сцена лялькового театру, освітлена чадними смолоскипами. Але відразу за нею ми пройшли попід аркою з тесаного каменю, й поблизу бронзового водограю, з решітки якого звисали довгі бурульки, перед нами відкрився отвір ще одного провулка. На старовинних дверях золоті голови левів кували бронзові кільця. Мурами проходило легке тремтіння, з низьких дахів лунали незрозумілі хрипкі звуки і спливали рипвами. Будинки, таємні володарі життя, зраджували своє примарне існування...

Старий лихвар, загорнений у зношений халат, проходячи, майже зачепив нас, і мені здалося, що він прошепотів: — Стережіться Атаназіуса Перната... Ді буркнув: — Я боюся цілком іншого Атаназіуса... І раптом ми опипилися на Золотій Вуличці...

І там, у п'їтмі несподіваного завулка — при цьому спогаді у мене тремтять під зношеною ярмулкою навіть вуха, яких уже нема — перед нами раптом з'явився велетень, жаклива, сіра, вайлувата на вигляд істота, тіло якої, вкрите панцером з позеленілої бронзи, спиралося на вузлувату викрутисту палицю з білого дерева. Від цієї з'яви сильно відгонило сандалом. У мене з'явилось відчуття смертельного жаху, що магічно згустився у цьому створінні, яке постало передо мною. І все ж я не міг відірвати погляду від прозорої мли, що клубочилася кулею навколо його плечей і огортала їх, і мені ледве вдалось розгледіти хиже обличчя єгипетського ібіса, а за ним — безліч інших облич, привидь, навіяних мені уявою та пам'яттю. Обриси примари, вимальовуючись у п'їтмі завулка, розширювалися і стискалися, ніби у всій постаті пульсував повільний, неживий подих... І — який жах — там, де мали бути його ноги, я, вдивляючись, побачив на снігу безформні оцупки, м'ясо яких, сіре і безкровне, немовби згорнулось у концентричних набряках.

Гай-гай, мої невиситимі спогади...

— Голем! — сказав Ді. Відтак підвів обидві руки до неба, і його чорний халат опав своїми широкими рукавами на землю, ніби утворюючи *cingulum*, пуповину між здійнятими у повітря руками та поверхнею чи глибинами землі. — *Jezebel, Malkuth, Smoke Gets in Your Eyes!* — прорік він. І раптом Голем розчинився, наче зметений поривом вітру піщаний замок, нас майже засліпили частинки його глиняного тіла, які, наче атоми, розлетілися у повітрі, і врешті біля наших ніг залишилася купка зотлілого попелу. Ді нахилився, понишпоровив у цьому попелі своїми сухими пальцями й вилловив з нього якийсь сувій, який заховав у себе на грудях.

Саме в цей мент із тіпї виринув старий рабин у засмальцьованій шапчині, яка дуже нагадувала мою ярмулку. — Доктор Ді, якщо не помиляюся, — сказав він. — *Here Comes Everybody*, — скромно відповів Ді, — раббі Ліва. Як приємно вас бачити... — А той: — Тут часом не блукало одне створіння, ви не бачили?

— Створіння? — перепитав Ді з удаваним подивом. — Яке створіння?

— До дідька, Ді, — сказав раббі Ліва. — То був мій Голем.

— Ваш Голем? Нічого про це не знаю.

— Стережіться, докторе Ді, — сказав раббі Ліва, збліднувши. — Ви граєте в гру, яка вам не до снаги.

— Не знаю, про що ви, раббі Ліво, — мовив Ді. — Ми приїхали сюди, щоб виготовити кілька унцій золота для вашого цісаря. Ми не якісь там жалюгідні чорнокнижники.

— Віддайте мені принаймні сувій, — благав раббі Ліва.

— Який сувій? — поспитав Ді з диявольською простодушністю.

— Будьте ви прокляті, докторе Ді, — сказав рабин, — Воістину кажу вам, ви не побачите світанку нового століття. — І відійшов у піч, бурмочучи якісь неясні приголосні без жодного голосного. О Диявольська і Свята Мово!

Ді стояв, спершись об вологий мур завулка, його обличчя набрало землистого відтінку, волосся наїжачилося на голові, наче у змія. — Я знаю раббі Ліву, — сказав він. — Я помру п'ятого серпня 1608 року за григоріянським календарем. А тому, Келлі, допоможіть мені здійснити мій задум. Саме вам доведеться довести його до завершення. *Gilding pale streams with heavenly alchymy*, пам'ятайте. — Але я б однаково це запам'ятав, і Вільям зо мною. І проти мене.

Він не промовив більше нічого. Блідий туман, потираючись спиною об шибки, жовтий дим, потираючись спиною об шибки, вилизував своїм язиком вечірні закутки. Ми опинилися в іншому провулку, білуваті випари здіймалися із заграбованих вікон на рівні землі, де видніли перекошені халупи, виділяючись на тлі відтінків млистої сірості... Я помітив постать якогось старигана у зношеному рединготі та циліндрі, яка навпомацки спускалася по сходах (із неприродно прямокутними сходинками). Ді теж його побачив: — Калігарі! — вигукнув він. — Він теж тут, у будинку мадам Созостріс, *The Famous Clairvoyante!* Ми повинні поспішати.

Ми приспішили крок і підійшли до дверей якоїсь хатини на невиразно освітленій, зловісно семітській вулиці.

Ми постукали, і двері, немов під дією чарів, відчинилися. Ми увійшли до просторого салону, прикрашеного семираменними свічниками, рельєфними зображеннями тетраграм, променистими зірками Давида. Старі скрипки кольору прожилок старовишних картин громадилися при вході на трапезному столі химерної форми. З високого склепіння звисала велика мумія крокодила, ледь похитуючись у вечірньому вітерці при кволому світлі одного-єдиного смолоскипа, а може, багатьох — чи жодного. У глибині, перед чимось на кшталт шатра чи балдахину, під яким виднівся кивот, у молитовній позі, невпишно і по-блюзнірськи бурмочучи сімдесят два Імені Бога, стояв навколішки Старець. Я збагнув, миттєво осяяний Нусом, що це був Гайнріх Куірат.

— Кажіть, Ді, — промовив він, обертаючись і перериваючи молитву, — чого вам треба? — Він скидався на набитого соломною армадила, на ігуану неокресленого віку.

— Кунрате, — сказав Ді, — третя зустріч не відбулася.

Кунрат вибухнув жакливими прокляттями: — *Lapis Exillis!* То що?

— Кунрате, — сказав Ді, — ви могли б кинути приманку і сконтактуватися з німецькою лінією тамплієрів.

— Побачимо, — сказав Кунрат. — Я б міг запитати Майєра, він знається з багатьма людьми при дворі. Але ви мені відкриєте секрет Молока Діви, Найпотаємнішої Печі Філософів.

Ді усміхнувся — о божественна усмішко Мудреця! Тоді схилився, немовби у молитві, й півголосом прошепотів: — Коли захочеш перемістити й розчинити у воді або в Молоці Діви сублімовану Ртуть, поклади її на бляху між купками та чашею з ретельно розтертою на порошок Річчу, не накривай її, а зроби так, аби гаряче повітря вразило нагу матерію, піддай її дії вогню трьох вуглин і підтримуй його живим упродовж восьми сонячних днів, тоді візьми й розтовчи її добре на мармурі, аж вона стане невідчутною. Зробивши це, поклади оту матерію у скляний лембик і дистилуєй її у *Balneum Mariae* над казаном з водою, помістивши так, щоб вона була лише на два пальці над водою, залишаючись висіти в повітрі, й водночас запали вогонь під казаном. Тоді, і лише тоді, хоч матерія живого срібла не торкнеться води, але, перебуваючи у тому теплому й вологому череві, переміниться у воду.

— Учителю, — сказав Кунрат, падаючи на коліно і цілуючи суху й прозору руку доктора Ді. — Учителю, так і зробию. А ти матимеш те, що хочеш. Запам'ятай ці слова, Роза і Хрест. Ти ще почувеш їх.

Ді загорнувся у свою опанчу і звідти видніли лише його іскристі, злобні очі. — Ходімо, Келлі. Цей чоловік уже наш. Ти, Кунрате, тримай подалі від нас Голема, аж до нашого повернення до Лондону. А потім нехай Прага стане одним великим багаттям.

Він попрямував до виходу. Кунрат, підповзши до нього, схопив його за поділ плаща: — Можливо, одного дня до тебе прийде один чоловік. Він захоче написати про тебе. Будь йому другом.

— Дай мені Владу, — промовив Ді з невіддатним описовим виразом сухого обличчя, — і його доля забезпечена.

Ми вийшли. Циклон над Атлантикою переміщався у східному напрямку назустріч потужному антициклонові над Росією.

— Їдемо до Москви, — сказав я.

— Ні, — відповів він, — повертаємося до Лондону.

— До Москви, до Москви, — маячно бурмотів я. Ти добре знав, Келлі, що туди ти ніколи не потрапиш. Тебе очікувала Вежа.

Ми повернулися до Лондону. Доктор Ді сказав: — Вони намагаються прийти до Розв'язку, випередивши нас. Келлі, паниши щось для Вільяма... якийсь диявольський наклеп на них.

Череву демона, я зробив це, а потім Вільям зіпсував текст, перенісши дію з Праги до Венеції. Ді шаленів. Проте блідий, липкий Вільям відчував себе у безпеці під захистом своєї королівської полюбовниці. Але йому було мало й цього. Коли я поступово віддавав йому свої найкращі сонети, він із соромітьким поглядом питав мене про Неї, про Тебе, *my Dark Lady*. Який жах чути твоє ім'я з його вуст лицедія (я не знав, що він, людина, чий дух приречений на двоїстість і другорядність, шукав її для Бекона). — Кінець, — сказав я йому. — Я втомився споруджувати в тіні твою славу. Пиши сам.

— Не можу, — відповів він мені з поглядом людини, яка побачила тінь померлого. — Він мені не дозволяє.

— Хто, Ді?

— Ні, Веруламець. Ти не помітив, що тепер він керує грою? Він примушує мене писати твори, якими потім вихвалитиметься як своїми. Ти розумієш, Келлі, це я справжній Бекон, а нащадки цього не знатимуть. Який паразит! Як я ненавиджу цього пекельного виплодка!

— Бекон — свиня, але в нього є талант, — сказав я. — Чому він не пише сам?

Я не знав, що в нього на це не було часу. Ми усвідомили це, коли через багато років Німеччину захлиснуло божевілля Рози і Хреста. Тоді, зіставивши окремі натяки, слова, які мимоволі вирвалися йому, я зрозумів, що автором маніфестів Рози і Хреста був він. Він писав під фальшивим ім'ям Йоганна Валентіна Андрее!

Тоді я не розумів, для кого писав Андрее, але тепер, у п'ятьмі цієї келії, де я відмираю, з головою, яснішою ніж голова дона Ізидро Пароді — тепер я це знаю. Мені сказав це Совпс, мій товариш по ув'язненню, колишній португальський тамплієр: Андрее писав лицарський роман для одного іспанця, який тим часом нидів в іншій в'язниці. Не знаю навіщо, але це було потрібно нечестивому Беконові, який хотів увійти до історії як таємничий автор пригод лицаря з Ламанчі, й він попрохав Андрее тайкома написати йому твір, за справжнього, прихованого автора якого він згодом себе видасть, аби мати змогу насолоджуватися у тіні (але чому, навіщо?) тріумфом іншого.

Але я відхилилася від теми, мені холодно у цій пивниці, й у мене болить великий палець. Я відшліфовую, при кволому світлі півмертвого каганця, останні твори, які перейдуть до історії під іменем Вільяма.

Доктор Ді помер, шепочучи — Світла, більше Світла — і благаючи шпички до зубів. Потому сказав: *Qualis Artifex Pereo!* Його звелів убити Бекон. До того, як королева померла, позбавлена розуму й серця, Веруламцеві якимсь чином удалося причарувати її. Риси її обличчя змінилися, вона схудла на кістку. Їжа її звелася до невеличкого шматка білого хліба та супу з цикорію. Вона тримала при собі шпагу, і в хвилини гніву несамовито встромляла її у завіси та адмашки, що вкривали стіни її пристановища. (А якби за ними був хтось на підслухах? Або щур, щур? Добра ідея, старий Келлі, треба запам'ятати її). Коли стара дійшла до такого стану, Бекон без великого труду переконав її, що то він — Вільям, її байстрюк: він упав перед нею на коліна, покритий овечею шкурою, — адже вона була вже сліпа. Золоте Руно! Говорили, що він заміряється на трон, але я знав, що йому було потрібне щось цілком інше, керівництво Планом. Саме тоді він став віконтом Сент-Олбансом. А почувавши себе в силі, він усунув Ді.

.....

Королева померла, хай живе король... Тепер уже я став незручним свідком. Він затягнув мене у засідку, одного вечора, коли *Dark Lady* нарешті могла стати моєю, вона танцювала, обіймаючи мене, піддавшись дії трав, здатних викликати видіння, вона, вічна Софія, зі своїм зморшкуватим обличчям старої кози... Він увійшов з гуртом озброєних людей, наказав прикрити мені очі хустинкою, і я враз зрозумів — вітриоль! І як сміялася Вона, як сміялась ти, *Pin Ball Lady — oh maiden virtue rudely strumpeted, oh gilded honor shamefully misplac'd!* — а тим часом він торкався тебе своїми хижими руками, ти ж називала його Симоном і цілувала його страхітливий шрам... У Вежу, у Вежу, реготав Веруламець. І відтоді тут я й нидію, з цим покидьком людським, що називає себе Совісом, а тюремники знають мене лише як Конопляного Джима. Я глибоко, ревно вивчав філософію, юриспруденцію та медицину і, на жаль, також богослов'я. І ось я тут, бідолашний божевілець, і знаю я стільки ж, скільки знав раніше.

.....

Я спостерігав з бійниці за королівськими зашлюбинами, оглядаючи лицарів з червоним хрестом, які гарцювали на конях під звук сурм. Я мав би бути там і грати на сурмі, Чечілія це знала, у мене знов відібрали нагороду, мету. На сурмі грав Вільям. Я ж у тіні писав для нього.

— Я навчу тебе, як помститися, — пошепки сказав мені Совіс, і того дня він відкрив, хто він насправді — абат-бонапартист, уже багато століть тому похований у цій темниці.

— Ти вийдеш звідси? — запитав я його.

— If..., — почав відповідати він. Відтак замовк. Вистукуючи ложкою по стіні, за допомогою таємної абетки, яку він отримав, за його словами, від Тритемія, він почав передавати повідомлення в'язневі, який сидів у сусідній камері. Графові Монсальватові.

.....

Проминули роки. Совіс невтомно продовжує вистукувати по стіні. Тепер я знаю, до кого і з якою метою. Його звати Ноффо Деї. Цей Деї (завдяки якій таємній кабалі Деї та Ді звучать так схоже? Хто доніс на тамплієрів?), навчений Совісом, доніс на Бекона. Що він таке сказав, я не знаю, але кілька днів тому Веруламця кинули до в'язниці. Його звинуватили у содомії, адже, мовляв (тремчу при самій думці, що це правда), ти, *Dark Lady*, Чорна Діво друдів та тамплієрів, була не чим іншим, є не чим іншим, як вічним андрогіном, який вийшов з мудрих рук — чийх, чийх же? Тепер, тепер я вже знаю — з рук твого полюбовника, графа Сен-Жермена! А хто ж такий Сен-Жермен, як не той самий Бекон (о, як же багато знає Совіс, цей забутий тамплієр з багатьма життями...)?

.....

Веруламець вийшов із в'язниці і за допомогою магічного мистецтва повернув собі прихильність монарха. Тепер, розповідає мені Вільям, він проводить ночі на Темзі, у *Pilad's Pub*, граючи з тою дивною машиною, що її збудував для нього один ноланець, який згодом так жахливо через нього загинув на вогнищі у Римі, а перед тим Веруламець заманив його до Лондону, аби видурити в нього його таємницю, астральну машину, пожирачку божевільних сфер, що мчать нескінченними та універсальними світами, поміж зблисками янгольських спалахів. Спорзними рухами ошалілої у триумфі бестії напіраючи лобком на корпус машини, щоб симулювати перипетії небесних тіл у царстві Деканів, щоб зрозуміти останні таємниці їх величного заснування і саму таємницю Нової Атлантиди, він назвав її *Gottlieb's*, пародіюючи священну мову Маніфестів, приписуваних Андрее... Ох! вигукую я (s'écia-t-il), надзвичайно ясно все усвідомлюючи, але занадто пізно й намарне, а тим часом аж видно, як пульсує моє серце під мереживом корсету: ось чому він забрав у мене сурму, амулет, талісман, космічне заклиття, яке давало владу над демонами. Що ж він таке замишляє у своєму Домі Соломона? Надто пізно, повторюю я собі, йому вже дана занадто велика влада.

.....
Подейкують, нібито Бекон помер. Совпс запевняє мене, що це неправда. Ніхто не бачив його трупа. Він живе під фальшивим ім'ям у ландграфа Гессену, вже втаємничений у найбільші містерії, а отже, безсмертний, готовий далі провадити свою похмуру битву за тріумф Плану, здійснюваного в його ім'я і під його керівництвом.

Після цієї вдаваної смерти мене прийшов відвідати Вільям зі своєю лицемірною посмішечкою, яку грати не приховали від мене. Він запитав, навіщо у сонет 111 я вставив якогось Фарбаря, він зацитував мені: *To What It Works in, Like the Dyer's Hand...* — На пальцях фарбаря сліди від фарб — Слід мого фаху на моїй натурі...

— Я ніколи не писав цих слів, — сказав я йому. І це була правда... Ясна річ, їх вписав Бекон перед своїм зникненням, аби дати якийсь таємний сигнал тим, хто потім від двору до двору прийматиме Сен-Жермена як спеціаліста з фарбування... Гадаю, в майбутньому він намагатиметься дати зрозуміти, що це він написав твори Вільяма. Яким очевидним стає все це з шістьма темниці!

.....

Where Art Thou, Muse, That Thou Forget'st So Long? Я почуваю себе втомленим, хворим. Вільям очікує від мене нового матеріалу для своїх паскудних блазнювань там, у театрі *Globe*.

Совпс пише. Я заглядаю поверх його плечей. Він накидав незрозуміле повідомлення: *Riverrun, past Eve and Adam's...* Він ховає картку, дивиться на мене, бачить, що я блідіший від Привида, читає у моїх очах Смерть. Він шепоче мені: — Відпочинь. Не бійся. Я писатиму за тебе.

Що він і робить, машкара на машкарі. Я повільно згасаю, а він забирає в мене навіть це останнє світло, світло темряви.

Попри те, що він мав добру волю, його дух і пророцтва видаються очевидними оманами демона... Вони спроможні обдурити чимало допитливих людей і спричинити велику шкоду й ганьбу в Церкві Господа Бога Нашого.

(Відгук про Гійома Постеля, надісланий Ігнатієві Лойолі отцями єзуїтами Сальмероном, Лоостом та Уголетто 10 травня 1545)

Бельбо стримано розповів нам про свої фантазії, не читаючи своїх сторінок і оминаючи натяки на своє особисте життя. Навіть більше, він дав нам зрозуміти, що ці комбінації підказав йому Абулафія. Те, що Бекон був автором маніфестів Рози і Хреста, я вже десь чув. Але мене вразив один натяк — що Бекон був віконтом Сент-Олбансом.

Щось крутилося мені в голові, щось, що стосувалося моєї давньої дипломної роботи. Наступну ніч я провів, копірсаючись у своїй картотеці.

“Панове”, з деякою урочистістю сказав я наступного ранку своїм співникам, “пов’язань ми не вигадуюмо. Вони існують. Коли святий Бернард підкидає ідею скликання собору для узаконення статусу тамплієрів, серед тих, кого було уповноважено організувати цю справу, є пріор Сент-Альбансу, названого, між іншим, на честь святого Альбана, першого англійського мученика, євангелізатора Британських островів, який народився якраз у Веруламі, вотчині Бекона. Святий Альбан був кельтом і, безперечно, друїдом, утаємниченим, як і святий Бернард”.

“Цього замало”, сказав Бельбо.

“Почекайте. Цей пріор Сент-Альбансу був настоятелем Сен-Мартен-де-Шан, абатства, в якому розташується Консерваторій Мистецтв та Ремесел!”

Бельбо зареагував: “На Бога!”

“Це ще не все”, додав я, “адже Консерваторій був задуманий як знак віддання шани Беконові. 25 брюмера III року Конвент уповноважує свій Комітет Народної Освіти видрукувати повне зібрання творів Бекона. А 18 вандем’єра того ж року той же Конвент голосує за закон, який заряджає створити будинок мистецтв та ремесел, як утілення

ідеї Дому Соломонового, що про нього говорить Бекон у *Новій Атлантиді*, і це мало б бути місце, де будуть зібрані усі винаходи людства”.

“То й що?” запитав Діоталлеві.

“А те, що у Консерваторії є Маятник”, сказав Бельбо. І з реакції Діоталлеві я зрозумів, що Бельбо не втаємничив його у свої рефлексії на тему маятника Фуко.

“Не поспішайте”, мовив я. “Маятник було винайдено і встановлено у минулому сторіччі. Поки що знехтуймо його”.

“Знехтуймо?” заперечив Бельбо. “А чи вам ніколи не доводилося бачити Ієрогліфічну Монаду Джона Ді, талісман, у якому зосереджена вся мудрість усевіту? Хіба вона не схожа на маятник?”

“Гаразд”, мовив я, “припустімо, що між цими двома фактами можна встановити зв’язок. Але як перейти від Сент-Альбанса до Маятника?”

Я зрозумів, як це можна зробити, за декілька днів.

“Отож, пріор Сент-Альбансу є настоятелем Сен-Мартен-де-Шан, який таким чином стає осередком тамплієрофілів. Бекон через свою вотчину встановлює зв’язки з друдіями, послідовниками святого Альбана. Тепер увага: коли Бекон розпочинає свою кар’єру в Англії, у Франції завершує свою кар’єру Гійом Постель”.

(Я зауважив ледь помітну гримасу на обличчі Бельбо і згадав діалог на виставці Ріккардо, Постель нагадував йому про того, хто, на його думку, забрав у нього Лоренцу. Але то була лише одна мить).

“Постель вивчає єврейську мову, пробує довести, що вона є праобразом усіх мов, перекладає книги *Зогар* та *Багір*, має контакти з кабалістами, виступає з проектом усесвітнього миру, схожим на проект німецьких розенкройцерських угруповань, намагається переконати французького короля, щоб той уклав союз із султаном, одвідує Грецію, Сирію, Малу Азію, вивчає арабську мову, словом, відтворює шлях Хрестіяна Розенкройца. І не випадково він підписує деякі твори ім’ям Росіспергіус, тобто Розсівач Роси. А Гассенді у своєму *Examen Philosophiae Fluddanae* твердить, що прізвище Розенкройц походить не від слова роза, а від слова роса.

В одному своєму рукописі він говорить про якусь таємницю, яку треба оберігати, аж поки не настане час, і пояснює: ‘Щоб не кидати перли свиням’. А знаєте, де з’являється ця євангельська цитата? На титульній сторінці *Хімічних зашлюбин*. Отець Марін Мерсен, викриваючи розенкройцера Флудда, твердить, що він і отой *atheus magnus* Постель одним миром мировані. З іншого боку, виглядає на те, що 1550 року відбулася зустріч Ді з Постелем, причому обоє не знали, та й не могли знати, що вони були тими двома великими магістрами Плану, які мали зустрітися 1584 року, вони могли дізнатися про це лише через тридцять років. Тоді Постель заявляє — чи ви таке чули? — що король Франції, як прямий нащадок старшого сина Ноя — а Ной же був родоначальником кельтського племені, а отже, цивілізації друїдів — єдиний законний претендент на титул Царя Світу. Саме так, Царя Світу з Агарттхи, однак він це говорить на три сторіччя раніше. Не згадуймо того факту, що він закохується в одну бабусю на ймення Йоанна, вважаючи її божественною Софією, у цього чоловіка, либонь, бракувало п’ятої клепки в голові. Пам’ятаймо, що він мав могутніх ворогів, його обзивали псом, мерзенною потворою, клоакою всяких ересей, говорили, що він одержимий легіоном демонів. Однак навіть попри скандал з Йоанною, Інквізиція вважає його не еретиком, а радше *amens*, себто трохи, так би мовити, причмеленим. Це означає, що його не наважуються знищити, адже відомо, що він є речником якоїсь доволі впливової групи. Звертаю увагу Діоталлеві, що Постель побував також на Сході й був сучасником Їцхака Лурії, можете висновувати з цього все, що вам до вподоби. Гаразд, 1564 року (у рік, коли Ді пише *Monas Ieroglyphica*) Постель зрікається своїх ересей і замикається... вгадайте де? В монастирі Сен-Мартен-де-Шан! Чого він очікує? Ясна річ, він очікує 1584 року”.

“Так”, підтвердив Діоталлеві.

Я продовжував: “Ви усвідомлюєте це? Постель є великим магістром французького осередку і він очікує на зустріч з англійською групою. Але 1581 року, за три роки до зустрічі, він помирає. Висновки: по-перше, інцидент 1584 року відбувається тому, що в належний момент бракує такого гострого розуму, як Постель, здатного зрозуміти, до чого може призвести плутанина з календарями; по-друге, Сен-Мартен — це місце, де тамплієри завжди почували себе як удома і де осідає людина, уповноважена навести третій контакт. Сен-Мартен-де-Шан був Криївкою!”

“Усе стає на свої місця, наче в мозаїці”.

“Тепер послухайте мене. В період невідомого побачення Беконів було всього двадцять років. Але 1621 року він стає віконтом Сент-Альбансом. І що він знаходить у дідівських посіlostях? Невідомо. Залишається фактом, що саме того року хтось обвинувачує його у хабарництві і садить на деякий час до в'язниці. Бекон знайшов щось, що викликало страх. У кого? Таж напевно саме в той період Бекон збагнув, що Сен-Мартен належить тримати під наглядом, і в нього зароджується ідея здійснити там свою мрію про Дім Соломонів, лабораторію, де за допомогою експериментальних методів можна дійти до відкриття таємниці”.

“Однак”, спитав Діоталлеві, “що могло б пов'язувати спадкоємців Бекона з групами революціонерів кінця XVIII сторіччя?”

“Чи не масонство?” мовив Бельбо.

“Чудова ідея. Це, по суті, підказав нам Альє того вечора у замку”.

“Добре було б відтворити події. Що ж насправді відбувалось у тих середовищах?”

Тож вічного сну... уникнуть лише ті, хто ще за життя зумів звернути свою свідомість до вищого шляху. На краю цього шляху стоять Утаємничені, Адепти. Здобувши пам'ять, анамнезу, як говорив Плутарх, вони стають вільними, рухаючись без оков; увігнані, вони відправляють "містерії" і бачать, як на землі юрмляться ті, хто не був утаємничений і не досяг "чистоти", бачать, як вони штовхають і шпигають одне одного у болоті та п'їтьмі.

(Julius Evola, *La tradizione ermetica*, Roma, Edizioni Mediterranee, 1971, p. 111)

Я відважно виступив як охотник для виконання швидкого і точного пошуку. Та невдовзі я про це пошкодував. Я загруз у трясовині книг, які містили історичні дослідження та герметичні бздури, й мені нелегко було відрізнити вірогідні факти від фантастичних. Я гарував як автомат впродовж тижня і врешті склав геть заплутаний перелік сект, лож та таємних гуртків. Вряди-годи під час роботи мене проймав певний дрож, коли я натрапляв на відомі імена, яких не сподівався зустріти в цій компанії, а також коли занотовував цікаві хронологічні збіги. Я показав свій витвір двом моїм спільникам.

- 1645 Лондон: Ешмол засновує Невидиму Колегію, розенкройцерівське за духом товариство.
- 1662 З Невидимої Колегії народжується Королівське Товариство, а Королівського Товариства, як усім відомо, починається масонство.
- 1666 Париж: заснування Академії Наук.
- 1707 Народився Клод-Луї де Сен-Жермен, якщо він справді народжувався.
- 1717 Створення Великої Лондонської Ложі.
- 1721 Андерсон робить начерк Конституцій англійського масонства.
- 1730 Пройшовши втаємничення у Лондоні, Петро Великий засновує ложу в Росії.
- 1737 Будучи проїздом у Лондоні, Монтеск'є проходить ініціацію. Ремзі висуває тезу про тамплієрське походження масонства. Народження Шотландського Обряду, який відтак перебуватиме у боротьбі з Великою Лондонською Ложею.

- 1738 Фрідріх, тодішній принц і престолонаступник Пруссії, проходить утаємничення. Він буде протектором енциклопедистів.
- 1740 У ці роки у Франції народжуються численні ложі: Вірні Шотландці в Тулузі, Суверенна Найвища Рада, Материнська Шотландська Ложа Великого Французького Глобу, Колегія Найвищих Князів Царської Таємниці в Бордо, Двір Верховних Командувачів Храму в Каркассоні, Філадельфі в Нарбонні, Капітула Рози і Хреста у Моцпелє, Найвищі Обранці Істини...
- 1743 Перша публічна поява графа Сен-Жермена. В Ліоні народжується ступінь Лицаря Кадоша, який повинен помститися за тамплієрів.
- 1753 Віллермоз засновує ложу Досконала Приязнь.
- 1754 Мартінес де Паскаллі засновує Храм *Elus Cohen* (а може, це відбувається 1760 року).
- 1756 Барон фон Гунд засновує Суворий Тамплієрський Обичай. Подейкують, що його надихав Фрідріх II Пруський. Там уперше говориться про Невідомих Зверхників. Хтось пробує натякнути, що ці Невідомі Зверхники — це Фрідріх та Вольтер.
- 1758 До Парижа прибуває Сен-Жермен і пропонує королю свої послуги хіміка, спеціаліста-фарбаря. Вчащає до мадам Помпадур.
- 1759 Утворилася Рада Імператорів Сходу та Заходу, яка через три роки опісля представить проект Конституцій та Правила Бордо, які, очевидно, дадуть початок Стародавньому і Визнаному Шотландському Обрядові (хоча офіційно він з'являється лише 1801 року). Типовим для шотландського обряду буде збільшення кількості високих ступенів до тридцяти трьох.
- 1760 Сен-Жермен виконує незрозумілу дипломатичну місію в Голландії. Він змушений тікати, в Лондоні його заарештовують, а відтак випускають. Дом Пернеті засновує товариство Просвітлених Авін'йону. Мартінес де Паскаллі засновує товариство Лицарі Каменярі, Обранці Всесвіту.
- 1762 Сен-Жермен у Росії.
- 1763 У Бельгії Казанова зустрічається з Сен-Жерменом: той називає себе де Сюрмоном і перетворює монету в золото. Віллермоз засновує товариство Суверенна Капітула Лицарів Розенкройцерського Чорного Орла.
- 1768 Віллермоз вступає до *Elus Cohen* Паскаллі. В Єрусалимі друкується апокриф *Les plus secrets mystères des hauts grades de la maçonnerie dévoilée, ou le vrai Rose-Croix*: там говориться, що ложа Рози і Хреста міститься на горі Гередон, за шістьдесят миль від Единбургу. Паскаллі зустрічається з Луї-Клодом де Сен-Мартеном, який стане знаменитим як Незнаний Філософ. Дом Пернеті стає бібліотекарем короля Пруссії.

- 1771 Герцог Шартрійський, згодом відомий як Філіп Егаліте, стає великим магістром Великого Сходу, а відтак Великого Сходу Франції, і змагає до об'єднання усіх лож. Опір з боку лож шотландського обряду.
- 1772 Паскаллі вирушає до Санто-Домінго, а Віллермоз та Сен-Мартен засновують Верховний Трибунал, який згодом стане Великою Шотландською Ложею.
- 1774 Сен-Мартен виходить із гри, щоб стати Незнаним Філософом, а на переговори з Віллермозом приїжджає делегат Строгого Тамплієрського Обичаю. З цього народжується Шотландська Директорія Провінції Овернь. Із Директорії Оверні народиться Виправлений Шотландський Обряд.
- 1776 Сен-Жермен, під іменем графа Велдана, представляє Фрідріхові II хімічні проекти.
Народжується Товариство Філатетів, яке має об'єднати всіх герметистів.
Ложа Дев'яти Сестер: туди входять Гійотен та Кабаніс, Вольтер та Франклін. Вайсгаупт засновує товариство Просвітлених Баварії. Дехто подекує, що він прийняв таємничення від одного данського купця на ім'я Кельмер, який повертався з Єгипту і який був таємничим Альтотасом, учителем Каліостро.
- 1778 Сен-Жермен зустрічається в Берліні з Домом Пернеті. Віллермоз засновує Орден Доброчинних Лицарів Святого Граду. Суворий Тамплієрський Обичай домовляється з Великим Сходом щодо прийняття Виправленого Шотландського Обряду.
- 1782 Великий з'їзд усіх ініціаційних лож у Вільгельмсбаді.
- 1783 Маркіз Томе засновує Обряд Сведенборга.
- 1784 Сен-Жермен нібито помирає на службі у ландграфа Гессену, де він доводить до ладу фабрику барвників.
- 1785 Каліостро засновує Мемфійський Обряд, що стане Стародавнім і Споконвічним Обрядом Мемфісу-Міцраїму, в якому кількість високих ступенів буде збільшена до дев'яности. Вибухає скаandal з Намистом Королеви, цим скаandalом маніпулює Каліостро. Дюма описує його як масонську змову, щоб дискредитувати монархію. Придушено орден Просвітлених Баварії, який запідозрено в революційних інтригах.
- 1786 У Берліні Мірабо приймає таємничення від Просвітлених Баварії. У Лондоні з'являється розенкройцерський маніфест, який приписують Каліостро. Мірабо пише листа Каліостро та Лаватерові.
- 1787 У Франції існує близько семисот лож. Публікується *Nachtrag* Вайсгаупта, який описує схему таємної організації, де кожен учасник може знати лише свого безпосереднього зверхника.

- 1789 Починається Французька революція. Криза лож у Франції.
- 1794 Восьмого вапдем'єра депутат Грегуар представляє Конвентові проект Консерваторію Мистецтв та Ремесел. 1799 року за рішенням Ради П'ятисот він буде розміщений у церкві Сен-Мартен-де-Шан. Князь Брауншвайгу закликає ложі до саморозпуску, тому що всі вони вже заражені однією отруйною підривною сектою.
- 1798 Арешт Каліостро в Римі.
- 1801 У Чарльстоні оголошено про офіційне заснування Стародавнього і Визнаного Шотландського Обряду з 33 ступенями.
- 1824 У ноті віденського двору французькому урядові викриваються такі таємні угруповання, як Абсолютисті, Незалежні, Висока Вендіта Карбонаріїв.
- 1835 Кабаліст Еттінгер твердить, що в Парижі він зустрівся з Сен-Жерменом.
- 1846 Віденський письменник Франц Граффер публікує опис зустрічі, яку його брат мав із Сен-Жерменом десь між 1788 та 1790 роками; Сен-Жермен приймає відвідувача, гортаючи книгу Парацельса.
- 1865 Заснування *Societas Rosicruciana in Anglia* (за іншими джерелами, в 1860 або 1867 році). Туди вступає Бульвер-Літтон, автор розенкройцерського роману *Заноні*.
- 1868 Бакунін засновує Міжнародну Спілку соціал-демократів, на думку деяких, інспіровану Просвітленими Баварії.
- 1875 Олена Петрівна Блаватська засновує Теософське Товариство. Виходить *Розкрита Ісіда*. Барон Спедальєрі проголошує себе членом Великої Ложі Братів Відлюдників з Гори, Просвітленим Братом Давнього й Відновленого Ордену Маніхеїв та Високим Просвітленим Мартиністів.
- 1877 Мадам Блаватська говорить про теософську роль Сен-Жермена. Серед його втілень були Роджер та Френсіс Бекоши, Розенкройц, Прокл, святий Альбан. Великий Схід Франції скасовує звання до Великого Будівничого Всесвіту і проголошує абсолютну свободу сумління. Він пориває зв'язки з Великою Англійською Ложею й стає рішуче світською, радикальною організацією.
- 1879 Заснування *Societas Rosicruciana* в США.
- 1880 Розпочинає свою діяльність Сент-Ів д'Альвейдр. Леопольд Енґлер реорганізує Баварських Ілюмінатів (Просвітлених).
- 1884 Лев XIII енциклікою *Humanum Genus* засуджує масонство. Католики покидають ложі, а раціоналісти поспішають вступати в них.
- 1888 Станіслав де Гайта засновує Кабалістичний Орден Рози-Хреста. Заснування в Англії Герметичного Ордену Золотого Світанку. Одинадцять ступенів, від неофіта до Іпсіссімуса. Імператором ордену є Макґрегор Метерс. Його сестра виходить заміж за Бергсона.

- 1890 Жозефен Пелядап покидає Гайту і засновує товариство Католицька Роза+Хрест Храму та Грааля, проголошуючи себе Сар Меродаком. Суперечка між розенкройцерами Гайти та розенкройцерами Пелядана отримає назву “війни двох троянд”.
- 1891 Папюс публікує *Traité Méthodique de Science Occulte*.
- 1898 Алістер Кровлі проходить утаємничення в Ордені Золотого Світанку. Відтак сам засновує орден Телема.
- 1907 З Ордену Золотого Світанку народжується Вранішня Зоря, членом якої був, зокрема, Єйтс.
- 1909 В Америці Спенсер Льюїс “будить” *Anticus Mysticus Ordo Rosae Crucis*, а 1916 року, в одному готелі, успішно здійснює перетворення злитка цинку в золото.
Макс Гайндель засновує *Rosicrucian Fellowship*. Непевними є дати виникнення наступних *Lectorium Rosicrucianum*, Старші Брати Рози і Хреста, *Fraternitas Hermetica, Templum Rosae-Crucis*.
- 1912 Анні Безан, учениця Блаватської, засновує в Лондоні Орден Храму Рози і Хреста.
- 1918 В Німеччині народжується Товариство Туле.
- 1936 У Франції народжується Великий Пріорат Галлів. У часописі *Cahiers de la fraternité polaire* Енріко Контарді ді Родіо говорить про візит, який склав йому граф де Сен-Жермен.

“Що все це означає?” спитав Діоталлеві.

“Не питайте мене. Ви хотіли фактів? Ось вони. Більше нічого я не знаю”.

“Треба порадитися з Альє. Б’юся об заклад, що навіть він не знає всіх цих організацій”.

“Облиште, це ж його хліб. Але ми можемо випробувати його. Додаймо якусь секту, якої не існує. Начебто недавно заснована”.

Мені спало на гадку дивне запитання Де Анджеліса, чи чув я про Трес. І я сказав: “Трес”.

“А що це таке?” поцікавився Бельбо.

“Якщо є акростих, то мусить бути й розшифровання”, сказав Діоталлеві, “інакше мої рабини не змогли б практикувати Нотарікону. Подумаймо... *Templi Resurgentes Equites Synarchici*. Годиться?”

Назва нам сподобалася, й ми записали її в кінці переліку.

“При існуванні стількох таємних гуртків і гурточків вигадати ще один — це неабияка справа”, сказав Діоталлеві, який у той момент став жертвою приступу марнославства.

Якби треба було простим словом назвати домінуючу прикмету французького масонства XVIII сторіччя, адекватним було б одне-єдине слово — дилетантизм.

(René Le Forestier, *La Franc-Maçonnerie Templière et Occultiste*, Paris, Aubier, 1970, 2)

Наступного вечора ми запросили Альє відвідати бар Піладе. Попри те, що нові завсідники бару помирилися з костюмом і краваткою, поява нашого гостя у синьому костюмі в делікатну смужку та в білосніжній сорочці, у краватці, притриманій золотою шпилькою, викликала певну сенсацію. На щастя, о шостій вечора бар Піладе був доволі порожній.

Альє збив Піладе з пантелику, замовляючи марковий коньяк. Звичайно, він у нього був, але красувався на полиці за цинковою лядою, неторканий роками.

Альє говорив, розглядаючи напій проти світла, відтак зігріваючи його в руках і показуючи на зап'ястях золоті запонки, що виглядали на єгипетський стиль.

Ми показали йому список, кажучи, що виснували його з машинописів дияволістів.

“Те, що тамплієри були пов'язані із стародавніми ложами майстрів-каменярів, що утворилися під час будівництва Соломонового Храму, річ цілком певна. Так само певне й те, що відтоді ці товариства покликалися на жертву будівничого Храму, Хірама, який загинув від рук таємничих убивць, і давали обітницю помсти за нього. Після переслідувань чимало лицарів Храму, безперечно, влилися у ці братства ремісників, сплавляючи міф про помсту за Хірама із закликом до помсти за Жака де Моле. У XVIII сторіччі в Лондоні існували ложі справжніх каменярів, так звані діяльні ложі, але поступово деякі згудьговані, хоч цілком респектабельні шляхтичі, приваблені їх традиційними обрядами, наввипередки почали вступати в них. Так діяльне масонство, справа справжніх каменярів, перетворилось у масонство спекулятивне, справу символічних каменярів. У цій атмосфері такий собі Дезагульєр, популяризатор Ньютона, намовляє протестантського пастора Андерсона розробити конституції ложі Братів Каменярів у дійстичному дусі й починає говорити

про масонські братства як корпорації, що виникли чотири тисячі років тому, при заснуванні Соломонового Храму. Ось вам причини масонського маскараду — фартух, косинець, молот. Але, можливо, саме тому масонство входить у моду й завдяки згадці про генеалогічні дерева приваблює шляхту, хоча ще дужче подобається міщанству, яке таким чином не лише може говорити із шляхтою на рівних, а навіть здобуває право носити коротку шпагу. Народжується новочасний світ, зубожіла шляхта змушена шукати якогось середовища, де б вона могла наводити зв'язки з новими виробниками капіталу, а останні — ясна річ — прагнуть певного ошляхетнення”.

“Але виглядає на те, що про тамплієрів починають говорити пізніше”.

“Саме Ремзі першим твердить про прямий зв'язок із тамплієрами, але про нього я б волів не говорити. Я підозрюю, що його підмовили езуїти. Саме з його проповідування народилося шотландське крило масонства”.

“Шотландське в якому розумінні?”

“Шотландський обряд — це франко-германська вигадка. Лондонське масонство заснувало три ступені — учня, товариша і майстра. Шотландське масонство збільшує кількість ступенів, адже збільшення кількості ступенів означає збільшення кількості рівнів ініціації і таємничості... Французи, пустоголові від природи, чманіють від таємничості...”

“Але про яку таємницю йдеться?”

“Не було жодної таємниці, зрозуміло. Якби була якась таємниця — точніше якби вони нею володіли — її складність могла б виправдати складність ступенів утаємничення. Натомість Ремзі роздуває кількість ступенів для того, щоб примусити вірити, що вони цією таємницею володіють. Прошу уявити собі тремтіння бравих комерсантів, які нарешті можуть стати лицарями помсти...”

Альє розщедрився на масонські плітки. І в розмові він, як це було у його звичці, поступово переходив на спогади від першої особи. “В ті часи у Франції вже писали куплети про нову моду на фрімасонів, ложі множилися, в їх середовищі оберталися кардинали, ченці, маркізи та купці, а члени королівського дому ставали великими магістрами. До ордену Суворого Тамплієрського Обичаю, який заснував той підозрілий тип, фон Гундом, вступили Гете, Лессінг, Моцарт, Вольтер, ложі виникали серед військовиків, у полках плелися змови, щоб помститися за Хірама і велися дискусії про

неминучу революцію. Для інших масонство було *société de plaisir*, клубом, символом певного статусу. Там були найрізноманітніші типи — Каліостро, Месмер, Казанова, барон Гольбах, д'Алямбер... Енциклопедисти й алхіміки, герметисти й розпусники. І все це впливло наверх, коли вибухнула революція, коли члени тої самої ложі опинилися у ворожих таборах, і здавалося, що велике братство назавжди загрузло в кризі...”

“Чи було протистояння між Великим Сходом та Шотландською Ложею?”

“Лише на словах. Наведу приклад: до ложі Дев'яти Сестер вступив Франклін, який, звичайно, мав на меті перетворити її у світську організацію, адже йому йшлося лише про підтримку для американської революції... Саме тоді одним із великих магістрів був граф де Міллі, який шукав еліксир довголіття. А що він був дурень, то під час своїх експериментів отруївся й помер. Врешті, згадайте Каліостро: з одного боку, він вигадує єгипетські обряди, з іншого — встрає у справу з намистом королеви, у скандал, який розіграли нові панівні верстви, аби дискредитувати Старий Режим. І Каліостро сидів у цьому по вуха, панове мене розуміють? Спробуйте уявити собі, з якими людьми доводилося співжити...”

“Це, либонь, було нелегко”, з розумінням сказав Бельбо.

“Але хто ж вони”, поцікавився я, “ці барони фон Гунди, які шукають Невідомих Зверхників...”

“Навколо цього буржуазного фарсу виникли групи з цілком іншими намірами. Щоб набрати собі адептів, вони ототожнювали себе з масонськими ложами, але насправді їх цілі мали більш ініціаційний характер. Саме тоді відбувається дискусія про Невідомих Зверхників. Але, на жаль, фон Гунд не був серйозною особою. Спершу він змушує адептів вірити, що Невідомі Зверхники — це Стюарти. Відтак твердить, що метою ордену є повернути собі колишні маєтки тамплієрів, і згрібає фінанси звідки може. Не знайшовши їх у достатній кількості, він потрапляє до рук одного чоловіка на ймення Старк, який твердить, що отримав таємницю виробництва золота від справжніх Невідомих Зверхників, які перебувають у Петербурзі. До фон Гунда та Старка стрімголов кидаються теософи, дешеві алхіміки, новоспечені розенкройцери, і всі разом вони обирають великим магістром дуже порядну людину, герцога Брауншвайзького. А той одразу розуміє, в якій нікчемній компанії опинився. Один із членів Обичаю, ландграф Гессену, викликає до себе графа Сен-Жермена, сподіваючися, що цей шляхтич зможе добути для нього

золото — нічого не вдієш, у ті часи треба було підігравати примхам сильних світу цього. А до того ж, ландграф уважав себе святим Петром. Нехай панове повірять мені, одного разу Лаватерові, який був гостем ландграфа, довелося влаштувати сцену герцогині Девошпирській, що вважала себе Марією Магдалиною”.

“А оті Віллермози, оті Мартінеси де Паскаллі, які засновують секту за сектою...”

“Паскаллі був авантюрист. У своїй потайній кімнаті він здійснював теургічні операції, йому являлися ангельські духи у вигляді світлих смуг та ієрогліфічних знаків. Віллермоз сприйняв його всерйоз, бо був ентузіастом, чесною і простодушною людиною. Його захоплювала алхімія, він думав про Велике Діло, якому повинні присвятитися вибрані, аби знайти точку з’єднання шести благородних металів, вивчаючи міри, сокровенні у шести літерах першого імені Бога, яке Соломон об’явив своїм обранцям”.

“А тоді що?”

“Віллермоз заснував чимало орденів і вступив у чимало лож одночасно, як це було у звичаях тих часів, невтомно шукаючи остаточного одкровення, боячися, що воно завжди гніздиться деінде, як це насправді і є — ба більше, це, мабуть, і є єдина істина... І так він вступає до *Elus Cohen* Паскаллі. Але у сімдесят другому році Паскаллі зникає, від’їжджає до Санто-Домінго, залишаючи все непризволяще. Чому він щезає з обрію? Підозрюю, що він став володарем якоїсь таємниці, якою не побажав ділитися. У кожному разі, хай буде мир його душі, на тому континенті він зникає, поглинутий темрявою, чого він і заслужив...”

“А Віллермоз?”

“У ті роки всі були вражені смертю Сведенборга, людини, яка могла б багато чого навчити недужий Захід, якби Захід побажав прислухатися до нього, але світ уже котився до революційного божевілья, аби задовольнити амбіції Третього Стану... І саме в ті роки Віллермоз почув про Суворий Тамплієрський Обичай фон Гунда, який його зачаровує. Йому говорили, що тамплієр, який відкриває себе, засновуючи громадську організацію, не є тамплієром, але XVIII сторіччя було епохою великої легковірності. Віллермоз вступає з фон Гундом у різні спілки, про які говориться у вашому переліку, аж поки фон Гунда не виводять на чисту воду, тобто виявляється, що він — один із тих персонажів, які люблять нагло зникати з касою, і герцог виключає його з організації”.

Він знову кинув погляд на список: “Ага, Вайсгаупт, я майже забув. Просвітлені — або ж Ілюмінати — Баварії, маючи таку назву, спочатку приваблюють чимало високих умів. Але цей Вайсгаупт був анархістом, сьогодні ми б назвали його комуністом, — якби то ви знали, чого тільки не верзли у тому середовищі — державні перевороти, детронізація суверенів, криваві купелі... Завважте, я дуже захоплювався Вайсгауптом, але не за його ідеї, а за надзвичайно ясне розуміння того, як має функціонувати таємне товариство. Однак можна мати чудові організаторські ідеї й водночас досить неясні цілі. Словом, князеві Брауншвайзькому довелося розбиратися у тому замішанні, яке залишив по собі фон Гунд, і князь зрозумів, що тепер у німецькому масонському світі зіштовхнулися принаймні три течії — окультна лінія, куди входили деякі розенкройцери, раціоналістична лінія та анархічно-революційна лінія Просвітлених Баварії. Тоді він запропонував різним орденам та обрядам зустрітися у Вільгельмсбаді на ‘сходинах’, як це тоді називали, ‘генеральних штатів’, якщо можна так висловитися. Налезало відповісти на наступні питання: чи справді орден походить від якогось прадавнього товариства і від якого саме? чи Невідомі Зверхники, охоронці стародавньої традиції, справді існують, і хто вони? які справжні цілі ордену? чи є такою ціллю відновлення ордену тамплієрів? І так далі, включно з проблемою, чи повинен орден займатися окультними науками. Віллермоз з ентузіазмом пристає до них, нарешті він матиме змогу знайти відповідь на питання, які він собі ставив, чесно кажучи, ціле життя... І тут почалася справа де Местра”.

“Котрого де Местра?” поспитав я. “Жозефа чи Ксав’є?”

“Жозефа”.

“Того реакціонера?”

“Якщо він і був реакціонером, то недостатньою мірою. То був цікавий чоловік. Завважте, що цей прибічник Католицької Церкви вступає під іменем *Josephus a Floribus* до однієї з лож саме тоді, коли папи почали видавати перші булли проти масонства. Щобільше, він сходиться з масонами тоді, коли 1773 року папа своїм бреве засуджує єзуїтів. Звичайно, де Местр зближається з ложами шотландського типу, це очевидно, адже він не буржуазний просвітник, він просвітлений, — але ви повинні звернути увагу на цю відмінність, адже італійці називають просвітниками якобінців, тоді як в інших країнах так називають послідовників традиції — цікаве розходження...”

Попиваючи свій коньяк, він інколи виймав з цигарниці, виготовленої з майже білого металу, *cigarillos* незвичної форми (“їх виготовляє мені мій лондонський тютюнник”, говорив він, “як і сигари, що їх ви бачили у мене вдома, будь ласка, частуйтеся, вони досконали...”) і продовжував говорити, загубившись очима у спогадах.

“Де Местр... Людина вишуканого поведження, слухати його було духовною насолодою. Й він мав великий авторитет у колах утаємничених. Однак у Вільгельмсбаді він зрадив очікування всіх. Він послав листа герцогові, рішуче заперечуючи походження ордену від тамплієрів, існування Невідомих Зверхників і корисність езотеричних наук. Він відкидає все це з вірності Католицькій Церкві, але робить це послуговуючись аргументами, гідними буржуазного енциклопедиста. Коли герцог прочитав того листа у колі близьких друзів, ніхто не йняв цьому віри. Де Местр твердив, що метою ордену було лише духовне згуртування і що церемоніали та традиційні обряди служили лише для того, щоб підтримувати містичний дух. Він хвалив усі нові масонські символи, але говорив, що образ, який символізує багато речей, перестає символізувати будь-що. А це — даруйте мені — суперечить усій герметичній традиції, адже символ тим більш є повнотою, одкровенням, могутністю, чим більш він двозначний, леткий, інакше що станеться з духом Гермеса, бога з тисячею облич? А з приводу тамплієрів де Местр говорив, що орден Храму був створений через захланність, і захланність його занастила, ото й усе. Савоєць не міг забути, що орден було зліквідовано за згодою папи. Ніколи не довіряйте таким католикам-легітимістам, хоч би яким великим було їхнє герметичне покликання. Відповідь стосовно Невідомих Зверхників теж була сміховинна: їх нема, а доводом є те, що ми їх не знаємо. Йому заперечили: це цілком природно, що ми їх не знаємо, інакше вони не були б невідомими. Чи й ви гадаєте, що його спосіб мислення безпохибний? Дивно, як вірний такого гарту може бути таким непроникним для відчуття таємниці. Після чого де Местр кинув останній заклик — повернімось до Євангелія і забудьмо божевілля Мемфісу. Просто він виступав за відновлення тисячолітнього курсу Церкви. Розумієте тепер, у якій атмосфері відбувалися сходи у Вільгельмсбаді. Внаслідок відступництва такого авторитета, як де Местр, Віллермоз зостався у меншості, і зійтися можна було щонайбільше на компромісі. Було збережено тамплієрський обряд, будь-яке рішення щодо походження було відкладене, загалом кажучи, сходи зазнали невдачі. Шотландська гілка саме в той момент упустила свою нагоду: якби справи пішли по-іншому, можливо, історія наступного століття склалася б інакше”.

“А потім?” поцікавився я. “Нічого не вдалося полатати?”

“Що там було латати, якщо вжити ваш вираз... Три роки опісля проповідник-євангелик на ймення Лянце, який пристав був до Провісвітлених Баварії, гине, вдарений громом у лісі. При ньому знаходять інструкції ордену, втручається баварський уряд, виявляється, що Вайсгаупт снував змову проти уряду, і наступного року орден розпускають. Щобільше, опубліковують твори Вайсгаупта з гіпотетичними проектами просвітлених, які на століття дискредитують усе французьке та німецьке неотамплієрство... Завважте, цілком імовірно, що насправді просвітлені Вайсгаупта стояли на боці якобінського масонства і проникли в неотамплієрські кола, аби знищити їх. Не випадково цей набрід заманив на свою сторону Мірабо, трибуна революції. Чи можу я сказати вам щось по секрету?”

“Кажіть”.

“Такі люди, як я — зацікавлені в тому, щоб знову з'єднати нитки втраченої Традиції — розгублюються перед такою подією, як Вільгельмсбад. Хтось здогадався і змовчав, хтось знав і збрехав. А згодом було вже запізно — спершу смерч революції, відтак галас навколо окультизму в ХІХ столітті. Подивіться-но на свій список, це ж ярмарок невір'я та легковірності, підставляння підніжок, взаємні анафеми, таємниці, які на вустах у всіх. Театр окультизму”.

“Окультисти не варті уваги, чи не так?” поспитав Бельбо.

“Треба вміти відрізнити окультизм від езотеризму. Езотеризм — це пошук знання, яке передається лише через символи, недоступні для профанів. Натомість окультизм, який розповсюджується у ХІХ столітті, це вершина айсберга, дециця езотеричної таємниці, яка виступає на поверхню. Тамплієри були втаємничені, а доводом є те, що, зазнавши тортур, вони гинуть, аби врятувати свою таємницю. Саме ота їхня стійкість говорить, що вони справді були втаємниченими, і викликає ностальгію за їх знаннями. А окультист — це ексгібіціоніст. Як говорив Пелядан, відкрита усім таємниця нічого не варта. На жаль, Пелядан був не втаємниченим, а окультистом. ХІХ сторіччя — це сторіччя доносів. Усі наввипередки публікують секрети магії, теургії, Кабали, карт таро. Якби ж то вони бодай вірили в це”.

Альє продовжував пробігати поглядом наш перелік, іноді з їдкою посмішкою погордливого співчуття. “Єлена Петровна. Достойна жінщина, правду кажучи, хоч вона не сказала жодного слова, яке не було б написано уже на всіх мурах... Де Гайта, бібліоман-наркоман. Папюс теж добрий фрукт”. Тут він раптом зупинився. “Трес... Звідкіля це? З якого машинопису?”

Молодець, подумав я, помітив інтерполяцію. Ми відбулися неясною відповіддю: “Знаєте, цей список був складений на основі численних текстів, і більшість із них ми вже відіслали назад, то було просто сміття. Ви пригадуєте собі, звідки взявся цей Трес, Бельбо?”

“Не думаю. Діоталлеві?”

“Вже минуло стільки днів... Це так важливо?”

“Зовсім ні”, запевнив нас Альє. “Я питаю, бо ніколи не чув про нього. Ви справді не можете сказати мені, хто пише про нього?”

Дуже шкода, але ми не пам’ятали.

Альє вийняв з камізельки свого годинника. “Господи, в мене ж ще одна зустріч. Вибачте мені, панове”.

Він пішов, а ми залишилися поговорити.

“Тепер зрозуміло. Англіїці виступають із пропозицією масонства, щоб об’єднати всіх утаємничених Європи навколо беконіанського проекту”.

“Але проект удався лише наполовину: ідея, кинута беконіанцями, була настільки приваблива, що зумовила результати, протилежні очікуванім. Так звана шотландська гілка достерегла у новому таємному гуртку спосіб відновити тяглість і вступила в контакт із німецькими тамплієрами”.

“Для Альє ця історія виглядає незрозумілою. Це очевидно. Лише ми тепер можемо сказати, що саме відбулося. У той момент численні національні осередки кидаються конкурувати одні з одними, не виключено, що той Мартінес де Паскаллі був агентом групи з Томару, англійці зрікаються шотландців, які насправді є французами, французи, очевидно, розділені на дві групи — проанглійську і пронімецьку. Масонство — це зовнішнє прикриття, привід, завдяки якому всі ці агенти різних груп — хто зна, де були павликіяни та ерусалимляни — зустрічаються і вступають у сутичку, намагаючись відібрати один в одного той чи інший шматок таємниці”.

“Масонство — це наче *Rick's Cafe Americain* у Касабланці”, сказав Бельбо. “Що спростовує загальноприйнятую думку. Масонство — це зовсім не таємне товариство”.

“Яке там таємне товариство, це вільний порт, як Макао. Фасад. Таємниця криється деінде”.

“Сердешні масони”.

“Поступ вимагає жертв. Але погодьтеся, що ми віднаходимо імманентну раціональність історії”.

“Рациональність історії є наслідком належного переписування Тори”, сказав Діоталлеві. “Що ми й робимо, нехай буде благословенне ім'я Всевишнього”.

“Гаразд”, сказав Бельбо. “Тепер беконіанці мають Сен-Мартен-де-Шан, французько-німецьке неотамплієрське крило розпоршується у міраду сект... Але ми ще не знаємо, про яку таємницю йдеться”.

“Це вам вирішувати”, сказав Діоталлеві.

“Нам? Ми всі граємо в цю гру, і якщо ми достойно не викрутимося, то виглядатимемо останніми дурнями”.

“Перед ким?”

“Таж перед історією, перед трибуналом Істини”.

“Що є істина?” спитав Бельбо.

“Ми”, промовив я.

Сю траву Філософи називають Чортополохом. Се річ випробувана, лише її насіння проганяє чортів та їх з'яви... Її дали молодій жінці, яку вночі мучив диявол, і ся трава змусила його утекти.

(Johannes de Rupescissa, *Trattato sulla Quintessenza*, II)

У наступні дні я занедбав План. Вагітність Лії наближалася до завершення, і я залишався з нею, коли тільки була змога. Лія заспокоювала мої страхи, кажучи, що ще не час. Вона відвідувала курси безболісних пологів, і я намагався бути в курсі її вправ. Лія відмовилася від допомоги, яку пропонувала їй наука, і не захотіла наперед дізнатися стать дитини. Вона віддавала перевагу несподіванці. Я погодився на це її дивацтво. Я мацав її живіт, не питаючи, що з нього вийде, і ми вирішили називати це Річчю.

Я лише питав, чи не міг би я якось брати участь у пологах. “Вона моя також, ця Річ”, говорив я. “Я не хочу бути схожим на тих татусів із фільмів, які ходять туди-сюди шпитальним коридором, запалюючи сигарету за сигаретою”.

“Піме, багато зробити ти й так не зможеш. Приходить мить, коли це лише моя справа. А зрештою, ти й не куриш, навіщо тобі набувати погану звичку з цієї нагоди”.

“Тоді що мені робити?”

“Ти братимеш участь до того і опісля. Опісля, якщо це буде хлопчик, ти виховуватимеш його, розвиватимеш, виростиш у нього, як годиться, старий добрий комплекс Едіпа, а потім, коли прийде час, з усміхом, не створюючи проблем, постанеш перед ним для ритуального батьковбивства, відтак одного дня покажеш йому свій злиднений офіс, картотеку, начерки дивовижної історії металів і скажеш йому, сину мій, колись усе це належатиме тобі”.

“А якщо це буде дівчинка?”

“Ти скажеш, дочко моя, все це колись належатиме тому ледащові, твоєму чоловікові”.

“А до того?”

“Коли настануть перейми, між однією переймою та іншою минає час, і треба лічити, бо зі скороченням інтервалу підходить час пологів. Ми лічитимемо разом, ти даватимеш мені ритм, як гребцям на галері. І все буде так, ніби й ти допомагатимеш Речі поступово вийти зі свого темного підземелля. Бідолашний-бідолашна... Послухай, зараз їй так добре у темряві, смокче собі соки, наче восьминіг, і все безкоштовно, а тоді — раз — випорскне назовні, на сонячне світло, кліпне оченятами й скаже: де це я, до дідька, опинився-опинилася?”

“Бідолашний-бідолашна. А вона до того ж незнайома навіть із паном Ґарамоном. Нумо, спробуймо лічити”.

Ми лічили у темряві, тримаючись за руки. Я мріяв. Ця Річ була чимось справжнім, чимось, що могло внести якийсь сенс в усі ці химери дияволістів. Бідолашні дияволісти, вони проводили ночі за так званими хімічними зашлюбинами, питаючи себе, чи вдасться одержати зливок золота у вісімнадцять каратів, і чи філософський камінь — це *lapis exillis* чи якийсь нещасний, череп'яний Грааль; мій же Грааль крився у Ліїному животі.

“Авжеж,” говорила Лія, кладучи мою руку на свій опуклий, напружений живіт, “саме тут вистоюється твоя гарна сировина. Ті люди, яких ти бачив у замку, що вони думали про те, що відбувалося в посудині?”

“Ну, що там буркоче меланхолія, сірчиста земля, чорний свинець, олія Сатурна, що там цілий Стікс розм'якшень, розріджень, перемелень, насичень, занурень, розпилень, гнила земля, смородлива могила...”

“Вони що, імпотенти? Чи вони не знають, що в цій посудині визріває наша Річ, гарненька, біленька й рожевенька?”

“Звісно що знають, але для них навіть твій животик — це метафора, повна таємниць...”

“Таємниць немає, Піме. Нам добре відомо, як формується Річ, як утворюються її нервики, її м'язики, її оченята, її селезіночки, її підшлункові залозочки...”

“О Господи, скільки ж у неї селезінок? Це що, Дитя Розмарі?”

“Це я так, до слова. Але ми повинні бути готові прийняти її, навіть якщо у неї дві голови”.

“Зрозуміло! Я б навчив її грати дуети для сурми та кларнету... Ні, для цього їй довелося б мати чотири руки, а це забагато, але подумай лишень, який би з неї вийшов піаніст, концерт для двох лівих рук! Брр... Зрештою, навіть мої дияволісти знають, що того дня у клініці буде здійснено акт білої магії і народиться Ребіс, андрогін...”

“Ну от, ще чого бракувало. Ліпше послухай мене. Ми назвемо його Джуліо або Джулія, так звали мого дідуса, ти згоден?”

“Мені подобається, звучить гарно”.

Якби лишень я зупинився в той момент. Якби я написав білу книгу, добру чарівничу книгу для всіх адептів Розкритої Ісиди, аби пояснити їм, що нема більше потреби шукати таїну таїн, що текст життя не приховує жодного таємного сенсу і що все криється там, у животах усіх Лій на світі, у лікарняних палатах, на солом'яних матрацах, на берегах річок. А камені, які повертаються з вигнання, і святий Грааль — це не інше, як оті верескливі почварки, у яких ще звисає пуповина, а лікар б'є їх по дупці. І що Невідомими Зверхниками для нашої Речі є ми з Лією, й що Річ упізнає нас одразу, навіть не питаючи того телепня де Местра.

Але ні, ми — сардонічні глузливіці — забажали пограти з дияволистами у піжмурки, показуючи їм, що якщо космічна змова існує, космічнішою від тієї змови, яку вигадали ми, не буває.

Так тобі й треба, — говорив я собі того вечора, — то й чекай тепер тут, що ж відбудеться під маятником Фуко.

Я можу з певністю сказати, що сей потворний гібрид походить не з материнської утроби, а від Ефіяльта, від Інкуба чи якогось іншого жажливого демона, він наче був зачатий якимось гнилим і отруйним грибом, дітищем фавнів та німф, подібнішим на демона, ніж на людину.

(Athanasius Kircher, *Mundus Subterraneus*, Amsterdam, Jansson, 1665, II, pp. 279-280)

Того дня я хотів залишитися вдома, передчуваючи щось, але Лія сказала, щоб я не вдавав із себе принца-консорта і йшов працювати. “Ще є час, Піме, Річ ще не збирається народжуватися. Мені теж треба вийти. Іди”.

Я підходив до дверей офісу, коли відчинилися двері пана Салона і з'явився старий у своєму жовтому робочому фартусі. Я не міг не привітатися з ним, і він запросив мене увійти. Я ніколи не бачив його робітні й прийняв запрошення.

Якщо за тими дверима колись було помешкання, Салоніві, напевно, довелося розвалити внутрішні стіни, бо те, що я побачив, виглядало наче печера величезних і невиразних розмірів. Задля якоїсь неясної архітектонічної причини те крило будинку мало мансардовий верх, і світло проникало туди через похилу, засклену стелю. Шибки були брудні або матовані, чи Салон заслони́в їх, щоб уникнути прямих променів сонця, не знаю, а може, це просто через нагромадження предметів, які повсюди аж кричали про боязнь залишити порожній простір, але в печері було світло як у присмерку. Це враження підсилювалось також тим, що приміщення розділяли старі аптечні шафи, утворюючи арки, в яких видніли пройми, проходи, перспективи. Домінантовою барвою була коричнева, коричневими були предмети, етажерки, столи, розмита амальгама денного світла та світла старих ламп, які плямами освітлювали деякі закутки. Першим враженням було, неначе я опинився у майстерні струнних інструментів, що її власник пропав ще в часи Страдіварі і з плином часу смугасті животи лютець укрила пилюка.

Відтак мої очі потроху звикли до отого присмерку, і я зрозумів, що опинився, як і належало сподіватися, у закам'янілому зоопарку. В глибині на штучну гілку видирався ведмедик з прозорими, склистими очима, поруч зі мною розташувався пугач, переляканий і величний, перед столом пришикла ласиця — а може, куниця чи тхір, не знаю. В центрі столу височіла якась доісторична тварина, якої я не розпізнав, схожа на рентгенівський знімок великої кішки.

То могла бути пума, гепард, собака великого розміру, було видно її кістяк, який уже був частково випханий клоччям, підтримуваним залізною арматурою.

“Данський дог однієї м'якосердної заможної пані” криво посміхнувся Салон, “Вона хоче пам'ятати його таким, яким він був у часи її подружнього життя. Бачите? З тварини знімається шкура, всередині шкура вимазується арсеновим милом, відтак вимочуються і вибілюються кістки... Зазирніть до тої шафи, яка чудова колекція хребтів та грудних кліток. Незлий кісткозбір, чи не так? Тоді зв'яжете кістки металевими дротами і, відтворивши скелет, монтуєте на нього арматуру, для набивання я звичайно використовую сіно або ж пап'є-маше чи гіпс. Насамкінець натягаєте шкуру. Я виправляю шкоду, завдану смертю та тлінням. Погляньте на цього пугача, невже він не здається живим?”

Відтепер будь-який живий пугач здаватиметься мені мертвим, перенесеним руками Салона у склеротичну вічність. Я глянув на обличчя цього бальзамувальника звірячих фараонів, на його густі брови, сірі щоки, намагаючися зрозуміти, чи він — жива істота, чи радше архитвір свого власного мистецтва.

Щоб краще його роздивитися, я ступив крок назад і відчув, як щось торкнулося моєї потилиці. Я з дрожем обернувся і побачив, що привів у рух маятник.

Великий зчетвертований птах коливався вслід за рухом списа, що простромив його. Спис увійшов йому в голову, і через розпанахані груди було видно, що він проник туди, де колись були серце і волю, й тут розгалужувався, розширюючись і утворюючи перевернутий тризуб. Одне вістря, товстіше, простромило птахові те місце, де колись були нутрощі, і цілилось у землю, наче шпага, а два менші вістря пронизували лапи, виходячи назовні симетрично до кігтів. Птах легко коливався, й тінь від трьох гостряків показувала на долівці слід, що його він би залишив, якби торкнувся її.

“Чудовий екземпляр королівського орла,” мовив Салон. “Але мені треба ще попрацювати над ним кілька днів. Я саме вибирав

для нього очі". І він показав мені скриньку, повну скляних рогівок та зіниць, наче кат святої Лючії, який показує зібрані за цілу свою кар'єру трофеї. "Не завше так легко, як із комахами, де достатньо лише коробки та шпильки. Безхребетних, приміром, обробляють формаліном".

Я відчув запах трупарні. "Це, либонь, надзвичайно цікава робота," сказав я. А тим часом думав про ту живу Річ, яка пульсує в утробі Лії. Мене пройняла заціпенінням страшна думка: якби Річ померла, сказав я собі, я хочу поховати її сам, нехай живить підземних хробаків й удобрює землю. Лише таким чином я відчуватиму, що вона ще жива...

Я здригнувся, бо Салон, говорячи, вийняв з одної із своїх шаф якусь дивну істоту. Вона була завдовжки десь сантиметрів зо тридцять, і це, безперечно, був дракон, рептилія з великими чорними, перетинчастими крильми, з півнячим гребенем і роззявленою пащею, наїжаченою мініатюрними, гострими як пила зубами. "Який красень, правда? Це моя композиція. Я використав саламандру, кажана, луску змії... Це дракон підземелля. Мене надихнуло ось це..." Він показав мені великий том фоліо, оправлений у стародавній пергамен, із шкіряними зав'язками, що лежав на іншому столі. "Мене це коштувало чималенько, я не бібліофіл, але цей том я неодмінно хотів мати. Це *Mundus Subterraneus* Атаназіуса Кірхера, перше видання 1665 року. Ось цей дракон. Точнісінько такий самий, чи не так? Він живе у вулканічних печерах, так каже цей добрий езуїт, якому було відомо все — відоме, невідоме й навіть те, що не існує..."

"Ви думаєте лише про підземелля," сказав я, згадавши нашу розмову в Мюнхені та слова, які я підслухав через Діонісове вухо.

Він відкрив том на іншій сторінці: там було зображення земної кулі, що здавалася розпухлим, чорним органом, пронизаним павутиною світлих, звивистих, племенистих жилок. "Якщо Кірхер мав рацію, у серці землі більше стежок, ніж на поверхні. Джерелом усього, що відбувається в природі, є тепло, що парує там, унизу..." Я думав про Творіння у чорній тонації, про утробу Лії, про Річ, яка намагалася вирватися зі свого ніжного вулкана.

"... а все, що відбувається у світі людей, замишляється саме там, унизу".

"Так твердить отець Кірхер?"

"Ні, він цікавиться лише природою, не більше... Але, дивна річ, друга частина цієї книги говорить про алхімію та алхіміків, і саме тут, бачите, у цьому місці, він викриває розенкройцерів. Навіщо

він накидається на розенкройцерів у книзі про підземний світ? Наш єзуїт добре знав, йому було відомо, що останні тамплієри знайшли притулок у підземному царстві Агартти...”

“І, вочевидь, вони все ще там,” ризикнув я.

“Вони все ще там,” сказав Салон. “Не в Агартті, а в інших підземеллях. Можливо, під нами. Тепер у Мілані теж є метрополітен. Кому він був потрібен? Хто керував роботами?”

“Гадаю, інженери-спеціалісти”.

“Авжеж, заплющуйте, заплющуйте очі. А тим часом у тому вашому видавництві публікуються невідомо чії книги. Скільки євреїв серед ваших авторів?”

“Ми не питаємо авторів про їхнє походження,” сухо відповів я.

“Ви не мусите вважати мене антисемітом. Деякі з моїх найкращих друзів – євреї. Я маю на увазі певний тип євреїв...”

“Який?”

“Я знаю, який...”

Він відчинив свою скриньку. В неописанному безладі там лежали комірці, гумки, кухонні причандалля, відзнаки різних технічних шкіл, навіть монограма імператриці Олександри Федорівни та хрест Почесного Легіону. У всьому цьому він, під впливом своїх галюцинацій, починав бачити печать Антихриста, у формі трикутника або двох перещених трикутників.

(Alexandre Chayla, "Serge A. Nilus et les Protocoles", *La Tribune Juive*, 14 травня 1921 р., стор. 3)

"Бачите," додав він, "я народився у Москві. Саме в Росії за моєї молодости з'явилися таємні єврейські документи, де чорним по білому було написано, що аби підкорити собі уряди, належить працювати у підпіллі. Послухайте". Він узяв невеличкий зошит, де ним від руки були записані цитати: "В той час усі міста матимуть залізничі метрополітену і підземні переходи: з них ми висадимо у повітря всі міста світу." Протоколи Мудреців Сіону, документ номер дев'ять!"

Мені спало на думку, що колекція хребтів, скринька з очима, шкури, які він натягав на арматуру, походять, можливо, з якогось табору знищення. Але ні, я мав справу зі стариганом, який з ностальгією носив у собі давні спогади про російський антисемітизм.

"Якщо я вас добре зрозумів, існує таємне товариство євреїв — куди, однак, входять тільки деякі з них — що снує якусь змову. Але чому в підземеллі?"

"Це здається мені очевидним! Якщо хтось снує змову, то снує її внизу, а не при сонячному світлі. Споконвіків це відомо усім. Панування над світом означає панування над тим, що знаходиться внизу. Над підземними течіями".

Я згадав запитання Альє у його кабінеті, а також друїдес у П'ємонті, які викликали теллюричні течії.

"Чому кельти викопували в серці землі святилища з галереями, сполученими зі священним колодязем?" продовжував Салон. "Колодязь проходив крізь радіоактивні складки, це відомо. Як

побудована Гластонбері? Хіба не на острові Авалон народився міф про Грааля? А хто вигадав Грааль, якщо не єврей?”

Знову Грааль, Боже милий. Але до чого тут Грааль, є лише один Грааль, це — моя Річ, яка перебуває в контакт з радіоактивними складками Ліїного лона, й зараз вона, мабуть, любо пливе собі до виходу з колодязя, а може, готується вийти, я ж тим часом стою посеред цих випханих соломою пугачів, навколо мене — сотня мертв'яків, та ще один, який вдає із себе живого.

“Усі собори були побудовані там, де стояли кельтські мегаліти. Навіщо кельти всаджували камені в ґрунт, завдаючи собі стільки труду?”

“А навіщо єгиптяни завдавали собі стільки труду, зводячи піраміди?”

“Ну ось, бачите. Антени, термометри, зонди, голки, подібні до тих голок, що їх китайські лікарі всаджують туди, де на них реагує тіло, у вузлові точки. В осереді землі є розтоплене ядро, неначе сонце, можливо, навіть справжнісіньке сонце, навколо якого обертаються різні речі на різних траєкторіях. Це орбіти теллюричних течій. Кельти знали, де вони і як їх опанувати. А Данте, Данте? Що він хоче розповісти нам своєю історією про сходження у глибину? Ви мене розумієте, мій любий друже?”

Мені не подобалося бути його любим другом, але я продовжував слухати його. Джуліо-Джулія, мій Ребіс, сидить, наче Люцифер, в осерді Ліїного лона, але він—вона — ця Річ напевно перевернеться, шугне вгору, якимось чином вибереться назовні. Ця Річ була створена для того, щоб вийти з нутра, щоб відкритися у своїй прозорій таємниці, а не щоб увійти туди, схиливши голову, в пошуках якогось липкого секрету.

Салон продовжував, він зовсім забувся у своєму монолозі, повторюваному майже напам'ять: “Знаєте, що таке англійські *ley lines*? Якщо ви пролітатимете над Англією на літаку, то побачите, що всі священні місця об'єднані прямою лінією, мережею ліній, які снуються по всій території, їх легко побачити, адже вони підказали план пізніших доріг...”

“Усі священні місця були з'єднані дорогами, а дороги прокладано так, щоб вони були якомога прямішими...”

“Справді? Тоді чому вздовж цих ліній мігрують птахи? Чому ці лінії збігаються з траєкторіями летючих тарілок? Цей секрет було втрачено після вторгнення римлян, але існує ще хтось, кому він відомий...”

“Євреї,” підказав я.

“Вони теж копають. Першим алхімічним принципом є VITRIOL — *Visita Interiora Terrae, Rectificando Invenies Occultum Lapidem*”.

Lapis exillis. Мій Камінь, який повільно виходив з вигнання, з солодкого, безпам'ятного, гіпнотичного вигнання у просторій посудині Лії, не шукаючи інших глибин, мій прегарний, білий Камінь, який хоче на поверхню... Мені хотілося бігти додому, до Лії, година за годиною чекати разом з нею появи Речі, тріумфального відвоювання поверхні. У печері Салона панував сморід підземель, підземелля — це наш початок, від якого слід відійти, а не мета, до якої слід змагати. І все ж я слухав Салона, й у моїй голові вирували нові підступні ідеї щодо Плану. Очікуючи єдиної Істини цього земного світу, я докладав усіх зусиль, щоб будувати нові омани. Сліпий, наче підземні тварини.

Я здригнувся. Мені треба було вийти з цього тунелю. “Я мушу йти,” сказав я. “Може, ви б мені порадили якісь книги на цю тему”.

“Гм, усе, що було написано з цього приводу, брехливе, брехливе, як душа Юди. Все, що мені відомо, я дізнався від свого батька...”

“Він був геологом?”

“Та ні,” засміявся Салон, “ні, зовсім ні. Мій батько — нема чого соромитися, адже сплигло вже стільки води — працював в Охрані. Під безпосереднім началом її Шефа, легендарного Рачковського”.

Охорона, Охорона, щось схоже на КДБ, чи це часом не царська таємна поліція? А той Рачковський, ким він був? Хто мав подібне ім'я? Хай йому біс, це ж таємничий відвідувач полковника, граф Ракоські... Ні, далі так не можна. Ці збіги справляли на мене надто велике враження. Я не напихав соломою мертвих тварин, я породжував живих.

Коли в матерію Великого Твору входить Біле, Життя перемагає Смерть, воскресає їх Цар, Земля і Вода стає Повітрям, наступає панування Місяця, народжується їх Дитя... Тоді Матерія отримує таку ступінь нерухомості, що Вогонь не може її знищити... Коли художник бачить досконалу білість, Філософи кажуть, що треба подерти книги, бо вони стали непотрібні.

(Dom J. Pernety, *Dictionnaire mytho-hermétique*, Paris, Bauche, 1758, "Blancheur")

Я поспіхом промимрив якесь виправдання. Гадаю, я сказав "завтра моя дівчина має родити", Салон побажав мені всього найкращого з таким виглядом, наче не зрозумів, хто батько дитини. Я побіг додому, аби подихати добрим повітрям.

Лії не було. В кухні на столі — картка: "Кохання моє, у мене відійшли води. Я не знайшла тебе в офісі. Я помчала в клініку на таксі. Приїдь до мене, я почуваю себе самотньою".

Мене охопила хвилинна паніка, я мусив бути там і лічити разом з Лією, я мав бути в офісі, вона мала знати, де я. Це була моя вина, Річ народиться мертвою, Лія помре разом з нею, і Салон випхає їх обох соломою.

Я увійшов до клініки, неначе п'яний, питаю щось у людей, які нічого не могли знати, двічі помилився відділенням. Я говорив усім, що вони повинні добре знати, де народжує дитину Лія, і всі говорили мені, щоб я заспокоївся, адже у цьому місці всі народжують дітей.

Врешті, сам не знаю як, я опинився у палаті. Лія була бліда, але перлистою блідістю, і усміхалася. Хтось підбрав їй гривку під білий чепчик. Уперше я бачив Ліїне чоло у всьому його блиску. Поруч із нею лежала Річ.

"Це — Джулію," сказала вона.

Мій Ребіс. Я теж брав участь у його створенні, але не зі шматків мертвих тіл, і без арсенового мила. Він був цілий, усі пальці були на місці.

Я забажав побачити його цілого. “Який у нього гарний пісюнчик, які великі яечка!” Відтак я поцілував Лію у відкрите чоло: “Це твоя заслуга, люба, все залежить від посудини”.

“Авжеж, моя заслуга, гівнюче. Я мусила лічити сама”.

“Я завжди знав, що на тебе можна лічити,” сказав їй я.

Підземний народ досяг найвищого знання...
Якби наше божевільне людство розпочало
проти них війну, їм було б неважко підірвати
поверхню планети.

(Ferdinand Ossendowski, *Beasts, Men and Gods*,
1924, V)

Я залишався з Лією й тоді, коли вона вийшла з клініки, адже тільки-но опинившись вдома, вона, міняючи малому пелюшки, вибухнула плачем і сказала, що ніколи не дасть собі ради. Згодом хтось пояснив нам, що це нормально — після піднесення, викликаного перемогою під час пологів, надходить відчуття безсилости перед незчисленністю завдань. У ті дні, коли я тинявся по хаті, почувавоючи себе непотрібним — у кожному разі непридатним для годування груддю, — я проводив довгі години, читаючи все, що зміг знайти про теллюричні потоки.

Після повернення я заговорив про це з Альє. Він знудьговано махнув рукою: “Убогі метафори, які натякають на таємницю змія Кундаліні. Китайська геомантия теж шукала в землі сліди дракона, але теллюричний змій означав усього лиш змія втаємничення. Богиня спочиває у вічному летаргічному сні у формі скрученого змія. Кундаліні ніжно, з легким свистом пульсує, пульсує і з’єднує важкі тіла з тілами тендітними. Наче вихор, або водяний смерч, наче половина силаби ОМ”.

“То на яку ж таємницю натякає змій?”

“На теллюричні потоки. Але на справжні теллюричні потоки”.

“А що ж таке справжні теллюричні потоки?”

“Це велика космологічна метафора, яка натякає на змія”.

До дідька Альє, сказав я собі. Я знаю про це більше від нього.

Я перечитав свої нотатки Бельбо та Діоталлеві, і сумнівів у нас більше не залишилося. Нарешті ми знайшли можливість дати тамплієрам гідну таємницю. То було найбільш економне, найбільш вичукане вирішення, й усі елементи нашого тисячолітнього ребусу ставали на свої місця.

Отже, кельти знали про теллюричні потоки: вони дізналися про це від атлантів, коли ті з них, які вижили після занурення у воду континенту, емігрували частково до Єгипту, а частково до Британії.

Атланти довідалися про все від наших пращурів, котрі мандрували з Авалону через континент Му аж до центральної пустелі Австралії, — коли всі континенти становили єдине, неподільне ядро, чудесну Пангею. Вистачило б уміти прочитати (як уміють аборигени, які, однак, мовчать) таємничу абетку, висічену на великій скелі Аерс-Рок, щоб знайти Пояснення. Аерс-Рок — це антипод великої (невідомої) гори, яка є Полюсом, справжнім Полюсом, Полюсом ініціації, а не тим, до якого може дістатися перший-ліпший міщух-мандрівник. Звичайно — і це очевидно для кожного, хто не дає себе засліпити фальшивій мудрості західної науки, — видимий Полюс не є справжнім Полюсом, справжнього Полюса не здатен побачити ніхто, за винятком кількох adeptів, вуста яких запечатані.

А кельти вірили, що вистачило б знайти глобальну карту цих потоків. Ось чому вони зводили мегаліти — то були радіочутливі апарати, щось на зразок клапанів, електричних розеток, умонтованих у точки, де ці потоки розгалужуються в різних напрямках. *Leylines* позначали лінію вже визначеного потоку. Дольмени — це камери конденсації енергії, де друїди за допомогою геомантичних пристроїв намагалися екстраполювати глобальну мережу; кромлехи та Стоунгендж — то були мікро-макрокосмічні обсерваторії, звідки друїди, досліджуючи порядок сузір'їв, намагалися вгадати порядок потоків — адже, як твердить Смарагдова Таблиця — те, що вгорі, ізоморфне з тим, що долі.

Але проблема полягала не в цьому, принаймні не лише в цьому. Це збагнуло інше крило еміграції атлантів. Окультні знання єгиптян перейшли від Гермеса Трисмегіста до Мойсея, й він обачно приховав їх від своїх голодранців з черевами, все ще повними манни — і дав їм десять заповідей, що їх ті принаймні могли зрозуміти. Істину, яка завше має аристократичний характер, Мойсей зашифрував у П'ятикнижжі. Це зрозуміли кабалісти.

“Подумайте тільки,” говорив я, “усе вже було написано, наче у відкритій книзі, у вимірах Соломонового Храму, а охоронцями таємниці були розенкройцери, які утворювали Велике Біле Братство, тобто секту есеїв, а ті, як відомо, втаємничили у свої секрети Ісуса, ось вам і причина розп'яття Ісуса, яке інакше годі зрозуміти...”

“Звичайно, страсті Христа — це алегорія, провіщення суду над тампліерами”.

“Справді. А завдяки Йосифові Ариматейському таємниця Ісуса потрапляє, точніше, повертається, у країну кельтів. Але, можливо, ця таємниця ще не повна, християнські друїди знають лише її фрагмент, і ось вам езотеричне значення Грааля: за ним щось стоїть, але ми не знаємо, що саме. А про істоту таємниці, що про неї у всій повноті говорив іще Храм, підозрює лише купка рабинів, які залишилися в Палестині. Вони діляться нею з мусульманськими сектами втаємничених, сектами суфі, ісмаїлітів, мутакаллеміні. А від них про це дізнаються тамплієри”.

“Нарешті маємо тамплієрів. А я вже хвилювався”.

Ми вигладжували План, котрий, неначе м'яка глина, піддавався нашим маячним примхам. Тамплієри відкрили цю таємницю під час безсонних ночей, проведених в обіймах своїх товаришів по сідлі, в пустелі, де дув неблаганний самум. Шматок за шматком вони виривали її у тих, кому була відома сила космічної концентрації Чорного Камня Мекки, спадку вавилонських магів — адже очевидно, що Вавилонська Вежа була не чим іншим, як спробою, на жаль, надто поспішною і, зрозуміло, невдалою, через зарозумілість її творців, побудувати наймогутніший мегаліт, проте вавилонські архітектори погано зробили розрахунки. Адже, як це показав отець Кірхер, якби вежу добудували до її вершини, вона через свою надмірну вагу призвела б до зміщення земної осі на дев'яносто градусів, а може, й більше, і наша бідолашна земна куля, замість фалічної корони, спрямованої у вишину, залишилась би з безплідним апендиксом, обвислим прутнем, мавп'ячим хвостом, що бовтається внизу, Шехіною, загубленою у запаморочливих безоднях антарктичного Мальхуту, млявим пінгвінячим ієрогліфом.

“Але врешті-решт, яку саме таємницю відкрили тамплієри?”

“Не хвилюйтеся, ми ще до цього дійдемо. На створення світу пішло сім днів. Спробуємо дізнатися”.

Земля — це магнітне тіло: фактично, як це відкрили деякі вчені, вона є одним великим магнітом, що знав ще Парацельс коло трьохсот років тому.

(Н. Р. Blavatsky, *Isis Unveiled*, New York, Bouton, 1877, I, p. XXIII)

Ми спробували й домоглися успіху. Земля — це великий магніт, а сила та напрямок його потоків визначаються також впливом небесних сфер, сезонними циклами, прецесіями рівнодень, космічними циклами. Тому система потоків міняється. Але вона розгалужується, наче волосся, котре, ростучи на всій поверхні черепної коробки, відходить спіраллю від одної точки, що знаходиться на потилиці, там, де воно найбільше опирається гребінцеві. Визначивши цю точку, поставивши у цій точці наймогутнішу станцію, можна опанувати, підкорити, підпорядкувати собі всі теллюричні течії планети. Тамплієри зрозуміли, що таємниця полягала не лише у всесвітній карті потоків, а й у тому, щоб знати критичну точку, *Omphalos, Umbilicus Telluris*, Пуп Землі, Осереддя Світу, Командний Пункт.

Усі ці алхімічні казки — хтонічне сходження чорного діла, електричне іскріння білого діла — були всього лишень зрозумілими для втаємничених символами цього віковичного прослуховування, остаточним результатом якого повинно бути червоне діло, глобальне знання, непереврене опанування планетарної системи потоків. Таємниця, справжня алхімічна й тамплієрська таємниця полягала у встановленні Джерела цього внутрішнього ритму, ритму ніжного, жаского й правильного, немов пульсування змія Кундаліні, все ще незнаного у багатьох своїх аспектах, але, безперечно, точного, наче годинник, єдиного справжнього Каменя, який будь-коли падав у вигнання із неба — Великої Матері Землі.

Саме це, зрештою, хотів зрозуміти Філіп Красивий. Звідси злісне наполягання інквізиторів на таємничому поцілункові *in posteriori parte spine dorsi*. Вони хотіли добитися таємниці Кундаліні. Кого там обходила содомія.

“Усе досконало,” промовив Діоталлеві. “А навчившись керувати теллюричними течіями, що з них можна робити? Пиво?”

“Облиште,” сказав я, “невже ви не розумієте значення такого відкриття? Поставте на Теллюричному Пупі найпотужніший клапан — і він дасть вам змогу передбачати дощі та посухи, викликати урагани, цунамі, землетруси, розколювати континенти, топити острови (Атлантида, звісно, зникла внаслідок нерозважного експерименту), створювати лісові простори та гірські хребти... Ви усвідомлюєте? Нехай сховається атомна бомба, яка приносить шкоду тому, хто її кидає, також. Ти телефонуєш зі свого командного пункту президентові Сполучених Штатів і кажеш: якщо завтра не буде мені фантастильйона доларів, або ж незалежності Латинської Америки чи Гаваїв, або знищення твоїх ядерних резервів, тоді Каліфорнія остаточно відірветься від континенту і Лас-Вегас стане плавучим казино...”

“Але ж Лас-Вегас — у Неваді...”

“Не має значення, контролюючи теллюричні течії, можна відірвати й Неваду, а навіть Колорадо. А тоді телефонуєш до Верховної Ради СРСР і кажеш: любі друзі, на понеділок маєте віддати мені всю волзьку ікру, а також Сибір, який буде чудовим складом морожених продуктів, інакше я зітру на порох Урал, примушу виїти з берегів Каспій, пушу в дрейф Литву та Естонію і потоплю їх у Філіппінській западині”.

“Це правда,” сказав Діоталлеві. “Грандіозна могутність. Можна переписати цілу землю, наче Тору. Перемістити Японію у Панамську затоку”.

“Паніка на Вол-Стріт”.

“Куди там космічному щитові. Яке там перетворення металів у золото. Спрямуєш відповідний заряд, стимулюєш земні нутрощі, примушуєш їх за десять секунд зробити те, що вони робили за мільярди років — і весь Рур перетвориться тобі на родовище діамантів. Еліфас Леві говорив, що знання всесвітніх флюїдальних припливів, відпливів та течій лежить в основі таємниці людської всемогутності”.

“Мабуть, так воно й є,” сказав Бельбо, “ціла земля неначе перетворюється в одну оргонову камеру. Це очевидно, Райх був, безперечно, тамплієром”.

“Всі ними були, крім нас. Добре, що хоч ми вчасно похопилися. Тепер ми їх випередимо”.

Справді, що ж зупиняло тамплієрів, коли вони вже знали таємницю? Вони ж повинні були скористати з неї. Але одна справа знати, а зовсім інша — вміти застосувати це знання. А тим часом вони, навчені диявольським святим Бернардом, на місці мегалітів,

убогих кельтських клапанів, поставили готичні собори, набагато чутливіші й могутніші, що в їх підземних криптах мешкали чорні діви, які перебували в контакті з радіоактивними складками. Вони відкрили Європу мережею трансляційних станцій, які повідомляли одна одній про потужність, склад та напрямок теллюричних течій.

“На мою думку, вони знайшли в Новому Світі шахти срібла, викликали викиди мінералів, а відтак, управляючи Гольфстрімом, змусили його принести мінерали до португальських берегів. Томар був центром розподілу, Східний Ліс — основним сховищем. Ось вам і причина їх багатства. Але це були лише крихти. Вони зрозуміли, що для того, щоб уповні скористати зі своєї таємниці, вони мусять дочекатися технологічного розвитку, який займе принаймні шістьсот років”.

Отже, тамплієри уклали План так, щоб лише їхні наступники, маючи змогу належним чином використати свої знання, відкрили, де знаходиться Земний Пуп. Але яким чином вони розділили фрагменти сенсаційного послання до тридцяти шести, розкиданих по світі? Як можна було розділити це послання на стільки частин? Адже ж послання, в якому йдеться, що місцем розміщення Пупа Землі є Баден-Баден, Кунео або Чаттануга, не може бути надто складним.

А може, це була карта? Однак на карті мала б бути позначена точка розміщення Пупа. А той, хто має фрагмент із позначкою, той уже знає все і не потребує інших частин. Ні, все було, либонь, складніше. Ми сушили собі мізки впродовж кількох днів, аж поки Бельбо не вирішив удатися по допомогу до Абулафії. Її відповідь звучала так:

Гійом Постель помер 1581 року.
Бекон є віконтом Сент-Олбансом.
У Консерваторії є Маятник Фуко.

Надійшла пора знайти якусь роль для Маятника.

Не минуло й кількох днів, як я зміг запропонувати доволі елегантний розв'язок. Один дияволист приніс нам твір про герметичний секрет соборів. Згідно з нашим автором, одного дня будівничі Шартру, звисивши з ключа склепіння висок, легко виснували з цього, що земля обертається. Ось причина суду над Галілеєм, завважив Діоталлеві, Церква винюшила в ньому тамплієра, — ні, сказав Бельбо, кардинали, які засудили Галілея, були адептами тамплієрства, що проникли в Рим, тому вони поквапилися затулити рота триклятому тосканцеві,

тамплієрові-зрадникові, який з марнославства хотів виспівати все за чотириста років до дати закінчення Плану.

Принаймні це пояснювало, чому майстри-каменярі накреслили під Маятником лабіринт, стилізований образ системи підземних течій. Ми пошукали зображення лабіринту в Шартрійському соборі — не наче сонячний годинник, роза вітрів, кровобіжна система, сліди рухів, які робить у своїй сплячці Змій. Всесвітня карта течій.

“Гаразд, припустімо, що тамплієри послуговувались Маятником, щоб вказати на Умбілікус. Але можна обійтися без лабіринту, який усе ж є лише абстрактною схемою — розстелюеш на підлозі карту світу й говориш, скажімо, що точка, якої торкнувся дзьоб Маятника у певну годину, є місцем знаходження Пупа. Але де саме слід це робити?”

“Місце не викликає сумнівів — це Сен-Мартен-де-Шан, Криївка”.

“Авжеж,” відповів Бельбо, “але припустімо, що опівночі Маятник коливається вздовж осі — приміром — Копенгаген-Кейптаун. Де ж тоді шукати Умбілікус, у Данії чи в Південній Африці?”

“Слушне зауваження,” сказав я, “Але наш дияволіст розповідає також, що у вітражі хорів Шартрійського собору є щілина, крізь яку о певній годині дня проникає промінь світла й освітлює завжди ту саму точку, завжди ту саму плиту підлоги. Я не пам’ятаю, який висновок він з цього робить, але у всякому разі йдеться про велику таємницю. Ось вам і механізм. На хорах Сен-Мартену є вікно, де на місці з’єднання двох кольорових шибок є безколірна прогалина. Вона була дуже точно розрахована, і, очевидно, вже упродовж шестисот років хтось дбає про те, аби зберігати її в належному стані. Під час сходу сонця у певний день року...”

“... який може бути лише світанком 24 червня, дня святого Івана, свята літнього сонцестояння...”

“... авжеж, того дня і о тій годині перший промінь сонця, що проникає з вікна, падає на Маятник, і там, де міститься Маятник у мить, коли він зустрічається з сонячним променем, саме в цій точці карти й розташований Пуп!”

“Чудово,” сказав Бельбо. “А якщо погода хмарна?”

“Треба чекати наступного року”.

“Даруйте,” сказав Бельбо. “Остання зустріч має відбутися в Єрусалимі. Чи не на вершечку бані Мечеті Омара повинен висіти Маятник?”

“Ні,” переконував я його. “У деяких точках земної кулі Маятник завершує свій цикл за 36 годин, на Північному Полюсі це йому займе 24 години, на екваторі площина коливання не зміниться. Отже, важливо, де він міститься. Якщо тамплієри зробили свої відкриття у Сен-Мартені, тоді їх розрахунки справедливі лише для Парижа, бо в Палестині Маятник креслитиме іншу криву”.

“А хто нам сказав, що вони зробили свої відкриття у Сен-Мартені?”

“Про це свідчить те, що вони обрали Сен-Мартен своєю Криивою й утримували його під своїм наглядом від епохи пріора Сент-Олбанса до Постеля і аж до доби Конвенту, а відтак, після перших експериментів Фуко, розмістили Маятник саме тут. На це вказує чимало чинників”.

“Але ж остання зустріч призначена в Єрусалимі”.

“То й що? В Єрусалимі повідомлення відтворюється, а це не є справою кількох хвилин. Відтак упродовж року провадяться приготування, і 23 червня наступного року всі шість груп зустрічаються у Парижі, щоб нарешті дізнатися, де розташований Пуп Землі, і тоді братися до підкорення світу”.

“Однак,” наполягав Бельбо, “є ще одна річ, яка, на мою думку, тут не клеїться. Те, що остаточне одкровення стосується Пупа Землі, знали всі тридцять шестеро. Маятник уже використовували у соборах, а отже, не був таємницею. Хіба важко було Беконові або Постелеві чи самому Фуко — адже нема сумніву, що він затіяв всю цю історію з Маятником саме тому, що належав до тої кліки — словом, чого їм бракувало, задля всього святого, щоб покласти на підлогу карту світу, розмістивши її за сторонами світу? Ми збилися зі шляху”.

“Ми не збилися зі шляху,” сказав я. “Послання відкриває одну річ, якої ніхто не міг знати: про яку саме карту йдеться!”

Карта — це не територія.

(Alfred Korzybski, *Science and sanity*, 1933; 4 вид., The International Non-Aristotelian Library, 1958, II, 4, p. 58)

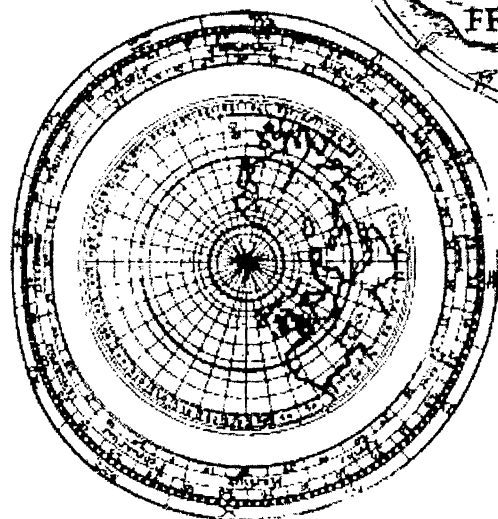
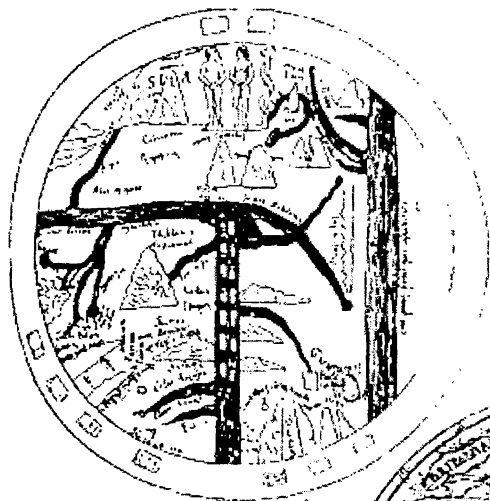
“Вам, мабуть, відома ситуація у картографії в часи тамплієрів,” говорив я. “У тому столітті в обігу були арабські карти, які, між іншим, розміщали Африку згори, а Європу — знизу, карти мореплавців, загалом досить точні, і карти, складені за три-чотири століття раніше, які у школах вважалися все ще добрими. Зважте, що аби показати, де знаходиться Умбілікус, не потрібно точної карти в тому значенні, як це розуміємо ми. Достатньо, щоб ця карта мала одну прикмету — зорієнтована за сторонами світу, вона повинна вказати на Пуп у той мент, коли на світанку 24 червня на Маятник падає світло. Тепер увага: припустімо, як чисту гіпотезу, що Пуп Землі знаходиться в Єрусалимі. На наших сучасних картах Єрусалим міститься в якомусь певному місці, яке й нині залежить від проєкції. А тамплієри мали карту невідомого типу. Але яке це мало для них значення? Адже не Маятник залежить від карти, а карта від Маятника. Ви мене розумієте? Це могла бути найбезглуздіша карта у світі, аби лише, якщо розстелити її під Маятником, віщий сонячний промінь на світанку 24 червня вказав на точку, де саме на цій, а не на іншій карті, знаходиться Єрусалим”.

“Але це не вирішує нашої проблеми,” зауважив Діоталлеві.

“Певно, що ні, як і не вирішує проблеми тридцяти шести невидимих. Бо якщо не знатимеш, яку карту взяти, нічого не вийде. Спробуймо уявити собі карту, розміщену канонічним способом, себто схід з боку абсиди, а захід — з боку нави, адже саме так зорієнтовані церкви. Тепер висунемо якусь гіпотезу, дарма яку: що в той доленосний світанок Маятник повинен опинитися у зоні дещо на схід, майже на межі квадранта південного сходу. Якби це був годинник, ми б сказали, що Маятник повинен показати п'яту двадцять п'ять. Зрозуміло? Тепер погляньте”.

Я пішов за історією картографії.

“Ось, номер один, карта з XII століття. Вона побудована за структурою у вигляді літери T — зверху знаходиться Азія з Зем-

ним Раєм, ліворуч — Європа, праворуч — Африка, а далі за Африкою зображені навіть Антиподи. Номер два, карта в дусі *Somnium Scipionis* Макробія, яка в низці версій використовувалася аж до XVI сторіччя. Африка тут дещо вузькувата, та дарма. Тепер дивіться уважно: якщо покласти ці дві карти за сторонами світу, ви помітите, що на першій п'ята двадцять п'ять відповідає Аравії, а на другій — Новій Зеландії, оскільки в цьому місці тут Антиподи. Маятник може відкрити тобі все, але якщо не знаєш, яку карту взяти, це заведе тебе на манівці. Послання містить строго зашифровані інструкції, де знайти потрібну карту, яка, можливо, була складена саме для цієї мети. Послання говорить, де слід шукати карту, в якому рукописі, в якій бібліотеці, в якому абатстві, замку. А могло бути й таке, що Ді або Бекон чи інші навіть відтворили послання, хто їх знає, і в ньому говорилося, що карта знаходиться у такому й такому місці, але тим часом у Європі сталося чимало подій, абатство, де була карта, згоріло, або карту викрали й заховали бозна-де. Можливо, хтось має ту карту, але не знає, яке її призначення, або знає, що вона має якесь призначення, але не знає достеменно яке, й мандрує по світі, шукаючи на неї покупця. Подумайте тільки, вся ця круговерть пропозицій, фальшивих слідів, послань, які говорять про щось інше, але їх тлумачать так, ніби вони говорять про карту, і послань, які говорять про карту, але їх тлумачать так, ніби вони натякають хтосна на що — на виробництво золота, приміром. А ймовірно, що дехто намагається прямо відтворити карту на основі припущень”.

“Припущень якого типу?”

“Приміром, мікро-макрокосмічні відповідності. А ось ще одна карта. Знаєте, звідкіля вона? Вона з другого трактату *Utriusque Cosmi Historia* Роберта Флудда. Флудд — людина розенкройцерів у Лондоні, не слід цього забувати. То що ж робить наш Робертус де Флуктібус, як він полюбляв себе називати? Він подає вже не карту, а дивну проекцію цілої земної кулі, як вона виглядає з Полюса — звичайно, з містичного Полюса, а отже, з погляду ідеального Маятника, підвішеного до замка ідеального склепіння. Ось карта, яку склали, щоб розстелити під Маятником! Це абсолютно незаперечні доводи, дивно, що це ніколи нікому не спало на гадку...”

“Це тому, що дияволисті дуже й дуже неповороткі,” сказав Бельбо.

“Це тому, що єдиними гідними спадкоємцями тамплієрів є ми. Але дозвольте мені продовжувати: ви впізнали цю схему, це рухоме колісце, подібне до коліщат, які використовував Тритемій для шифрування своїх повідомлень. Це не карта. Це проект машини, яка

могла б давати варіанти карт, альтернативні карти, аж поки не буде знайдена та, справжня! І Флудд говорить у поясненні: це начерк певного instrumentum, над яким ще треба працювати”.

“Але хіба не Флудд уперто заперечував обертання землі? Як тоді він міг думати про Маятник?”

“Ми маємо справу з утаємниченими. Втаємничений заперечує те, що знає, він заперечує, що він це знає, обманює, щоб приховати таємницю”.

“Це могло б пояснити,” сказав Бельбо, “чому ще Ді так багато уваги приділяв королівським картографам. Не для того, щоб знати ‘правдиву’ форму світу, а щоб відтворити, посеред усіх інших, не-правильних карт, ту єдину карту, яка була йому потрібна, а отже, єдину правильну карту”.

“Незле, незле,” говорив Діоталлеві. “Пошуки істини шляхом точного відтворення брехливого тексту”.

Засадничим зайняттям цієї Асамблеї, і найпожиточнішим, повинна бути — на мою думку — праця над природничою історією на основі планів Веруламця.

(Christiaan Huygens, Лист до Кольбера, *Oeuvres Complètes*, La Haye, 1888-1950, VI, pp. 95-96)

Поневіряння шести груп не обмежилися до пошуків карти. Ймовірно, що у двох перших частинах послання, які були в руках португальців та англійців, тамплієри натякали на Маятник, але уявлення про маятники були ще досить невиразними. Одна справа вимахувати туди-сюди виском, а зовсім інша — побудувати механізм такої точності, щоб сонце освітило його у точно визначену долю секунди. Тому тамплієри розтягнули План на шість століть. Беконіанське крило береться за роботу в цьому напрямку і намагається перетягнути на свій бік усіх утаємничених, яких воно гарячково розшукує.

Це не випадковий збіг, що Саломон де Ко, людина розенкройцерів, пише для Рішельє трактат про сонячні годинники. Відтак від Галілея й далі провадяться навіжені дослідження маятників. Позірною причиною є їх ужиток для визначення довготи, але коли 1681 року Гюйгенс виявив, що маятник, точний у Парижі, запізнюється у Каенні, він одразу збагнув, що це залежить від зміни відцентрової сили, викликані обертанням Землі. А хто запрошує Гюйгенса до Парижа після публікації його *Horologium*, де він розвиває галілеївські думки про маятник? Кольбер, той самий Кольбер, який запрошує до Парижа Саломона де Ко, щоб досліджувати підземелля!

Коли 1661 року Академія дель Чіменто доходить висновків, які згодом зробить Фуко, не минає й п'яти років, як Леопольд Тосканський розпускає її, й одразу після цього отримує з Риму, як негласну винагороду, кардинальську шапку.

Але цього не досить. Полювання на маятник продовжується й у наступні століття. 1742 року (за рік до першої задокументованої появи графа Сен-Жермена!) людина на ймення Де Меран представляє Королівській Академії Наук меморандум про маятники; 1756

року (коли в Німеччині виникає Суворий Тамплієрський Обичай!) якийсь собі Бурер пише “sur la direction qu’affectent tous les fils à plomb”.

Я натрапляв на фантазмагоричні назви, як, приміром, книга Жана-Батіста Біо, видана 1821 року: *Recueil d’observations géodesiques, astronomiques et physiques, exécutées par ordre du Bureau des Longitudes de France, en Espagne, en France, en Angleterre et en Ecosse, pour déterminer la variation de la pesanteur et des degrés terrestres sur le prolongement du méridien de Paris*. У Франції, Іспанії, Англії та Шотландії! На продовженні меридіану, на якому розташований Сен-Мартен! А 1823 року сер Едвард Себайн публікує *An Account of Experiments to Determine the Figure of the Earth by Means of the Pendulum Vibrating Seconds in Different Latitudes!* А таємничий граф Федір Петрович Літке, який 1836 року публікує результати своїх досліджень поведінки маятника під час кругосвітньої подорожі? Він це робить для Імператорської Академії Наук у Петербурзі. Як це, і росіяни теж?

А якщо тим часом одна з груп, безперечно, спадкоємці Бекона, вирішила відкрити секрет потоків без карти й без маятника, вивчаючи подих змія наново, з самого початку? Ось де знадобилися натяки Салона: саме в часи Фуко промисловий світ, творіння беконівського крила, розпочинає будівництво мереж метрополітену в серці європейських метрополій.

“Справді,” говорив Бельбо, “в ХІХ сторіччі панує манія підземель, Жан Вальжан, Фантомас та Жавер, Рокамболь, уся ця метушня в підземних коридорах та стічних каналах. Господи, якщо добре подумати, то всі твори Жюль Верна — це одкровення таємниць підземелля! Подорож до центру землі, двадцять тисяч льє під водою, печери таємничого острова, величезне підземне царство Чорних Індій! Треба відтворити маршрут його незвичайних подорожей, ми, безперечно, знайдемо начерк звивин тіла Змія, або ж карту *ley lines*, складену для кожного континенту. Верн досліджує мережу теллюричних течій згори й знизу”.

Я підтримав його. “Як звали головного героя Чорних Індій? Джон Гарраль, майже анаграма Грааля”.

“Не вигадуймо чудасій, тримаймося реальних фактів. Верн подає набагато зрозуміліші сигнали. Робур Завойовник — *Robur le Conquérant*, R. C., Роза і Хрест. А якщо прочитати ім’я Робур навпаки, вийде Рубор, червона барва троянди”.

Філеас Фогг. Це ім'я містить натяк: Еас грецькою має значення повноти, глобальності (а отже, є еквівалентом пан- і полі-), а Філеас — це те ж саме, що й Поліфіл. Щодо прізвища “Фогг”, то англійською воно означає туман... Верн, безперечно, належав до Товариства “Le Brouillard”. Він навіть був такий ласкавий пояснити нам зв'язки між цим товариством та Розою+Хрестом, адже хто ж такий цей шляхетний мандрівник на ймення Філеас Фогг, як не член Рози+Хреста!... Крім того, хіба він не належав до Реформ-Клубу, ініціали якого R. S. означають реформаторську Розу+Хрест? А цей Реформ-Клуб виникає на Пелл-Мелл, що нагадує нам ще раз про Сон Поліфіла.

(Michel Lamy, *Jules Verne, initié et initiateur*, Paris, Payot, 1984, pp. 237-238)

Відтворення Плану забрало в нас довгі дні, ми припиняли роботу, щоб поділитися один з одним найостаннішим відкритим пов'язанням, ми читали все, що потрапляло до рук — енциклопедії, газети, комікси, каталоги видавництв — навпоперек, у пошуках можливих перемичок, ми зупинялися і порпалися по всіх книжкових прилавках, нюшили по газетних кіосках, безцеремонно обкрадали машинописи наших дияволістів, відтак із тріумфом вривалися в офіс і кидали на стіл останню знахідку. Коли я пригадую ті тижні, вся ця історія здається мені блискавичною, гарячковою, наче у фільмі Ларрі Сімона, все відбувається ривками і стрибками, двері відчиняються й зачиняються із надзвуковою швидкістю, в повітрі літають торти з кремом, біганина по сходах уверх-униз, зіткнення старих автомобілів, падіння полиць у бакалійній крамниці посеред шквалу консервних бляшанок, пляшок, м'яких сирів, бризок содової, вибухів лантухів з борошном. Натомість пригадуючи те, що відбувалося поміж тим, у періоди затишшя, тобто решту життя, яке розгорталося навколо нас, я передивляюсь усе, наче фільм, знятий уповільненим зніманням — План, який формується в ритмі худож-

ньої гімнастики, наче повільний оборот дискобола, обережні хитання штовхача ядра, довгі періоди гри в гольф, незрозумілі зволікання у грі в бейсбол. Словом, хоч би яким був ритм, доля щедро обдаровувала нас, адже якщо бажаєш знайти пов'язання, знаходиш їх повсюди, повсякчас і в будь-яких обставинах, світ вибухає у мережі, у вихорі спорідненостей, і все натякає на все, все пояснює усе...

Лії про План я не говорив нічого, аби не викликати її несхвалення, але я став мало часу проводити з Джуліо. Я пробуджувався уночі від думки, що Рене Декарт, себто *Renatus Cartesius*, мав ініціали R. C. і що він занадто ревно шукав розенкройцерів, а потім занадто ревно заперечував, що знайшов їх. Звідки така одержимість Методом? Метод був потрібен, щоб знайти розв'язання таємниці, яка зачарувала вже всіх утаємничених Європи... А хто прославляв чар готики? Рене де Шатобріан, R. C. А хто у часи Бекона написав *Steps to the Temple*? Річард Крешо, R. C. А що тоді Раньєрі де' Кальцабіджі, Рене Шар, Реймонд Чендлер, R. C., R. C., R. C.? А *Rick* із Касабланки?

Це знання не було втрачене, принаймні не була втрачена його матеріальна частина, його передали побожним будівничим чеши з Сіто... Їх знали у минулому столітті як *Compagnons du Tour de France*. І це до них звернувся Ейфель, коли мав будувати свою вежу.

(L. Charpentier, *Les mystères de la cathédrale de Chartres*, Paris, Laffont, 1966, pp. 55-56)

Так ми отримали повну картину нових часів, де працюючі кроти без упину перекопували підземелля, підглядаючи планету знизу. Але тут мало бути іще щось, якась інша справа, започаткована беконіанцями, результати або фази якої були на очах у всіх, і ніхто цього не усвідомлював... Адже копаючи у підземеллях, вони досліджували глибинні шари, однак кельти та тамплієри не обмежилися до копання колодязів — будуючи свої клапани, вони спрямовували їх до неба, щоб установити зв'язок між мегалітами і вловлювати впливи зірок...

Ця ідея спалахнула в голові Бельбо одної безсонної ночі. Він виглянув у вікно й побачив у даліні, над дахами Мілану, світла металеві вежі телекомпанії RAI, великої міської антени. Поміркований і розважний варіант Вавилонської Вежі. І в ту мить він усе зрозумів.

“Ейфелева вежа,” сказав він нам наступного ранку. “Як же я раніше не подумав? Металевий ідол, мегаліт останніх кельтів, порожнє вістря, вище, ніж усі готичні шпилі. Навіщо Парижеві здався цей безглуздий монумент? Це небесний зонд, антена, яка збирає інформацію з усіх герметичних клапанів, устромлених у земну кору, зі статуї острова Пасхи, з Мачу-Пікчу, зі статуї Свободи на острові Бедлоу, спроектованої втаємниченим Лафайетом, з обеліску в Луксорі, з найвищої вежі Томару, з Колоса Родоського, який продовжує передавати з глибини порту, де його вже ніхто не може знайти, з храмів у брахманівських джунглях, із башточок Великої Китайської Стіни, з вершини Аерс-Рок, зі шпилів Страсбургу, які викликали таке захоплення втаємниченого Гете, з ликів на горі Рашмор — утаємничений Гічкок збагнув чимало, — з антени Емпайр Стейт Білдінг, скажіть самі, на яку ж імперію натякало це творіння аме-

риканських утаємничених, якщо не на імперію Рудольфа Празького! Ейфелева вежа приймає інформацію з підземелля і порівнює її з інформацією, що приходить із неба. А хто дає нам перше жаске кінематографічне зображення Ейфелевої вежі? Рене Клер у фільмі *Париж, який спить*. Rene Clair, R. C”.

Ми перетлумачили всю історію науки: зрозумілою стала навіть гонка космічних озброєнь — всі ці божевільні супутники не інакше як займалися фотографуванням земної кори, щоб виявити там невидимі струмені, глибоководні потоки, течії гарячого повітря. І щоб порозумітися між собою, порозумітися з Ейфелевою вежею, зі Стоунгенджем...

Це дуже дивний збіг — видання фоліо 1623 року, що вийшло під іменем Шекспіра, містить рівно тридцять шість творів.

(W. F. C. Wigston, *Francis Bacon versus Phantom Captain Shakespeare: The Rosicrucian Mask*, London, Kegan Paul, 1891, p. 353)

Коли ми обмінювалися вислідами нашого фантазування, нам здавалося, і справедливо, що ми просуваємося вперед шляхом незаконних асоціацій, недозволених перемичок, яким ми б соромилися довіряти — якби хтось оскаржував нас у тому, що ми в це вірили. Справа в тому, що нас заспокоювало наше порозуміння — тепер уже мовчазне, як цього вимагає етикет іронії, — що ми пародіюємо логіку інших. Але впродовж довгих пауз, коли кожен із нас нагромаджував докази, щоб із чистим сумлінням — наче збираючи камінці для пародії на мозаїку — висловити їх на спільних зібраннях, наш мозок зникав пов'язувати, пов'язувати, пов'язувати кожен факт із будь-яким іншим фактом, а щоб робити це автоматично, він мусив набутися деяких звичок. Гадаю, є певна межа, за якою нема вже різниці між звичкою вдавати, що віриш, і звичкою вірити.

Наче в історії про шпигуна: він проникає у таємні служби ворога, зникає думати як ворог і якщо виживає, то лише тому, що йому це вдається, і цілком очевидно, що невдовзі він переходить на ворожий бік, який став його власним. Або наче людина, що живе на самоті з собакою — вона говорить до нього цілий день, спершу намагається зрозуміти собачу логіку, відтак приходить до висновку, що собака розуміє людську логіку; вона виявляє, що він несміливий, відтак, що ревнивий, потім що вразливий, врешті вона починає робити йому наперекір і влаштовувати сцени ревності; і коли людина певна, що собака став таким, як вона, насправді це вона стала такою, як він, і коли вона пишається тим, що ошляхетнила його, насправді це вона особачіла.

Може, це через щоденне спілкування з Лією та з дітьми, але з нас трьох я був найменше заражений грою. Я мав певність, що це я веду гру, я почував себе так, неначе я все ще грав на агого під час ритуалу, неначе я на боці того, хто викликає емоції, а не того, хто їх

переживає. Про Діоталлеві я тоді не знав, а тепер знаю — Діоталлеві привчав думати категоріями дияволістів своє тіло. Щодо Бельбо, то він ототожнював себе з грою навіть на рівні свідомості. Я звикав, Діоталлеві розкладався, Бельбо наvertsався. Але всі ми потроху втрачали оте розумове світло, яке завше дає нам змогу відрізнити подібне від тотожного, метафору від реальності, втрачали цю таємничу, блискучу і чудову властивість, завдяки якій ми завжди можемо сказати, що той і той озвірів, не думаючи насправді, що він поріс шерстю та іклами, тоді як божевільний при думці “озвірів” одразу бачить когось, хто гавкає, або риє, або б'є копитами чи літає.

Ми могли б помітити стан Діоталлеві, якби не були такі захоплені грою. Я б сказав, що все почалося наприкінці літа. Він виглядав схудлим, але то не була нервова стрункість людини, яка провела декілька тижнів мандруючи горами. Його делікатна шкіра альбіноса тепер набрала жовтуватих відтінків. Ми це помітили й подумали, що він провів відпустку, схилившись над своїми рабинацькими сувоями. Але насправді ми думали зовсім про інше.

І дійсно, наступними днями нам поступово вдалося впорядкувати також угруповання, які не входили до беконіанської лінії.

Приміром, сучасна масонологія вважає Просвітлених (Ілюмінатів) Баварії, які ставили перед собою ціль ліквідувати нації і дестабілізувати держави, не лише натхненниками анархізму Бакуніна, а й самого марксизму. Дитячі казки. Ілюмінати — це провокатори, яких беконіанці заслали між тевтонців, а Маркс та Енгельс мали на думці зовсім інше, коли починали Маніфест 1848 року промовистою фразою “привид бродить по Європі”. Звідки така готична метафора? Комуністичний Маніфест саркастично натякає на примарне полювання на План, що вже впродовж кількох століть стрясає континентом. І пропонує альтернативу — як беконіанцям, так і неотампліерам. Маркс був євреєм, можливо, спочатку він був речником рабинів із Жерони або із Сафеду, і намагався залучити до пошуків увесь Вибраний народ. Але потім цей проект надто захоплює його, він ототожнює Шехіну, вигнаний народ у Царстві, з пролетаріатом, зраджує сподівання своїх натхненників, перевертає з ніг на голову ідею юдейського месіанізму. Тампліери всіх країн, єднайтеся. Карту робітникам. Чудово! Де знайти ліпше історичне пояснення комунізму?

“Авжеж”, говорив Бельбо, “але беконіанці, прямуючи до мети, теж зазнають пригод, вам не здається? Декотрі з них збочують у напрямку наукової мрії й опиняються в сліпому завулку. Я маю на увазі кінець беконіанської династії, адже всі ці Айнштайни, Фермі,

шукаючи таємницю в серці мікрокосму, роблять хибні відкриття. Замість теллюричної енергії, чистої, природної, мудрої, вони відкривають атомну енергію, технологічну, нечисту, забруднену...”

“Часопростір, помилка Заходу”, сказав Діоталлеві.

“Це втрата Осердя. Вакцина та пеніцилін як карикатура на Еліксир довголіття”, втрутився я.

“А ще один тамплієр, Фройд”, говорив Бельбо, “замість того, щоб копати лабіринти у фізичному підземеллі, копає їх у підземеллі психічному, ніби про все це не найкраще сказали алхіміки”.

“Але саме ти”, заперечив Діоталлеві, “прагнеш видавати книги доктора Вагнера. Як на мене, психоаналіз годиться лише для невротиків”.

“Авжеж, а прутень усього лиш фалічний символ”, завершив розмову я. “Нумо, панове, не треба збочувати зі шляху. І не гаймо часу. Ми ще не знаємо, куди подіти павликіян та ерусалимлян”.

Однак до того, як ми змогли відповісти на це нове питання, ми зустрілися з іншою групою, яка не входила до тридцяти шести невидимих, але вклинилася в гру досить швидко і частково поламала плани, діючи як елемент заміщення. То були езуїти.

Барон фон Гунд, шевальє Ремзі... і багато з тих, хто заснував ступені у цих обрядах, діяли за інструкціями Генерала Єзуїтів... Тамплієрство — це Єзуїтство.

(Лист Шарля Сотерана до мадам Блаватської, 32 .: A e P.R. 94 .: Memphis, K.R +, K. Kadosch, M.M. 104, Eng. etc., Втаємничений Англійського Братства Рози і Хреста та інших таємних товариств, 11.1.1877; з *Isis Unveiled*, 1877, II, p. 390)

Ми натрапляли на них надто часто, ще з часів перших маніфестів Рози і Хреста. Ще 1620 року в Німеччині з'являється *Rosa Jesuitica*, де нагадується, що символізм троянди був католицьким і марійським ще до того, як став розенкройцерським, і натякається, що ці два ордени повинні бути солідарними, а Роза і Хрест це всього лиш одне з нових формулювань єзуїтської містики на вжиток населення Німеччини часів Реформації.

Я пам'ятав слова Салона про ворожість, із якою отець Кірхер ганьбив розенкройцерів, і робив він це саме тоді, коли говорив про надра земної кулі.

“Отець Кірхер”, говорив я, “центральний персонаж у цій історії. Чому ця людина, яка стільки разів проявляла свій змисл спостереження і смак до експериментування, потім заперечила свої нечисленні вірні думки посеред тисяч сторінок, переповнених неймовірними гіпотезами? Він листувався з найкращими англійськими вченими, а зрештою, у кожній зі своїх книг він переймає типові розенкройцерівські теми, нібито аби заперечити їх, а насправді, щоб засвоїти і запропонувати свою, контрреформаторську версію. У першому виданні *Фами* цей добродій Газельмайєр, засуджений єзуїтами на каторгу за свої реформаторські ідеї, з усіх сил доводить, що справжніми і достойними єзуїтами є вони, розенкройцери. Чудово, а Кірхер пише свої тридцять із лишком томів, аби натякнути, що справжніми і достойними розенкройцерами є вони, єзуїти. Єзуїти намагаються накласти лапу на План. І він, отець Кірхер, береться вивчати маятники, і таки вивчає їх, хоч на свій спосіб, вигадуючи

байку про планетарний годинник, який нібито потрібен, щоб знати точну годину у всіх осідках Товариства Ісуса, розкиданих по світі”.

“А звідки єзуїти знали про існування Плану, якщо тамплієри дали себе повбивати, лиш би тільки не признатися?” питав Діоталлеві. Відповідь, що єзуїти завжди знають більше від самого диявола, нас не задовольняла. Ми прагнули спокусливішого пояснення.

Дуже швидко ми це з'ясували. Знову Гійом Постель. Гортаючи історію єзуїтів Кретіно-Жолі (скільки ми наредготалися з цього злощасного імені), ми виявили, що 1544 року Постель, у полоні своїх містичних поривів, своєї спраги духовного відродження, відвідав у Римі Ігнатія Лойолу. Ігнатій прийняв його з ентузіазмом, але Постель не зумів відмовитися від своїх маніакальних ідей, від своїх кабалізмів, від свого екуменізму, а єзуїтам ці речі були явно не до смаку, а найменше їм подобалася його найбільш маніакальна ідея, від якої Постель не хотів відступитися ні на крок, — що Царем Світу має бути король Франції. Ігнатій був святим, але він був також іспанцем.

Так у певний момент між ними дійшло до розриву, і Постель покинув єзуїтів — або ж єзуїти виставили його за двері. Але якщо Постель був єзуїтом, нехай навіть недовго, він же мусив звіритися святому Ігнатієві — якому він дав обітницю послуху *perinde ac cadaver* — про свою місію. Любий Ігнатію, — сказав він, мабуть, йому, — знай, що приймаючи мене, ти приймаєш також секрет Плану тамплієрів, що їх представником від Франції є моя скромна особа, ба більше, всі ми очікуємо третьої столітньої зустрічі 1584 року, — чом би нам не очікувати її *ad majorem Dei gloriam*.

Таким чином єзуїти через Постеля, завдяки хвилині його слабкості, дізналися про таємницю тамплієрів. Секрет такого штибу належить використати. Святий Ігнатій переходить у вічне блаженство, але його наступники чувають і продовжують тримати Постеля на оці. Вони хочуть знати, з ким він зустрінесться того віщого 1584 року. Але, на жаль, Постель помирає раніше, і нічого не дає навіть те, що — як запевняло одне з наших джерел — коло його смертного ложа був присутній якийсь незнаний єзуїт. Єзуїти не знають, хто Постелів наступник.

“Даруйте, Казобоне”, сказав Бельбо, “тут щось не грає. Якщо справи малися саме так, єзуїти не могли знати, що зустріч 1584 року не відбулася”.

“Однак не треба забувати”, зауважив Діоталлеві, “що — якщо невірні кажуть правду — ці єзуїти були залізні хлопці й не давали так легко обвести себе круг пальця”.

“Гм, щодо цього”, сказав Бельбо, “то один єзуїт може з’їсти двох тамплієрів на сніданок і ще двох на вечерю. Їх також розпускали, і не раз, і до цього доклали зусиль уряди цілої Європи, однак, вони все ще з нами”.

Треба було залізти в шкуру єзуїта. Що зробив би єзуїт, якби Постель вислизнув йому з-під рук? У мене одразу з’явилась ідея, але вона була така диявольчна, що навіть наші дияволісти, подумав я, не зможуть її перетравити: *розенкройцери були вигадкою єзуїтів!*

“Коли помер Постель”, запропонував я, “єзуїти — адже вони хитруни — математично передбачили цю плутанину з календарями і вирішили взяти ініціативу в свої руки. Вони влаштовують розенкройцерську містифікацію, точно вираховуючи, до чого це призведе. Серед багатьох ентузіастів, які піймалися на гачок, відкриває себе, заскочений зненацька, й хтось із автентичних осередків. У цьому випадку можна уявити собі лють Бекона: Флудде, телепню, ти не міг тримати язика за зубами? Але ж віконте, *My Lord*, здавалося, що вони з наших... Дурню, хіба тебе не вчили не довіряти папістам? Тебе треба було спалити, а не того бідолашного Ноланця!”

“Але в такому разі”, говорив Бельбо, “чому єзуїти чи ті католицькі полемісти, що працювали на них, накидаються на розенкройцерів як на еретиків та одержимих бісом, коли ті перебралися до Франції?”

“Ви ж не будете твердити, що єзуїти діють прямолінійно, — які ж із них тоді були б єзуїти?”

Ми довго сперечалися з приводу моєї пропозиції і врешті за спільною згодою вирішили, що початкова гіпотеза краща: розенкройцери були приманкою, яку кинули французам беконіанці та німці. Але, ледве тільки з’явилися маніфести, єзуїти відразу зрозуміли, що до чого. І відразу втрутилися в гру, аби переплутати карти. Метою єзуїтів було, очевидно, перешкодити возз’єднанню англійської та німецької гілок з французькою, і годився будь-який, навіть найбільш нищий удар.

А тим часом отці-ісусівці збирали факти, нагромаджували інформацію і зосереджували її... де саме? В Абулафії, пожартував Бельбо. Але Діоталлеві, який у міжчасі власноруч озброївся фактами, сказав, що це зовсім не жарт. Єзуїти, безперечно, конструювали величезну, надзвичайно потужну обчислювальну машину, яка повинна була робити висновок з мішанини всіх тих клаптів правди та брехні, що їх вони терпляче нагромаджували впродовж століть.

“Єзуїти”, говорив Діоталлеві, “зрозуміли те, чого не збагнули ані бідолашні старі тамплієри з Провену, ані беконіанське крило, тобто що карту можна відтворити комбінаторним шляхом, а це значить, за допомогою засобів, що провіщали сучасні електронні мозки! Єзуїти першими винайшли Абулафію! Отець Кірхер перечитує всі трактати про комбінаторне мистецтво, від Лулла і далі. І погляньте, що він публікує у своєму *Ars Magna Sciendi...*”

“Мені це нагадує взір для в’язання гачком”, сказав Бельбо.

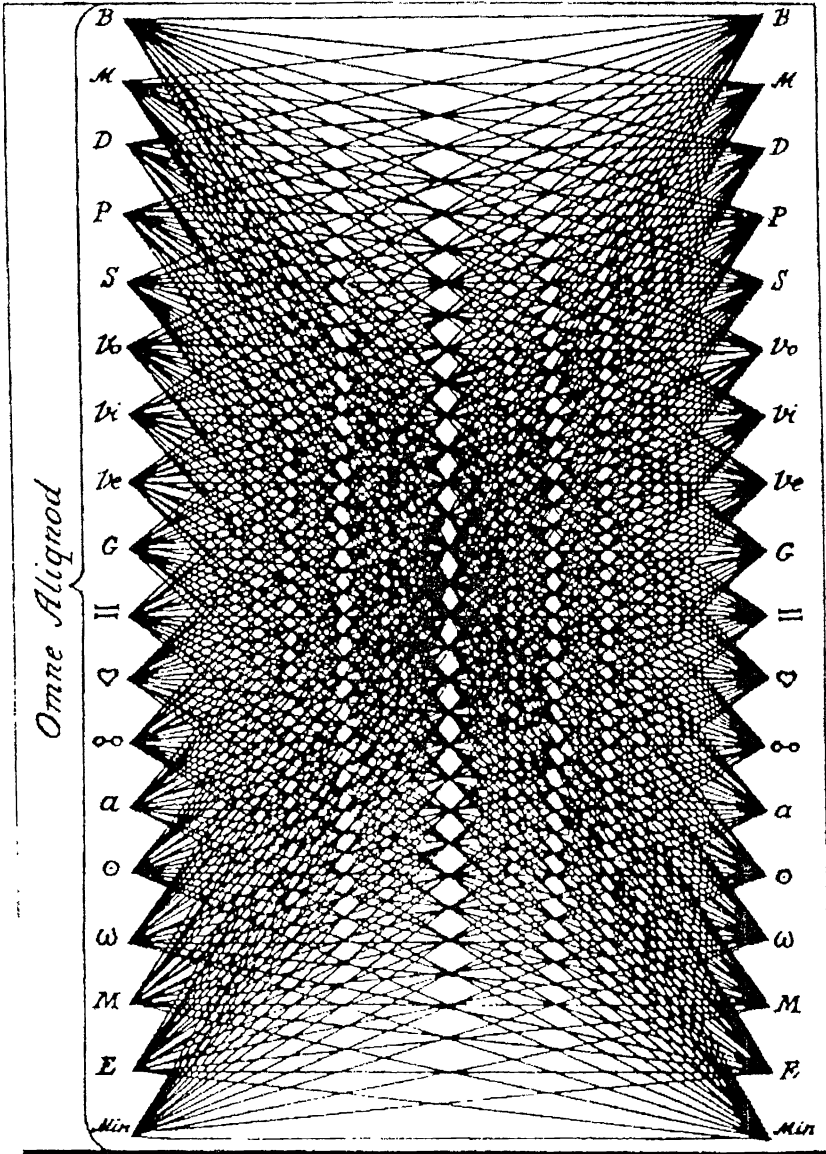
“Ні, панове, це всі можливі комбінації з п елементів. Факторіальне обчислення, взяте з *Сефер Єцира*. Обчислення комбінацій та перестанов, сама суть Темури!”

Щодо цього не могло бути сумнівів. Одна річ — зрозуміти неясний проект Флудда знайти карту, виходячи з полярної проекції, зовсім інша — знати, скільки спроб для цього треба зробити, і зуміти здійснити їх усі, щоб прийти до оптимального вирішення. А насамперед, одна справа — створити абстрактну модель можливих комбінацій, і зовсім інша — вигадати машину, яка могла б їх здійснити. І ось Кірхер, а також його учень Шотт, проектують механічні пристрої, механізми з перфорованими картами, комп’ютери *ante litteram*. На основі двійкової системи. Кабала, застосована до модерної механіки.

IBM: Iesus Babbage Mundi, Iesum Binarium Magnificamur. AMDG: Ad Maiorem Dei Gloriam? Аж ніяк! Ars Magna, Digitale Gaudium! IHS: Iesus Hardware & Software!

FPILOGISMUS

Combinatoris Linc. III

У найгустіших надрах пітьми утворилося суспільство пових істот, які знаються між собою, ніколи не бачившись, розуміються, ніколи не розмовлявши, допомагають один одному, не будучи друзями... Се суспільство взяло від єзуїтського уставу сліпий послух, від масонства — випробування та зовнішні церемонії, від тамплієрів — викликання підземних духів та неймовірну сміливість... Можливо, граф де Сен-Жермен не просто наслідував Гійома Постеля, якому була властива манія вважати себе старшим, ніж він був насправді?

(Marquis de Luchet, *Essai sur la secte des illuminés*, Paris, 1789, V та XII)

Єзуїти зрозуміли, що коли є потреба викликати замішання в лавах супротивника, найкращим методом буде створювання таємних сект, потім треба лишень зачекати, аж небезпечні ентузіасти піймаються на гачок, а відтак заарештувати їх усіх. Точніше, якщо ти боїшся змови, зорганізуй її сам, і тоді всі ті, хто схильний брати у ній участь, потраплять під твій контроль.

Я пам'ятав, що Альє дуже стримано відгукувався про Ремзі, першого, хто встановив прямий зв'язок між масонством та тамплієрами, натякаючи, що він пов'язаний з церковними колами. Справді, ще Вольтер викривав Ремзі як людину єзуїтів. На народження англійського масонства єзуїти відповідають із Франції шотландським неотамплієрством.

Це давало змогу зрозуміти, навіщо 1789 року маркіз де Люше у відповідь на ці інтриги анонімно написав знамените *Essai sur la secte des illuminés*, де він сипле вогнем на просвітлених усіх видів, чи то Баварії чи якихось інших, на анархічних антиклерикалів та містичних неотамплієрів, і кидає на ту саму купу (неймовірно, як усі шматочки нашої мозаїки поступовим і чудесним чином ставали на свої місця!) навіть павликіян, не кажучи вже про Постеля та Сен-Жермена. Він скаржиться, що ці форми тамплієрського містицизму позбавили вірогідності масонство, яке, натомість, було товариством достойних і чесних людей.

Беконіанці вигадали масонство, як *Rick's Bar* у Касабланці, а єзуїтське неотамплієрство зводило їх винахід нанівець, тому для знищення усіх груп, які не належали до беконіанського крила, був найнятий Люше.

Тут ми, однак, мусили врахувати інше питання, що з ним бідолашний Альє не міг дати собі ради. Чому за сім років до того, як на сцені з'явився маркіз де Люше, де Местр, агент єзуїтів, подався до Вільгельмсбаду, сіючи незгоду поміж неотамплієрами?

“Неотамплієрство було придатне для першої половини XVIII сторіччя”, говорив Бельбо, “і цілком непридатне для кінця того ж століття, в першу чергу тому, що ним заволоділи революціонери, для яких однаково годилися і Богиня Розуму, і Верховна Істота, аби лиш мати змогу відтяти голову королю, дивись Каліостро, а з іншого боку, тому, що в Німеччині туди встромили носа німецькі князі, особливо Фрідріх Пруський, чиї цілі, звісно, не збігалися з цілями єзуїтів. Коли містичне неотамплієрство, хоч би хто його вигадав, почало створювати речі на кшталт *Чарівної флейти*, природно, що люди Лойоли вирішили позбутися його. Це як у фінансових справах — ти купуєш якусь фірму, використовуєш її, тоді ліквідуєш, оголошуєш банкрутство, і знову інвестуєш її капітал, усе залежить від загальної стратегії, і тебе не обходить, що станеться зі сторожем. Або як зі старою машиною: коли вона перестає їздити, ти здаєш її на звалище брухту”.

У справжньому масонському кодексі не знайти іншого Бога, крім Бога Мані. Се Бог масона-кабаліста, стародавніх розенкройцерів: се Бог масона-мартиніста... З іншого боку, всі ті гашебні справи, що їх приписують тампліерам, приписувалися також маніхеям.

(Abbé Barruel, *Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme*, Гамбург, 1798, 2, XIII)

Стратегія єзуїтів стала нам зрозумілою, коли ми виявили отця Барруеля. Між 1797 та 1798 роками, у відповідь на французьку революцію, він пише свої *Mémoires pour servir à l'histoire du jacobinisme*, справжнісінький бульварний роман, який починається — ти ба — з тамплієрів. Після спалення Моле вони перебудовуються в таємне товариство, аби знищити монархію та папство і створити світову республіку. У XVIII столітті вони заволодівають вільномулярством, яке стає їхнім знаряддям. 1763 року вони створюють літературну академію, що складається з Вольтера, Тюрго, Кондорсе, Дідро та д'Алямбера і збирається в домі барона Гольбаха; відтак, поступово снуючи змову, 1776 року вони породжують якобінців. Які, зрештою, є маріонетками в руках справжніх верховод, Ілюмінатів Баварії — царевбивців за покликанням.

Нема мови про звалище брухту. Розколовши масонство, за допомогою Ремзі, на дві частини, єзуїти знов його об'єднують, аби розбити чоловим ударом.

Книга Барруеля справила певне враження; і справді, у французьких Національних Архівах можна знайти принаймні два рапорти поліції про підпільні секти, складені на вимогу Наполеона. Ці рапорти написав такий собі Шарль де Беркгайм, який — як це роблять усі таємні служби, звертаючись за секретною інформацією до вже опублікованих матеріалів — не вигадує нічого кращого, ніж списати їх спочатку з книги маркіза де Люше, а відтак — із книги Барруеля.

Супроти цих моторошних описів товариства Просвітлених та недвозначного викриття директорії Невідомих Зверхників, здатних панувати над світом, Наполеон не вагається: він вирішує пристати

до них. Наказавши призначити свого брата Жозефа великим магістром Великого Сходу, він, як твердять багато джерел, установлює зв'язки з масонством, тоді як за іншими джерелами — навіть стає їх високим достойником. Однак неясно, якого обряду. Можливо — задля завбачливості — всіх.

Що було відомо Наполеонові, ми не знали, але й не забували, що він провів певний час у Єгипті, і напевно бесідував у тіні пірамід із якимись мудрецами (тут навіть дитина зрозуміла б, що славнозвісні сорок століть, які дивляться на нього, були виразною алюзією на Герметичне Передання).

Однак відомо йому було, напевно, чимало, адже 1806 року він скликав асамблею французьких євреїв. Офіційні причини були банальні — намагання зменшити лихварство, забезпечити собі вірність юдейської меншини, знайти нові джерела фінансування... Але це не пояснює, чому він вирішив назвати цю асамблею Великим Синедріоном, що наводить на думку про директорію Зверхників, більш чи менш Невідомих. Насправді хитрий корсиканець знайшов представників ерусалимського крила і намагався звести до купи різні розкидані групи.

“Невипадково 1808 року військо маршала Нея опиняється у Томарі. Ви вловлюєте зв'язок?”

“Ми тільки це й робимо”.

“Тоді Наполеон, готуючись до війни з Англією, має у своїх руках майже всі європейські осередки, а через французьких євреїв — має також ерусалимлян. Чого йому ще бракує?”

“Павликіян”.

“Саме так. А ми все ще не вирішили, куди вони поділися. Однак нам підказує це Наполеон, який вирушає шукати їх там, де їх і слід було шукати — в Росії”.

Зав'язнувши на століття у слов'янському регіоні, павликіяни, зрозуміло, реорганізувалися під марками розмаїтих російських містичних угруповань. Одним із впливових радників Александра I був князь Голіцин, пов'язаний з деякими сектами мартиністичного духу. А кого ми виявляємо в Росії за добрих дванадцять років до Наполеона, в ролі повноважного посла герцогів Савойських із завданням зав'язати стосунки з містичними гуртками Санкт-Петербургу? Де Местра.

На той час він уже втратив усяку довіру до будь-якої організації просвітлених, вони були для нього все одно, що просвітники, на яких лежала відповідальність за криваву купіль революції. Тоді він

справді говорив, майже дослівно повторюючи Барруеля, про сатанічну секту, яка хоче завоювати світ, і мав на увазі, ймовірно, Наполеона. Отож, якщо наш великий реакціонер мав на меті перетягти на свій бік мартиністичні групи, це тому, що він виразно відчув: хоч вони черпали з тих самих джерел, що й французьке та німецьке неопамп'єрство, все ж вони були вираженням єдиної ще не зіпсованої західним способом мислення групи — павликіян.

Однак план де Местра, як виглядає, не вдався. Єзуїтів вигнали з Петербургу 1816 року, і де Местр повернувся до Турину.

“Гаразд”, сказав Діоталлеві, “ми знайшли павликіян. Облишмо Наполеона, якому, вочевидь, не вдалося здійснити свого наміру, інакше, опинившись на острові Святої Гелени, він, ляснувши пальцями, змусив би тремтіти своїх супротивників. Що ж відбувається тоді посеред усього цього люду? В мене аж тріскається голова”.

“У половини з них вона таки тріснула”, сказав Бельбо.

О, як же добре викрили ви всі ці пекельні секти, що готують шлях Антихристові... Однак серед них є одна секта, якої ви лиш ледь торкнулися.

(Лист капітана Сімоніні до Барруеля, з *La civiltà cattolica*, 21.10.1882)

Хід Наполеона щодо євреїв викликав зміну курсу єзуїтів. *Mémoires* Барруеля не містили жодного натяку на євреїв. Але 1806 року Барруель отримує листа від якогось собі капітана Сімоніні, котрий нагадує йому, що і Мані, і Гірський Старець були євреями, що масонство заснували євреї, і що євреї проникли у всі тогочасні таємні товариства.

Лист Сімоніні, вправно пущений в обіг у Парижі, поставив у складне становище Наполеона, котрий щойно тільки ввійшов у контакт із Великим Синедріоном. Цей контакт, очевидно, стурбував також павликіян, адже в ті роки Священний Синод Московської Православної Церкви проголосив: “Наполеон сьогодні має на меті об’єднати всіх євреїв, яких Божий гнів розкидав по цілій землі, спонукати їх повалити Христову Церкву і проголосити Наполеона істинним Месією”.

Добрий Барруель погоджується з ідеєю, що змова не просто масонська, а єврейсько-масонська. Між іншим, ідея цієї сатанічної змови була зручним засобом нападу на нового ворога, тобто на Високу Вендіту Карбонаріїв, а отже, на антиклерикальних отців Рісорджіменто, від Мадзіні до Гарібальді.

“Але ж усе це відбувається на початку ХІХ століття”, сказав Діоталлеві. “А великий антисемітський наступ починається наприкінці століття, з опублікуванням *Протоколів Мудреців Сіону*. Й ці Протоколи з’являються в російському регіоні. Отже, це ініціатива павликіян”.

“Ясна річ”, мовив Бельбо. “Нема сумнівів, що тут єрусалимська група розділилася на три гілки. Перша через іспанських та провансальських кабалістів стала натхненницею неотамплієрського крила, другу поглинуло беконіанське крило, і її прибічники стали вченими

та банкірами. Саме на них накидаються єзуїти. Але є ще й третя гілка, яка формується в Росії. Велика частина російських євреїв — це дрібні крамарі й лихварі, а отже, на них криво дивляться бідні селяни; інша ж їх частина — оскільки єврейська культура є культурою Книги і всі євреї вміють читати і писати — поповнює ряди ліберальної та революційної інтелігенції. Павлікіяни, які є містиками, реакціонерами і які нерозривно пов'язані з феодалами, проникають у двір. Очевидно, що в них з єрусалимлянами не може бути нічого спільного. Тож вони зацікавлені в тому, щоб дискредитувати євреїв, а через них — цього вони навчилися від єзуїтів — поставити у скрутне становище своїх зовнішніх супротивників, як неотамплієрів, так і беконіанців”.

Не може бути жодного сумніву. З усією могутністю та грізністю Сатани царство переможного Царя Ізраїля гряде до нашого неоновленого світу; до престолу вселенської влади наближається Цар, народжений із крові Сіону, Антихрист.

(Сергій Нілус, *Епілог до Протоколів*)

Ідея була прийнятною. Достатньо було вирішити, як *Протоколи* потрапили до Росії.

Папос, один з найвпливовіших мартиністів кінця століття, заворожив Миколу II під час візиту царя до Парижу, відтак подався до Москви і привіз із собою такого собі Філіпа, тобто Філіпа Нізьє Ансельма Вашо. Одержимий дияволом у шестирічному віці, зцілитель у тринадцятирічному, цей ліонський гіпнотизер зачарував як Миколу II, так і його істеричну дружину. Філіп був запрошений до двору і призначений лікарем Петербурзької Військової Академії, генералом та статським радником.

Тоді його супротивники вирішують протиставити йому таку ж харизматичну постать, яка б підірвала його престиж. І знаходять Нілуса.

Нілус був мандрівним ченцем, який мандрував (що ж йому було ще робити?) лісами в рясі, хизуючись довгою бородою пророка, двома дружинами, донечкою та помічницею чи, може, полюбовницею, і всі вони ловили кожне слово з його вуст. Напівгуру, з тих, що в кінці тікають із зібраними жертвами, напівпустельник, з тих, що волають про близький кінець. І справді, його нав'язливою ідеєю були підступи Антихриста.

План покровителів Нілуса полягав у тому, щоб висвятити його на попа, аби потім він, пошлюбивши (одною дружиною більше чи менше) Олену Олександрівну Озерову, фрейліну цариці, став сподвижником самодержців.

“Я людина мирна”, сказав Бельбо, “але починаю підозрювати, що вигублення сім’ї Романових було операцією на кшталт винищення пацюків”.

Словом, у певну мить прихильники Філіпа оскаржили Нілуса в розпусному житті, і Господь знає, що вони таки мали рацію. Нілус був

змушений залишити двір, але тут хтось прийшов йому на допомогу, передаючи йому текст *Протоколів*. Оскільки всі поголовно плутали мартиністів (які черпали натхнення у святого Мартина) і мартінесистів (послідовників того Мартінеса де Паскаллі, якого так недолюбляв Альє), і оскільки Паскаллі за деякими тодішніми чутками був євреєм, значить, дискредитуючи євреїв, можна було дискредитувати й мартиністів, а дискредитуючи мартиністів, можна було знищити Філіпа.

Перша, неповна версія *Протоколів* з'явилася фактично ще 1903 року в петербурзькій газеті *Русское Знамя*, яку випускав войовничий антисеміт Крушеван. За згодою урядової цензури 1905 року, ця перша версія, доповнена, була анонімно передрукована в книзі *Джерело наших лих*, яку, ймовірно, видав певний добродій Бутмі, який разом із Крушеваном брав участь у заснуванні Союзу Російського Народу, відомого згодом як Чорні Сотні, що до нього вербували звичайних злочинців, аби здійснювати погроми та замаху крайньо правого штибу. Бутмі продовжував публікувати, тепер уже під своїм іменем, інші видання цього твору, під назвою *Вороги роду людського — Протоколи, що походять із секретних архівів центральної канцелярії Сіону*.

Але то були лишень дешеві брошурки. Розширена версія *Протоколів*, яка потім буде перекладена в усьому світі, виходить 1905 року в третьому виданні книги Нілуса *Велике у Малому: Антихрист — неминуча політична можливість*, що вийшла у Царському Селі під егідою місцевого відділення Червоного Хреста. Ця версія була подана в рамках значно ширшої містичної рефлексії, і книга опиняється в руках царя. Митрополит Московський велить читати її у всіх московських церквах.

“Але який зв'язок”, поспитав я, “між Протоколами і нашим Планом? Тут весь час йдеться про ці Протоколи, може, нам варто перечитати їх?”

“Нема нічого простішого”, сказав нам Діюгаллеві, “завше знаходиться якийсь видавець, охочий перевидати їх — колись це робили, виказуючи обурення, задля оприлюднення історичного документа, а згодом це поступово почали робити задля задоволення”.

“Он які вони, погани”.

Єдиним відомим нам товариством, здатним конкурувати з нами в цьому мистецтві, могли б бути єзуїти. Але нам удалося здискредитувати єзуїтів ув очах нерозумного плебсу завдяки тому, що це товариство діє відкрито, а ми тримаємося за лаштунками, зберігаючи таємність.

(Протоколи, V)

Протоколи — це серія з двадцяти чотирьох програмових заяв, що приписують Мудрецам Сіону. Цілі цих Мудреців здалися нам досить-таки суперечливими — іноді вони прагнуть знесення свободи друку, а іноді заохочують вільнодумство. Вони критикують лібералізм, але проголошують програму, яку радикальні ліві сили приписують мультнаціональним капіталістичним корпораціям, включно з використанням спорту та візуального виховання для одурманення народу. Аналізуючи різні способи заволодіння всесвітньою владою, вони вихваляють силу золота. Вони вирішують сприяти революціям у всіх країнах, використовуючи незадоволення і збиваючи люд з пантелику проголошенням ліберальних ідей, однак прагнуть також сприяти нерівності. Вони вираховують, як установити всюди президентські режими, керовані підставними особами Мудреців, збираються розпалювати війни, збільшувати виробництво зброї і (це твердив також Салон) будувати метрополітени (під землею!), щоб мати змогу замінювати великі міста.

Вони твердять, що мета виправдовує засоби, і ставлять собі за мету заохочувати антисемітизм, як для того, щоб тримати в шорах незаможних євреїв, так і для того, щоб розжалобити серця поган супроти їх нещастя (дорого, сказав Діоталлеві, але ефективно). Вони простосердо стверджують: “Наші амбіції безмежні, жадоба ненаситна, бажання помсти безжалісне, ненависть непохитна” (даючи виказ витонченого мазохізму, адже смачно відтворюють стереотип злісного єврея, який був в обігу в антисемітській пресі і який прикрасить обкладинки всіх видань цієї книги), і вирішують скасувати вивчення класиків та античної історії.

“Загалом кажучи”, завважив Бельбо, “Мудреці Сіону були зграєю кретинів”.

“Без жартів”, говорив Діоталлеві. “Цю книгу сприйняли дуже поважно. Мене вражає радше інша річ — те, що, прагнучи запрезентувати книжку як єврейську змову, яка снується сторіччями, використано матеріал, котрий стосується дрібних полемік Франції кінця сторіччя. Виглядає на те, що згадка про візуальне виховання, що служить для одурманення мас, натякає на освітню програму Леона Буржуа, який увів у свій уряд дев’ять масонів. Інший уступ радить висувати до уряду особи, причетні до панамського скандалу, і такою особою був Еміль Лубе, який 1899 року став президентом республіки. Натяк на метро викликаний тим фактом, що в ті часи праві газети протестували проти засилля акціонерів-євреїв в Компанії дю Метрополітен. Тому можна припустити, що цей текст був складений у Франції в останнє десятиліття ХІХ сторіччя, у часи справи Дрейфуса, щоб послабити ліберальний фронт”.

“Мене вражає не це”, сказав Бельбо. “Я маю відчуття *déjà vu*. Якщо підсумувати всю справу, то ці Мудреці розповідають план завоювання світу, а це ми вже десь чули. Спробуйте абстрагуватися від деяких посилаць на події й проблеми минулого століття, замініть підземелля метрополітену підземеллями Провену, всюди, де написано “євреї”, напишіть “тамплієри”, а там, де написано Мудреці Сіону, напишіть Тридцять Шість Невидимих, поділені на шість груп... Друзі мої, це ж Ордонанс із Провену!”

Вольтер сам помер єзуїтом: чи хоч підозрював він про це?

(F. N. de Bonneville, *Les Jésuites chassés de la Maçonnerie et leur poignard brisé par les Maçons, Orient de Londres, 1788, 2, p. 74*)

Усе лежало в нас під носом віддавна, а ми й не усвідомлювали цього вповні. Упродовж шести століть шість груп воюють за здійснення Плану з Провену, і кожна група бере текст цього Плану, просто змінює у ньому підмет і приписує супротивникові.

Після того, як розенкройцери з'являються у Франції, єзуїти вивертають план навиворіт: дискредитуючи розенкройцерів, вони дискредитують беконіанців і новонароджене англійське масонство.

Коли єзуїти вигадують неотамплієрство, маркіз де Люше приписує план неотамплієрам. Єзуїти, прагнучи тепер позбутися й неотамплієрів, рукою Барруеля копіюють Люше, але приписують план усім франкмасонам загалом.

Беконіанський контрнаступ. Прочісуючи всі тексти ліберальної та світської полеміки, ми виявили, що від Мішле та Кіне аж до Гарібальді та Джоберті План приписували єзуїтам (ця ідея, можливо, походила від тамплієра Паскаля та його друзів). Ця тема здобула популярність завдяки книжці *Вічний жид* Ежена Сю та її персонажеві, злісному месьє Роденові, квінтесенції єзуїтської змови у світі. Але, провадячи пошук у творах Сю, ми виявили дещо більше: текст, який виглядав, наче копія — випереджаючи їх на півстоліття — *Протоколів*, слово в слово. То була остання глава *Таємниць Народу*. Тут диявольський план єзуїтів викладався аж до останньої смаковитої подробиці в документі, надісланому генералом Товариства Ісуса, отцем Роотаном (який був історичною особою) месьє Роденові (персонажеві *Вічного жида*). Рудольф Герольштайн (попередньо герой *Паризьких таємниць*) запопав його й ознайомив із ним демократів: “Бачите, любий Лебрене, як успішно снується ця пекельна змова, які жахливі страждання, яке страхітливе панування, який неймовірний деспотизм приборігає вона для Європи та світу, і якщо, на нещастя, вона досягне успіху...”

Це було схоже на передмову Нілуса до *Протоколів*. І Сю приписував єзуїтам гасло (яке згодом припишуть у *Протоколах євреям*) “мета виправдує засоби”.

Не потрібно наводити інших доводів, щоб показати, що цей ступінь розенкройцераства був спритно введений верховодами масонства... Тотожність його доктрини, його ненависті та його блузнірських практик з учнями Кабали, Гностиків та Машіхеїв вказує нам на особу авторів, тобто євреїв-кабалістів.

(Mons. Léon Meurin, S. J., *La Franc-Maçonnerie, Synagogue de Satan*, Paris, Retaux, 1893, p. 182)

Коли виходять *Таємниці Народу*, єзуїти бачать, що План приписують їм, і мерщій використовують єдину наступальну тактику, якої ще не застосовував ніхто — беручи за основу лист Сімоніні, вони відносять План на карб євреїв.

1869 року Гугено де Муссо, знаменитий двома своїми книгами про магію дев'ятого століття, видає твір *Жиди, юдаїзм та юдаїзація християнських народів*, де йдеться про те, що євреї застосовують Кабалу і поклоняються Сатані, позаяк таємне спадкоємство прямо пов'язує Каїна з гностиками, тамплієрами та масонами. Де Муссо отримує особливе благословення від Пія IX.

Але План, сфабулізований Сю, взяли в роботу також інші люди, які єзуїтами не були. Чимало часу потому трапилась чудова, майже детективна історія. Газета *Таймс* 1921 року — після появи *Протоколів*, які вона сприйняла дуже поважно — виявила, що один російський землевласник-монархіст, що оселився в Туреччині, купив у колишнього офіцера російської таємної поліції, який знайшов притулок у Константинополі, кілька старих книг, серед яких була одна книга без обкладинки, де збоку можна було прочитати лише “Жолі”, з передмовою, датованою 1864 роком, і вона здавалася дослівним джерелом *Протоколів*. *Таймс* зайнялася пошуками в Британському Музеї і виявила оригінальну книгу Моріса Жолі, *Діалог у пеклі між Монтеस्क'є та Мак'явеллі*, видану в Брюсселі (хоча на титульній сторінці стоїть Женева, 1864). Моріс Жолі не мав нічого спільного з Кретіно-Жолі, але цією аналогією все ж не треба було нехтувати, подібність прізвищ мала б щось означати.

Книга Жолі була ліберальним памфлетом проти Наполеона III, де Мак'явеллі, репрезентуючи цинізм диктатора, дискутував з Монтеск'є. За цей революційний виступ Жолі був заарештований, відсидів п'ятнадцять місяців у в'язниці і 1878 року наклав на себе руки. Програма євреїв у Протоколах була майже дослівно взята з того, що Жолі приписував Мак'явеллі (мета виправдує засоби), а через Мак'явеллі — Наполеонові. Однак *Таймс* не помітила (зате помітили ми), що Жолі безсоромно списав з тексту Сю, створеного принаймні за сім років до того.

Супроти цього факту, що зводив *Протоколи* до дешевого плагіяту, надзвичайно виразний здогад, який може осяяти лише втаємниченого, або ж мисливця на втаємничених, дала нам одна письменниця-антисемітка, палка прихильниця змови та Невідомих Зверхників, добродійка Неста Вебстер. Жолі був утаємниченим, він був знайомий з планом Невідомих Зверхників, і хоча, ненавидячи Наполеона III, він приписав план йому, це зовсім не означало, що незалежно від Наполеона план не існував. Оскільки план, описаний у Протоколах, у сам раз пасує до того, чим звичайно займаються євреї, отже, то був план євреїв. Нам залишилося лише підправити добродійку Вебстер відповідно до її ж логіки: оскільки цей план до найменших дрібниць відповідав тому, що могли б замишляти тамплієри, отже, то був план тамплієрів.

Зрештою, наша логіка була логікою фактів. Нам дуже сподобалася історія з празьким цвинтарем. Ця історія стосувалася певного Германа Гедше, пруського дрібного поштового службовця. Він уже раніше опублікував був фіктивні документи, маючи на меті дискредитувати демократа Вальдека, оскаржуючи його в тому, що той хоче вколотися королю Пруссії. Його було здемасковано, тоді він став редактором органа великих землевласників-консерваторів, *Die Preussische Kreuzzeitung*. Відтак під іменем сера Джона Реткліфа він розпочав писати сенсаційні романи, зокрема *Biarriz*, виданий 1868 року. Тут він описав окультну сцену, яка відбулася на празькому цвинтарі, дуже подібну до сцени зібрання Просвітлених, яке Дюма описав на початку *Жозефа Бальзамо*, де Каліостро, предсідник Невідомих Зверхників, серед яких є Сведенборг, замишляє інтригу з намистою королеви. На празькому цвинтарі збираються представники дванадцяти колін Ізраїля, які викладають свої плани завоювання світу.

Сцену з *Біарріцу* 1876 року наведено в одному з російських памфлетів, але так, ніби вона відбулася насправді. Те саме робить 1881 року *Ле Контемпорен* у Франції. І додано, що ця інформація походить з вірогідного джерела, від англійського дипломата сера Джона Редкліфа. Якийсь добродій Бурнан 1896 року публікує книжку під назвою *Євреї, наші сучасники* і наводить сцену з празького цвинтаря, твердячи, що підригну промову виголосив великий рабин Джоном Редкліфом. Пізніша версія твердитиме натомість, що справжнього Редкліфа привів на той лиховісний цвинтар Фердинанд Лассаль, євреї і соціаліст.

Всі ці плани так чи інак збігаються з планами, описаними за декілька років до того, 1880 року, в *Revue des Etudes Juives* (анти-семітського спрямування), де були опубліковані два листи, приписувані євреям XV сторіччя. Євреї з Арля, через переслідування, просять допомоги у євреїв Константинополя, й ті відповідають їм: “Возлюблені браття у Мойсеї, якщо французький король зобов’язує вас стати християнами, станьте ними, адже ви не можете чинити по-іншому, але збережіть Мойсеїв закон у ваших серцях. Якщо вас позбавлять ваших статків, зробіть так, щоб ваші діти стали купцями, які поступово позбавлять християн їхніх статків. Якщо під загрозою ваше життя, зробіть своїх дітей лікарями й аптекарями, щоб вони забирали життя у християн. Якщо вони знищать ваші синагоги, нехай ваші сини стануть каноніками та священниками, нищачи їхні церкви. Якщо вони будуть завдавати вам інших лих, зробіть своїх синів адвокатами та нотарями, і нехай вони втручаються у справи усіх станів так, щоб, накладаючи на християн ваше ярмо, ви запанували над світом і могли помститися їм”.

Це був той же план єзуїтів, який насправді був Планом тамплієрів. Деякі варіації, мінімальні перестанови — Протоколи творилися самі собою. Абстрактний задум змови мігрував від однієї змови до іншої.

І коли ми ламали собі голови, шукаючи відсутню ланку, яка мала б пов’язати всю цю чудову історію з Нілусом, ми натрапили на Рачковського, шефа страхітливої Охрани, таємної царської поліції.

Прикриття потрібне завжди. Прихованість становить значну частину нашої сили. Тому ми повинні завжди таїтися під іменем іншого товариства.

(Die neuesten Arbeiten des Spartacus und Philo in dem Illuminaten-Orden, 1794, p. 165)

Саме тими днями, читаючи деякі сторінки наших дияволістів, ми виявили, що граф де Сен-Жермен серед своїх різних подоб приймав також подобу Ракоці, принаймні так його називав посол Фрідріха II у Дрездені. А ландграф Гессену, в якого Сен-Жермен нібито помер, говорив, що він походив із Семигороду і називався Рагозкі. До цього можна було додати, що Коменський присвятив свою *Пансофію* (твір безперечно розенкройцерівського духу) одному ландграфові (скільки ландграфів у нашій історії), який мав на ймення Раговскі. Останній елемент для цієї мозаїки я знайшов, нишпорячи на книжковому прилавку на площі Каstellо, в одному анонімному німецькому опусі про масонство, де на вкладеній картці невідомою рукою було дописано, що цей текст належить якомусь Карлові Авг. Рагоцкі (Karl Aug. Ragotgky). Зважаючи на те, що ім'ям Рагоскі послуговувався той таємничий суб'єкт, який начебто вбив полковника Арденті, ми знов дістали змогу встроїти у рисунок Плану нашого графа Сен-Жермена.

“Чи не забагато влади даємо ми цьому авантюристові?” стурбовано питав Діюгаллеві.

“Зовсім ні”, відповів Бельбо, “він нам потрібен. Як соєвий соус у китайських стравах. Якщо його нема, страва не є китайською. Подивись на Альє, він на цьому знається: він же не взяв собі за взірець Каліостро чи Віллермоза. Сен-Жермен є квінтесенцією *Ното Hermeticus*”.

П'єр Іванович Рачковський. Життєрадісний, вкрадливий, по-котячому розумний і хитрий, геніальний фальсифікатор. Дрібний службовець, який відтак зав'язує контакт з революційними групами. Його заарештовує таємна поліція 1879 року, обвинувачуючи в тому, що він дав притулок своїм друзям-терористам, які зробили замах на генерала Дрентеля. Він переходить на бік поліції і вступає

(овва!) до Чорної Сотні. 1890 року він виявляє в Парижі організацію, що виробляла бомби для замахів у Росії, і на батьківщині йому вдається заарештувати шістдесят трьох терористів. Десять років опісля виявиться, що бомби виготовляли його люди.

1887 року він поширює лист такого собі Іванова, розкаяного революціонера, який запевняє, що більшість терористів – євреї; 1890 року розповсюджує “confession par un vieillard ancien révolutionnaire”, де революціонерів, які знайшли притулок у Лондоні, звинувачують в тому, що вони є британськими агентами. 1892 року розповсюджує фіктивний твір Плеханова, який оскаржує керівництво партії Народна Воля в опублікуванні цього визнання.

Він намагається створити франко-російську анти-семітську лігу 1902 року. Для цього використовує метод, подібний до методів розенкройцерів. Він стверджує, що ліга існує, сподіваючись, що відтак хтось її таки створить. Але він послуговується також іншим прийомом: спритно перемішуючи правду з брехнею, представляє правду в такому світлі, нібито вона невігідна для нього, тому ніхто не сумнівається й у правдивості брехні. Він поширює в Парижі таємничий заклик до французів підтримувати Російську Патріотичну Лігу зі штабом у Харкові. У закликові він нападає сам на себе, як на людину, яка хоче знищити лігу, висловлюючи побажання, що він, Рачковський, колись змінить свою думку. Він сам себе оскаржує в тому, що послуговувався такими здискредитованими особами, як Нілус, що таки правда.

На якій підставі можна приписати *Протоколи* Рачковському?

Покровителем Рачковського був міністр Сергій Вітте, прогресист, який хотів перетворити Росію в новочасну країну. Чому прогресист Вітте користувався послугами реакціонера Рачковського, було відомо лише Господу Богові, але ми були вже готові до всього. Вітте мав політичного супротивника, якого звали Ілля Ціон і який ще раніше публічно виступав проти міністра з полемічними закидами, що нагадували деякі уступи з *Протоколів*. Але у творах Ціона не було натяків на євреїв, адже він сам був єврейського походження. 1897 року Рачковський, за наказом Вітте, велить провести обшук на віллі Ціона у Террітеті і знаходить памфлет Ціон, написаний на основі книги Жолі (або ж Сю), де ідеї Мак'явеллі-Наполеона III приписувалися Вітте. Рачковський своїм генієм фальсифікатора заміняє Вітте євреями і пускає цей твір в обіг. Ім'я Ціон природно змушує згадати Ціон, й усім стає зрозуміло, що авторитетний єврейський діяч викриває єврейську змову. Ось як на-

родилися *Протоколи*. Відтак у Парижі цей текст потрапляє до рук Юліяни чи пак Юстини Глінки, яка обертається в колах мадам Блаватської, а у вільний час шпигує й видає поліції російських революціонерів на вигнанні. Глінка, безперечно, є агенткою павликіян, які пов'язані з землевласниками, а отже, хочуть переконати царя, що плани Вітте тотожні з планами міжнародної єврейської змови. Глінка надсилає цей документ генералові Орґєєвському, а той через командувача імператорської гвардії доводить його до відома царя. Вітте опиняється у скрутному становищі.

Таким чином, перебуваючи в полоні своєї антисемітської завзятості, Рачковський починається до нещастя свого патрона. А ймовірно, й до своїх власних нещастя. І справді, з цього часу ми втрачаємо його слід. Можливо, Сен-Жермен перейшов до нових перевдягань та до нових перевтілень. Але наша історія набула правдоподібного, раціонального, чіткого вигляду, адже її підтримувала низка фактів, правдивих, — говорив Бельбо, — як сам Бог.

Все це змусило мене згадати розповіді Де Анджеліса про синархію. Вся краса цієї історії — звичайно ж, нашої історії, але може й Історії, як натякав Бельбо з нездоровим блиском ув очах, простягаючи мені свої картки — полягала в тому, що різні групи знищували одна одну в смертному бою, послуговуючись тією самою зброєю, що й супротивники. “Першим обов'язком вправного шпигуна”, примовляв я, “є викрити як шпигунів тих, за ким він шпигує”.

Бельбо сказав: “Пригадую собі одну історію в ***. При заході сонця я постійно зустрічав на вулиці одного типа на ймення Ремо — чи щось подібне — на чорній “Балілі”. Чорні вуса, кучеряве чорне волосся, чорна сорочка, чорні, страшенно зіпсовані зуби. Він цілував дівчину. А в мене викликали огиду ті його чорні зуби, які цілували цю прегарну, біляву істоту, не пам'ятаю навіть її обличчя, але для мене вона була непорочною дівочою і повією, вічною жіночістю. Мене аж дрож проймав від цього”. Він інстинктивно перейшов на патетичний тон, щоб підкреслити свою іронію, адже усвідомлював, що дозволив полонити себе невинній млосності, нав'язній спогадами. “Я запитував себе й питав інших, чому цей Ремо, який належав до Чорних Бригад, дозволяв собі відкрито показуватися на людях, навіть у часи, коли *** не було зайняте фашистами. Й мені відповіли, що ходять чутки, нібито він розвідник партизанів. Хай там як було, але одного вечора я побачив, як він цілував ту саму біляву дівчину, на тій самій чорній “Балілі”, з тими самими чорними зубами, але вже з червоною хустинкою на

шиї та в сорочці кольору хакі. Він перейшов до гарібальдійських Бригад. Усі вітали його, й він отримав бойове ім'я Х9, наче персонаж Алекса Реймонда, про якого я читав у коміксах тижневика "Авентурозо". Молодець, Х9, казали вони йому... А я ненавидів його ще дужче, адже він володів цією дівчиною за згодою загалу. Однак дехто казав, нібито він був фашистським шпигуном, підсланим до партизанів; гадаю, це говорили ті, хто бажав відбити в нього дівчину, але в усякому разі він залишався під підозрою..."

"А далі?"

"Вибачте, Казобоне, чому вас так цікавлять події мого життя?"

"Тому що ви їх розповідаєте, а розповіді становлять факти колективної уяви".

"Дотепно. Отож, одного ранку Х9 вийшов за територію села; можливо, він призначив дівчині побачення на полі, аби, не зупиняючись на жалюгідних пестошах, показати їй, що його прутень не такий зіпсований, як його зуби, — даруйте мені, я дотепер не можу його полюбити, — словом, фашисти піймали його в пастку, повезли до міста й о п'ятій ранку наступного дня розстріляли".

Пауза. Бельбо роздивлявся свої сплетені, немов у молитві, руки. Відтак розняв їх і сказав: "Це було доказом того, що шпигуном він не був".

"Яка ж мораль цієї притчі?"

"Хто вам сказав, що притчі мусять мати мораль? Але якщо добре подумати, ця притча, можливо, означає, що часто для того, аби щось довести, треба померти".

Я є той, хто є.

(Вихід 3,14)

Я є той, хто є. Аксиома герметичної філософії.

(Mme Blawatsky, *Isis Unveiled*, p. 1)

— Хто ти? спитало водночас триста голосів, а тимчасом у руках найближчих привидів заблисли шпаги...

— Я є той, хто є, сказав він.

(Александр Дюма, *Жозеф Бальзамо*, II)

Я зустрівся з Бельбо наступного ранку. “Вчора ми написали непогані сторінки для роману з продовженням”, сказав я йому. “Але, можливо, якщо ми хочемо збудувати переконливий План, нам належить більше триматися дійсності”.

“Якої дійсності?” запитав він мене. “Можливо, лише роман із продовженням дає нам справжнє мірило дійсності. Нас обдурили”.

“Як це?”

“Нас примушували вірити, що, з одного боку, існує велике мистецтво, яке зображає типових персонажів у типових обставинах, а з іншого боку — бульварний роман, який розповідає про нетипових персонажів у нетипових обставинах. Я гадав, що справжній джентльмен ніколи не покохав би Скарлет О’Хару, ані Констанцію Бонасьє чи Перлу Лабуан. Я грався з бульварними романами, аби прогулятися за межі життя. Вони мене заспокоювали, адже пропонували недосяжне. А насправді все зовсім по-іншому”.

“По-іншому?”

“Авжеж. Пруст мав рацію: погана музика краще передає життя, ніж *Missa Solemnis*. Мистецтво глузує з нас, заспокійливо показуючи світ таким, яким би хотіли бачити його митці. А бульварний роман нібито жартує, але показує нам світ таким, яким він є, або, принаймні, яким він може бути. Жінки більше схожі на Міледі, ніж на Лючію Монделлу, Фу Манчу правдоподібніший від Натана Мудрого, а Історія схожа більше на ту, яку розповідає Сю, ніж як її бачить Гегель. Бульварні романи писали Шекспір, Мелвілл, Баль-

зак і Достоевський. Насправді відбувається те, що вже давно наперед розповіли бульварні романи”.

“Це тому, що легше наслідувати бульварний роман, аніж твір справжнього мистецтва. Щоб стати Джокондою, треба докласти чимало зусиль, натомість наслідування Міледі відповідає нашому природному нахилу обирати шлях легшого опору”.

Діоталлеві, який дотепер був лише мовчазним слухачем розмови, зауважив: “Погляньте-но на нашого Альє. Йому легше наслідувати Сен-Жермена, ніж Вольтера”.

“Авжеж”, сказав Бельбо, “по суті, жінки теж вважали Сен-Жермена більш цікавим, ніж Вольтера”.

Згодом я знайшов цей файл, де Бельбо у романній формі підсумував наші висновки. Я усвідомлюю, що він отримував задоволення, відтворюючи цю історію, до якої не додав нічого свого, окрім кількох сполучних фраз. Я не намагаюся виловити всі цитати, запозичення, кліше, але впізнаю деякі уступи цього бурхливого колажу. Ще раз, щоб утекти від занепокоєності Історією, Бельбо писав і переписував життя за допомогою чужих текстів.

FILENAME: Повернення Сен-Жермена

Вже впродовж п'яти століть мстива рука Всемогутнього провадить мене від глибин Азії аж до цих земель. Із собою я приношу жах, розпач, смерть. Далєбі, я нотар Плану, навіть якщо іншим про це не відомо. Я бачив набагато страхітливші речі, й різня Варфоломіївської ночі була для мене надто нудною порівняно з тим, що тепер я наготувався вчинити. Ох, навіщо мої вуста кривляться в цій сатанинській посмішці? Я є той, хто є, якщо триклятий Каліостро не узурпував ще й цього мого останнього права.

Але година мого торжества близька. Коли я був Келлі, Совпс у Лондонській Вежі розповів мені все. Таємниця полягає в тому, щоб стати кимось іншим.

За допомогою хитромудрих плетив я домігся, щоб Джузеппе Бальзамо замкнули у фортеці святого Лева, і заволодів його секретами. Як Сен-Жермен я зник, і тепер усі мене вважають графом Каліостро.

Недавно всі годинники міста вибили північ. Яка неприродна тиша. Ця мовчанка вселяє в мене підозру. Вечір чудовий, хоч і надзвичайно холодний, високо в небі місяць студеним сяйвом освітлює непролазні вулички старого Парижа. Можливо, зараз десята вечора: недавно дзвіниця абатства Блек-Фрайєрз повільно вибила восьму. Вітер

з похмурим свистом розхитує залізнi вітровкази на сумних просторах дахів. Густа ковдра хмар укриває небо.

Капітане, повертаємось? Ні, навпаки, ми тонемо. Прокляття, невдовзі *Патна* затоне, стрибай, Джиме Копоплянику, стрибай. Хіба не віддав би я, аби лиш позбутися цієї тривоги, діаманта величиною з горіх? Піднімай бізап, брамсель і ще що хочеш, іди проти вітру, роби щонебудь, чортове поріддя, бо буде непереливки!

Я страхитливо вишкірив частокіл своїх зубів, а тимчасом смертельна блідота полум'ям охопила моє воскове, вкрите зеленкуватими плямами обличчя.

Як потрапив сюди я, чисте втілення образу помсти? Пекельні духи зневажливо посміхатимуться, бачачи слези істоти, лиховісний голос якої так часто примушував їх тремтіти у самих надрах їх вогненної безодні.

Гей, більше світла!

Скільки сходинок довелось мені подолати, поки я проник до цієї халупи? Сім? Тридцять шість? Кожен камінь, до якого я доторкнувся, кожен крок, який я зробив, таїть у собі ієрогліф. Коли я його розкрию, моїм вірним парешті буде об'явлена Таїна. Зостанеться лише розшифрувати її, а її розв'язанням буде Ключ, за яким ховається Повідомлення, що втаємниченому, лише втаємниченому виразно розповість, у чому полягає природа Загадки.

Від загадки до розшифрування — всього лиш один крок, а з неї у всьому сяйві постане Ієрограма, яка очистить молитву запитування. Тоді всі пізнають Скрите, запону, пелену, єгипетський килим, що вкриває П'ятикопечник. А звідси — до світла, щоб проголосити Окульпний Смысл П'ятикопечника, Кабалістичне Запитання, на яке озвуться лише нечисленні, вимовляючи громовим голосом Незглибимий Знак. Схилившись над ним, Тридцять Шість Невидимих муситимуть дати одвіт, об'явлення Руни, значення якої відкрито лише синам Гермеса, їм-бо буде дана Глузлива Печать, Машкара, а за нею вималюється лик, який вони намагаються оголити — Містичний Ребус, Найвища Анаграма...

Саторе Арепо! волаю я голосом, від якого тремтить навіть привид. І Сатор Арепо з'являється, облишивши штурвал, який він спиритно тримає своїми людиновбивчими руками, і падає ниць на моє звеління. Я впізнаю його, у мене давно вже була ця підозра. Це — Лючано, експедитор-інвалід, якого Невідомі Зверхники призначили виконавцем мого ганебного й кривавого завдання.

— Саторе Арепо, — питаю я глузливо, — чи знаєш ти остаточну відповідь, яка таїться за Найвищою Анаграмою?

— Ні, графе, — необачно відповідає він, — очікую почути її з твоїх вуст.

Пекельний регіт зривається з моїх блідих вуст і луною відбивається від стародавніх склепінь.

— Дурень! Лише істинному втаємниченому відомо, що він її не знає!

— Авжеж, хазяїне, — тупо відповідає експедитор-інвалід, — як вам завгодно. Я готовий.

Зараз ми в обдертій халупі на Кліньянкурі. Цього вечора я маю покарати насамперед тебе, тебе, що втаємничила мене у благородне мистецтво злочину. Помститися тобі, бо ти вдаєш, що кохаєш мене, а найгірше, ти віриш у це, і помститися тим безіменним ворогам, з якими ти проведеш найближчий вікенд. Лючано, настирливий свідок моїх принижень, допоможе мені своєю рукою — єдиною — а потім помре й він.

Халуца з лядою у долівці, за якою таїться щось на кшталт вирви, резервуару, підземної кишки, що її від незапам'ятних часів використовували для переховування контрабандного товару, вона непокоїть своєю вологістю, адже межує з коридорами Паризьких стоків, лабіринтом злочину. Старовинні стіни пітніють невимовними міазмами, так що достатньо, за допомогою Лючано, надзвичайно вірного у злі, зробити діру в стіні — й вода увірветься струменями, затопить пивницю, розвалить уже хисткі мури, зрівняє вирву з рештою стоків, і ось уже плавають дохлі пацюки, а чорнувата поверхня, що видніє з горішнього отвору, стає передсінком нічної ніщоти: за нею — далека далечінь, Сена, потім море...

З ляди звисає невелика драбина, прикріплена до верхнього краю, й на ній, над самою водою влаштовується Лючано з ножем: одною рукою він мертво тримається за перший щабель, другою стискає кинджал, третя ж готова схопити жертву. Тепер чекай у тиші, — кажу я йому, — і все побачиш.

Я переконав тебе снєкатися всіх чоловіків зі шрамом — ходи зі мною, будь моя назавжди, позбудьмося тих недоречних постатей, я ж добре знаю, що ти їх не кохаєш, ти сама мені це сказала, зостанемося лише ти та я — й підземні течії.

Ось ти увійшла, гордовита, мов весталка, штивна і сварлива, мов мегера — гай-гай, пекельне видіння стрясає моїми столітніми боками і стискає мої груди кліщами бажання, о прегарна мулатко, начишля моєї згуби. Покарлюченими руками я роздираю на собі сорочку з тонкого батисту, що огортає мої груди, й нігтями роблю на них криваві борозни, а тим часом жорстокий жар палить мої губи, холодні, наче руки змії. Глухий рев виривається з найчорніших печер моєї душі й вихоплюється з-за частоколу моїх звірячих зубів — я, кентавр, вивержений з тартару — і майже не чути лету саламандри, я-бо стримую свій крик і наближаюся до тебе з жорстокою посмішкою.

— Моя люба, моя Софіє, — промовляю я до тебе з котячим чаром, як може промовляти лише таємний шеф Охрани. — Прийди, я ждав тебе, причаймось із тобою у пітьмі і дожидаймося, — а ти хрипко і в'язко смієшся, передчуваючи якийсь спадок або здобич, якийсь рукопис *Протоколів*, що його можна буде продати цареві... Як вправно ти приховуєш за цим яшгольським обличчям свою демонічну натуру, соромливо охоплену андрогінними джинсами, майже прозорою майкою, яка прикриває ганебну лілію, витаврувану на твоєму білому тілі Лільським катом!

Прибув перший дурень, зваблений мною у пастку. Я ледь уловлюю риси його обличчя під опапчею, яка огортає його, але він показує мені знак тамплієрів з Провену. Це — Совпс, убивця, найнятий групою з Томару. — Графе, — каже мені він, — час вибив. Надто багато років ми блукали, розкидані світом. Ви володієте кінцевим уривком послання, а я — тим, який з'явився на початку Великої Гри. Але це зовсім інша історія. Об'єднаймо наші сили, а інші...

Я закінчую його фразу: — А інші нехай ідуть до дідька. Гайда, брате, в центрі кімнати стоїть скриня, а в скрині — те, чого ти шукаєш століттями. Не бійся сутішків, вони не шкодять, а допомагають нам. Цей телепень робить крок за кроком, майже навіпомацки. Глухий звук — шубовість. Він падає в отвір, над самою водою Лючано хапає його, брижить лезо, швидкий рух ножем по горлу, булькотіння крові зливається з шумуванням хтонічної рідини.

Стук у двері. — Це ти, Дізраелі?

— Авжеж, — відповідає мені незнайомиць, у якому мої читачі, либонь, упізнали великого магістра англійської групи, що уже піднявся на вершину влади, зоставшись таким же ненаситним. Він говорить: — My Lord, it is useless to deny, because it is impossible to conceal, that a great part of Europe is covered with a network of these secret societies, just as the superficies of the earth is now being covered with railroads...

— Ти вже говорив це в Палаті Громад 14 липня 1856 року, від мене нічого не приховаєш. Давай по суті.

Юдей-беконіанець лається крізь зуби. Він продовжує: — Їх занадто багато. Тридцять шість невидимих стали триста шістдесятма. Помнож на два, буде сімсот двадцять. Відними сто двадцять років, по виповненні яких відчиняться двері, одержиш шістсот, як при наступі під Балаклавою.

Сам чорт а не людина, таємна наука чисел не має для нього таємниць. — То й що?

— Ми маємо золото, а ти — карту. Об'єднаймося і будемо непереможні. Ритуальним жестом я вказую на примарну скриню, і йому, засліпленому жадобою, здалося, що він і справді розгледів її в затінку. Він вирушає, падає.

Я чую зловісний виблиск Лючанового леза, попри темряву бачу хрипіння, яке зблиснуло в німотній зіниці англійця. Справедливість торжествує.

Я очікую третього, людину французьких розенкройцерів, Монфокона де Віллара, готового зрадити, як мені вже було відомо, таємниці своєї секти.

— Я — граф Габаліс, — представляється він, брехливо й дурнувато.

Вистачило лише шепнути кілька слів, аби спонукати його попрямувати до своєї долі. Він падає, і Лючано, спраглий крові, сповнює своє діло.

Ти усміхаєшся до мене в тіні й кажеш мені, що ти моя, і нехай моя тайна стане твоєю. Обманюйся, обманюйся, зловісна карикатуро на Шхіну. Авжеж, я твій Симон, почекай, ти ще не знаєш найголовнішого. А дізнавшись, відразу перестанеш знати.

Що ще додати? Один за одним входять інші.

Отець Брешані повідомив мені, що німецьких ілюмінатів представлятиме Бабет д'Інтерлякен, праправнучка Вайсгаупта, велика діва швайцарського комунізму, що зросла між оргіями, грабунками та кровопролиттями, надзвичайно вправна у видурюванні недосяжних таємниць, у відкриванні депеш без порушення печатей, у підливанні отрути на звеління своєї секти.

І ось вона заходить, юний агатодаймон злочину, огорнена хутром з білого ведмедя, з довгим білявим волоссям, що спливає додолу з-під нахабної хутряної шапки, з гордовитим поглядом та саркастичним виразом обличчя. І звичною каверзою я посилаю її до згуби.

Яка іронія мови — цього дару, який дала нам природа, щоб ми замовчували таємниці нашого духу! Просвітлена падає жертвою Темряви. Я чую, як вона, невинувата, вихаркує страхітливі прокляття, а тим часом Лючано двічі обертає пожа в її серці. *Déjà vu, déjà vu...*

Настала черга Нілуса, який на мить повірив, що здобув і царицю, і карту. Брудний, розпусний ченче, ти хотів Антихриста? Ось він перед тобою, але ти про це не знаєш. І я посилаю його, засліпленого тисяччю облудних містичних надій, до ганебної вовківні, яка очікує на нього. Лючано роздирає йому груди раною у формі хреста, і він пірнає у вічний сон.

Я мушу подолати віковічну недовіру останнього, Мудреця Сіону, який видає себе за Агасфера, Вічного Жида, безсмертного, як я. Він не довіряє мені, масно посміхаючись, а борода його все ще просякла кров'ю пізніх християнських створінь, яких він звик мордувати на празькому цвиґтарі. Хитрістю своєю я повинен перевищити самого Рачковського. Я даю йому зрозуміти, що скриня містить не лише карту, а й необроблені діаманти, які ще треба ошліфувати. Мені відома влада, яку мають над цим боговбивчим кодлом необроблені діаманти. Й він прямує до своєї долі, підштовхуваний своєю зажерливістю, проклинаючи свого Бога, жорстокого і мстивого, він умирає, вражений, як Хірам, і важко йому навіть проклинати, адже він не може вимовити імені свого Бога.

Я обманювався, вважаючи, що довів Велике Діло до закінчення. Наче вражений смерчем, ще раз відчиняються двері халупи і з'являється привид із блідим обличчям, його руки побожно зачепили на грудях, а похлипливий погляд не може приховати його патуру, адже зодягнений він у чорні одіння свого чорного Товариства. Син Лойоли!

— Кретиніо — волаю я, піддавшись облуді.

Він підносить руку в лицемірному жесті благословення. — Я не той, хто є, — каже він мені з посмішкою, в якій нема вже нічого людського. Це правда, вони завжди діють цим методом: іноді вони заперечують самі собі власне існування, а іноді проголошують могутність свого ордену, щоб залякати недосвідчених.

— Ми завжди є чимось іншим, ніж те, що ви думаєте, діти Веліала (говорить цей спокусник самодержців), але ти, о Сен-Жермене...

— Звідки ти знаєш, хто я такий насправді? — запитую я стурбовано.

Він погрозливо посміхається: — Ти знав мене в інші часи, коли намагався відтягти мене від узголів'я Постеля, коли під іменем абата д'Ербле, в серці Бастілії, я привів тебе до закінчення одного з твоїх утілень (гай-гай, як виразно я досі відчуваю на своєму обличчі залізну маску, на яку, з допомогою Кольбера, засудило мене Товариство Ісуса!), ти знав мене, коли я нишком стежив за твоїми потайними нарадами з Гольбахом та Кондорсе...

— Роден! — вигукую я, наче вражений громом.

— Авжеж, Роден, таємний генерал єзуїтів! Роден, якого це обведеш круг пальця і не штовхнеш у яму, як ти зробив з іншими обдуреними. Знай, о Сен-Жермене, що нема такого злочину, згубної вигадки, кримінальної пастки, якої ми б не вигадали ще до вас, задля більшої слави нашого Бога, який виправдовує засоби! Скільки коронованих голів ми примусили скотитися у піч, яка не має ранку, влаштовуючи набагато витонченіші пастки, щоб здобути панування над

світом. А тепер ти хочеш стати нам на перешкоді, щоб ми, за крок від мети, перестали стромляти нашого хижого носа в таємницю, яка вже п'ять століть тримає в русі історію світу?

Вимовляючи ці слова, Роден став страхітливим. Усі інстинкти кривавої, блюзнірської, мерзенної амбіції, що з'явилися у папства доби Відродження, виступили тепер на чолі цього Ігнатієвого сина. Я добре бачу: ненаситна прага панування хвилює його нечисту кров, палючий піт заливає його, навколо нього розходить ся щось на подібну сморідної пари.

Як знищити цього останнього ворога? Мені блискає несподівана думка, яка може прийти до голови лише тому, для кого людська душа вже століттями не має незайманих закутків.

— Дивись сюди, — кажу я, — я теж Тигр.

Я рвучко штовхаю тебе на середину кімнати і зриваю з тебе майку, шматую пояс припасованого панцера, який приховує принади твого бурштинового живота. Тепер, у блідому сяйві місяця, яке проникає крізь причинені двері, ти випростуєшся, прекрасніша від змія, що спокусив Адама, гордовита і розпусна, непорочна діва і блудниця, зодягнена лише у своє тілесне могуття, адже оголена жінка — це жінка озброєна.

Єгипетське покривало спадає на твоє густе волосся, чорне аж до синяви, під легким серпанком пульсують груди. Навколо невеликого дугастого і впертого чола обкрутився золотий уреус із смарагдовими очима, виблискуючи на твоїй голові своїм трійчастим рубіновим язиком. А твоя туніка з чорного серпанку зі сріблестими відблисками стягнута шарфом, вишитим зловісними веселками та чорними перлами. Твій опуклий лобок гладко поголений, щоб ти здавалася статуєю в очах своїх полюбовників! Кінчики твоїх пипок, яких ніжно торкнувся пензель твоєї рабині-малабарки, забарвлені тим самим карміном, що кривавить твої уста, звабливі, наче рана!

Роден починає важко дихати. Довготривала здержливість, життя, проведене у мріях про могутність, готували його лише до задоволення нестримного бажання влади. Перед цією прегарною і безсоромною царицею, з очима чорними, наче в демона, з круглими раменами, пахучим волоссям, білою й ніжною шкірою, Родена охоплює надія на невідомі пестощі, на невимовне розкошування, його плоть стогне, як стогне лісовий бог, бачачи оголену німфу, відбиту у воді, яка вже привела до згуби Нарциса. Проти світла я бачу, як він нестримно напружується, немов закам'янілий під поглядом Медузи, завмерши у бажанні виповнення притлумленої і вже призгаслої чоловічої снаги, зпавісніле полум'я любовострастя викручує його плоть, він схожий на лук, націлений до мішені, напружений до тої міри, що аж подається і переламується.

Враз він падає на долівку, повзаючи перед цим видінням, простягаючи схожу на кіготь руку, благаючи про ковток еліксиру.

— Ох, — хрипить він, — яка ти гарна, ох, ці зубенята вовчиці, які блищать, тільки-но ти відкриєш свої червоні, пухлі губи... Ох, ці великі смарагдові очі, які то виблискують, то мліють. Ох, демоне любовострастя.

Він цілком має рацію, нещасний, а тим часом ти рухаєш стегнами, огорненими сиповатою тканиною, і висуваєш вперед свій лобок, аби штовхнути флішпер до останнього краю божевілля.

— О, прекрасна з'яво, — каже Роден, — будь моєю, лиш на мить, наповни хвилиною втіхи моє життя, прожите на службі у ревнивого божества, розрядь блискавкою насолоди вічність полум'я, до якого твоя постать мене тепер штовхає й тягне. Прошу тебе, торкнися мого обличчя своїми губами, ти, Антінеє, Маріє Магдалино, ти, що тебе бажав я в ликові святої, розтривоженої екстазою, що тебе жадав я під час моїх лицемірних поклонінь ликам непорочних дів, о Пані, ти прегарна, наче сонце, біла, мов місяць, я відрікаюся від Бога, від святих і від самого Римського Первосвященика, ба більше, я відрікаюсь від Лойоли, від злочинної присяги, яка зв'язує мене з моїм Товариством, благаю лиш одного-єдиного поцілунку, і хай від нього я загину.

Він зробив ще один крок, повзучи на заляканих колінах, піднявши рясу, у щораз більшому напруженні простягаючи руку до недосяжного щастя. Раптом він упав горілиць, здавалося, що очі виходять у нього з орбіт. Жорстокі корчі зводять риси його обличчя нелюдськими здриганнями, подібними до тих, які викликає на обличчях трупів електричний розряд Вольта. Синювата піна кривавить його вуста, з яких долинає свистячий, здушений, паче у скаженого, голос, і коли він доходить до фази пароксизмів, як це пояснює Шарко, жажлива недуга, якою є сатириаз, ця покара за любовострастя, витавровує ті ж самі стигмати, що й собачий сказ.

Це кінець. Роден вибухає божевільним сміхом. Відтак каменем падає у безпам'ятстві на долівку, паче живий образ трупного задубіння. В одну мить він збожеволів і помер проклятим.

Я обмежився тим, що підштовхнув тіло до отвору, уважаючи, щоб не забруднити своїх лакованих мештів об засмальцьовану рясу свого останнього ворога.

Нема жодної потреби у вбивчому кинджалі Лючано, але найманий убивця вже не може стримувати своїх порухів, у смертельній принуді повторювати їх знов і знов. Він регоче і пронизує ножем уже бездиханне тіло.

Тепер я веду тебе на край отвору, пестячи твою шию й потилицю, а ти горнешся до мене, насолоджуючися сценою, я кажу тобі: — Ти задоволена своїм Рокамболом, моє недоступне кохання?

І поки ти любашно киваєш і усміхаєшся, пускаючи слинку, я непомітно стискаю пальці, що ти робиш, коханий, нічого, Софіє, я вбиваю тебе, тепер я — Джузеппе Бальзамо, і більше тебе не потребую.

Полюбовниця Архогтів гине, тонучи у водах, Лючано ударом леза підтверджує вирок моєї безжалісної руки, і я кажу йому: — Можеш тепер піднятися, мій вірний слуго, моя пропаща душа, — а коли він піднімається, підставляючи мені спину, я встромляю йому між лопатки тонкий стилет із трикутним лезом, який майже не залишає шраму. Він падає, я закриваю ляду, ось і все, я покидаю халуцу, а тим часом лише мені відомими переходами вісім тіл плывуть до Шатле. Я повертаюся до свого помешкання в передмісті Сент-Оноре, дивлюся на себе у дзеркало. Ось воно, кажу я собі, я — Цар Світу. Зі свого порожнистого шпिला я паную над усесвітом. Іноді моя могутність викликає в мене памороки в голові. Я велитель енергії. Я хмільний від влади.

На жаль, помста життя не забарилася. Багато місяців опісля, у найглибшій крипті замку Томар, я, володар таємниці підземних течій і велитель шести священних місць тих, хто був Тридцятьма Шістьма Невидимими, останній з останніх тамплієрів і Невідомий Зверхник усіх Невідомих Зверхників, маю здобути руку Чечілії, андрогінки з льодяними очима, з якою ніщо вже мене не розділяє. Я віднайшов її через багато століть після того, як її забрав у мене чоловік із саксофоном. Тепер вона хистко ступає по оперті лавки, блакитна й білява, і я ще не знаю, що таїть повітряний тюль, який огортає її.

Каплиця викопана у скелі, над вітварем висить бенетжеке полотно, на якому зображено муки приречених у падрах цекла. Обабіч мене похмуро стоять декілька ченців у каптурах, але мене, зачарованого іберійською фантазією, це не турбує...

І тут — який жах — полотно підноситься, а за ним, наче величний витвір якогось Арчімбольдо печер, постає ще одна каплиця, у всьому подібна до тієї, в якій стою я, і там, перед ще одним вітварем навколішки стоїть Чечілія, а поруч із нею, — льодяний піт перлить моє чоло, волосся стає дибки в мене на голові, — хто ж там стоїть, глузливо хизуючися своїм шрамом? Той Інший, справжній Джузеппе Бальзамо, якого хтось звільнив із льоху в замку святого Лева! А я? Саме в цей мент найстарший із ченців знімає каптура, і я впізнаю жаску посмішку Лючано, котрий хтозна-яким способом уник мого стилета, стоку, кривавої твані, яка повинна була затягти його,

уже трупа, у мовчазну глибінь океанів, і який перейшов на бік моїх ворогів, спраглий справедливої помсти.

Ченці звільняються від своїх ряс і постають передо мною, заброньовані в лати, дотіль невидимі, з пломенистим хрестом на білосніжному плащі. Це — тамплієри з Провену.

Вони хапають мене, примушують повернути голову, і за мою спиною виринає кат із двома звироднілими помічниками, мене примушують зігнути і вогняним тавром посвячують мене у вічну здобич тюремника, підла посмішка Бафомета назавше витиснена на моєму плечі — тепер я розумію навіщо, щоб замінити мною Бальзамо в замку святого Лева, точніше, щоб я зайняв місце, призначене мені одвічно. Але мене упізнають, кажу я собі, і оскільки тепер усі вважають, що я — це він, а він — приречений, хтось таки прийде мені на поміч — принаймні мої спілники, — не можна замінити одного в'язня іншим, щоб ніхто не помітив, ми ж живемо не в часи Залізної Маски... Марна надія. Умить я починаю все розуміти, а тим часом кат згинає мою голову над мідною мискою, з якої підносяться зеленкуваті випари... Вітріоль!

Мені кладуть на очі шматок ткачини, а обличчя штовхають назустріч цій ненажерливій рідичі, біл нестерпний, гострий, шкіра моїх щік, носа, вуст, підборіддя зморщується, злуцується — достатньо однієї миті. Коли мою голову підносять, смикнувши за волосся, моє обличчя вже годі впізнати — проказа, віспа, невимовна ніщота, прослава відразливості, я повернуся до льоху, як повертаються туди багато втікачів, які мали відвагу спотворити своє обличчя, аби їх не спіймали. Ах, безсило волаю я і, як говорять оповідачі, з моїх спотворених вуст злітає одне слово, один стогін, один крик надії: Відкушення! Але відкушення від чого, друже Рокамболь, ти добре знав, що не повинен був лізти в головні герої! Тебе було покарано, і твоїми ж власними методами. Ти кпив собі з тих, хто описує ілюзії, а тепер — бач — сам пишеш, вважаючи машину своїм алібі. Ти обманюєш себе, твердячи, що ти лише глядач, бо можеш прочитати слова на екрані, начебто вони належать комусь іншому, але ти потрапив у пастку, а тепер намагаєшся залишити сліди на піску. Ти наважився змінити текст усесвітнього роману, а всесвітній роман втягнув тебе у свої перипетії і душить у своїй фабулі, яку вигадав не ти.

Краще б уже ти залишався на своїх островах, Конопляний Джиме, а вона вважала тебе мертвим.

Націонал-соціалістична партія не толерувала таємних товариств, адже сама була таємним товариством, зі своїм великим магістром, зі своєю расистською гнозою, зі своїми обрядами та втаємниченнями.

(René Alleau, *Les sources occultes du nazisme*, Paris, Grasset, 1969, p. 214)

Гадаю, саме тоді Альє вислизнув з-під нашого контролю. Бельбо висловився саме так, кажучи це надмірно байдужим тоном. Я знову приписав це його ревнощам. Охоплений мовчазною манією з приводу влади Альє над Лоренцою, він, натомість, голосно іронізував із впливу, який здобував Альє над Гарамоном.

Можливо, це була також наша вина. Альє почав зачаровувати Гарамона майже рік тому, з часів алхімічного свята у П'ємонті. Гарамон довірив йому картотеку АВК, щоб Альє вибрав нових жертв для збагачення каталогу Розкритої Ісиди, він радився з ним уже щодо кожного рішення і, безперечно, надсилав йому щомісячний чек. Гудрун, яка періодично здійснювала розвідку в глибині коридору, за скляними дверима, що вели у стерильне царство видавництва Мануціо, іноді говорила нам стурбованим тоном, що Альє практично отаборився в кабінеті пані Грації, диктує їй листи, приводить у кабінет Гарамона нових відвідувачів, словом — і тут злість віднімала в Гудрун ще більше голосних — поводить ся, наче в себе вдома. Справді, ми повинні були запитати себе, навіщо Альє проводив довгі години над списком адрес Мануціо. Він мав достатньо часу, щоб визначити, яких з АВК можна було переконати стати новими авторами Розкритої Ісиди. І все ж він продовжував писати, зав'язувати контакти, скликати зібрання. Але ми, по суті, сприяли його автономії.

Таке становище цілком улаштовувало Бельбо. Більше Альє на вулиці Маркезе Івальді означало менше Альє на вулиці Сінчеро Ренато, а отже, менше можливості, що деякі несподівані візити Лоренци Пеллегріні — при вигляді якої він дедалі перейнятіше сявав, уже без жодної спроби приховати свої хвилювання — будуть зіпсовані несподіваним приходом “Симона”.

Це становище влаштовувало й мене, адже я втратив інтерес до Розкритої Ісиди і щораз більше поринав у роботу над своєю історією магії. Я вважав, що дізнався від дияволістів усе, що міг дізнатися, і залишив на Альє турботу про контакти (та контракти) з новими авторами.

Воно влаштовувало також Діоталлеві, в тому розумінні, що світ обходив його все менше й менше. Розмірковуючи над цим тепер, я усвідомлюю, що він і далі надзвичайно швидко худнув, іноді я застavaв його у кабінеті, похиленого над рукописом, його погляд був спрямований у порожнечу, ручка випадала з його рук. Він не спав, був виснажений.

Але була ще інша причина, чому ми мовчки згоджувалися з тим, що Альє чимраз рідше з'являвся у нас, і то лише щоб віддати забраковані ним рукописи і зникнути в глибині коридору. Насправді ми не хотіли, щоб він слухав наші розмови. Якби нас запитали чому, ми б сказали — від сорому, або через делікатність, адже ми пародіювали метафізику, в яку він у певному сенсі вірив. На ділі ми йому не довіряли, нас поступово охопила природна осторога тих, хто усвідомлює, що володіє якоюсь таємницею, і ми легенько відштовхували Альє у темну масу профанів, а тим часом самі поступово, щораз менше усміхаючись, доходили до пізнання того, що ми вигадали. З іншого боку, як сказав Діоталлеві у хвилину доброго гумору, тепер, коли у нас був справжній Сен-Жермен, ми не знали, що робити з Сен-Жерменом гаданим.

Здавалося, що Альє не ображається на цю нашу стриманість. Він вітався з нами дуже вишукано і зникав. З вишуканістю, в якій відчувалася певна зверхність.

Одного понеділкового ранку я прийшов до офісу пізно, і нетерплячий Бельбо запросив мене до себе, покликавши також Діоталлеві. “Велика новина,” сказав він. Він збирався говорити, коли прийшла Лоренца. Бельбо розривався між радістю від цього візиту і нетерплячкою розповісти нам про свої відкриття. Одразу по тому ми почули стукіт у двері і показався Альє: “Не хочу вам перешкоджати, прошу вас, не турбуйтеся. Я не наважуся перешкоджати шановному зібранню. Я лише хочу сказати нашій любій Лоренці, що я у пана Гарамона. І сподіваюся, що можу наважитися запросити її на чарку шеррі опівдні, у моєму офісі”.

У його офісі. Цього разу Бельбо втратив контроль над собою. Принаймні до тієї міри, до якої він міг його втратити. Він зачекав, аж Альє вийде, і процідив крізь зуби: “Ma gavte la nata”.

Лоренца, яка все ще весело махала Альє приятельським і порозумілим жестом, спитала Бельбо, що це означає.

“Це по-туринськи. Означає — вийми корок, чи, якщо бажаєш, чи не зволите ви вийняти корок. При наявності зверхньої й гордовитої особи припускається, що ця особа надута власною відсутністю скромности, і подібно припускається, що цього роду непомірне самопишання утримує організм у роздутому стані лише завдяки встро-мленому в сфінктер коркові, який стоїть на заваді тому, щоб уся ця аеростатична пишність здулася, і внаслідок цього, пропонуючи цій особі вийняти вищезгадану затичку, її прирікається на необоротне здування, нерідко супроводжуване гострим свистом і зменшенням розмірів залишкової зовнішньої оболонки до блілого образу і безкровного привида колишньої величі”.

“Я не знала, що ти такий вульгарний”.

“Тепер ти це знаєш”.

Лоренца вийшла, вдаючи роздратовання. Я знав, що від цього Бельбо страждав ще дужче: справжній гнів його б заспокоїв, а вдаване роздратування наводило його на думку, що вияви пристрасті у Лоренци також мали театральний характер.

І саме тому, гадаю, він одразу з рішучістю сказав: “Продовжимо”. Він мав на увазі, продовжимо з Планом, берімося серйозно до діла.

“Не маю бажання”, сказав Діоталлеві. “Я погано себе почуваю. Мене болить тут”, і він торкнувся шлунка, “гадаю, це катар шлунка”.

“Облиш”, сказав йому Бельбо, “якщо не маю катару я... Звідки ж у тебе катар шлунка, від мінеральної води?”

“Можливо”, силувано всміхнувся Діоталлеві. “Вчора ввечері я переборщив. Я звик до Ф'юджі, а випив Сан-Пеллегріно”.

“Тобі слід бути обережним, ці надуживання можуть убити тебе. Але продовжмо, вже два дні я вмираю від бажання розповісти вам усе. Нарешті я знаю, чому тридцять шість невидимих століттями не можуть визначити форму карти. Джон Ді помилився, треба переглянути всю географію. Ми живемо всередині порожнистої землі, огорнені землею поверхнею. І це зрозумів Гітлер”.

Нацизм — це була хвилинка, коли важелями матеріального поступу заволодів дух магії. Ленін говорив, що комунізм — це соціалізм плюс електрифікація. У певному розумінні гітлеризм — це змавпіння плюс танкові дивізії.

(Pauwels та Bergier, *Le matin des magiciens*, Paris, Gallimard, 1960, 2, VII)

Бельбо вдалося встромити у план навіть Гітлера. “Все, як написано, чорне по білому. Доведено, що основоположники нацизму були пов’язані з тевтонським неотамплієрством”.

“Нема жодних сумнівів”.

“Я не вигадую, Казобоне, цього разу я не вигадую!”

“Заспокойтеся, хіба ми колись щось вигадували? Ми завше виходили з об’єктивних фактів, у кожному разі, з доступної всім інформації”.

“Цього разу теж. 1912 року виникає група Германенорден, яка обстоює аріософію, тобто філософію вищости арійської раси. 1918 року певний барон фон Себоттендорф засновує подібну групу під назвою Товариство Туле, таємний гурток, ене повторення Суворого Тамплієрського Обичаю, але з сильними расистськими, пангерманськими, неоарійськими домішками. І 1933 року цей Себоттендорф напише, що він посіяв те, що потім виростив Гітлер. З іншого боку, саме в середовищі Товариства Туле з’являється гачкуватий хрест. І хто ж одразу пристає до Туле? Рудольф Гесс, злий геній Гітлера! А відтак Розенберг! І сам Гітлер! Окрім того, як ви, напевно, читали в газетах, Гесс у своїй в’язниці в Шпандау ще й нині займається езотеричними науками. Фон Себоттендорф 1924 року пише опус з алхімії і завважає, що перші експерименти розщеплення атома доводять істинність Великого Діла. І пише роман про розенкройцерів! Крім того, він видаватиме астрологічний часопис, *Астрологіше Рундшау*, а Тревор-Ропер написав, що нацистські владомощі на чолі з Гітлером і кроку не ступали, не звелівши попередньо скласти собі гороскоп. 1943 року, як виглядає, групі екстра-сенсів було зроблено запит, щоб виявити, де тримають в ув’язненні

Муссоліні. Словом, уся керівна група нацистів була пов'язана з тевтонським неоокультизмом”.

Бельбо, здавалося, забув про пригоду з Лоренцою, і я допомагав йому в цьому, підштовхуючи до нових побудов: “По суті, ми можемо розглянути в цьому світлі також силу Гітлера як натхненника юрби. Фізично він був просто жабою, мав писклявий голос, як же він примушував божеволіти натовп? Він, очевидно, мав здібності медіума. Навчений, можливо, якимось друїдом із його сторін, він умів входити в контакт з підземними течіями. Він теж був клапаном, біологічним мегалітом. На стадіоні в Нюрнберзі він передавав вірним енергію течій. Упродовж певного часу йому це вдавалося, відтак у нього сів акумулятор”.

До всього світу: заявляю, що земля порожниста і замешкана всередині, що вона містить певну кількість твердих, концентричних, тобто розміщених одна всередині іншої, сфер і що вона відкрита на двох полюсах на дванадцять або шістнадцять градусів.

(Дж. Клівз Сіммс, піхотний капітан, 10 квітня 1818 року; цит. в Sprague de Camp та Ley, *Lands Beyond*, New York, Rinehart, 1952, X)

“Я тішуся, Казобоне, у своїй невинності ви вгадали істину. Справжньою, єдиною манією Гітлера були підземні течії. Гітлер дотримувався теорії порожнистої земної кулі, *Hohlweltlehre*”.

“Хлопці, я йду геть, у мене катар”, говорив Діоталлеві.

“Зачекай, зараз почувеш найцікавіше. Земля порожниста: ми живемо не зовні, на випуклій поверхні земної кори, а всередині, на увігнутій внутрішній поверхні. Те, що нам здається небом, це газова маса із зонами сильного світла, і цей газ заповнює внутрішній простір земної кулі. Треба переглянути всі астрономічні розрахунки. Небо не безконечне, воно обмежене. Сонце, якщо воно існує, за розмірами не більше від того, яким воно здається. Зерно діаметром тридцять сантиметрів у центрі землі. Про це здогадувалися ще греки”.

“Це ти сам вигдав”, утомлено сказав Діоталлеві.

“Якраз-таки! Цю ідею висунув в Америці певен Сіммс, ще на зорі ХІХ століття. Відтак наприкінці сторіччя її переймає інший американець на ймення Тід, спираючись на алхімічні дослідження та на тлумачення книги Ісайї. А після Першої світової війни її вдосконалює один німець, забув, як його звали; він навіть засновує рух *Hohlweltlehre*, який, як свідчить саме слово, пропагує теорію порожнистої землі. Тут Гітлер і його поплічники переконуються, що теорія порожнистої землі докладно відповідає їхнім принципам, ба більше — подекують, що деякі невлучання Фау-1 у ціль пояснюються тим, що траєкторії були вираховані на основі гіпотези про ввігнуту, а не випуклу земну поверхню. Гітлер уже остаточно переконався, що Цар Світу — це він, а найвищі нацистські прошарки — це Невідомі Зверхники. А де мешкає Цар Світу? Всередині, внизу, не зовні. Саме

виходячи з цієї гіпотези, Гітлер вирішує радикально змінити весь порядок пошуків, концепцію остаточної карти, спосіб інтерпретації Маятника! Треба знову згуртувати шість груп і переглянути всі розрахунки від початку. Згадайте логіку гітлерівських завоювань... Перше домагання — Гданськ, аби мати під своєю владою традиційні осідки тевтонської групи. Відтак завоювання Парижа дає йому можливість контролювати Маятник та Ейфелеву вежу, він вступає в контакт із синархічними групами і вводить їх до уряду Віші. Відтак він запевняє собі нейтралітет, а по суті співучасть португальської групи. Четвертою ціллю — це очевидно — є Англія, але, ясна річ, це твердий горішок. Тим часом через африканські кампанії він намагається дістатися до Палестини, але й у цьому випадку в нього нічого не виходить. Тоді він цілиться на підкорення територій павликіян, вторгаючись на Балкани та в Росію. Вважаючи, що він має в руках чотири шостих Плану, він посилає Гесса з таємною місією до Англії, щоб запропонувати союз. Позаяк беконіанці відмовляються, він починає розуміти: тими, хто має в руках найважливішу частку таємниці, можуть бути лише одвічні вороги, євреї. І зовсім не обов'язково шукати їх у Єрусалимі, де їх залишилося дуже мало. Фрагмент послання, який належав єрусалимській групі, насправді був не в Палестині, а в руках якоїсь групи в діаспорі. Цим і пояснюється Голокост”.

“У якому розумінні?”

“Подумайте хвилику. Уявіть собі, що ви хочете здійснити геноцид...”

“Прошу тебе”, сказав Діоталлеві, “ми виходимо за всякі межі, у мене болить шлунок, я йду геть”.

“Зачекай, хай йому біс, коли тамплієри випускали кишки сарацинам, тебе це розважало, бо минуло стільки часу, а тепер ти моралізуєш, наче якийсь гнилий інтелігент. Ми тут намагаємося переписати Історію, ніщо не повинно нас лякати”.

Ми дали йому продовжувати, зневолені його бурхливим поривом.

“У геноциді євреїв вражає довготривалість процедур: спершу їх тримають у таборах і морять голодом, тоді роздягають догола, відтак посилають під душ, урешті маємо старанне переховування цілих стосів трупів, архівування одягу, опис особистого майна... Поступовання аж ніяк не раціональне, якби йшлося лише про те, щоб убивати. Воно було б раціональним лише в тому випадку, якби йшлося про пошук, пошук послання, яке зберігалося в одного з тих мільйонів

людей, ерусалимського представника Тридцяти Шести Невидимих — у складках його одяжі, в роті, витатуйоване на шкірі... Лише План може пояснити незбагнений бюрократизм геноциду! Гітлер шукає у євреїв якоїсь підказки, ідеї, яка, завдяки Маятникові, дозволила б йому визначити точний пункт, де під увігнутим склепінням, яке становить сама для себе земля, перетинаються підземні течії. А ті течії — зверніть увагу на досконалість цієї концепції — ототожнюються з небесними течіями, через віщо теорія порожнистої землі матеріалізує, так би мовити, тисячолітній герметичний здогад: те, що долі, тотожне тому, що вгорі! Містичний Полюс збігається з Серцем Землі, таємничий рисунок небесних тіл — не що інше як таємничий рисунок підземель Агартти, зникає різниця між небом і пеклом, а Грааль, *lapis ex illis* — це *lapis ex coelis*, у тому розумінні, що він є Філософський Камінь, який народжується як оболонка, межа, край, хтонічна утроба небес! А визначивши цю точку в центрі порожнистої землі, який є досконалим центром неба, Гітлер стане володарем світу, Царем якого він є за правом раси. Ось чому аж до останнього, до замкнення в безодні свого бункера він не втрачає надії визначити Містичний Полюс”.

“Досить”, сказав Діоталлеві. “Тепер мені справді погано. Мені болить”.

“Йому справді погано, справа зовсім не в ідеологічній полеміці”, сказав я.

Здавалося, лише тепер Бельбо зрозумів. Він підвівся й підійшов, щоб дбайливо підтримати свого друга, який спирався об стіл, і здавалося, зараз зомліє. “Пробач, любий, мене понесло. Сподіваюся, ти почуваш себе зле не тому, що я говорив ці речі, правда? Ми ж уже років із двадцять оповідаємо один одному такі небилиці, хіба не так? Але тобі й справді погано, це, мабуть, таки катар. Послухай, у такому випадку вистачить одної пігулки меранколу. І гаряча грілка. Гайда, я одвезу тебе додому, але потім тобі треба буде викликати лікаря, тобі треба зробити обстеження”.

Діоталлеві сказав, що він може поїхати додому сам, на таксі, він же не при смерті. Йому треба лягти. Він одразу ж викличе лікаря, він обіцяє це. І розклеївся він зовсім не через Бельбові теревені, він погано почував себе ще з учорашнього вечора. В Бельбо полегшало на душі й він провів його до таксі.

Повернувся він стурбований: “Якщо задуматися, вже кілька тижнів у цього хлопця нездоровий колір обличчя. Мішки під очима... Як це можливо, я повинен був померти від цирозу ще десять

років тому, одначе мені як із гуски вода, а він, який живе як аскет, має катар шлунка, а може, й щось гірше, на мою думку, це виразка. До дідька План. Ми всі божевільні”.

“Але я думаю, що від пігулки меранколу все йому пройде”, сказав я.

“Я теж так думаю. Але краще додати до цього ще й гарячу грілку. Маймо надію, що він буде розсудливий”.

Qui operatur in Cabala... si errabit in opere aut non purificatus accesserit, deuorabitur ab Azazale.

(Pico della Mirandola, *Conclusiones Magicae*)

Криза у Діоталлеві настала наприкінці листопада. Наступного дня ми чекали його в офісі, а він зателефонував, і сказав, що лягає в лікарню. Лікар запевняв, що симптоми не надто серйозні, але краще провести обстеження.

Бельбо і я пов'язували його хворобу з Планом, вважаючи, що ми, можливо, зайшли задалеко. Ми ввівголоса говорили один одному, що це безглуздо, але почували себе винними. Вже вдруге я відчував себе співучасником Бельбо: одного разу ми разом замовчали певні речі (перед Де Анджелісом), цього разу ми — знову разом — говорили занадто багато. Безглуздо було почувати себе винними — тоді ми були в цьому переконані — але ми не могли позбутися ніяковості. І так більше, ніж на місяць, ми припинили говорити про План.

Через два тижні Діоталлеві з'явився знову і невимушеним тоном сказав, що попрохав у Гарамона відпустку за хворобою. Йому порадили провести лікування, він не розводився про подробиці, але це лікування зобов'язувало його з'являтися в клініці що два-три дні, і воно може викликати у нього ослаблення. Не знаю, наскільки він міг ослабнути ще більше: тепер колір його обличчя був тотожний з кольором волосся. “І припиніть ці історії”, сказав він, “як бачите, вони шкідливі для здоров'я. Це помста розенкройцерів”.

“Не турбуйся”, сказав йому Бельбо з усмішкою, “ми добре всиплемо розенкройцерам, і вони залишать тебе у спокої. Досить ворухнути пальцем”. І він лягнув пальцями.

Лікування тривало аж до початку нового року. Я поринув в історію магії — у справжню, серйозну історію, не ту, нашу. Гарамон з'являвся в наших сторонах принаймні раз на день, щоб спитати, як мається Діоталлеві. “І прошу вас, панове, повідомляйте мені про будь-яку потребу, я маю на увазі, про будь-яку виниклу проблему, про всяку необхідність, де я — і наша фірма — можемо зробити щось для нашого шанигідного друга. Для мене він наче син, скажу більше, наче брат. Зрештою, ми живемо у цивілізованій країні, Богові дя-

кувати, і хоч би що там говорилося, маємо чудову службу охорони здоров'я”.

Альє виявив стурбованість, запитав про назву клініки і зателефонував до її директора, свого щирого друга (а крім того, сказав він, брата одного АВК, із яким він перебував у надзвичайно сердечних стосунках). Діоталлеві трактуватимуть з особливою увагою.

Лоренца сповнилася співчуттям. Вона заходила до видавництва Гарамон майже щодня, аби спитати про новини. Це мало б ошчасливити Бельбо, але стало для нього підставою похмурого діагнозу. Під час цих візитів Лоренца була йому недоступна, адже приходила не заради нього.

Незадовго до Різдва я випадково почув уривок розмови. Лоренца говорила йому: “Запевняю тебе, буде чудовий сніг, і покої у них розкішні. Ти зможеш побігати на лижах. Згода?” З цього я виснував, що вони збиралися святкувати Новий Рік разом. Але після Богоявлення Лоренца з'явилася одного дня у коридорі і Бельбо сказав їй: “З Новим Роком”, ухиляючись від її спроби обняти його.

Вирушивши звідти, ми прибули у місцевість, звану Мілестре... де, подекуюють, колись жив чоловік, званий Гірським Старцем... І на височенних горах, які оточували долину, він побудував товстезний і високий мур, що мав у обводі тридцять миль, і входилося туди через двоє таємних дверей, вирубаних у горі.

(Odorico da Pordenone, *De rebus incognitis*, Impressus Esauri, 1513, гл. 21, стор. 15)

Одного дня наприкінці січня, проходячи вулицею Маркезе Гвальді, де була запаркована моя машина, я побачив Салона, який виходив з видавництва Мануціо. “Погомонів трохи з приятелем Альє...” сказав він мені. Приятелем? Наскільки я пам’ятав з часів свята у П’ємонті, Альє не вельми його любив. Що це, Салон стромляв носа до справ Мануціо, чи Альє використовував його для хтозна-яких контактів?

Він не дав мені часу над цим замислитися, запропонувавши аперитив, і ми опинилися у Піладе. Я ніколи не бачив його в цих краях, але він привітався зі старим Піладе так, ніби вони зналися вже віддавна. Коли ми сіли, він запитав мене, як мається моя історія магії. Він знав навіть це. Я спровокував його до розмови на тему порожнистої землі і того Себоттендорфа, що його згадував Бельбо.

Він засміявся. “А-а, ну певно, божевільних серед ваших клієнтів не бракує! Про цю історію з порожнистою землею мені нічого невідомо. Щодо фон Себоттендорфа, звісно, то був дивний суб’єкт... Він наважився навіювати Гімmlерові та компанії самогубчі для німецького народу ідеї”.

“Які ідеї?”

“Орієнтальні фантазії. Ця людина остерігалася євреїв і святобливо шанувала арабів і турків. Чи відомо вам, що в кабінеті Гімmlера, окрім *Майн Кампфу*, завжди лежав Коран? Замолоду Себоттендорф захоплювався якоюсь турецькою сектою втаємничених і розпочав вивчати ісламську гнозу. Він говорив “Фюрер”, але думав про Гірського Старця. І коли всі вони разом заснували СС, у них на думці була організація, подібна до асасинів... Запитайте себе,

чому під час Першої світової війни Німеччина й Туреччина були союзницями...”

“А вам звідкіля все це відомо?”

“Я вам уже говорив, здається, що мій бідолашний татусь працював на російську Охрану. Отож у ті часи, пригадую, царську поліцію непокоїли асасини; перший тривожний здогад, гадаю, виник у Рачковського... Відтак вони облишили цей слід, адже якщо тут причетні асасини, то не могли бути причетні євреї, а в той час небезпекою були євреї. Як завжди. Євреї вернулися до Палестини і змусили тих інших вийти з печер. Однак уся ця історія, про яку ми говоримо, дуже заплутана, закінчмо її на цьому”.

Здавалося, він пожалкував, що сказав так багато, і поспіхом попросився. Тоді сталася одна річ. Тепер, після всього, що трапилося, я переконаний, що мені це не снилося, але того дня це здавалося якоюсь галюцинацією, бо, коли я проводжав очима Салона, який виходив з бару, мені здалося, що я побачив, як на розі він зустрівся з якимось типом зі східними рисами обличчя.

Словом, Салон сказав мені достатньо, щоб довести мою уяву до екстази. Гірський Старець та асасини не були для мене незнайомцями: я згадував про них у своїй дипломній роботі, тамплієрів оскаржували також у тому, що вони входили з асасинами в таємне порозуміння. Як ми могли про це забути?

І отак знову напружено запрацював мій мозок, а ще більше — пучки пальців, що гортали старі каталоги; мені сяйнула така блискуча ідея, що я не годен був стриматися.

Наступного ранку я увірвався до Бельбового кабінету: “Вони все переплутали. Ми все переплутали”.

“Заспокойтеся, Казобоне, хто переплутав? А-а, Боже мій, ви маєте на увазі План”. На мить він завагався. “Ви знаєте, що з Діоталлеві погано? Він нічого не каже, але я телефонував до клініки, й мені не захотіли сказати нічого конкретного, тому що я йому не родич — у нього нема родичів, хто ж ним буде опікуватися? Мені не сподобалася їхня ухильність. Це щось доброякісне, кажуть вони, але терапія не допомогла, ліпше буде, якщо він на який місяць посправжньому ляже в лікарню, може, варто вдатися до якогось невеликого хірургічного втручання... Словом, ці люди не говорять усього, що знають, і ця історія мені щораз менше подобається”.

Не знаючи, що відповісти, я взявся гортати якусь книжку, щоб загладити своє тріумфальне вторгнення. Але Бельбо не витримав.

Він був наче картяр, якому раптом показали колоду карт. “До дідька”, сказав він. “На жаль, життя продовжується. Кажіть”.

“Вони все переплутали. І ми все переплутали, майже все. Отже: Гітлер робить з євреями те, що робить, але домагається дідька лишого. Окультисти половини світу цілими сторіччями мозольно вивчають єврейську мову, перечитують уздовж і впоперек єврейські тексти і щонайбільше набувають уміння складати гороскопи. Чому?”

“Гм... Та тому, що фрагмент ерусалимлян усе ще десь захований. З іншого боку, не видно й фрагменту павликіян, наскільки нам відомо...”

“Це відповідь, гідна Альє, але не нашого Плану. Я маю краще вирішення. Євреї не мають із цим нічого спільного”.

“В якому розумінні?”

“Євреї не мають нічого спільного з Планом. І не можуть мати. Спробуймо уявити собі становище тамплієрів, спершу в Єрусалимі, відтак у таборах Європи. Французькі лицарі зустрічаються з німцями, з португальцями, іспанцями, італійцями, англійцями, всі вони разом мають певні зв'язки з візантійським регіоном, а насамперед перебувають у контакті з турками, своїми супротивниками. Супротивниками, з якими вони воюють, але з якими, як ми бачили, провадять також переговори. Саме ці сили діяли в той час, зносили відбувалися між благородними лицарями, рівними за рангом. Ким були євреї в ті часи у Палестині? Релігійною та расовою меншиною, толерованою арабами, які ставилися до них з доброзичливою поблажливістю, натомість християни трактували їх дуже погано, адже не слід забувати, що впродовж численних хрестових походів поруч з усім іншим відбувалися грабунки гетто й різанина євреїв. Чи можна припустити, що тамплієри, з усією своєю пихою, могли бодай подумати про те, щоб обмінюватися містичною інформацією з євреями? Ніколи в світі. А в європейських командоріях євреї бували лише як лихварі, яких усі зневажали, їх можна було використовувати, але в жодному разі не можна було їм довіряти. Ми говоримо тут про зв'язки між лицарями, будуємо план духовного лицарства, як ми могли уявити собі, що тамплієри Провену вводять у курс такої справи громадян другого сорту? Ніколи в світі”.

“А навіщо тоді вся ота веремія з магією епохи Відродження, яка кидається вивчати Кабалу...”

“Як же інакше, ми наближаємося до третьої зустрічі, людей з'їдає нетерплячка, вони шукають коротшої дороги, єврейська мова видається мовою священною і таємничою; кабалісти взялися за роботу незалежно від інших, також задля інших цілей, і тридцять

шестеро, розкидані по світі, втовкмачують собі в голову, що незрозуміла мова може таїти бозна-які секрети. Це, здається, Піко делла Мірандола сказав, що *nulla nomina, ut significativa et in quantum nomina sunt, in magico opere virtutem habere non possunt, nisi sint Hebraica*. Отже? Піко делла Мірандола був дурень”.

“Не інакше”.

“крім того, він, як італієць, не міг брати участі у Плані. Що він міг про це знати? Тим гірше для всяких Агріпп, Ройхлінів та їхніх поплічників, які кидаються на цей фальшивий слід. Я відтворюю історію фальшивого сліду, ви розумієте? Ми ж піддалися впливові Діоталлеві з його кабалістичними захопленнями. Діоталлеві кабалізував, тому ми включили у План євреїв. А якби Діоталлеві цікавився китайською культурою, чи включили б ми тоді у План китайців?”

“Може, й так”.

“А може, й ні. Однак не варто рвати на собі одержу, до цієї помилки штовхали нас усі. І цієї помилки припускалися всі, від Постеля й далі, це очевидно. Через двісті років після Провену вони вмовили собі, що шоста група — то єрусалимляни. А то була неправда”.

“Даруйте, Казобоне, це ж ми змінили інтерпретацію Арденті й ствердили, що зустріч на камені відбулася не у Стоунгенджі, а на камені Мечеті Омара”.

“І ми помилилися. Хіба мало тих каменів. Ми повинні були подумати про якесь місце, розміщене на камені, на горі, на скелі, чи над проваллям... Шоста група очікувала у фортеці Аламут”.

І з'явився Кайрос, тримаючи в руці скіпетр, що означав царську владу, і вручив його першому створеному богові, а той узяв його й сказав: “Твоє таємне ім'я складатиметься з 36 літер”.

(Hasan-i Sabbāh, *Sargozāšt-i Sayyid-nā*)

Я виконав свій блискучий номер, а тепер мусив знайти пояснення. Зробив я це наступними днями, наводячи довгі, детальні, добре задокументовані докази. Коли, сидючи за столиком у Піладе, я викладав перед Бельбо доказ за доказом, він стежив за моїми поясненнями з поглядом, що дедалі більше затуманювався, він запалював чергову сигарету від попередньої, щоп'ять хвилин простягаючи руку з келихом, на дні якого видніли рештки льоду, й Піладе поспішав долити йому, не чекаючи на замовлення.

Першими джерелами були саме ті, в яких появилися перші розповіді про тамплієрів, від Жерара Страсбурзького до Жуєнвіля. Тамплієри входили в контакт, іноді в конфлікт, а найчастіше — у таємничий союз з асасинами Гірського Старця.

Вся ця історія, звичайно, була набагато складніша. Вона починалася від смерті Мохаммеда, з розколу між сунітами, послідовниками традиційного закону, та послідовниками Алі, зятя пророка, чоловіка Фатіми, якому було забрано спадкоємництво. Саме шанувальники Алі, група адептів, які визнавали *ші'а*, утворили еретичне крило ісламу, шиїтів. Це була доктрина втаємничення, яка вбачала тяглість об'явлення не в традиційному осмисленні слів Пророка, а в самій особі Імама, який був велителем, главою, явленням божественного, теофанічним одкровенням, Царем Світу.

Що ж відбувалося в тому еретичному крилі ісламізму, вчення якого поступово проникало до всіх езотеричних доктрин середземноморського басейну, від маніхеїв до гностиків, від неоплатоніків до іранської містики, до всіх тих течій, що їх ми роками простежували в їхньому розвитку на Заході? Це була довга історія, нам ніяк не вдавалося її розплутати, також тому, що різні арабські автори та діячі мали надто довгі імена, поважніші праці писали їх з діакритичними знаками, і пізнього вечора ми були вже неспроможні розрізнити

Abū 'Abdi'l-lā Muhammad b. 'Ali ibn Razzam at-Tā'i al-Kūfi, Abū Muhammad 'Ubaydu'l-lāh, Abū Mu'ini'd-Dīn Nāsir ibn Hosrow Marwāzī Qobādyānī (гадаю, араб збентежився б так само, коли б йому довелося розрізняти Арістотеля, Арістоксена, Арістарха, Арістіда, Анаксимандра, Анаксимена, Анаксагора, Анакреонта та Анахарсиса).

Певною була одна річ. Шиїзм розділився на дві гілки — одна отримала назву дванадцятників, які перебувають в очікуванні зниклого й прийдешнього Імама, другою є секта ісмаїлітів, яка розвивається в царстві Фатімідів у Каїрі, а врешті, після багатьох перипетій, утверджується у Персії як реформований ісмаїлізм завдяки незвичайному, містичному і жорсткому персонажеві, Хасанові Саббахові. І Хасан засновує свою столицю, власний неприступний осідок на південний захід від Каспію, у фортеці Аламут, званій Хижим Гніздом.

Тут Хасан оточує себе своїми причетниками, *fidā'iyyūn* або ж *fedain*, вірними йому аж до смерти, і використовує їх для здійснення своїх політичних убивств, як знаряддя *ghīhād hafī*, таємної священної війни. Ці *fedain*, чи як він там їх називав, згодом зажили горезвісної слави під іменем асасинів — нині це звучить не дуже гарно, але тоді це ім'я звучало для них пречудово, воно символізувало плем'я ченців-воїнів, дуже схожих на тамплієрів, готових померти за віру. Духовне лицарство.

Фортеця чи замок Аламут: Камінь. Побудований на високогірному гребені завдовжки чотириста метрів, а завширшки місцями декілька кроків, у найширшому ж місці тридцять. Для того, хто прибуває дорогою з Азербайджану, здалеку Аламут здається природним урвищем, сліпуче-білим у сонячному світлі, блакитнуватим у пурпурі заходу, блідим на світанку і кривавим у присмерку, урвищем, яке іноді розливається у хмарах або палахкотить блискавками. Вздовж його верхніх країв ледь можна розгледіти невиразне штучне викінчення чотиригранних веж, знизу вони схожі на ряд гостроверхих скель, що стримлять угору на сотні метрів, і здається, що вони падають на тебе. Єдиний приступний схил укритий ковзкою жорствою, що загрожує зсунутися лавиною, навіть сьогодні археологи не можуть туди дістатися, а в ті часи туди заходилося видовбаними у скелі таємними крученими сходами, подібними до подряпин на скам'янілому яблуці, — таку фортецю може захистити один-єдиний лучник. Неприступний, запаморочливий, потойбічний Аламут, твердиня асасинів. Дістатися туди можна лише верхи на орлі.

Тут царював Хасан, а кожен з його наступників був відомий як Гірський Старець, першим же з них був пекельний Сінан.

Хасан винайшов певний метод панування над своїми людьми та супротивниками. Ворогам він заявляв, що якщо вони не підкоряться його волі, він їх уб'є. А від асасинів не міг утекти ніхто. Нізаму'л-Мулк, перший міністр султана, у період, коли хрестоносці були ще зайняті завоюванням Єрусалиму, був убитий ударом кинджала, коли його несли в ношах до гарему. Підсланий убивця наблизився до нього, переодягшись деревішем. Атабега Хімсу, який виходив зі свого замку, щоб податися на молитву п'ятниці, оточив загін озброєних до зубів людей Старця, і його убили ударами кинджала.

Сінан вирішує вбити християнського маркіза Конрада Монферратського, і за наказом Старця двоє його людей, після суворої підготовки, проникають поміж невірних, наслідуючи їхні звичаї та мову. Коли єпископ Тирський улаштував бенкет маркізові, який, звісно, нічого не підозрював, вони, перевдягнені ченцями, кидаються на нього і завдають йому ран. Одного з асасинів одразу ж убили охоронці, інший же ховається у церкві, дожидаючись, поки туди принесуть пораненого, тоді кидається на нього, добиває його і сам гине у блаженстві.

Адже, як твердили арабські історіографи-суніти, а відтак християнські літописці — від Одоріка з Порденоне до Марко Поло, — Старець знав жорстокий спосіб, за допомогою якого він примушував своїх лицарів бути вірними йому аж до найвищої жертви, зробивши їх непереможними бойовими машинами. Він переносив сонних юнаків на вершину скелі, виснажував їх насолодами, вином, жінками, квітами, учтами, які доводили їх до знемоги, одурманював гашишем — звідси назва секти. А коли вони були вже нездатні обійтися без цих розпусних насолод, без цієї імітації Раю, він переносив їх сонними назад і ставив перед альтернативою: іди й убивай, якщо робитимеш це, отой Рай, що його ти покинув, знову навечно стане твоїм, якщо ні, знову опинишся у щоденній геєні.

І вони, очамрілі від наркотику, безпомічні перед його волею, жертвували собою, приносячи в жертву інших, убивці, приречені на смерть, жертви, засуджені жертвувати інших.

Як їх боялися, які страшні байки розповідали про них хрестоносці у безмісячні ночі, коли в пустелі свистів самум! Як ними захоплювалися тамплієри, яких підкорило їх чисте, як сльоза, бажання мучеництва, вони погоджувалися платити їм мито, вимагаючи натомість суто формальної данини, і велася гра обопільних поступок, співучасті, братерства зброї, на полі бою вони випускали собі навзаєм тельбухи, а потім таємно обіймалися, шепочучи один одному на вухо розповіді про містичні видіння, магічні формули, алхімічні тонкощі...

Від асасинів тамплієри запозичують їх окультні обряди. Лише недолуга короткозорість префектів та інквізиторів короля Філіпа перешкодила цим тупим катам зрозуміти, що плювання на хрест, поцілунок у зад, чорний кіт та поклоніння Бафометові були не чим іншим, як відлунням інших обрядів, що їх тамплієри здійснювали під впливом першої таємниці, яку вони відкрили на Сході — вживання гашишу.

Тому очевидно, що План народився, мусив народитися саме там: від людей з Аламуту тамплієри дізналися про підземні течії, з людьми з Аламуту вони провадили наради у Провені і заснували таємну змову тридцяти шести невидимих, і саме тому Хрестіян Розенкройц подався до Фесу та в інші місця Сходу, саме тому Постель звернув свою увагу на Схід, саме тому зі Сходу, з Єгипту, осідку ісмаїлітів-фатімідів, маги епохи Відродження привезли божество-покровителя Плану, Гермеса, тобто Тота, а дурисвіт Каліостро використовував єгипетські постаті для своїх примарних обрядів. А єзуїти, єзуїти не були такими тупоголовими, як ми вважали; на чолі з добрим старим Кірхером вони одразу ж кинулися на ієрогліфи, на коптську мову, на інші східні мови, єврейська ж була лише прикриттям, поступкою тогочасній моді.

Ці тексти звернені не до простих смертних...
Гностичний світогляд — це шлях, застереже-
ний для еліти... Адже, як сказано в Біблії: не
кидайте ваших перел свиням.

(Kamal Jumblatt, Інтерв'ю газеті Le Jour,
31.3.1967)

Arcana publicata vilescunt: et gratiam prophanata
amittunt. Ergo: ne margaritas obijce porcis, seu
asino substerne rosas.

(Johann Valentin Andreae, *Die Chymische
Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg,
Zetzner, 1616, фронтиспис)

З іншого боку, де знайти людину, яка здатна була б прочекати на камені шість століть і яка таки чекала на цьому камені? Звичайно, Аламут врешті упав під натиском монголів, але секта ісмаїлітів збереглася на цілому Сході. З одного боку, вона змішалася з нешиїтським суфізмом, з іншого — поклікала до життя страхітливу секту друзів, з ще іншого боку вона збереглася серед індійських хоя, послідовників Агі-Хана, неподалік від місця, де крилася Агарттха.

Але я виявив ще одну річ. За династії Фатімідів, завдяки академії в Геліополісі, у Каїрі були віднайдені герметичні поняття стародавніх єгиптян, і там був заснований Дім Знань. Дім Знань! Звідки черпав натхнення Бекон для свого Соломонового Дому, який став прообразом Консерваторію?

“Ось воно, ось воно, нема більше жодних сумнівів”, говорив захмелілий Бельбо. Відтак: “А що тоді кабалісти?”

“Це лише паралельна історія. Єрусалимські рабини відчувають, що між тамплієрами та асасинами щось відбулося, винюшують щось й іспанські рабини, мандруючи по європейських командоріях, нібито щоб давати гроші під лихву. Відчуваючи себе виключеними з таємниці, в приступі національної гордості вони вирішують самі зрозуміти, в чому справа. Як це, ми, Вибраний Народ, не в курсі таїни таїн? Раз — і започатковують кабалістичну традицію, яка була героїчною справою вигнанців, покидьків суспільства домогтися свого наперекір можновладцям, панам, які вважають, що знають усе”.

“Але поводячись так, вони справляють на християн враження, що справді знають усе”.

“І в певному моменті хтось фатально стріляє не в того зайця. Плутає Ісмаїла з Ізраїлем”.

“Отже, Барруель, Протоколи та Голокост є всього лишень плодом переплутання приголосних”.

“Шість мільйонів євреїв, знищених через помилку Піко делла Мірандоли”.

“А може, була інша причина. Вибраний народ узяв на себе завдання тлумачити Книгу. Від нього ця обсесія поширюється. А інші, не знайшовши нічого в Книзі, вирішили помститися. Люди бояться того, хто ставить їх віч-на-віч із Законом. Але чому асасини не з'явилися на сцені раніше?”

“Бельбо! Подумайте лишень, який занепад панував у тому регіоні від битви під Лепанто і пізніше. Ваш Себоттендорф розумів, що треба шукати чогось серед турецьких дервішів, але Аламуту вже нема, люди звідтіля принишкли невідомо де. Вони вичікують. І ось прийшла їхня година, вони знову показують носа під крилом ісламського ірредентизму. Вводячи до Плану Гітлера, ми знайшли вірогідне пояснення Другої світової війни. Вводячи туди асасинів з Аламуту, ми пояснюємо все те, що вже роками відбувається на теренах між Середземномор'ям та Перською затокою. І тут ми знаходимо місце для Тресу, *Templi Resurgentes Equites Synarchici*. Товариство, яке ставить собі за мету врешті-решт відновити зв'язки між духовним лицарством різних віровизнань”.

“Або ж яке розпалює конфлікти, щоб усе заблокувати і ловити рибку в мутній воді. Зрозуміло. Ми наближаємося до кінця нашої праці перекроювання Історії. Чи не трапиться так, що у віщий момент Маятник відкриє, що Пуп Світу знаходиться в Аламуті?”

“Ну, не перебільшуймо. Про мене, нехай це останнє питання залишається висіти у повітрі”.

“Як Маятник”.

“Якщо вам завгодно. Не можна висловлювати всього, що спадає нам на гадку”.

“Аякже, аякже. Строга наукова точність над усе”.

Того вечора я був гордий з того, що спорудив гарну історію. Я був естетом, який використовує тіло і кров світу, щоб створити з них Красу. А Бельбо був уже адептом. Як будь-хто інший — не через просвітлення, а через *faute de mieux*.

Claudicat ingenium, delirat lingua, labat mens.

(Лукрецій, *De rerum natura*, III, 453)

Мабуть, власне в ті дні Бельбо спробував зрозуміти, що саме з ним діється. Однак навіть суворість його самоаналізу не змогла відірвати його від недуги, до якої він уже звикав.

FILENAME: А якби?

Вигадати якийсь План: План виправдує тебе такою мірою, що ти перестаси бути відповідальним навіть за нього самого. Достатньо кинути каменем і захвати руку за спину. Невдачі не було б, якби План справді існував.

Чечілія ніколи не була твоєю, бо Архонти зробили Аннібале Канталямессу та Пію Бо нездатними грати на наймиліших у світі бомбардонах. Ти втік з поля бою коло Струмка, бо Декани захотіли приберегти тебе для іншого голокосту. А чоловік зі шрамом має талісман, могутніший від твого.

План, ось він, винуватець. Мрія нашого роду. *An Deus sit*. Якщо Він існує, це Його вина.

Те, адресу чого я втратив, це зовсім не Мета, а Начало. Не об'єкт, яким треба заволодіти, а суб'єкт, який володіє мною. Банальне зло, напіврадість, про що ж інше говорить Міф? Подвійним восьми-складовим віршем.

Кому належить ця думка, найзаспокійливіша з усіх мислимих? Ніщо не може вирвати з моєї душі гадку, що цей світ є плодом бога п'ятьми, а я є продовженням його тіні. Віра приводить до Абсолютного Оптимізму.

Це правда, я чужоложив (або не чужоложив) — але то Бог не зумів вирішити проблему Зла. Нумо, гайда товкти у ступі зародок, з медом і перцем. Цього хоче Бог.

Якщо віра справді доконечна, хай то буде релігія, яка не примушує тебе почувати себе винним. Хай то буде релігія несув'язна, релігія, що пускає пару, релігія підземна, нескінченна. Як роман, а не як богослов'я.

П'ять шляхів до єдиного пункту призначення. Що за марнотратство. Хай буде натомість лабіринт, який веде всюди й нікуди. Щоб померти стильно, треба жити у бароко.

Лише злий Деміург дає нам змогу почувати себе добрими.

А якби космічного Плану не існувало?

Який недобрий жарт, жити у вигнанні, коли ніхто нас не виганяв.

Бути вигнаним із місця, якого не існує.

А якби він, План, існував, але був для тебе певловним усю вічність?

Там, де відступає релігія, на допомогу приходять мистецтво. І ти вигадуєш План як метафору незбагненого. Людська змова теж може заповнити порожнечу. Вони не опублікували мого *Серця у пристрасті*, тому що я не належу до тамплієрської кліки.

Жити так, ніби План існує: камінь філософів.

Якщо не можеш перемогти їх, пристань до них. Якщо План існує, досить пристосуватися до нього...

Лоренца піддає мене випробуванню. Смирення. Якби в мене було достатньо смирення, щоб прикликати Ангелів, навіть не вірячи у них, і нарисувати відповідне коло, я б досяг умиротворення. Можливо.

Ти віриш, що таємниця існує, і відчуваєш себе втаємниченим. Це нічого не коштує.

Створити велетенську падію, яку ніколи не можна буде викоренити, адже кореня вона не має. А предки, яких не існує, предки ніколи не прийдуть сказати тобі, що ти зрадив. Релігія, яку можна сповідувати, зраджуючи її до безмежжя.

Як Андрее: створити задля жарту найбільше одкровення в історії і, поки інші втрачають голови, присягатися решту свого життя, що це був не ти.

Створити істину з розмитими обрисами: щойно тільки хтось спробує визначити її, ти кидаєш на нього анафему. Виправдувати лише того, хто ще розмитіший, ніж ти. *Jamais d'ennemis à droite*.

Навіщо писати романи? Ліпше переписувати Історію. Такою, якою вона потім стане.

Чому ви не помістили дію в Данії, пане Вільяме Ш.? Конопляний Джим Йоганн Валентін Андрее Лукаматей блукає в Зопдському архіпелазі між Патмосом та Авалоном, від Білої Гори до Міндапао, від Атлантиди до Солуня... На Нікейському Соборі Оріген відрізає собі яйця і показує їх, скривавлених, отцям Міста Сонця, Хірамові, який шкирить зуби — філіокве, філіокве, а тим часом Константин устромляє свої хижі нігті в порожні орбіти Роберта Флудда, смерть, смерть юдеям Антіохійського гетто, *Dieu et mon droit*, хай майорить Босеан у руках офітів та борборитів, які отруйно черевомовлять. Хай звучить сурма, і хай прийдуть Праведні Лицарі Святого Міста з головою Мавра, що ошкетинилася на списі, Ребісе, Ребісе! Магнітний

ураган, падає Ейфелева Вежа. Їдко посміхається Рачковський над підсмаженим тілом Жака де Моле.

Ти не стала моєю, але я можу спричинити вибух історії.

Якщо проблемою є відсутність буття, якщо буття є лише тим, про що говориться безліччю способів, тоді що більше ми говоримо, то більше буття існує.

Мрією науки є те, щоб буття було небагато, щоб воно було сконцентроване і висловлене, $E=mc^2$. Помилка. Щоб спастися на самому початку вічності, треба прагнути заплутаного буття. Наче змії, якого зав'язав вузлом моряк-алкоголік. Нерозв'язно.

Вигадувати, навіжено вигадувати, не зважаючи на сув'язність, аж поки стане неможливим будь-який підсумок. Проста гра в естафету між символами — одне говорить, інше, без жодного впину. Розкласти світ на сарабанду ланцюга анаграм. А відтак повірити у Немимовне. Чи не це є істинним тлумаченням Тори? Істина — це анаграма анаграми. *Anagrams = ars magna*.

Ось що відбулося у ті дні — Бельбо вирішив прийняти поважно всесвіт дияволиств не через надмір, а через нестачу віри.

Прийнятий своєю нездатністю творити (впродовж усього життя він посилався на незаспокоєні бажання та ніколи не написані сторінки, одні були метафорами інших і навпаки, а все разом перебувало під знаком його гаданого, невидимого боягузтва), тепер він усвідомлював, що будуючи План, він таки творить. Він починав закохуватися у свого Голема, який став для нього розрадою. Життя — його життя і життя людства — як мистецтво, а за браком мистецтва — мистецтво як брехня. *Le monde est fait pour aboutir à un livre (faux)*. Але тепер у цю фальшиву книгу він намагався повірити, він сам написав це — якби змова існувала, він уже не був би боягузом, переможець і лінивим.

Звідси випливає те, що трапилося згодом: він використав План — усвідомлюючи його несправжність — щоб побити суперника — якого він вважав реальним. А коли він помітив, що власноручне творіння огортає його, неначе воно й справді існує, неначе він, Бельбо, зроблений з того самого тіста, що й його План, він поїхав до Парижа, немов назустріч одкровенню, визволенню.

Мучений упродовж довгих років щоденними докорами сумління через те, що завжди жив лише в товаристві власних маячних ду-

мок, він знайшов розраду в підгляданні за маячіннями, які набували об'єктивного існування і були відомі також іншому, нехай навіть Ворогові. Він поїхав кинутися левові у пащу? Звичайно, адже цей лев набував форми, він був справжніший від Конопляного Джима, від Чечілії, а може, навіть від самої Лоренци Пеллегріні.

Бельбо, хворий на численні нездійснені зустрічі, відчував, що ця зустріч буде справжньою. І вона була настільки справжньою, що він не міг навіть утекти з поля бою через боягузтво, адже його приперли до стіни. Страх змусив його виявити відвагу. Вигадуючи, він створив зачаток дійсності.

Список № 5 — шість майок, шість пар трусів і шість носовиків — завжди інтригував учених, головню через тотальний брак шарпеток.

(Woody Allen, *Getting even*, New York, Random House, 1966, “The Metterling List”, p. 8)

Саме тими днями, не далі як місяць тому, Лія вирішила, що мені не завадив би місяць відпустки. “У тебе втомлений вигляд”, говорила вона мені. Можливо, мене виснажив План. З іншого боку, дитина, як говорили дідусь із бабусею, потребує чистого повітря. Наші друзі відступили нам свій будиночок у горах.

Ми виїхали не одразу. Треба було залагодити декілька справ у Мілані, а потім Лія сказала, що нема кращого відпочинку, ніж відпустка в місті, коли ти знаєш, що невдовзі з нього поїдеш.

У ті дні я вперше заговорив з Лією про План. Раніше вона була надто зайнята дитиною: вона чула про те, що ми з Бельбо та Діоталлеві розв’язуємо щось на кшталт головоломки, обмірковування якої займало нам цілі дні та ночі, але більше я їй нічого не говорив, відколи вона виголосила мені проповідь про психоз подібностей. Можливо, мені було соромно.

Тими днями я змалював їй цілий план, завершений у своїх найдрібніших деталях. Вона знала про хворобу Діоталлеві, я почував себе винним, ніби зробив щось, чого не повинен був робити, і намагався представити їй План тим, чим він був, тобто всього лиш хитромудрим показом бравури.

І Лія сказала мені: “Піме, твоя історія мені не подобається”.

“Хіба вона не ефектна?”

“Сирени теж ефектні. Послухай: що ти знаєш про своє підсвідоме?”

“Нічого, не знаю навіть, чи воно у мене є”.

“Бачиш. Тепер уяви собі, що один віденський веселун для свого задоволення та щоб розважити друзів, вигадав усю цю історію з Ес та Едіповим комплексом і придумав сни, які йому ніколи не снилися, і маленького Ганса, якого він ніколи у вічі не бачив... Що ж відбувається потім? Потім виявляється, що мільйони людей готові всерйоз стати невротиками. А тисячі інших готові використати це”.

“Ліє, ти параноїчка”.

“Я? То ти параноїк!”

“Можливо, ми параноїки, але ти повинна визнати принаймні одне: ми виходили з тексту Інгольфа. Даруй мені, ось у тебе в руках опиняється послання тамплієрів, тобі кортить розшифрувати його до кінця. Можливо, ти трохи переборщуєш, аби посміятися над розшифровувачами послань, але ж послання таки існує”.

“Однак ти знаєш лише те, що сказав тобі той Арденті, який, як видно з твоїх розповідей, був дипломованим дурисвітом. Зрештою, мені б дуже хотілося поглянути на те послання”.

Не було нічого легшого, я мав його серед своїх паперів.

Лія взяла аркуш, оглянула його з обох боків, зморщила носа, відвела з очей гривку, щоб ліпше розглянути першу, зашифровану частину. Потім сказала: “Це все?”

“Тобі мало?”

“Навіть забагато. Дай мені два дні на роздуми”. Коли Лія просить два дні на роздуми, значить, вона хоче показати мені, що я дурень. Я завжди звинувачую її в цьому, а вона відповідає: “Коли я розумію, що ти дурень, я впевнююся, що справді тебе кохаю. Я кохаю тебе, навіть якщо ти дурень. Тебе це не заспокоює?”

Упродовж двох днів ми не торкалися цієї теми, зрештою, Лії майже не бувало вдома. Вечорами я бачив, як вона вмощувалася в кутку і робила нотатки, відриваючи один аркуш за другим.

Ми приїхали в гори, малюк з ранку до вечора рачкував на моріжку, Лія приготувала вечерю і звеліла мені поїсти, адже я худий як тріска. Після вечері вона попрохала, щоб я приготував подвійне віскі, додавши багато льоду і децицю содової, закурила сигарету, як це вона робила лише в особливо важливі хвилини, звеліла мені сісти й почала пояснювати.

“Будь уважний, Піме, зараз я покажу тобі, що найпростіше пояснення завше найправдивіше. Той ваш полковник сказав вам, що Інгольф знайшов у Провені якесь послання, я не ставлю цього під сумнів. Він, мабуть, справді спустився в підземелля й справді знайшов там шабатурку з цим текстом”, вона вдарила пальцем по рядках, написаних французькою мовою. “Ніщо не говорить, що він знайшов шкатулку, інкрустовану діамантами. Полковник розповів вам тільки, що Інгольф продав якусь шкатулку, бо це впливає з його нотаток: чому б ні, це була старовинна річ, звісно, що він одержав за неї якусь копійчину, але ніщо не говорить, що на ці гроші він жив усе життя. Можливо, він отримав якийсь спадок по своєму батькові”.

“А чому та шабатурка не могла бути дорогою?”

“Тому що це послання — список із пральні. Прочитаймо його ще раз”.

*a la ... Saint Jean
36 p charrete de fein
6 ... entiers avec saiel
p ... les blancs mantiax
r ... s ... chevaliers de Pruins pour la ... j . nc
6 foiz 6 en 6 places
chascune foiz 20 a 120 a
iceste est l'ordonation
al donjon li premiers
it li secunz joste iceus qui ... pans
it al refuge
it a Nostre Dame de l'altre part de l'iau
it a l'ostel des popelicans
it a la pierre
3 foiz 6 avant la feste ... la Grant Pute.*

“То й що?”

“Май терпіння, вам ніколи не спадало на думку зазирнути до туристичного путівника, до нарису історії цього Провену? Ти б відразу виявив, що Гранж-о-Дім, де було знайдено послання, то було місце, в якому збиралися купці, адже Провен був ярмарковим центром Шампані. І ця Гранж міститься на вулиці святого Івана. У Провені торгували всім, зокрема дуже добре йшли відрізи тканини, *draps* або *dras*, як писалося тоді, і кожен відріз мав гарантійне тавро, щось на зразок печаті. Другим товаром, яким славився Провен, були троянди, червоні троянди, завезені хрестоносцями з Сирії. Вони були настільки знамениті, що коли Едмунд Ланкастерський, одружившись із Бланкою д'Артуа, приймає титул графа Шампанського, він зображає троянду з Провену на своєму гербі, ось звідки війна двох троянд, якщо згадати, що Йорки мали своєю емблемою троянду білу”.

“Хто тобі це сказав?”

“Книжечка сторінок на двісті, видав Відділ туризму Провену, яку я знайшла у Центрі французької культури. Але це ще не все. У Провені є фортеця, яка називається Донжон, це слово говорить саме за себе, є також Порт-о-Пен, колись там була Церква Сховища, були, ясна річ, різні церкви, присвячені тій чи іншій Богоматері, була чи й ще є вулиця Круглого Каменя, де стояв *pierre de cens*, на який піддані графа

складали монети десятини. Крім того, була вулиця Білих Плащів і провулок, що називався Grande Putte Muse, з причин, про які ти можеш здогадатися, тобто тому, що там містилися борделі”.

“А попелікани?”

“У Провені були катари, яких потім заслужено спалили, а великий інквізитор був колишнім катаром, що покаювся, його звали Робер ле Бугр. Тож нічого дивного, що там була вулиця або дільниця, яка залишилася у пам’яті як пристановище катарів, хоч катарів там уже не було”.

“1344 року вони ще...”

“А хто тобі сказав, що цей документ з 1344 року? Твій полковник прочитав *36 років після возу з сіном*, але візьми до уваги, що в ті часи літера *p*, написана певним способом, із чимось на зразок апострофа, означала *post*, “після”, тоді як *p* без апострофа означала *pro*, “за”. Автор цього тексту — мирний неогоціант, який зробив собі кілька нотаток про угоди, укладені в Гранж-о-Дім, тобто на вулиці святого Івана, а не в ніч на святого Івана, і записав ціну тридцять шість су, чи деньє, чи якоїсь іншої монети, яку він отримав за один або за кожен віз із сіном”.

“А сто двадцять років?”

“Хто тут говорить про роки? Інгольф побачив щось, що він переписав як *120 a...* Хто сказав, що це справді була літера *a*? Я заглянула до одної таблиці скорочень, уживаних у ті часи, і виявила, що для позначення *denier* або *dinarium* використовувалися дивні значки, один з яких нагадував літеру дельта, а інший був схожий на літеру тета, щось на зразок кільця, розірваного зліва. Якщо написати його недбало або поспіхом — як це міг написати заклопотаний купець — тоді такий фанатик, як полковник, може прийняти його за літеру *a*, адже він читав уже десь історію зі 120 роками, ти ж сам мені казав, що він міг прочитати її в будь-якій історії про розенкройцерів, тому він хотів знайти щось, що б нагадувало *post 120 annos patebo!* Що ж він робить далі? Знаходить *it* і тлумачить його як *iterum*. Але *iterum* скорочується як *itm*, тоді як *it* означає *item*, “стільки ж”, і використовується у переліках для уникнення повторень. Наш купець обчислює, скільки прибутку принесуть йому деякі замовлення, які він одержав, і робить список достав. Він повинен доставити букети провенських троянд, ось що означає *r ... s ... chevaliers de Pruins*. А там, де полковник читав *vainjance* (адже йому в голові невідчіпно сиділи лицарі Кадоші), слід читати *jonchée*. Троянди використовували як прикраса до капелюхів або для килимів із квіток з нагоди різних свят. Тому ось як слід читати твоє послання з Провену:

На вулиці св. Івана.

36 су за віз із сіном.

Шість нових відрізів з печаттю

На вулицю Білих Плащів.

Троянди хрестоносців для jonchéе:

шість букетів по шість у шість наступних місць,

кожен по 20 деньє, що разом складає 120 деньє.

У такому порядку:

перші у Замок

стільки ж других до Порт-о-Пен

стільки ж для Церкви Сховища

стільки ж для Церкви Богоматері за рікою

стільки ж до колишнього житла катарів

стільки ж на вулицю Круглого Каменя.

І три букети по шість напередодні свята на вулицю повій

адже вони, сердешні, може, теж хотіли празникувати, прикрасивши свої капелюшки квітами”.

“Господи Ісусе”, сказав я, “таж ти, як бачу, маєш рацію”.

“Звичайно, що маю. Це список із пральні, повторюю тобі”.

“Хвилинку. Нехай це таки список із пральні, але перше послання дійсно зашифроване і дійсно говорить про тридцять шість невидимих”.

“Справді. З цим французьким текстом я впоралася за годину, а той другий змусив мене мізкувати два дні. Я взялася за вивчення текстів Тритемія в Амброзіанській та Тривульціанській бібліотеках, а знаєш, які бібліотекарі — перш ніж дозволять тобі торкнутися якоїсь старовинної книги, дивляться на тебе так, наче ти хочеш її з’їсти. Але все це надзвичайно просто. Насамперед — і це ти сам повинен був з’ясувати, — чи ти певен, що фраза *‘les 36 invisibles separez en six bandes’* написана тою ж французькою мовою, що й нотатки нашого купця? Як ви правильно помітили, цей вираз був ужитий в одному памфлеті XVII століття, коли в Парижі з’явилися розенкройцери. Але ви міркували так, як міркують ваші дияволи: якщо послання зашифроване методом Тритемія, це означає, що Тритемій запозичив його від тамплієрів, а оскільки тут цитується фраза, поширена в колах Рози і Хреста, то це значить, що план, приписуваний розенкройцерам, був планом тамплієрів. Але спробуй-но міркувати навпаки, як зробила б кожна розсудлива людина: оскільки послання написане методом Тритемія, отже, воно було написане після Тритемія, а оскільки в ньому цитуються вислови,

які кружляли в розенкройцерському XVII сторіччі, отже, воно було написане після XVII сторіччя. То ж яка гіпотеза економніша? Інгольф знаходить послання з Провену, а він, як і полковник — хворий на герметичні таємниці, тому, бачачи тридцять шість і сто двадцять, одразу думає про розенкройцерів. А оскільки він страждає також криптографією, то для власної розваги відчитує провенський текст за допомогою ключа. Пробує й отримує — відповідно до криптосистеми Тритемія — свою чудову розенкройцерську фразу”.

“Дуже вигадливе пояснення. Але вірогідне до тієї ж міри, що й припущення полковника”.

“Дотепер так. Але уяви собі, що ти робиш не одне припущення, а багато, і всі ці припущення підтверджують одне одного. Тоді у тебе є вже більша певність, що ти влучив у десятку, хіба ні? Я виходила з одної підозри. Слова, які вжив Інгольф, не підказав йому Тритемії. Вони в тому ж асиро-вавилонсько-кабалістичному дусі, проте не зовсім ті самі. Але ж якщо Інгольф конче потребував слів, що мали б починатися з літер, які його цікавили, у Тритемія він міг знайти їх подостатком. Однак чому він вибрав не їх?”

“Чому ж?”

“Можливо, йому були потрібні певні літери також у другій, третій та четвертій позиції. Можливо, наш вигадник Інгольф хотів скласти послання, зашифроване багатократно. Він хотів переплюнути Тритемія. Тритемії пропонує сорок основних криптосистем: в одній важливі лише перші літери, в іншій — перша і третя літера, ще в іншій — перша літера через слово, і так далі, тому при дециці доброї волі таких систем вигадати можна ще з сотню. Щодо десяти другорядних криптосистем, то полковник випробував лише перше колісце, найпростіше. А наступні системи функціують за принципом другого колісця, ось тобі його копія. Уяви собі, що внутрішнє коло рухоме і що ти можеш обертати його так, що початкове А покриється з якою-небудь літерою зовнішнього кола. І так ти матимеш одну систему, де літері А відповідає літера Х, ще одну, де літера А збігається з літерою U і так далі... Якщо на кожному колі маємо двадцять дві літери, то отримуємо не десять, а двадцять одну криптосистему, двадцять друга не годиться, адже там А покривається з А...”

“Ти ж не хочеш мені сказати, що для кожної літери кожного слова ти випробовувала кожен з двадцяти однієї системи...”

“Я пішла до голови по розум і мені пощастило. Оскільки найкоротші слова нараховують шість літер, нема сумніву, що важливі лише перші шість літер, а решту додано лише для краси. Чому шість

літер? Я припустила, що Інгольф зашифрував одну літеру, наступну пропустив, тоді зашифрував третю, відтак пропустив дві й зашифрував шосту. Якщо для першої літери він використав колісце номер один, то для третьої літери я спробувала використати колісце номер два, і все зійшлося. Тоді я спробувала взяти колісце номер три для шостої літери, і знову все зійшлося. Не виключаю, що Інгольф брав інші літери також, але трьох доводів мені достатньо, якщо бажаєш, можеш продовжити”.

“Не тримай мене в напрузі. Що ж у тебе вийшло?”

“Поглянь ще раз на послання, я підкреслила літери, які тут важливі”.

Kuabris Defrabax Rexulon Ukkazaal Ukzaab Urpaefel Taculbain
Habrak Насоруи Мауафел Тебрайн Нмсатуи Рокасор Нимесор
Аргаабил Кауаан Дограбах Реисаз Реисабрах Децайван Оікуакул
Зайтабор Qахаор Дуграг Xaelobran Disaeda Magisuan Raitak Huidal
Uscolda Арабаом Zipreus Mecrim Cosmae Duquifas Rocarbis

“Отож, ми знаємо, що говорить перше послання, в ньому йдеться про тридцять шість невидимих. Тепер послухай, що виходить, коли треті літери замінити відповідно до другого колісця: *chambre des demoiselles, l'aiguille creuse*”.

“Мені це знайоме, це ж...”

“En aval d'Etretat – La Chambre des Demoiselles – Sous le Fort du Fréfosé – Aiguille Creuse. Це послання, розшифрував Арсен Люпен, коли він відкриває таємницю Порожнистого Шпиля! Ти пам'ятаєш: у містечку Етрета на краю пляжу підноситься Порожнистий Шпиль, природна фортеця, замешкана всередині, таємний бастион Юлія Цезаря, коли він завойовував Галлію, а згодом — французьких королів. Джерело величезної сили Люпена. І тобі відомо, що люпенологи зсуваються з глузду від цієї історії, їздять на прощу до Етрета, шукають інших таємних переходів, анаграмують кожне слово Леблана... Інгольф теж був люпенологом, як і розахрестологом, то й шифрував усе, що потрапляло під руку”.

“Але мої дияволісти могли б на це відповісти, що тампліерам була відома таємниця шпиля, а отже, послання було написане у Провені в XIV сторіччі...”

“Звичайно, я знаю це. Але ось третя фраза. Третє колісце, застосоване до шостих літер. Послухай: *merde i'en ai marre de cette steganographie*. Це сучасна французька, тамплієри так не говорили.”

Так говорив Інгольф, який, поламавши голову над зашифруванням своїх баналюків, зробив собі ще одну приємність, шифром послаючи свою розвагу до дідька. А що вигадливості йому не бракувало, звертаю твою увагу на те, що кожне з трьох послань складається з тридцяти шести літер. Мій сердешний Піме, Інгольф грався, як оце ви, а той придурок полковник сприйняв усе поважно”.

“Тоді чому Інгольф зник?”

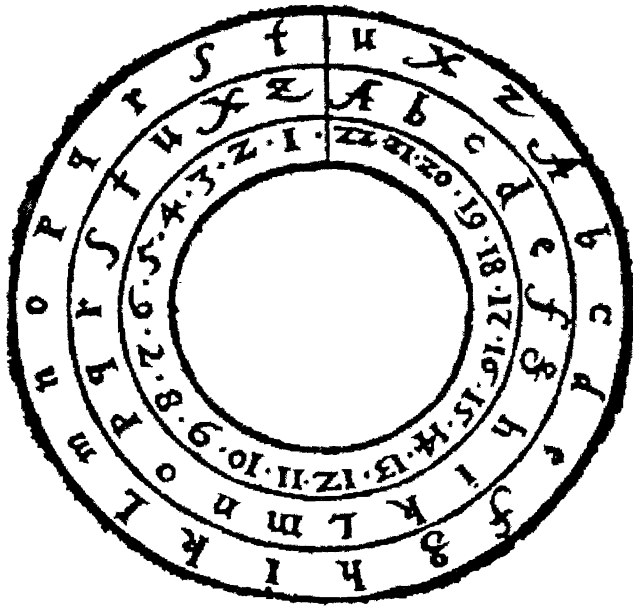
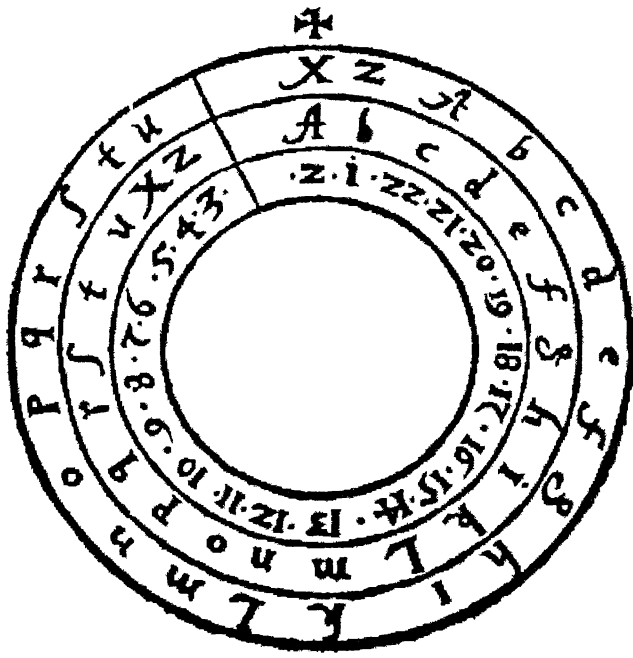
“Хто тобі сказав, що його вколошкали? Інгольфові набридло жити в Осері й бачити лише аптекаря та свою доньку, стару панну, яка рюмсає цілими днями. Можливо, він їде до Парижа, здобуває трохи грошей, продаючи одну зі своїх старовинних книг, знаходить собі якусь підхожу вдовичку і починає нове життя. Як чоловік, що виходить за сигаретами, і більше жінка його не бачила”.

“А полковник?”

“Хіба ти не говориш мені, що навіть той поліціант не був певен, що полковника спровадили на той світ? Він учинив якесь ошуканство, жертви вистежили його, от він і наживав п'ятами. В цю мить він, можливо, власне продає Ейфелеву вежу якомусь американському туристові, представившись Дюпоном”.

Я не міг не відступити на всіх фронтах. “Гаразд, ми спорудили нашу історію на спискові з пральні, але принаймні нам не бракувало вигадливості. Ми ж добре знали, що фантазуємо. Ми творили поезію”.

“Ваш план нітрохи не поетичний. Він гротесковий. Людям не спадає на думку знову спалити Трою, бо вони читали Гомера. Через нього пожежа Трої стала тим, чим вона ніколи не була й не буде, і все ж існуватиме вічно. Гомер має таке глибоке й різнобічне значення тому, що в нього все ясне й прозоре. А твої розенкройцерські маніфести не були ані ясні, ані прозорі, вони були просто бурчанням у шлунку, яке обіцяло якусь таємницю. Саме тому стільки людей намагалося влити в них життя, і кожен знаходив там те, що хотів. У Гомера немає жодної таємниці. А ваш план повен таємниць тому, що в ньому надто багато суперечностей. І ти міг би знайти тисячі непевних, готових упізнати себе в ньому. Викиньте усе геть. Гомер не блефував. А ви блефували. Стережися блефу, адже може трапитися, що тобі повірять усі. Люди не вірили Земмельвайсові, який радив лікарям мити руки перед тим як підходити до породіллі. Він говорив занадто прості речі. Люди вірять тим, хто продає лосьйони для відрощування волосся на лисині. Вони інстинктивно відчують, що тут змішані до купи істини, які не мають між собою нічого спільного, що це нелогічно, що це нечесно. Але їм сказали,

що Бог складний, незбагнений, і тому вони вважають непослідовність прикметою, найближчою Божій природі. Річ неймовірна — це, найімовірніше, чудо. Ви вгадали лос'йон для відрощування волосся на лисині. Мені це не до вподоби, це недобрий жарт”.

Не те щоб ця історія зіпсувала нам тижні, проведені в горах. Я ходив на чудові прогулянки, читав поважні книжки, як ніколи багато часу проводив біля сина. Але між мною та Лією залишилася якась недомовка. З одного боку, Лія приперла мене до стіни і їй було неприємно, що вона мене принизила, з іншого боку, вона не була певна, що переконала мене.

І справді, я тужив за Планом, я не хотів викидати його геть, я занадто довго жив із ним.

Кілька ранків тому я прокинувся вдосвіта, щоб устигнути на єдиний потяг до Мілану. А в Мілані до мене з Парижу зателефонує Бельбо, і розпочнуться події, яких я ще не пережив до кінця.

Лія мала рацію. Я повинен був поговорити з нею раніше. Але я однаково не повірив би. Я пережив створення плану як момент Тіф'єрет, яка є серцем тіла сф'ірот, згодою закону зі свободою. Діоталлеві сказав був мені, що Моше Кордоверо попереджав нас: “Хто вивищується своєю Торою над неосвіченими, тобто над усім народом Ягве, той спонукує Тіф'єрет вивищитися над Мальхут”. Але що таке Мальхут, Царство цієї землі, у своїй осяйній простоті, я зрозумів лише тепер. Ще вчасно, щоб зрозуміти, але, мабуть, запізно, щоб пережити цю істину.

Ліє, не знаю, чи ще побачу тебе. Якщо ні, останній мій спогад про тебе — це спогад з-перед кількох ранків, коли ти сонно простяглася під ковдрою. Я поцілував тебе і барився вийти.

7
HÉЦAХ

Собака чорний он там по ріллі блукає...
 Мені здається, ніби він проводить
 Чаклунський клуг павколо наших ніг...
 Все вужче коло, вже він близько.

(*Фауст*, I, За міською брамою*)

Те, що відбулося впродовж моєї відсутности, а особливо в останні дні перед моїм поверненням, я міг відтворити лише з Бельбових файлів. Але тільки один із них був ясний та чіткий і містив упорядковані факти, то був останній файл, написаний, мабуть, перед самим від'їздом мого приятеля до Парижу, аби я чи хтось інший — на вічну пам'ять — міг його прочитати. Інші файли, які він, очевидно, писав, як звичайно, сам для себе, інтерпретувати було нелегко. Лише я, котрий вже увійшов у його особистий всесвіт звірень, які він робив Абулафії, міг їх розшифрувати, чи принаймі виснувати з них якісь припущення.

Це було на початку червня. Бельбо був схвилюваний. Лікарі звикли до думки, що єдиними родичами Діоталлеві були він та Гудрун, і нарешті заговорили. На запитання друкарів та коректорів Гудрун тепер відповідала, видаючи крізь стиснені губи безгучний натяк на односкладове слово. Так іменувалася хвороба-табу.

Гудрун ходила до Діоталлеві щодня і, мабуть, бентежила його своїми блискучими від сліз жалості очима. Він знав, але соромився, що інші знали теж. Він ледве говорив. Бельбо написав: "Обличчя — самі вилиці". Внаслідок терапії в нього випадало волосся. Бельбо написав: "Його руки — самі пальці".

Гадаю, під час однієї з їхніх болісних бесід Діоталлеві натякнув Бельбо на те, що він скаже йому останнього дня. Бельбо вже починав усвідомлювати, що ототожнення з Планом призвело до зла, План сам був Злом. І, можливо, щоб відсторонитися від Плану й відновити його у його фіктивному вимірі, він записав його, слово за словом, під виглядом спогадів полковника. Він викладав його наче втаємничений, який відкриває свою останню таємницю. Гадаю, для нього це було ліком: він повертав літературі — хоч би якій поганій — те, що не належало до життя.

Але 10 червня, вочевидь, трапилося щось таке, що глибоко схвилювало його. Нотатки з цього приводу дуже плутані, спробую викласти свої припущення.

Отож, Лоренца попрохала його відвезти її машиною до Рів'єри, де вона мала зайти до одної товаришки і забрати не знаю вже що – документ, нотаріальний акт, якусь дурницю, що її можна було б надіслати поштою. Бельбо погодився, запалившись думкою про можливість провести з нею неділю на морі.

Вони поїхали у те місце, мені не вдалося зрозуміти куди саме – можливо, кудись в околицю Портофіно. Розповідь Бельбо складалася з настроїв, у ній не було опису пейзажів, лише почуття, напруження, пригніченість. Лоренца залагодила свої справи, поки Бельбо чекав у барі, відтак вона сказала, що вони могли б піти поїсти рибних страв в одну місцину, на скелі над самим морем.

З цього місця історія перестала бути сув'язною, я відтворюю її на основі уривків діалогу, які Бельбо занотував без лапок, ніби пишучи по гарячих слідах, щоб не дати випаруватися цілому рядові богоявлень. Вони їхали машиною, поки було можна, відтак пішки попрямували вздовж берега, по лігурійських стежках, завітчаних і непрохідних, аж до самого ресторану. Та тільки-но сіли, побачили на сусідньому столику картку, де було написано, що столик замовлено для доктора Альє.

Який збіг обставин, сказав, мабуть, Бельбо. Поганий збіг обставин, сказала Лоренца, вона не хоче, аби Альє знав, що вона тут і з ним. Чому не хоче, що ж тут поганого, на якій підставі Альє має право ревнувати? До чого тут право, це справа доброго виховання, він запросив мене сьогодні на замиську поїздку, а я сказала, що зайнята, ти ж не хочеш, щоб я осоромилася як брехуха. Ти не осоромишся, ти ж справді зайнята мною, чи цього треба соромитися? Соромитися не треба, але в мене є свої правила доброго тону, і ти не можеш заборонити мені дотримуватися їх.

Вони вийшли з ресторану і пустилися стежиною назад. Але раптом Лоренца зупинилася, побачивши, що надходять якісь люди, Бельбо їх не знав, але вона сказала, що це друзі Альє, вона не хоче, щоб вони її побачили. Становище було принизливе, вона сперлася об поруччя містка, перекинутого через засаджений оливками схил, прикривши обличчя газетою, немовби вмирала від бажання знати, що ж відбувається у світі, він стояв із сигаретою в руках на відстані десяти кроків, ніби випадковий перехожий.

Бесідники Альє минули їх, але тепер, говорила Лоренца, якщо вони з Бельбо далі підуть стежкою, то неодмінно зустрінуть його самого. Бельбо говорив: нехай йому біс, а якщо й зустрінуть, то що? А Лоренца відповідала, що в нього нема й краплини делікатності.

Врешті було вирішено дістатися до парковища, обминувши стежку і йдучи навпростець через скелі. Вони пустилися у виснажливу мандрівку через цілу низку залитих сонцем терас, у Бельбо зламався каблук. Лоренца говорила — правда, так набагато цікавіше, звичайно, не дивно, що тобі бракує віддиху, якщо ти й далі стільки куриш.

Вони дісталися до машини і Бельбо сказав, що пора, либонь, повертатися до Мілану. Ні, сказала йому Лоренца, а може, Альє запізнюється, ми зустрінемо його на автостраді, він же знає твою машину, дивись, яка погідна днина, поїдьмо бічними дорогами, це буде чудово, ми доїдемо до автостради дель Соле й повечеряємо десь біля Павії, на березі По.

Чому біля Павії, що означає “бічними дорогами”, є лишень одна можливість, подивись на карту, ми повинні піднятися у гори за Ушю, відтак перетнути цілі Апенніни, зупинитися у Боббіо, звідти дорога веде до П'яченци, ти з глузду з'їхала, це гірше, ніж шлях Ганнібала на слонах. У тебе нема нахилу до пригод, сказала вона, подумай, зрештою, скільки чудових ресторанчиків нам трапляться на тих пагорбах. Перед Ушю є ресторан “Мануеліна”, путівник Мішлен дає йому дванадцять зірочок, там є неуявлено великий вибір рибних страв.

“Мануеліна” була повна, цілий хвіст клієнтів очікував своєї черги, лупаючи очима на столики, куди подавали каву. Лоренца сказала: не має значення, якщо ми піднінемося на кілька кілометрів, то знайдемо сотню набагато кращих місць. О пів на третю вони знайшли ресторан у якомусь злиденному селищі, що його, як висловився Бельбо, соромилися позначати навіть військові карти, і поїли там переварених макаронів з підливкою з консервованого м'яса. Бельбо питав її, що все це має означати, адже не випадково вона попросила завезти її саме туди, куди повинен був приїхати Альє, вона хотіла когось спровокувати, й він ніяк не міг зрозуміти, кого з них двох, а вона питала його, чи він часом не параноїк.

За Ушю вони спробували поїхати через перевал. Коли переїжджали через якесь сільце, що викликало в уяві картину недільного попудня в Сіцилії за Бурбонів, посеред дороги зупинився великий чорний пес, ніби ніколи не бачив автомобіля. Бельбо зачепив його переднім бампером, здавалося, не завдавши собаці великої шкоди, але коли вони вийшли з машини, то побачили, що в бідолашної тварини весь живіт був у крові і з нього виглядало щось дивне, рожеве (нутроці?), собака скавулів і пускав слину. Збіглося декілька селян й утворилося народне віче. Бельбо питав, хто господар пса, він хотів заплатити за шкоду, але господаря у нього не було. Цей

собака представляв, мабуть, десять відсотків населення цього забутого Богом селища, але ніхто поняття не мав, звідкіля він узявся, хоча всі знали його з вигляду. Хтось сказав, що треба знайти сержанта карабінерів, аби той його пристрелив, і кінець.

Почали шукати сержанта, а тоді надійшла якась пані й назвала-ся любительською тварин. У мене шестеро котів, сказала вона. До чого тут коти, сказав Бельбо, це собака, він здихає, а я поспішаю. Собака чи кіт, однаково треба мати трохи серця, сказала пані. Ніякого сержанта, треба знайти когось із товариства охорони тварин або з лікарні в сусідньому селі, може, собаку вдасться врятувати.

Сонце немилосердно пекло Бельбо, Лоренцу, машину, собаку та цілу юрбу, не збираючись заходити. Бельбо мав відчуття, ніби він у трусах вийшов на вулицю і ніяк не може прокинутися, пані не відступала, сержанта годі було знайти, собака далі стікав кров'ю, важко дихаючи і видаючи жалібні звуки. Як він скавучить, сказав Бельбо, а пані говорила, авжеж, авжеж, що ж йому ще робити, він же мучиться, бідний песик, ви не могли їхати обережніше? Село переживало демографічний вибух, Бельбо, Лоренца і пес стали головним видовищем цієї сумної неділі. Підійшла якась дівчинка з морозивом і запитала, чи вони часом не ті люди з телебачення, які організовують конкурс Міс Лігурійських Апеннін, Бельбо відповів, що якщо вона негайно не піде звідси, він зробить з нею те саме, що й із собакою, дівчинка розрюмсалася. Прийшов дільничний лікар і сказав, що ця дівчинка — його донька, і Бельбо не знає, з ким має справу. Вони квапливо представилися один одному й обмінялися перепрошеннями, під час чого виявилось, що лікар опублікував свій *Щоденник сільського лікаря* у знаменитому міланському видавництві Мануціо. Бельбо піймався у пастку і сказав, що він *magna pars* цього видавництва, тепер лікар забажав, щоб він і Лоренца зупинилися у нього на вечерю, Лоренца нервувалася і штовхала його ліктем під ребра, ну от, тепер ми опинимося на сторінках газет, диявольчі коханці, ти не міг тримати язика за зубами?

Сонце все ще стояло високо, а дзвони дзвонили на вечірню (ми в Крайземній Туле, коментував Бельбо крізь зуби, сонце стоїть упродовж шести місяців, від півночі до півночі, а в мене скінчилися сигарети), собака продовжував страждати і ніхто більше не звертав на нього уваги, Лоренца скаржилася на приступ астми, у Бельбо майже не залишалося сумнівів, що всесвіт був помилкою Деміурга. Врешті він здогадався запропонувати, що вони машиною поїдуть за допомогою до найближчого містечка. Звірлюбна пані погодила-

ся, хай їдуть і швидко повертаються, вона довіряла добродієві, який працює у видавництві, що публікує поезію, вона сама в захопленні від Маріно Моретті.

Відїхавши, Бельбо цинічно проминув найближче містечко, Лоренца проклинала всіх тварин, якими Господь зневажив землю від першого до п'ятого дня включно, Бельбо погодився з нею, але пішов далі і скритикував діло шостого дня також, а може, навіть і відпочинок сьомого, вважаючи цю неділю найзлочаснішою у своєму житті.

Вони почали переїзд через Апенніни і, хоча на картах він виглядав легким, витратили на нього чимало годин, проскочили повз Боббіо і надвечір прибули до П'яченци. Бельбо був утомлений, він хотів побути з Лоренцою принаймні під час вечері й замовив подвійний номер у єдиному готелі поблизу вокзалу, бо тільки там були вільні місця. Коли вони піднялися нагору, Лоренца сказала, що в такому місці вона не спатиме. Бельбо сказав, що вони знайдуть щось інше, нехай лиш вона дасть йому трохи часу, аби зійти до бару й випити мартіні. Він знайшов там лише коньяк вітчизняного виробництва, а коли повернувся до номера, Лоренци не було. Він пішов до рецепції розпитати про неї і знайшов записку: "Коханий, я виявила чудовий потяг до Мілану. Я відїжджаю. Побачимося на тижні".

Бельбо побіг на вокзал, колія була вже порожня. Наче у вестерні.

Бельбо заночував у П'яченці. Він шукав якогось детективного роману, але навіть кіоск на вокзалі був зачинений. У готелі він знайшов лише часопис Туристичного Клубу.

На його лихо, у часописі була стаття про перевали в Апеннінах, які вони щойно переїхали. У його спогадах — побляклих, наче вся ця історія трапилася з ним дуже давно — то була посушлива, спалена сонцем, укрита пилюкою, всипана камінням земля. На лискучих сторінках часопису це була країна мрій, до якої варто було повернутися навіть пішки, щоб знову мати змогу насолоджуватися, крок за кроком, її краєвидами. Острови Самоа Конопляного Джима.

Чи можливо, щоб людина помчала назустріч своїй згубі лише тому, що переїхала собаку? Одначе саме так і трапилось. Тієї ночі у П'яченці Бельбо дійшов висновку, що повернувшись до Плану, він не зазнає дальших поразок, адже тут лише він вирішуватиме, хто, як і коли.

І, либонь, саме того вечора він поклав собі помститися Альє, хай навіть не цілком розуміючи, чому і заради чого. Він задумав

увести Альє без його відома у План. З іншого боку, йому завжди було властиво домагатися реваншів, єдиним свідком яких буде він сам. Не через сором, а через недовіру до чужих свідчень. Нишком помістивши Альє у План, можна буде скасувати його, він розтане в димі, наче гніт свічки. Він стане таким самим нереальним, як і тамплієри Провену, розенкройцери і сам Бельбо.

Це повинно бути неважко, думав Бельбо: ми зменшили до потрібних нам розмірів Бекона і Наполеона, чому б не зменшити й Альє? Ми пошлемо і його у пошуки за Картою. Я позбувся Арденті та спогаду про нього, помістивши його у вигадку, ліпшу від його вигадки. Те саме трапиться й з Альє.

Гадаю, він вірив у це поважно, адже несповнене бажання все-сильне. Його файл закінчувався — по-іншому й не могло бути — неодмінною цитатою всіх тих, хто зазнав поразки від життя: *Bin ich ein Gott?*

Чиї приховані впливи діють через пресу, через усі революційні рухи навколо нас? Чи справді у світі діють численні Влади? Чи, може, існує єдина Влада, група, яка керує всіма іншими, гурт Справжніх Утаємничених?

(Nesta Webster, *Secret Societies and Subversive Movements*, London, Boswell, 1924, p. 348)

Можливо, він забув би про свій намір. Можливо, йому вистачило б того, що він усе записав. Може, йому достатньо було б одразу побачити Лоренцу. Його б знову охопило пожадання, а воно змусило б його піти на угоду з життям. Натомість саме в понеділок пополудні до нього в офіс завітав Альє, усміхнений, напахчений екзотичним одеколоном, він віддав декілька забракованих рукописів і сказав, що прочитав їх під час чудового вікенду на Рів'єрі. Бельбо знов охопила таємна злість. Він вирішив поглузувати зі старого, давши йому змогу кинути погляд на чарівний камінь.

Тож із міною Буффальмакко він дав йому зрозуміти, що вже понад десять років його гнітить певна ініціаційна таємниця. Рукопис, що довірив йому один полковник на прізвище Арденті, який твердив, що володіє Планом тамплієрів... Полковника викрав або вбив хтось, хто заволодів його паперами, проте з видавництва Гарамон він вийшов, несучи лише текст-приманку, навмисне недорікуватий, вигаданий, просто сміховинний, потрібний лише для того, щоб натякнути, що він бачив послання з Провену й автентичні нотатки Інгольфа з розв'язком таємниці, нотатки, що їх убивці полковника шукають до сьогоднішнього дня. А тоненька папка з якимись десятима сторінками, що містили справжній текст, знайдений серед паперів Інгольфа, залишилася в руках Бельбо.

Яка цікава історія, прореагував Альє, продовжуйте, продовжуйте. І Бельбо все йому розповів. Описав йому весь План так, як ми його задумали, представивши його як одкровення, що нібито містилося в тому таємничому рукописі. Навіть сказав йому — дедалі обережнішим і конфіденційнішим тоном, — що один поліціант, такий собі Де Анджеліс, теж опинився на порозі істини, але наштовхнув-

ся на — це таки треба було сказати — герметичне мовчання Бельбо, охоронця найбільшої таємниці людства. Таємниці, яка в остаточному рахунку зводилася до таємниці Карти.

Тут він зробив паузу, повну багатозначності, як і всі важливі паузи. Його стриманість щодо остаточного одкровення гарантувала правдивість усієї цієї історії. Для того, хто справді вірить у таємне передання (міркував Бельбо), ніщо не може бути промовистішим від мовчання.

“Це вельми, вельми цікаво”, сказав Альє, виймаючи з камізьельки табакерку і роблячи вигляд, ніби думає про щось інше. “А... що з картою?”

А Бельбо думав: збуджуєшся, старий підзиральнику, добре тобі так, з усіма твоїми позуваннями на Жермена ти всього лиш дурисвіт, який живе з гри в три карти, а потім ти любесенько купуєш Колізей у першого-ліпшого, хто перевершить тебе у дурисвітстві. Тепер я пошлю тебе шукати карту, аби ти зник у надрах землі, захоплений течіями, аби ти добре вперіщив головою об південний полюс якогось кельтського швореня.

І, напустивши на себе сторожкий вигляд, сказав: “Звичайно, в рукописі була й карта, тобто її детальний опис і вказівки щодо оригіналу. Це надзвичайно, ви й уявити собі не можете, наскільки елементарним є вирішення проблеми. Ця карта була доступна всім, будь-хто міг бачити її, тисячі людей упродовж століть щоденно проходили повз неї. З іншого боку, система орієнтації настільки проста, що достатньо запам'ятати принцип — і карту можна відтворити в будь-якому місці. Усе так просто і так неймовірно... Уявіть собі — я лише хочу пояснити свою думку — ніби карта була вписана в піраміду Хеопса, відкрита для очей загалу, і століттями всі читали, тлумачили, намагалися розшифрувати піраміду, бачачи в ній натяки і посилення на щось інше, але не відчуваючи невимовної, чудесної простоти цієї таємниці. Шедевр простодушности. І підступности. Тамплієри з Провену були чарівниками”.

“Ви справді розбудили в мені цікавість. Чи не міг би я на неї глянути?”

“Мушу вам зізнатися, що я все знищив, десяток тих сторінок і карту. Я перелякався, ви ж розумієте, правда?”

“Ви хіба не хочете сказати мені, що знищили документ такої ваги...”

“Я знищив його, але, як я вам сказав, це одкровення має абсолютно простий характер. Карта криється тут”, він торкнувся свого

чола, його розбирав сміх, бо він згадав собі кумедну історію про німця, який говорив “усе тут у моя дупа”. “Вже понад десять років я ношу її, цю таємницю, у себе в голові, вже понад десять років карта криється отут”, він знову торкнувся свого чола, “це схоже на манію, мене лякає влада, яку я можу отримати, якщо лишень вирішу прийняти спадок Тридцяти Шести Невидимих. Тепер ви розумієте, навіщо я переконав Гарамона публікувати Розкрити Ісиду та Історію Магії. Я чекаю відповідного контакту”. І тоді, щораз більше входячи у прибрану роль, він, щоб піддати Альє остаточному випробуванню, майже дослівно повторив полум'яні слова, що їх вимовив Арсен Люпен перед Ботреле у фіналі *Порожнистого Шпиля*: “У певні хвилини моя могутність викликає в мене памороки в голові. Я хмелю від сили і влади”.

“Далебі, облиште, любий друже”, сказав Альє, “а якщо ви обдурували надмірною довірою маячню якогось фанатика? Ви впевнені, що цей текст автентичний? Чому б вам не покластися на мій досвід у цих справах? Якби ви знали, скільки подібних одкровень я бачив упродовж свого життя, й за мною можна визнати принаймні ту заслугу, що я показав їх невірогідність. Мені б вистачило одного погляду на карту, щоб визначити її справжність. Я можу похвалитися деякою компетенцією, нехай скромною, але точною, у царині традиційної картографії”.

“Докторе Альє”, сказав Бельбо, “ви перший мені нагадаєте, що розкрита ініціативна таємниця нічого не варта. Я мовчав стільки років, мовчатиму й далі”.

І він мовчав. Альє теж, повіривши чи ні, переживав свою роль серйозно. Він ціле своє життя звик смакувати незглибимі таємниці, і тепер твердо вірив, що уста Бельбо запечатані навіки.

В цю хвилину увійшла Гудрун і оголосила, що зустріч у Болоньї призначено на п'ятницю опівдні. “Ви можете поїхати вранішнім швидким потягом”, сказала вона.

“Ці швидкі потяги чудові”, сказав Альє. “Але завжди краще резервувати місце, особливо в цю пору року”. Бельбо сказав, що місце можна знайти навіть сівши до потягу в останній момент, принаймні у вагоні-ресторані, де подають сніданок. “Тоді бажаю успіху”, сказав Альє. “Болонья — чудове місто. Але у червні там така спекота...”

“Я буду там лише дві-три години. Мені треба обговорити одну статтю про старовинні написи, у нас проблема з репродукціями”. А тоді бовкнув: “Моя відпустка ще попереду. Я візьму її десь у час

літнього сонцестояння, можливо, я прийму рішення... Ви мене розумієте. Я покладаюся на вашу стриманість. Я розповів вам це як другові”.

“Я вмю мовчати ще краще, ніж ви. В кожному разі я вдячний за довіру, дуже вдячний”. І він вийшов.

З цієї зустрічі Бельбо пішов задоволений. Повна перемога його астрального фабулізування над злигоднями і ганьбою цього світу.

Наступного дня Альє зателефонував йому: “Прошу вашого прощення, любий друже. Передо мною постала невеличка проблема. Вам відомо, що я займаюся скромною комерцією старовинними книгами. Сьогодні ввечері я маю одержати з Парижу десяток опрацьованих томів XVIII сторіччя, досить вартісних, які я завтра обов’язково мушу доставити своєму партнерові у Флоренції. Я сам мав їх відвезти, але мене затримують тут інші справи. Я подумав про інше вирішення. Ви їдете до Болоньї. Завтра я чекатиму на вас біля потяга за десять хвилин до відправлення, передам вам невеличку валізку, ви покладете її на верхню полицю і залишите її там у Болоньї, в крайньому випадку вийдете останнім, щоб простежити, аби ніхто її не прихопив. У Флоренції мій партнер під час зупинки зайде й забере її. Я знаю, це для вас клопіт, але я буду вам вічно вдячний, якщо ви зможете зробити мені цю послугу”.

“Охоче”, відповів Бельбо, “але звідки ваш приятель із Флоренції знатиме, де я залишив валізку?”

“Я передбачливіший од вас, і тому зарезервував місце, вагон 8, місце номер 45. Аж до Риму, так що ані в Болоньї, ані у Флоренції ніхто його не займе. Бачите, взамін за незручність, яку я вам чиню, я пропоную вам певність щодо місця для сидіння, й вам не доведеться перечікувати у вагоні-ресторані. Я не насмівився купити вам квиток, адже не хочу, щоб ви подумали, ніби я бажаю віддячитися вам таким неделікатним способом”.

Справжній джентльмен, подумав Бельбо. Він пришле мені скриньку маркового вина. Щоб я випив за його здоров’я. Вчора я прагнув, щоб він щез, а нині я навіть роблю йому послугу. Нічого не вдієш, не можу ж я йому відмовити.

У середу вранці Бельбо завчасно пішов на вокзал, купив квиток до Болоньї й біля вагона номер 8 побачив Альє з валізкою. Вона була досить важка, але невелика.

Бельбо закинув валізку на полицю над місцем номер 45 і вмовстився зі своїм жмутом газет. Головною новиною дня був похорон Берлінгуера. По певному часі місце поруч зайняв якийсь добродій

з бородою. Бельбо здалося, що він його вже десь бачив (коли було вже по всьому, він згадав, що, мабуть, на святі у П'ємонті, але певності щодо цього не мав). У момент відправлення купе було повне.

Бельбо читав газету, а бородатий пасажир намагався вступати зі всіма в розмову. Він почав від спостережень про спеку, про недієвість системи кондиціонерів, про те, що в червні невідомо, як одягатися — по-літньому чи по-демісезонному. Зауважив, що найкращим виходом є одягти легкий піджак-блезер, такий, як от у Бельбо, і запитав, чи його піджак англійського виробництва. Бельбо відповів, авжеж, англійського, фірми Барберрі, і продовжував читати. “Вони найкращі”, сказав добродій, “але ваш особливо гарний, бо він не має тих золотих гудзиків, вони занадто впадають в очі. І, якщо дозволите, він добре пасує до вашої бордової краватки”. Бельбо подякував і знову відкрив свою газету. Добродій продовжував говорити з іншими про те, як важко підібрати краватку до піджака, а Бельбо читав. Я знаю, думав він, на мене дивляться, як на нечому, але коли я подорожую потягами, мені не потрібні міжлюдські взаємини. Маю їх подостатком у щоденному житті”.

Тоді добродій сказав йому: “Скільки газет ви читаєте, ще й розмаїтих політичних напрямків. Ви, либонь, суддя або політик”. Бельбо відповів, що ні, він працює в одному видавництві, яке публікує книги з арабської метафізики, — кажучи це, він сподівався залякати супротивника. І той, вочевидь, дав себе залякати.

Потім прийшов контролер. Він запитав, як то сталося, що Бельбо має квиток до Болоньї, а місце зарезервоване до Риму. Бельбо відповів, що в останню мить він передумав. “Як гарно”, сказав бородатий добродій, “коли є змога змінювати своє рішення як заманеться, не зважаючи, що на це скаже кишенья. Я вам заздрю”. Бельбо посміхнувся й обернувся в інший бік. Ну ось, говорив він собі, тепер усі вважатимуть, що я або марнотратник, або щойно пограбував банк.

У Болоньї Бельбо підвівся і налаштувався виходити. “Зачекайте, ви забули валізку”, сказав його сусід. “Ні, її має забрати один пан у Флоренції”, сказав Бельбо, “і я б попрохав вас мати її на оці”.

“Згода”, сказав бородатий добродій. “Можете на мене поклас-тись”.

Бельбо повернувся до Мілану надвечір, уместився в себе вдома з двома бляшанками м'ясних консервів та крекерами й увімкнув телевізор. Там, звичайно, знову говорили про Берлінгуера. Тому те повідомлення з'явилося майже мимохідь, на закінчення випуску новин.

Пізнього ранку, у вагоні номер 8 швидкого потяга, на відтинку Болонья-Флоренція, один бородатий пасажир висловив свої підозри щодо подорожнього, який вийшов у Болоньї, залишивши на горішній полиці валізку. Він, правда, сказав, що у Флоренції за нею має хтось зайти, але хіба не так діють терористи? Крім того, навіщо він зарезервував місце до Риму, коли сам вийшов у Болоньї?

Серед пасажирів купе запанував напружений неспокій. У певний момент бородатий пасажир сказав, що він цього не витримає. Краще допуститися помилки, ніж загинути. Й він повідомив начальника потяга. Начальник звелів зупинити потяг і викликав залізничну поліцію. Не відомо точно, що там відбувалося, потяг стояв серед гір, пасажири неспокійно метушилися вздовж колії, прибули спеціалісти з піротехніки... Вони відчинили валізку і знайшли годинниковий пристрій, наставлений на годину прибуття потяга до Флоренції. Достатньо потужний, аби послати на той світ кілька десятків душ.

Добродія з бородою поліції знайти не вдалося. Можливо, він перейшов до іншого вагона і вийшов у Флоренції, не бажаючи опинитися на сторінках газет. Було поширено заклик, аби він скоттакувався з поліцією.

Інші пасажири дуже виразно пам'ятали чоловіка, який залишив валізку. То був суб'єкт, який викликав підозру з першого погляду. На ньому був англійський піджак-блезер без золотих гудзиків і бордова краватка, він був мовчазний і, як здавалося, прагнув будь-що залишитись непоміченим. Але він обмовився, що працює в редакції якоїсь газети чи у видавництві, щось пов'язане (і тут думки свідків розходилися) з фізикою, метаном або метемпсихозою. Однак безсумнівно це було щось, пов'язане з арабами.

Сполох у поліційних управліннях та дільницях карабінерів. Почали надходити словесні описи від свідків, слідчі піддають їх ретельному розглядові. У Болоньї затримано двох громадян Лівії. Поліційний художник спробував зробити за словесними описами ідентифікаційний портрет-фоторобот, який власне появився на телевізійному екрані. Фоторобот не був схожий на Бельбо, але Бельбо був схожий на фоторобота.

Бельбо не мав жодних сумнівів. Людиною з валізкою був він. Але ж валізка містила книги Альє. Він зателефонував до Альє, та телефон не відповідав.

Був уже пізній вечір, він не ризикнув вийти, а вклався спати, прийнявши снодійне. Наступного ранку він знову спробував знайти Альє. Мовчанка. Він зійшов униз купити газети. На щастя, перша

сторінка все ще була зайнята похороном, і повідомлення про потяг разом з фотороботом містилося на внутрішніх сторінках. Він повернувся до помешкання з піднятим коміром, відтак усвідомив, що далі має на собі той самий піджак-блезер. На щастя, уже без бордової краватки.

Коли він намагався ще раз відтворити хід подій, задзвонив телефон. Незнайомий чужоземний голос із немовби балканським акцентом. Говорив медоплинно, як той, хто непричетний до справи, хто говорить лише від доброго серця. Бідолашний пан Бельбо, говорив він, опинився в неприємній історії. Ніколи не слід брати на себе роль чийогось кур'єра, не перевіривши вмісту пакунка. Буде непереливки, якщо хтось донесе поліції, що синійор Бельбо і є тим незнайомцем з місця номер 45.

Звісна річ, можна уникнути такого крайнього кроку, якщо лише Бельбо погодиться на співпрацю. Приміром, якщо він скаже, де карта тамплієрів. А оскільки Мілан став гарячим місцем, адже всі знають, що терорист, який хотів підірвати потяг, вирушив саме з Мілану, було б обачніше перенести вирішення справи на нейтральну територію, скажімо, до Парижу. Чому б не домовитися про зустріч у книгарні Слоан, вулиця Мантікор 3, десь на цьому тижні? Але, мабуть, Бельбо ліпше вирушити негайно ж, поки хтось його не впізнав. Книгарня Слоан, вулиця Мантікор 3. Опівдні, в середу 20 червня, він зустрине там знайоме обличчя, того бородатого добродія, з яким він так приємно спілкувався у потягу. Той скаже йому, де знайти інших друзів, а відтак помалу, в доброму товаристві, якраз вчасно до дня літнього сонцестояння, він урешті-решт розкаже те, що знає, і все закінчиться без стресів. Вулиця Мантікор, будинок 3, легко запам'ятати.

Сен-Жермен... Вельми витопчений і дотепний... Він твердив, що володіє всіма таємницями... Для своїх явлень він часто використовував те знамените магічне дзеркало, яке причинилося до його слави... Позаяк за допомогою катоптричних ефектів він викликав потрібні тіні і їх майже завжди впізнавали, його зв'язок з іншим світом був справою доведеною.

(Le Coulteux de Canteleu, *Les sectes et les sociétés secrètes*, Paris, Didier, 1863, pp. 170-171)

Бельбо відчув, що його справи кепські. Все було ясно. Альє вважав, що його історія правдива, він хотів карту, зорганізував йому пастку, і тепер тримав його в кулаці. Або Бельбо поїде до Парижу, щоб розповісти те, чого він не знав (але про те, що він нічого не знав, знав лише він, я виїхав, не залишивши адреси, Діоталлеві був при смерті), або матиме на плечах усі поліційні загони Італії.

Чи можливо, щоб Альє понизився до такої брудної гри? Яка йому від неї користь? Треба взяти цього старого навіженця за комір і притягти до поліційного відділка, лише так Бельбо міг вийти з цієї історії.

Він узяв таксі й поїхав до вілли поблизу площі Піола. Вікна були зачинені, а на брамі — оголошення агенції нерухомости: ДО ВИНАЙМУ. Всі збожеволіли, таж Альє мешкав тут ще тиждень тому, Бельбо йому телефонував. Він подзвонив у двері сусідньої вілли. “Той пан? Таж якраз учора він кудись переїхав. Не знаю куди, я знав його лише з вигляду, то була дуже стримана особа, і, гадаю, він постійно подорожував”.

Не зоставалося нічого іншого, як звернутися до агенції. Але там про Альє ніколи й не чули. Свого часу віллу винайняла одна французька фірма. Плата регулярно надходила через банк. Договір про винайм було розірвано у добовий строк, від застави вони відмовилися. Всі справи агенція залагоджувала через листування з паном на прізвище Рагоцкі. Більше нічого там не знали.

Цього не могло бути. Ракоскі чи Рагоцкі, чи як його там, таємничий одвідувач полковника, якого розшукував хитрий Де Анджеліс

та Інтерпол, гуляв собі по світі, винаймаючи нерухомість. У нашій історії Ракоскі зі справи Арденті був перевтіленням Рачковського з Охрани, а той — перевтіленням того самого Сен-Жермена. Але що то має спільного з Альє?

Бельбо пішов до офісу, піднявся сходами, наче злодій, і замкнувся у своїй кімнаті. Він намагався все обміркувати.

Тут було від чого втратити розум, і Бельбо був упевнений, що втратив його вже давно. І не було нікого, кому він міг би звіритися. Тоді, витираючи собі піт із чола, він майже машинально, навіть не усвідомлюючи, що робить, почав гортати рукописи на столі, які надійшли минулого дня, і раптом на початку сторінки побачив прізвище Альє.

Він подивився на назву машинопису. Невеликий опус якогось пересічного дияволиста, *Правда про Графа де Сен-Жермена*. Він повернувся до тієї сторінки. Там йшлося, з посиланнями на біографію Шакорнака, про те, що Клод-Луї де Сен-Жермен з'являвся під різними іменами — месьє де Сюрмон, граф Солтикоф, містер Велдан, маркіз де Бельмар, князь Ракоці або Рагозкі тощо, але його родовими іменами були граф де Сен-Мартен та маркіз Альє, від п'ємонтської посілости його предків.

Чудово, тепер Бельбо міг бути спокійним. Не лише його розшукують за тероризм, і він не має надії на порятунок, не лише План існує, не лише Альє зник упродовж двох днів, але й на додачу виявляється, що він був не міфоманом, а справжнім безсмертним графом Сен-Жерменом, і навіть не робив нічого, аби це приховати. Єдиною справжньою річчю у тому вирі неправди, яка виходила на поверхню, було його прізвище. А може, й ні, його прізвище теж було фальшиве, Альє не був ніяким Альє, але не мало значення, ким він був насправді, адже фактично вже впродовж багатьох років він поводив себе як персонаж історії, яку ми вигадали набагато пізніше.

У будь-якому випадку, альтернатив у Бельбо не було. Оскільки Альє зник, Бельбо не міг показати поліції того, хто дав йому валізку. А якби поліція йому й повірила, могло б виявитися, що він одержав валізку від людини, розшукуваної за вбивство, людини, що її послугами як консультанта він користувався вже принаймні два роки. Гарне алібі.

Але щоб зрозуміти всю цю історію — яка вже сама собою достатньо скидалася на сюжет для роману — і щоб переконати поліцію прийняти її за щирю правду, треба було припустити існування ще одної історії, яка виходила за всякі межі, навіть за межі вигадки.

Тобто що вигаданий нами План, у своїх найменших подробицях, разом із навіженими фінальними пошуками карти, збігався із справжнім планом, у який уже були замішані Альє, Ракоскі, Рачковський, Рагоцкі, бородатий добродій, Трес, геть чисто всі, аж до тамплієрів із Провену. І що полковник мав рацію. Але з цього випливало, що він, маючи рацію, помилявся, адже в кінцевому рахунку наш План був відмінний від його плану, і якщо правдивим був його план, не міг бути правдивим наш, і навпаки, отже, якщо мали рацію ми, то навіщо було Ракоскі десять років тому викрадати фальшиві мемуари полковника?

Того ранку, щойно лишень я прочитав те, що Бельбо довірив Абулафії, мені закортіло щосили вдарити головою об стіну. Аби переконатися, що стіна, принаймні стіна існує насправді. Можу собі уявити, як почував себе Бельбо того дня і наступними днями. Але це ще було не все.

Шукаючи когось, кого можна було б розпитати, він зателефонував Лоренці. Її не було. Він готовий був битися об заклад, що більше її не побачить. У певному розумінні Лоренца була істотою, яку вигдав Альє, Альє ж був істотою, яку вигдав Бельбо, і Бельбо вже не знав, хто ж вигдав його самого. Він узяв до рук газету. Єдиною певною річчю було те, що людина на фотороботі — це він. Щоб перекопати його в цьому, саме в цей момент, в офісі, йому подзвонили знову. Той самий балканський акцент, ті самі поради. Побачення в Парижі.

“Але хто ж ви?” закричав Бельбо.

“Ми з Тресу”, відповів голос. “А ви про Трес знаєте більше від нас”.

Тоді він прийняв рішення. Він узяв телефон і подзвонив Де Анджелісові. В поліційному управлінні йому не хотіли нічого казати, виглядало на те, що комісар там більше не працює. Відтак вони здалися на його наполягання і з'єднали його з якимось кабінетом.

“О, кого я чую, доктор Бельбо”, сказав Де Анджеліс тоном, який здався Бельбо саркастичним. “Ви застали мене випадково. Я пакую валізи”.

“Валізи?” Бельбо злякався, що це натяк.

“Мене перевели на Сардинію. Це буде, як виглядає, спокійна робота”.

“Докторе Де Анджеліс, я мушу терміново з вами поговорити. З приводу тієї історії...”

“Історії? Якої?”

“Історії полковника. І з приводу ще однієї історії... Одного разу ви запитали Казобона, чи не чув він про Трес. Отож, про нього чув я. І мушу вам розповісти деякі важливі речі”.

“Не треба. То вже не моя справа. Зрештою, вам не здається, що вже дещо запізно?”

“Визнаю, багато років тому я дещо замовчав. Але зараз я хочу про це розповісти”.

“Ні, докторе Бельбо, не треба говорити. І знайте, що хтось напевно підслуховує нашу розмову, а я хочу, аби їм було відомо, що я не бажаю нічого чути і нічого не знаю. У мене двоє дітей. Маленьких. І хтось повідомив мені, що з ними може щось трапитися. А щоб я переконався, що це не жарти, вчора зранку, коли моя дружина завела машину, вибухнув капот. Дуже малий заряд, лише ледь більший від петарди, але цього було достатньо, аби дати мені зрозуміти, що якщо вони захочуть, вони зможуть усе. Я пішов до начальника поліції і сказав йому, що я завжди виконував свій обов'язок, навіть більше ніж було потрібно, але я не герой. Я б міг віддати своє життя, але не життя моєї дружини і дітей. Я попросив, щоб мене перевели в інше місце. А потім я почав говорити всім, що я боягуз, що наклав у штани від страху. І тепер кажу те саме й вам, і тим, хто нас слухає. Я зруйнував свою кар'єру, втратив самоповагу, ба більше, я знаю, що я людина без честі, однак так я врятую свою родину. Сардинія, кажуть, чудова, й мені більше не доведеться заощаджувати гроші, аби влітку послати дітей на море. До побачення”.

“Зачекайте, це серйозна справа, я потрапив у халепу...”

“У халепу? Я дуже радий. Коли я просив вас про допомогу, ви не допомогли мені. Як і ваш приятель Казобон. А тепер ви потрапили в халепу і просите допомоги у мене. Але я також у халепі. Ви заговорили занадто пізно. Поліція служить громадянинуві, як кажуть у фільмах, ви це мали на увазі? Гаразд, тоді звертайтеся до поліції, до мого наступника”.

Бельбо поклав слухавку. Просто досконало: йому навіть перешкодили звернутися до єдиного поліціанта, який міг би йому повірити.

Відтак він подумав, що йому міг би якось допомогти Гарамон, з усіма його знайомствами із префектами, начальниками, високими достойниками. Він побіг до нього.

Гарамон привітно вислухав його історію, перебиваючи чемними вигуками на кшталт “та ви що”, “дивіться, що я чую”, “та це ж схоже на роман, скажу більше, на вигадку”. Потому склав руки,

поглянув на Бельбо з нескінченною симпатією і сказав: “Хлопче мій, ви не гнівайтесь, що я так до вас звертаюся, адже я міг би бути вашим батьком — далєбі, може, не батьком, адже я чоловік ще молодий, скажу більше, молодцюватий, але старшим братом, якщо дозволите. Я говоритиму з вами від серця, адже ми знаємося стільки років. У мене складається враження, що ви надто схвильовані, на грані виснаження, у вас розладнані нерви, скажу більше, ви перепрацювалися. Не думайте, що я цього не ціную, я знаю, що ви віддаєте тіло й душу нашому видавництву, і одного дня це треба буде врахувати також ув аспекті, так би мовити, матеріальному, адже це теж не зашкодить. Але на вашому місці я взяв би відпустку. Ви кажете, що опинилися у прикрому становищі. Щиро кажучи, я б не драматизував надто цієї справи, хоча, якщо дозволите, видавництву Гарамон було б неприємно, якби виявилось, що його працівник, його найкращий працівник уплутаний у якусь темну історію. Ви кажете, що хтось хоче, аби ви поїхали до Парижу. Я не хочу вводити в деталі, я просто вам вірю. То що ж? Їдьте, чи не краще буде одразу з'ясувати всю цю справу? Ви кажете, що опинилися — як би це сказати — у конфліктних відносинах з таким благородним чоловіком, як доктор Альє. Я не хочу знати, що саме відбулося між вами, і я б не став надто ламати собі голову над тим випадком омонімії, про який ви мені розповідаєте. На світі є чимало людей, які мають прізвище Жермен, хіба не так? Якщо Альє з добрими намірами переказує вам — приїжджайте до Парижу і все з'ясується, то що ж, їдьте до Парижу, адже кінець світу від цього не настане. В міжлюдських стосунках повинна бути щирість. Їдьте до Парижу, і якщо вам щось відомо, не замикайте цього в собі. Те, що у вас на серці, нехай буде й на вустах. Навіщо всі ці таємниці! Доктор Альє, якщо я правильно зрозумів, уболіває, що ви не хочете сказати йому, де знаходиться якесь послання, якась карта, мапа, не знаю вже й що, якою ви володієте і яка вам ні до чого, а тим часом нашому Альє вона, либонь, придалася б для його студій. Ми ж перебуваємо на службі в культури, чи я помиляюся? То ж віддайте йому цю карту, цей атлас, цей топографічний план, я навіть не хочу знати, що воно таке. Якщо йому так на цьому залежить, значить, він має якусь підставу, безперечно, поважну, адже джентльмен завше джентльмен. Їдьте до Парижу, потисніть один одному руки і буде по всьому. Гаразд? І не журіться понад міру. Ви знаєте, що я завжди до ваших послуг”. Відтак він увімкнув переговорний пристрій: “Пані Граціє... Ну от, її нема, її ніколи нема, коли вона мені потрібна. У вас є свої

клопоти, любий Бельбо, а якби ви знали, скільки їх у мене. До побачення, якщо побачите в коридорі пані Грацію, пришліть її до мене. І відпочиньте, прошу вас”.

Бельбо вийшов. У приймальні пані Грації не було, він побачив, як засвітився червоний вогник персональної телефонної лінії Гарамона, який, очевидно, до когось телефонував. Бельбо не зміг стриматися (гадаю, вперше у своєму житті він дозволив собі таку не тактовність). Він підняв слухавку і підслухав розмову. Гарамон говорив комусь: “Не турбуйтеся. Гадаю, я його переконав. Він поїде до Парижу... Це мій обов’язок. Нема за що, адже всі ми належимо до того самого духовного лицарства”.

Отже, Гарамон теж причетний до таємниці. До якої таємниці? До тої, відкрити яку міг лише Бельбо. І якої не існувало.

Був уже вечір. Бельбо пішов до Піладе, перекинувся з кимось двома словами, випив понад міру алкоголю. А наступного ранку подався до єдиного друга, який у нього залишився. Він пішов до Діоталлеві. Пішов просити допомоги в людини, яка помирала.

Про їх останню розмову він залишив в Абулафії гарячковий звіт, із якого я не міг вичленувати, скільки там було від Діоталлеві, а скільки від Бельбо, адже в обох випадках це було схоже на бубоніння людини, яка каже правду, знаючи, що не пора забавлятися ілюзіями.

І сталося так, що Раббі Ішмаель бен Еліша та його учні, вивчаючи книгу Єцира, помилилися кроками й почали прошкувати назад, аж поки самі не ввігналися в землю аж до пупа, з причини сили літер.

(Псевдо-Саадія, *Коментар до Сефер Єцира*)

Він ніколи не був таким альбіносом, хоч майже не мав уже ані волосся, ані вій, ані брів. Він був схожий на більярдну кулю.

“Даруй”, сказав йому Бельбо, “я можу поговорити з тобою про свої справи?”

“Говори. Я більше не маю справ. Лише потреби. З великої літери”.

“Я чув, що винайшли нову терапію. Ця хвороба вмиєть пожирає тих, кому двадцять років, а в п'ятдесят усе триває поволі, і є час знайти якусь раду”.

“Говори за себе. Мені ще нема п'ятдесяти. У мене ще молодий організм. Я маю привілей померти з більшим поспіхом, ніж ти. Але хіба ти не бачиш, що мені важко говорити. Розповідай свою історію, а я відпочину”.

З пошани до нього Бельбо слухняно розповів йому всю свою історію.

І тоді Діоталлеві, дишучи, наче ота Річ із науково-фантастичних фільмів, заговорив. І на ту Річ він тепер був схожий своєю прозорістю, відсутністю межі між зовнішнім та внутрішнім, між шкірою і тілом, між легким білим пушком, який іще виднів з-під розстебнутої на животі піжами, і в'язкою мішаниною нутроців, яку можуть показати лише рентгенівські промені або хвороба на останній стадії.

“Якопо, лежачи тут, у ліжку, я не можу бачити того, що відбувається у світі. Я не знаю, чи те, що ти мені розповідаєш, відбувається всередині тебе чи назовні. Байдуже, хто збувся розуму — ти чи світ, усе зводиться до одного. В обох випадках хтось перемішав і переплутав слова Книги більше, ніж дозволено”.

“Що це означає?”

“Ми згрішили проти Слова, Слова, яке сотворило й підтримує світ. Тепер тебе за це покарано, як покарано й мене. Між мною і тобою різниці немає”.

Увійшла сестра-жалібниця, зволожила йому чимось губи й сказала Бельбо, що його не можна втомлювати, але Діоталлеві збунтувався: “Залиште мене. Я мушу сказати йому Правду. Ви знаєте Правду?”

“Ох, я, ну що ви таке питаєте, докторе...”

“Тоді йдіть геть. Я мушу сказати своєму другові дуже важливу річ. Слухай уважно, Бельбо. Так, як у тілі людини є члени, суглоби й органи, так само є вони і в Торі, згода? І подібно, як Тора має члени, суглоби й органи, має їх і тіло людини, згода?”

“Згода”.

“А раббі Меїр, коли він учився у раббі Аківі, додавав до чорнила вітріоль, й учитель не казав нічого. Але коли раббі Меїр запитав у раббі Ішмаеля, чи він чинить добре, той сказав йому: синку, будь обережний у своїй праці, адже це праця божественна, і варто тобі лишень опустити якусь літеру або написати на одну літеру більше, ти знищиш цілий світ... Ми спробували переписати Тору, але не дбали, чи літер більше, чи менше...”

“Ми жартували...”

“З Торою не жартують”.

“Але ми жартували з історією, з писаннями інших...”

“А хіба є якийсь писання, яке створювало б світ і не було б Книгою? Дай мені трохи води, ні, не у склянці, намочи цю хустинку. Дякую. Теңер послухай. Перемішувати літери Книги означає перемішувати світ. Цього не можна уникнути. Це стосується будь-якої книги, навіть букваря. Хіба ті люди, як-от твій доктор Вагнер, не говорять, що той, хто грається словами, анаграмує їх, перекручує мову, має зло в душі й ненавидить свого батька?”

“Це не зовсім так. Вони — психоаналітики, й говорять це, щоб заробити гроші, вони ж не твої рабини”.

“Вони рабини, усі є рабинами. Усі говорять про одне і те ж. Гадаєш, що рабини, говорячи про Тору, мали на увазі сувій? Вони говорили про нас, про наше бажання переробити через мову наше тіло. Тепер послухай. Щоб маніпулювати літерами Книги, треба великої побожності, а ми її не мали. Ім'я Бога вплетене у кожну книгу, а ми анаграмували всі книги з історії, не молячися. Помовч, послухай мене. Той, хто вивчає Тору, підтримує світ у русі, і коли він читає або переписує її, він підтримує в русі своє тіло, адже нема такої частини тіла, яка б не мала свого відповідника у світі... Намочи хустинку, дякую. Якщо ти змінюєш Книгу, ти змінюєш і світ, а якщо змінюєш світ, змінюєш також тіло. Ми ж цього не збагнули.

Тора випускає зі своєї скрині одне слово, яке з'являється на мить й одразу ховається. І відкривається на мить лише тому, хто його любить. Наче прегарна жінка, яка ховається у маленькій, загубленій кімнатці свого палацу. Вона має єдиного коханця, про існування якого ніхто не знає. А якщо хтось інший хоче заволодіти нею або торкнутися її своїми брудними руками, вона бунтує. Вона знає свого коханого, вона показується на мить, відчинивши на щілинку двері. Й одразу ховається знову. Слово Тори відкривається лише тому, хто його любить. А ми намагалися тлумачити книги без любови і задля глуму..”

Бельбо знову зволожив йому вуста хустинкою. “А отже?”

“А отже, ми хотіли зробити те, що нам не було дозволено і що ми не були готові робити. Маніпулюючи словами Книги, ми хотіли сотворити Голема”.

“Не розумію..”

“Ти вже не здатен розуміти. Ти заручник свого творіння. Але твоя історія все ще розгортається у зовнішньому світі. Не знаю яким чином, але ти ще можеш виплутатися з неї. Зі мною все по-іншому, я переживаю у своєму тілі те, що ми робили у Плані задля забави”.

“Не говори дурниць, це справа клітин..”

“А що таке клітини? Впродовж місяців ми, наче побожні рабини, вимовляли нашими вустами іншу, відмінну від звичайної, комбінацію літер Книги. GCC, CGC, GCG, CGG. А наші клітини засвоювали те, що вимовляли наші вуста. Що ж зробили мої клітини? Вони вигадали свій, відмінний План, і тепер живуть по-своєму. Мої клітини вигадують історію, відмінну від історії звичайної. Мої клітини навчилися, що можна говорити блюзнірства, анаграмуючи Книгу і всі книги світу. Й вони навчилися робити це з моїм тілом. Вони перекручують, перекомбінують, переінакшують, перmutують, створюють небачені клітини, клітини без сенсу, або з сенсом, суперечним правильному сенсові. Повинен існувати правильний сенс і неправильні сенси, інакше приходить смерть. А вони граються наосліп, без віри. Якопо, поки я ще міг читати, я прочитав упродовж цих місяців чимало словників. Я вивчав історію слів, щоб зрозуміти, що ж відбувається з моїм тілом. Ми, рабини, чинимо саме так. Чи замислювався ти коли-небудь над тим, що реторичний термін *метатеза* схожий на онкологічний термін *метастаза*? Що таке *метатеза*? Це коли замість ‘арка’ кажеш ‘кара’. А замість ‘Тора’ можеш сказати ‘Таро’. Це Темура. Словник каже, що метатеза означає переміщення, мутацію, або ж переміну. І метастаза озна-

чає зміну, переміщення. Які дурні словники. Корінь той самий — і в дієслові *metatithemi*, і в дієслові *methistemi*. А *metatithemi* означає ‘вставляю, переносу, переставляю, ставлю замість, скасовую закон, змінюю сенс’. А *methistemi*? Таж те саме, ‘переносу, пермутую, переставляю, змінюю загальноприйняту думку, трачу розум’. Ми, а разом з нами й усі ті, хто шукає таємний сенс поза літерою, втратили розум. І те саме слухняно зробили мої клітини. Тому я помираю, Якопо, і ти про це знаєш”.

“Ти тепер говориш це, тому що тобі погано...”

“Я тепер говорю це, тому що я нарешті зрозумів про своє тіло все. Я вивчаю його день за днем, знаю, що там відбувається, але не можу втрутитися, клітини вже не слухаються мене. Я помираю, бо переконав свої клітини, що закону не існує і що з кожним текстом можна робити все, що завгодно. Я прожив ціле життя, переконуючи себе в цьому за допомогою мозку. А мій мозок, очевидно, передав це повідомлення їм, клітинам. Чому я маю вимагати, щоб вони були розважливіші, ніж мій мозок? Я помираю, тому що наші фантазії вийшли за всякі межі”.

“Послухай, те, що відбувається з тобою, не має нічого спільного з нашим Планом...”

“Не має? А чому з тобою відбувається те, що відбувається? Світ поводитись так, як мої клітини”.

Він виснажено відкинувся на подушку. Увійшов лікар і крізь зуби півголосом сказав, що не можна наражати на такий стрес людину, що вмирає.

Бельбо вийшов, і це було востаннє, коли він бачив Діоталлеві.

Гаразд, писав він, мене шукає поліція з тих самих причин, із яких у Діоталлеві рак. Бідний мій приятель, він помирає, а що ж я, у мене ж нема раку, що ж робити мені? Поїду до Парижу шукати закон розвитку ракового новоутворення.

Він здався не відразу. Впродовж чотирьох днів він сидів, замкнувшись, у себе вдома, фраза за фразою впорядковуючи свої файли, щоб знайти пояснення. Відтак написав свою оповідь, наче заповіт, розповідаючи все собі самому, Абулафії, мені чи будь-кому, хто зможе це прочитати. І нарешті у вівторок поїхав.

Гадаю, Бельбо поїхав до Парижу, щоб сказати їм, що таємниць не існує, що справжня таємниця полягає в тому, щоб дозволити клітинам жити за їх інстинктивною мудрістю, що шукаючи під сподом якихось таємниць, ми зводимо світ до паскудної ракової пухлини. І що найпаскуднішим і найдурнішим з усіх був він, адже

нічого не знав і все собі вигадав — і це повинно було дорого йому коштувати, але він уже давно змирився з думкою, що він боягуз, і Де Анджеліс показав йому, що героїв не так багато.

У Парижі він, мабуть, вступив з Ними у перший контакт і збагнув, що Вони його словам не вірять. Його слова були занадто прості. Тепер Вони очікували від нього одкровення, погрожуючи смертю. Бельбо не міг дати їм жодного одкровення і, переживаючи останній приступ боягузтва, злякався смерті. І тоді він спробував замести сліди й зателефонував мені. Але його знайшли.

C'est une leçon par la suite. Quand votre ennemi se reproduira, car il n'est pas à son dernier masque, congédiez-le brusquement, et surtout n'allez pas le chercher dans les grottes.

(Jacques Cazotte, *Le diable amoureux*, 1772, сторінка, опущена в наступних виданнях)

Тепер, — запитував я себе у помешканні Бельбо, коли закінчував читати його сповідь, — що повинен зробити я? Іти до Гарамона не мало сенсу, Де Анджеліс виїхав, Діоталлеві сказав усе те, що міг сказати. Лію я залишив далеко, у місці, де нема телефона. Зараз шоста година ранку, субота 23 червня, і якщо щось повинно відбутися, воно відбудеться цієї ночі, в Консерваторії.

Я мусив швидко прийняти рішення. Навіщо, — запитував я себе того вечора у перископі, — хіба ти не вирішив удавати, ніби нічого не трапилось? Ти мав перед очима писанину божевільця, який розповідав про свої розмови з іншими божевільцями й про останню бесіду з людиною, що була надміру схвильована або надміру пригнічена, бо вмирала. Ти навіть не мав певності, що Бельбо справді телефонував тобі з Парижу, може, він говорив з якогось місця за декілька кілометрів від Мілану, а може, з кабіни на сусідньому розі. Навіщо було тобі втручатися в історію, яка, можливо, є чистою фантазією і яка тебе не стосується?

Але так я запитував себе у перископі, коли в мене терпли ноги, світло меркло, і я відчував неприродний і водночас дуже природний страх, що його відчувала б кожна людська істота, якби опинилася вночі на самоті у порожньому музеї. А того ранку страху в мене не було. Лише цікавість. І, можливо, почуття обов'язку, або ж приязні.

І я сказав собі, що мені теж треба конче поїхати до Парижу, я добре не знав, навіщо, але не міг покинути Бельбо напризволяще. Можливо, він сподівався від мене саме цього, лише цього — щоб я проник уночі в печеру тугів і, коли Суйодгана налаштується встроми́ти йому в серце жертковний ніж, я увірвусь під склепіння храму зі своїми сипаями, що будуть озброєні набитими шротом рушницями, і врятую його.

На щастя, я мав із собою трохи грошей. У Парижі я взяв таксі й звелів завезти себе на вулицю Мантікор. Таксист довго лявся, тому що цієї вулиці не було навіть у його довіднику, й справді, виявилось, що це провулок завширшки з коридор у потягу, в місці, де колись протікала річка Б'євр, за церквою Сен-Жюльєн-ле-Повр. Таксі не могло навіть туди в'їхати, і я мусив вийти на розі.

Я заглибився, сповнений сумнівів, у той провулок, на який не виходили жодні двері, але у певному місці вулиця дещо поширшала, і там була книгарня. Не знаю, чому вона мала номер 3, адже ані номера один, ані два, ані жодного іншого не було. Крамничка, освітлена одною лампочкою, а половина її дверей служила вітриною. По боках — кілька десятків книжок, достатньо, щоб можна було зрозуміти жанр. Унизу ряд парачутливих маятників, запилюжених коробок з патичками курінь, невеликих східних або південноамериканських амулетів. Чимало колод таро, різних стилів та в різних упакованиях.

Усередині крамничка була не набагато привітнішою. Біля стін і на долівці лежали купи книжок, у глибині стояв столик, а щодо книгаря, то він виглядав так, неначе був тут лише для того, щоб який-небудь автор міг написати про нього, що він був старший від своїх книжок. Він перевіряв щось у великій, записаній від руки бухгалтерській книзі, не цікавлячись клієнтами. Зрештою, в ту хвилину там було лише двоє відвідувачів, які піднімали хмари пилюки, витягаючи старі томи, майже всі без обкладинок, з небезпечно нахилених стелажів, і починали читати їх, нічим не виказуючи, що хочуть їх придбати.

Єдине місце, не захищене стелажимами, було зайняте афішею. Крикливі кольори, ряд овальних портретів з подвійною облямівкою, як на афішах мага Гудіні. "Le Petit Cirque de l'Incroyable. Madame Olcott et ses liens avec l'Invisible". Мужичювате обличчя оливкового кольору, два пасма чорного волосся, згорнені пуком на потилиці, — мені здалося, що це обличчя я вже десь бачив. "*Les Derviches Hurleurs et leur danse sacrée. Les Freaks Mignons, ou Les Petits-fils de Fortunio Liceti*". Набір жалюгідних, паскудних почвар. "*Alex et Denys, les Géants d'Avalon. Theo, Leo et Geo Fox, Les Enlumineurs de l'Ectoplasme...*"

У книгарні Слоан справді було все, від колиски до труни, вона пропонувала також здорові вечірні розваги, куди можна було привести дітей, перед тим як розтовкти їх у ступі. Я почув, як задзвонив телефон, і побачив, як книгар відсуває гору паперів, щоб знайти слухавку. "Oui monsieur", говорив він, "c'est bien ça". Яких дві

хвилини він мовчки слухав, спершу притакуючи, а потім прибираючи зніяковілого вигляду, але — я б сказав — для присутніх у книгарні, ніби всі могли чути те, що чує він, і він не хотів брати на себе відповідальність за це. Відтак він прибрав вираз паризького крамаря, шокованого тим, що в нього просять щось, чого в його крамниці немає, або ж вираз порт'є в готелях, коли вони змушені сказати вам, що вільних покоїв нема. "Ah non, monsieur. Ah, ça... Non, non, monsieur, c'est pas notre boulot. Ici, vous savez, on vend des livres, on peut bien vous conseiller sur des catalogues, mais ça... Il s'agit de problèmes très personnels, et nous... Oh, alors, il y a — sais pas, moi — des curés, des... oui, si vous voulez, des exorcistes. D'accord, je le sais, on connaît des confrères qui se prêtent... Mais pas nous. Non, vraiment la description ne me suffit pas, et quand même... Désolé monsieur. Comment? Oui... si vous voulez. C'est un endroit bien connu, mais ne demandez pas mon avis. C'est bien ça, vous savez, dans ces cas, la confiance c'est tout. A votre service, monsieur".

Інші два клієнти вийшли, я почував себе ніяково. Зібравши всю свою рішучість, я привернув увагу старого кашлянувши, і сказав йому, що шукаю одного знайомого, який тут часто буває, мес'є Альє. Він подивився на мене так, ніби це я був тою людиною, з якою він розмовляв телефоном. Можливо, говорив я, він знає його не як Альє, а як Ракоскі, або Солтикофа, або... Він знову поглянув на мене, примруживши очі, без жодного виразу, й зауважив, що у мене цікаві друзі, з багатьма іменами. Я сказав, що це не має значення, я спитав просто так. Почекайте, сказав він мені, зараз прийде мій напарник, може, він знає ту особу, яку ви шукаєте. Можете присісти, там у глибині є крісло. Зараз я зателефоную й перевірю. Він підняв слухавку і, набравши номер, почав говорити тихим голосом.

Казобоне, сказав я собі, ти ще дурніший, ніж Бельбо. Чого ти тепер чекаєш? Що придуть Вони і скажуть, о-о, який прекрасний збіг обставин, приятель Якопо Бельбо, ходіть, ходіть-но й ви...

Я різко підвівся, попрощався і вийшов. За якусь мить промаїнувши вулицею Мантікоро, я блукав іншими провулками, аж поки не опинився на березі Сени. Телепню, говорив я собі, чого ти хотів? Прийти сюди, знайти Альє, взяти його за шкірку, а він вибачитиметься, все це якесь непорозуміння, ось ваш друг, йому навіть волосина з голови не впала? А тепер їм відомо, що ти теж тут.

Минув полудень, увечері в Консерваторії повинно щось відбутися. Що мені було робити? Я повернув на вулицю Сен-Жак, час від часу оглядаючись позад себе. У певну мить мені здалося, що слідом

за мною йде якийсь араб. Але чому я думав, що то араб? Характерною прикметою арабів є те, що вони не схожі на арабів, принаймні в Парижі, у Стокгольмі все по-іншому.

Проходячи повз якийсь готель, я увійшов і попросив покій. Піднімаючись із ключем дерев'яними сходами, які на першому поверсі мали майданчик з поручнями, звідки було видно рецепцію, я побачив, як туди увійшов той гіпотетичний араб. Відтак у коридорі я помітив інших людей, які теж скидалися на арабів. Ясна річ, у цьому районі були лише невеличкі готелі для арабів. Чого я сподівався?

Я увійшов до кімнати. Вона була досить пристойна, був навіть телефон, шкода, що я не знав, кому зателефонувати.

І там я неспокійно задрімав аж до третьої години. Тоді вмив обличчя і вирушив у бік Консерваторію. Мені не зоставалося нічого іншого, як увійти до музею, залишитися там після зачинення і чекати півночі.

Так я й зробив. І за кілька годин до півночі я стримів у перископі, очікуючи чогось.

Нецах у деяких інтерпретаціях є сферою Витривалості, Витримки, постійної Терплячості. І справді, нас чекала Випроба. А в інших інтерпретаціях Нецах — це Перемога. Чия перемога? Можливо, в цій історії поразок — поразки дияволів, над якими поглузував Бельбо, поразки Бельбо, над яким поглузували дияволи, поразки Діоталлеві, над яким поглузували його клітини — єдиним переможцем поки що був я. Я сидів у засідці в перископі, я знав про інших, а вони про мене не знали. Перша частина мого задуму відбулася згідно з планами.

А друга? Чи відбудеться вона згідно з моїми планами, а чи згідно з Планом, який уже мені не належав?

8
ГОД

У Храмі Рози і Хреста ми маємо для наших Церемоній та Обрядів дві довгі, гарні Галереї. В одній з них ми розміщуємо моделі та зразки всіх найрідкісніших і пайдосконаліших винаходів, в іншій — Статуї основних Випахідників.

(John Heydon, *The English Physitians Guide: Or A Holy Guide*, London, Ferris, 1662, The Preface)

Я перебував у перископі вже дуже довго. Була, мабуть, уже десята година, або пів на одинадцяті. Якщо має щось відбутися, воно мало б відбутися у наві, перед Маятником. Отже, я мусив приготуватися зійти вниз, щоб знайти схованку і спостережний пункт. Якщо я прийду надто пізно, коли Вони вже увійдуть (звідки?), мене помітять.

Зійти вниз. Розім'ятися... Вже кілька годин я не бажав нічого іншого, але тепер, коли я міг це зробити, я почував себе паралізованим. Мені доведеться перетнути зали у темряві, при конечній потребі використовуючи ліхтарик. Тьмяне нічне світло просочувалося з вікон, і якщо я уявляв собі, що в місячному сяйві музей стане привидом, я обманювався. На вітринах мерехкотіли невиразні відблиски з вікон. Якби я просувався не так обережно, я б простягнувся на землі, наштовхнувшись із гуркотом на якесь скло або залізачця. Я вмикав ліхтарик лише вряди-годи. Час від часу раптове світло відкривало мені якусь голизну, але не тілесну, а голизну гвинтів, лещат, шворенів.

А якби раптом я освітив якусь живу присутність, чиюсь по-стать, посланця Володарів, який дзеркально відтворював мій шлях? Хто б закричав першим? Я напружував слух. Цілком непотрібно. Я просувався покрадьки, не роблячи галасу. Отже, він теж.

Пополудні я уважно вивчив послідовність зал і був переконаний, що навіть потемки зможу знайти сходи. Але тепер я рухався майже навпомацки, втративши орієнтацію.

Можливо, якоюсь залогою я проходив уже вдруге, можливо, я ніколи не вийду звідси, може, очікуваним ритуалом було саме оце блукання між безмозкими машинами.

Насправді я не хотів сходити вниз, насправді я хотів відтермінувати зустріч.

Я вийшов з перископу після довгого, безжального іспиту совісті, впродовж багатьох годин я роздумував над нашою помилкою останніх років і намагався збагнути, чому, не маючи на те жодної розумної причини, я опинився нині тут, шукаючи Бельбо, який опинився в цьому місці з іще менш розумних причин. Але тільки-но я ступив крок, усе змінилося. Просуваючись уперед, я думав головою іншої людини. Я став Бельбо. І як Бельбо при завершенні його довгої мандрівки до просвітлення, я знав, що кожен, навіть зовсім посліду- щий земний предмет слід вважати ієрогліфом чогось іншого, і ніщо Інше не є настільки реальним, як План. Гай-гай, я був проникливий, мені вистачало одного проблиску, одного погляду в спалахові світла, щоб усе зрозуміти. Мене не можна було одурити.

... Двигун Фромана: вертикальна структура на ромбовидній основі, схожа на анатомічний експонат із воску, що показує свої штучні ребра, містила ряд катушок, чи чого там ще, батарей, перемикачів, чи як до біса їх називають у підручниках, вони приводяться в дію ременем трансмісії, що черпає силу від зубчастого колеса... Для чого він міг бути потрібний? Відповідь: звичайно, щоб вимірювати теллюричні течії.

Акумулятори. Що ж вони акумулюють? Можна було уявити собі Тридцять Шість Невидимих як гурт упертих секретарів (охоронців секрету), які вночі вдаряють у свої цимбали-писарі, щоб добути з них якийсь звук, якусь іскру, якийсь поклик, у напруженому діалозі між одним берегом та другим, між безоднею та поверхнею, від Мачу-Пікчу до Авалону — дзінь, дзінь, дзінь, гальо, гальо, гальо, Памерсієль, Памерсієль, я вловив дрижання, течія Му-36, та сама, якій поклонялися брахмани яко блідому подихові Бога, тепер вмикаю клапан, макро-мікрокосмічний контур у дії, тремтять під земною корою всі корені мандрагори, чутно піснь Вселенської Симпатії, переходжу на приймання.

Боже мій, армії спливали кров'ю на рівнинах Європи, папи кидали анатеми, у мисливській хатині Палатинських Садів зустрічалися гемофілічні цісарі-кровозмісники — і все це щоб забезпечити прикриття, пишний фасад для праці тих, хто у Соломоновім Домі прислухався до блідих покликів Пупа Світу.

Вони приходили, щоб привести в дію ці псевдотермічні, гекса-тетраграматичні електрокапілятори — адже так сказав би Гарамонь,

правда? — і вряди-годи хтось винаходив, скажімо, якусь вакцину, чи електричну жарівку, даючи підставу дивовижним пригодам металів, але їх завдання було зовсім інше. І ось усі вони зібралися тут опівночі, щоб запустити статичну машину Дюкрете, прозоре коло, схоже на перевісь, а позаду — вібрують дві кульки, підтримувані, наче аркою, двома паличками, й коли вони торкаються одна одної, від них бризкають іскри. Франкенштайн сподівався, що так він зможе дати життя своєму големові, але він помилявся, слід було очікувати іншого сигналу: здогадуйся, трудись, копай, копай, старий кроте...

... Швейна машинка (невже це вона? подібні рекламувалися на гравюрах разом з пігулкою, що сприяє розвиткові грудей, та великим орлом, що літає посеред гір, тримаючи в кігтях гіркий настій, *Robur le Conquérant*, R-C), але якщо привести її в дію, починає крутитися колесо, колесо крутить кільце, а кільце... що ж робить кільце? Хто прислухається до нього? Табличка говорить: "струм, індукований із земного поля". Яке нахабство, це можуть прочитати навіть діти під час своїх пополудневих відвідин, але дарма, людство все одно вважало, що йде в іншому напрямку, можна було братися будь за що, навіть за найвищий експеримент, прикриваючись механікою. Володарі Світу обдурювали нас століттями. Нас огортала, сповивала, спокуювала Змова, а ми писали поеми у хвалу локомотивові.

Я ходив то туди, то сюди, уявляючи себе крихітним, мікроскопічним, зачудованим мандрівником на вулицях механічного міста, найякіснішого металевими хмарочосами. Циліндри, акумулятори, лейденські банки одна на одній, невеличка каруселя заввишки двадцять сантиметрів, *tourniquet électrique a attraction et repulsion*. Талісман для стимуляції симпатичних струменів. *Collonnade étincelante formée de neuf tubes, électroaimant*, гільйотина, в центрі — неначе це друкарський прес — на стійлових ланцюгах висять гаки. Прес, яким можна розчавити чиясь руку чи голову. Скляний дзвін із пневматичною двоциліндровою помпою, щось на кшталт лембика, внизу розміщений келих, а праворуч — мідна куля. Сен-Жермен варив у ньому свої барвники для ландграфа Гессену.

Підставка під люльки з двома рядами — по десяткові в кожному — невеликих клепсидр із сильно видовженими, наче в жінок Модільяні, звуженнями, з якимось незрозумілим матеріалом усередині, у кожній верхня частина розширювалася на іншій висоті, наче крихітна повітряна куля, яка тут же й злетіла б, якби її не затримувала на землі кулька-тягарець. Апарат для виробництва Ребіса на очах у всіх.

Відділ скловиробництва. Я повернувся своїми слідами назад. Зелені пляшечки: господар-садист пригощав мене концентрованими отрутами. Залізні машини для виготовлення пляшок, що відкриваються і закриваються двома важелями, а якби хтось замість пляшки встромив до тої машини зап'ястя? Чик — те саме робили, мабуть, за допомогою кліщів, величезних ножиць, гачкуватих скальпелів, устромляючи їх у сфінктер, у вуха, в утробу, щоб витягти з неї ще теплий плід, а потім розтовкти його в ступі з медом та перцем для задоволення спраги Астарти... Зала, яку я оце тепер перетинав, мала просторі вітрини, я бачив кнопки, які приводили в рух гвинтові свердла, невблаганно спрямовані в око жертви, Колодязь і Маятник, усе це було схоже на карикатуру, на безглузді машини Гольдберга, на прес для тортур, до якого Дерев'яна Нога прив'язував Мікі-Мауса, *engrenage extérieur à trois pignons*, триумф ренесансової механіки, Бранка, Рамеллі, Дзонка. Ці механізми були мені знайомі, я включив їх у дивовижні пригоди металів, але тут вони опинилися пізніше, у минулому сторіччі, готуючись після завоювання світу прийняти непокірних. Тамплієри навчилися від асасинів, як утихомирити Ноффо Деї в день, коли його спіймають, свастика фон Себоттендорфа викрутить у напрямку сонця спазматичні члени ворогів Володарів Світу. Вони готові, чекають лишень знаку, все відбувається на очах загалу, План є справою публічною, але розгадати його не зможе ніхто, і скрипучі пащі співатимуть побідний гімн, настане велика оргія ротів, що складаються з самих зубів, ці роти зчепляться один з одним у єдиному спазмі — тік-так, неначе всі зуби водночас випали на землю.

І врешті передо мною постав *émetteur à étincelles soufflées*, спроектований для Ейфелевої вежі, він мав передавати сигнали точного часу з Франції до Тунісу та Росії (від тамплієрів Провену до павликіян та асасинів у Фесі — щоправда, Фес зовсім не в Тунісі, зрештою, асасини жили в Персії, ну то й що, не можна ж прискіпуватися до дрібниць, живучи в Тонкому Часі), я вже десь бачив щось схоже на цю велетенську машину, вищу від мене, її стіни були всіяні отворами, вентиляційними каналами, — мене хотіли переконати, що це радіопередавач? Аякже, ця споруда була мені знайома, я проходив повз неї ще пополудні. Це — Бобур!

Перед самими нашими очима. Й справді, навіщо була потрібна ця величезна скриня в центрі Лютеції (Лютеції, колодязя, що веде до моря підземного багна), там, де колись було Череве Парижа, її хапкі хоботи повітряних течій, божевілля труб, переходів, навіщо

здалося це діонісове вухо, відкрите в зовнішню порожнечу, як не для того, щоб посилати звуки, повідомлення, сигнали аж до центру земної кулі, а відтак повертати їх, вибльовуючи інформацію з пекла? Спершу Консерваторій як лабораторія, потім Ейфелева вежа як зонд, а врешті Бобур як вселенська ретрансляційна станція. Невже вони поставили цю гігантську присоску, щоб розважити пригорщу зарослих і неохайних студентів, які приходять сюди послухати останній диск через японські навушники? Перед самими нашими очима. Бобур як ворота до підземного царства Агартти, пам'ятник *Equites Synarchici Resurgentes*. А всі інші — два, три, чотири мільярди Інших — не знали про це або намагалися не знати. Безмозкі гиліки. А пневматики впродовж шести сторіч неухильно примували до своєї мети.

Несподівано я натрапив на сходи. Просуваючись дедалі обережніше, я зійшов униз. Наближалася північ. Я мусив заховатися у своєму спостережному пункті до того, як прибудуть Вони.

Гадаю, було близько одинадцятої години, а може, ще ні. Я перетнув залу Лавуазьє, не вмикаючи ліхтарика, адже пам'ятав про пополудневі галюцинації, і проминув галерею залізничних моделей.

У наві вже хтось був. Я бачив світла, рухомі й тьмяні. Чулася тупотнява, шум переміщуваних або перетягуваних предметів.

Я погасив ліхтарика. Чи встигну ще я дістатися до рубки? Крадучися, я просувався вздовж вітрин із потягами і незабаром опинився у трансепті, поруч із статуєю Грамма. Підносячись на дерев'яному п'єдесталі кубічної форми (кубічний камінь Єсод!), вона немовби стерегла вхід на хори. Я пригадав, що потрібна мені статуя Свободи знаходиться десь відразу за її спиною.

Передня частина п'єдесталу була відкинена вперед, утворюючи щось на кшталт помосту, який давав можливість вийти з таємного переходу. Й справді, звідти вийшов якийсь суб'єкт із ліхтарем — можливо, газовим, з кольоровими шибками, цей ліхтар кидав на його обличчя червонясті відблиски. Я зіщулився в кутку, і приходень мене не помітив. Хтось, зійшовши з хорів, підійшов до нього. “*Vite*”, сказав він приходневі, “мерщій, через годину вони будуть тут”.

Отже, це був авангард, який мав здійснити приготування до обряду. Якщо їх небагато, мені ще вдасться обминути їх і дістатися до Свободи. До того, як тим самим шляхом прибудуть Вони, хтозна, звідки й у якій кількості. Я довго чаївся, стежачи за відблисками ліхтарів у церкві, за періодичною зміною світел, за моментами більшої

та меншої їх інтенсивності. Я вираховував, наскільки вони віддаляються від Свободи й скільки часу вона зоставатиметься у тіні. В певну мить я ризикнув, ковзнув ліворуч Грамма — через силу притискаючись до стіни й підбираючи м'язи живота. На щастя, я був худий як тріска. Лія... Одним ривком я прослизнув у рубку.

Щоб бути якнайменш помітним, я впав на підлогу, скорчившись майже в позі плода. В мене швидко гупало серце й цокотіли зуби.

Треба було розслабитися. Я почав ритмічно дихати носом, поступово збільшуючи інтенсивність вдихання. Гадаю, саме так людина під тортурою може навмисне втратити притомність, аби уникнути болю. І справді, я відчув, як повільно падаю в обійми Підземного Світу.

Наша справа — се таємниця в таємниці, таємниця того, що залишається прихованим, таємниця, пояснити яку може лише інша таємниця; се таємниця про таємницю, яка живиться таємницею.

(Джафар-аль-Садік, шостий Імам)

Я поволі повертався до свідомости. Чув звуки, мене разило світло, тепер уже яскравіше. Відчував, що в мене затерпили ноги. Спробував поволеньки підвестися, не роблячи галасу, й мені здалося, що я лежу на купі морських їжаків. Наче Русалонька. Зігнувшись, я зробив декілька безшумних рухів навшпиньки, і мої страждання зменшилися. Лише тоді, обережно роззирнувшись праворуч та ліворуч і переконавшись, що рубка залишається радше в тіні, я нарешті зміг оцінити становище.

Нава була повністю освітлена. Її освітлювали ліхтарі, і тепер їх були десятки й десятки, їх несли учасники, що прибували з-поза моїх плечей. Виходячи, безперечно, з таємного переходу, вони йшли процесією ліворуч мене, заходячи на хори й розташовуючись у наві. Господоньку, сказав я собі, Ніч на Лисій Горі, версія Волта Діснея.

Вони не галасували, лише шепотіли, але всі разом створювали виразний гомін, як у масовій сцені в опері: рабарбар, рабарбар.

Ліворуч від мене на підлозі півколом стояли ліхтарі, доповнюючи видовженою дугою східний згин хорів, а крайньою південною точкою цього псевдопівкола торкаючися статуї Паскаля. Там була палахуца жарівниця, на яку хтось кидав трави, есенції. Дим доходив до моєї рубки, висушуючи мені горло і викликаючи відчуття гарячкового очманіння.

Серед мерехтіння ліхтарів я помітив, що в центрі хорів щось гойдається, якась тендітна, рухома тінь.

Маятник! Маятник уже не коливався на своєму звичному місці посередині хрестовини. Його збільшена версія була підвішена до ключа склепіння в центрі хорів. Куля була більшого розміру, а шнур товщий, схожий на грубий конопляний мотуз або ж на сплетену з металевих жилок ливну.

Тепер Маятник був велетенським, так він, мабуть, виглядав у Пантеоні. Наче місяць у телескопі.

Вони забажали відновити його в тому вигляді, який він мав, коли його, мабуть, уперше, за півтисячоліття до Фуко, випробовували тамплієри. Аби дозволити йому вільно коливатися, вони усунули деякі елементи внутрішньої структури й утворили в амфітеатрі хорів неоковирну симетричну антистрофу, позначену ліхтарями.

Я запитав себе, яким чином Маятник зберігав постійність коливань, адже під підлогою хорів не могло бути магнетичного регулятора. За хвилю я все зрозумів. На краю хорів, поблизу дизельних моторів стояв якийсь тип, котрий — готовий переміститися по-колячому вслід за переміщенням площини коливань — кожного разу, коли куля наближалася до нього, легким і точним порухом руки штовхав її, незначним доторком пальців давав їй імпульс.

Він був зодягнений у фрак, наче Мандрейк. Згодом, побачивши інших його товаришів, я зрозумів, що то був штукар, ілюзіоніст *Petit Cirque* Мадам Олькотт, професіонал, що вмів дозувати натиск пальців, він мав міцний зап'ясток і вмів майстерно орудувати нескінченно малими відхиленнями. Можливо, він мав дар відчувати крізь тонку підшву своїх блискучих черевиків вібрування течій і рухати руками відповідно до логіки кулі й логіки землі, на поклик якої відповідала куля.

Тепер я бачив і його товаришів. Вони метушилися в наві поміж автомобілями, прослизавши повз *draisiennes* та мотоцикли, майже котилися в тіні, хтось із них вносив на просторий кружганок в глибині трон і вкритий червоним сукном стіл, ще хтось розставляв ліхтарі. Ці крихітні, цокотливі нічні постаті були схожі на рахітичних дітей, я помітив монголоїдні риси й лису голову одного з них, що проходив поблизу мене. *Freaks Mignons* Мадам Олькотт, огидні крихітні потвори, яких я бачив на афіші у книгарні Слоан.

Весь цирк був у повному складі, як персонал, охорона, хореографи ритуалу. Я побачив Алекса та Дені, Гігантів Авалону, сповитих у лати із заклепаної залізом шкіри, справді гігантського зросту, з білявим волоссям; вони сперлись об велику масу *Obéissant*, схрестивши в очікуванні руки.

Я не мав часу ставити собі інші запитання. Урочисто ввійшов якийсь чоловік, простягнутою рукою наказуючи тишу. Я впізнав Браманті лише завдяки тому, що він мав на собі шкарлатну туніку, білий плащ та митру, які я бачив на ньому того вечора у П'ємонті. Браманті наблизився до жарівниці, щось кинув туди, з неї вихопився спалах полум'я, а відтак і густа, біла хмара диму, і навою повільно розійшовся запах. Як у Ріо, подумав я, як на алхімічному

святі. А я не маю агого. Я підніс до носа й рота хустинку, наче фільтр. Але Браманті все одно роздвоївся в моїх очах, а Маятник коливався передо мною у безлічі напрямків, наче каруселя.

Браманті розпочав свою псалмодію: “Алеф бет гімель далет ге вав заін хет тет йод каф лямед мем нун самех аїн пе цаде коф реш шін тав!”

Юрба відповідала молитвою: “Пармесіель, Падіель, Камуель, Азеліель, Барміель, Гедіель, Асиріель, Масеріель, Дорхтіель, Узіель, Кабаріель, Райсіель, Симіель, Армадіель...”

Браманті подав знак, із наговпу хтось вийшов і став навколішки у нього в ногах. Я побачив його обличчя лише на мить. То був Рікардо, чоловік зі шрамом, художник.

Браманті ставив йому запитання, і той відповідав, проказуючи напам'ять формули ритуалу.

“Хто ти?”

“Я адепт, іще не допущений до найвищих таїнств Тресу. Я готувався в тиші, в аналогічній медитації над таємницею Бафомета, усвідомлюючи, що Великий Твір обертається навколо шести недоторканих печатей і що лише в кінці ми пізнаємо таємницю сьомої”.

“Яким шляхом тебе прийняли?”

“Через перпендикуляр до Маятника”.

“Хто тебе прийняв?”

“Містичний Посланець”.

“Ти б упізнав його?”

“Ні, адже він був у масці. Я знаю лише Лицаря, який займає ступінь, вищий від мого, а той знає Наометра, на ступінь вищого від нього, і кожен знає лише одного. І я бажаю, щоб було так”.

“Quid facit Sator Arepo?”

“Tenet Opera Rotas”.

“Quid facit Satan Adama?”

“Tabat Amata Natas. Mandabas Data Amata, Nata Sata”.

“Ти привів цю жінку?”

“Так, вона тут. Я передав її тому, кому мені було звелено. Вона готова”.

“Іди й чекай”.

Диалог розгортався французькою мовою, далекою від досконалості з обох боків. Відтак Браманті сказав: “Браття, ми зібралися тут в ім'я Єдиного Ордену, Незнаного Ордену, до якого ви, хоча ще вчора

не відали про це, належали одвічно! Присягнімо. Хай буде анатема осквернителю таємниці. Хай буде анатема зрадникам Окультичного, анатема тим, хто робить видовище з Обрядів та Містерій!”

“Анатема!”

“Анатема Невидимій Колегії, байстрюкам Хірама та вдови, вчителям, що діяли й сяяли обман на сході й на заході, обман Стародавній, Визнаний чи виправлений, анатема Міцраїмові та Мемфісові, Філатетам та Новим Сестрам, Суворому Обичаєві та *Ordo Templi Orientis*, Просвітленим Баварії та Авіньйону, Лицарям Кадощ, Обранцям Коген, Досконалій Приязні, анатема Лицарям Чорного Орла та Святого Града, розенкройцерам Англії, кабалістам Золотої Рози+Хреста, Золотому Світанкові, Католицькій Розі та Хрестові Храму та Грааля, анатема Вранішній Зорі, *Astrum Argentinum* та Телема, анатема товариству *Vril* та *Thule*, кожному стародавньому та містичному загарбникові імені Великого Білого Братства, анатема Чувальникам Храму, будь-якій Колегії чи Пріоратові Сіону та Галлій!”

“Анатема!”

“Якщо хтось через наївність, наказ, прозелітизм, розрахунок або брак віри був утаємничений у ложу, колегію, пріорат, капітулу чи орден, який незаконно претендує на послух Невідомим Зверхникам та Володарям Світу, нехай він цієї ночі від них відцурається, уклінно благаючи виняткового поновлення в душі та тілі єдиного і справжнього обичаю, Тресу, *Templi Resurgentes Equites Synarchici*, триєдиного і тримудрого, містичного і глибоко таємного ордену Синархічних Лицарів Відродження Храму!”

“*Sub umbra alarum tuarum!*”

“Тож нехай увійдуть достойники тридцяти шести останніх і глибоко таємних ступенів”.

І Браманти почав викликати вибраних, які заходили один за одним, зодягнені у літургічні шати, всі з відзнакою Золотого Руна на грудях.

“Лицар Бафомета, Лицар Шести Недоторканих Печатей, Лицар Сьомої Печаті, Лицар Тетраграматону, Лицар Екзекутор Флоріяна і Деї, Лицар Атанору.. Всечесніший Наометр Вавилонської Вежі, Всечесніший Наометр Великої Піраміди, Всечесніший Наометр Соборів, Всечесніший Наометр Соломонового Храму, Всечесніший Наометр Палатинських Садів, Всечесніший Наометр Храму Геліополіса...”

Браманті виголошував титули, і титуловані входили групами, так що я не мав змоги приписати кожному його титул, але безперечно серед перших дванадцятьох я побачив Де Губернатіса, старого книгаря з книгарні Слоан, професора Каместреса та інших, що їх я зустрів того вечора у П'ємонті. Я побачив також пана Ґарамона, в ролі, здається, Лицаря Тетраграматону: стриманий і врочистий, перейнятий своєю новою роллю, він тремтячими руками торкався відзнаки Золотого Руна в себе на грудях. А тим часом Браманті продовжував: "Містичний Посланець Карнаку, Містичний Посланець Баварії, Містичний Посланець Барбелогностиків, Містичний Посланець Камелота, Містичний Посланець Монсеґюру, Містичний Посланець Таємного Імама... Верховний Патріярх Томару, Верховний Патріярх Кілвіннінгу, Верховний Патріярх Сен-Мартен-де-Шан, Верховний Патріярх Марієнбаду, Верховний Патріярх Невидимої Охрани, Верховний Патріярх *in partibus* Твердині Аламут..."

Ясна річ, патріярхом Невидимої Охрани був Салон, як завжди, з сірим обличчям, але замість домашнього халата на ньому пишніла жовта туніка з червоною облямівкою. За ним ішов П'єр, психопомп *Eglise Luciferienne*, який, однак, замість Золотого Руна мав на грудях кинджалу позолочених піхвах. А Браманті продовжував: "Найвищий Ієрогам Хімічних Зашлюбін, Найвищий Психопомп Родоставрійський, Найвищий Референдар *Arcani Arcanissimi*, Найвищий Стеганограф *Monas Ieroglyphica*, Найвищий Астральний З'єднувач *Utriusque Cosmi*, Найвищий Охоронець Гробу Розенкройца... Незбагненний Архонт Течій, Незбагненний Архонт Порожнистої Землі, Незбагненний Архонт Містичного Полюса, Незбагненний Архонт Лабіринтів, Незбагненний Архонт Маятника Маятників..." Браманті зробив паузу і, як мені здалося, неохоче вимовив останню формулу: "І Найнезбагненніший із Незбагнених Архонтів, Слуга Слуг, Найпокірніший Секретар Едипа Єгипетського, Найнижчий Вістовий Володарів Світу і Воратар Аґарттхи, Останній Кадилоносець Маятника, Клод-Луї, граф де Сен-Жермен, князь Ракоці, граф де Сен-Мартен і маркіз Альє, синьйор де Сюрмон, маркіз Велдан, маркіз Монферрато, Аймар та Бельмар, граф Солтикоф, шевальє Шенінг, граф Цародь!"

Поки інші розташовувалися на кружганку, лицем до Маятника та до вірних у наві, ввійшов Альє в синьому двобортному костюмі у дрібну смужку, блідий, з напруженим обличчям. Він провадив за руку, немовби супроводжуючи душу по стежині до Аїду, таку ж бліду й неначе приголомшену наркотиками, зодягнуену лише в білу,

напівпрозору туніку Лоренцу Пеллегріні з розпущеним по плечах волоссям. Я бачив її профіль, коли вона проходила повз мою схожанку, чиста і млосна, наче прерафаелітівська перелюбниця. Надто ефемерна, щоб ще раз не викликати в мене пожадання.

Альє підвів Лоренцу до жарівниці поряд зі статуєю Паскаля, пестливою рукою провів по її безпритомному обличчю і подав знак Гігантам Авалону, котрі стали обабіч неї, щоб підтримувати її. Відтак він підійшов до столу й сів обличчям до вірних; мені було дуже добре видно, як він витягнув з камізельки свою табакерку і мовчки погладив її, перед тим як заговорити.

“Браття, лицарі. Ви опинилися тут, бо цими днями одержали повідомлення від Містичних Посланців, тож усім вам уже відома причина, задля якої ми зібралися. Ми повинні були зібратися в ніч на 23 червня 1945 року, може, деяких із вас тоді ще не було на світі — я маю на увазі, у теперішній подібі. Ми зібралися тут, бо після шестисот років надзвичайно болісного, сліпого блукання ми знайшли того, хто знає. Звідкіля він знає — а знає він більше, ніж знаємо ми — залишається тривожною таємницею. Але сподіваюся, що серед нас є присутній — ти неодмінно тут, авжеж, друже мій, адже одного разу вже проявилася твоя надмірна цікавість — отож, я сподіваюся, що серед нас присутній той, хто може нам щось про це розповісти. Арденті!”

Полковник Арденті — це був, безперечно, він, такий самий чорноволосий, хоча й постарілий, — пробрався крізь юрму і ступив уперед, наче перед трибунал, лише Маятник утримував його на віддалі, окреслюючи межі неприступного простору.

“Давненько ми з тобою не бачилися, брате”, посміхався Альє. “Я знав, що коли ця звістка пошириться, ти не зможеш стриматися. То що ж? Ти знаєш, що сказав підсудний, і він твердить, що дізнався про це від тебе. Отже, ти знав і мовчав”.

“Графе”, сказав Арденті, “підсудний бреше. Мені принизливо це говорити, але честь над усе. Історія, яку я йому довірив, не має нічого спільного з історією, яку мені розповіли Містичні Посланці. Інтерпретація послання — авжеж, це правда, мені до рук потрапило одне послання, я не приховав цього від вас багато років тому в Мілані — зовсім інша... Я б не зміг витлумачити його так, як витлумачив підсудний, ось чому того разу я шукав допомоги. І мушу сказати, що я не зустрів підтримки, лише недовіру, виклик і погрози...” Можливо, він хотів сказати щось інше, але пильно дивлячись на Альє, він дивився й на Маятник, який мав на нього чаро-

дійний вплив. Немов загіпнотизований, він упав на коліна і сказав лише: “Прошу помилування, адже я не знаю”.

“Ти помилуваний, бо знаєш, що не знаєш”, сказав Альє. “Іди. Отже, браття, підсудний знає чимало такого, чого не знає ніхто з нас. Він навіть знає, хто ми, і ми самі дізналися про це від нього. Належить поспішати, адже невдовзі засвітає. Ви триватимете тут у медитації, а тим часом я ще раз усамітнюся з ним, щоб вирвати від нього одкровення”.

“Е ні, пане графе!” У півколо вийшов П’єр, його зіниці були розширені. “Впродовж двох днів ви розмовляли з ним, нічого нам не кажучи, й він нічого не бачив, нічого не сказав, нічого не чув, наче оті три мавпи. Що ж ви ще хочете запитати його цієї ночі? Ні, сюди, сюди, хай постане перед усіма нами!”

“Заспокойтеся, любий П’єре, цього вечора я звелів привести сюди ту, кого я вважаю найвитонченішим утіленням Софії, містичної сполучної ланки між світом помилки та Верховною Огдоадою. Не питайте мене, яким чином і чому, але за допомогою цієї посередниці він заговорив. Скажи їм, хто ти, Софіє?”

І Лоренца все це наче в напівсні, через силу вимовляючи слова, сказала: “Я...повія і свята”.

“Непогано”, засміявся П’єр. “Тут зібралися вершки втаємничених, а ми вдаємося по допомогу до повії. Ні, давайте його зараз же сюди, перед Маятник!”

“Не будьмо дітьми”, сказав Альє. “Дайте мені годину часу. Чому ви вважаєте, що тут, перед Маятником, він заговорить?”

“Він заговорить, обертаючись у ніщо. *Le sacrifice humain!*” гукнув П’єр у наву.

Нава гучноголосо відповіла: “*Le sacrifice humain!*”

Уперед виступив Салон: “Графе, це зовсім не діввацтво, побратим має рацію. Ми ж не поліціанти...”

“Не вам це казати”, іронічно зауважив Альє.

“Ми не поліціанти і нам не личить діяти звичними слідчими методами. Але й не думаю, що силам підземель потрібні жертви. Якби вони цього бажали, вони б уже давно дали нам знак. Окрім підсудного, знав ще дехто, хтось, хто зник. І все ж сьогоднішнього вечора ми можемо влаштувати зустріч віч-на-віч тих, хто знав, з підсудним, а також...” він посміхнувся, пильно дивлячись на Альє примруженими очима з-під кущуватих брів, “а також із нами, тобто з деким із нас...”

“Що ви маєте на увазі, Салоне?” запитав Альє явно невпевненим голосом.

“Якщо месьє граф дозволить, я поясню”, сказала Мадам Олькотт. Це була вона, я впізнав її з афіші. Синюшно-бліда, зодягнена в оливкового кольору сукню, волосся, лиснуче від олійків, зібране на потилиці, хрипкий чоловічий голос. У книгарні Слоан мені здалося, що її обличчя я звідкись знаю, і тепер я згадав: це була друїдеса, яка майже впритул підбігла до нас на галявині в ту ніч. “Алексе, Дені, приведіть сюди підсудного”.

Вона говорила владним голосом, юрма в наві загомоніла, як здавалося, прихильно, двоє гігантів підкорилися, передаючи Лоренцу двом *Freaks Mignons*, Альє стиснув руками поруччя трону, але заперечити не наважився.

Мадам Олькотт подала знак своїм почварам, і між статуєю Паскаля та *Obéissante* вони поставили три крісла, на яких вона посадила трьох індивідів. Усі троє мали темний колір шкіри, були невисокого зросту, нервові, з великими білястими очима. “Це — близнюки Фокс, ви їх добре знаєте, графе. Тео, Лео, Гео, сідайте і приготуйтеся”.

У цю мить знову з’явилися гіганти Авалону, тримаючи під руки самого Якопо Бельбо, який ледве сягав їм до плечей. Обличчя мого бідолашного друга було землистого кольору, він не голився багато днів, його руки були зв’язані за спиною, сорочка розстебнута на грудях. Виходячи на цю задимлену арену, він закліпав очима. Здавалося, його не здивувало зборище ієрофантів, яке він побачив перед собою, останніми днями він, либонь, звик до думки, що сподіватися можна всього.

Однак він не очікував побачити Маятник у цьому місці. Але гіганти потягли його перед трон Альє. Й він чув лише легесенький шелест Маятника, що коливався в нього за плечима.

В певну мить він обернувся і побачив Лоренцу. Він схвилювався, спробував її покликати, силкуючись вирватися з пут, але Лоренца лише кволо дивилася на нього, і здавалося, що вона його не впізнає.

Бельбо, безперечно, збирався запитати Альє, що вони з нею зробили, але не встиг. Із глибини нави, з околиці каси та книжкових кіосків залунав барабанний бій і почулося кілька різких звуків флейти. Зненацька відчинилися дверцята чотирьох автомобілів, і з них вийшли чотири істоти, яких я теж бачив на афіші *Petit Cirque*.

У схожих на фески фетрових капелюхах без крис, у широких чорних плащах, запнутих аж по шию, наче воскресли, що встають із

гробів, з автомобілів виринули *Les Derviches Hurleurs* і присіли навпочіпки на краях магічного кола. Тепер із глибини долинала ніжна мелодія флейт, під яку вони, киваючи головами, злегенька постукували долонями об долівку.

З тулуба аероплана Бреге, наче муедзин з мінарету, вигулькнув п'ятий і розпочав псалмодію невідомою мовою, стогнучи і лементуючи у пронизливих тонах, а тим часом знову заgrimіли барабани, дедалі посилюючи інтенсивність гуркоту.

Мадам Олькотт нахилилася над братами Фоксами, нашіптуючи їм слова заохочення. Всі троє відкинулися на спинки крісел, їхні руки стискали поруччя, очі були заплющені, вони почали пітніти, всі м'язи на їхніх обличчях заворушилися.

Мадам Олькотт звернулася до зібрання достойників. “Тепер мої незрівнянні братусі приведуть до нас трьох осіб, які знали”. Вона зробила паузу, відтак проголосила: “Едварда Келлі, Гайнріха Кунрата і...” ще одна пауза, “графа Сен-Жермена”.

Я вперше побачив, як Альє втратив панування над собою. Він підвівся з трону і цим припустився помилки. Тоді кинувся до жінки — тільки випадково уникнувши колізії з Маятником — і заверещав: “Зміюко, брехухо, ти добре знаєш, що це неможливо...” Потім до нави: “Це шахрайство, шахрайство! Зупиніть її!”

Але ніхто й не ворухнувся, щобільше, П'єр підійшов до трону і, сівши на нього, сказав: “Продовжуймо, мадам”.

Альє заспокоївся. До нього вернулася холоднокровність, він відступив убік, змішуючись із юрбою. “Ну що ж, гайда”, з викликом сказав він, “побачимо, що з цього вийде”.

Мадам Олькотт ворухнула рукою, ніби подаючи знак почати змагання. Музика набувала чимраз пронизливіших тонів, розпадаючись на какофонію дисонансів, барабанний бій утратив ритм, танцюристи, які вже почали вихитуватися вперед і назад, вправо і вліво, підвелися і, відкинувши геть свої плащі, напружено розпростерли рамена, мовби збиралися злетіти. Після миті нерухомости вони почали крутитися на місці дзигую, використовуючи як вісь ліву ногу, їхні обличчя, зосереджені й відсутні, були піднесені д'гори, а їхні плісовані пелерини вторували їхнім піруетам, розлітаючись, у кшталті дзвонів, і вони скидалися на квіти, які шмагає гураган.

Тим часом медіуми неначе заклакли, ґрипко дихаючи, їхні обличчя напружилися й викривилися, немов вони безуспішно намагалися випорожнитися. Світло від жарівниці потьмяніло, поплічники Мадам Олькотт погасили всі ліхтарі, що стояли на підлозі. Церква була освітлена лише слабким світлом ліхтарів з нави.

Поступово відбувалося чудо. З вуст Тео Фокса почало виходити щось на подобу білуватої піни, яка помалу твердла, й така сама піна дещо пізніше почала виходити з вуст його братів.

“Братусі”, підлесливо муркотіла Мадам Олькотт, “натужмося бо, ось так, отак...”

Танцюристи нервово й істерично співали, хитали на всі боки головами, їхні крики спершу були конвульсивними, відтак перейшли у харчання.

Медіуми виділяли якусь речовину, спершу газувату, відтак згусту, схожу на лаву, на білковину, яка звивистими, зміястими рухами повільно розходила, піднімалася й опускалася, ковзала їм по плечах, по грудях, по ногах. Я не розумів, звідки вона виходила — з пор їхньої шкіри, з рота, з вух, з очей. Юрба напирала вперед, щораз ближче підступаючи до медіумів та до танцюристів. Я позбувся будь-якого страху: впевнений, що загублюся у стовпищі, я вийшов з рубки, остаточно віддаючи себе на поталу випарів, що розходилися під склепіннями.

Над медіумами мерехтіла люмінесцентна зона з розмитими, молочно-білими контурами. Речовина почала відриватися від них і набувати якихось амебових форм. Від маси, що виходила з одного із братів, відірвалося щось на подобу вістря, яке, звиваючися, знову наблизилось до його тіла, воно скидалося на тварину, яка хоче його дзьобнути. На кінчику вістря утворилися два втяжні відростки, неначе ріжки великого равлика...

Заплющивши очі, з ротом, повним піни, не припиняючи крутитися дзигною, танцюристи, наскільки дозволяв простір, почали довокругний рух навколо Маятника; якимось дивом їм удавалося не перетинати його траєкторії. Крутячись дедалі швидше, вони відкинули свої берети, розвіюючи довге чорне волосся, і здавалося, що голови от-от зірвуться їм із ший. Вони завивали, як того вечора в Ріо — гу-у, гу-у, гу-у-у-у...

Білі утворення починали набувати обрисів, одне з них набрало приблизних контурів людської подоби, інше все ще було схоже на фалос, на бульбашку, на алембик, третє ж виразно набувало вигляду птаха, сови з великими очицями, настовбурченими вухами та викривленим дзьобом, схожої на літню вчительку природознавства.

Мадам Олькотт почала допитувати першу з’яву: “Келлі, це ти?” І зі з’яви видобувся голос. Це, безперечно, говорив не Тео Фокс, це був далекий голос, який ледве вимовляв: “Now... I do reveale, a... a mighty Secret if you marke it well...”

“Так, так”, наполягала Олькотт. Голос продовжував: “This very place is call'd by many names... Earth... Earth is the lowest element of All... When thrice yee have turned this Wheele about... thus my greate Secret I have revealed...”

Тео Фокс зробив жест рукою, ніби благаючи пощади. “Розслабся лише трішки, затримай його...” Відтак вона звернулася до подоби сови: “Я впізнаю тебе, Кунрате, що ти хочеш нам сказати?”

Сова, здавалося, заговорила: “Алилу...Яах... Алилу...Яах... Was... “Was?”

“Was helfen Fackeln Licht... oder Briln... so die Leut... nicht sehen... wollen...”

“Ми хочемо”, говорила Мадам Олькотт, “скажи нам, що ти знаєш...”

“Symbolon kósmou... tâ ánta... kai tân enkosmiôn... dunámeôn eríthento... oi theológoi...”

Лео Фокс теж був на грані виснаження, голос сови почав слабнути. Лео нахилив голову, на превелику силу втримуючи з'яву. Невблаганна Мадам Олькотт звеліла йому триматися і звернулася до останньої з'яви, яка тепер теж набула антропоморфних обрисів. “Сен-Жермене, Сен-Жермене, це ти? Що ти знаєш?”

З'ява взялася наспівувати якусь мелодію. Мадам Олькотт звеліла музикантам стихити гуркіт, танцюристи вже не завивали, але продовжували свої піруети, щораз більше знемагаючи.

З'ява співала: “Gentle love this hour befriends me...”

“Це ти, я впізнаю тебе”, заохотливо сказала Мадам Олькотт. “Товори, скажи нам, де, що...”

З'ява промовила: “Il était nuit... La tête couverte du voile de lin... j'arrive... je trouve un autel de fer, j'y place le rameau mystérieux... Oh, je crus descendre dans un abîme... des galeries composées de quartiers de pierre noire... mon voyage souterrain...”

“Це обман, обман”, закричав Альє, “браття, всі ви знаєте ці слова, це з *Trés Sainte Trinosophie*, це ж я написав, будь-хто може прочитати це за шістдесят франків!” Він підбіг до Гео Фокса і почав шарпати його за руку.

“Зупинись, негіднику”, верещала Мадам Олькотт, “ти вб'єш його!”

“Байдуже!” загорлав Альє, стягаючи медіума з крісла.

Гео Фокс спробував утриматися на ногах, хапаючися за своє власне виділення, яке, падаючи разом з ним, розійшлося, шумуючи, по підлозі. Гео впав у калюжу клейкої речовини, яку він продовжував виділяти, відтак застиг без життя.

“Зупинись, безумцю”, верещала Мадам Олькотт, кидаючись на Альє. А тоді до інших двох братів: “Тримайтеся, малюки, вони ще мають заговорити. Кунрате, Кунрате, скажи йому, що ви справжні!”

Лео Фокс, аби врятуватися, пробував втягнути в себе сову. Мадам Олькотт стала в нього за плечима і стиснула йому скроні, щоб підкорити своїй волі. Сова зрозуміла, що от-от зникне, і збунтувалася проти того, хто її породив: “Тьху, тьху, *Diabolos*”, сичала вона, намагаючись видзьобати йому очі. Лео Фокс забулькотів, немовби йому перерізали сонну артерію, і впав на коліна. Сова зникла, перетворившись у бридку твань (з писком фіііі, фіііі), у яку, задихаючись, упав медіум і знерухомів, сповитий нею. Розлючена Олькотт звернулася до Тео, який мужньо тримався: “Товори, Келлі, ти мене чуєш?”

Келлі вже не говорив. Він намагався відірватися від медіума, який тепер верещав, наче йому виривали нутроці, й пробував втягнути те, що виділив, б'ючи руками порожнечу. “Келлі, безвухий, не пробуй обманювати знову”, репетувала Олькотт. Але Келлі, неспроможний відірватися від медіума, намагався задушити його. Він приклеївся до останнього з братів Фоксів, наче жуйка, від якої той даремно силкувався відкараскатися. Врешті Тео теж упав на коліна, закашлявся, змішуючись із паразитичною істотою, що його пожирала, і покотився по землі, борсаючись, наче охоплений полум'ям. Те, що було Келлі, спершу вкрило його саваном, а потім випустило дух, розтанувши, і залишило його на долівці, спустошеного і зменшеного до половини самого себе, схожого на мумію дитини, забальзамовану Салоном. У цю саму мить чотири танцюристи в унісон зупинилися, замахали раменами в повітрі, впродовж декількох секунд вони здавалися потопельниками, що стрімголов поринають у глибину, відтак безсило впали, скімлячи, мов цуценята, і прикриваючи собі голови руками.

Тим часом Альє перебрався знову на кружганок, витираючи собі піт із чола носовичком, який прикрашав кишеньку його піджака. Він двічі глибоко вдихнув і підніс до вуст якусь білу пастилку. Потім закликав до тиші.

“Браття, лицарі. Ви бачили, які недолугі фокуси хотіла нав'язати нам ця жінка. Зосередьмося знову і повернімося до мого плану. Дайте мені годину часу, щоб поговорити з підсудним віч-на-віч”.

Мадам Олькотт вийшла з гри, вона з майже людським бодем схилилася над своїми медіумами. Але ситуацією знову заволодів П'єр, котрий слідкував за подіями, сидячи на троні. “Ні”, сказав він, “залишається лише один спосіб. *Le sacrifice humain!* До мене *le prisonnier!*”

Загіпнотивовані його владністю, гіганти Авалону схопили приголомшеного Бельбо, який стежив за тою сценою, й штовхнули його до П'єра. Той підвівся, зі спритністю жонглера витягнув трон на стіл і висунув цю споруду у центр хорів, відтак схопив на льоту лину Маятника і зупинив кулю, ступивши за інерцією крок назад. Це тривало мить; мовби виконуючи якийсь план, — може, під час замішання справді відбулося якесь порозуміння, — гіганти піднялися на отой подіум, висадили на трон Бельбо, і один із них двічі обкрутив навколо його шиї лину Маятника, а тим часом другий тримав кулю, яку потім поклав на край столу.

До цієї шибениці сквапно підійшов Браманті, сяючи величчю у своїй шкарлатній рясі, і розпочав псалмодію: “*Exorcizo igitur te per Pentagrammaton, et in nomine Tetragrammaton, per Alfa et Omega qui sunt in spiritu Azoth. Saddai, Adonai, Jotchavah, Eieazereie! Michael, Gabriel, Raphael, Anael. Fluat Udor per spiritum Eloim! Maneat Terra per Adam Iot-Cavah! Per Samael Zebaoth et in nomine Eloim Gibor, veni Adramelech! Vade retro Lilith!*”

Бельбо стояв, випроставшись, на троні, з мотузкою на шиї. Гіганти вже не мусили тримати його. Варто йому було зробити найменший хибний порух, він упав би з цієї нестійкої конструкції, і петля задушила б його.

“Дурні”, заволав Альє, “як ми тепер повернемо його на свою вісь?” Він думав про безпеку Маятника.

Браманті посміхнувся: “Не турбуйтеся, графе. Це вам не змішування ваших фарб. Це Маятник, його винайшли Вони. Він знати-ме, як коливатися. А в усякому разі, якщо треба спонукати Силу до дії, нема нічого ліпшого за людську жертву”.

Аж до цієї миті Бельбо тремтів. Тепер же я спостеріг, що він розслабився, не скажу, що його обличчя проясніло, але тепер він дивився на присутніх з цікавістю. Гадаю, в цю мить, після того як він став свідком суперечки між двома супротивниками, як побачив перед собою знівечені тіла медіумів, дервішів, котрі все ще смикалися і скиглили обабіч нього, розхристані шати достойників, у ньому знову прокинувся глибоко притаманний йому дар — відчуття смішного.

У цей мент — я в цьому впевнений — він вирішив, що більше не дозволить себе залякувати. Можливо, через те, що він опинився на підвищенні, його охопило відчуття зверхності, і він, наче з про-сценіуму, спостерігав, як метушилося у безтямній сутичці це соборище навіжених родом із Гран-Гіньолю, а в глибині, майже в перед-

сінку, втративши всяку цікавість до подій, почвари тручалися ліктями й хихотіли, як Аннібале Канталямесса та Піо Бо.

Він лише кинув тривожний погляд на тремтячу Лоренцу, яку знову тримали за рамена двоє гігантів. Лоренца прийшла до тям. Вона плакала.

Не знаю, чи Бельбо остерігався виявити перед нею свій страх, чи радше він вирішив, що це єдиний спосіб надати ваги своїй погорді, своїй вищості над цією зграєю. Але він тримався прямо, з піднесеною головою, його сорочка була розстебнута на грудях, руки зв'язані за спиною, він набрав гордовитої постави, наче ніколи не зазнавав страху.

Заспокоєний холоднокрівністю мого приятеля, а в усякому разі змирившись із перерванням коливання Маятника, і далі прагнучи пізнати таємницю, стоячи перед нагодою здати рахунки з пошуків усього життя, або й багатьох, твердо надумавши повернути собі владу над своїми прибічниками, Альє знову звернувся до Якопо: “Ну ж бо, Бельбо, прийміть рішення. Ви ж розумієте, що перебуваєте у становищі, м'яко кажучи, досить незручному. Припиніть цю комедію”.

Бельбо не відповів. Він дивився в інший бік, немовби з делікатності не хотів слухати чужої розмови, свідком якої він ненароком став.

Альє наполягав, промовляючи заспокійливим тоном, наче до дитини: “Я розумію ваше обурення і, якщо дозволите, вашу стриманість. Ясна річ, у вас викликає відразу думка про звірення такої інтимної і такої ревнивої таємниці юрбі, яка щойно показала вам таке мало цивілізоване видовище. Однак ви можете розповісти цю таємницю лише мені, на вухо. Тепер я допоможу вам зійти вниз, і ви скажете мені це слово, одне-єдине слово”.

Бельбо сказав: “Ви так вважаєте?”

Тоді Альє змінив тон. Уперше в житті я побачив його в такій бундючній, сакраментальній, помпезній подобі. Він говорив так, ніби на ньому були такі ж єгипетські строї, що й на його колегах. Я відчув у його тоні фальш, здавалось, він пародіює тих, кого завше щедро обдаровував своїм зверхнім, поблажливим співчуттям. Але водночас він промовляв, цілком перейнявшись цією своєю небаченою роллю. Здійснюючи якийсь свій задум — адже це не могло бути інстинктивним порухом — він уводив Бельбо у певну мелодраматичну сцену. Якщо він грав, то грав добре, бо Бельбо не відчув жодної каверзи і слухав його так, ніби нічого іншого від свого співрозмовника й не очікував.

“Тепер ти заговориш”, промовляв Альє, “заговориш, і не залишишся за межами цієї великої гри. Якщо мовчатимеш, тобі кінець. Розповівши все, ти візьмеш участь у перемозі. Адже істинно глаголю тобі, цієї ночі ти, я і всі ми перебуваємо у Год, сфері пишноти, величі та слави, у Год, яка вершить церемоніяльну й ритуальну магію, у Год, хвилині, в якій відкривається вічність. Про цю хвилину я снів віками. Заговоривши, ти приєднаєшся до тих, які, отримавши від тебе одкровення, єдині зможуть проголосити себе Володарями Світу. Покорись і возвеличишся. Ти заговориш, бо я тобі велю, заговориш, бо я тобі наказую, а мої слова *efficiunt quod figurant!*”

І Бельбо, тепер уже непереможний, мовив: “Ma gavte la nata...”

Альє, хоч і сподівався відмови, зблід від образи. “Що він сказав?” істерично запитав П’єр. “Він не хоче говорити”, коротко відповів Альє. Розвів руки в жесті, який означав щось середнє між безсиллям і самозреченням, тоді звернувся до Браманти: “Він ваш”.

І П’єр заверещав у піднесенні: “Assez, assez, le sacrifice humain, le sacrifice humain!”

“Так, нехай він умре, ми однаково знайдемо відповідь”, із таким самим запалом закричала Мадам Олькотт, яка знов з’явилася на сцені і кинулася до Бельбо.

Майже водночас заборсалась Лоренца. Вислизнувши з обіймів гігантів, вона стала у підніжжі шибениці перед Бельбо, з розпростертими руками, мовби бажаючи зупинити наступ, і крізь сльози закричала: “Та ви всі з глузду з’їхали, ну хто ж так робить?” Альє, який уже відступив був назад, зупинився на мить у нерішучості, тоді підбіг, щоб утримати її.

Потім усе відбулося впродовж якоїсь миті. З розпущеним волоссям, палахкочучи злістю, немов Медуза, Олькотт простягла свої пазурі до Альє, дряпаючи йому обличчя, а тоді відштовхнула його набік з усією стрімкістю, яку вона набрала, кидаючись на нього. Альє відступив, спіткнувшись ногою об жарівницю, зробив пірует навколо своєї осі, наче деревіш, і, вдарившись головою об якусь машину, впав на землю з обличчям, залитим кров’ю. В ту саму мить П’єр кинувся до Лоренци, по дорозі виймаючи з піхов кинджал, що висів у нього на грудях. Тепер він був обернений до мене спиною, я не одразу зрозумів, що сталося, але тут побачив, як Лоренца з восковим обличчям ковзнула додолу, до ніг Бельбо, а П’єр підніс дого-

ри лезо, горлаючи: “Enfin, le sacrifice humain!” А потім, обернувшись до нави, закричав великим голосом: “Г’а Cthulhu! Г’а S’ha-t’n!”

Уся юрба, яка наповнювала наву, почала метушитися, дехто падав, втративши рівновагу, інші, здавалося, ось-ось перекинуть машину Кюньйо. Я почув — принаймні так мені здалося, хоч я не міг би й уявити собі такої гротескової деталі — голос Гарамона, який говорив: “Прошу вас, панове, майте хоч краплю виховання...” Браманті в екстазі став навколішки перед тілом Лоренци, декламуючи: “Асар, Асар! Хто хапає мене за горло? Хто прибиває мене до землі? Хто пронизує кинджалом моє серце? Я не гідний переступити поріг дому Маат!”

Можливо, ніхто цього не хотів, можливо, вистачило б принесення в жертву Лоренци, але ревнителі вже просувалися до осердя магічного кола, яке завдяки нерухомості Маятника стало доступним, і хтось — я б присягнувся, що то був Арденті — гелпнувся, підштовхуваний іншими, об стіл, який буквально зник, вислизнув з-під ніг Бельбо, і водночас, під дією того самого поштовху, розпочав своє рвучке й нестримне коливання Маятник, захоплюючи з собою свою жертву. Під вагою кулі линва натягнулася і, обкрутившись навколо, стиснула зашморгом шию мого бідолашного друга. Він підстрибнув у повітрі, повис на линві Маятника і, рвучко пролетівши до східного краю хорів, тепер, уже бездиханний (сподіваюсь), повертався назад у моєму напрямку.

Топчучи всіх поспіль, юрба знову відступила до країв, аби дати чудові простір. Штукар, який підштовхував кулю, захмелівши від воскресіння Маятника, допомагав його рухові, торкаючись безпосередньо тіла повішеного. Вісь коливання утворювала діагональ, що йшла від моїх очей до одного з вікон — безперечно, до того, де був вишкрябаний просвіток, крізь який через кілька годин повинен був проникнути перший промінь сонця. Тому я не бачив, як коливався Якопо, але гадаю, що все виглядало саме так, саме таку фігуру він виписував у просторі...

Голова Бельбо була другою кулею, нанизана вздовж лінії линви, що йшла від основи до ключа склепіння. І — як би це сказати — коли металева куля відхилялася праворуч, голова Бельбо, наче ще одна куля, відхилялася ліворуч, а потім навпаки. Впродовж певного часу дві кулі схилилися у протилежних напрямках, і тому фігура, яка мчала крізь простір, мала не прямолінійну, а трикутну структуру. Але якщо голова Бельбо підкорялася тязі напруженої

линви, то його тіло — можливо, спершу в останньому спазмі, а потім у судомній жвавості дерев'яної ляльки — вирисовувало в порожнечі інші лінії, незалежно від голови, линви та кулі внизу, націлившись руками в один бік, а ногами — в інший. І в мене було відчуття, що якби хтось сфотографував цю сцену сполученими камерами Майбріджа, фіксуючи на плівці кожен момент у просторовій послідовності, реєструючи дві крайні точки, в яких опинялася голова в кожен період, дві точки, де зупинялася куля, точки ідеального перехрещення незалежних одна від одної линв голови та кулі й проміжні точки, позначені крайніми точками площини коливання тулуба та ніг, виявилось би, що повішений на Маятнику Бельбо нарисував у порожнечі дерево сфірот, підсумовуючи у свою екстремальну мить долю всіх світів, фіксуючи у своєму блуканні десять фаз безживного видиху та випадання того, що божественне, у світ.

Підштовхувач продовжував попихати цю скорботну гойдалку, але поступово, внаслідок якогось потворного додавання сил, якоїсь міграції енергій, тіло Бельбо знерухоміло, і линва з кулею коливалася лише на відтинку від його тіла до землі, а решта линви, яка з'єднувала Бельбо зі склепінням, простопадно повисла. І так Бельбо, втікши від помилки світу та його подій, тепер сам став точкою підвісу, Нерухомою Опорою, Місцем, до якого прикріплене склепіння світу, а куля на линві коливалася лише під його ногами, від одного полюса до другого, безупинно, земля тікала з-під неї, вказуючи на щораз то новий континент — і куля не могла, й ніколи не зможе вказати, де знаходиться Пуп Світу.

Збіговисько дияволістів, на хвилю приголомшене цим дивовижним явищем, знову почало горланити, а я тим часом сказав собі, що тепер історія справді добігла кінця. Якщо Год — це сфера Слави, Бельбо здобув свою славу. Один-єдиний відважний жест примирив його з Абсолютом.

Ідеальний маятник складається з надзвичайно тонкої линви, яка не піддається стисканню і скручуванню, має довжину L , а до центру ваги має прикріплену певну масу. Для кулі центром ваги є її центр, для людського тіла — це точка на висоті 0,65 його зросту, якщо міряти від стіп. Якщо зріст повішаника 1,70 м, центр ваги знаходиться на висоті 1,10 м від його стіп, і довжина L становить цю довжину. Тобто, якщо голова разом із шиєю має довжину 0,30 м, центр ваги знаходиться на висоті $1,70 - 1,10 = 0,60$ м від голови і на відстані $0,60 - 0,30 = 0,30$ м від шиї повішаника. Період малих коливань маятника, визначений Гюйгенсом, дається формулою:

$$T \text{ (секунди)} = \frac{2\pi}{\sqrt{g}}\sqrt{L} \quad (1)$$

де L — у метрах, $\pi = 3,1415927\dots$, а $g = 9,8 \text{ м/с}^2$. З цього випливає, що формула (1) дає:

$$T = \frac{2 \cdot 3,141527}{\sqrt{9,8}}\sqrt{L} = 2,00709\sqrt{L}$$

тобто приблизно:

$$T = 2\sqrt{L} \quad (2)$$

Зверніть увагу: T не залежить від ваги повішаника (рівність людей перед Богом)...

Подвійний маятник з двома масами, прикріпленими до тої самої линви... Якщо зрушити масу A , вона коливається і через якийсь час зупиняється, тоді починає коливатися маса B . Якщо спаровані маятники мають різні маси або різну довжину, енергія переходить від одного маятника до іншого, але ритми цих коливань енергії різні... Це блукання енергії відбувається навіть тоді, коли замість того, щоб змістивши масу A , примушувати її

вільно коливатися, продовжуємо періодично прикладати до неї силу. Тобто якщо вітер віятиме поривами, які безладно штовхатимуть повішаника, по якомусь часі повішаник перестане рухатися, і почне коливатися линвашибениця, немовби прикріплена до повішаника.

(З приватного листа від Маріо Сальвадорі, Колумбійський університет, 1984)

У цьому місці я нічого більше не міг дізнатися. Я скористався з гарמידеру, щоб дістатися до статуї Грамма.

П'єдестал був усе ще відкритий. Я ввійшов, спустився вниз і в кінці сходів опинився на освітленому лампочкою малому майданчику, з якого починалися кам'яні кручені сходи. Пройшовши по сходах, я ввійшов у тьмяно освітлений коридор з досить високим склепінням. Спершу я не усвідомлював, де знаходжуся і звідки походить звук плюскогу води, що долинав до мене. Відтак мої очі звикли до півмороку: я був у каналізаційному тунелі; щось на зразок огорожі з поручнями забезпечувало мене від падіння в воду, але не перешкоджало мені відчувати огидний, напівхімічний, напіворганічний сморід. Принаймні одне з усієї нашої історії було правдиве: паризька каналізація. Каналізація Кольбера, Фантомаса, де Ко?

Я продовжував іти головним тунелем, не звертаючи в темніші відгалуження і маючи надію, що якийсь знак вкаже мені, де я маю закінчити свою підземну втечу. В будь-якому випадку, я тікав подалі від Консерваторію, і порівняно з тим царством ночі паризькі стічні канали були полегшею, свободою, чистим повітрям, світлом.

Я мав перед очима один-єдиний образ — ієрогліф, накреслений на хорах мертвим тілом Бельбо. Я ніяк не міг зрозуміти цього контуру, якому саме рисункові він міг відповідати. Тепер я знаю, що це був закон фізики, але спосіб, у який я про це дізнався, робив це явище ще символічнішим. Тут, у замиському будинку Якопо, між його численними нотатками, я знайшов чийсь лист, у якому на його прохання розповідалося, як функціонує маятник і як він повів би себе, якби вздовж його линви була підвішена ще одна вага. Отже, Бельбо, хтозна-відколи, думаючи про Маятник, уявляв собі його і як Синай, і як Голгофу. Він загинув не як жертва недавно сфабрикованого Плану, він віддавна готував свою смерть у своїй уяві, але

не знав, що вважаючи себе позбавленим права творити, своїми фантазіями він проектує дійсність. А може, й ні, може, він захотів померти отак, аби довести самому собі та іншим, що навіть коли бракує геніальності, уява завжди творча.

У певному розумінні, програючи, він здобув перемогу. Або програв усе, хто-бо готовий піти на цей єдиний спосіб перемоги? Програв той, хто не збагнув, що перемога була в чомусь іншому. Але в суботу ввечері я цього ще не знав.

Я йшов тунелем, *atens*, як Постель, можливо, заблукавши в тій самій темряві, що й він, і раптом побачив знак. Яскравіша лампочка, підвішена на стіні, показувала мені якісь ніби тимчасові сходи, що вели до дерев'яної ляди. Я спробував ними піднятися і опинився в захаращеній порожніми пляшками пивниці, що виходила в коридор із двома туалетами, з фігурками чоловіка та жінки на дверях. Я був у світі живих.

Я зупинився, важко дихаючи. Допіру в цю хвилину я згадав про Лоренцу. Тепер я заплакав. Але вона вислизнула з мого нутра, мовби її ніколи й не існувало. Я не міг навіть пригадати її обличчя. В тому світі мертвих вона була наймертвіша.

В кінці коридору були ще одні сходи, за ними двері. Я ввійшов до задимленого і смердючого приміщення, то був якийсь шинок, бістро, орієнтальний бар, темношкірі кельнери, пропітнілі завсідники, жирні шашлики і кухлі пива. Я ввійшов тими дверима, наче щойно вийшов звідси, як клієнт, що виходив помочитися. Ніхто не звернув на мене уваги, хіба що чоловік за касою, який, постерігши мою появу в глибині приміщення, зробив мені непомітний знак примруженими очима, о'кей, ніби кажучи, мені все ясно, проходи, я нічого не бачив.

Якби око могло бачити демонів, що населяють світ, існування стало б неможливе.

(Талмуд, *Брахот*, 6)

Я вийшов з бару й опинився посеред світел Порт Сен-Мартен. Орієнтальним був шинок, з якого я вийшов, орієнтальними були й ще освітлені крамниці навколо. Запах кускасу і фалафелю. І натовп. Зграйки зголоднілих молодих людей, у багатьох спальні мішки. Я не міг пройти до бару, щоб чогось випити. Спитав якогось хлопчину, що відбувається. Маніфестація, наступного дня мала бути велика маніфестація проти закону Саварі. Учасники прибувають автобусами.

Якийсь турок — а може, перевдягнений друг чи ісмаїліт — поганою французькою запрошував мене зайти кудись. Нізачо в світі. Тікати мерщій з цього Аламуту. Я не знаю, хто на службі в кого. Нікому не можна довіряти.

Я перейшов через перехрестя. Тепер я чув лишень звук своїх кроків. Це перевага великих міст — варто тобі тільки відійти на кілька метрів, як знов опиняєшся на самоті.

Але раптом, через декілька кварталів, ліворуч од мене блідо замаячів у ночі Консерваторій. Зовні він виглядав досконалим. Пам'ятник, який спить сном праведника. Я продовжував йти на південь, до Сени. Я мав на гащі певну мету, але вповні її не усвідомлював. Я хотів запитати в когось, що ж саме відбулося.

Бельбо мертвий? Наді мною безхмарне небо. Я нашттовхуюсь на групу студентів. Вони мовчазні, наче в полоні *genius loci*. Ліворуч — обриси Сен-Ніколя-де-Шан.

Я продовжую йти вулицею Сен-Мартен, через вулицю оз'Ур, вона велика, схожа на бульвар, я боюся втратити напрямок, але який саме, не знаю. Озираюся навколо і на розі праворуч бачу дві вітрини *Editions Rosicruciennes*. Вони темні, але почасти у світлі вуличних ліхтарів, а почасти у світлі ліхтарика мені вдається розгледіти, що там міститься. Книги і предмети. Історія євреїв, граф Сен-Жермен, алхімія, прихований світ, таємні будинки Розі і Хреста, послання будівничих соборів, катари, Нова Атлантида, єгипетська медицина, храм Карнаку, Бгагавадгіта, реінкарнація, розенкройцерські

хрести і канделябри, бюсти Ісиди та Осіріса, куріння в коробках та у плитках, карти таро. Кинджал, циновий ніж для розрізання паперу з круглим руків'ям, прикрашеним печаттю Рози і Хреста. Навіщо все це, вони що, глузують із мене?

Тепер я проходжу повз фасад Бобуру. Вдень тут наче на відпусті в селі, а тепер майдан майже порожній, де-не-де якась мовчазна грушка сонних людей, рідкі світла пиварень навпроти. Це правда. Великі душники, що вбирають енергію з землі. Можливо, юрби, які наповнюють майдан удень, потрібні, щоб давати вібрацію, герметична машина живиться свіжою плоттю.

Церква Сен-Меррі. Навпроти — книгарня Вуївр, на три чверті окультистична. Я не повинен дозволити, щоб мене охопила істерика. Повертаю на рю де Ломбард, можливо, щоб уникнути шерехи дівчат-скандинавок, які, сміючись, виходять з іще відчиненого шинку. Замовкніть, хіба ви не знаєте, що Лоренца теж загинула?

А чи справді вона загинула? А якби загинув я? Вулиця Ломбард: від неї перпендикулярно відгалужується вулиця Фламель, а в глибині вулиці Фламель біліє Тур Сен-Жак. На перехресті — книгарня Аркан 22, карти таро і маятники. Ніколя Фламель, алхімік, алхімічна книгарня і вежа Сен-Жак, біля підніжжя якої лежать великі білі леви, непотрібна пізньоготична вежа на березі Сени, від неї навіть узяв назву один езотеричний часопис, на цій вежі Паскаль здійснював експерименти над вагою повітря, і там ще сьогодні, здається, на висоті 52 метри знаходиться станція кліматологічних досліджень. А може, Вони починали тут, перед тим як збудували Ейфелеву вежу. Адже існують привілейовані місця. І ніхто цього не помічає.

Вертаю в напрямку до Сен-Меррі. Знов дівочий сміх. Я не хочу бачити людей, обходжу навколо церкви, йдучи вулицею Клюатр Сен-Меррі, у трансепті бачу старовинні двері з необробленого дерева. Ліворуч відкривається площа, крайня межа Бобуру, освітлена як удень. На відкритому майдані — на воді басейну чи штучного ставу плавають машини Тінгелі та інші різнобарвні артефакти, похмурі обороти зубчастих коліс, а в глибині бачу риштування труб з Дальміне та великі роззявлені пащі Бобуру — неначе Титанік, покинутий коло поїдженої плющем стіни, затоплений у місячному кратері. Там, де не повелося соборам, чутно шепіт великих трансокеанських тунелів, які перебувають у контакті з Чорними Дівами. Їх зможе знайти тільки той, хто зуміє обпливти навколо Сен-Меррі. А отже, треба продовжувати, в мене є слід, я от-от викрию одну з їхніх інтриг, інтригу Темних, яку Вони плетуть у самому серці *Ville Lumirée*.

Звертаю на вулицю де Жюж Консюль, опиняюся перед фасадом Сен-Меррі. Не знаю чому, але щось спонукує мене ввімкнути ліхтарик і спрямувати його на портал. Пізня готика, декоративні арки.

І раптом, шукаючи те, чого я не сподівався знайти, я побачив на дугастому склепінні порталу його.

Бафомет. Саме там, де з'єднуються піварки, на верхівці першої знаходиться голуб Святого Духа зі славою у вигляді кам'яних променів, а на другій, обступлений ангелами у молитві — він, Бафомет, зі своїми жаскими крилами. На фасаді церкви. Без жодного сорому.

Чому саме там? Тому що ми недалеко від Храму. А де Храм, чи те, що від нього залишилося?

Повертаю назад, прямою на північний схід і опиняюся на розі вулиці Монморансі. Під номером 51 стоїть будинок Ніколя Фламель. Між Бафометом і Храмом. Передбачливий спагірик добре знав, з ким треба рахуватися. Повні огидного бруду *poubelles*, а перед ними — будинок невиразної епохи, Таверна “Ніколя Фламель”. Старовинна будівля, її відреставрували для туристів, дияволістів найнижчого рангу, гиліків. Поруч примістився бар в американському стилі з рекламою Apple: “Secouez vous les puces”. Майкрософт Гермес. Директорія Темура.

Тепер я на вулиці дю Тампль, прямою нею і підходжу до перехрестя з вулицею Бретань, де бідо синіє сквер дю Тампль — схожий на цвинтар парк, некрополь принесених у жертву лицарів.

Вулиця Бретань, перехрестя з вулицею В'ей дю Тампль. На вулиці В'ей дю Тампль, за перехрестям з вулицею Барбетт, є дивні крамниці, де продаються електричні лампи чудернацької форми, у вигляді качки чи листка плюща. Надто вже підкреслено сучасні. Не дам себе обдурити.

Вулиця Фран-Буржуа: я в Марє, я знаю цю дільницю, зараз з'являться старі кошерні ятки, що спільного мають євреї з тамплієрами, адже ми дійшли висновку, що їх місце в Плані повинні зайняти асасини з Аламуту? Чому вони тут? Чи я шукаю відповіді? Ні, можливо, я лиш хочу відійти подалі від Консерваторію. Або, може, хаотично прямою до якогось певного місця, я знаю, що воно не тут, але хочу згадати, де воно може бути, як Бельбо, що уві сні шукав забуту адресу.

Зустрічаю групу людей, вони поводять себе безпардонно. Злісно сміючись, вони крокують у розпорошеному порядку, змушуючи мене зійти з хідника. На якусь мить мене охоплює страх, що це посланці

Гірського Старця, які полюють за мною. Це неправда, вони зникають у ночі, але розмовляють вони якоюсь чужою мовою, яка сичить шийтським, талмудичним, коптійським сичанням, мов змія в пустелі.

Назустріч мені прямують андрогінні фігури у довгих хламидах. Хламиди розенкройцерів. Вони минають мене, звертаючи вулицею де Севіньє. Уже глибока ніч. Я втік з Консерваторію, щоб повернутися до міста для всіх, а тепер усвідомлюю, що місто для всіх задумане як катакомби, де переважають переходи для втаємничених.

Пияк. Можливо, прикидається. Не довіряти, ніколи не довіряти. Я надібую ще відчинений бар, кельнери у довгих, аж до литок, хвартуках уже збирають стільці та столики. Я ще встигаю увійти і мені наливають пива. Я вихиляю його одним духом і замовляю ще одне. “Яка спрага, еге ж?” заговорює один із них. Але без приязні, з підозрою. Звичайно ж, у мене спрага, я нічого не пив від п'ятої пополудні, але щоб мати спрагу, не обов'язково провести ніч під маятником. Телепні. Я розплачуюся і йду геть, поки вони ще не запам'ятали рис мого обличчя.

Опиняюся на розі майдану де Вогез. Проходжу повз портики. В якому то старому фільмі вночі на майдані де Вогез звучали самотні кроки Матіаса, божевільного вбивці-ножівника? Я зупиняюся. За мною чутно чийсь кроки? Звичайно ж, вони теж зупинилися. Вистачило б кількох музейних вітрин, щоб ці портики перетворилися в зали Консерваторію.

Низькі стелі будинків XVI сторіччя, повнолуки арки, галереї з гравюрами, антикваріатом, меблями. Майдан де Вогез, низький, зі старими, потрісканими, пооббиваними, поїдженими проказою брамами, тут мешкають люди, які сто років не рухалися з місця. Люди у жовтих хламидах. Майдан, де мешкають самі набивачі опудал. Вони виходять з дому лише вночі. Їм відомо, де є та плита, той люк, через який можна проникнути в *Mundus Subterraneus*. На очах усіх.

L'Union de Recouvrement des Cotisation de sécurité sociale et d'allocations familiales de la Patellerie, будинок 75, пом. 1. Брама нова, можливо, тут мешкають багатії, але одразу за нею — стара брама, обдерта, як дім на вулиці Сінчеро Ренато, відтак під номером 3 — недавно відновлена брама. Гиліки та пневматики поперемінно. Володарі та їх раби. А ось щось схоже на арку, забиту дошками. Нема сумніву, тут була окультистична книгарня, а тепер її вже нема. Виселився цілий квартал. Евакуація впродовж одної ночі. Як Альє. Тепер вони знають, що хтось знає, і починають ховатися в підпілля.

Я на розі вулиці Біраг. Бачу нескінченну вервечку портиків, без жодної живої душі, я б волів, щоб було темно, але вулиця освітлена жовтим світлом ліхтарів. Якби я закричав, ніхто б мене не почув. Мовчазні, за наглухо замкненими вікнами, з яких не проникає навіть найменша смужка світла, набивачі опудал тільки їдко посміхнулися б у своїх жовтих хламадах.

А втім ні, між портиками та центральним парком запарковані автомобілі, і зрідка проходить якась тінь. Але це не робить вулицю привітнішою. Велика німецька вівчарка переходить мені дорогу. Чорний пес блукає сам уночі. А де ж Фауст? Може, звелів вірному Вагнерові вивести пса помочитися?

Вагнер. Ось думка, яка крутилася у мене в голові, не виходячи на поверхню. Доктор Вагнер, саме він мені потрібний. Він зможе сказати мені, що я марю, що я приймаю привиди за дійсність. Він зможе сказати мені, що все це неправда, що Бельбо живий, а ніякого Тресу нема. Яке полегшення, якщо я хворий.

Я майже бігом покидаю майдан. За мною їде машина. Ні, вона, напевно, лише шукає місце, щоб запаркуватися. Я зашпортуюсь об пластикові мішки зі сміттям. Машина паркується. Я їй не потрібен. Виходжу на вулицю Сент-Антуан. Шукаю таксі. Немовби почувши мої думки, таксі під'їжджає.

Я кажу водієві: "Sept, avenue Elisée Reclus".

Je voudrais être la tour, pendre à la Tour Eiffel.

(*Blaise Cendrars*)

Я не знав, де це, і не наслідювався запитати у таксиста, адже о такій порі таксі беруть, щоб дістатися до себе додому, інакше ця людина як мінімум убивця, з іншого боку, він незадоволено бурчав, що в центрі все ще повно цих проклятих студентів, всюди море автобусів, нечувано, якби його воля, він поставив би їх усіх під стінку, і що найкраще поїхати окільним шляхом. Він зробив коло практично довкруг цілого Парижу і врешті залишив мене під будинком номер сім на якійсь відлюдній вулиці.

Тут не було жодного доктора Вагнера. То може, під номером сімнадцятим? Чи двадцять сьомим? Я зробив дві-три спроби, потім опам'ятався. Навіть якби я знайшов потрібну браму, хіба я справді намірявся витягнути доктора Вагнера з ліжка о такій порі, щоб розповісти йому свою історію? Я опинився тут із тих самих причин, із яких мандрував від Порт-Сен-Мартен до майдану Воєз. Я втівав. А тепер я втік з місця, у яке потрапив, тікаючи від Консерваторію. Я потребував не психоаналітика, а гамівної сорочки. Або трохи сну. Або Лії. Щоб вона взяла мою голову і сильно притисла її між грудьми та пахвою, шепочучи мені, поведься чемно.

Я шукав доктора Вагнера чи авеню Елізе Реклю? Адже тепер я пригадав собі, на цю назву я натрапив, шукаючи у книгах елементи для Плану, я знайшов її в якогось автора з минулого століття, який написав книгу, не пам'ятаю вже яку, про землю, про підземелля, про вулкани; під приводом академічних студій з географії він стромляв носа у Підземний Світ. Один із них. Я тікав від них і завжди знаходив їх навколо себе. Поступово, впродовж кількох століть, вони окупували цілий Париж. І решту світу.

Треба вертатися до готелю. Чи вдасться мені зловити ще одне таксі? Якщо я правильно зрозумів, я опинився десь на далекому передмісті. Я рушив у напрямку, звідки доходило ясніше й розпо-рошеніше світло і де було видно відкрите небо. Сена?

І, дійшовши до рогу, я побачив її.

Ліворуч від мене. Я повинен був передбачити, що вона причаїлася десь неподалік, у цьому місті назви вулиць містять недвозначні

натяки, вони завжди попереджають, тим гірше для мене, що я про це не подумав.

Вона була там — бридкий мінеральний павук, символ, знаряддя їхньої влади: я повинен був тікати геть, а натомість відчував, що мене притягує ця павутина, я водив головою знизу догори і навпаки, неспроможний охопити її єдиним поглядом, адже я практично перебував усередині неї, вона простромлювала мене тисячею своїх пругів, я відчував, як мене бомбардують, падаючи звідусіль, її залізні заслони, варто було їй ворухнутися — й вона могла б розчавити мене одною зі своїх металевих лап.

La Tour. Ейфелева вежа. Я був у єдиній точці міста, де її не видно здалеку, де її профіль не височить приязно над океаном дахів, фривольний, наче на картині Дюфі. Вона була зверху, насуваючись прямо на мене. Я здогадувався, де її верхівка, але спершу я обійшов її навколо, потім ступив у середину її основи, затиснутий між одною її ногою й іншою, я бачив її щиколотки, черево, геніталії, вгадував запаморочливі нутрощі, з'єднані через стравохід із шиєю цієї політехнічної жирафи. Хоч уся в дірках, вона могла притьмарити все світло навколо, і в міру мого просування вона з різних перспектив виставляла переді мною численні дупласті склепіння, що обрамляли отвори, які виходили у п'тьму.

Онде ліворуч від неї, ще низько над обрієм, у напрямку на північний схід зійшов серп місяця. Іноді вежа показувала його мені у рамці, неначе він — оптична ілюзія, відблиск одного з її вигнутих щитів, але варто мені було зрушити з місця, як щити змінювали форму, місяць зникав, заплутавшись між металевими ребрами, цей звір роздер його, перетравив, відправив в інший вимір.

Тессеракт. Чотиривимірний куб. Аж ось крізь арку я побачив рухоме світло, навіть два світла, червоне й біле, вони блимали — ясна річ, це літак у пошуках Руассі, чи Орлі, чи чого там іще. Але вмить — чи це я зрушив з місця, чи літак, чи Вежа — світла зникли за одним із ребер, я очікував побачити їх в іншій рамці, але вони не з'явилися. Вежа мала сотню рухомих вікон, і через кожне виднів інший сегмент часопростору. Її ребра не позначали евклідових складок, вони розбивали тканину космосу, трансформували катастрофи, гортали сторінки паралельних світів.

Хто сказав, що шпиль цього Собору Тандитної Богоматері був призначений для того, щоб *"suspendre Paris au plafond de l'univers?"* Навпаки, він був потрібний, щоб підвісити всесвіт до свого власного шпиля — це природно, хіба це не Ерзац Маятника?

Які назви їй давали? Самотня свічка, порожній обеліск, слава залізному дротіві, апотеоза батерейки, повітряний вівтар ідолопоклонницького культу, бджола у серці рози вітрів, сумна як руїна, бридкий колос кольору ночі, шпетний символ непотрібної сили, абсурдне чудо, безглузда піраміда, гітара, каламар, телескоп, розтягнута як промова міністра, стародавній бог і модерний звір... Вона була всім цим і ще чимось, і якби я мав шосте чуття Володарів Світу, тепер, перебуваючи в полоні пучка її голосових зв'язок, інкрустованих гайкоподібними поліпами, я почув би, як вона хрипко шепоче музику сфер, адже в цю мить Вежа саме висмоктувала з серця порожнистої землі хвилі й передавала їх усім менгірам світу. Кореняк з найжачених цвяхами шарнірів, хребетний артроз, протез протеза — який жах, якби Вони хотіли розтрощити мене в безодні, їм довелося б кинути мене з того місця, де я знаходився, до вершини. Нема сумніву, я прибував із подорожі крізь центр землі, мене охоплювало запаморочення антигравітації, наче я потрапив до антиподів.

Ні, це не був плід нашої уяви, тепер Вежа здавалася мені грізним доказом Плану. Але невдовзі вона помітить, що я — шпигун, ворог, зернятко пороху в механізмі, образом і двигуном якого вона була, — розширить непомітно один з ромбів свого свинцевого мережива і поглине мене, і я зникну в складці її ніщоти, перенесений в Іншість.

Якщо я ще трохи зостануся під цим плетивом, її великі кігті стиснуть мене, вони викривляться, наче ікла, втягнуть мене, а тоді звір знову набере своєї похмурої пози гострилки для олівців, злочинної та лиховісної.

Ще один літак: він прибував з ніщоти, його породила вона поміж своми хребцями безм'ясого мастодонта. Я дивився на неї, вона не мала кінця, як проект, задля якого вона народилася. Якби я міг залишитися, не боячись бути пожертим, я б міг прослідкувати за її переміщеннями, за її повільним обертанням, за її нескінченно малими втратами та відновленнями рівноваги під холодним вітерцем течій. Можливо, Володарі Світу вміли інтерпретувати її як геомантичний рисунок, читати в її непомітних метаморфозах вирішальні сигнали, страхітливі веління. Вежа веретенилася над моєю головою, наче викрутка Містичного Полюса. А може, ні, вона стояла непорушно, немов намагнічена підпора, і примушувала обертатися небесне склепіння. Але в будь-якому випадку вона викликала однакове запаморочення.

Як добре Вежа себе захищає, говорив я собі, здалеку вона приязно підморгує, але варто тобі підійти ближче, варто спробувати

проникнути в її таємницю, і вона знищить тебе, заморозить твої кістки, всього лиш показавши тобі безглуздий жах, з якого вона зроблена. Тепер я знаю, що Бельбо мертвий і що План справді існує, адже існує Вежа. Якщо мені не вдасться втекти, втекти ще раз, я не зможу розповісти про це нікому. Треба бити на сполох.

Якийсь шум. Годі, треба повертатися до реальності. З великою швидкістю мчить таксі. Мені стрибком удається вирватися з магічного кола, я щосили махаю руками, ризикуючи потрапити під колеса, бо таксист гальмує лише в останню секунду, мовби не маючи бажання зупинитися — під час їзди він сказав мені, що проїжджаючи під Вежею вночі, він теж відчуває страх і натискає на газ. “Чому?” запитав я. “Parce que... parce que ça fait peur, c'est tout”.

Невдовзі я був у своєму готелі. Мені довелося довго дзвонити, щоб розбудити сонного порт'є. Я сказав собі: тепер тобі треба поспати. Все решта завтра. Я взяв декілька пігулок, достатньо, щоб отруїтися. Далі я вже нічого не пам'ятаю.

Має безумство превеликої покої, що кожного
приймуть, осіб усякого покрою,
надто ж владущих, ладних силати грошвою.

(Себастьян Брант, *Корабель дурнів*, 46)

Я прокинувся о другій пополудні в запамороченому й катато-
нічному стані. Я все чітко пам'ятав, але не мав жодної гарантії, що
те, що я пам'ятав, було правдою. Спершу я подумав, що треба спу-
ститися вниз, щоб купити газети, тоді сказав собі, що у всякому
випадку, навіть якби відразу після події у Консерваторій проникла
сотня сипаїв, у вранішніх газетах новина з'явиться не встигла б.

Зрештою, того дня Париж був заклопотаний іншим. Мені од-
разу повідомив це портъє, ледве я зійшов униз, щоб пошукати, де б
можна випити кави. У місті панував розгардіяш, багато станцій
метро були зачинені, у деяких місцях поліція застосовувала силу,
студентів було надто багато і вони переходили всякі межі.

Я знайшов у телефонній книзі номер доктора Вагнера. Я навіть
спробував зателефонувати, але, ясна річ, у неділю в його кабінеті
нікого не було. Зрештою, я мусив піти до Консерваторію, щоб переві-
рити ситуацію. Я пам'ятав, що в неділю пополудні він відчинений.

Латинський квартал вирував. Галасуючи, проходили групи з
прапорами. На Іль-де-ля-Сіте я побачив барикаду поліції. В даліні
чулися постріли. Так, мабуть, було в шістдесят восьмому. Десь коло
Сент-Шапель відбулася сутичка, я відчував запах сльозоточивого
газу. Я почув клацання замків, однак не знав, хто це — студенти чи
поліціанти, люди навколо мене бігли, ми сховалися за огорожею,
перед нами стояв поліцейський кордон, а на вулиці тривали сутички.
Який сором, разом з підстаркуватими буржуа я очікую, коли заспо-
коїться революція.

Потім я знайшов вільний шлях і, кружляючи бічними вулич-
ками навколо старого ринку, врешті опинився на вулиці Сен-Мар-
тен. Консерваторій був відчинений, біля нього — білий дворик, на
фасаді — плита: "Консерваторій мистецтв та ремесел, закладений
декретом Конвенту 19 вандем'єра III року... в колишньому пріораті
Сен-Мартен-де-Шан, уфундованому в XI столітті". Все як завжди,
невеличка недільна юрба, байдужа до студентської гулянки.

Я увійшов — у неділю вхід безкоштовний — і все було так, як учорашнього пополудня о п'ятій. Охоронці, одвідувачі, Маятник на своєму звичному місці... Я шукав слідів того, що відбулося, але, якщо воно відбулося, хтось дуже сумлінно все прибрав. Якщо воно відбулося.

Не пам'ятаю, як я провів решту пополудня. Не пам'ятаю навіть, що я бачив, тиняючись вулицями, змушений іноді збочувати, щоб уникнути штовханини. Знічев'я спробував зателефонувати до Мілану, забобонно набрав номер Бельбо. Тоді номер Лоренци. Врешті видавництва Гарамон, у якому не могло бути нікого. І все ж, якщо ця ніч — це ще сьогодні, все це відбулося вчора. Однак від передвчора до сьогоднішньої ночі проминула вічність.

Надвечір я збагнув, що нічого не їв. Я потребував спокою і певного комфорту. Біля Форум-дез-Аль я зайшов до ресторану, який обіцяв рибні страви. Навіть занадто розкішно. Стіл якраз навпроти акваріуму. Всесвіт, нереальний достатньою мірою, щоб знову кинути мене в атмосферу абсолютної підозрливості. Випадковостей не буває. Ця рибина скидається на астматичного гесихаста, який, втрачаючи віру, оскаржує Бога в тому, що той позбавив усесвіт сенсу. Саваоте, Саваоте, як ти міг бути таким лукавим, змушуючи мене думати, що тебе нема? Плоть огортає світ своєю владою, наче гангрена... Інша рибина нагадує Мінні, вона лупає довгими віями і складає губки сердечком. Мінні — наречена Мікі-Мауса. Я їм *salade folle* із м'якою, наче тіло дитини, тріскою. З медом і перцем. Павлікіяни тут як тут. Ота рибина ширяє поміж коралами, наче аероплан Бреге, повільно вдаряючи крилами лускокрильця, сто шансів проти одного, що її зародок гомункулюса, продірявлений, покинутий на дні атанору, лежить на смітнику навпроти дому Фламелья. А це — рибина-тампліер у чорній броні, вона шукає Ноффо Деї. Вона торкається астматичного гесихаста, який зосереджено й розгнівано пливе до невимовного. Я відвертаю погляд, на другому боці вулиці бачу вивіску іншого ресторану, "У Р..." У Розі і Хреста? У Ройхліна? У Розіспертіуса? У Рагоціца-родьрачковського? Знаки, знаки...

Якщо добре подумати, єдиний спосіб збити диявола з пантелику полягає в тому, щоб переконати його, що ти в нього не віриш. У мой нічний утечі Парижем, у видінні Вежі нічого дивного не було. Не дивно, що побачивши в Консерваторії те, що я побачив, або повірив, що побачив, я виходжу і переживаю місто, як мару. Але що ж я бачив у Консерваторії?

Я конче мушу поговорити з доктором Вагнером. Не знаю, чому я вбив собі в голову, що це панацея, але я був у цьому переконаний. Терапія словом.

Як я дожив до сьогоднішнього ранку? Здається, я зайшов до кінотеатру, де показували *Даму з Шанхаю* Орсона Веллза. Коли дійшло до сцени з дзеркалами, я не витримав і вийшов. Але, може, все було зовсім не так, може, все це було плодом моєї уяви.

Я зателефонував докторові Вагнерові сьогодні вранці, о дев'ятій, прізвище Гарамон допомогло мені подолати опір секретарки, доктор, як здавалося, згадав мене і, зважаючи на терміновість, яку я йому змалював, звелів мені прийти одразу ж, о дев'ятій тридцять, перед тим, як надійдуть інші пацієнти. Він здався мені люб'язним і співчутливим.

Можливо, візит у доктора Вагнера мені теж тільки снився. Секретарка спитала мої дані, приготувала картку, я заплатив гонорар. На щастя, в мене вже був зворотний квиток.

Кабінет невеликих розмірів, без канапи. Вікна, що виходять на Сену, ліворуч тінь Вежі. Доктор Вагнер прийняв мене з професійною привітністю — по суті, цілком правильно, адже тепер я був його клієнтом, а не одним з його видавців. Щирим і спокійним жестом він запросив мене сісти перед ним, із протилежного боку стола, наче в якійсь установі. “Et alors?” Сказавши це, він штовхнув своє обертове крісло й повернувся до мене спиною. Він сидів з похилою головою і, як мені здалося, зі сплеченими руками. Мені не залишалося нічого іншого, як почати говорити.

Я говорив, слова ринули, наче водоспад, я виклав геть усе, від початку до кінця, те, що я думав два роки тому, те, що я думав минулого року, те, що, на мою думку, думали Бельбо та Діоталлеві. І насамперед те, що сподіялося у святоіванівську ніч.

Вагнер не перебивав мене, він ні разу не кивнув головою, не виказав жодного несхвалення. Хтозна, може, він поринув у сон. А можливо, це був його метод. А я говорив. Терапія словом.

Потому я став чекати на слово, його слово, яке б мене врятувало.

Вагнер надзвичайно повільно підвівся. Не повертаючись до мене лицем, він обійшов навколо письмовий стіл і підійшов до вікна. Відтак він став зосереджено дивитися у вікно, сплівши за спиною руки.

Мовчки, впродовж десяти, п'ятнадцяти хвилин.

Потім, і далі стоячи до мене спиною, безбарвним, урівноваженим, заспокійливим голосом сказав: “*Monsieur, vous êtes fou*”.

Він навіть не ворухнувся, я теж. Ще через п'ять хвилин я зрозумів, що більш нічого він не скаже. Кінець сеансу.

Я вийшов, не попрощавшись. Секретарка обдарувала мене широким усміхом, і я знов опинився на авеню Елізе Реклю.

Була одинадцята година. Я забрав з готелю свої речі і поквапився на летовище, сподіваючись, що мені пощастить. Мені довелося чекати дві години, і я зателефонував до Мілану, до видавництва Гарамон, замовивши розмову на виплат, адже в мене не зосталося ні шеляга. Відповіла Гудрун, вона здавалася ще більш отетерілою, ніж завжди, я мусив тричі прокричати, щоб вона сказала — так, yes, oui, вона приймає дзвінок.

Вона плакала: в суботу опівночі помер Діоталлеві.

“Й нікого, нікого з його друзів на похороні сьогодні вранці, який сором! Не було навіть пана Гарамона, кажуть, він поїхав кудись за кордон. Лише я, Грація, Лючано і якийсь добродій, весь у чорному, з бородою, з кучерявими бакенбардами і в капелюсі, схожий на грабаря. Бог один зна, звідки він узявся. Але де ж ви, Казобоне? І де Бельбо? Що відбувається?”

Я пробурмотів якісь неясні виправдання і поклав слухавку. Оголосили мій рейс, і я сів у літак.

9
ΕΣΟΔ

Суспільна теорія змови... це наслідок браку віри в Бога та питання, яке з цього браку випливає: “А хто ж на його місці?”

(Karl Popper, *Conjectures and refutations*, London, Routledge, 1969, I, 4)

Політ пішов мені на користь. Я не тільки покинув Париж, але й підземелля, а навіть землю, земну кору. Лише небо і ще білі від снігу гори. Самотність на висоті десять тисяч метрів і оте відчуття сп'яніння, що його завжди дає політ, підвищений тиск усередині літака, проходження крізь легкі атмосферні збурення. Я подумав, що лише тут, у високостві я почав ставати ногами на землю. І я вирішив поставити на всьому крапку, спершу виписуючи почергові пункти у своєму блокноті, а потім, заплющивши очі, все обміркувати.

Я вирішив перелічити насамперед неспростовні докази.

Нема сумніву, що Діоталлеві помер. Мені це сказала Гудрун. Гудрун завжди залишалася поза нашою історією, вона б її не зрозуміла, а отже, вона єдина говорила правду. Потім правда, що Гарамона не було в Мілані. Звичайно, він міг бути будь-де, але той факт, що його нема і не було минулими днями, дозволяє вважати, що він був у Парижі, де я його й бачив.

Подібним чином нема Бельбо.

Тепер спробуймо припустити, що те, що я бачив у суботу ввечері в Сен-Мартен-де-Шан, справді відбулося. Можливо, не так, як це бачив я, збаламучений музикою та куріннями, але щось таки відбулося. Це схоже на історію з Ампаро. Повертаючись додому, вона, безперечно, не мала певности, що в неї вселилася Помба Жіра, але точно знала, що таки була в шатрі умбанди і що таки повірила — або поводи́ла себе так, наче повірила — що в неї вселилася Помба Жіра.

І врешті, правдою є те, що мені сказала Лія в горах, її тлумачення було абсолютно переконливе, послання з Провену було списком із пральні. Не було жодних згромаджень тамплієрів у Гранж-о-Дім. Не було жодного плану й жодного послання.

Список із пральні став для нас кросвордом з порожніми клітинками, але без окреслення слів. Отже, треба було заповнити клітинки так, щоб усе як належить сходилося. Але, можливо, це порівняння недостатньо точне. У кросворд уписуються слова, які повинні пере-

хрещуватися на спільній для них літері. У нашій грі ми перехрещували не слова, а поняття і факти, а отже, наша гра мала інші правила, яких, по суті, було три.

Перше правило — поняття пов'язуються одне з одним за аналогією. Нема закону, який би одразу визначав, чи ця аналогія добра чи погана, адже кожна річ під якимось оглядом подібна до кожної іншої. Приклад. Картоплина асоціюється з яблуком, адже обое належать до рослинного світу і мають круглу форму. Від яблука до змія переходимо за біблійною асоціацією. Від змія до бублика — за формальною подібністю, тоді від бублика до рятувального кола, а від нього — до купального костюма, від купальника до мореплавної карти, від мореплавної карти до туалетного паперу, від туалету до гігієни, від гігієни до спирту, від спирту до наркотиків, від наркотиків до шприца, від шприца до діри, від діри до ями, від ями до землі, від землі до картоплини.

Чудово. Бо друге правило говорить, що в кінці *tout se tient*, гра законна. Від картоплини до картоплини, *tout se tient*. Отже, пов'язання правильне.

Третє правило: пов'язання між фактами не повинні бути оригінальними, в тому розумінні, що слід брати лише пов'язання, котрі принаймні раз, а ще краще багато разів були встановлені в минулому іншими. Тільки так вони, будучи очевидними, здаватимуться правдоподібними.

Хіба не це мав на увазі пан Ґарамон: книги дияволістів не повинні говорити нічого нового, вони повинні повторювати вже сказане, інакше що ж залишиться від авторитету Традиції?

Ми робили саме так. Ми нічого не вигадували, окрім розміщення окремих елементів. Так робив й Арденті, він нічого не вигадував, лише доволі незграбно розмістив елементи, а оскільки він був менш освічений від нас, то елементи він мав не всі.

А Вони мали всі елементи, але не мали схеми кросворду. І тут ми — ще раз — виявилися кмітливішими.

Пригадую одну фразу, яку сказала мені Лія в горах, коли картала мене за те, що я займаюся паскудною грою: “Люди спрагли планів, і варто тобі натякнути їм про якийсь план, як вони накинуться на тебе, наче зграя вовків. Ти вигадуєш, а вони вірять. Не слід викликати до життя більше витворів уяви, ніж це потрібно”.

По суті, все завжди відбувається саме так. Юний Герострат страждає, бо не знає, як стати знаменитим. І ось він бачить фільм, у якому хирлявий хлопчина стріляє в зірку музики кантрі й стає героєм дня. Тоді, знайшовши в цьому потрібну йому формулу, він іде й стріляє в Джона Леннона.

Те саме стосується й АВК. Як стати поетом, якого друкують, і потрапити до енциклопедії? І Гарамон дає відповідь: дуже просто, треба заплатити. Раніше це ніколи не спало АВК на думку, але оскільки план Мануціо існує, він ототожнює себе з ним. АВК переконаний, що про видавництво Мануціо він мріяв із самого дитинства, лише не знав, що воно існує.

Отже, ми вигадали План, що не існує, а Вони не лише прийняли його за щиру правду, а й переконали себе, що вже давно до нього належать, тобто ототожнили фрагменти своїх неупорядкованих і туманних проєктів з елементами нашого Плану, чітко вибудованого згідно з неспростовною логікою аналогії, позірності, підозри.

Але якщо ви вигадуєте план, а хтось утілює його в життя, складається враження, начебто ваш План таки існує, щобільше, він таки починає існувати насправді.

З цієї хвилини ватаги дияволів кинуться прочісувати цілий світ у пошуках карти.

Ми запропонували карту людям, які намагалися подолати в собі глибоку фрустрацію. Яку саме? Мені це підказав останній файл Бельбо: поразки не може бути, якщо справді існує План. У цій поразці нема твоєї вини. Зазнати фіаско, ставши на прю з космічною змовою, не соромно. Ти не боягуз, ти — мученик.

Не лементуй над тим, що ти смертний, що стаєш здобиччю тисяч мікроорганізмів, над якими не маєш влади, ти не винен, що не можеш чіплятися ногами за гілки, що в тебе зник хвіст, шерсть, що в тебе зуби не відростають, що ти губиш на дорозі життя нейрони, що твої судини тверднуть. Це все вина Заздрісних Ангелів.

Те саме стосується щоденного життя. Візьмімо крах на біржі. Він відбувається тому, що кожен робить якийсь хибний крок, і всі хибні кроки, взяті разом, створюють паніку. Тоді той, у кого слабкі нерви, питає себе: чиїх рук це діло, кому це вигідно? І горе, якщо не знайдеш ворога, який снує змову, адже тоді винним почуватимешся ти сам. Тобто почувавши себе винним, ти вигадуєш змову, й не одну. А щоб боротися з нею, ти повинен створити свою змову.

І що більше чужих змов вигадуєш, щоб виправдати свою нездарність, то більше ти до них прив'язуєшся і починаєш будувати свою власну змову на їхню мірку. Саме це відбувалося серед єзуїтів та беконіянтів, павликіян та неотамплієрів — кожен звинувачував у змові іншого. Колись Діоталлеві зауважив: “Ясна річ, приписуєш іншим те, що робиш сам, а оскільки ти робиш щось бридке, то й інші стають бридкими. Але оскільки інші зазвичай прагнуть займатися тим самим паскудством, яким займаєшся ти,

вони підігрують тобі, даючи змогу повірити, що вони завжди мріяли робити те, у чому ти їх звинувачуєш. Бог позбавляє зору тих, кого хоче знищити, достатньо лише допомогти Йому в цьому”.

Змова — якщо це справді змова — має бути таємною. Має існувати таємниця, пізнання якої дасть нам змогу вийти з безнадії, тому що або ця таємниця забезпечить нам спасіння, або саме пізнання цієї таємниці буде тотожне спасінню. Чи існує така світло-промінна таємниця?

Авжеж, за умови, що ми ніколи її не пізнаємо. Об'явлена таємниця може нас лише розчарувати. Чи ж не розповідав мені Альє про той щемкий потяг до таємниці, який хвилював епоху Антонінів? А прецінь недавно приходив той, хто проголосив себе Сином Божим, Сином Божим, який прийшов у плоті, щоб відкупити гріхи світу. Хіба це абияка таємниця? І обіцяв спасіння всім, досить лише любити свого ближнього. Хіба це не варта уваги тайна? І залишив після себе у спадок звичай, який давав змогу, коли хто вимовить належні слова у належний момент, перетворити шматок хліба й півкелиха вина в тіло і кров Сина Божого і жититися ними. Хіба це загадка, яку можна знехтувати? І дав Отцям Церкви змогу припустити, а відтак проголосити, що Бог — Єдиний і Триєдиний і що Дух ісходить від Отця і Сина, а не Син від Отця і Духа. Хіба це була всього тільки спрощена формула для гиліків? Однак усі ті, що мали тепер спасіння перед самим носом — *do it yourself* — і в вус не подули. Невже, мовляв, одкровення полягає лише в цьому? Як це банально, — і гайда шастати своїми кораблями по всьому Середземномор'ї в істеричних пошуках іншого, втраченого знання, вважаючи, що ці догми за тридцять срібняків є лишень його верхнім покровом, притчею для вбогих духом, алюзійним ієрогліфом, підморгуванням до пневматиків. Тайна Трійці? Занадто просто, під цим, мабуть, криється щось інше.

Хтось — здається, Рубінштейн — коли його запитали, чи вірить він у Бога, відповів: “О ні, я вірю... у щось набагато більше...” А хтось інший (може, Честертон?) сказав: якщо люди перестали вірити в Бога, це не означає, що вони вже ні в що не вірять, бо вони вірять в усе.

“Усе” зовсім не означає більшої таємниці. Великих таємниць не існує, адже після їх розкриття всі вони виглядатимуть малими. Існує лише порожня таємниця. Таємниця, що вислизає. Таємниця рослини орхідеї полягає в тому, що вона бере назву від сім'яників і впливає на них, а сім'яники означають знак зодіаку, а той — ангельську ієрархію, ієрархія — музичну гаму, гама — співвідношення рідин, і так далі. Ініціація полягає у вмінні ніколи не зупинятися, лущити

всесвіт як цибулину, що складається з самих лушпайок: можна уявити собі безконечну цибулину, осердя якої знаходиться будь-де, а окіл — ніде, або цибулину у вигляді стрічки Мебіуса.

Справжнім утаємниченим є той, хто знає, що наймогутніша з таємниць — це таємниця, в якій нема змісту, адже жоден ворог не зможе примусити нас її відкрити, жоден вірний не зможе присвоїти її собі.

Тепер динаміка нічного ритуалу перед Маятником здалася мені вельми логічною, вельми послідовною. Бельбо заявив, що володіє якоюсь таємницею, і тому здобув над Ними владу. Першим відрухом у них — навіть у випадку такої розважної людини, як Альє, який відразу почав бити в тулумбаси, щоб зібрати всіх інших — було видерти в нього цю таїну. А що рішучіше Бельбо відмовлявся відкрити її, то сильніше Вони впевнювалися, що ця таємниця справді варта уваги, і чим більше він присягався, що не володіє нею, тим більше вони переконувалися, що він таки нею володіє і що це справжня таємниця, адже якби вона була фальшива, він би відкрив її.

Впродовж сторіч пошуки цієї таємниці були цементом, який, попри всі взаємні викляття, внутрішню боротьбу, шахрайські виверти, злютовував їх. Тепер вони стояли на порозі її пізнання. І їх охопив страх у двох подобах: що таємниця їх розчарує і що — коли вона стане відома всім — вона вже не буде жодною таємницею. Буде кінцем їх усіх.

І саме тут Альє зрозумів: якщо Бельбо таки заговорить і таємниця стане власністю загалу, він, Альє, втратить свою таємничу ауру, яка давала йому харизму і владу. Якби Бельбо звирівся лише йому, Альє зміг би далі бути безсмертним Сен-Жерменом — відкладення його смерти означало відкладення розкриття таємниці. Він зробив спробу вмовити Бельбо звірити секрет йому на вухо, а коли зрозумів, що нічого з цього не вийде, спровокував його, віщуючи йому поразку, а ще більше, розігравши перед ним мелодраматичну сцену. Гайгай, старий граф добре знав його, він знав, що в людей з тих країв упертість і відчуття смішного переможуть навіть страх. Він змусив Бельбо прибрати рішучішого тону і сказати своє остаточне ні.

А інші, з того самого остраху, воліли вбити його. Вони втрачали карту — попереду в них цілі століття для пошуків — але повертали свіжість своєму згрибілому й слинявому пожаданню.

Я пригадав собі одну історію, яку розповіла мені Ампаро. Перед тим як приїхала до Італії, вона провела кілька місяців у Нью-Йорку і мешкала в районі, де звичайно знімають репортажі про будні поліційного відділу вбивств. Вона часто поверталася сама о другій уночі. І коли я запитав, чи вона не боялася сексуальних маніяків, вона

розповіла мені про свій метод. Тільки-но маніяк наближався до неї, даючи зрозуміти, хто він такий, вона брала його під руку і казала: “То що, підемо до ліжка?” І він, збентежившись, утік.

Якщо ти сексуальний маніяк, сам секс тебе не цікавить, тебе цікавить лише збудження від його крадіжки, по змозі без відома жертви. Якщо ж тобі пропонують зайнятися сексом і кажуть — тут Родос, тут стрибай, ти, цілком природно, втечеш, інакше який з тебе сексуальний маніяк.

А ми взялися лоскотати їхнє любовстрастя, пропонуючи їм таємницю настільки порожню, що порожнішою їй бути не може, адже ми не лише не знали її самі, ми навіть достеменно знали, що вона несправжня.

Літак летів над Монбланом, і всі пасажири кинулися разом до вікон з одного боку, щоб не втратити видовища цієї тупої пухлини, яка виросла внаслідок дистонії підземних течій. Я подумав, що якщо хід моїх думок правильний, значить, ніяких течій не існує, так само як не існувало послання з Провену, але відтворена нами історія розшифрування Плану є не чим іншим, як Історією.

Я повернувся подумки до останнього файла Бельбо. Але якщо буття настільки порожнє і хистке, що може утримуватися лише завдяки ілюзії тих, хто дошукується його таємниці, тоді справді — як говорила Ампаро того вечора в шатрі умбанди, після своєї поразки — тоді справді спасіння немає, всі ми раби, дайте нам господаря, ми його заслуговуємо...

Це неможливо. Це неможливо, адже Лія довела мені, що є щось інше, й у мене є доказ цього, він зветься Джуліо і в цю мить грається на моріжку, смикаючи козу за хвіст. Це неможливо, тому що Бельбо двічі сказав ні.

Перше своє “ні” він сказав Абулафії, а також тому, хто спробує порушити його таємницю. “Знаєш гасло?” — так звучало запитання. І відповідь, ключ до знання був у слові “ні”. У ньому міститься істина, адже воно не лише говорить, що магічного слова не існує, але й що ми його не знаємо. Проте той, хто наважиться визнати це, може дещо дізнатися, як зміг дізнатися принаймні я.

Друге “ні” він сказав у суботу ввечері, відмовляючись від запропонованого йому порятунку. Він міг би вигадати якусь карту, підсунути їм одну з тих, які я йому показував, адже однаково за допомогою підвішеного таким робом Маятника ця зграя навіжених ніколи б не змогла визначити Пуп Світу, а навіть якби й визначила, то їм

зайняло б ще кілька десятиліть дотямити, що це ніякий не Пуп. Натомість ні, він відмовився схилити голову, він волів умерти.

І не перед несамовитим жаданням влади відмовився він схилити голову, він відмовився схилити її перед відсутністю сенсу. А це означає, що він якимось відчував: хоч би яким тендітним було наше буття, хоч би яким безконечним і безцільним здавалося наше запитування світу, існує щось, що має більше сенсу, ніж усе решта.

Що саме відчув Бельбо — може, лише у вирішальний момент, — що дозволило йому заперечити свій останній, розпачливий файл і не віддати своєї долі в розпорядження того, хто обіцяв йому лише якийсь там План? Що він таке зрозумів — урешті-решт, — що дозволило йому поставити ставку на своє життя, неначе все те, що він повинен був знати, він відкрив уже давно, хоч не усвідомлював цього аж дотепер, і неначе супроти оцей його єдиної, істинної, абсолютної таємниці все, що відбувалося в Консерваторії, було безнадійно безглуздом — настільки безглуздом, що безглуздо було вперто чіплятися за життя?

Мені чогось бракувало, якоїсь ланки до цього ланцюга. Мені здавалося, що тепер я знаю всі вчинки Бельбо, від життя до смерти. Крім одного.

Після прибуття, шукаючи паспорт, я знайшов у кишені ключ від цього будинку. Я взяв його минулого четверга разом з ключем від помешкання Бельбо. Я згадав той день, коли Бельбо показав нам стару шафу, яка, як він твердив, містила повне зібрання його творів, тобто його юнацькі спроби. Можливо, Бельбо написав щось, що годі було знайти в Абулафії, і можливо, це щось поховане в ***.

У моєму припущенні не було й краплі здорового глузду. Тим більше підстав — сказав я собі — вважати його слухним. У такому становищі.

Я забрав свою машину і приїхав сюди.

Я не знайшов тут навіть старої кривної родини Канепа, доглядачки будинку, чи ким там вона була, яку ми бачили тоді. Можливо, за той час вона теж померла. Тут немає нікого. Я пройшовся кількома кімнатами, всюди панував запах вільгlosti, я навіть подумав, чи не запалити в одній із спалень “панотця”. Але у червні нагрівати ліжко нема сенсу, варто лише відчинити вікна, щоб увійшло тепле вечірнє повітря.

Відразу по заході сонця місяця не було. Як у Парижі в суботу вночі. Місяць зійшов дуже пізно, я бачу його лише тепер; ще менший, ніж у Парижі, він повільно піднімається над нижчими пагорбами, у долині між Брікко та ще одною жовтавою, можливо, вже вижатою опуклістю.

Я приїхав сюди, гадаю, десь коло шостої вечора, ще завидна. Я не привіз із собою ніяких харчів, але потім, блукаючи будинком, зайшов до кухні й знайшов ковбасу, підвішену до балки. Я повечеряв ковбасою та свіжою водою десь, мабуть, коло десятої. Тепер мені хочеться пити, я приніс із собою сюди, до кабінету дядька Карла велику карафку з водою, до якої припадаю щодесять хвилин, потому сходжу вниз, наповнюю її знову і все починається спочатку. Зараз, либонь, година третя. Але я погасив світло і майже не бачу циферблата на годиннику. Я роздумую, дивлячись у вікно. На схилах пагорбів видніє щось наче світлячки, може, то падають зірки. Зрідка проїжджає яке авто, спускається в долину, піднімається до сілець на вершинах пагорбів. Коли Бельбо був хлопцем, усього цього не було. Не було автомашин, не було цих доріг, уночі вікна були щільно затулені.

Відразу по приїзді я відчинив шафу з юнацькими творами Бельбо. Цілі гори паперу, від шкільних завдань початкової школи до цілих стосів віршів та прози юнацького віку. В юнацькому віці вірші писали всі, потому справжні поети їх знищили, а погані опублікували. Бельбо був занадто розчарований, щоб зберігати їх, і занадто вразливий, щоби знищити. І він поховав їх у шафі дядька Карла.

Я читав увпродовж декількох годин. А впродовж наступних довгих годин, аж до цієї хвилини, я роздумував над останнім текстом, знайденим тоді, коли я вже майже втратив був надію.

Не знаю, коли Бельбо міг його написати. Безконечні сторінки, де між рядками переплітаються різні почерки, тобто той сам почерк у різні періоди. Схоже на те, що він написав це дуже рано, в шістнадцять або сімнадцять років, відтак відклав його, повернувся до нього у двадцять років, а тоді знову в тридцять, а може, й пізніше. Потім він відмовився від писання — аж поки знову не почав писати на Абулафії, але тоді він не наважився відновити ці рядки, принизити їх електронікою.

Читаючи, я впізнавав добре відому мені історію, події в *** між 1943 та 1945 роками — дядько Карло, партизани, місія, Чечілія, сурма. Мені був знайомий пролог, це були теми, якими був одержимий Бельбо у своїй ніжній, захмелілій, розчарованій і стражденній подобі. Література спогадів — він сам добре знав, що це остання схованка негідників.

Але я не літературний критик, я ще раз став Семом Спейдом, шукаючи останнього сліду.

І так я знайшов Ключовий Текст. Він становить, очевидно, останню главу історії Бельбо в ***. Після неї не могло трапитися вже нічого.

Корону сурми запалили, і тоді я побачив, як розкрився отвір бані, пречудова стріла вогню помчала вниз крізь шийку сурми й увійшла у позбавлені життя тіла. Після цього отвір знову закrywся й сурму забрали.

(Johann Valentin Andreae, *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg, Zetzner, 1616, 6, pp. 125-126)

У тексті є прогалини, накладання, тріщини, перекреслені рядки — видно, що я щойно повернувся з Парижу. Я не перечитую, а радше переживаю його.

То було, мабуть, десь наприкінці квітня 1945 року. Німецька армія зазнавала поразки за поразкою, фашисти кинулися врозтіч. У кожному разі *** вже остаточно перейшло під контроль партизанів.

Після останньої битви, про яку Якопо розповів нам у цьому самому будинку (майже два роки тому), в *** зосередилося декілька партизанських бригад, щоб потім виступити на місто. Вони очікували сигналу від Лондонського Радіо, збираючись виступити тоді, коли Мілан теж буде готовий до повстання.

Прибули також люди з формувань гарібальдійців на чолі з Расом, чорнобородим здорованем, дуже популярним у цих краях: вони були зодягнені в химерні однострої, на кожному — інший, за винятком хустинки та зірки на грудях, обидві червоного кольору, їх зброя була випадкового походження, хто мав стару рушницю, хто — трофейний автомат. Вони відрізнялися від бригад бадольянців, які мали блакитні хустинки, однострої кольору хаки, подібні до англійських, і стени найновішої моделі. Союзники допомагали бадольянцям щедрими вантажами, які падали вночі з парашутами після того, як пролігав, як це він робив уже два роки, таємничий Піпетто, англійський літак-розвідник, хоча ніхто не розумів, що він розвідує, адже на багато кілометрів на землі не було жодного світла.

Між гарібальдійцями та бадольянцями були тертя, подекуди, нібито у вечір битви бадольянці кинулися на ворога з вигуками “Вперед, Савойя”, але дехто з них твердив, що це була просто звичка, що ж іще можна було кричати, кидаючись в атаку, це зовсім не означало, що вони обов’язково монархісти, вони теж знали, що в

короля чимало гріхів за душею. Гарібальдійці хмикали, гаразд, можна кричати Савойя, якщо кидаєшся в багнетову атаку у відкритому полі, але не тоді, коли вискакуєш зі стеном із-за рогу. Ясна справа, що бадольянці запродалися англійцям.

Однак було досягнуто певного *modus vivendi*, для наступу на місто потрібне було єдине командування, і вибір упав на Терці, який командував найкраще озброєною бригадою, він був найстарший за віком, ветеран Першої світової війни і герой, до якого мало довіру командування союзників.

Наступними днями, дещо випередивши, гадаю, повстання у Мілані, вони вирушили здобувати місто. Надійшли добрі новини, операція була вдалою, бригади переможно поверталися до ***, але не обійшлося без людських жертв, подекували, що Рас загинув у битві, а Терці було поранено.

Відтак одного пополудня почувся звук автомашин, переможні співи, люди збіглися на головний майдан, на шосе з'явилися перші загони партизанів, які крокували з піднятими кулаками, прапорами, вимахували зброєю з вікон машин та з підніжок вантажівок. Уздовж дороги їх уже закидали квітами.

Раптом хтось закричав: Рас, Рас, і це справді був Рас, він приростився на передньому крилі “доджа”, з розчіханою бородою; жмути просяклого потом волосся виглядали йому з розстебнутої на грудях сорочки, і він, сміючись, вітав юрбу.

Разом з Расом із “доджа” висів також Рампіні, короткозорий хлопчина, який грав в оркестрі, він був дещо старший від інших, а три місяці тому зник, і ходили чутки, що він подався до партизанів. І справді, він був тут, з червоною хустинкою на шиї, в куртці кольору хакі, у синіх штанях. Це був однострій оркестри дона Тіко, але тепер він мав ще й пояс із кобурою та пістолет. Крізь свої окуляри з товстими скельцями, які були причиною стількох знущань його давніх товаришів із місії, він дивився тепер на дівчат, що юрмилися навколо нього, неначе він Флеш Гордон. Якопо питав себе, чи серед натовпу нема часом Чечілії.

Впродовж півгодини майдан наповнився різнобарвними партизанами, а натовп голосно кликав Терці, вимагаючи промови.

На балконі мерії з'явився блідий Терці, спираючись на милицю, і помахом руки спробував утихомирити юрбу. Якопо очікував промови, адже все його дитинство, як і дитинство його однолітків, було позначене великими та історичними промовами Дуче, архи-значущі цитати з яких вивчали у школі напам'ять, тобто вивчали напам'ять усе, бо архизначущою цитатою було кожне речення.

Коли запанувала тиша, Терці хрипким, ледве чутним голосом заговорив. Він сказав: “Громадяни, друзі. Після стількох болісних жертв... ось ми тут. Слава загиним за свободу”.

І все. Він повернувся всередину.

А тим часом натовп галасував, партизани піднімали автомати, стени, рушниці, пускали тріумфальні черги, гільзи дощем сипалися навколо, хлопчаки плуталися під ногами озброєних і цивільних, адже більше не буде нагоди позбирати гільзи, цілком можливо, що до кінця місяця війна закінчиться.

Однак людські жертви все ж були. Жорстоким випадком обидва загиблі були з Сан-Давіде, села вище від ***, і родини попросили дозволу поховати їх на невеликому тамтешньому цвинтарі.

Командування партизанів вирішило влаштувати урочистий похорон — вишикувані сотні, прибрані мари, муніципальна оркестра, настоятель собору. А також оркестра місії.

Дон Тіко погодився відразу. Насамперед тому, говорив він, що у нього завжди були антифашистські сантименти. Крім того, як шепотілися оркестранти, тому що вже рік він давав грати для вправи два похоронні марші, і, раніше чи пізніше, треба ж було колись виконати їх публічно. А насамкінець, як говорили злі язики в селі, щоб затерти пам'ять про історію з “Джовінеццою”.

А історія з “Джовінеццою” була така.

За кілька місяців до того, як прийшли партизани, оркестра дона Тіко вирушила на якийсь храмовий празник, і дорогою їх зупинили чорносорочечники. “Заграйте “Джовінеццу”, панотче,” наказав йому капітан, барабанячи пальцями по цівці автомата. Що було робити, як уникнути лиха, дон Тіко не наважився відмовитися. Він сказав: “Що ж, хлопці, спробуймо, це ліпше, ніж куля”. Він змахнув паличкою, показуючи ритм, і в *** залунала така жахлива какофонія, яку лише найрозпачливіша надія на порятунок могла прийняти за “Джовінеццу”. Ганьба для всіх. Тільки тому, що вони мушили поступитися силі, говорив пізніше дон Тіко, але насамперед тому, що вони грали для відчпного. Авжеж, він священик, ще й антифашист, але передусім мистецтво для мистецтва.

Якопо того дня не було. Він мав запалення мигдаликів. Були лише Аннібале Канталемесса та Піо Бо, і вже сама їхня присутність за відсутності Якопо зробила значний внесок у крах наці-фашизму. Але для Бельбо проблема полягала в іншому, принаймні в ту хвилину, коли він це описував. Він знову втратив нагоду дізнатися, чи

здатен він сказати ні. Може, саме тому він загинув, повиснувши на Маятнику.

Словом, похорон було призначено на недільний ранок. На майдані біля собору зібралися всі. Терці з шеретами своїх людей, вуйко Карло та дехто з муніципальних достойників з нагородами за Першу світову війну, і не мало значення, хто був фашистом, а хто ні, адже йшлося про віддання шани героям. Були також священики, муніципальна оркестра, уся в темному одязі, повози з кіньми, вкритими кремовими, срібними та чорними попонами. Візник-автомедонт був зодягнений як наполеонівський маршал — трикутний капелюх, пелерина і велика накидка тих самих барв, що й спорядження коней. І була там оркестра місії, уся в беретках з дашком, у куртках кольору хакі та синіх штанях, уся виблискуючи міддю, чорніючи деревом і сяючи тарілками та турецькими барабанами.

Між *** та Сан-Давіде було п'ять-шість кілометрів звивистої дороги під гору. Цією дорогою в недільні пополудні проходили пенсіонери, граючи в кульки: партійка, зупинка, кілька пляшок вина, друга партійка і так далі, аж до каплиці на вершині.

Кілька кілометрів під гору нічого не значать для тих, хто грає в кульки, вони, можливо, нічого не значать і для тих, хто крокує, вишикувавшись шеретами, вдихаючи свіже весняне повітря, зі зброєю за плечима, з зосередженим поглядом. Але зовсім інша річ крокувати під гору граючи, з надутими щоками, коли піт стікає струмками і бракне духу. Муніципальна оркестра робила це все життя, а для хлопців з місії це було неабияким випробуванням. Вони трималися мужньо, як герої, дон Тіко вибивав ритм у повітрі, кларнети виснажено скавучали, саксофони засапано мекали, ріжок та сурми квилили в агонії, але вистояли аж до самого села, аж до підніжжя кручі перед цвинтарем. Аннібале Канталемесса та Піо Бо вже давно лишень прикидалися, що грають, але Якопо витримав свою роль вівчарки, і всю дорогу його благословляло око дона Тіко. Місійники виявилися на висоті і витримали порівняння з муніципальною оркестрою, це підтвердив також Терці та інші командири бригад: молодці, хлопці, зарекомендували себе чудово.

Якийсь командир з блакитною хустинкою та з цілою райдугою биндочок з обох світових війн сказав: “Панотче, нехай ваші хлопці відпочинуть у селі, вони потомилися. Ви підійдете на цвинтар пізніше, в кінці. А потім вантажівка відвезе вас до ***”.

Вони поквапилися до господи, й учасники муніципальної оркестри, загартовані безконечними похоронами старі бувальці, без жодно-

го стриму кинулися до столів, замовляючи тельбухи та досхочу вина. Вони мали залишитися тут пити-гуляти аж до вечора. Натомість хлопці дона Тіко з'юрмилися коло прилавка, де хазяїн подавав м'ятне морозиво, зелене як хімічний дослід. Лід миттю спливав по горлі, викликаючи біль посередині чола, як при запаленні пазух.

Потім вони пішли до цвинтаря, де їх очікувала фургонетка. Всі з галасом повлізали в неї і, скупчившись навстоячки, штовхали один одного інструментами, коли це з цвинтаря вийшов той самий командир і сказав: “Панотче, для фінальної церемонії нам потрібна сурма, розумієте, для обряду. То справа п'яти хвилин”.

“Сурма”, професійно сказав дон Тіко. А нещасний власник цього привілею, який об'ївся зеленого морозива і палко мріяв про сімейний обід, ледачий селяк, нечулий на будь-який естетичний трепет та на будь-яку ідейну солідарність, почав ремствувати, що вже пізно, що він хоче додому, що йому все засохло в роті і так далі, і тому подібне, ставлячи дона Тіко в незручне становище перед командиром.

І тут Якопо, уявляючи собі ніжний образ Чечілії у славі полудня, сказав: “Якщо він дасть мені сурму, я піду”.

Блиск вдячності в очах дона Тіко, липке полегшення нікчемного штатного сурмача. Обмін інструментами, наче зміна варти.

І Якопо попрямував на цвинтар, куди його провадив психопомп з відзнаками з-під Аддіс-Абеби. Все навколо було біле — освітлений сонцем мур, могили, квітучі дерева навколо огорожі, ризи настоятеля, готового дати благословення — за винятком збляклих брунатних фотографій на надгробних каменях. І великої барвистої плями, яку утворювали загони вояків, вишикувані перед двома ямами.

“Хлопче”, сказав командир, “стань отут, поруч зі мною, і на мою команду зіграєш ‘струнко’. А потім, на команду, зіграєш ‘спочинь’. Неважно, правда?”

Дуже легко. За винятком того, що Якопо ніколи не грав ані ‘струнко’, ані ‘спочинь’.

Він тримав сурму зігнутою правою рукою, сперши її об ребра кінчиком дещо вниз, наче карабін, і чекав, високо піднісши голову, втягнувши живіт і виставивши груди.

Терці виголошував промову сухо, дуже короткими фразами. Якопо думав: щоб засурмити, йому доведеться підвести очі до неба, і його засліпить сонце. Але саме так помирає сурмач, і оскільки помираємо лише раз, вартувало зробити це добре.

Тоді командир прошепотів йому: “Давай”. І почав кричати: “Струу...” А Якопо не знав, як треба грати ‘струнко’.

Мелодична структура мала бути, либонь, значно складнішою, але в ту мить він спромігся заграти лише до-мі-соль-до, чого тим суворим людям війни мало б вистачити. Фінальне до пролунало після того, як він узяв віддих, щоб мати змогу тримати його довше, аби дати йому час — писав Бельбо — досягти сонця.

Партизани застигли в поставі струнко. Живі так само непорушні, як і мертві.

Рухалися лише грабарі, було чутно, як спускаються у ями труни і шарудять шнури, тручись об дерево. Але то був ледь чутний рух, неначе мерехтіння відблиску на кулі, легке миготіння світла, яке означає лише те, що всередині Кулі нічого не змінюється.

Відтак абстрактний брязк на команду ‘...зброєю честь!’. Настоятель, бурмочучи відповідну формулу, покропив могили, командири наблизилися до ям і кожен кинув туди пригорщу землі. І в цю мить за несподіваним наказом заgrimів до неба залп — тра-та-та-та-бум — і з квітучих дерев здійнялися, щебечучи, птахи. Але це теж не було рухом, неначе та сама мить поставала з різних перспектив, а споглядати мить у вічності не означає споглядати її у плині часу.

Тому Якопо застиг нерухомо, не чуючи навіть падіння гільз, які котилися йому до ніг, не опускаючи сурми, а далі тримаючи її коло вуст. Стискаючи пальцями клавіші, він завмер у поставі струнко, з інструментом, спрямованим навскіс у височінь. Він усе ще сурмив.

Його предовга фінальна нота не переривалася: нечутна для присутніх, вона виходила з розтрубу сурми, неначе легкий подув, подмух повітря, яке він продовжував удмухувати у мундштук, тримаючи язик і губи ледь-ледь розтуленими, не притискаючи їх до міді. Інструмент, не спираючись на лице, утримувався лише напругою ліктів та плечей.

Якопо продовжував видавати цю ілюзію ноти, бо відчував, що в цю мить він розмотує линву, яка стримує сонце. Небесне світило застигло у своєму бігу, знерухоміло у полудні, який міг тривати цілу вічність. І все залежало від Якопо, варто йому було перервати цей контакт, відпустити линву — і сонце відстрибне геть, неначе м’ячик, а з ним і день, і подія цього дня, ця дія без фаз, ця послідовність без минулого і прийдешнього, яка нерухомо розгорталася лише тому, що так хотів і міг зробити він.

Якби він припинив дути в сурму, щоб узяти нову ноту, почувся б щось неначе розрив, набагато гуркотливіший, ніж автоматні черги, які його оглушували, і годинники знову почали б своє квапливе пульсування.

Всією своєю душею Якопо бажав, щоб цей чоловік поруч із ним не звелів йому грати 'спочинь' — я б міг не послухатися, говорив він собі, і так би залишилося назавжди, треба витримати подих скільки змога.

Гадаю, він увійшов у той стан запаморочення і приголомшення, який охоплює пірнальника, що не хоче впливати на поверхню, бо прагне тривати в тій безвладності, яка тягне його на дно. До тієї міри, що, намагаючись виразити його тодішні почуття, фрази в зошиті, що їх я тепер читав, заламувалися, асинтактичні, покалічені трьома крапками, рахитичні від еліпсисів. Але було ясно, що в ту мить — ні, він не говорив цього, але це було й так ясно — в ту мить він оволодівав Чечілією.

Справа в тому, що тоді Якопо Бельбо не міг цього зрозуміти — він не розумів цього й тоді, коли в несвідомості писав про себе самого, — що один раз і назавжди він святкував свої хімічні зашлюбини, заручини з Чечілією, з Лоренцою, з Софією, з землею та з небом. Можливо, єдиний зі смертних, він урешті-решт доводив до завершення Великий Твір.

Ніхто ще не сказав йому, що Грааль — це чаша, але водночас і спис, та що його сурма, яка підноситься кубком, є водночас зброєю, знаряддям ніжного панування, яке лине до неба і зв'язує землю з Містичним Полюсом. З єдиною Нерухомою Точкою, яку будь-коли мав усесвіт, — з тією, яку він лише на ту мить викликав до життя своїм подувом.

Діоталлеві ще не сказав йому, що можна опинитися в Єсод, сфері Основи, знакові верховного луку, що натягується, аби послати стріли до Мальхут, яка є його ціллю. Єсод — це крапля, яка стікає зі стріли, щоб породити дерево і плід, це душа світу, адже вона є моментом, коли чоловіча міць в акті породження пов'язує між собою всі стани буття.

Вміти прясти цей *Cingulum Veneris* означає виправити помилку Деміурга.

Як можна прожити життя, шукаючи Нагоди і не помічаючи, що вирішальний момент, той, який виправдує народження і смерть,

уже минув? Він не повернеться, але він таки був, незворотний, повний, осяйний, щедрий, як кожне одкровення.

Того дня Якопо Бельбо подивився в очі Істині. Єдиній, яка була йому дана. Адже істина — в чому він поступово переконувався — надзвичайно стисла (все решта лише коментар). Тому він пробував приборкати нетерплячість часу.

Звичайно, тоді він цього не зрозумів. Ані тоді, коли він писав про це, ані тоді, коли вирішив уже ніколи про це не писати.

Це зрозумів я, сьогодні увечері: автор мусить померти, щоб читач помітив його істину.

Одержимість Маятником, яка супроводжувала Якопо Бельбо впродовж усього його дорослого життя, була — наче загублені адреси з його сну — образом цієї миті, зафіксованої, а потім забутої, під час якої він справді торкнувся склепіння світу. І ця мить, під час якої він примусив завмерти час і простір, випускаючи свою стрілу Зенона, не була знаком, симптомом, натяком, образом, відбитком, загадкою: вона була тим, чим була, і не означала нічого іншого. Ця мить не відсилала ні до чого, вона вирівнювала рахунок.

Якопо Бельбо не зрозумів, що він пережив свою хвилину, якої йому мало б вистачити на все життя. Він не впізнав її, він прожив всю решту своїх днів у пошуках чогось іншого, аж до своєї загибелі. А може, він це підозрював, інакше не повертався б так часто до спогаду про сурму. Але він згадував її як щось, що він утратив, а не як щось, чим він володів.

Я думаю, сподіваюся, молюся, що в ту мить, коли він помирав, коливаючись із Маятником, Якопо Бельбо зрозумів це й умиротворився.

Потім пролунала команда 'спочинь'. Він усе одно підкорився б, адже йому вже бракувало віддиху. Він перервав контакт, тому просурмив одну-єдину високу ноту, поступово послаблюючи її інтенсивність, ніжно, щоб приготувати світ до меланхолії, яка його очікувала.

Командир сказав: "Молодець, хлопче. Можеш іти. Чудова сурма".

Настоятель поквапився геть, партизани вирушили до задніх воріт, де їх очікували автомашини, грабарі, засипавши ями, пішли собі. Якопо вийшов останнім. Він ніяк не міг залишити це місце свого щастя.

На майдані фургонетки з оркестрою не було.

Якопо запитав себе, як це, невже дон Тіко міг покинути його напризволяще. З відстані часу найімовірніша відповідь та, що, ма-

буть, сталося якесь непорозуміння, хтось, либонь, сказав донові Тіко, що хлопця привезуть на долину партизани. Але в ту мить Якопо подумав — і не без підстав — що між сигналом ‘струнко’ і сигналом ‘спочинь’ проминуло чимало століть, хлопці очікували аж до сивини, аж до смерти, і їх попіл розвіявся, утворюючи легку мряку, яка тепер синюватою пеленою вкривала широчінь пагорбів перед його очима.

Якопо зостався сам. У нього за спиною був уже порожній цвинтар, у його руках була сурма, перед ним простяглися пагорби, які щораз темнішою синявою розпливалися в далечінь до густої нескінченності, а над його головою висіло випущене на свободу мстиве сонце.

Він вирішив заплакати.

Але раптом з’явився похоронний повіз — зі своїм прибраним, наче імператорський генерал, кремово-чорно-сріблястим автомедонтом, із задрапованими, наче труни, кіньми, збруя яких скидалася на варварські машкари, котрі залишали відкритими лише очі, з покрученими колонами, які підтримували біло-золотистий асиро-греко-єгипетський тимпан. Чоловік у трикутному капелюсі затримався на мить перед самотнім сурмачем, і Якопо спитав його: “Хто відвезе мене додому?”

Чоловік приязно кивнув. Якопо піднявся, сів на скриню поруч із ним, і на повозі для мертвих розпочалося його повернення до світу живих. Цей Харон поза службою мовчки поганяв своїх похоронних румаків уздовж краю скелі, Якопо сидів випростаний і достойний, стискаючи під пахвою сурму, з блискучим дашком, весь поглинутий своєю новою, неочікуваною роллю.

Вони спустилися з пагорбів, на кожному повороті відкривався новий простір виноградників, блакитних від синього каменю, світло далі засліплювало, і через безмежний проміжок часу вони причвалили до ***. Перетнули майдан, весь у портиках, порожній, як порожніми можуть бути лише майдани в Монферрато о другій годині недільного пополудня. Якийсь однокласник, що стояв на розі майдану, помітив Якопо на повозі, з сурмою під пахвою, з очима, спрямованими в нескінченність, і махнув рукою з виразом захоплення.

Якопо повернувся додому, не захотів ані їсти, ані нічого розповідати. Він сховався на терасі й почав грати на сурмі, нищечком, дмучи у неї легко, щоб не збурити тиші цієї сіести.

До нього підійшов батько і без зла, з погідністю людини, яка знає закони життя, сказав йому: “Через місяць, якщо все буде так, як має бути, ми повернемося додому. Ти не можеш навіть думати про те, щоб грати на сурмі у місті. Домовласник вигнав би нас геть. Тому спробуй забути про неї. Якщо в тебе є нахил до музики, ми пошлемо тебе на уроки фортепіано”. І тоді, бачачи, як звожилися його очі, додав: “Облиш, дурнику. Ти усвідомлюєш, що тяжкі дні скінчилися?”

Наступного дня Якопо віддав сурму донові Тіко. Через два тижні його родина покинула ***, повертаючись до майбутнього.

10
МАЛЬХУТ

Але вартим осуду здається мені те, що я бачу деяких безрозсудних і дурних ідоловірців, які... наслідують пишноту єгипетського культу; і які шукають божества, не маючи для цього жодної причини, в екскрементах речей мертвих і бездушних; що всім цим вони беруть на глум не лише цих божественних і розважних ревнителів, але й нас... а найгірше в тому, що вони тріумфують, бачачи свої божевільні ритуали у такій шанобі... — Нехай тебе це не турбує, о Моме, сказала Ісіда, адже фатум розпорядився щодо перипетій темряви та світла. — Але зло є в тому, відповів Мом, що вони впевнені, що перебувають у світлі.

(Giordano Bruno, *Spaccio della bestia trionfante*, 3)

Я маю знайти вмиротворення. Я зрозумів. Хіба не говорив хтось із них, що спасіння приходить, коли здійсниться повнота пізнання?

Я зрозумів. Я повинен умиротворитися. Хто говорив, що мир виникає від споглядання ладу, порядку, який ти розумієш, яким насолоджуєшся, порядку, здійсненого без останку, в радості, в тріумфі, коли припиняються всі зусилля? Все стає ясным та прозорим, око спочиває на цілому й на частинах, бачить, як частини змагають до цілого, вирізняє центр, звідки випливає лімфа, подув, корінь усіх запитань...

Я маю знемагати від миру. З вікна кабінету вуйка Карла я дивлюсь на пагорб і на той краєчок місяця, який виринає. Широкий горб Брікко, помірніші спини пагорбів у глибині розповідають історію повільних, сонних хвилювань матері землі, яка, потягуючись і позіхаючи, в похмурому мерехкотінні сотні вулканів утворювала й руйнувала блакитні рівнини. Нема жодних глибинних підземних течій. Земля у своєму півсні розшаровувалася, замінюючи одну поверхню іншою. Там, де раніше росли аммоніти — діаманти. Там, де раніше росли діаманти, нині ростуть виноградники. Логіка

морени, лавини, зсуву. Якщо якийсь камінчик випадково опиниться не на місці, ворухнеться, зсунеться вниз і, скотившись, залишить порожнє місце (гай-гай, *horror vacui!*), за ним скотиться інший, ось вам і пагорб. Поверхні. Поверхні поверхонь на поверхнях. Мудрість землі. І Лії. Безодня — це зникання рівнини у вирі. Навіщо поклонятися виріві?

Але чому розуміння не дає мені миру? Як можна любити Долю, якщо вона вбиває тебе так само, як Провидіння або Змова Архонтів? Можливо, я ще не все зрозумів, мені бракує якогось фрагмента, якогось відтинка.

Де це я читав, що у фінальний момент, коли життя, шар за шаром, обросло досвідом, тобі стає відоме все, таємниця, могутність і слава, чому ти народився, чому помираєш, і яким чином усе це могло б статися по-іншому? Ти мудрий. Але найбільшою мудрістю в цю хвилину є усвідомлення, що ти пізнав усе занадто пізно. Все стає зрозумілим тоді, коли нема чого більше розуміти.

Тепер я знаю, що таке Закон Царства, бідолашної, розпачливої Мальхут, де знайшла притулок Мудрість, навпомацки відшуковуючи свою втрачену пишноту. Істина Мальхут, єдина істина, що виблискує у ночі сфірот, полягає в тому, що Мудрість опиняється в Мальхут голою, і виявляє, що її власна таємниця полягає в її небутті, за винятком одної миті, останньої миті. Після цього Інші починають усе спочатку.

А вслід за іншими кидаються шукати безодні дияволісти, — безодні, де затаєна таємниця їх божевілля.

Вздовж складок Брікко простягаються довгі ряди виноградників. Мені це знайоме, я бачив подібні у свій час. Жодне Вчення про Числа ніколи не могло сказати, чи вони виникають на піднятті, а чи на спускові. Посеред виноградників — там ходять босоніж, із дещо затвердлими, ще змалечку, п'ятами ростуть персикові дерева. Це жовті персики, які ростуть лише серед виноградників; коли натиснути на персика великим пальцем, шкірка плоду тріскається і з нього майже сама собою виходить кісточка, чиста, наче після хімічного очищення, хіба що де-не-де до неї прилипне білий і товстий хробачок м'якоті. Ти можеш з'їсти його, майже не відчуваючи оксамиту шкірки, дрож від якого пробігає тобі від язика аж до пахвини. Колись ними паслися динозаври. Потім їх замінив інший вид. А все ж — як Бельбо в ту мить, коли він грав на сурмі, — надкушуючи персика, я розумів Царство і зливався з ним воедино. Все інше

лише жарти. Вигадай, вигадуй собі План, Казобоне. Це роблять усі, щоб пояснити динозаврів та персики.

Я зрозумів. Моїм миром і моїм тріумфом мала бути впевненість у тому, що нема чого розуміти. Але, зрозумівши все, тепер я є тут, і Вони шукають мене, гадаючи, що я володію одкровенням, якого Вони мерзенно жадають. Не досить, щоб зрозумів лише я, якщо інші відмовляються розуміти і далі вимагають відповіді. Вони шукають мене, Вони вже, либонь, знайшли мій слід у Парижі, знають, що тепер я тут, вони прагнуть запопасти Карту. І даремно я говоритиму їм, що ніяких карт нема, вони прагнутимуть її вічно. Бельбо мав рацію: іди ти до дідька, дурню, чого тобі треба, хочеш мене вбити? Далебі, *basta lá*. Можеш мене вбити, але я не скажу тобі, що Карти не існує. Якщо ти не можеш допетрати цього своїми мізками...

Прикро мені думати, що я вже не побачу Лії і дитяти, моєї Речі, мого Джуліо, мого Філософського Каменя. Але камені здатні вижити й самі. Може, оце зараз він переживає свою Нагоду. Він знайшов м'ячик, мурашку, травинку, і побачив у них рай і безодню. Й він теж усвідомить це занадто пізно. Він буде слухняний, і нехай буде так, нехай переживе свій день так, у самотності.

Хай йому біс. Все одно прикро. Та дарма, коли я помру, все минеться.

Зараз пізня ніч, я виїхав з Парижу сьогодні вранці, залишивши надто багато слідів. Вони зуміють відгадати, де я. Ось-ось Вони надійдуть. Я б хотів записати все те, про що я думав, починаючи від сьогоднішнього пополудня дотепер. Але навіть прочитавши це, Вони виснують ще одну похмуру теорію і змарнують цілу вічність, намагаючись розшифрувати таємне послання, яке нібито ховається за моєю історією. Це неможливо, скажуть вони, він уперто твердить, що з нами лише грали в піжмурки. Ні, може, він цього не усвідомлює, але Суше надсилає нам послання навіть через свою непам'ять.

Байдуже, чи я напишу це, чи ні. Однаково Вони шукатимуть прихований зміст навіть у моїй мовчанці. Така вже їхня природа. Вони сліпі перед одкровенням. Мальхут є Мальхут, ось і все.

Але спробуй-но їм це сказати. У них немає віри.

Тому мені найкраще залишитися тут, чекати і дивитися на пагорб.

Він прегарний.

ПРИМІТКИ

КЕТЕР

До розділу 1:

Enigraф. – 2) І ось у бутті світло Ейн-Соф [Нескінченного] продовжується подібно (5) до прямої лінії всередині порожнечі, як сказано вище. [В той же час воно] не продовжується, а поширюється (6) миттєво донизу, хоч поширювалося дуже повільно. Я хочу сказати, що спочатку промінь світла став поширюватися, і там негайно (7) на початку свого поширення в таємниці промінь поширюється і продовжується і стає подібним (8) до певного кола, описаного околom з усіх боків. – Фрагмент із Їцхака Лурії, “Поширення світла в порожнечі”.

pentaculum – vv знак-талісман у вигляді п’ятикутної зірки.

panta rei – гр.: все плине; вислів, який за традицією приписують Гераклітові.

До розділу 2:

draisiennes – фр.: самокатні велосипеди, попередники сучасного велосипеда.

éclairant le monde – статуя Свободи, яку створив франц. скульптор Фредерік Огюст Бартольдї (1834-1904), має повну назву: “La Liberté éclairant le monde” – “Свобода, що освітлює світ”.

Oh, how delicate, doctor Lavoisier – англ.: О, як делікатно, докторе Лавуазьє.

Balneum Mariae – лат.: “Купіль Марії”, в алхімії, містила субстанції, які мали очистити людину від усього нечистого, готуючи її до нового народження як досконалої істоти.

mysterium conjunctionis – лат.: таїнство з’єднання.

à rebours – фр.: навпаки.

LES CREATIONS JACSAM – фр.: ВИРОБИ [фірми] “ЖАКСАМ”.

ХОХМА

До розділу 3:

Enigraф. – У цій потребі ласкаві ангели часто винаходили і подавали нам, смертним, фігури, образи, форми і слова, невідомі й подиву гідні, такі, що не означають жодної речі згідно із звичним мовним ужитком, але такі, що через найвищий подив нашого розуму впроваджують у постійне дослідження умосяжного, а згодом у пошану і любов до них самих. – Йоганнес Ройхлін, “Про кабалістичне мистецтво”.

parakalò, parakalò – гр., тут: прошу, прошу. –

Чисте Зерно – в оригіналі гра слів: вираз Pura Crusca натякає на Accademia della Crusca, флорентійську академію, засновану ще в часи Медічі,

щоб зберегти чистоту італійської літературної мови проти діалектів, щоб відділяти “відбірене борошно” мови (*fiore di farina*) від її “висівок” (*scusca*).

гістерон-протерон – гр.: пізніше-раніше, або ж потому-спершу, або ж наступне-попереднє, або ж апостеріорі-апріорі (грам.-лог.-філос. категорії); *логія апофантікої* – гр.; тут, очев., “ствердні судження” (в сучасній логіці – т. зв. асерторичні судження); *ієрархії стійхейя* – гр., ієрархії першооснов, або засад, або первнів, або елементів, або стихій, або навіть звуків мови.

in love and joy – англ.: в любові й радості.

ars oblivionalis – лат.: мистецтво забуття.

Fiat Lux – лат.: Хай буде світло (пор. Буття 1,3).

numerus Clausius – лат.: “число Клавзіуса”; Рудольф Клавзіус (1822–1888) – нім. фізик-теоретик.

До розділу 5:

Кремнієва Долина – англ. Silicon Valley, так називають каліфорнійську округу Санта-Клара, яка вважається світовим центром у галузі електроніки, комп’ютерів та баз даних.

До розділу 6:

Епіграф. – Худа Леон удався до перестанов / Літер та складних варіацій / І врешті вимовив Ім’я, яке є Ключем, / Брамою, Ехом, Господарем і Чертогом... – Х. Л. Борхес, *Голем*.

Ешу – злий, лукавий дух в афро-бразилійському культі умбанди.

Amor Fati – лат., тут: ‘любов [до] згуби’, ‘примирення з долею’.

БІНА

До розділу 7:

...я опинився посеред Революції – маються на увазі студентські заворушення 1968 р.

impotentia coeundi – лат.: статевая неспроможність.

“Я є той, хто є” – так назвав Себе Бог Мойсееві (Вихід 3,14).

До розділу 8:

Навілі – міланські канали.

Академія Брера – Міланська Академія Мистецтв, яка міститься в Палаці Брера. (Три жінки у моєму серці – див. Данте Катзона (104), 1)

...toutes les femmes... – всі жінки, котрих я зустрічав, підносяться на обрії м з жалібними жестами та сумними очима світлофорів під дощем... (Блез Сандрар).

До розділу 10:

Middlemarch – роман письменниці Джордж Еліот (1819–1880).

ad hoc – лат.: без попереднього приготування, негайно.

Йоакім Мюрат (1767–1815) – сподвижник і зять Наполеона, маршал Франції, король Неаполітанського королівства, учасник усіх наполеонівських війн. З офіцером із Мартініки Мюрат мав ось який діалог: “Ви негр?” – “Так, мій генерале!” – “Молодець, молодець, продовжуйте!”

До розділу 11:

poetae novi – або т. зв. “неотеріки”, група римських поетів I ст. до Р. Х., найбільшим серед яких був Катулл (87–54).

В чім більше гідности – терпіти мовчки важкі удари нависної долі... – переклав Григорій Кочур.

До розділу 12:

Епіграф. – Під тінню крил Твоїх, Єгово (лат.; пор. Псалом 63,8).

justitia aequatrix – лат.: рівне правосуддя.

The advancement of learning – “Поступ пізнання”, філософський твір Ф. Бекона.

Граціадіо, Діосіаконте – всі перекладені з єврейської, імена з гетто, як Шалом Алейхем. – Прізвище Діоталлеві означає “Хай Бог тебе виховає”, Граціадіо – “Дякуй Богові”, Діосіаконте – “Хай Бог буде з тобою”.

До розділу 13:

Епіграф. – Брати, магістри Храму, який був повен золота, срібла і багатств, який правив такою шляхетністю. Де вони? Що з ними сталося? – (З хроніки як продовження роману про Фавеля).

Et in Arcadia ego. – лат.: І в Аркадії я.

Італо Бальбо (1896–1940) – італ. фашистський державний діяч.

До розділу 14:

De insolentia Templariorum – лат.: “Про зарозумілість тамплієрів”.

in posteriori parte spine dorsi – лат.: в долішню частину спинного хребта.

in humane dignitatis opprobrium – лат.: на ганьбу людської гідности.

istud caput vester deus est, et vester Mahumet – лат.: оця голова – це ваш бог і ваш Магомет.

Мене, Текел, Фарес – див. Біблію, Дан. 5,25–28.

Пере, Satan, Пере – див. Данте, Пекло, пісня VII. Ця незрозуміла фраза досі є предметом суперечок учених.

...le vierge le vivace et le bel aujourd'hui – фр.: незаймане, буйне й прекрасне сьогодні.

До розділу 15:

Crede firmiter et pecca fortiter. – лат.: Віруй сильно і гріши чимдуж.

До розділу 16:

після восьмого вересня – 8 вересня 1943 р. набув чинності договір про перемир'я з союзниками, що означало, по суті, кінець фашистського режиму в Італії.

падіння Ель-Аламейну – Ель-Аламейн – населений пункт у Єгипті західніше Александрії. 23. X – 4. XI 1942 р. в р-ті Ель-Аламейну 8 англ. армія генерала Б. Монтгомері завдала поразки італ.-нім. військові: зламний момент у Пн.-Афр. кампанії.

До розділу 17:

La chevalerie et les aspects secrets de l'histoire – фр.: “Лицарство і таємні аспекти історії”.

Souz la pasture... – старофр.: Під пасею для жуйних тварин, / які везли їх, ужитих травою, / ховаються солдати, брязкаючи зброєю.

До розділу 18:

Monumens historiques... – фр.: “Історичні пам'ятки стосовно суду над лицарями Храму”.

До розділу 19:

Корнелій Арпінна з Неммесгайму (1486-1535) – німецький лікар, алхімік і філософ. У творі “*De occulta philosophia*” виклав основні теми алхімії.

Sodalitas Celtica – лат.: “Кельтська Співдружність”.

До розділу 20:

Le tombeau de Jacques Molay... – “Могила Жака Моле, або Таємниця конспіраторів для тих, хто хоче все знати”.

До розділу 21:

Танаро – ріка у П'ємонті.

докторе – в Італії це також увічливе звертання до особи, яка має закінчену вищу освіту.

До розділу 22:

Песк'єра-Борромео – містечко поблизу Мілану.

Комо – озеро в Ломбардії, північніше од Мілану, найглибше озеро в Альпах.

Донго – містечко на озері Комо, де 1945 р. був заарештований і страчений партизанами Муссоліні.

ХЕСЕД

До розділу 23:

Pesífi – місто в Бразилії на Атлантичному океані, столиця штату Пернамбуку.

Прекрасна Пані – тут: Пресвята Богородиця.

Байя – штат Бразилії зі столицею в м. Салвадор, також друга назва Салвадору.

До розділу 24:

Монтефельтро – край у Центр. Італії, замок *Сан-Лео* в давнину був столицею цього краю.

Clavicula Salomonis – лат.: “Ключиця Соломона”.

unheimlich – нім., тут: прежахлива.

До розділу 25:

Como adivinhar o futuro na bola de cristal – порт.: “Як відгадати майбутнє з кришталевої кулі”.

До розділу 26:

horror vacui – лат.: жах пустки.

Oshosi – бог полювання племені йоруба, в кандомбле ототожнюється зі св. Юрієм або з архангелом Михаїлом.

pai або *mae-de-santo* – порт.: батько або мати святих.

До розділу 27:

tout se tient – фр.: все грає.

comidas de santo – порт.: їжа святих.

Жоржі Амаду (нар. 1912) – знаменитий бразилійський письменник-комуніст.

Янса – богиня блискавки, ототожнюється зі св. Варварою.

орішас – у віруваннях йоруба та в макумбі: надприродні істоти, які вселяються у вірних під час ритуалів.

макумба – афро-бразилійська релігія, характерним для якої є значний синкретизм, поєднання традиційних африканських вірувань з європ. культурою, браз. спіритуалізму – з римо-католицизмом. Найважливішими сектами макумби є кандомбле та умбанда.

saboclo – порт.: духи індіанців.

preto velho – порт.: старий негр.

Тріп – місто в Німеччині, де народився Карл Маркс.

До розділу 28:

ci-devant – фр.: пережиток минулого.

No pasarán – ісп.: вони не пройдуть (гасло іспанських революціонерів-республіканців).

До розділу 29:

Confessio fraternitatis Roseae Crucis, ad eruditos Europae – лат.: “Визнання братства Рози-Хреста, до ерудитів Європи”.

El pueblo unido jamás será vencido – ісп.: “об’єднаний народ ніхто не переможе” (гасло чилійських революціонерів).

animula, vagula, blandula – лат.: “душечко моя, непосидюча, жартівлива...” – початок вірша, що його, за переказами, вимовив перед смертю цісар Адріян.

До розділу 30:

Amphitheatrum sapientiae aeternae – лат.: “Амфітеатр вічної мудрости”.

lusus, ludibrium – лат.: гра, забавка.

Apologia compendiarum... – лат.: “Коротка апологія Братства Рози-Хреста, залямованого підозрами й неславою, правдивого, яка немовби хвилями його обмиває й очищує”.

Tractatus apologeticus... – лат.: “Апологетичний трактат на захист бездоганного товариства Рози-Хреста”.

De Naturae Secretis – лат.: “Про Природу Таємниць”.

Utriusque cosmi historia – лат.: “Історія двох світів”.

Silentium post clamores – лат.: “Мовчання після криків”.

Tintinnabulum sophorum – лат.: “Дзвіночок мудрих”.

...ти, апокрифічний читачу, мені подібний, брате мій... – пор.: о лицемірний читачу, мені подібний, брате мій (Шарль Бодлер, “Квіти зла”).

Картезій – латинізований варіант прізвища Рене Декарта.

До розділу 31:

in partibus – лат.: в областях.

Камброн П’єр (1770–1842) – франц. генерал часів наполеонівських воєн.

Панчо Вілья (1887–1923) – мексиканський революціонер.

Бастер Кітон (1896–1966) – американський актор і режисер.

Theatrum Chemicum – лат.: “Хімічний Театр”.

плексус – лат.: сплетіння.

До розділу 32:

Епіграф. – Валентиніяни... ні про що так не турбуються, як про те, щоб затемнювати своє вчення: якщо тільки вони навчають, а не приховують... Якщо ти їх простодушню запитаєш, вони скажуть у відповідь –

із непроникним обличчям і звівши брови – “це таємниця”. Якщо ти їх допитуєшся хитромудро, вони вживають невиразність мови з подвійним значенням, щоб утвердити віру загалу; якщо ти даш їм зрозуміти, що тобі щось відомо, вони заперечують усе, що, як їм здається, ти знаєш... Вони більше вправні у мистецтві переконувати, ніж у мистецтві навчати. – Тертулліян, “Проти валентиціян”.

До розділу 33:

Nossa Senhora – порт.: Наша Владичиця.

Конакабана – узбережний район Ріо-де-Жанейро.

ГВУРА́

До розділу 34:

O homem que matou Moro – порт.: “Людина, яка вбила Моро”.

vis movendi – лат.: рушійна сила.

До розділу 35:

Еніграф. – Коли питаєшся, хто я така / й чого квітки збираю, знай, ꞑ я Лія, / і гарні руки ці плетуть вінка. – Данте, “Чистилище”, XXVII, 100-102 (переклад Є. Дроб'язка).

До розділу 36:

La psychanalyse? C'est qu'entre... – фр.: Психоеаналіз? Це коли між чоловіком і жінкою... дорогі друзі... щось не клеїться.

До розділу 38:

Cela dit – фр., тут: себто.

joint venture – англ.: “спільне підприємство”.

До розділу 41:

ça va sans dire – фр.: нема що казати.

Raptus philosophorum – лат.: “Захват філософів”.

До розділу 42:

тупамари – члени підпільної уругвайської організації “Рух за національне визволення”, заснованої 1963 р. і названої так на честь Тупака Амару, вождя повстання індіанців у XVIII ст.

Tabula Smaragdina – лат.: “Смарагдова Таблиця”, старовинний алхімічний твір, створення якого приписували Гермесові Трисмегістові.

Розкрита Ісіда – так називався перший значний твір О. П. Блаватської.

До розділу 43:

Є стільки тайн в землі і небесах... – див. Шекспір, Гамлет, дія 1, сцена 5.

До розділу 44:

congressus cum daemone – лат.: спілкування з демоном.

До розділу 46:

gostia – облаток для св. причастя в рим.-кат. Церкві.

Bon – фр.: добре, гаразд.

Eglise Luciferienne – фр.: Люциферіяньська Церква.

vieux jeu – фр.: старого покрою.

Grand Tenancier du Mal – фр.: Великого Державця Зла.

au contraire – фр.: навпаки.

envoûtement – фр.: вороки, чари.

Ouais – фр.: аякже.

goetia – гр.: чари, ворожба.

contresigne, l'envoûtement retour – фр.: розпізнавальний знак, зворотнє зурочення.

Ah ah, c'est bien dit ça, ... c'est de la brocanterie... – фр.: Ха-ха, добре сказано, ... тандитникові...

Bien entendu, le rituel, ah ça... – фр.: Ясна річ, обряд, авжеж...

До розділу 47:

Oedypus Aegyptiacus – лат.: “Едип Єгипетський”.

Thelluris Theoria Sacra – лат.: “Священна Теорія Землі”.

Kabbala denudata – лат.: “Оголена Кабала”.

Golden Dawn – англ.: “Золотий Світанок”.

vice anglais – фр.: англійський недолік.

queste du Graal – фр.: пошук Грааля.

До розділу 48:

I am flabbergasted! – англ.: Я приголомшений!

До розділу 49:

Traditio Templi – лат.: Традиція Храму.

республіка Сало – Італійська Соціальна Республіка, назва фашистського уряду, що його встановив у кінці 1943 р. Муссоліні на території, окупованій фашистами, зі столицею в містечку Салб.

уряд Бадольйо – П'єтро Бадольйо (1871–1956) – маршал і політик. У липні 1943 р., після падіння режиму Муссоліні, король призначив Бадольйо прем'єр-міністром Італії; новий голова уряду підписав перемир'я з союзниками й оголосив війну Німеччині.

До розділу 50:

Berggasse – віденська вулиця, на якій мешкав Зигмунд Фройд.

Megale Apophasis – гр., досл. “Велике Заперечення”; алюзія до містично-богословської концепції “апофатичного” пізнання Бога, пізнання через заперечення всіх приписуваних Богові атрибутів як лише людських немічних слів, які неспроможні виразити незглибиму істоту Всевишнього.

Allumeuse – фр.: Кокетка.

До розділу 53:

Revue internationale des sociétés secrètes – фр.: “Міжнародний огляд таємних товариств”.

Organisation secrète d'action révolutionnaire et nationale – фр.: Таємна організація революційно-національної дії.

Synarchie, panorama de 25 années d'activité occulte – фр.: “Синархія, панорама 25 років прихованої діяльності”.

До розділу 54:

glissons, a la guerre comme à la guerre... – фр.: не наполягаймо, на війні як на війні.

До розділу 55:

Доннафугата – маєток князів Саліна у романі Дж. Томазі ді Лампедуза “Гепард”

До розділу 56:

Spiritalia – латинська назва твору Герона Александрійського “Пневматика”.

До розділу 57:

“... наче крізь живопліт – з вірша Дж. Лаопарді “Безмежність”.

Mundus Symbolicus – лат.: “Символічний Світ”.

Quod ubique, quod ab omnibus et quod semper. – лат.: Що всюди, що всіма і що завсіді.

CONDOLEO ET CONGRATULOR – лат.: СПІВЧУВАЮ І ПОЗДОРОВЛЯЮ.

До розділу 58:

Mysterium Magnum – лат.: Велике Таїнство.

До розділу 60:

aes ustum – лат.: палена мідь.

Les fa ades? – фр.: Фасади?

Ça, alors... – фр.: Ну, ось...

pègre – фр.: злодії.

ТІФЕРЕТ

До розділу 64:

buen retiro – ісп.: добрий притулок.

До розділу 65:

sine flexione – лат.: без закінчень.

черемиська мова – черемиси: стара назва народу марі (нині в Російській Федерації).

До розділу 66:

Fiat – гра слів: латинське слово *fiat* означає 'хай буде' (бібл. *Fiat Lux* – Хай буде світло; Буття 1,3); FIAT – італійська компанія-виробник автомобілів.

Omnia Movens – лат.: Усерушій.

Pistis Sophia – лат. “Мудрість віри”: коптійський гностичний текст III ст., перекладений із грецької, складається з двох творів, які є важливим джерелом знань про вчення гностиків; містить інтерпретацію деяких біблійних текстів.

Quantum mortalia pectora caecae noctis habent! – лат.: Скільки сліпої ночі мають у собі серця смертних!

До розділу 68:

...gallice etiam dicuntur ab aliquis popelican – лат.: ...дехто також називає по-французькому ‘popelican’.

До розділу 69:

Еніграф. – Вони стають Дияволом; кволі, лякливі, іноді бадьорі, вони кривавлять без упину, ллють сльози, пестять руками, які не знають законів... Тьху! Тьху! Вони нічого не варті, вони створені з одного боку, з одної кривої кістки, з одного стримуваного приховування... Вони цілують змія... – Жюль Буа, “Сатанізм та магія”.

До розділу 70:

miranda sextae aetatis – лат., досл.: чудеса шостого віку.

indicia – лат.: вказівки.

До розділу 71:

“Ніч на святого Івана, сон літньої ночі”. – “23 червня – це сам початок літа”. – В оригіналі (англ. мовою) п’єса Шекспіра має назву “Midsummer night dream”, тобто “Сон ночі в середині літа”.

До розділу 72:

Enigraф. – Наші невидимі претендують (як кажуть люди) на число 36, розділене на шість груп. – “Страхітливі угоди, укладені між дияволом і гаданими Невидимими”.

Instructions à la France... – фр.: “Вказівки для Франції щодо правди історії братів Рози-Хреста”.

До розділу 73:

That sweet thief which sourly robs from me. – англ.; Шекспір, Сонет 35: “Солодкий злодію, я став твоїм / Напарником – грабую власний дім” (пер. Дм. Павличка).

Ye Globe. – гра слів: “Globe” – назва театру, для якого писав п’єси Шекспір; у перекладі – земна куля.

Oh, from what power hast thou this powerful might? – англ.; Шекспір, Сонет 150: “О звідки в тебе та снага й могуть?” (пер. Дм. Павличка).

Perforce I am thine, and that is in me... – англ.; Шекспір, Сонет 133 (в оригін. дещо інакше: “Perforce am thine, and all that is in me”): “Він – у мені, а ти – моя тюрма” (пер. Дм. Павличка).

Je tiens la reine! – фр., тут: У моїх руках королева!

Here Comes Everybody – “Тут може бути кожен”. Одна з розшифровок НСЕ, ініціалів головного героя “Поминок Фіннегала” Джойса.

Gilding pale streams with heavenly alchymy. – англ.; Шекспір, Сонет 33: “І в золото обертає все навкруг /Алхімія небесного світила” (пер. Дм. Павличка).

Циклон над Атлантикою переміщався у східному напрямку назустріч потужному антициклонові над Росією. – початок роману Роберта Музіля “Людина без властивостей”.

Світла, більше Світла – передсмертні слова Гете.

Qualis Artifex Pereo! – лат.: Який Мистець гине! (за Светонієм, передсмертні слова Нерона).

Pin Ball Lady – англ.: Більярдна Леді.

oh maiden virtue rudely strumpeted, oh gilded honor shamefully misplac'd! – англ.; Шекспір, Сонет 66 (в оригін. інакше: “And gilded honour shamefully misplaced, / And maiden virtue rudely strumpeted”): “На честь фальшиву, на дівочу вроду / Поганьблену, на зраду в пишноті” (пер. Дм. Павличка).

s' écria-t-il – фр.: вигукнув він.

На пальцях фарбаря сліди від фарб – Слід мого фаху на моїй натурі... – (пер. Дм. Павличка).

Where Art Thou, Muse, That Thou Forget'st So Long? – англ.; Шекспір, Сонет 100: “Безтямна Музо, де твоє сумління?” (пер. Дм. Павличка).

Rioverrun, past Eve and Adam's... – початок роману Джеймса Джойса “Поминки Фіннегана”.

До розділу 74:

Examen Philosophiae Fluddanae – лат.: “Дослідження флуддівської філософії”.

atheus magnus – лат.: великий безбожник.

До розділу 75:

Описане у розділах 75-76, а також у розділах 91-95 Умберто Еко викладає у своїй книжці “Шість прогулянок лісом художньої літератури” як приклад втручання вигадки в життя.

Les plus secrets... – фр.: “Найтаємніші обряди вищих ступенів викритого масонства, або справжні розенкройцери”.

Humanum Genus – лат.: “Людський рід...” (папські енцикліки називаються за першими словами).

Traité Méthodique de Science Occulte – фр.: “Методичний трактат про окультну науку”.

Anticus Mysticus Ordo Rosae Crucis – лат.: Стародавній Містичний Орден Рози і Хреста.

Rosicrucian Fellowship – англ.: Розенкройцерівське Товариство.

Lectorium Rosicrucianum – лат.: Розенкройцерівський Лекторій.

Fraternitas Hermetica – лат.: Герметичне Братство.

Templum Rosae-Crucis – лат.: Храм Рози-Хреста.

Templi Resurgentes Equites Synarchici – лат.: Синархічні Лицарі Відродження Храму.

До розділу 76:

société de plaisir – фр.: товариство розваг.

До розділу 78:

Mundus Subterraneus – лат.: “Підземний Світ”.

До розділу 79:

ley lines – англ.: видимі лінії, які з'єднують стародавні поселення та святилища.

До розділу 82:

Omphalos – гр.: Пуп. *Umbilicus Telluris* – лат.: Пуп Землі.

До розділу 83:

Somnium Scipionis – лат.: “Сон Сціпіона”.

До розділу 84:

Horologium – лат.: “Часослов”.

sur la direction qu'affectent tous les fils à plomb – фр.: про напрямок, який впливає на всі виски.

Recueil d'observations... – фр.: “Збірка геодезичних, астрономічних та фізичних спостережень, здійснених за наказом французького Бюро Астрономічних Досліджень в Іспанії, у Франції, в Англії та в Шотландії, щоб визначити коливання земного тяжіння та градусів на продовженні Паризького меридіана”.

An Account of Experiments... – англ.: “Звіт про досліди, щоб визначити форму Землі шляхом вивчення вібрацій маятника на різних широтах”.

До розділу 88:

perinde ac cadaver – лат.: так, неначе труп.

ad maiorem Dei gloriam – лат.: задля більшої слави Бога (девиз отців-єзуїтів).

IBM – International Business Machines; *Iesus Babbage Mundi* – “Ісус – Беббідж світу” (Чарлз Беббідж (1792–1871) – англ. учений-математик, творець прототипу комп’ютера); *Iesum Binarium Magnificamur* – недосл. переклад: Ісуса Двійкового Величаємо. *Ars Magna, Digitale Gaudium* – Велике Мистецтво, Цифрова Радість; *IHS* – Iesus, Hominum Salvator (Ісус, Спаситель людей); *Iesus Hardware & Software* – “Ісус”: комп’ютери та програмне забезпечення.

До розділу 89:

Essai sur la secte des illuminés – фр.: “Есей про секту просвітлених”.

До розділу 90:

Mémoires pour servir a l'histoire du jacobinisme – фр.: “Мемуари, що послужать історії якобінства”.

До розділу 95:

Revue des Etudes Juives – фр.: “Огляд єврейських студій”.

До розділу 96:

confession par un vieillard ancienré volutionnaire – фр.: “Визнання старої людини, колишнього революціонера”.

До розділу 97:

Missa Solemnis – лат.: урочиста меса (назва багатьох класичних музичних творів).

Сатор Арено – пор. старовинний вислів:

S A T O R
A R E P O
T E N E T
O P E R A
R O T A S

який однаково можна читати горизонтально й вертикально, зліва направо і справа наліво.

My Lord, it is useless to deny... – англ.: Йй-Богу, не можна заперечувати – адже це неможливо приховати, – що велика частина Європи вкрита мережею цих таємних товариств, так само як поверхня землі тепер вкривається залізницями...

До розділу 101:

Епіграф. – Хто працюватиме в Кабалі... і помилиться у праці або приступить до неї неочищений, того пожере Азазель. – Піко делла Мірандола, “Магічні висновки”.

До розділу 102:

nulla nomina, ut significativa... – лат.: жодні імена як такі, які щось означають, й оскільки вони є іменами, не можуть мати сили у магійній дії, якщо вони не єврейські.

До розділу 104:

Другий епіграф. – Оприлюднені таємниці тратять ціну й гублять свій чар. Отже: не кидай перел свиням і не підстеляй ослові троянд. – Йоган Валентін Андрее, “Хімічні зашлюбини Християна Розенкройца”.
faute de mieux – фр.: брак ліпшого.

До розділу 105:

Епіграф. – Нидіє хист, і язик заплітається, й розум хиріє. – Лукрецій, “Про природу речей” (пер. А.Содомори).
An Deus sit. – лат.: чи Бог існує.
Dieu et mon droit – фр.: Бог і моє право – гасло на гербі британських монархів.
Le monde est fait pour aboutir à un livre (faux). – фр.: Світ створений для того, щоб вилитись у (неправдиву) книгу. – Цей вислів належить Маллярме.

До розділу 106:

jonchée – фр.: килим із квітів.

En aval d'Etretat – La Chambre des Demoiselles – Sous le Fort du Fr fossé – Aiguille Creuse. – фр.: Нижче за течією від Етрета – Кімната Дівчат – Під Фортом Фрефоссе – Порожнистий Шпиль.

merde i'en ai marre de cette steganographie. – фр.: до дідька, набрид мені вже цей тайнопис.

НЄЦАХ

До розділу 107:

Enigraф. – пер. М. Лукаша

magna pars – лат.: велика частина.

Bin ich ein Gott? – нім.: Може, я Бог?

До розділу 111:

Enigraф. – Се пізніший урок. Коли ваш ворог відтвориться, адже се не є його останньою машкарою, спекайтеся його одразу, а тим більше не йдіть шукати за ним у печери. – Жак Казот, “Закоханий диявол”.

Le Petit Cirque de l'Incroyable. Madame Olcott et ses liens avec l'Invisible. – фр.: “Маленький Цирк Неймовірностей. Мадам Олькотт та її зв'язки з Невидимим”.

Les Derviches Hurlleurs et leur danse sacrée. Les Freaks Mignons, ou Les Petits-fils de Fortunio Liceti. – фр.: “Дервіші-горлані та їх священний танець. Маленькі Монстри, або ж онуки Фортуніо Лічеті” (“дервіші-горлані” – орден Ріфан – один із суфійських орденів, заснований Ахмедом аль-Ріфаном і названий так тому, що його члени завивали під час молитви).

Alex et Denys, les Géants d'Avalon. Theo, Leo et Geo Fox, Les Enlumineurs de l'Ectoplasme... – фр.: “Алекс і Дені, Гіганти Авалону. Тео, Лео та Гео Фокси, Висвітлювачі Гектоплазми...”

Oui monsieur, ... c'est bien ça. – фр.: Так, пане, ... цілком слушно.

Ah non, monsieur... – фр.: На жаль, ні, пане. Ах, так... Ні, ні, пане, це не наша робота. Розумієте, ми тут продаємо книги, ми можемо дати вам пораду щодо каталогів, але це... Йдеться про дуже особисті проблеми, а ми... Ну, тоді, не знаю, для цього є священики... авжеж, якщо бажаєте, екзорцисти. Згода, я знаю, деякі побратими погоджуються... Але не ми. Ні, справді, опису мені недостатньо, і все ж... Дуже шкода, пане. Прошу? Авжеж... якщо бажаєте. Це добре відоме місце, але не питайте, що я про це думаю. Цілком слушно, розумієте, в цьому випадку довіра над усе. До ваших послуг, пане.

До розділу 112:

tourniquet électrique a attraction et repulsion – фр.: електрична крутілка притягування та відштовхування.
colonnade étincelante formée de neuf tubes, électroaimant – фр.: іскриста колонада, утворена з дев'яти труб, електромагніт.
engrenage extérieur à trois pignons – фр.: зовнішня зубчаста передача на шість шестерень.
émetteur à étincelles soufflées – фр.: випромінювач видутих іскор.
Vite – фр.: Швидше.

До розділу 113:

Алеф бет гімел далет ге вав зайн хет тет йод каф лямед мем нун самех айн не цаде коф реш шин тав – єврейська абетка.
Le sacrifice humain! – фр.: Людська жертва!
Now... I do reveale, a... a mighty Secret if you marke it well... – англ.: Воньми, ось я пояснюю... превелику Таємницю...
This very place is call'd by many names... Earth... Earth is the lowest element of All... When thrice yee have turned this Wheele about... thus my greate Secret I have revealed... – англ.: Це місце має багато імен... Земля... Земля – найнижча стихія Усього... Коли тричі обернеш Коло довкруг його осі... ось я і виявив мою велику Таємницю...
Was helfen Fackeln Licht... oder Briln... so die Leut... nicht sehen... wollen... – нім.: Що допоможе світло смолоски... чи окуля... там де лю... бачити... не хочуть...
Il était nuit... – фр.: Ніч... Із лляним вельоном на голові... прибуваю... знаходжу вітвар із заліза, кладу на ньому таємничу галузку... О, здавалося мені, що я сходжу в провалля... коридори подекуди з чорного каменю... моя підземна подорож...
le prisonnier! – фр., тут: в'язня!
efficiunt quod figurant! – лат., тут: не розходяться з ділом.
Assez, assez, le sacrifice humain, le sacrifice humain! – фр.: Досить, досить, людську жертву, людську жертву!
Enfin, le sacrifice humain! – фр.: Врешті, людська жертва!

До розділу 115:

genius loci – лат.: дух місця.
Ville Lumière – фр.: Місто Світла.
poubelles – фр.: смітники.
"Secouez vous les puces" – фр., тут: "Оновіть свій комп'ютер".

L'Union de Recouvrement... – фр.: Спілка збору внесків на соціальне забезпечення та матеріальну допомогу для багатодітних родин.
Sept, avenue Elisée Reclus. – фр.: Авеню Елізе Реклю, сім.

До розділу 116:

Enizraf. – Я б хотів бути вежею, звисати з Ейфелевої Вежі. – Блез Сандрап.

“suspendre Paris au plafond de l’univers” – фр.: “підвісити Париж до стелі всесвіту”.

Parce que... parce que ça fait peur, c’est tout. – фр.: Тому що... тому що від неї лячно, ось і все.

До розділу 117:

Et alors? – фр.: У чому справа?

Monsieur, vous êtes fou. – фр.: Пане, ви божевільний.

ЄСОД

До розділу 119:

“Вперед, Савойя” – в 1861–1946 рр. королівська влада в об’єднаній Італії належала Савойській династії.

“Джовінецца” – “Giovinezza”, гімн італійських фашистів.

Cingulum Veneris – лат.: Пояс Венери.

МАЛЬХУТ

До розділу 120:

basta là – італ., діал: доста з цим.

ГЛОСАРІЙ

- АБУЛАФІЯ Аврагам бен Шмуель (1240-1291) – іспанський кабаліст. Грунтуючись на вченні про десять сфирот, Абулафія розробляв різноманітні методи кабал. школи Еліезера бен Єгуди з Вормсу: *цериуф* (комбінації літер), гематрію, потарікоп. Розробляв також т. зв. “шлях Божественного імені”, завдяки якому людина здобуває дар ясновидіння і може спілкуватися з Богом. У 1260 р. здійснив подорож у Св. Землю для пошуків міфічної ріки Самбатіон.
- АВАЛОН – у кельтській міфології “острів блаженних”, земний рай, острів, який існує “десь на заходів острів яблук”, скляний острів, куди фея Моргана перенесла смертельно пораненого короля Артура. Згодом Авалон ототожнювали також із місцевістю, де розташоване старовинне абатство Гластонбері (пд.-зх. Англія).
- АЄРС-РОК – гігантський моноліт у Центр. Австралії (бл. 300 м), який змінює свій колір залежно від пори дня; священне місце для аборигенів (наскельні малюнки).
- АНТОНІНИ – династія римських імператорів у 96-192 рр. н. е.; найславніші – Траян, Адріан та Марк Аврелій. Епоха Антонінів – остання епоха відносного миру і добробуту в межах Римської Імперії.
- АРХОНТИ (*гр.* проводарі, вожді, правителі) – у гностицизмі: злі сили, створені Деміургом, які керують світом.
- АСАСИНИ (*тж* пізарити; від ар. *хашиш* – ті, що вживають гашиш) – европ. назва членів таємної шіїтської секти ісмаїлітів (1090-1272), що була поширена на Бл. Сході. Застосовували проти своїх противників терор і скритовбивства, підкорялися надзвичайно суворій дисципліні, були фанатично віддані своїм зверхникам. У Європі слово ‘асасин’ надовго засоціювалося з поняттям ‘убивця’.
- БЕКОН Френсіс (1561-1626) – видатний англ. філософ Нового Часу, природник, правник, державний діяч, “великий методолог”. Син коронного достойника, вчився в Кембріджі, відбув дипломатичну практику в Парижі, потім розпочав правничу кар’єру, з 1595 – член парламенту, з 1604 – дорадник короля з питань права, з 1618 – лорд-канцлер і барон of Verulam, у 1621 – віконт of St. Albans. Того ж року втратив усі посади і потрапив до в’язниці за звинуваченням у підкушності. Неподовзі звільнений, провів решту життя у відособленні. У філософії – емпірист і своєрідний матеріаліст, методолог дослідної науки. Осн. твір: *Instauratio Magna Scientiarum*, другою частиною якого є славнозвісний *Новий Органон* (1620). В утопічній повісті *Нова Атлантида* (вид. 1627) – проект державного зорганізування наук. Зображений у цій повісті науково-техн. центр утоп. суспільства – т. зв. “Дім Соломона”, який організує й планує наукові дослідження та здійснює технічні винаходи, а також контролює виробництво та природні ресурси країни, – згодом став прообразом для багатьох наукових і ненаукових товариств.

ГЕМАТРИЯ (можл., від гр. *геометрія* у знач. 'числові маніпуляції') – один із способів евр. герменевтики (в т. ч. кабалістичної), який полягає в тлумаченні слова або групи слів за числовим значенням літер, з яких воно складається, або почерез заміну одних літер іншими згідно з певною системою. Гематрія служить також для заміщення числа словом або групою слів, у яких числове значення літер дорівнює заміщуваному числу.

ГЕРМЕС ТРИСМЕГИСТ (гр. 'Гермес Тричінайвищий') – божество синкретичної елліністичної релігії, яке виникло внаслідок отожднення грецького Гермеса з єгипетським богом Тотом. У період пізнього еллінізму його вважали пророком, який передав грекам стародавнє знання єгипетських жерців, і приписували йому ряд писань, що складаються на т. зв. *Corpus Hermeticum*; найважливіше з цих писань носить назву *Pojmandres*.

ГЕРМЕТИЗМ – реліг.-філос. течія епохи еллінізму та пізньої античності. Існував у двох видах: "популярному" і "вченому" (*Corpus Hermeticum*). "Учений" герметизм має песимістичний і гностичний характер. Споконвіку існує божественне світло, або ж верховний "ум". Потому з'являється темрява, або ж матерія – "страшна й похмура, скручена у спіраль і подібна до змії". Верховний ум-логос розділяється внаслідок першої своєї еманациї на чотири первинні елементи. Друга еманация божества – ум-деміург – творить із вогню й повітря сім небесних сфер. Відтак спільними зусиллями "логоса" й "ума" твориться космос. Третя еманация верховного божества – перша людина ("антропос"); кожна людина безсмертна завдяки душі й розумові і смертна через причетність до послідущої матерії. Спасіння людини – в її пізнанні своєї божеств. істоти ("гнози") та в уподібненні до бога. Після смерті людина очищується від усякого зла ("життєвих наростів"), проходячи через сім небесних сфер.

ГАРАМОН Клод (1480-1561) – французький гравер і друкар, створив ряд друкарських шрифтів, які носять його ім'я.

ГОЛЕМ (євр., букв. 'неоформлене тіло', також 'бовдур') – за єврейськими легендами, глиняна (або з іншої матерії) істота, яку створювали деякі рабини за доп. магічного мистецтва. Найбільшу популярність здобула легенда про празького Голема, якого створив раббі Єгуда Ліва бен Бецалель (1512-1609). Вважалось, що Голема можна оживити, вклавши йому під язик записку з магічною формулою або тетраграматоном; якщо цю записку вийняти йому з рота, він знову стає безживним. Уважався захисником євреїв від переслідувань.

ГРААЛЬ (Святий Грааль) – за середньов. легендами, Христова чаша причастя з Тайної Вечері, ототожнювана також із тією чашею, в яку Йосиф Ариматейський зібрав кров розп'ятого Христа (і привіз цю чашу, за одними версіями, до Франції, за іншими – до Британії, де вона

перебувала в абатстві Гластонбері). Багатогранний образ, який іде через цілу середньовічну літературу аж до нових і повітряних часів. В Граалі бачили і магічний камінь алхіміків, і трансформований ріг достатку народних легенд. У XII ст. включений до артуріани (оповідей про короля Артура та його лицарів Круглого Столу), Грааль став уособленням певного містичного лицарського начала, символом вищої досконалості. Став він і своєрідною емблемою світової християнської імперії, мрії про яку були дуже характерними для XII і XIII ст., особливо ж для ідеологів ордену тамплієрів.

ДЕМІУРГ (*гр.*, букв. 'виготовник речей для народу', звідси – 'ремісник', 'майстер', 'вितворець') – термін давньогр. філософії для озп. 'майстра', 'творця', 'будівничого' світу (Платон); Деміург творить світ із матерії, дивлячись на вічний первообраз-парадигму – ейдос. Він не є богом теїст. релігій, який творить усе *ex nihilo*; і матерія, і первообраз – так само вічні, як Деміург. У різних гност. системах, які вважали матерію абсол. злом, "благий" платонівський Деміург стає нижчим, злим божеством, творцем грішного матер. світу. За деякими гност. доктринами він є породженням Софії.

ДІ ДЖОН (1527-1608) – англ. алхімік, географ і математик. Багато подорожував Європою, привіз із собою чимало астрономічних приладів і здобув репутацію чарівника.

ДОЛЬМЕНИ – монументальні неолітичні гробівці (Британія, Ірландія), що складаються звичайно з кількох великих кам'яних плит, поставлених на ребро, які підтримують плиту-дах.

ЕЙН-СОФ – у Кабалі: Бог як нескінченність, безмежність, яка не має жодної якості і яку годі окреслити; водночас оце Ніщо є Всім у речах, у які Воно виливає самого себе, тим самим себе обмежуючи; так непіддатний визначенню Бог набуває визначеності у десяти сфірот.

ЕННОЙЯ (*гр.* 'думка', 'розмисел') – у деяких гност. системах, перша думка Бога, жіноче начало Предвічного; в інших системах ототожнюється із Софією. За вченням Симона Мага (згаданий у Діяннях св. Апостолів 8,9-25), який заснував одну з гностичних сект, що проповідувала спасіння через оволодіння таємним знанням, Енной-Софія – перша думка Бога – виникла для того, щоб сотворити ангелів, які, у свою чергу, створили видимий усесвіт. Однак ті ангели з ревнищів ув'язнили Еннойю, помістивши її в людське тіло, щоб вона не змогла повернутися до Отця, тож вона була приречена мандрувати від тіла до тіла, аж поки не вселилася в тіло Гелени, дружини Симона Мага. Щоб спасти свою думку, Отець зійшов на землю в особі Симона і дарував спасіння людям, якщо вони визнають, що він Бог.

ЄДИНЕ – провідна категорія неоплатонівської філософії, начало всього сущого, усякої множинності, кожного "ума" (нусу), причина кожної речі, – завдяки Єдиному кожна річ є тим, чим є, хоч саме Єдине не

є жодною річчю; апофатичне вчення про Єдине говорить, що Його неможливо досягнути розумом, можливо лише у понадрозумовій екстазі; існує, проте, й катафатичне вчення, згідно з яким для пізнання Єдиного можна послуговатися засадою аналогії.

ЄССЕЇ (або ж 'ессени') – євр. рел.-аскет. секта II ст. до н. е. – кін. I ст. н. е.: суворо дотримувалися законів Тори, вірили у швидке пришестя Месії та у воскресіння тіл, жили відособленими і замкнутими комунами.

ІСІДА – єгип. богиня, дружина Осіріса, мати Гора і Гарпократа. Греки ототожнювали її з Деметрою, Персефоною, Артемідою, Гекатою та ін. богинями. В часи елліністичного релігійного синкретизму Ісіда стала всемогутньою богинею, яка впливає на все людське життя на землі.

КАБАЛА (євр., букв. – передання) – містична течія в юдаїзмі. Поєднала пантеїстичні побудови неоплатонізму та міфологеми гностицизму (хоч не слід переоцінювати цих двох чинників) з юдейською вірою в Біблію як світ символів. Важливою ранньою пам'яткою Кабали є певеликий трактат *Сефер Єцира* (“Книга Творення”), написаний прибіл. між III і VIII ст. Але у справжньому знач. цього слова Кабала склалася у XII – XIII ст. серед євреїв Іспанії і Провансу (сам термін Кабала як зв'язок з езотер. мудрістю глибокого минулого євр. містики почали вживати власне в XII ст.). Основоположна пам'ятка Кабали – *Сефер Зогар* (“Книга Сяйва”) – написана в кінці XIII ст. Згідно з доволі антином. ученням Кабали, нескінченний Бог (Ейн-Соф, ця нескінченність означає, що ми не можемо приписувати Йому жодних атрибутів) приходить до визначеності у десяти “сфірот”, стадіях свого смислового саморозгортання, і цим обмежує самого себе. Взаємне співвідношення сфірот – цих гіпостазованих атрибутів Бога – зображалося у вигляді “дерева сфірот”. У своїй сукупності сфірот утворюють космічне тіло досконалої істоти першої людини – Адама Кадмона. З XV ст. Кабалою зацікавлюються деякі християнські вчені Європи, які намагаються синтезувати її із христ. догмами у рамках універсальної вселюдської релігії (Піко делла Мірандола, Йоганнес Ройхлін, Агріппа, Парацельс та ін.).

КАЗОБОН – французький філолог і ерудит Ісаак Казобон (1559-1614) піддав текстуальній критиці відомий твір *Corpus Hermeticum*, який вважали твором стародавніх єгиптян, і довів, що цей твір не міг бути написаний раніше, ніж у перші сторіччя після Різдва Христового.

КУНДАЛІНІ змії – в індійській тантричній філософії ім'я міфічного змія Шіви, джерело сексуальної та духовної енергії.

ЛУЛЛІЙ Раймунд (каталан. Лулл; бл. 1235-1315) – видатний каталанський філософ, богослов, поет. Досягши тридцятилітнього віку, змінив життя блискучого придворного поета на ясу ченця-францісканця. За легендою, помер як проповідник-мученик у Пн. Африці. Був непереврешеним знавцем юдейського й мусульманського богослов'я

(один із родоначальників європ. арабістики). Писав переважно по-каталанському й по-арабському. Розробляв методи моделювання логічних операцій, витворив першу “логічну машину” (гол. твір на цю тему – *Ars Magna*, “Велике Мистецтво”), тож його вважають одним із попередників комбінаторних методів у логіці.

ЛУРІЯ Їцхак (1534-1572; “Святий Лев”) – творець одного з осн. напрямків кабали (т. зв. луріянська кабала). Жив у Св. Землі. У своєму вченні Їцхак Лурія використовує три кабаліст. поняття, значною мірою пов’язані з космогонією: *цімцум* (‘скорочення’), *швірат гакелім* (‘розбиття посудин’) і *тіккун* (‘направа’). *Цімцум* – це власновільне скорочення Божеств. начала, яке раніше заповнювало весь простір усесвіту; Бог “скорочує” самого себе, щоб дати місце матеріальному світові. Розбиття посудин – катастрофа, яка полягала в тому, що посудини, які проводили в цей світ Божественне світло, тотожне добру, не витримали напруження й розбилися; світло розсипалося іскрами, і у світ проникла темрява, тобто зло. Щоб світ став царством добра, доконечним є *тіккун* – справа розбитих посудин і збирання розсипаних іскор, що є завданням людини.

МАНУЦІО: Альдо Мануціо (1449-1515) – італ. гуманіст, друкар, видавець. З 1494 провадив друкарню у Венеції, видавав переважно твори грецьких і римських класиків, званих “альденами”; ввів до друку курсиви; його видавництво було зразком досконалости видавничої та друкарської справи. Вперше почав видавати видавничі каталоги з цінами.

МАЧУ-ПКЧУ – руїни міста інків (XV – XVI ст.) у Перу, на північний захід від Куско; місто було збудоване у вигляді гірської твердині; залишилися руїни храмів (зокр., Сонця), палаців та ін. споруд.

МЕНГІР (від бретон. men – камінь і hir – довгий) – мегалітична споруда, великий поздовжній камінь, укопаний у землю (висота від 4 до 20 м), пов’язаний, зокр., з культом мертвих; менгіри походять переважно з неоліту або з початкової епохи бронзи, стоять поодинокі або в формі кола чи “алеї”.

МЕТАТРОН – найбільший із ангелів євр. міфології. Іноді ототожнюється з архангелом Михаїлом або з Енохом після того, як Бог забрав його на небеса. Ім’я ‘Метатрон’ означає з грецької ‘той, хто стоїть найближче до престолу Бога’; цього ангела називають також “ангелом великої ради”. Символом Метатрона є шестираменна зірка – стародавній знак євреїв, т. зв. “щит Давида”.

МІТРА – ірансько-вавилонське божество сонця. У Греції культ Мітри почав поширюватися в епоху еллінізму, а в II і III ст. н. е. запанував у цілій Римській Імперії, конкуруючи з раннім християнством, маючи з ним багато спільного і впливаючи на нього.

МУ (Континент Му) – міфічний континент, який нібито існував у районі теперішньої Полінезії.

- НОТАРІКОН – абрєвіатура або тлумачєня слова як абрєвіатури (в давній і традиційній євр. літ-рі). Герменєвтичний Нотарікон у сер. віках особливо був поширений у кабалі. Напр., перше слово Біблії БР'ЙШТ (*бе-рєшіт*, “на початку”) розкривається як *бара ракія*, ‘*єрєц*, *шамайм*, *їам*, *тгом* – “Він сотворив твердь, землю, небеса, море, безодню”. Слово “амінь” – ‘МН (*амєн*) – ‘*єль мєлєх цєєман* (Бог – вірний Цар).
- ОХРАНА – поточна назва таємної політичної поліції в царській Росії (1866-1917); гол. завдання – боротьба з рев. рухом, один із гол. методів – провокація.
- ПЛЕРОМА (*гр.* ‘повнота’) – термін ортодоксальної і, особливо, єретичної християнської містики, а також гностицизму. В ост. плєрома – це сукупність повного числа (напр., тридцяти) еонів, у яких до кінця розгортає себе верховна первоїстота. Виикнення матер. світу пов’язується з падінням останнього еону – Софії; відкуплення Софії буде й поверненням її у Плерому.
- ПСИХОПОМП (*гр.*, досл. ‘провідник душ’) – у грецькій міфології: той, хто веде душі померлих у потойбічний світ (зокрема, так називали Гермеса або Харона).
- СЕМ СПЕЙД – герой детективних романів амер. письменника Дешієла Геммета (1894-1961), які стали класикою жанру. Вперше з’явився у романі *Мальтійський сокіл* (1930).
- СЕФЕР ЄЦІРА (“Книга Творення”) – ранньокабалістичний трактат, написаний у II – VI або у VIII – IX ст. Центр. тема – опис 32 елементів світоустрою – 22 літер євр. абетки та 10 першочисел-сфірот. Згодом поняття “сфіра” стало одним із основних у пізнішій Кабалі, яка надала йому нового сенсу.
- СЕФЕР ЗОГАР (“Книга Сяйва”) – основоположний твір Кабали, нап. арамейською мовою в Кастілії у 1270-1320 рр. Ця книга є для кабалістів одною із священних книг юдаїзму поряд з Біблією і Талмудом. Написав її, вочевидь, Моше де Леон, хоч традиц. автором її вважається талмудичний мудрець II ст. Шимон бар Йохай. Засновок книги: матеріальний світ – це тільки видимий аспект невидимої дійсности, водночас символ і частина цієї вищої дійсности, яка не доступна для фізичного сприйняття, але яка частково розкривається тим, хто посвячений у таємниці єзот. мудрости; сокровенний і видимий світи – єдині, те, що відбувається у нижчому світі, пов’язане з тим, що відбувається у вищому, ці два світи можуть впливати один на одного. Людський розум неспроможний зглибити таємницю трансцендентного Божества, він може пізнати лише Його “облачення” (*лєвушім*) – вияви Його як живого Бога релігії і буття. Див. також ‘Ейн-Соф’, ‘Сфірот’, ‘Кабала’.
- СОФІЯ (*гр.* ‘мудрість’, ‘Премудрість Бога’) – важливе поняття в неоплатонівській, християнській та гностичній філософії і теології.

Софіологічні концепції особливо сильні в східному християнстві (що має, так би мовити, матеріальний вияв у численних храмах Св. Софії). Христ. думка вагається між ототожнюванням Софії із Христом або з Богородицею та з розумінням Софії як частки Божества у грішному матер. світі (є також концепція “двох Софій” – земної і небесної). У деяких гност. системах – останній із дванадцяти (або й з більшого числа) еонів, який покинув Плерому, щоб сотворити світ. Про Еннойо-Софію та про Симона Мага див. також: ‘Еннойя’.

СТОУНГЕНДЖ – знаменита мегалітична споруда неподалік од міста Солсбері на півдні Англії. З цим таємничим колом каменів у всі часи було пов’язано багато легенд. Створений припл. за два тисячоліття до н. е. докельтськими мешканцями Британії, Стоунгендж був кульговим місцем, а також свого роду обсерваторією для спостереження за небесними явищами (рухом світил, зимовим та літнім сонцестоянням). Камені та інші орієнтири розташовані у Стоунгенджі таким чином, що, спостерігаючи (згідно з певними правилами) за позицією Сонця і Місяця відносно цих каменів та за змінами цієї позиції, можна передбачати сонячні та місячні затемнення.

СФІРОТ (євр., множина жін. роду від *сфіра* – сфера) – еманції Божества, стадії Його саморозгортання в бутті, немовби іпостасі сокровеного Бога. Сфірот уособлюють різні атрибути Бога. Книга Сяйва порівнює їх із перевернутим деревом, чії корені – на небі, а крона – на землі. Сукупність сфірот утворює космічне тіло першої людини (Адам Кадмон), у якій криються всі потенції світового буття. Схематичний порядок сфірот такий: 1) *кетер* (вінець, корона) Бога; 2) *хохма* (мудрість), перший реальний вияв Ейн-Соф, вияв, у якому міститься ідеальний план усіх світів; 3) *біна* (розум), тобто Божественний розум, у якому сокровений прообраз набуває конкретності і форми; 4) *хесед* (любов, або милосердя Бога); 5) *гвура* (сила), або *дін* (суд) – джерело Божого суду і кари; 6) *тіферет* (краса Бога), або *рахамім* (співчуття) – ця сфера служить посередницею між двома попередніми, вносячи у світ гармонію і згоду; 7) *нецах* (вічність Бога); 8) *год* (велич Бога); 9) *есод* (основа всіх сил, що діють у Бозі); 10) *мальхут* (царство Бога) – сприйнятлива, “жіноча” потенція, через яку Божеств. потік передається нижчим світам. Ця остання сфера ототожнюється також із Шхіною, Божою присутністю у світі.

ТЕМУРА – назва групи кабалістичних герменевтичних систем, у яких пояснюється, як належить замінити одні літери іншими відповідно до певних математичних упорядкувань літер. В іншій формі Темури літери просто перебудовуються, перестановлюються, іноді у вигляді простої анаграми, як, напр., англійське слово *live* обертається словом *evil*.

- ТЕРАПЕВТИ** – досл. 'зцілителі'; євр. секта аскетів, близька до есеїв. Дотримувалися надзвичайно суворої дисципліни щоденного життя, присвячували себе молитві та студіям.
- ТЕТРАГРАМАТОН** – запис священного й невисловленого імені Бога чотирма літерами IHVH (ЙГВГ; у євр. письмі, як і в пізнішому арабському, існують тільки літери на позначення приголосних звуків).
- ТРИТЕМІЙ** (Тритеміус) Йоганнес – німецький містик і окультист другої пол. XV – першої пол. XVI ст., абат Шпангайму, створив ряд шифрувальних систем, автор відомої в цій царині *Стеганографії* ("Тайнопису").
- ТУЛЕ** (крайземна Туле) – стародавня назва таємничих земель на далекій півночі; Туле спершу ототожнювали з Шетлендськими островами, з північною Норвегією, з Ісландією – це останнє ототожнення виявилось найміцнішим (нині Thule вважається латинською назвою цієї країни); найпівнічніша відома земля для давніх греків і римлян.
- ФУКО** Жан Бернар Леон (1819-1868) – французький фізик; відкривач т. зв. вихрових струмів ("струмів Фуко"); визначив (1850) швидкість світла у повітрі й воді; сконструював поляризаційну призму і фотометр; за допомогою маятника завдовжки 67 м, підвішеного в паризькому Пантеоні (названого маятником Фуко) провів дослід (1851), яким безпосередньо довів добове обертання Землі.
- ХІРАМ** – у Св. Письмі (І Царів 5,15-32; 9,10-14): цар фінікійського міста Тиру, друг Соломона, постачальник робітників-умільців та будівельних матеріалів на будову першого Єрусалимського Храму; масонська традиція знає ще одного Хірама, про якого Біблія не згадує: головного будівничого Храму та начальника над робітниками, великого і таємничого Майстра, підступно вбитого під час будови, – ця легенда і різноманітні пов'язані з нею мотиви (як, напр., мотив "помсти за Хірама") стала надзвичайно важливою для ідей і ритуалів масонства.
- ЧІЧЕН-ІЦА** – руїни міста народу майя в Мексиці (півострів Юкатан); місто було засноване бл. VIII ст., покинуте в XV ст.; пам'ятки, що збереглися, виявляють вплив культури Тольтеків: східчаста піраміда, храми з різьбленими фасадами і настінними розписами, кругла будівля гаданої астрон. обсерваторії, т. зв. "джерело жертв".
- ЯЛДАВАОТ** – у деяких гност. системах нижче божество, породження Софії, яке збунтувалося проти вищих еонів, проголосило себе вічним Отцем і створило людину в її матеріальній подобі. Ототожнювалося подеколи з Деміургом, подеколи з Богом Старого Завіту.

Глосарій уклали
Мар'яна Прокопович і Андрій Шкраб'юк

СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ

Дерево сфірот

за: Cesare Evola, *De divinis attributis, quae Sephirot ab Hebraeis nuncupantur*, Venezia, 1589, p. 102 стор. 2

Фрагмент із Іцхака Лурії (“Поширення світла в порожнечі”)

за: P. S. Gruberger, ed., *Ten Luminous Emanations*, vol. 2, Jerusalem, 1973, p. 7 стор. 9

Концентричні кола

за: Trithemius, *Clavis Steganographiae*, Frankfurt, 1606 стор. 130

The Seal of Focalor

за: A. E. Waite, *The Book of Black Magic*, London, 1898 стор. 141

Monas Ieroglyphica

за: J. V. Andreae, *Die Chymische Hochzeit des Christian Rosencreutz*, Strassburg, Zetner, 1616, p. 5 стор. 398

Копія карти світу з Туринської Бібліотеки (XII ст.)

за: Leon Gautier, *La Chevalerie*, Paris, Palme, 1884, p. 153 стор. 436

Карта світу

за: Macrobius, *In somnium Scipionis*, Venezia, Gryphius, 1565, p. 144 стор. 436

Космографічна планісфера

за: Robert Fludd, *Utriusque Cosmi Historia*, II, De Naturae Siria, Frankfurt, de Bry, 1624, p. 545 стор. 436

Epi1ogismus Combinationis Linearis

за: A. Kircher, *Ars Magna Sciendi*, Amsterdam, Janson, 1669, p. 170 стор. 452

Концентричні кола

за: Trithemius, *Clavis Steganographiae*, Frankfurt, 1606 стор. 516

ЗМІСТ

1. КЕ́ТЕР	
1. І ось у бутті світло Нескінченного	9
2. У нас є різноманітні й дивовижні Годинники	16
2. ХОХМА́	
3. In hanc utilitatem clementes angeli	27
4. Хто намагається проникнути у Трояндовий Сад Філософів	33
5. І починай комбінувати цим ім'ям	37
6. Judá León se dio a permutaciones	46
3. БІНА́	
7. Не сподівайтесь занадто багато від кінця світу	51
8. Прийшовши від світла і богів	55
9. У правій руці вона стискала позолочену сурму	60
10. І нарешті, з vinum більше нічого не можна кабалістично вивести	63
11. Його безплідність була безконечна	69
12. Sub umbra alagum tuagum	73
13. Li frere, li mestre du Temple	80
14. Він признався б також, що вбив Нашого Господа	95
15. Піду попросити для вас допомоги у графа Анжуй- ського	105
16. До арешту він перебував в ордені лише протягом дев'яти місяців	110
17. Так зникли лицарі Храму	116
18. Брила, вщент порізана тріщинами і печерами	122
19. Орден ані на мить не припиняв свого існування	128
20. Невидимий і непорушний центр, суверен, що повинен знову прокинутися	136
21. Грааль се тягар такий великий	144
22. Вони вже не бажали, щоб їм задавали питання	148
4. ХЕ́СЕД	
23. Аналогія протилежностей	155
24. Врятуйте тендітну Ейшу	159
25. Ті загадкові втаємничені	163
26. Усі традиції землі	166

27. Розповідаючи одного дня, що в Єрусалимі він познайомився з Понтієм Пілатом	171
28. Існує тіло, яке огортає всю цілість світу	175
29. З того простого факту, що вони міняють і приховують свої імена	180
30. І ось знамените братство Рози і Хреста	185
31. Ймовірно, що більшість самозваних кавалерів Рози і Хреста	192
32. <i>Valentiniani per ambiguitates bilingues</i>	195
33. Видіння бувають білого, синього, біло-рожевуватого кольору	198
5. ГВУРА	
34. <i>Beydelus, Demeymes, Adulex</i>	209
35. <i>I' mi son Lia</i>	216
36. Дозвольте мені тим часом дати пораду	219
37. Тόму, хто замислюється над чотирма речами	225
38. Таємний Магістр, Досконалий Магістр	228
39. Лицар Планісфер	234
40. Боягузи вмирають багато разів	240
41. У тій точці, де Безодня	242
42. Всі ми у згоді між собою	247
43. Люди, яких ми зустрічаємо на вулиці	250
44. Викликай сили	255
45. А з цього впливає незвичайне запитання	258
46. Протягом дня ти неодноразово підступатимеш до жаби	263
47. Чуття на бачності і пам'ять у напрузі	267
48. Добре наближення	272
49. Лицарство духовне і втаємничене	276
50. Я перша і остання	281
51. Отож, коли вельмишановний Мудрий Кабаліст	289
52. Колосальна шахівниця, яка простягається під землею	293
53. Не маючи змоги відкрито керувати земними долями	296
54. Князь тьми	304
55. Я називаю театром	307
56. Він заграв на своїй чудовій сурмі	313
57. Під кожним третім деревом висіло по ліхтарю	319
58. Алхімія – се непорочна блудниця	327
59. І якщо такі потвори народжуються	331

60. Бідний дурню!	333
61. Се Золоте Руно	336
62. Друїдичними ми вважаємо такі товариства	339
63. Що нагадує тобі ця риба?	343
6. ТІФЕРЕТ	
64. Снити про незнане місто	351
65. Поверхня з дерев'яних дощечок	355
66. Якщо наша гіпотеза слухна	359
67. Da Rosa, nada digamos agora	363
68. Хай шати твої будуть білосніжними	368
69. Elles deviennent le Diable	374
70. Пам'ятаємо таємничі натяки	375
71. Ми навіть не знаємо напевно	379
72. Nos invisibles pretendus	383
73. Ще один цікавий випадок	386
74. Попри те, що він мав добру волю	397
75. На краю цього шляху стоять Утаємничені	401
76. Дилетантизм	406
77. Сю траву називають Чортополохом	415
78. Я можу з певністю сказати, що сей потворний гібрид	418
79. Він відчинив свою скриньку	422
80. Коли входить Біле	425
81. Їм було б неважко підірвати поверхню планети	427
82. Земля – це магнітне тіло	430
83. Карта – це не територія	435
84. На основі планів Веруламця	439
85. Філеас Фогг. Це ім'я містить натяк	441
86. І це до них звернувся Ейфель	443
87. Це дуже дивний збіг	445
88. Тамплієрство – це Єзуїтство	448
89. Утворилося у найгустіших надрах пітьми	453
90. Всі ті ганебні справи, що їх приписують тамплієрам	455
91. О, як же добре викрили ви всі ці пекельні секти	458
92. Зі всією могутністю та грізністю Сатани	460
93. А ми тримаємося за лаштунками	462
94. Чи хоч підозрював він про це?	463
95. Вказує на жидів-кабалістів	465
96. Прикриття потрібне завжди	468
97. Я є той, хто є	472
98. Зі своєю расистською гнозою, зі своїми обрядами	483

99. Змавпіння плюс танкові дивізії	486
100. Заявляю, що земля порожниста	488
101. Qui operatur in Sabala	492
102. Товстезний і високий мур	494
103. Твоє таємне ім'я складатиметься з 36 літер	498
104. Ці тексти звернені не до простих смертних	502
105. Delirat lingua, labat mens	504
106. Список № 5	508
7. НЕЦАХ	
107. Не бачиш того чорного собаку?	521
108. Чи діють у світі численні Влади?	527
109. Сен-Жермен... Вельми витончений і дотепний	534
110. Помілилися кроками й почали прошкувати назад	540
111. C'est une leçon par la suite	545
8. ГОД	
112. Для наших Церемоній	551
113. Наша справа – се таємниця	557
114. Ідеальний маятник	574
115. Якби око могло бачити демонів	577
116. Je voudrais être la tour	582
117. Має безумство превеликії покої	586
9. ЄСÓД	
118. Суспільна теорія змови	593
119. Корону сурми запалили	601
10. МАЛЬХУТ	
120. Але зло є в тому, що вони впевнені, що перебувають у світлі	613
ПРИМІТКИ	616
ГЛОСАРІЙ	637
СПИСОК ІЛЮСТРАЦІЙ	646

УМБЕРТО ЕКО
Маятник Фуко
З ІТАЛІЙСЬКОЇ ПЕРЕКЛАЛА
Мар'яна Прокопович

Літературний редактор роману
Андрій ШКРАБ'ЮК

Примітки і глосарій уклали
Мар'яна ПРОКОПОВИЧ і Андрій ШКРАБ'ЮК

РЕДАКТОРИ
Мирослава ПРИХОДА,
Марія ВОЛОСАЦЬКА

Художнє оформлення
Михайла МОСКАЛЯ

Комп'ютерна верстка
Андрія ВАСИЛІВА

Коректор
Леся КІЧУРА

Видавництво «Літопис»
вул. Костюшка, 2, м. Львів, 79000
Ел. адреса: kms@litech.lviv.ua, kornelija@city-adm.lviv.ua,
www.litopys.lviv.ua
тел. (0322) 721571

Свідоцтво про державну реєстрацію Серія ДК № 426 від 19.04.2001

Здано на складання 5.01.04
Підп. до друку 8.09.04
Формат 60х90/16
Папір офсетний.
Офсетний друк.

Друк ВВП «Місіонер». Зам. № 470

